

L. As. 379 e
11

JAVAANSCH E GRAMMATIC A.

Print
#1
II

M. A. H. K. S.

R. S.

JAVAANSCHĒ GRAMMATICĀ,

BENEVENĒ

EEN LEESBOEK

TOT

OEFENING IN DE JAVAANSCHĒ TAAL,

DOOR

T. ROORDA.

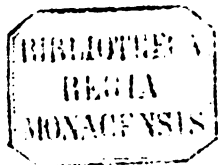

EERSTE DEEL: GRAMMATICĀ.

TE AMSTERDAM,
BIJ JOHANNES MÜLLER,

1855.

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.

VOORBERIGT.

Toen de schrijver nu twaalf jaren geleden in der haast, om in de eerste behoefte aan een geschikt hulpmiddel voor het onderwijs aan de nieuw opgerigte Koninklijke Akademie te Delft te voorzien, een nieuwe uitgaaf bezorgde van de *Javaansche spraakkunst* van A. D. Cornets de Groot, met eenige aanteekeeningen en bijvoegsels, benevens een vroeger door den heer J. F. C. Gericke achter zijn *Eerste gronden der Javaansche taal* gevoegd klein Javaansch *Leesboek tot oefening*, en een *Woordenboek* tot verklaring van de daarin voorkomende woorden; toen gevoelde hij levendig, hoeveel er nog aan de kennis van de Javaansche Grammatica ontbrak; en dat er nog vele jaren gezette studie vereischt zouden worden tot een grondig inzicht en doorzicht van die taal, die tot een taalstam behoort, waarvan nog geen andere tak wetenschappelijk behandeld was; en dat een taalstam, waarin de grammatische uitdrukking van den zin der gedachten zoo geheel en al van die in de meer bekende, de Indogermaansche en Semitische, taalstammen verschilt, dat men bijna nergens eenig punt van overeenkomst aantreft, en met elke vergelijking gevaar loopt van op een dwaalspoor te geraken. De Europeaan, die zich met een oppervlakkige vergelijking van hetgeen hem uit zijn moedertaal of uit andere talen bekend is, zou willen vergenoegen, zal het Javaansch nooit goed leeren verstaan. Een waar inzicht en helder doorzicht in de beteekenis van de grammatische wijzen van uitdrukking in de Javaansche taal is alleen te verkrijgen door het opsporen van dat logische, dat het eenige in waarheid algemeene is, wat in alle talen hetzelfde is, maar dat in de verschillende taalstammen, en

daarin weêr in elken taaltak en iedere bijzondere taal, op de meest verschillende wijzen wordt uitgedrukt. Dit is het doel geweest van de aanhoudende studie van den schrijver der hierachter volgende Javaansche grammatica. In hoe ver hij daarin geslaagd is, mag hij zelf natuurlijk niet beoordeelen: maar hij mag hier niet verzwijgen, hoeveel hij daarbij verschuldigd is aan de hulp van anderen, en dat hij zich wel bewust is, dat hij zonder die hulp de moeilijkheden, waarmeê hij te strijden had, niet zoo gemakkelijk en spoedig, en welligt wel nooit, zou overwonnen hebben. En zoo moet hij in de eerste plaats hier openlijk zijn dank betuigen aan den heer J. C. Baud, die in zijn voormalige betrekking als Minister van Koloniën met de grootste bereidwilligheid alles gedaan heeft, wat noodig was, om den schrijver, nadat hij, aan de Delftsche Akademie tot het onderwijs in de Javaansche taal geroepen, de studie van deze taal als zijn voornaamste levensstaak beschouwen moest, al die hulpmiddelen te verschaffen, die hem daartoe van dienst konden zijn. Grooten dank is hij in de tweede plaats verschuldigd aan den heer C. F. Winter S^r. te Soerakarta, wiens verdiensten tot bevordering van de kennis der Javaansche taal onlangs met zooveel regt door den Koning met het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw gekroond zijn, en die steeds de getrouwe en altijd hulpvaardige vraagbaak was voor den schrijver, waar hij in zijn studiën stuitte op hem nog onbekende of niet genoeg duidelijke woorden en uitdrukkingen. Meer bepaald voor zijn studie van het grammatische der Javaansche taal heeft hij zeer groote verpligting aan den heer J. A. Wilkens te Soerakarta, die niet alleen een belangrijke bijdrage tot de kennis van de Javaansche Grammatica geleverd heeft door zijn in het Tijdschrift van den heer Van Hoëvell gedrukte opmerkingen, maar die ook later door gedachtewisseling over bijzondere punten, eerst schriftelijk in brieven, en later mondeling, toen hij een geruimen tijd met verlof hier aanwezig was, met zijn kennis der levende taal den schrijver in zijn nasporingen zoo dikwijls licht heeft verschaft. En niet het minst is deze hem daarvoor grooten dank verschuldigd, dat hij bij zijn overkomst naar hier een niet geheel onbeschaafden Javan meêbracht, een klerk in dienst van den Rijksbestierder van Soerakarta, Sastrâ-tamã genaamd, die, ofschoon overigens ongeletterd, zijn moedertaal goed sprak en schreef. Zoo toch, en dit was hiermeê het doel van den heer Wilkens, heeft hij den schrijver in de

gelegenheid gesteld, om ook hier te lande, even goed als op Java, niet alleen de uitspraak van het Javaansch in den mond van een Javanen nauwkeurig te kunnen beluisteren, maar ook de spreektaal, zooals die leeft en zich beweegt in den mond van het volk, te leeren kennen en bestuderen. — Eenige verbeteringen in het eerste gedeelte van het werk, die de schrijver met andere aan het afdrucken van het geheel daaraan nog heeft kunnen toevoegen, is hij verschuldigd aan de aanmerkingen en bedenkingen, die hem op het lezen van de eerste afgedrukte vellen gemaakt en medegedeeld zijn door den heer A. B. Cohen, Stuart, vroeger zijn ijverig en bekwaam discipel aan de Delftsche Akademie, thans geheel voor de studis der Javaansche taal levend en werkzaam te Soerakarta. Het doet den schrijver leed, dat de heer Stuart de mededeeling van die aanmerkingen en bedenkingen niet heeft kunnen vervolgen.

In deze Grammatica heeft de schrijver gemeend zich hoofdzakelijk te moeten bepalen tot de hedendaagsche prozataal in het Soerakartasche. Trouwens datgeen, waarin de poëtische taal nog verder, dan in het reeds hier en daar aangegeekende, zich grammatisch onderscheiden mag, zal eerst dan volkomen en met zekerheid verklaard kunnen worden, wanneer de oudere poëtische taal, het zoogenaamde Kàwi, beter bekend en grammatisch onderzocht zal zijn. En van de dialecten in de verschillende gewesten van Java is ook nog te weinig bekend, dan dat daarvan veel meer, dan nu reeds geschied is, gezegd zou kunnen worden.

Om voor eerstbeginnenden het gebruik van deze Grammatica gemakkelijker te maken, is, na de behandeling van de woordvormleer, hiervan op bl. 413 vlgg. een kort begrip gegeven in niet meer dan 35 bladzijden. En voor het eerste gedeelte, over het schrift en de uitspraak, zal men zich ook aanvankelijk tot de eerste 12 bladzijden kunnen bepalen, indien men bij de oefeningen in het lezen met behulp van hetgeen daartoe op bl. 74—85 gegeven is, telkens de paragraphen, die daar aan den voet der bladzijden aangehaald zijn, opslaat en naleest, ten einde zich met de regels der uitspraak goed bekend te maken.

Het bij deze Grammatica gevoegde Leesboek tot oefening in de Javaansche taal is niet te beschouwen als een bloemlezing van stukken van allerlei aard en stijl, in een geleidelijke, van het meer gemakkelijke tot het meer moeilijke voortgaande, volgorde gerangschikt, en dus als een methodisch voor het on-

derwijs of voor eigen oefening ingerigte Chrestomathie. Het is niets anders, dan een onder twee rubrieken, van Gesprekken en zamenspraken, en van Verhalen en vertellingen, gerangschikte verzameling van stukken, te klein om afzonderlijk uitgegeven te worden, en geschikt tot oefening in de Javaansche taal. De meeste van deze stukken zijn vrij gemakkelijk van taal en stijl, en dus voor eerstbeginnenden geschikt: alleen de vijf Gesprekken of zamenspraken, die men vindt op bl. 44—65, en vooral de vier Vertellingen op bl. 104—169, zijn moeilijker, en vereischen meer geoefendheid in de taal, en ook meer bekendheid met de zeden en gewoonten en met de wijze van denken van den Javaan. — Over de afzonderlijke stukken, die in dit Leesboek verzameld zijn, zal het noodige gezegd worden in de inhoudsopgaaf van het tweede deel.

INHOUD VAN HET EERSTE DEEL.

Over de Javaansche taal in het algemeen	bl. 1.
I. Over het schrift en de uitspraak	4.
Tafel van het Alphabet.	7.
Aard, klank, uitspraak en onderlinge verwisseling der letters.	13.
Kapitale letters.	36.
Aangenomene letters voor vreemde klanken in uitheemsche woorden	39.
Uitspraak der klinkers.	42.
Over de overige Sandangan's of leesteekens	61.
Op zich zelf staande klinkletters	66.
Cijferletters.	68.
Scheidteekens en andere Pádá's.	68.
Tot oefening in het lezen en in de uitspraak.	74.
II. Over de woordvorming.	
Over den woordvorm in de Javaansche taal in het algemeen	86.
<i>Forming van tweelettergrepige grondwoorden . . . . .</i>	86.
<i>Form der grondwoorden. . . . .</i>	89.
<i>Over het accent of den toon der taal . . . . .</i>	94.
Over de woordvorming of afleiding in het algemeen, en over de door vormverandering gevormde Krámá-woorden in het bijzonder	96.
<i>Mádyá-vormen . . . . .</i>	108.
Over de verschillende soorten van woorden in de Javaansche taal, en over het Substantief, het Adjectief en het Verbum in het bijzonder.	109.
Over de vormen van het Javaansche <i>werkwoord</i>	118.
Het <i>eenvoudige</i> werkwoord.	118.
Het <i>transitief</i> werkwoord	130.
Het <i>causatief</i> werkwoord	141.

<i>Passive of objective vormen</i>	bl. 154.
Het zuiver Passief.	154.
<i>Objectief en accidenteel Passief</i>	160.
<i>Transitief Passief</i>	164.
Het subjectief Passief.	168.
Het oud Passief.	172.
<i>Wederkeerige of reciproque vorm</i>	176.
Over het <i>toestandswoord</i>	178.
<i>Frequentative vorm</i>	187.
Denominatief met het aanhechtsel <i>an enj</i> , of <i>objectief denominatief</i>	188.
<i>Hulpwoord ηαμ:ηου:z of ανηοα:ου:η Ng. Md., ανωωου, ανηοα</i> <i>ουη of ανηοαουη Kr.</i>	194.
<i>Het objectief denominatief als Collectief naamwoord.</i>	203.
<i>Het objectief denominatief als Collectief zegwoord.</i>	204.
Over het aanhechtsel <i>ανουη</i>	206.
<i>De Excessief of overmatige trap.</i>	207.
<i>Substantief denominatief</i> met het voorvoegsel <i>αα pa, pā of pē.</i>	209.
<i>Hulpwoord ηαμ:ηου:z of ανηοα:ου:η Ng. Md., ανωωου, ανηοα</i> <i>ουη of ανηοαουη Kr.</i>	215.
Substantief denominatief met het voorvoegsel <i>αα</i> en het aanhechtsel <i>an enj</i>	227.
Substantief denominatief met het voorvoegsel <i>αν</i>	231.
Over het voorvoegsel (<i>αη, αη, αν</i> of <i>αν</i>)	234.
Over het voorvoegsel <i>αω sū, sūq of sē.</i>	236.
Over het voorvoegsel <i>αν a.</i>	244.
Over de <i>verdubbeling van het grondwoord</i> of de <i>herhaling van een geheel</i> <i>woord</i>	258.
<i>Verdubbeling van het grondwoord, of herhaling van een woord, met</i> <i>verandering van klinkers.</i>	278.
<i>Reduplicatie, of herhaling van den eersten medeklinker.</i>	280.
<i>Woorden met herhaling van den middelsten medeklinker.</i>	297.
<i>Zamengestelde woorden en uitdrukkingen.</i>	298.
Over de vormen van den <i>Voluntatief</i>	305.
<i>Jussief</i>	306.

<i>Imperatief: subjectief en objectief Imperatief.</i>	bl. 308.
<i>Krãmã-imperatief</i>	311.
<i>Optatief, d. i. wenschende of biddende wijs.</i>	313.
<i>Desideratief, of verlangende wijs.</i>	314.
<i>Vetatief, of verbiedende wijs.</i>	315.
<i>Jussief in onderstellingen</i>	316.
<i>Propositief of voorstellende wijs.</i>	319.
<i>Qualitative of modale Voluntatief.</i>	321.
Over de telwoorden.	324.
<i>Benamingen van breuken of bepaalde gedeelten.</i>	330.
<i>Telwoorden in den vorm van het werkwoord.</i>	333.
<i>Benamingen van rangorde.</i>	334.
<i>Accidenteel Passief der telwoorden.</i>	335.
Over de voornaamwoorden en andere redewoorden.	336.
<i>Aanwijzende voornaamwoorden</i>	336.
<i>Vragende voornaamwoorden</i>	341.
<i>Betrekkelijke voornaamwoorden</i>	345.
<i>Persoonlijke voornaamwoorden</i>	348.
<i>Uitdrukking van het reflexief voornaamwoord.</i>	353.
Het redewoord <i>ḡḡḡḡ</i> of <i>ḡḡḡḡḡḡ</i>	353.
<i>Bezittelijke voornaamwoorden.</i>	354.
<i>Bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon.</i>	358.
<i>Bezittelijk voornaamw. van den 3^{den} persoon met volgend voorzetsel ḡḡ.</i>	363.
<i>Aanhechtsel ḡḡ.</i>	366.
Opmerkingen omtrent het gebruik der bezittelijke voornaamwoorden.	371.
<i>Uitdrukkingen voor andere voornaamwoorden</i>	373.
<i>Negatief of ontkennend redewoord</i>	375.
Het redewoord <i>ḡḡḡḡ</i> , <i>ḡḡḡḡḡḡ</i> of <i>ḡḡḡḡḡḡ</i>	375.
Het redewoord <i>ḡḡḡḡ</i> immers.	376.
<i>Redewoorden voor de problematische wijs.</i>	377.
<i>Redewoorden voor de assertorische en apodictische wijs.</i>	378.
Uitdrukking van het <i>Perfectum</i> , en van den <i>verledenen</i> en den <i>toekomenden</i> tijd.	379.

<i>Redewoorden tot uitdrukking van verwondering of bevreemding . . .</i>	bl. 379.
<i>Het redewoordje an\ . . . . .</i>	383.
<i>Het redewoord anan Ng. Md. anin Kr. . . . .</i>	384.
<i>Het voorzetsel in\ . . . . .</i>	386.
<i>Het voorzetsel inin\ anin\ anin\ anin\ anin\ of inin\ . . . . .</i>	392.
<i>Het voorzetsel anin\ . . . . .</i>	398.
<i>Het voorzetsel anan of anin\ anin\ anin\ of anin\ of anin\ en anin\ of anin\ . . . . .</i>	399.
<i>Voorzetsels, die met beteekenen . . . . .</i>	401.
<i>Verbindende voegwoorden . . . . .</i>	406.
<i>Het voorzetsel anin\ anin\ anin\ anin\ anin\ anin\ of anin\ . . . . .</i>	410.
<i>Redegevende voegwoorden . . . . .</i>	412.
 Kort begrip der Javaansche woordvormleer voor eerstbeginnenden.	
<i>Uitspraak van éénlettergrepige woorden met den voorslag in of an\ . . . . .</i>	413.
<i>Sluiting van de voorlaatste lettergreep met een neusklink . . . . .</i>	413.
<i>Accent of toon . . . . .</i>	413.
<i>Over de woordvorming of afleiding in het algemeen. . . . .</i>	413.
<i>Kramã-vormen en Kramã-woorden. . . . .</i>	414.
<i>Madyã-vormen . . . . .</i>	414.
<i>Naamwoord en zegwoord, en zelfstandig en bijvoeglijk naamwoord, onderscheiden zich niet door vorm of verbuiging. . . . .</i>	414.
<i>Werkwoorden, bl. 415. — Eenvoudig werkwoord, ald. — Transitief werkwoord, bl. 417. — Causatief werkwoord. . . . .</i>	418.
<i>Toestandswoord. . . . .</i>	419.
<i>Passive of objective vormen, bl. 420. — Zuiver Passief: objectief en accidenteel Passief, bl. 421. — Transitief Passief, bl. 422. — Subjectief Passief, ald. — Oud Passief. . . . .</i>	423.
<i>Wederkeerige of reciproque vorm . . . . .</i>	424.
<i>Frequentatieve vorm . . . . .</i>	424.
<i>Objectief denominatief met het aanhechtstel anin\ ook als collectief naamwoord en zegwoord. . . . .</i>	425.

Over het aanhechtsel <i>ἀνσθη</i> , en den <i>Excessief</i> of <i>overmatigen trap</i> .	bl. 426.
<i>Substantief denominatief</i> met het voorvoegsel <i>αλ</i> , <i>πα</i> , <i>πᾶ</i> of <i>πᾶ</i> .	426.
<i>Substantief denominatief</i> met het voorvoegsel <i>αλ</i> en het aanhechtsel <i>ανσθη</i> .	426.
Over het voorvoegsel <i>ἀλ</i> .	427.
Over het voorvoegsel <i>αλ</i> , <i>αλ</i> , <i>ἀλ</i> of <i>ἀλ</i> .	428.
Over het voorvoegsel <i>αλ</i> , <i>σᾶ</i> , <i>σῆ</i> , <i>σᾶ</i> of <i>σαγ</i> .	428.
Over het voorvoegsel <i>αν</i> <i>α</i> .	429.
<i>Verdubbeling van het grondwoord</i> of <i>herhaling van een geheel woord</i> , bl. 430; — ook wel met verandering van klinkers.	431.
<i>Reduplicatie</i> of <i>herhaling van den eersten medeklinker</i> .	431.
<i>Zamengestelde woorden en uitdrukkingen</i> .	432.
<i>Voluntatief</i> , bl. 432. — <i>Jussief</i> , ald. — <i>Imperatief: subjectie en objective</i> Imperatief, bl. 433. — <i>Krãmá-imperatief</i> , bl. 434. — <i>Optatief</i> , d. i. <i>wenschende of biddende</i> , en <i>Desideratief</i> of <i>verlangende wijs</i> , ald. — <i>Vetatief</i> of <i>verbiedende wijs</i> , ald. — <i>Jussief in onderstellingen</i> , ald. — <i>Propositief</i> of <i>voorstellende wijs</i> , bl. 435. — <i>Qualitative</i> of <i>modale Voluntatief</i> .	435.
<i>Telwoorden</i> , bl. 436. <i>Telwoorden in den vorm van het werkwoord</i> .	436.
<i>Voornaamwoorden</i> , bl. 436. — <i>Aanwijzende en vragende voornaamwoorden</i> , ald. — <i>Relatief</i> of <i>betrekkelijk voornaamwoord</i> , bl. 437. — <i>Persoonlijke voornaamwoorden</i> , ald. — Het redewoord <i>ἡδῶτα</i> of <i>ἡδῶτα</i> bl. 438. — <i>Uitdrukking van het reflexief voornaamwoord</i> , ald. — <i>Bezittelijke voornaamwoorden</i> , ald. — <i>Bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon</i> , bl. 440. — <i>Bezittelijk voorw. van den 3^{den} pers. met volgend voorzetsel</i> <i>ἐν</i> , bl. 441. — <i>Aanhechtsel</i> <i>ἐν</i> , ald. — <i>Opmerkingen omtrent het gebruik der bezittelijke voornaamwoorden</i> .	441.
<i>Andere redewoorden</i> .	442.
Het hulpwoord <i>ἡμετεροι</i> of <i>ἐπιμετεροι</i> Ng. Md., <i>ἡμετεροι</i> of <i>ἐπιμετεροι</i> of <i>ἐπιμετεροι</i> Kr.	442.
Gebruik van een benaming van <i>accident</i> in den vorm van het naamwoord of met behulp van dat hulpwoord.	443.

Redewoorden tot uitdrukking van het <i>Perfectum</i> , 443, en van den <i>verloopenen</i> en den <i>toekomenden</i> tijd.	bl. 444.
Het redewoord <i>αἰετῶ</i> Ng. Md., <i>αἰετῶ</i> Kr.	444.
Het voorzetsel <i>ἐν</i>	444.
Het voorzetsel <i>ἐπι</i> <i>ἐπι</i> of <i>ἐπι</i> Ng., <i>ἐπι</i> of <i>ἐπι</i> Kr., <i>ἐπι</i> Md.	444.
Voorzetsels, die <i>met</i> beteekenen.	446.
Verbindende voegwoorden	447.
III. Over de woordvoeging	448.
Over de <i>bepalingen</i>	448.
Bepaling van een voorwerp	448.
Opmerking omtrent de bepaling van een benaming van voorwerp door het bezittelijk voornaamwoord van den 3 ^{den} persoon. . . .	449.
Bepaling van een benaming van voorwerp door een andere benaming van voorwerp	450.
Bepaling van een benaming van voorwerp door een benaming van <i>accident</i>	452.
Plaats van een bepaling van een voorwerp.	453.
<i>Appositie</i> of <i>bijstelling</i>	454.
Complement van <i>deel</i> of <i>bijzonderheid</i>	456.
Onmiddellijke complementen van <i>object</i> en van <i>doel</i> zonder voorzetsel	460.
Zamenvoeging of verbinding van twee objectieve complementen. . .	463.
Onmiddellijk complement van <i>middel</i>	465.
Prædicatief complement van <i>hoeveelheid</i>	466.
Complement van <i>accident</i> of <i>omstandigheid</i>	466.
Complement van <i>tijdsverloop</i>	470.
Complementair prædicaat of bij-gezegde	470.
Complementaire zinsnede of nevenstelling van zinsneden.	475.
Attributive zinsnede	478.
Over de <i>zamenstelling der zinnen</i> .	
Uitdrukking van een gezegde	483.
Hoofdwoord in een gezegde	486.

Verbinding van een woord, dat een <i>willen</i> beteekent, met een ander zegwoord in een objectief gezegde	bl. 487.
Verbinding van het woord <i>αληθεύειν, αληθεύειν</i> of <i>αληθεύω</i> <i>αληθεύω</i> , met een ander zegwoord	488.
In een zin wordt als <i>gezegde</i> niet meer uitgesproken, dan men werkelijk <i>zeggen</i> wil	488.
Zinsnede als benaming van voorwerp en deel van een zin, met of zonder voegwoord er vóór	490.
<i>Volgorde</i> van de deelen van een zin	493.
Over de <i>subjective</i> of <i>objective</i> uitdrukking van een gezegde in ver- band met de plaatsing van het <i>subject</i> of <i>object</i>	495.
Plaatsing van een attriboot of complement vóór het naamwoord, waarvan het de bepaling is.	499.
Uitdrukking van een zin, waardoor een woord tot meer nadruk aan het einde van een zinsnede te staan komt.	501.
Los vooropgeplaatst deel van den zin achter het voegwoord <i>καὶ</i> , <i>καὶ</i> of <i>καὶ</i>	502.

JAVAANSCH E GRAMMATIC A.

OVER DE JAVAANSCH E TAAL IN HET ALGEMEEN.

1. De Javaansche taal, waaronder de taal van het eiland Java met uitzondering van het westelijk gedeelte, de Soenda-landen, verstaan wordt, behoort tot dien taalstam, die zich over de eilanden in de Indische zee, van Madagascar in het Westen af, en in de stille Oceaan, oostwaarts tot het Paascheiland toe, in velerlei vertakkingen uitbreidt. Daar deze wereld van ontelbare eilanden onder den algemeenen naam van Polynesiën begrepen wordt, zoo wordt die taalstam in onderscheiding van de anderen het best de Polynesische taalstam genoemd. De voornaamste hoofdvertakking van dezen taalstam is die, welke zich over den Indischen archipel uitbreidt; en hiervan is weêr de voornaamste hoofdtak het Javaansch. Van al de stamverwante talen is namelijk het Javaansch de meest ontwikkelde en meest beschaafde, de rijkste in woorden en ook de rijkste in litteratuur.

2. De aard of het karakter van een taal heeft zijn oorzaak in den aard of het karakter van het volk, waarbij zich die taal ontwikkeld heeft. Zoo heeft dan ook in de Javaansche taal die groote rijkdom aan woorden daarin een voorname oorzaak, dat het den Javaan, bij een vrij groote mate van ontwikkeling en beschaving, toch ontbreekt aan zin voor het algemeene, zoodat hij, zonder het meer algemeene in het bijzondere op te merken en in algemeene begrippen onder algemeene termen zamen te vatten, alleen het meer bijzondere met verschillende benamingen bestempelt. Zoo heeft b. v. de Javaansche taal geen algemeen woord voor *dragen*, maar bijzondere bewoordingen voor *over den schouder dragen*, *op den rug dragen*, *op het hoofd dragen*, *op de armen dragen*, *op de handen dragen*, *aan de hand dragen*, *met zijn velen dragen*, en nog andere meer. — Deze rijkdom aan bijzondere bewoordingen maakt natuurlijk voor den vreemdeling, die de taal wil leeren spreken of schrijven, het *keurig* gebruik der taal eenigzins moeijelijk.

3. Een ander gedeelte van den rijkdom aan woorden is de Javaansche taal verschuldigd aan den invloed van de meer ontwikkelde en beschaafde volken, Indianen, Arabieren en Europeërs, waarvan de Javanen hun beschaving en godsdienst ontvangen hebben, of waardoor zij overheerscht zijn geworden. Den allergrootsten invloed op den rijkdom van de Javaansche taal heeft het oud Indisch of Sanskritsch gehad. Van de Indianen hebben namelijk de Javanen behalven algemeene beschaving en godsdienst ook het schrift en hun eerste litteratuur ontvangen. Deze oudste Javaansche litteratuur, die geheel poëtisch is, draagt alle blijken van een uit Indiën op Javaanschen bodem overgebrachte plant te zijn, ook in de taal. Die taal is wel Javaansch, zooals dit namelijk oudtijds gebruikelijk was, maar sterk doorweven met Sanskritsche woorden. En, daar de latere dichters steeds het voorbeeld van hun voorgangers van nabij gevolgd zijn, zoo heeft zich bij de Javanen een eigen dichtertaal gevormd, die daarom ook *bāsā* (of *tēmboeng*) *Kāwi*, dat is *dichtertaal*, of ook enkel bij verkorting *Kawi*, genoemd wordt, — een taal van het gewone proza geheel verschillend in woorden en uitdrukkingen, en ook in woordvormen. Dit geldt vooral van het *oud Kawi*, waarvan men gewoon is te onderscheiden het *Kawi wiring*, dat is het *overhellend Kawi*, zoo genoemd, omdat het in woorden en uitdrukkingen reeds meer overhelt tot het *modern Kawi* of de hedendaagsche dichtertaal, die gewoonlijk niet meer onder de benaming *Kawi* begrepen wordt, maar in tegenstelling van het verouderde en niet meer verstaanbare *Kawi bāsā djarwā*, d. i. *taal der uitlegging*, genoemd wordt. Doch ook deze *bāsā djarwā* verschilt nog aanmerkelijk van de gewone taal van het dagelijksch leven, en is vol van *Kawi*-woorden en *Kawi*-vormen. En de invloed van het Indisch heeft zich niet enkel tot de poëzie bepaald: ook in het gewone proza van het dagelijksch leven zijn een menigte Sanskrit-woorden overgenomen; en de geletterde Javaan gebruikt in geschriften, al is het ook in ongebonden stijl, gaarne menig poëtisch woord. Buitendien leeft het *Kawi* nog eenigzins voort in den mond van de *Dalangs* bij hun vertooningen van de *Wajang*. — Uit het Arabisch is de Javaansche taal vooral verrijkt met een menigte woorden, die betrekking hebben tot de godsdienst; doch ook met andere. — Het aantal woorden, dat uit de Europeesche talen, het Portugeesch, het Hollandsch en het Engelsch, is overgenomen, is betrekkelijk juist niet groot; dat der Hollandsche woorden vermeerdert echter nog steeds. — Ook uit de Maleische taal, waarvan de Europeërs en de andere vreemdelingen zich in hun verkeer met de Javanen gewoonlijk bedienen, is menig woord in het Javaansch overgegaan; en dit zou zeker, daar beide talen zoo na aan elkander verwant zijn, nog veel menigvuldiger plaats hebben, indien die Maleische taal zelf niet zoo arm was. — Eindelijk hebben ook nog de Chinezen op Java de Javaansche taal met eenige weinige woorden verrijkt.

4. Diep in het karakter van het Javaansche volk gegrond is een eigenschap der Javaansche taal, die ook grootelijks tot den rijkdom van haar woordenschat heeft bijgedragen. In geen andere taal, ook niet in de naast verwante, heeft namelijk het onderscheid van rang en stand en de eerbied van den mindere voor den meerdere zich zoo sterk uitgedrukt, als in het Javaansch. Terwijl in andere talen de uitdrukking hiervan zich voornamelijk tot het gebruik der voornaamwoorden bepaalt, strekt die zich in het Javaansch tot het grootst gedeelte der meest gebruikelijke woorden uit, zoodat de mindere, wanneer hij tot zijn meerdere spreekt, voor het grootst gedeelte geheel andere woorden gebruikt, en dus een geheel andere soort van taal spreekt, dan de meerdere tot den mindere. Men onderscheidt daarom in het Javaansch de volgende taalsoorten:

1°. het *Ngoko* (᠒ᠠᠩᠨᠠᠭ᠎ᠠ), een woord, dat overeenkomt met het Fransche *tutoyer*), de platte taal zonder pligtplegingen, die door het gemeene volk en de kinderen onder elkander en door den meerdere tot den mindere gesproken wordt.

2°. het *Krāmā* (᠕ᠠᠷᠠᠮᠠ), dat is de *beleefde* taal, die gesproken wordt door den mindere tot den meerdere, en ook gewoonlijk door de aanzienlijken en allen, die maar eenigen rang hebben, onder elkander, wanneer niet de verschillende graad van bloedverwantschap het gebruik van een andere taalsoort vordert.

3°. het *Madyā* (ᠮᠠᠳᠢᠶᠠ), dat is de *middeltaal*, de taal der vriendelijke gemeenzaamheid, die gesproken wordt door personen van gelijken rang onder elkander, wanneer het Ngoko niet vriendelijk en het Krāmā te beleefd of te onderdanig geacht wordt; als ook door den meerdere tot iemand van minder stand, maar van hooger jaren, wanneer hij jegens dezen vriendelijk zijn wil. Buiten dit laatstgenoemde geval is deze taalsoort op de hoofdplaats alleen in gewoon gebruik bij de kooplieden en bij de bedienden van een aanzienlijke onder elkander: maar op de dorpen wordt zij menigvuldig als de taal der beleefdheid, en dus in plaats van het *Krāmā*, door gelijken tot elkander gebezigd. — Dit *Madyā* nu bestaat uit eenige woorden en vormen, die aan deze taalsoort bijzonder eigen zijn, en verder uit een vermenging van Ngoko en Krāmā door elkander, waardoor deze taalsoort voor groote wijziging vatbaar is, zoodat b. v. de meerdere, die tot een mindere van hoogere jaren *Madyā* spreekt, volstaan kan met alleen die woorden te gebruiken, die aan deze taalsoort bijzonder eigen zijn, en overigens Ngoko-woorden te bezigen.

4°. de *bāsā Kadaton* (ᠪᠠᠰᠠᠠᠬᠠᠳᠠᠲᠠᠨ), of *hofs taal*, die zich alleen door het gebruik van enkele woorden onderscheidt.

5°. het *Krāmā īnggū* (᠕ᠠᠷᠠᠮᠠᠶᠠᠨᠨᠠᠭ᠎ᠠ), of *hoog Krāmā*. Zoo worden die woorden genoemd, waarvan de beteekenis op een persoon betrekking heeft, en die alleen van aanzienlijke of hooger staande personen gebruikt worden. Zij worden, wanneer men *van* een aanzienlijke spreekt, zoo wel in Ngoko, als in Krāmā, gebruikt, en in Krāmā ook uit beleefdheid jegens den persoon, *tot* wien men

spreekt. Van zich zelf kan alleen een vorstelijk persoon, wanneer hij tot zijn mindere spreekt, zulke *Krāmā-ínggil*-woorden gebruiken. — Voor eenige woorden heeft men een dubbeld *Krāmā ínggil*, een hooger en lager, waarvan dan het hoogere doorgaans alleen van een Vorst gebruikt wordt. In Ngoko maakt men ook wel van een *Krāmā*-woord als *Krāmā-ínggil* gebruik, hetzij omdat er geen *Krāmā-ínggil*-woord voor bestaat, hetzij om het als een minder hoog woord, dan het bestaande *Krāmā-ínggil*, te gebruiken. — Bij sommige woorden weifelt het spraakgebruik, daar één en hetzelfde woord door sommigen uitsluitend als *Krāmā-ínggil*, maar door anderen ook als gewoon *Krāmā*, gebezigd wordt.

6°. het *Ngoko ándap* (ᠨ᠒᠎ᠠ ᠠᠨᠳᠠᠫ), of *laag Ngoko*, zooals zulke woorden genoemd worden, die ook op een persoon betrekking hebben, maar gemeen of zeer plat zijn, of minachting aanduiden; zooals b. v. in het Hollandsch het woord *kop* in plaats van *hoofd*, wanneer het van een mensch gebruikt wordt.

SCHRIFT EN UITSPRAAK.

5. Het Javaansche schrift is blijkbaar van Indischen oorsprong, maar heeft door verloop van tijd en ook door verfraaijing zoo veel verandering ondergaan, dat de tegenwoordige figuren weinig gelijkheid meer hebben met het oud-Indische schrift, of ook met eenig ander ons bekend Indisch alphabet. Er zijn tegenwoordig twee schriftsoorten in gebruik, het *staand* en het *lopend* of, zooals het in het Javaansch genoemd wordt, het *regt overeind staand* (ᠨ᠒᠎ᠠ ᠠᠨᠳᠠᠫ) en het *overhellend* (ᠨ᠒᠎ᠠ ᠠᠨᠳᠠᠫ) schrift. Dit laatste verschilt echter van het eerste alleen daarin, dat de letters en teekens schuins met eenige overhelling naar de rechterhand geschreven worden, en dat een ophaal, die in het staand schrift onmiddellijk achter een neërhaal geschreven wordt, dóór dezen neërhaal heen weêr naar boven getrokken wordt.

In oude handschriften en opschriften vindt men een groote verscheidenheid van letterschrift, en daarouder ook alphabetten, die met het tegenwoordige volstrekt geen overeenkomst hebben, en ook niet van het oud-Indische afkomstig zijn.

6. Het Javaansche schrift wordt geschreven van de linker naar de regter hand, zonder dat de woorden, die tot één en dezelfde zinsnede behooren, van elkander afgescheiden worden; alleen met afscheiding der zinsneden in proza, en der verzen in poëzie. — Een *letter* wordt met een uit het Sanskritsch ontleende benaming *aksárā* (ᠠᠨᠠᠰᠠᠷᠠ) genoemd. Zoo worden echter alleen de medeklinkers genoemd, terwijl de klinkers door bijgevoegde teekens worden aangeduid, met uitzondering alleen van de *a*-klank, waarvoor geen teeken bestaat,

zoodat deze klank alleen door de afwezigheid van een ander klankteeken wordt aangewezen. Maar, om nu te kennen te geven, dat een AksĀra aan het einde van een lettergreep, die op een medeklinker uitgaat, zonder allen vocaal-klank, en dus ook zonder *a*, moet worden uitgesproken; wordt in het midden van een zinsnede of vers aan de volgende letter, die zich aan den voorgaanden medeklinker onmiddellijk zonder tusschenkomenden klinker aansluit, een andere figuur, of een andere plaats, namelijk *onder* den voorgaanden medeklinker, en meestal beide tegelijk, gegeven: en deze andere figuur of onder den voorgaanden medeklinker geschrevene letter wordt dan *Pasangan* (പാടംകൊണ്ടു), dat is *voegletter* of *aanvoegletter*, genoemd. Aan het einde van een zinsnede of vers wordt de afwezigheid van allen vocaal-klank achter de laatste AksĀra door een afzonderlijk teeken, de *Paten*, aangewezen. Dit teeken wordt met de vocaal-teekens en eenige andere schrijfteekens, die een medeklinker aan het einde van een lettergreep of onmiddellijk achter een anderen medeklinker in dezelfde lettergreep aanduiden, onder de algemeene benaming van *Sandangan* (സന്ദാനം), d. i. *kleding* of *bekleedsel*, begrepen, terwijl een AksĀra, die geen Sandangan als vocaal-teeken, noch ook een Pasangan of Paten bij zich heeft, en dus met den *a*- of *ā*-klank wordt uitgesproken, *aksĀra lĒĒnā* of *aksĀra anglĒĒnā* (അക്ഷരം അനുകൂലം), of *അക്ഷരം അനുകൂലം* (അക്ഷരം അനുകൂലം), d. i. een *naakte* of *bloote letter*, genoemd wordt.

Het woord *അക്ഷരം* *aksĀra*, wordt zoo wel in Krāmā, als in Ngoko gebruikt.

Door sommigen wordt het echter in Krāmā met den Krāmā-vorm *അക്ഷരം* *aksāntēn*, uitgesproken. Anderen gebruiken als Krāmā het insgelijks uit het Sanskritsch ontleende woord *संस्तरं* *sāstrā*, dat anders *schrift* en *letteren*, in den zin van *letterkunde*, beteekent, en in deze beteekenis zoowel Ngoko als Krāmā is. Beter wordt door anderen dit woord als Krāmā-inggil voor *അക്ഷരം* gebruikt.

Het woord *അനുകൂലം* of *അനുകൂലം* heb ik hier boven door *naakt* of *bloot* vertaald volgens de beteekenis, die er door de Javanen aan gegeven wordt. Zoo wordt ook in een door een Javaan opgesteld glossarium *അനുകൂലം* door *अज्ञान* verklaard. In de *Javaansche Zamenpraken* van den Heer Winter (I, bl. 311) wordt, zeker op gezag van den geleerden Javaan Rānggā-warsitā, *അനുകൂലം* voor een verbastering van *അज्ञान* gehouden, maar dit ook door *अज्ञान* *naakt*, *bloot*, verklaard. Doch ik twijfel niet, of het is het Sanskritsche woord *अलाग्न*, *onverbonden*, *onvereenigd*, *onaangehecht*, met het ontkenkend voorvoegsel *a* van *लग्न*, *verbonden*, *vereenigd*, *aangehecht*, zoodat het dus eigenlijk *अलाग्न* of volgens gewone Javaansche uitspraak *अलाग्न* zou moeten zijn. Door de Javanen is in dit Sanskritsch woord, zooals in vele andere, het ontkenkend voorvoegsel *a* voor hun voorvoegsel *an* gehouden, en dus als niet eigenlijk tot het woord behoorende weggelaten. *अलाग्न* is een oud-Kawische afgeleide vorm van *अग्न*. De beteekenis *naakt* of *bloot* is niets anders dan een figurlijke beteekenis, die het woord gekregen heeft door het overdragtelijk gebruik in de uitdrukking *अलाग्नः* voor *iemand die schamel gekleed is, die*

niets om en aan heeft, even als een *aman* *amang* gelijk men ook zegt *qas* *am* *am* *am* en *qas* *am* *am* *am* voor iemand, die van alle kanten belemmerd en verhinderd is, zich niet bewegen kan en niet handelen kan, zooals hij zou willen. En zoo begrijpt men ook, hoe het komt, wat anders raadselachtig zijn zou, dat dit woord ook, als ware het een werkwoord, *am* *am* en dan weer met het Javaansch voorvoegsel *am* *am* *am* *am* uitgesproken wordt. Dit komt namelijk óf daar van daan, dat in die figuurlijke uitdrukking *qas* *am* *am* *am* en zoo ook in *Krim* *am* *am* *am* *am* de klank van de voorgaande *Tjëtjaq* zich in de uitspraak aan de onmiddellijk volgende *l* meedeelt, zoodat het klikt, als ware het *am* *am* *am* *am* óf liever, men heeft in die figuurlijke beteekenis aan het woord *am* *am* *am* *am* den vorm van een werkwoord gegeven in den zin van *naar een Lögna* *gelijkend*.

Het *Alphabet* of *A b c* wordt in het Javaansch *am* *am* *am* *am* genoemd. De oorsprong van deze benaming is de volgende. De twintig *Aksârs* zijn in het Javaansch Alphabet zoodanig gerangschikt geworden, dat ieder op elkander volgend vijftal een zinsnede uitmaakt, die ook een beteekenis heeft. Het eerste vijftal, *am* *am* *am* *am* *am* luidt als een zinsnede van twee woorden *am* *tjarakâ*, en beteekent *zo er waren afgesanten*: en, om nu uit te drukken, wat wij *Alphabet* of *A b c* noemen, heeft men van het voornaamste woord uit die eerste zinsnede, met weglating van het voorafgaande *am* *am* en door middel van den uitgang *am*, het afgeleide naamwoord *am* *am* *am* *am* *tjarakan*, gevormd.

7. De figuren der letters en overige schrijf- en lees-teekens, zoowel in loopend als in staand schrift, benevens de namen en de uitspraak of het gebruik, worden op de volgende tafel voorgesteld, zooals die in het Soerakartasche schrift, dat voor het beste en schoonste gehouden wordt, in gebruik zijn. — De namen der *Aksârs* zijn de klanken der letters zelf, gelijk zij als *aksârs* *lögna* met de *â*-klank worden uitgesproken.

GEWONE LETTERS.		
AKSĀRĀ.	PASĀNGAN.	NAAM EN KLANK, EN AANMERKINGEN.
𑄠𑄢 of 𑄢𑄢	𑄠𑄢 of 𑄢𑄢	Hā, maar gewoonlijk uitgesproken als een zachte aspiratie, die even min hoorbaar is als de Fransche stemme h; een weinig sterker tusschen twee klinkers, en het sterkst, geheel als onze h, tusschen twee gelijke klinkers.
𑄢𑄢 of 𑄢𑄢	.....of..... 𑄢𑄢 𑄢𑄢	Nā (Tusschen twee klinkers wordt deze letter, als zij geen Soekoe onder zich heeft en er geen k voorafgaat, gewoonlijk verdubbeld en dus 𑄢𑄢 geschreven, zonder dat dit voor de uitspraak van den voorgaanden klinker eenige beteekenis heeft).
𑄢𑄢 of 𑄢𑄢	.....of..... 𑄢𑄢 𑄢𑄢	Tjā, de verhemelte-letter t, uit te spreken als de tj in het woord tjalk, of zooals de Engelsche ch, doch zonder sissing door de tanden.
𑄢𑄢 of 𑄢𑄢	.....of..... 𑄢𑄢 𑄢𑄢	Rā. Kā, doch aan het einde van een woord en ook in vele woorden aan het einde van een lettergreep midden in een woord, wordt deze letter achter alle klinkers, uitgezonderd de 𑄢, niet klaar en helder uitgesproken, maar zoo, dat de k in de keel blijft steken en, in plaats van uitgesproken, opgealkt wordt. Even zoo wanneer de letter midden in een woord verdubbeld wordt. — Wanneer de Pasangan Kā met een Soekoe, Péngkal, Tjākrā of Kērēt verbonden wordt, dan heeft zij de gewone figuur van de Aksārā.
𑄢𑄢 of 𑄢𑄢	.....of..... 𑄢𑄢 𑄢𑄢	Dā, maar uit te spreken als tand-letter, met de tong tegen de bovenste rei tanden.
𑄢𑄢 of 𑄢𑄢	.....of..... 𑄢𑄢 𑄢𑄢	Tā, inegalijks als tand-letter uit te spreken met de tong tegen de bovenste rei tanden. — Wanneer de Pasangan Tā met een Soekoe, Péngkal, Tjākrā of Kērēt verbonden wordt, dan heeft zij de gewone figuur van de Aksārā.
𑄢𑄢 of 𑄢𑄢	𑄢𑄢 of 𑄢𑄢	Sā, altijd, ook tusschen twee klinkers, uit te spreken als een scherpe s.
𑄢𑄢 of 𑄢𑄢	.....of..... 𑄢𑄢 𑄢𑄢	Wā, uit te spreken gelijk de Engelsche w, als halfklinker, niet gelijk de Hollandsche, als stomme medeklinker.

AKSĀRĀ.	PASĀNGAN.	NAAM EN KLANK, EN AANMERKINGEN.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Lā — Wanneer de Pasangan Lā met een Soekoe, Péngkal, Tjākrā of Kĕrēt verbonden wordt, dan heeft zij de gewone figuur van de Aksārā.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	Pā.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Dā, uit te spreken als tong-letter, met de tong tegen het verhemelte te brengen, even zoo als sulks bij de uitspraak van de r of l plaats heeft.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Djā, de verhemelte-letter d, uit te spreken als de Engelsche j, doch zonder sissing door de tanden.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Jā, doch uit te spreken niet als stomme medeklinker, maar als halfklinker, zoo als de Fransche y in il y a.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Njā, de verhemelte-letter n, uit te spreken als onze nj in oranje. — Tusschen twee klinkers midden in een woord wordt in plaats van de Aksārā 𑀇𑀢 gewoonlijk 𑀇𑀢 geschreven.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Mā.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Gā, maar uit te spreken als de Fransche, Engelsche of Hoogduitsche g, niet geaspireerd, zooals de Hollandsche.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Bā.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Tā, uit te spreken als tong-letter, met de tong tegen het verhemelte te brengen, even als bij de uitspraak van de r of l.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Ngā, de keel-letter n, uit te spreken als de Hollandsche en Engelsche ng in wang, king en dergelijke, of als de n vóór een keel-letter, zooals in klanken en wangedrag.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Pā-tjĕrĕk, een teeken voor den klank rĕ, in plaats van de 𑀇𑀢 met Pĕpĕt, zooals er zulk een teeken ook in het Sanskritsche schrift bestaat.
𑀇𑀢 of 𑀇𑀢	.....of..... 𑀇𑀢 𑀇𑀢	Ngā-lĕlĕt, een teeken voor den klank lĕ, in plaats van de 𑀇𑀢 met Pĕpĕt, zooals er dergelijks ook in het Sanskritsche schrift zulk een teeken bestaat.

AKSARĀ GĒDÉ OF KAPITALE LETTERS.

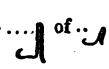

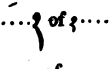

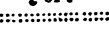

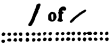

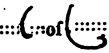

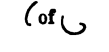

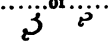

᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠓	————	Nā-gĕdĕ. <i>Het is eigenlijk de tong-letter n, en wordt nog als zoodanig gebruikt, wanneer de n onmiddellijk door een tong-letter d of t gevolgd wordt, en dus boven de Pasangans ᠒ en ᠒.</i> — <i>Voor Pasangan Nā-gĕdĕ bestaat geen bijzonder teeken.</i>
————	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	Pasangan Tjā-gĕdĕ, <i>zeldzaam in gebruik.</i>
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	Kā-gĕdĕ.
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	Tā-gĕdĕ.
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒ en	————	Sā-gĕdĕ. <i>De ᠒᠒᠒ is eigenlijk de tong-letter en de ᠒᠒᠒ de verhemelte-letter s. De ᠒᠒᠒ wordt ook nog als tong-letter gebruikt, zoo dikwijls als de s onmiddellijk op de tong-letter r, en dus op een Lajar, volgt, of onmiddellijk door de tong-letter t gevolgd wordt, en dus bovende Pasangan ᠒.</i>
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	Pā-gĕdĕ.
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	————	Njā-gĕdĕ, <i>zeldzaam in gebruik, dan alleen in handschriften aan het einde van een regel, wanneer er voor de gewone ᠒᠒᠒ geen ruimte meer is. Zoo worden ook de ᠒᠒᠒, ᠒᠒᠒ en ᠒᠒᠒ voor de gewone ᠒᠒᠒, ᠒᠒᠒ en ᠒᠒᠒ gebruikt.</i>
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	Gā-gĕdĕ.
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	Bā-gĕdĕ.

AANGENOMENE LETTERS VOOR VREEMDE KLANKEN IN
UITHEEMSCHE WOORDEN.

᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	voor de Arabische ح Cha, ook wel voor de ح Hā, en aan het einde van een lettergreep voor de ع, Ain.
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	voor de Arabische ذ Dzal.
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	voor de Ar. ف Phā, en voor de Hollandsche f en v.
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	voor de Arabische ز Zain.
᠒᠒᠒ of ᠒᠒᠒	.....of..... <i>᠒᠒᠒</i>	voor de Arabische غ Ghain, en de Hollandsche g.

SANDANGAN'S OF LEESTEKENS.		
FIGUUR.	NAAM.	KLANK OF BETEKENIS.
o of o	Pëpët	ě, zooals de o in de en in de laatste lettergreep van over en grooter, of in het, wanneer het toonloos wordt uitgesproken.
o of o	Oeloe of Woeloe	i, zooals in titel; maar scherp, zooals in ik, zin of lid, in een geslotene lettergreep, wanneer deze de laatste van een woord of door een anderen medeklinker, dan een neusklank, gesloten is.
o of o	Soekoe	oe, zooals in boek en boeken; maar scherp, nog scherper als de Hoogduitsche u in und, in een geslotene lettergreep, wanneer deze de laatste van een woord of door een anderen medeklinker, dan een neusklank, gesloten is.
o of o	Taling	e, zooals in de eerste lettergreep van lepel; maar scherp, zooals in pen en pet, in een geslotene lettergreep, wanneer deze de laatste van een woord of door een anderen medeklinker, dan een neusklank, gesloten is; en zooals de e in de eerste lettergreep van wereld of perel, en de Fransche è in père en zèle, in een voorlaatste opene of enkel door een neusklank geslotene lettergreep, wanneer de laatste lettergreep gesloten is en ook een Taling of een Pëpët heeft. — De Taling wordt geschreven vóór de Aksára, waarmee de klinker wordt uitgesproken.
o of o	Taling-Taroeng	o, zooals in de eerste lettergreep van komen en over; maar scherp, zooals in pot of dom, in een geslotene lettergreep, wanneer deze de laatste van een woord of door een anderen medeklinker, dan een neusklank, gesloten is; en als de Fransche o in école en homme, of de ô in nôtre, in de voorlaatste opene of enkel door een neusklank geslotene lettergreep, wanneer de laatste lettergreep gesloten is en ook een Taling-Taroeng of een Pëpët heeft. — Van dit klankteeken wordt de Taling vóór en de Taroeng achter de Aksára geschreven, waarmee de klinkletter wordt uitgesproken.

FIGUUR.	NAAM.	KLANK OF BETEKENIS.
 of 	Paten, Ng, Pangkon, Kr.	beteekent, dat de voorgaande Aksârâ, als sluitletter van een lettergreep, sonder a-klank moet worden uitgesproken.
 of 	Sagnjan of Wignjan.	h, of liever een zachte adspiratie, gelijk de an, aan het einde van een lettergreep.
 of 	Tjëtjaq.	de keel-nensklank ng, gelijk de aan het einde van een lettergreep.
 of 	Lajar.	de smeltletter r, gelijk de , aan het einde van een lettergreep.
 of 	Tjâkrâ.	de smeltletter r, tuschen een medeklinker en den volgende klinker, soos in de laatste lettergreep van
 of 	Këret.	de klank rë, gelijk de Pâ-tjêrëk, achter een medeklinker, soos in
 of 	Péngkal.	de halfklinker j, gelijk de aa, achter een medeklinker, soos in kjâi.

SĀSTRĀ-SWĀRĀ, OF OP ZICH ZELF STAANDE KLINKLETTERS.

 of 	 of 	 of 	 of 	 of
a	i	oe	e	o

ĀNGKĀ OF CIJFERLETTERS.

									0
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

SCHEIDTEEKENS.

FIGUUR.	NAAM.	KLANK EN BETEKENIS.
 of 	Pâdâ-lingsâ.	scheidteeken aan het einde van zinwoorden en volsinnes. Aan het einde van een geheel geschrift of hoofdstuk, of waar men een grooter afscheiding te kennen geven wil, wordt het teeken ook wel verdubbeld en geschreven.
 of 	Pâdâ andëgingtjêlâtoe.	rustteeken in het midden van een zinrede.

Van de hier met drukletters opgegevene figuren der letters en teekens treft men in handschriften eenige afwijkingen aan. De geringste is wel, dat de Pasangans ω en ω door sommigen, door anderen ook wel de ω en ω , in één trek met de Aksârâ, waaronder zij moeten staan, en dus aan den laatsten neêrhaal van de Aksârâ vast, geschreven worden; zooals b. v. in $\omega\omega$ $\omega\omega$, (*geheim*). De voornaamsten zijn, dat in de Noorderstrand-distrikten en elders de Pasangans ω , ω , ω en ω met een neêrhaal achter den ophaal van achteren geschreven worden, gelijk dit ook bij de Aksârâs ω , ω , ω en ω zelf plaats heeft; en dat dan de zoo geschrevene ω niet als kapitale, maar als gewone Pasangan ω gebruikt wordt. Dit laatste wordt ook wel door sommigen te Soerakarta gedaan. Verder wordt, ook wel in het Soerakartasche, de Pasangan ω door velen niet zoo hoog van achteren opgehaald, maar het laatste gedeelte van de letter platter en breeder, ook wel lager dan het voorste gedeelte, geschreven, zoodat deze Pasangan dan meer overeenkomt met het middelste gedeelte van de Aksârâ ω zelf. Andere afwijkingen zal men gemakkelijk door het lezen van handschriften leeren kennen.

Dat de Pasangans, uitgezonderd die van de ω , ω , ω en ω , verkortingen van de Aksârâs zijn, blijkt bij een naauwkeurige vergelijking van zelf. Bij de Pasangan ω moet echter opgemerkt worden, dat deze oorspronkelijk en nog in de Soendalanden en Noorderstrand-distrikten veelal met een oogje onder aan geschreven wordt, even als het middelste gedeelte van de Aksârâ ω zelf. De Pasangan ω is niet een verkorting van de gewone Aksârâ ω , maar van de kapitale ω , die eigenlijk de tongletter ω is. Alleen de Pasangan ω heeft niets met de Aksârâ ω gemeen, maar is een verkorte zamenstelling van de Pasangan ω met de *Péngkal*.

De Pasangan ω wordt ook wel $\omega\omega$ $\omega\omega$, *Hâ pântjang*, d. i. *kreupele Hâ*, en de ω desgelijks $\omega\omega$ $\omega\omega$, *kreupele Pâ*, genoemd. De Pasangan ω noemt men $\omega\omega$ $\omega\omega$, *Sâ kembang*, een benaming, waarvan ik den zin niet begriip; en de Pasangan ω wordt ook wel $\omega\omega$ $\omega\omega$, *Nâ góndèl*, d. i. *neêrhangende Nâ*, genoemd.

8. De Pasangans ω , ω , ω , ω en ω , die met de Aksârâs op dezelfde lijn geschreven worden, mag men evenmin als de andere Pasangans van de Aksârâs, waarmeê zij verbonden worden, afscheiden. Men mag dus zulk een Pasangan niet aan het begin van een regel schrijven, terwijl men de Aksârâ, waarbij zij behoort, aan het einde van den voorgaanden regel geschreven heeft. Kan zulk een Pasangan niet achter de Aksârâ, waarbij zij behoort, op denzelfden regel staan, dan moet men haar, even als de andere Pasangans, onder de Aksârâ plaatsen, en dus aan het einde van een regel $\omega\omega$ $\omega\omega$, $\omega\omega$ $\omega\omega$ en $\omega\omega$ $\omega\omega$ schrijven, in plaats van $\omega\omega$ $\omega\omega$, $\omega\omega$ $\omega\omega$ en $\omega\omega$ $\omega\omega$.

AARD, KLANK, UITSPRAAK EN ONDERLINGE
VERWISSELING DER LETTERS.

9. Behalven hetgeen in de tafel van het Alphabet reeds aangeteekend is, moet omtrent den aard en de uitspraak der verschillende letters het volgende opgemerkt worden.

10. De twintig Aksárás van het gewone Alphabet worden naar het verschil der voornaamste spraakorganen, waarmede zij gevormd worden, verdeeld in de volgende vijf klassen, ieder van vier letters:

gutturalen of keelletters: *an, an, on en on;*

dentalen of tandletters: *an, an, an en an;*

lingualen of tongletters: *n, na, na en na;*

palatalen of verhemelte-letters: *an, an, an en an;*

labialen of lipletters: *an, an, an en an.*

Van deze twintig medeklinkers worden tien, uit ieder klasse twee, namelijk de *an* en *on*, de *an* en *an*, de *na* en *na*, de *an* en *an*, en de *an* en *an*, *stomme consonanten* genoemd, omdat zij in den mond gevormd worden door de spraakorganen (b. v. de lippen bij het vormen van de *p*) volkomen te sluiten, en dus den adem of de stem geheel af te sluiten, zoodat zij in het begin van een lettergreep *zelf* volstrekt geen klank geven en eerst hoorbaar worden *met* de uitspraak van een klinker. Bij het vormen van al de anderen daarentegen wordt een zacht geblaas, geas, gemurmel of geruisch van den adem of de stem gehoord, zoodat zij zelf reeds eenigen klank geven, ook vóór dat zij met een klinker uitgesproken worden. Dit zijn in het Hollandsch die medeklinkers, die in haar naam in het Abe den klinker *e* vóór den medeklinker hebben; namelijk de *f, l, m, n, r* en *s*, die *Ef, El, Em, En, Er* en *Es* genoemd worden; terwijl de *stomme consonanten* in haar naam den klinker *e* of *a* achter den medeklinker hebben (Be, Ce, De, Ge, Je, Ka, Pe, Te, Ve en We). Alleen de *h*, heeft in haar naam den klinker achter den medeklinker, omdat namelijk deze letter in het Hollandsch alleen in het begin, en niet aan het einde van een lettergreep gebruikt wordt. Deze *niet stomme consonanten* nu worden verschillend benoemd: sommigen noemen ze *geadspireerde*, andere *spiranten*, anderen *sonanten*; de oudste benaming is *halfklinkers*. De benamingen *geadspireerde medeklinkers* en *halfklinkers* hebben echter reeds lang in de Grammatica een andere beteekenis gekregen. Van de beide andere benamingen is die van *sonanten* zeker de beste: men kan ze echter in het Hollandsch ook eenvoudig *medeklinkers* noemen, daar het genoeg is, de andere door het bijvoeglijke *stomme* te onderscheiden. — Doch bij deze *stomme consonanten* is nog een onderscheid op te merken. De *g* en *k*, de *d* en *t* en de *b* en *p* zijn zeer na in klank aan elkander verwant: maar de eersten, de *g, d* en *b*, en dus in het Javaansch de *an, an, an, an* en *an*, zijn *zachter* en minder *hard* dan de *k, t* en *p*, of de Javaansche *an, an, an, an* en *an*. Bij deze *harde stomme consonanten* worden de

spraakorganen nog sterker gealoten en de stem nog vaster afgealoten, dan bij die andere zachtere; en het gevolg daarvan is, dat zij ook aan het einde van een lettergreep niet fiks, niet klaar en helder, kunnen uitgesproken worden, en dus als het ware *stom* blijven, wanneer niet achter den medeklinker een zachte, hoe weinig dan ook hoorbare, aspiratie of *δ*-klank meê wordt uitgesproken, een geluid dat ontstaat door het weêr openen van de zoo sterk gealotene spraakorganen. Zoo luidt *tak*, als het fiks wordt uitgesproken, als ware het *tak-δ*. Bij de zachtere stomme consonanten, waarbij de spraakorganen niet zoo stijf gealoten worden, heeft dit niet plaats; en, worden de spraakorganen daarbij vaster gealoten, dan verandert aan het einde van een woord de *g* in *k*, de *d* in *t*, en de *δ* in *p*.

11. Nog moet men wegens haar bijzonderen aard onderscheiden:

de *nasalen* of *neusletters*: *an*, *am*, *en* en *em*;

de *liquidae* of *smeltletters*: *n* en *m*; en

de *semivocalen* of *halfklinkers*: *an* en *am*.

12. Van de *keelletters* is de *an* de eenvoudige *spiritus* of aspiratie door de keel; *de adem der stem*, die noodzakelijk gevorderd wordt, om een klinker uit te spreken. In het Javaansch onderscheidt men niet den *spiritus lenis* of de zachte uitademing, die in het Hollandsch niet geschreven wordt, zooals in *aan*, *en*, *of*, en in de tweede lettergreep van *Joannes*, en den *spiritus asper* of de harde of sterke aanblazing, die door de *h* beteekent wordt, zooals in *haan*, *hen*, *hof*, en in de tweede lettergreep van *Johannes*. Gewoonlijk echter wordt de *an* zacht als *spiritus lenis* uitgesproken, zooals de Fransche stomme *h* in *homme*, *habit* en dergelijke, en zooals ook in het Hollandsch de *h* van het lidwoord *het* in het dagelijksch leven veelal zacht wordt uitgesproken; b. v. als men *in het huis* of *bij het huis*, uitspreekt als *innet huis*, *bijet huis*.

13. Doorgaande is de aspiratie zoo zacht en onhoorbaar in het begin van een woord, zooals in *anama-ara* *aksarâ* (*letter*) en *anapa-ara* *awèh* (*geven*). Zoo namelijk in het *spreken*: maar als de Javaan *leest*, dan heeft hij de gewoonte van de letter sterk geadspireerd uit te spreken, en b. v. *anama-ara* (*er zij niet*) als *hâdjâ hânâ* te lezen, ofschoon hij, wanneer hij spreekt, *âdjâ ânâ*, of ook wel *âdjânâ*, zegt. Soms evenwel hoort men hem ook onder het spreken wel eens een klinker aan het begin van een woord harder of sterker uitademen, en b. v. *hawèh* voor *awèh* zeggen. Dit doet hij echter in echt Javaansche woorden vrij zelden, en zonder bepaalde rede of regel, geheel onwillekeurig of bij toeval: maar opzettelijk doet hij het nu en dan, of wel dikwijls, in woorden, die uit het Arabisch ontleend zijn, en waarvan de eerste letter in het Arabisch een sterke of harde aspiratie is; b. v. in *anama-ara* *ânâ-nâpsoe*, of dikwijls *hânâ-nâpsoe*, Arab. *هوى نفس*, *neigingen en begeerten*; en in *anama-ara* *abdi*, somtijds *habdi*, Ar. *عبد*, *dienaar*.

14. In het midden van een woord tusschen twee klinkers is de aspiratie

zoo sterk, — nu eens zachter, dan eens sterker, maar doorgaans niet sterker, — als noodig is, om de twee klinkers vanéén te houden en voor ineensmelting te bewaren. — Het sterkst is gewoonlijk de adspiratie tusschen twee geheel gelijke klinkers, zooals in *asam* *sáhá* (en), *asán* *dakar* (eten), *esjah* *toehoe* (waar, opregt), *esjaham* *éhe* (naam van het tweede jaar van een Windoe), *esjaham* *idhór* (de tijd van het middaggebed). — Zacht daarentegen is doorgaans de adspiratie tusschen twee verschillende klinkers, zooals in *rah* *rài* (aangezigt), (*esjah* *pràoe* (vaartuig), *esjah* *bád* (maar), *asáh* *esjah* *paít* (bitter), *esjah* *njaocr* (betalen), *esjah* *máds* (lezen), *esjah* *páeká* (liet), *esjah* *máidó* (betwijfelen): doch de tweede klinker wordt in zulke woorden toch altijd, hoe zacht dan ook, geadspireerd, zoodat er geen eigenlijk gezegde tweeklank ontstaat, en b. v. het woord (*esjah* niet, zooals in het laag Maleisch, *prau* of *praouw*, maar altijd, hoe snel dan ook, in twee lettergrepen *prà-oe*, wordt uitgesproken. De Javaansche taal heeft geen tweeklanken; en in uitheemsche woorden is de Javaan gewoon de tweeklanken *as* en *ai* in twee klinkers op te lossen. Zoo zegt en schrijft hij b. v. *esjah* *ka-oe*, of *esjah* *ka-oe* (wat men zegt, gelofte), voor het Arabische *كأول*, *kau*; en desgelijks *esjah* *ka-oe*, voor het Hollandsche *kous*. — Is de eerste van de twee verschillende klinkers een *i* of *é*, of een *oe* of *ó*; dan ontstaat bij den overgang van den éénen klinker tot den anderen van zelf uit de *i* en *é* de klank van den halfklinker *as*, en uit de *oe* en *ó* die van den halfklinker *as*, en worden dan ook gewoonlijk deze letters in plaats van de *am* geschreven. Zoo zegt en schrijft men b. v. *esjah* *tangjid* (*sta op*), in plaats van *esjah* *tangjid*; *esjah* *ngómbéjâ* (*drink*), in plaats van *esjah* *ngómbéjâ*; *esjah* *toeroewá* (*slaap*), in plaats van *esjah* *toeroewá*; *esjah* *ngónggóbá* (*gebruik*), in plaats van *esjah* *ngónggóbá*. Soms vindt men evenwel de *am* in het schrift behouden, vooral na een *é* of *ó*, en b. v. *esjah* *am* geschreven. Voor de uitspraak maakt dit echter geen onderscheid: want die klank van de halfklinkers *as* en *as* ontstaat bij een niet al te langzame uitspraak van zelf uit den onmiddellijk voorafgaanden klinker; en, spreekt men zulk een woord zeer langzaam en lettergreep voor lettergreep uit, dan blijft natuurlijk de *am* haar eigen klank als zachte adspiratie behouden, al is er dan ook een *as* of *as* voor geschreven. — Welluidendheidshalven wordt de *am* in de uitspraak zoowel, als in het schrift, behouden, wanneer de voorafgaande lettergreep ook reeds met dien halfklinker begint, waarin anders de *am* wegens den voorafgaanden klinker zou overgaan; en dan wordt deze *am*, om dien overgang te beter te verhinderen, veelal met een sterke adspiratie uitgesproken; b. v. in *esjah* *séwoeká* (laat het dwizend zijn), *rah* *rajihá* (laat het een jongere broeder zijn), *esjah* *sawóká* (laat het sawo zijn), *esjah* *kijéhá* (laat het deze zijn). — Ook behoudt men dikwijls in het schrift de *am* in de voorlaatste lettergreep van drie- of meer-lettergrepige woorden, omdat in het

Javaansch van zulke langere woorden de twee laatste lettergrepen wat nauwer in de uitspraak te zamen verbonden en daardoor van de voorgaande wat meer afgescheiden worden: maar dan spreekt men toch de *an*, even als aan het begin van een woord, doorgaans met een zachte adspiratie uit; en, als men het woord in één adem en niet bijzonder langzaam uitspreekt, dan gaat toch ook deze zachte adspiratie wegens den voorgaanden klinker van zelf min of meer over in den klank van den halfklinker *au* of *ea*. Zoo schrijft men gewoonlijk *anana* *piãlá* Ng., *anana:ng* *piawon*, Kr. (*kwaad*), *anãng* *piãndël* (*geloof, vertrouwen*), *anãna* *miarsã* (*hooren*), en *anãna* *moedã* (*ankerplaats, reede*); doch ook wel *anana* *anana:ng* *anãng* *anãna* en *anãna*. Zoo schrijft men zelfs gewoonlijk *anãna:ng*, *siasat* (*straf*), voor het Arabische *سبأ*; en *anãng* *anãng* (*miskhandelen*), niettegenstaande dit uit het Sanskritsch ontleende woord eigenlijk *anãng* *anyãng*, zou moeten luiden. Andere dergelijke woorden worden echter daarentegen gewoonlijk met een halfklinker geschreven; zooals *anãng* *piãng* (*acte van aanstelling of investituur*), in plaats van *anãng* en *anãng* *piãng* (*alleen, zelf*). — Tusschen twee *r*'s of *oe*'s, waarvan de eerste zacht-lang, maar de laatste scherpkort is, wordt de *an* somtijds wel als sterke adspiratie uitgesproken, even als anders tusschen twee *gelijke* klinkers: doch, daar het toch geen twee *geheel gelijke*, maar aanmerkelijk *verschillende* klanken zijn, zoo spreekt men de letter gewoonlijk maar met een zachte adspiratie uit, en zoo, dat zij wegens de voorafgaande *i* of *oe* in den halfklinker *au* of *ea* verandert. Zoo zegt en schrijft men *anãng* *njoehoen*, maar gewoonlijk *anãng* *njoewoen* (*verzoeken, bidden*); *anãng* *loehoer*, in Kawi, maar (tegelijk met verandering van de *o* in *ea*) in Ngoko *anãng* *doewoer* (*hoog*); *anãng* *dihin*, in Kawi en Ngoko, maar in Krãmã (met verandering van de *ea* in *na* en in een afgeleiden vorm) *anãng* *roemijn* (*eerste*).

Wanneer, zooals dikwijls plaats heeft, de klinker van een *Aksãrã* *tãgnã* niet als *ã*, maar platter als *o* wordt uitgesproken; dan verandert in de uitspraak een volgende *an* even zoo in *ea*, als wanneer de voorafgaande klinker een *Taling-taroeng* is. Zoo wordt b. v. *anãna* *tãkãhã* (*moet komen*), ook wel *tãkãwã*, en *anãna* *anãhã* (*er zij*), ook wel *ãnãwã* uitgesproken. Zeer zelden vindt men evenwel die uitspraak ook in de spelling uitgedrukt en *anãna* *anãna*, of wel *anãna:ng* *anãna:ng* geschreven; en teregt: want die platte uitspraak van den klinker *ã* als *ó* is een verbastering van de uitspraak, die men in geschriften niet volgen mag. — Ook verandert bij die uitspraak van den klinker *ã* als *ó* de volgende *an* nooit in *ea*, wanneer er een *ea* voorafgaat, zoo als in de woorden *anãna* *toewãhã* (*laat hij oud zijn*), en *anãna* *angãwãhã* (*moet meêvoeren*), die wel *toewã* of *toewãhã* en *angãwã* of *angãwãhã*, maar nooit *toewãwã* of *angãwãwã* uitgesproken worden.

Wanneer twee woorden onmiddellijk op elkander volgen, waarvan het eerste met

denzelfden klinker eindigt, als waarmede het laatste begint; dan wordt toch vóór het laatste geen sterke adspiratie uitgesproken: maar wel smelten dan somtijds, als men snel spreekt, beide klinkers in één. Zoo wordt b. v. *amakaman* (er moet niet zijn) niet *âdjâ hânâ*, maar *âdjâ ânâ*, of sneller *âdjânâ*, uitgesproken.

15. Wanneer een woord, dat op een medeklinker uitgaat, een aanhechtsel ontvangt, dat met een *am* begint; dan gaat in de uitspraak de klank van deze *am* over in dien van den voorafgaanden medeklinker, en dan wordt in het schrift deze medeklinker gewoonlijk verdubbeld. Deze verdubbeling wordt evenwel in de uitspraak alleen dan gehoord, als het aanhechtsel tweelettergreepig is. Bestaat het aanhechtsel maar uit één lettergreep, dan scheidt zich de laatste medeklinker van het woord in de uitspraak van den voorafgaanden klinker af en vereenigt zich geheel met den klinker van het aanhechtsel; zooals b. v. in het Hollandsch het woord *slot* met het aanhechtsel *en* in het meervoud niet *slotten*, maar *sloten* (*slo-ten*) wordt. Bestaat daarentegen het aanhechtsel uit twee lettergrepen, dan vereenigt zich ook wel (indien men ten minsten vloeiend en niet bijzonder langzaam spreekt) de laatste medeklinker van het woord met den klinker van het aanhechtsel, maar blijft tevens de sluitletter van de laatste lettergreep van het woord zelf. Zoo wordt van *âmameng mangkat* (*vertrekken*), met het aanhechtsel *am* *â*, *âmameng* (*vertrek*) gevormd en geschreven, terwijl men *mangkââ* uitspreekt; *ngêlêam-âmeng* *toelisan* (*schrijf*), van *ngêlêam* *toelis*, met het aanhechtsel *ameng* *an*; maar *ngêlêam-âmen* *toelissânâ* (*beschrijf het*), van hetzelfde *ngêlêam* met het aanhechtsel *amam* *ânâ*; *ngamêngên-âmeng* *ôbôr* (*zijn fakkelt*), in Ngoko, maar *ngamêngên-âmeng* *ôbôrripoen*, in Krâmâ, van *ngamêngên* *ôbôr*, met het aanhechtsel *amam* *â*, Ng., en *âmeng* *ipoen*, Kr.; *ngamêngên-âmeng* *ngêrêssâkê*, Ng., *ngamêngên-âmeng* *ngêrêssâkên*, Kr. (*met iets afsnijden*), van *ngamêngên* *ngêrêss*, met het aanhechtsel *amam* *âkê*, Ng., *âmeng* *âkên*, Kr.— De *am* van dit aanhechtsel wordt evenwel door velen onveranderd behouden, wanneer het woord, waaraan het gehecht wordt, door een *am* gealoten wordt, zooals in *ngêsoq-âkê*, Ng., *ngêsoq-âkên*, Kr. (*gieten*), en in *mêtoq-âkê* (*uitbrengen, buitenbrengen*). De rede hiervan ligt zeker in de uitspraak van de letter *am* in het Javaansch: maar dan moest men om dezelfde rede achter een *am* ook de *am* van de aanhechtsels *amam* en *âmeng* onveranderd laten, en b. v. *ngêsoq-âmâ* (*moet ingieten*), en *âmam-âmeng* *awaq-ipoen* (*zijn lichaam*) schrijven; wat men echter niet gewoon is te doen.

16. Wanneer het woord, waaraan zulk een aanhechtsel gevoegd wordt, zelf op een Wigjjan, en dus op denzelfden klank eindigt, als waarmede het aanhechtsel begint; dan behoort men ook volgens denzelfden regel beide adspiraties, de *z* en de *am*, te schrijven: maar dan wordt toch ook, indien het aanhechtsel éénlettergreepig is, slechts één adspiratie uitgesproken, als ware het enkel een

am; en de uitspraak is dan ook volkomen gelijk als die van een enkele *am* tusschen twee klinkers volgens § 14: b. v. *aməzəməŋ gadahan* (*bezitting*), van *aməzə gadah*; *əməzəmə milih* (*mitkiesen*), van *əməzə milih*; *ŋəməŋməzəŋ oléhé* (*zijn verkrijgen*), van *ŋəməŋməzə oléh*; *əməzəmə anggadāi* (*besitten*), van *aməzə gadah*; *əməzəŋ səwobé* (*zijn rijstoeld*), van *əməzə səwəb*; *əməzəmə milijā* (*kies*), en *əməzəməŋ pilijən* (*kies het*), van *əməzə milih*; *əməzəməŋ pəpūŋjan* (*bij helsten*), van *əməzə palih*; *əməzəməŋ pəngəlijé* (*zijn verhuizing*), van *əməzə pəngəlih*; *ŋəŋŋəməŋ loənggoewā* (*ga zitten*), en *ŋəŋŋəməŋ loənggoewé* (*zijn zetel of rang*), van *ŋəŋŋəŋ loənggoeh*; *əməzəməŋ wasəwəwən* (*wasch het*), van *əməzə wasəwəh*; *aməzəməŋ gadəwəwən* (*leengoed*), van *aməzə gadəwəh*; *əməzəməŋ misəwəi* (*mitschelden*), van *əməzə misəwəh*; *aməŋməzəməŋ əwəjə* of *əwəjə* (*geef*), van *aməŋməzə əwəh*; *aməŋməzəməŋ kəkəjən* of *kəkəwən* (*te veel*), van *aməŋməzə əkəkəh*; *aməŋməzəməŋ ədəwə* of *ədəwə* (*het zij ver*), en *aməŋməzəməŋ kədəwən* of *kədəwən* (*verte*); *ŋəməzəŋməŋ dəwə* of *dəwə* (*de afstand er van*), van *ŋəməzə dəwə*: — maar *ŋəməzəməŋ əwəwəh* (*het zij moeijelijk*), *ŋəməzəməŋ kəwəwəh* (*bemoeijelijk*), *ŋəməzəməŋ ŋəwəwəh* (*bemoeijelijken*), *ŋəməzəŋməŋ əwəwəh* (*het moeijelijk zijn er van*), *aməŋməzəməŋ əwəwəh* (*het geve vrucht*), *ŋəməzəŋməzəməŋ wəwəwəh* (*vruchten*), en *ŋəməzəŋməŋ wəwəh* (*zijn vrucht*), omdat in deze woorden een *ə* voorafgaat; en *əŋŋəməzəməŋ ŋəwəwəi* (*iemand iets geven*), *ŋəməzəŋməzəməŋ kəkəwən* (*te veel*), *aməŋməzəməŋ kədəwən* (*te ver*), en *əməŋməzəməŋ ŋəwəwəi* (*van iemand zich verwijderen*), omdat in deze woorden de *e* en *o* niet zacht, maar scherp van klank zijn. — Maar, wanneer nu wegens een voorafgaande *i*, *é*, *oe* of *ó* de *am* in den klank van den halfklinker *ə* of *ə* overgaat, dan schrijft men volgens de uitspraak deze letters ook dikwijls in plaats van *zəmə* b. v. *əməzəməŋ əməzəməŋ aməŋməzəməŋ* en *aməŋməzəməŋ* in plaats van *əməzəməŋ* *əməzəməŋ aməŋməzəməŋ* en *aməŋməzəməŋ*.

Men kan dit afkeuren, en met rede, omdat op die wijze de oorsprong en ware vorm van het woord in de spelling verloren gaan: maar toch kan men het moeijelijk tot algemeenen regel stellen, om zulke woorden altijd met *zəmə* te schrijven: want er zijn ten minsten eenige woorden, waarin de spelling met *ə* en *ə* zoo zeer door de algemeene gewoonte gewettigd is, zooals in *aməzəməŋ kəlijən* (*mes*), voor *aməzəməŋ* van *aməzə kəlih*, en in *əŋŋəməŋ pəwəwən* (*molk*), voor *əŋŋəməŋ* van *əŋŋə pəwəh*, dat men al zeer zonderling zou sehjnen, indien men tegen die algemeene gewoonte b. v. *aməzəməŋ* schrijven ging. Maar, indien dan in het woord *aməzəməŋ* deze spelling gewettigd is, waarom zou men dan ook niet b. v. *əməzəməŋ əməzəməŋ* en *ŋəŋŋəməŋ* mogen schrijven? Men late ieder zijn vrijheid. Alleen in zulke woorden is naar mijn oordeel de spelling met *ə* of *ə* stellig af te keuren, waarin de *am* niet altijd in den klank van die halfklinkers overgaat, maar ook wel als een zachte aspiratie uitgesproken wordt: want zoo zou men den lezer geen vrijheid laten, om uit te spreken, zooals hij gewoon is of

verkiest. Men schrijft dus b. v. *amogaraam* en *amogaraam* omdat men niet enkel *awéjâ* en *adwâ*, maar ook wel *awéâ* en *adwâ*, uitspreekt.

17. Ook in zamengestelde en door verdubbeling gevormde woorden gaat de klank van de *am*, waarmee het laatste woord begint, in de uitspraak over in den klank van den medeklinker, waarop het eerste woord uitgaat, en wordt dan in het schrift deze medeklinker veelal verdubbeld; zooals b. v. in *ammasas* *ammasas*, *wélassasih*, voor *wélassasih* (*medelijden*), *radannâjoe*, voor *radannâjoe* (titel van een prinses), *massadjeng*, voor *massadjeng* (titel van een fatsoenlijke vrouw), *ingngârêp*, voor *ingngârêp* (*voór, voorop, vooraan*); *aloennaloe*, voor *aloennaloe* (benaming van het plein voor de woning van een vorst of regent), *ngapoessapoessi*, voor *ngapoessapoessi* (*misleiden, bedriegen*). — Ook hier wordt bij de *am* gewoonlijk een uitzondering gemaakt, en men schrijft meestal b. v. *prag-âti* (*aanminnig, bevallig*), *boq-âjoe* (*oudere zuster*), en *oëndaqan* (*trap*).

18. Eindelijk wordt die zelfde spelling ook door valen gevolgd, wanneer een woord, dat met een *am* begint, met een voorgaand woord, dat op een medeklinker uitgaat, ten naauwsten in den zin verbonden is en daarmee in één adem uitgesproken wordt; b. v. *jennâni*, voor *jennâni* (*als er is*), *wongngikoe*, voor *wongngikoe* (*die persoon*), *marangngikoe*, voor *marangngikoe* (*aan mij*), *gègèrrâpâ*, voor *gègèrrâpâ* (*wat opschudding!*). Deze spelling is evenwel alleen dan maar gewoon en vrij algemeen, wanneer het woord op een *Nâ* of op een *Tjêtjaj* of *Lajâr* uitgaat; zeldzamer bij andere letters, zooals b. v. in *amalikoe*, voor *amalikoe* (*dat goed*), en in *awittikoe*, voor *awittikoe* (*omdat ik*); allerzeldzaamst zeker bij de *am*, zooals in *bésoeqqésoeq*, voor *bésoeqqésoeq* (*tegen morgen*). Doch bij alle letters, ook na een *Nâ* of *Tjêtjaj* of *Lajâr*, is zulk een spelling, hoe gewoon ook, af te keuren. Want het kan b. v. niet als onverschillig beschouwd worden, of men *jennâni* dan wel *jennâni* schrijft. Beide beteekent *indien dat*: maar het eerste is *jennâni*, en Ngoko; het tweede, met een dubbelde *Nâ*, is *jennânikoe*, en *Madyâ*.

Zulk een spelling is eigenlijk te beschouwen als *poëtische* spelling, maar die men, daar vroeger weinig anders, dan poëzie, geschreven werd, later ook in proza nit gewoonte behouden heeft. In poëzie, dat is, daar poëzie bij de Javanen nooit gelezen, maar gezongen wordt, in gezangen, kan zulk een spelling dan ook minder afgekeurd worden: want bij het zingen smelten de woorden meer met elkander in één. Men noemt deze poëtische schrijfwijze *ammasasih* een benaming, waarvan ik den zin en beteekenis niet met zekerheid durf te bepalen. In oud Kawi wordt de

medeklinker, waarmee de *am* ineen smelt, ook niet dubbeld geschreven: maar de *am* valt geheel weg, en de voorgaande medeklinker treedt in haar plaats. Zoo wordt b. v. niet *am* *am* *am*, maar *am* *am* *am* voor *am* *am* *am* geschreven, en niet *am* *am* *am*, maar *am* *am* *am* voor *am* *am* *am* *wat mensch?* Tot de *Sastra lampah* in oud Kawi behoort ook nog, dat ook, wanneer een woord met de smalle letter *Rā* begint en het vorige op een medeklinker eindigt, deze dan met een *Tjākrā* in plaats van met de *Pasangan Rā* geschreven wordt; b. v. *am* *am* *am* in plaats van *am* *am* *am* *inliken een vorst*.

In woorden, die door samenstelling of verdubbeling gevormd zijn (§ 17), moet het naar mijn oordeel aan de vrije verkiezing van den schrijver overgelaten worden, of hij de *am* behouden, dan of hij in plaats daarvan den voorgaanden medeklinker verdubbelen wil. Men schrijve dus *am* *am* *am* en *am* *am* *am* of *am* *am* *am* en *am* *am* *am* naar verkiezing. Voor de eerste spelling, met behoud van de *am*, pleit niet alleen de oorapronk, maar ook de uitspraak: want bij een wat langzame uitspraak worden die woorden niet *welas-sasik* en *oemboel-loemboel*, maar *welas-asik* en *oemboel-oemboel*, uitgesproken. De verdubbeling van den medeklinker behoort dus in die woorden even min plaats te hebben, als in het Hollandsche woord *wanorde*, dat ook wel, als men snel spreekt, als *wannorde*, maar langzamer *wan-orde*, uitgesproken wordt. De andere spelling van zulke woorden met verdubbeling van den medeklinker heeft de gewoonte voor zich: maar, behalven dat deze gewoonte niet algemeen is, gewoonte is geen wet. — In het Javaansch is het dikwijls ook moeijelijk te bepalen, of men twee te zamen verbondene woorden voor één *zamengesteld* woord te houden hebbe, of niet. Is b. v. *am* *am* *am* of, zooals men ouder gewoonte veelal schrijft, *am* *am* *am* *vrouwspersoon, vrouw, één zamengesteld woord?* Het is althans niets anders, dan een zelfstandig naamwoord met een bijvoeglijk naamwoord tot bepaling er achter, en luidt eigenlijk zooveel als *persoon van het vrouwelijk geslacht, vrouwelijk persoon*. Zeker is het als een *zamengesteld* woord te beschouwen, wanneer het gebruikt wordt in den zin van *vrouw* van een getrouwd man, en men b. v. zegt: *am* *am* *am* *am* *de vrouw van den Demang*. Maar zal men nu in dit geval *am* *am* *am* maar anders *am* *am* *am* schrijven? Met zulke fijne onderscheidingen zou men de spelling zonder noodzaak voor ongeletterden te moeijelijk maken. — In bijwoorden en voorzetsels, die zamengesteld zijn uit het voorzetsel *am* met een woord, dat met een *am* begint, zooals *am* *am* *am* *vóór*, uit *am* en *am* *am*, zou het evenwel al te zonderling zijn, indien men de algemeen gevolgde spelling veranderen wilde. En om dezelfde rede moet men ook in *am* *am* *am* *hier*, *am* *am* *am* *dúúr*, en *am* *am* *am* *ginds*, voor *am* *am* *am* *am* *am* en *am* *am* *am* *de* uit den ouden tijd tot heden toe behouden *sastra-lampah* wel blijven behouden.

19. De tweede keelletter, de *am*, is in het begin van een woord of lettergreep volkomen gelijk aan onze *k*: maar, wanneer zij de sluitletter van een woord uitmaakt, dan is de Javaansche uitspraak van deze letter achter alle klinkers,

uitgezonderd achter de *Pépét*, onvolkomen. Namelijk, de letter *k* wordt dan wel, even als aan het begin van een lettergreep, in de keel gevormd; maar niet fiks, en daarom ook niet klaar en helder uitgesproken, zooals een zoogenaamde *harde stomme* consonant, gelijk de *k* is, gevormd en uitgesproken behoort te worden; namelijk *zók*, dat de keel, waarin de *k* gevormd wordt, vast toegesloten, en bij de uitspraak met het weer openen van de keel tegelijk een zachte uitademing van de stem, een zachte *ë*-klank, meê uitgesproken wordt (§ 10, aanm.). Het is dan, alsof de *k* in de keel blijft steken, of — wil men liever? — alsof zij, in plaats van uitgesproken, opgeslikt wordt. Alleen achter den klinker *Pépét* wordt de *k* als sluitletter ook door den Javaan volkomen goed uitgesproken. Daar namelijk bij de uitspraak van dien klinker de adem van de stem afgebroken en afgesloten wordt (waarvan de klinker *Pépét* zelfs den naam ontvangen heeft), zoo wordt bij de vorming van de onmiddellijk daarop volgende *k* ook de keel volkomen gesloten. Zoo wordt b. v. in *amékaŋ* (*gevaar*) en *amékaŋ* (*doarling*) met een klare en heldere *k*, even als in het Hollandsch, *ambék* en *oelék* uitgesproken; maar *amékaŋ* (*lichaam*), *amékaŋ* (*klein*), *amékaŋ* (*morgen*), *amékaŋ* (*nemen*) en *amékaŋ* (*roskam*), *zók*, dat de *k* als het ware in de keel blijft steken. Even zoo, wanneer het woord een aanhechtsel krijgt, dat met een *am* begint, zoodat de *am* dan in het schrift verdubbeld wordt (§ 15); b. v. in *amékaŋ amékaŋ* (*adem*) en *amékaŋ amékaŋ* (*draankolk*) met een klare en heldere, maar in *amékaŋ* Ng., of *amékaŋ* Kr. (*zijn lichaam*), met een als het ware opgeslikte *k*. — Indien men wil, kan men zulk een onvolkomene uitspraak van de *em* in Europeesch schrift beteekenen door een Apostroph, of door een *k* met een Apostroph er achter, of eindelijk door een *g*, en schrijven dus voor *amékaŋ awá'*, *awak'* of *awag*. Het laatste is wel het eenvoudigste, en zal in het vervolg van dit werk gevolgd worden.

20. Aan het einde van een lettergreep in het midden van een woord wordt echter de *em* door den Javaan dikwijls meer volkomen, even als in het begin van een woord of lettergreep, uitgesproken. Zoo niet alleen wanneer er een *Pépét* voorafgaat, zooals in *amékaŋ amékaŋ* (*meênemen*), maar ook in vele andere woorden; b. v. in *amékaŋ waktóe* (*de bepaalde tijd voor het gebed*), *amékaŋ moekti* (*zalig, genot*), *amékaŋ táksih* (*nog, steeds*), *amékaŋ pariká* (*onderzoek*), *amékaŋ soekmá* (*geest*). Wanneer de volgende medeklinker een smeltletter is, dan vereenigt zich de *em* gewoonlijk met deze tot één zamengestelden medeklinker, zoodat zij niet de sluitletter van de voorgaande, maar de eerste letter van de volgende lettergreep is, b. v. in *amékaŋ tji-kloe* (*gebukt van ouderdom*), en *amékaŋ tji-kli* (*netjes*). Zoo ook in het Arabische *amékaŋ é-klas* (*zuiverheid*), ofschoon in het oorspronkelijke Arabische *إخلاص* de *خ* wel degelijk tot de eerste, en niet tot de tweede lettergreep behoort; waarom het dan ook door anderen

am of *em* geschreven, en dan *ik-las*, met een klare en duidelijke *k* en een scherpe *i*, wordt uitgesproken. Zoo wordt ook het Arabische *أفرب*, naastbestaande, zelden *am* of *em* *ak-rab*, maar gewoonlijk *à-trab*, geschreven en uitgesproken. En ook, wanneer de *m* midden in een woord door een anderen medeklinker gevolgd wordt, zooals in *am* schijnt de *Javaan* de *m* minder als sluitletter van de voorgaande, dan als eerste letter van de volgende lettergreep, en dus eigenlijk *wà-k'tos* uit te spreken. — In een aantal woorden echter, die uit het Arabisch overgenomen zijn, en waarin de *m* aan het einde van een lettergreep voor de Arabische *ع* geschreven wordt, wordt de *m*, even als aan het einde van een woord, onvolkomen uitgesproken, zoodat zij nagenoeg denzelfden klank heeft, als die Arabische letter. Zoo in *am* *māqā* (of *mānd*), *معنى*, *bedoeling*, *zin*, *am* *lāqat*, *لعنة*, *vloek*, *vervloekte*, *am* *bāqā*, *بقا*, *na*, *am* *dāqā*, *دعوى*, *reclama*, *pretensie*, *am* *tāqim*, *تعظيم*, *hoogachting*, *am* *tāqoq*, *تعلق*, *onderwerping*, *am* *tāqjir*, *تقدير*, *kustijding*, *am* *moeqjijājat*, *معجزات*, *wonder*, *am* *tāqjin*, *تقديم*, *in het licht stelling*, *am* *tāqbir*, *تقديم*, *uitlegging van een droom of voortekenen*. Zoo ook in enkele woorden, waarin de *m* voor de Arabische *م* als sluitletter van een lettergreep geschreven wordt, zooals in *am* *moeqmin*, *مؤمن*, *een geloovige*. — Ook in *am* *taqdir*, *تقدير*, *het raadsbesluit van God*, wordt de *m* doorgaans niet fiks en helder uitgesproken, terwijl men toch in *am* *waqt*, *وقت*, de *m*, ofschoon voor dezelfde Arabische letter gebruikt, klaar en helder uitspreekt. Ook is de uitspraak van de *m* onvolkomen in *am* *vergiffenis*, dat het Arabische *مكظوم* schijnt te zijn, en in *am* *benaming van een buis met wijde monden en knopen aan den kraag*, waarvan mij de oorsprong onbekend is, maar dat in het Maleisch *تكرا* geschreven wordt; ofschoon de *m* in *am* met de smeltletter *em*, en in *am* met den halfklinker *am*, zich even gemakkelijk verbinden laat, als in *am*, waarin de *m* klaar en helder wordt uitgesproken. — In Javaansche woorden, die op een *m* uitgaan, wordt deze letter ook onvolkomen uitgesproken, wanneer het woord een aanhechtel ontvingt, dat met een medeklinker begint; b. v. in *am* *awaqmoe* (*aw* lichaam), van *am* *awaq*; *am* *bapāqé* (*zijn vader*), van *am* *bāpāq*; *am* *goleqnā* (*zoek er voor*), van *am* *goleq*.

§ 21. De *m* wordt uitgesproken, niet als de Hollandsche *g*, met een aspiratie (waarom men oudtijds ook gewoon was *gh* te schrijven), maar even als de Hoogduitsche, Fransche en Engelsche *g*; b. v. in *guten Tag*, *garni* en *to go*. De klank van dezen medeklinker is zeer na verwant aan dien van den *m*: het onderscheid is alleen maar, dat de *m* dieper in de keel, de *m* geheel vooraan in de keel bij het verhemelte gevormd wordt en ook zachter is als de *m*. (§ 10, aanm.). Beide letters worden dan ook zeer dikwijls met elkander

verwieseld. Zoo zegt men b. v. *ဂိတုဗေဒဂ္ဂဗျာ* *gǐtǔggan*, en *ကိတုဗေဒဂ္ဂဗျာ* *kǐtǔggan* (*paardental*), en vindt men dikwijls *ဗျာဗေဒဂ္ဂဗျာ* *ngrámpog*, geschreven voor *ဗျာဗေဒဂ္ဂဗျာ* *ngrámpog* (*met zijn zeelen dooden*); of omgekeerd *သိဂ္ဂဗေဒ* *djǐgǎ*, voor *သိဂ္ဂဗေဒ* *djǐkǎ* (*fiskaal*), *သိဂ္ဂဗေဒဂ္ဂဗျာ* *widjǐgǎnǎ*, voor *သိဂ္ဂဗေဒဂ္ဂဗျာ* *widjǐkǎnǎ* (*wijs*).

22. De *ka* is de keel-neusletter of gutturale *n*, en komt in klank volkomen overeen met de Engelsche en Hollandsche *ng* in woorden als *king*, *song*, *lang*, *lange*, of ook met de enkels *n*, wanneer deze onmiddellijk door een keelletter gevolgd wordt, zooals in *klanken* en *wangedrag*; b. v. in *ကင်္ဂဗျာ* *bàngǎt* (*seer*), *ကင်္ဂဗျာ* *tangan* (*hand*), *ကင်္ဂ* *ngǎdjǐng* (*wór*). Daar deze gutturale *n* (die in de Germaansche talen door het zamengestelde teeken *ng* wordt aangeduid, omdat er in het Romeinsche schrift geen afzonderlijk teeken voor bestaat: daar dus deze gutturale *n*) of keelneus-klank in Hollandsche woorden alleen aan het einde van een lettergreep of tusschen twee klinkers voorkomt; zoo kan de uitspraak van deze letter in het begin van een woord misschien voor sommigen in het eerst eenige moeilijkheid hebben: maar dan oefene men zich, om b. v. *ကင်္ဂ* *ngǎdjǐng* (*wór*), uit te spreken, zóó, dat men eerst, wat geen moeijelijkheid heeft, *အိဂ္ဂဗေဒ* *ing-dǐjǐng*, dan de *i* van dit *ing-dǐjǐng* zacht of hinaensmonds en bijkans onhoorbaar uitspreekt, en eindelijk die *i* geheel weglaat. Zoo is ook wenkeliijk in het Javaansch dat woord *ကင်္ဂ* ontstaan, door weglating der *i*, uit *အိဂ္ဂဗေဒ*, of, zooals men volgens § 17 daarvoor gewoon is te schrijven, *အိဂ္ဂဗေဒ*. Even zoo kan men zich oefenen in het uitspreken van *ကင်္ဂ* *ngǎpǎ* (*oan wat*), dat uit *အိဂ္ဂဗေဒ* of *အိဂ္ဂဗေဒ* *ing-ǎpǎ*, en van *ဂြိဂ္ဂဗျာ* *ngrikoe* (*dár*), dat uit *အိဂ္ဂဗေဒ* of *အိဂ္ဂဗေဒ* *ingrikoe*, ontstaan is; of ook van *ဂြိဂ္ဂဗျာ* *ngon*, door eerst *အိဂ္ဂဗေဒ* *ánǐn*, dan *အိဂ္ဂဗေဒ* *ǎngǐn*, uit te spreken, en eindelijk *ဂြိဂ္ဂဗျာ* *ngon*.

Bij onnaauwkeurige schrijvers vindt men dikwijls de *Ngá* midden in een woord tusschen twee klinkers verdubbeld, door de voorafgaande lettergreep met de *Tjǐtjag* te sluiten, zonder dat dit voor de uitspraak eenige beteekenis heeft. Zoo vindt men b. v. *အိဂ္ဂဗေဒ* geschreven in plaats van *အိဂ္ဂဗေဒ* *ánǐn* (*woiden*, *hoiden*), *ဂြိဂ္ဂဗျာ* in plaats van *ဂြိဂ္ဂဗျာ* *lǎngǎ* (*weg gaan*, *hoftn gaan*), *ကင်္ဂဗျာ* in plaats van *ကင်္ဂဗျာ* *kǎttǎng* (*nich vertoonen*), *ဂြိဂ္ဂဗျာ* in plaats van *ဂြိဂ္ဂဗျာ* *kǎngǐng* (*kunnen*). Vooral echter treft men deze spelling aan, wanneer de voer gaande klinker scherp-kort van klank is, zooals in *အိဂ္ဂဗျာ* *ကင်္ဂဗျာ* en *ဂြိဂ္ဂဗျာ* in plaats van *ကင်္ဂဗျာ* *wǎngǐ* (*watrickend*), *အိဂ္ဂဗျာ* *အင်္ဂဗေဒ* (*vragen*), *ကင်္ဂဗျာ* *bàngǎt* (*seer*), en *ဂြိဂ္ဂဗျာ* *ǎngǎt* (*zich hammeren*); en, wanneer de allerkortste klank *ǎ* voorafgaat, is deze spelling bij vele andere onnaauwkeurige schrijvers zelfs een bestendige gewoonte geworden, zoodat zij b. v. altijd *အိဂ္ဂဗျာ* schrijven in plaats van *အိဂ္ဂဗျာ* *wǎngǐ* (*nacht*), en *ဂြိဂ္ဂဗျာ* in plaats van *ဂြိဂ္ဂဗျာ* *lǎngǎ* (*olie*). — Die zelfde wijze van spellen treft men echter ook, ofschoon minder menigvuldig, bij de meeste andere letters aan;

en zoo vindt men b. v. wel ລອຊ້ອງ geschreven in plaats van ລອລ້ອງ *pamit* (*afscheid nemen*), ລນ່າລາວ in plaats van ລນ່າລາວ ລາງຂໍ (een titel); menigvuldiger, wanneer de voorafgaande klinker scherp-kort is; b. v. ລອຊ້ອງ in plaats van ລອລ້ອງ *lami* (*langdurend*), ລນາລ້ອງ in plaats van ລນລ້ອງ *opde* (*swak*); en vrij menigvuldig na de *Pëpët*, zooals b. v. ດີນາລ້ອງ in plaats van ດີນາລ້ອງ *gëuang* (*loven*), ລາລ້ອງ in plaats van ລາລ້ອງ *tëpoeng* (*aansluiten*), ລາຊ້ອງ in plaats van ລາລ້ອງ *tëmën* (*trouw*), ລາຊ້ອງ in plaats van ລາລ້ອງ *tëkã* (*komen*). In dit laatste geval, na een *Pëpët*, is het bij sommige anders naauwkeurige schrijvers zelfs een vaste gewoonte, om even als de *Ngã* door middel van de *Tyëtyëag*, zoo de *Kã* door middel van de *Lajar* te verdubbelen, en b. v. ລັກອງ te schrijven in plaats van ລັກອງ *strat* (*brief*). — Bij sommige letters treft men die verdubbeling echter zelden of nooit aan, zooals bij de ລນ, wanneer er geen *Pëpët* voorafgaat, bij de halfklinkers, de tongletters ລອ en ລງ, en de verhemelteletters ລອ en ລກ. Zoo sal men niet ligt ຫລອຊ້ອງ ລອຊ້ອງ ຫລ້ອງ of ຫລ້ອງ, en ຫລ້ອງ geschreven vinden voor ຫລອລ້ອງ *sëkët* (*stijfzig*), ຫລລ້ອງ *met*, ຫລລ້ອງ *rãji*, en ຫລລ້ອງ *lãji* (*jongere broeder of suster*).

De oorzaak van deze verdubbeling van een medeklinker midden in een woord tusschen twee klinkers, die echter zelfs achter een scherp-korten klinker niet algemeen ingevoerd geworden is, moet men zoeken in de verdubbeling van den laatsten medeklinker van een woord, wanneer dit een aanhechtsel krijgt, dat met een ລນ begint (§ 15). Daar echter in dit geval de verdubbeling ook plaats heeft, wanneer de voorafgaande klinker niet scherp-kort van klank is, zooals in ຫລອລ້ອງ ລັກອງ *ddõr* (*zijn zakkel*), van ຫລອລ້ອງ ລັກອງ *ddõr*; zoo kon zij in de spelling van de Javaansche taal niet dienen, om aan te duiden, dat de voorgaande klinker kort of scherp moet worden uitgesproken; en het is dus geen wonder, dat men dan ook wel midden in een woord door sommigen een medeklinker verdubbeld vindt, ofschoon de vorige klinker zacht-lang van klank is. De verdubbeling van een letter kan in de spelling van de Javaansche taal voor de uitspraak geen betekenis hebben; en daarom is zij ook in het algemeen af te keuren, uitgezonderd alleen bij de laatste letter van een woord, als het een aanhechtsel ontvangt, dat met een ລນ begint: want in dit geval komt de verdubbelde letter in de plaats van de ລນ, en dient de verdubbeling om den vorm en de samenstelling van het woord aan te duiden. Voor het verdubbelen van een medeklinker na een *Pëpët* bestaat ook volstrekt geen meer rede, dan na een andere kort-scherpen klinker.

Dat de ລນ, wanneer er geen *Pëpët* voorafgaat, in het midden van een woord tusschen twee klinkers zelden of nooit verdubbeld wordt, heeft zijn oorzaak in de eigenaardige uitspraak van deze letter. Wanneer een ລນ verdubbeld wordt in een woord, dat op een ລນ uitgaat en een aanhechtsel krijgt, dan blijft zij, als er geen *Pëpët* voorafgaat, in de keel steken (§ 19). Men schrijft daarom b. v. niet ຫລອຊ້ອງ in plaats van ຫລອລ້ອງ *lãkã* (*getrouwde man*), omdat het dan zou schijnen, alsof men ຫລອຊ້ອງ met in de keel steken blijvende *k's*, zou moeten uitspreken. En in het geheel wordt deze

letter in het midden van een woord, als er geen *Pjépt* voorafgaat, niet gaarne verdubbeld: zie § 15 en 17. — Dat men ook de halfklinkers *u* en *au*, de tongletters *u* en *uʷ* en de verhemelteletters *u* en *uʷ*, niet gewoon is tusschen twee klinkers te verdubbelen, moet daaruit verklaard worden, dat in het Javaansch nooit een woord of lettergreep op deze letters uitgaat. — Wat eindelijk de rede betreft, waarom juist de *Ngá* en ook de *Bá* menigvuldiger, dan andere letters, zoo verdubbeld worden; dan kan die wel geen andere zijn, dan de gewoonte van spelling, waarvan § 18 gesproken is, zooals in *၇၁၁၁၁၁၁၇* *die persoon*, en *၁၁၁၁၁၁၁၇* *die tijdung*. In navolging van deze zoo algemeen aangenomene spelling moest het velen gepast voorkomen, om even zoo in het midden van een woord na een scherpen klinker door middel van een *Tjétiq* en *Lajar* die letters te verdubbelen. — Even zoo vindt men ook wel eens na een scherp-korten klinker de *an* door middel van de *Wignjan* verdubbeld; b. v. in *၁၁၁၁၇* in plaats van *၁၁၁၇* *máos* (*vroeger*).

In *၁၁၁၁၁၇* in plaats van *၁၁၁၁၇* *ka-atoer* (*aangeboden*), *၁၁၁၁၁၁၁၇* in plaats van *၁၁၁၁၁၁၁၇* *ra-aden*, (een titel), *၁၁၁၁၁၇* in plaats van *၁၁၁၁၁၇* *raśná* (*dag*), *၁၁၁၁၁၁၁၁၁၇* in plaats van *၁၁၁၁၁၁၁၁၁၇* *págasódomos* (*éw bedrijf*), en dergelijke, is de reden van de verkeerde spelling daarin te zoeken, dat de Javaan de twee laatste lettergrepen van een woord in de uitspraak van de vorige eenigzins afscheidt. Wanneer dan, zooals in de genoemde woorden, de op één na voorlaatste lettergreep op een korten klinker uitgaat, dan kan de Javaan ligt neemens, dat hij dien korten klinker, even als een scherpen klinker aan het einde van een woord, met *Wignjan* moet schrijven.

Over de algemeen aangenomene gewoonte, om tusschen twee klinkers de *Ná* te verdubbelen, en *ajj* in plaats van de *Njá* te schrijven, zal beneden gehandeld worden.

23. Van de *dentalen* of *tandletters* komt de neusletter *u* volkomen overeen met onze *n*, zooals die klaar en helder met openen neus wordt uitgesproken. Aan het einde van een woord hoort men echter dezen tand-neusklink ook wel in sommige woorden als een keel-neusklink, en dus als de *Tjétiq* of onze *ng* uitspreken, althans na den klinker *a*, b. v. in *၁၁၁၁၁၁၁၇* *pángéran* (*prins*), en in de namen van de Residenties *၁၁၁၁၁၁၁၁၁၇* *Pükalóngan*, en *၁၁၁၁၁၁၁၁၁၇* *Pásoeroewan*. Het natuurlijkst is dit, wanneer er onmiddellijk een woord op volgt; dat met een keelletter begint, zooals in *၁၁၁၁၁၁၁၁၁၇* *pángéran gédé* *aanzienlijke* (*prins*): en zoo vindt men wel in brieven *၁၁၁၁၁၁၁၁၁၇* *patocrang kawoelá*, en zelfs *၁၁၁၁၁၁၁၁၁၇* *karang anaq*, geschreven voor *၁၁၁၁၁၁၁၁၁၇* *patoeran kawoelá*, en *၁၁၁၁၁၁၁၁၁၇* *karan anaq*. — In sommige Arabische woorden vindt men deze tandneusletter met de lipneusletter *u* verwisseld. Zoo zegt men voor *၁၁၁၁၁၇* *djin*, Ar. جن (benaming van een soort van geesten), gewoonlijk *၁၁၁၁၁၇* *djin*, en voor *၁၁၁၁၁၇* *jakin*, Ar. يقين (*zeker*), ook *၁၁၁၁၁၇* *jakim*; *၁၁၁၁၁၇* *éram* (*vorbaas*), voor het Ar. حيران, *hairán* of *kéran*; doch omgekeerd *၁၁၁၁၁၇* *jatim*, voor *၁၁၁၁၁၇* *jatim*, Ar. يتيم (*wees*).

24. Het is een vrij algemeen gevolgde en oude gewoonte, om deze neusletter in het midden van een woord tusschen twee klinkers in het schrift door middel van de Pasangan te verdubbelen, zonder dat deze verdubbeling voor de uitspraak die beteekenis heeft, die zij in het Hollandsch en andere talen heeft, dat namelijk de voorgaande klinker scherp, als in een door een medeklinker gesloten letter-greep, moet worden uitgesproken; en men schrijft b. v. *asŋŋ* (*soof*), *ŋŋ* (*kier*), *ŋŋ* (*dáár*), *ŋŋ* (*dag*) en *ŋŋ* (*schade*), terwijl men deze en dergelijke woorden toch niet anders uitspreekt, dan als *manis*, *hévé*, *hówó*, *diná* en *toená*. Die verdubbeling vindt echter geen plaats, zoo dikwijls als de voorgaande letter een *Aksára* *légéná* is, die met een *á* moet worden uitgesproken: want deze uitspraak heeft alleen plaats in een opene lettergreep. Men schrijft dus b. v. *asŋ* (*er is*), daar *asŋ* *áná* uitgesproken zou moeten worden. Wordt evenwel dan toch de neusletter verdubbeld, gelijk sommigen wel eens doen, dan wordt de *á* met een *Taling-taroeng* geschreven, zooals altijd geschiedt in de voorlaatste lettergreep van een woord, als deze door een neusklank gesloten is; en men schrijft dan *ŋŋ*. Ook wordt de verdubbeling meestal achterwege gelaten, wanneer de *ŋ* met het klankteeken *Soekoe* verbonden is; om geen andere rede, naar het schijnt, dan omdat de letter dan reeds een onderteeken heeft. Zoo schrijft men b. v. *asŋŋ* (*vogel*), zelden *asŋŋ* en *asŋ* *ànoe*, zelden *asŋ*. Verder laten velen de verdubbeling ook na, wanneer van een woord, dat met een *ŋ* begint, de eerste letter met haar klinker herhaald wordt; en schrijven b. v. *ŋŋ* (*zee*), en niet *ŋŋ* van *ŋŋ* (*jeugdig*), en niet *ŋŋ* van *ŋŋ* (*jong*). De rede schijnt te zijn, dat men de letter herhalende, die ook in het schrift in dezelfde figuur herhalen wil; of omdat men de tweede letter, daar zij alleen de herhaling van de eerste letter is, ook nog maar als eerste letter van het woord beschouwt. Eindelijk laten sommigen de letter ook nog onverdubbeld in woorden, die door middel van een aanhechtsel gevormd zijn van grondwoorden, waarin die letter niet verdubbeld wordt, omdat zij door den klinker *á* voorafgegaan wordt; niettegenstaande die *á* door middel van het aanhechtsel in *a* verandert, en dus de rede, waarom de letter niet verdubbeld wordt, ophoudt te bestaan. Zoo schrijven zij dan b. v. *wédanáné* Ng., *wédanánipoen* Kr. (*zijn hoofd*), en *wédanáni* (*als hoofd beheeren*), van *wédaná*, en *ngamaq-áké* (*plaats doen hebben*), en *kaánan* (*aanwezen*), van *asŋ* *áná* (*plaats hebben, aanwezig zijn*). — Vraagt men nu naar de rede van die verdubbeling, die, zooals gezegd is en ook uit de uitzonderingen blijken kan, voor de uitspraak toch geen beteekenis heeft; dan zal men de oorzaak van die gewoonte zonder twijfel moeten zoeken in het zoo menigvuldig voorkomen van de verdubbelde *Ná* bij woorden met aanhechtsels, die met een *ŋ* beginnen (§ 15): niet alleen

bij al die woorden, die op een *n* uitgaan, en die in de Javaansche taal reeds zeer menigvuldig zijn, zooals bij *anang* (*zijn naam*), van *anang* *anang* (*zijn schaamte*), en *anang* (*voor iets zich schamen*), van *anang* *anang* (*zijn verwondering*), van *anang* *anang* (*zijn levering*), van *anang* *anang* (*zijn tuin*), van *anang* *anang* maar ook bij de niet minder menigvuldige woorden, die op een klinker eindigen, zooals *anang* (*zijn ziekte*), van *anang* *anang* (*zijn inhoud*), van *anang* *anang* (*zijn gang*), van *anang* *anang* (*zijn werk*), van *anang* *anang* (*zijn buffel*), van *anang* *anang*. Daar namelijk in al zulke woorden de *Nā* wegens den oorsprong en vorm verdubbeld werd, zonder dat de voorgaande klinker daarom scherp werd uitgesproken, gelijk dit in andere woorden plaats heeft, zooals *anang* (*noemen*), *anang* (*zijn schaamte*), *anang* (*leveren*), *anang* (*begaan*); zoo was niets natuurlijker, dan dat men daardoor in de meening gebracht werd, dat de *Nā* altijd met de *Pasangan* geschreven moet worden, wanneer zij geen andere *Pasangan* bij zich, of een *Soekoe* onder zich heeft; en niet enkel in zulke woorden, waarin de voorgaande klinker scherp of een *Pépèt* is, zooals in *anang* (*durven*), *anang* (*plant*), *anang* (*boetbaar*), *anang* (*op iets klauteren*), *anang* (*kunnen*); maar even zoo in alle andere, zooals in *anang* (*soet*), *anang* (*dag*), *anang* (*schade*), *anang* (*lekker*) *anang* (*zoo veel*). Wegens de uitspraak kon ook daarom tegen zulk een spelling geen bedenking zijn, omdat toch in de voorlaatste lettergreep van een woord, als zij alleen maar door een neusletter gesloten is, de klinker in den regel niet scherp wordt uitgesproken, zooals in *anang* (*schaap*), *anang* (*een hommel*). Hetzij men dus b. v. *anang* of *anang* schreef, de uitspraak was toch dezelfde, namelijk *anang*, of *anang*, zooals in het Hollandsche *eendragt*. — Dat zulk een spelling met een verdubbelde *n* in het midden van een woord evenwel af te keuren is, spreekt wel van zelf: want er bestaat niet één geldige rede voor: en, verkiest iemand die spelling niet te volgen, en dus b. v. *anang* *anang* *anang* *anang* en *anang* *anang* te schrijven, en desgelijks *anang* *anang* *anang* *anang* *anang* *anang* (*zijn durven*), *anang* *anang* (*verwonden*), *anang* *anang* (*kennis van iets dragen of nemen*), en *anang* *anang* (*gemaakt worden*); dan zal men niet anders kunnen zeggen, dan dat zoo iemand een verkeerde gewoonte om goede redenen verlaat. Gewoonte is toch geen wet; allermint een verkeerde gewoonte. Maar evenmin kan het gemaakt worden, zoo men een oude, algemeen aangemomene en tevens onschuldige gewoonte blijft volgen. En dan late men het ook aan ieders vrije verkiezing over, of hij ook die twee bovengenoemde niet algemeen, maar alleen door velen of sommigen aangemomene uitzonderingen wil volgen, of niet; en dus b. v.

an schrijven, of *an* en *an* of *an*. Men zal het evenwel moeten erkennen, dat het eenigzins zonderling is, van hetzelfde *an* met den voorslag *an* maar bij herhaling van den eersten klank *an* te schrijven; van *an* met het voorzetsel *a* maar bij herhaling van den eersten klank *an* en dan weer met het voorzetsel *a*. Liever dan maar als algemeene regel gesteld, om de *an* altijd tusschen twee klinkers te verdubbelen, als zij geen *Soekoe* onder zich heeft, en er geen *Aksara lègend* voorafgaat, die met den *a*-klank moet worden uitgesproken: want deze twee uitzonderingen zijn zoo algemeen aangenomen, dat indien men het zich tot regel stelt, de algemeen aangenomene gewoonte te volgen, men dan ook dit volgen moet.

Sommigen, die anders de gewone spelling volgen, laten de *Nâ* ook nog onverdubbeld bij enkele woorden, die op een klinker uitgaan, wanneer zij het aanhechtsel *an* of *an* achter zich krijgen, om ze namelijk op die wijze te onderscheiden van andere woorden, die op een *Nâ* uitgaan, met datzelfde aanhechtsel: zoo b. v. in *an* of *an* zijn *inhoud*, van *an* *inhoud*, en *an* zijn *goedheid*, van *an* *goed*; om die woorden zoo te onderscheiden van *an* in de beteekenis van *zijn beschaamd zijn*, van *an* *beschaamd*, en van *an* in de beteekenis van *zijn onbeschaamdheid*, van *an* *onbeschaamd*. Doch zulk een onderscheiding in de spelling wegens het onderscheid in beteekenis is geheel willekeurig, en bij het aanhechtsel *an* zelfs strijdig met de gewone uitspraak: Want *an* *inhoud*, met dit aanhechtsel verbonden, wordt te Soerakarta en algemeen in de binnenlanden gewoonlijk *an* uitgesproken, met een scherpe *e*, en zou volgens de uitspraak *an* geschreven moeten worden, gelijk velen ook werkelijk doen; terwijl *an* *beschaamd*, met datzelfde aanhechtsel *an* met een scherpe *i* wordt uitgesproken. Wil men bij *an* met het aanhechtsel *an* den overgang van de *i* in de *e*, die in de gewone uitspraak plaats heeft, niet in het schrift uitdrukken; dan schrijve men toch *an* en niet *an* daar dit laatste, zóó geschreven, niet wel anders dan *an*, met een zachte *i*, zou kunnen uitgesproken worden. De woorden *an* *goed*, en *an* *onbeschaamd*, luiden met het aanhechtsel *an* verbonden, volkomen gelijk, namelijk *an*, met een scherpe *e*. Men schrijve dus ook in beide beteekenissen *an*.

25. De tandleetters *an* en *en* worden uitgesproken met de tong onder tegen de bovenste rei tanden, zooals ook in het Hollandsch de *d* en *t* uitgesproken worden, wanneer de tandleet *s* onmiddellijk voorafgaat of volgt, b. v. in *zesde*, *zestig*, *steeds*, *bis*. Even zoo moeten deze letters in het Javaansch altijd uitgesproken worden, ook dan, wanneer er een tongletter *r* of *l* onmiddellijk voorafgaat of volgt, zooals in *an* *artâ* (*geld*), *an* *ardâ* (*berg*), *an* *koeldi* (*ezel*), *an* *drel* (*pelotonvuur maken*), *an* *dboewang* (Javaansch papier),

(*ṣṛāṣṭṛ* trādjoe (weegschaal), *ṣṛāṣṭṛ* ṭlavāḥ (krib, trog). Trouwens de tongletters *r* en *l* zijn tevens smeltletters, en laten zich daarom gemakkelijk met allerlei letters verbinden. — Aan het einde van een woord is er in de uitspraak van deze beide letters weinig onderscheid, en worden zij daarom dikwijls met elkander verwisseld. Zoo zegt men b. v. *ṣṛāṣṭṛ* mawoed, en *ṣṛāṣṭṛ* mawoet (zich verspreiden).

26. Omtrent de tandletter *ra* moet in de eerste plaats opgemerkt worden, dat de sissende klank, die de uitspraak van dezen medeklinker voorafgaat, in den mond van den Javaan minder met den klinker *e* (zooals in het Fransche *esprit* voor het Latijnsche *spiritus*, en in *Espagne* voor *Spanje*), dan wel met den klinker *i* (zooals in het Latijnsche *Hispania*) overeenkomt. Die sissende klank wordt namelijk door den Javaan vóór tegen het verhemelte gevormd, dáár, waar ook de klinker *i* gevormd wordt; en hierdoor is deze tandletter *ra*, zooals wij beneden zullen zien, met de verhemelteletters, inzonderheid met de *ra*, verwant. — In de tweede plaats moet men wel in acht nemen, dat de Javaansche *ra* nooit, gelijk de Fransche *s*, tusschen twee klinkers als onze *z* moet worden uitgesproken, maar altijd den sissenden klank van de *s* behoudt, die in het Fransch tusschen twee klinkers door een dubbelde *s* beteekend wordt. Zoo spreke men *ṣṛāṣṭṛ* niet *paazar*, maar *pasar*, of volgens Fransche spelling *passar*, en *ṣṛāṣṭṛ* den naam van een Residentie op Java, niet, zooals gewoonlijk verkeerd geschiedt, *Bēzoeki*, maar *Bēsoeki*, volgens Fransche spelling *Bessouqui*, uit.

27. Van de tongletters zijn de *ri* en *ru* volkomen gelijk aan onze *r* en *l*; en er is omtrent deze letters niets anders op te merken, dan dat in het Javaansch, even als in andere Indische talen, de *r* dikwijls met de *l* verwisseld wordt. Gewoonlijk zelf en geregeld verandert de *ri* in een *ru*, wanneer in hetzelfde woord nog een *ri* volgt; b. v. in *ṣṛāṣṭṛ* *rèrèk*, gewoonlijk *ṣṛāṣṭṛ* *lèrèk* (zachtjes), *ṣṛāṣṭṛ* *ràtri*, gewoonlijk *ṣṛāṣṭṛ* *làtri* (nacht), en *ṣṛāṣṭṛ* *lòró*, in plaats van *ṣṛāṣṭṛ* *ròró* (twee). Geschiedt dit in enkele woorden gewoonlijk niet, dan heeft dit zijn bijzondere rede; zooals in *ṣṛāṣṭṛ* *ràrà* (maagd), zelden *ṣṛāṣṭṛ* *làrà*, om het woord in die beteekenis te onderscheiden van *ṣṛāṣṭṛ* *làrà* (ziek), dat echter ook eigenlijk *ṣṛāṣṭṛ* *ràrà*, is, maar in deze beteekenis zelden zoo uitgesproken wordt. De *ri* verandert zelfs ook wel in een *ru*, ofschoon in hetzelfde woord niet een *ri*, maar een *ru*, volgt; zooals in *ṣṛāṣṭṛ* *rilà* (welbehagen, welgevallen), dat gewoonlijk *ṣṛāṣṭṛ* *lilà*, uitgesproken en geschreven wordt.

28. De tongletters *ra* en *ra* moeten wel onderscheiden worden van de tandletters *ra* en *ra*. Zij worden uitgesproken met de tong tegen het verhemelte op dezelfde plaats, waar de tong tegen het verhemelte gebracht wordt bij het uitspreken van een *r* of *l*. Zoo spreken wij ook gewoonlijk onze *d* en *t* uit, wanneer deze letters onmiddellijk van een *r* of *l* voorafgegaan of gevolgd worden;

zoals in *hard, harde, hart, harten, wild, wilde, vilt, viltten, dragen, traag, monding, bespottlijk*; en vooral tusschen twee van die tongletters zoals in *kortlings* en *geldloos*. Men kan zich het best in de uitspraak van die tand- en tongletters oefenen door het snel na elkander uitspreken van woorden als ມາມີ ັດີ (*kostbaar*), en ມາມີ ັດີ (*jongere broeder*), ມາມີ ັດີ (*iets worden of zijn*), en ມາມີ ັດີ (*dobbelsteen*), ມີເຊັ ມີເຊັ (*dronken*), en ມີເຊັ ມີເຊັ (*begraven*), ມີເຊັ ມີເຊັ (*hard schreeuwen*), en ມີເຊັ ມີເຊັ (*wild*), ມີເຊັ ມີເຊັ (*teeken, spoor*), en ມີເຊັ ມີເຊັ (*een weinig*); en van woorden, waarin beide soorten van letters onmiddellijk na elkander voorkomen, zoals ມາມີ ັດີ (*naar*), ມີເຊັ ມີເຊັ (*eten, spijs*), ມີເຊັ ມີເຊັ (*plantsoen*). — Men kan in Europeesch schrift deze twee *d*'s en *t*'s van elkander onderscheiden, door voor de tongletters ວ ແ en ຄ *dk* en *tk* te schrijven, of liever, daar deze letters toch niet met een adspiratie uitgesproken worden, eenvoudig door een stip boven of onder de letter.

Voor den Javaan is het onderscheid tusschen die twee *d*'s en *t*'s zoo groot, dat hij niet ligt, al spelt hij overigens nog zoo gebrekkig, in het schrijven die letters met elkander verwisselt. Voor den Javaan zijn de tongletters ວ ແ en ຄ veel nader met de ນ ແ en ມ, dan met de tandletters ມ ແ en ມ, verwant. Men vindt ze dan ook in een aantal woorden met de ນ ແ en ມ, als verwante letters, verwisseld; vooral de ມ ແ met ນ ແ; ofschoon meestal met eenige onderscheiding in het spraakgebruik. Zoo zegt men ມີເຊັ ມີເຊັ (*na, digtbijs*), en ມີເຊັ ມີເຊັ (*na, digtbijs*), of ມີເຊັ ມີເຊັ (*na, digtbijs*), en ມີເຊັ ມີເຊັ (*na, digtbijs*), alle vier in Ngoko, terwijl ມີເຊັ ມີເຊັ (*na, digtbijs*), alleen Krâmâ is; ມີເຊັ ມີເຊັ (*dēmēn*, Ng., ມີເຊັ ມີເຊັ (*rēmēn*, Kr. (*benimmen*); en daarentegen ມີເຊັ ມີເຊັ (*soeroeh*, Ng., ມີເຊັ ມີເຊັ (*betelblad*). Zoo zegt men ook in Ngoko ມີເຊັ ມີເຊັ (*dihin*, en gewoonlijk, zoodat de eerste lettergreep door een neusklink gesloten wordt, ມີເຊັ ມີເຊັ (*dung-in*, waarvoor men ມີເຊັ ມີເຊັ (*dungin* gewoon is te schrijven; maar in Krâmâ in den afgeleiden toestandsvorm ມີເຊັ ມີເຊັ (*roemijin* (*eerst, eerste*). Ook is ມີເຊັ ມີເຊັ (*drēp*, en ມີເຊັ ມີເຊັ (*drēp*, eigenlijk één en hetzelfde woord, van één en dezelfde oorspronkelijke beteekenis, *vóór, iets dat vóór is*; ofschoon er in het spraakgebruik van beide woorden en van de daarvan afgeleide onderscheid bestaat. Het telwoord ມີເຊັ ມີເຊັ (*ro*, gewoonlijk met verdubbeling en met verandering van de eerste *r* in *l* (§ 27) ມີເຊັ ມີເຊັ (*loro* (*twee*), is door letterverwisseling ontstaan uit ມີເຊັ ມີເຊັ (*do*, dat samengetrokken is uit het Kawische, Soendasche en Maleische ມີເຊັ ມີເຊັ (*doewa*, in Kawi ook ມີເຊັ ມີເຊັ (*dwā*, het Sanskritsche *dwā*, met de tandletter *d*. Het Kawische ມີເຊັ ມີເຊັ (*ron* (*blad*), is het Soendasche en Maleische ມີເຊັ ມີເຊັ (*daoen*; en daarvan, met wederzijdsche verwisseling van de *r* en *l*, ມີເຊັ ມີເຊັ (*loniar*, in plaats van ມີເຊັ ມີເຊັ (*ron tal* (*blad van den Tal-boom*). Voor het Hollandsche *dozijn* zegt men in het Javaansch en Maleisch ມີເຊັ ມີເຊັ. Dat in dit woord de *l*, en niet de *r*, voor de *d* wordt uitgesproken, is waarschijnlijk daaraan toe te schrijven, dat het woord het eerst, of het meest, gebruikt is door de Chinezen, die geen *r* kunnen uitspreken.

Zonder onderscheid zegt men *द्विसप्तति* *ngiliq-iliq*, en *द्विचिन्म* *ngitig-itig* (*kittelen*).

Dat *द्व* *द्व* of *द्व* in het Javaansch met den tongletter uitgesproken worden, terwijl het Sanskritsche *dwa* met de tandletter geschreven wordt, is een verschijnsel, dat ook in andere woorden wordt aangetroffen. Zoo is *दोष* *boete*, het Sanskritsche *danda*, en *द्वय* *slacht*, het Sanskritsche *doestā*. In deze beide woorden kan de oorzaak zijn, dat in hetzelfde woord een tongletter volgt; maar die oorzaak bestaat in andere woorden niet. Vooral wordt de geadspireerde Sanskritsche tandletter *dh*, die in het Javaansch niet bestaat, dikwijls door de tongletter *da* vervangen. Zoo is het Sanskritsche *dhana*, *rijkdom*, *schatten*, het Javaansche *dawa* terwijl het Sanskritsche *dāna*, *gift*, *gave*, het Javaansche *dawa* is. Sommige woorden vindt men met beide letters, zooals *द्वय* en *द्वय* *dawa* en *dawa* — Dat zulk een woord, als het telwoord *dwa*, *twee*, in het Javaansch de tongletter in plaats van de tandletter heeft kunnen krijgen, zal waarschijnlijk daaruit moeten verklaard worden, dat in het alleroudste Javaansch dat onderscheid tusschen tong- en tandletters niet bestond, gelijk het nog niet bestaat in de Westelijke en Oostelijke distrikten van Java. Dat onderscheid, zooals dat tegenwoordig in het midden van Java bestaat, zal wel aan Indischen invloed moeten toegeschreven worden. Wanneer men dus aaneemt, wat men veilig aannemen mag, dat het telwoord *dwa*, *doewa* of *do*, reeds in algemeen gebruik was, toen de *d* zonder onderscheid van tand- of tongletter, even als in de Europeesche talen, werd uitgesproken, dan is het niet te verwonderen, dat men later, toen dat onderscheid in de uitspraak van de *d* begon veld te winnen, de *d* in dat woord als tongletter uitsprak. Want zoo wordt ook de *d* in Europeesche woorden door de Javanen gewoonlijk als tongletter uitgesproken; b. v. in het Portugesche *dado*, Javaansch *dawā* *dobbelsteen*, en in het woord *Resident*, Javaansch *ḍṛṣṭi*. Doch, ofschoon nu ook de geletterden dat woord *dwa*, *doewa* of *do*, niettegenstaande het een Sanskritisch woord was, dat in het Sanskritsch met een tandletter geschreven wierd, toch volgens de nu eenmaal gebruikelijke uitspraak in het Javaansch met een tongletter schrijven moesten; zoo schreven zij evenwel het Sanskritsche *dwa*, dat niets anders dan een andere naamval van dat zelfde telwoord is, in Kawi, even als in het Sanskritsch, met een tandletter *द्व* of *द्व*, omdat deze vorm in het Javaansch in het dagelijksch leven niet in gebruik was en dus ook geen andere uitspraak gekregen had.

29. Tot de tongletters behooren ook nog de *om* en de *wa*, die op de tafel van het Alphabet onder de kapitale letters gerangschikt zijn, en werkelijk ook in het tegenwoordige Javaansche schrift voor kapitalen gebruikt worden. Oorspronkelijk zijn het niets anders, dan de Sanskritsche tongletters *z* en *s*; en in oud Kawi worden zij ook geregeld als zoodanig gebruikt: maar in het tegenwoordige Javaansche Alphabet worden zij niet meer onder de gewone Aksārā's gerangschikt, omdat de Javanen even min, als wij Europeërs, bij de letters

n en *s* tusschen tand- of tongletter eenig onderscheid maken, of liever die letters doorgaans meer als tandletters uitspreken. Geletterde Javanen en nauwkeurige schrijvers gebruiken evenwel nog die twee letters in plaats van de gewone ૐ en ૑, wanneer er in hetzelfde woord onmiddellijk een tongletter ૐ of ૑ op volgt, zooals in ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ *kāṇḍā* (vertelling), ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ *kāṇṭi* (metgezel), ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ *pāsti* (noodzakelijk); en ook nog de ૑, wanneer de *s* onmiddellijk op een *r* volgt, zooals in ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ *kārsā* (wil). Men doet best met dit na te volgen, om niet onkundiger te schijnen, dan de Javaan. Doch schrijft men zoo de ૑ achter een *r*, dan moet men achter deze zelfde letter ook de ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ gebruiken, en b. v. ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ *wārnā* (kleur, soort), schrijven, gelijk dit woord ook werkelijk in het Sanskritsch met de tongletter *ṅ* geschreven wordt. Ook zou men die ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ behooren te schrijven in die werkwoorden, waarin de *n* uit een ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ ontstaan is, zooals in ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ *noetoeq* (kloppen), van ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ *toetoeq* (iets waarmede men klopt).

Voorts zou men ook eigenlijk alle uit het Sanskritsch ontleende woorden, die in het Sanskritsch met die tongletters geschreven worden, met die ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ en ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ behooren te spellen, en dus b. v. ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ *goena*, of volgens de algemeen aangenomene gewoonte met verdubbeling van de *Nā*, ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ (bekwaam, kundig) en ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ *wisā* (vergift), moeten schrijven, omdat in het Sanskritsch deze woorden zoo geschreven worden: maar het is toch niet van ieder, die Javaansch schrijft, te vergen, dat hij wete, welk woord uit het Sanskritsch ontleend is en hoe het daarin geschreven wordt. En, daar toch in het Javaansch tusschen de tand- en tongletters *n* en *s* geen onderscheid gemaakt wordt, zoo zou men op die wijze de spelling zonder noodzaak zeer moeilijk maken.

30. De ૐ en ૑ zijn niets anders dan de verhemelte-letters *t* en *d*, die zoo worden uitgesproken; dat door de tong van achteren naar voren tegen het gehemelte te bewegen achter de tongletters *t* en *d* een *j* gevormd wordt, ongeveer zooals bij de Engelsche *ch* en *j*, b. v. in *child* en *just*, doch minder sissend: namelijk zonder dat sissen door de tanden, waarmede die Engelsche letters uitgesproken worden. In Hollandsch schrift beteekenen wij dus den klank van die letters volkomen juist door *tj* en *dj*. Zoo spreken wij namelijk de *tj* uit in het woord *tjalk*; en even zoo behoort men dien dubbelden letter altijd uit te spreken, b. v. ook in *strootje* en *steentje*, en niet, zooals men in den Zuidhollandschen tongval gewoon is, als ware het *stroot-je* en *steent-je*. Op dezelfde wijze behoort men ook de *dj* uit te spreken in *boschadjé*, *vrijadjé* en dergelijke, en niet als *boschaad-je* en *vrijaad-je*; een verkeerde uitspraak, die zelfs aanleiding gegeven heeft tot de verkeerde spelling van zulke woorden met een dubbelde *a*. Dat de *dj* in zulke woorden werkelijk maar een zamengesteld letterteeken is, kan genoegzaam daaruit blijken, dat zij de plaats vervangt van de Fransche *g*, zooals in *bocage*. — *Zóó*, als één letter, spreke men dus ook de Javaansche *Tjá* en *Djá* uit in woorden als ૑ଁଁଁଁଁଁଁଁ *tjatjad* (gebrek, laakbaarheid),

aja soetji (heilig), *awantji* (tijd), *adjadjal* (proef), *trudjoe* (weegschaal), *panjang* (lang). — In het Javaansch zijn de *aa* en *aa* zeer na verwante letters, die met elkander verwisseld worden. Zoo zegt men zonder onderscheid *soq*, en *tjoq* (dikwijls), *soemaës*, en *tjoemaës* (gereed staan); en bij de vorming van werkwoorden verandert de *aa* in sommige gevallen in de tandneualetter *aa*, en de *aa* daarentegen gewoonlijk in de verhemelte-neualetter *aa* b. v. in *latjad* (laten, berispen), van *latja* en *latja* (aanroepen), van *latja*. Bij de uitspraak namelijk van de verhemelte letter *Tjâ* heeft wel niet dat sissen door de tanden, waarmede de Engelsche *ch* uitgesproken wordt, maar toch een zacht gesis plaats, dat veroorzaakt wordt door de beweging van de tong tegen het gehemelte; en door dit zacht gesis is de *Tjâ* natuurlijk met de *aa* verwant: terwijl omgekeerd de *aa* weer daarom zeer na aan de verhemelte-letters verwant is, doordien de sissing, waarmede deze letter wordt uitgesproken, door den Javaan niet zoo door de tanden, als door ons geschiedt, maar vóór in den mond tegen het verhemelte, gevormd wordt. — En, daar deze verhemelte-letters *aa* en *aa* met de tong tegen het verhemelte gevormd worden, zoo volgt daaruit ook natuurlijk haar naauwe verwantschap met de tongletters *aa* en *aa*. Men vindt dan ook deze letters met elkander verwisseld. Zoo beteekent *stikloe*, en *stikloe*, beide een *stokoud*, *afgeleefd man*; *tjoekoel* een *spruit*, *loot*, en *tjoekoel* *uitspruiten*, *opschieten*; en zegt men voor *daâ* (*borst*), in *Kramâ-inggil* *adjadjâ*.

En, dewijl in het Soendasch en Maleisch tusschen de tand- en tong-letters *d* en *t* geen onderscheid gemaakt wordt; zoo treft men in die talen ook wel een verhemelte-letter aan in een woord, dat in het Javaansch met een tandletter uitgesproken wordt; b. v. in het Soendasche en Maleische *djâdi* (worden), en *djalên* (weg), voor het Javaansche *dadi*; en *dalen*.

31. De verhemelte-letter *aa* is niet volkomen gelijk aan onze *j*, ofschoon wij deze daarvoor gewoon zijn te schrijven. Onze *j* behoort namelijk tot de *stomme medeklinkers* (§10): de Javaansche *aa* daarentegen is een *halfklinker* (§11), zoodat zij half als *i* en half als *j* klinkt, of liever als *i* en *j* tegelijk; even als de Fransche *y* in *il-y-a*, en de Engelsche *y* in *yacht*, of zooals de Fransche *i*, wanneer zij onmiddellijk door een klinker gevolgd wordt, zooals in *iambe*, *iota*, *dieu*, *ancien*. Zoo wordt b. v. *aa* (*zoo*, *ja*) bijkans even zoo als *ai* uitgesproken, met dit onderscheid alleen, dat in *aa* de klinker *i* zoo snel wordt uitgesproken, dat het woord daardoor éénlettergrepig wordt. De uitspraak van het eerste zou men voor den Franschman door *ja*, het tweede door *ia*, moeten beteekenen. Zoo zou men ook de uitspraak van *millioen* en *hoen*, voor den Franschman het best door *iou-ia* of *you-ia* en *a-iam* of *ayam* kunnen uitdrukken.

32. De *ew* is niets anders dan de verhemelte-nousletter *w*, en klinkt even als onze *w* vóór de verhemelte-letter *j*, zooals in *Oranje*, *kaasjanje*. In het begin van een lettergreep drukken wij dien klank zeer goed door *aj* uit; b. v. in *ewaw* *nyáw* (vermoeden). — Zóó, als *ew*, wordt deze letter, even als de palatale *w* in het Sanskritsch, alleen maar geschreven in het begin van een woord, en aan het einde van een lettergreep, wanneer deze vóór een *aw* of *ew* door een neusklank gesloten wordt, zooals in *ewaj* *awatji* (*rijd*), en *ewaj* *pánjjang* (*lang*). Tusschen twee klinkers is men gewoon, in plaats van deze letter de Aksará *Ná* met de Pasangan *Njá*, en dus *ewj* te schrijven, zonder dat men daarom anders uitspreekt, dan wanneer de enkele *ew* geschreven werd; b. v. *ewj* *awjar* (*nieuwe*), *ewj* *bá-nyé* (*water*). De oorzaak van deze gewoonte is, dat men oudtijds, even als in het Sanskritsch, midden in een woord tusschen twee klinkers *ewj* (*Ná* met *Péngkal*) gewoon was te schrijven; gelijk ook de Pasangan *Njá* niets anders is, dan een uit de Pasangan *Ná* en de *Péngkal* zamengesteld teeken. Daar nu echter de *ewj* den klank van de *Njá* niet nauwkeurig beteekent, omdat de *Péngkal* even als de *ew* als halfklinker uitgesproken wordt, en dus *ewewj* niet *awjar*, maar *awiar*, schijnt te moeten beteekenen; zoo heeft men later voor de *Njá* tusschen twee klinkers in plaats van de *Ná* met de *Péngkal* liever de *Ná* met de van de *Péngkal* in figuur weinig verschillende Pasangan *Njá* geschreven; b. v. *ewj* (*leedig*) in plaats van *ewewj* of *ewewj*, zooals het oudtijds en in het Sanskritsch geschreven werd; omdat men namelijk *ewewj*, en niet *ewewj*, uitsprak. Wanneer men nu *ewewj* schrijft, dan schrijft men eigenlijk wel een dubbelde *w*, en dus *ewewj*; maar dit kon te minder hinderen, omdat de *ew* midden in een woord toch gewoonlijk dubbelde geschreven wordt (§ 24). — Sommigen schrijven ook midden in een woord tusschen twee klinkers de gewone *ew*; maar deze nieuwigheid is in strijd beide met de oude, en met de thans algemeen aangene- mene gewoonte.

33. Van de *lipletters* komen de *aw*, *ew* en *ew* volkomen met onze *p*, *m* en *b* overeen: maar de *aw* is, even als de *ew* (§ 31), tevens halfklinker (§ 11), en wordt dus niet uitgesproken als onze *w*, die een *stomme malleklinker* is, maar half als *aw* en half als *w*, of liever als *aw* en *w* tegelijk, even als de Engelsche *w*, of als de Fransche *ou* in woorden als *oui* en *ouste*. Zoo wordt b. v. *ewaw* (*mensch*) bijna even zoo uitgesproken als *ewawaw* met dit onderscheid alleen, dat in *ewaw* de klinker *aw* zoo snel wordt uitgesproken, dat het woord daardoor éénlettergrepig wordt. Het onderscheid is volkomen hetzelfde, als in het Fransch tusschen het éénlettergrepige *oui* (*ja*) en het tweelettergrepige *oui* (*geloof*).

34. Menigvuldig worden de *lipletters* in het Javaansch met elkander verwisseld; b. v. in *ewawaw* *báé*, en *ewawaw* *wáé* (*maar*), *ewaw* *wáé*, en *ewaw* *wáé*.

bāngi (nacht), *බාහි* *pēḷāti*, en *බෙහි* *bēḷāti* (kar); *ප්‍රබන්දා* *Prambanan*, en *ප්‍රබන්දා* *Brambanan* (naam van een distrikt), *බාහි* *māoe*, Ng., *බාහි* *wāoe* Kr. (vroeger), *ආහි* *poennikā*, in het gemeene leven veelal *ආහි* *moennikā* (*dece, dit, die, dat*). — De oorzaak van deze verwisseling der lipletters onder elkander ligt ongetwijfeld in de mindere fijnheid van lippen bij den Javaan: maar een zeer zonderling en mij tot hertoe onverklaarbaar verschijnsel in de Javaansche taal is de verwisseling van de lipletters met de keelletters. Zoo van de *an* met de *am* b. v. in *ආහි* *bāndérā* (het Portugesche *bandeira*, vaandel), veelal *ආහි* *gāndérā*; *ආහි* *ambēlasāh*, en *ආහි* *angēlasāh* (in menigte op den grond verstrooid liggen); *ආහි* *amboewang*, en *ආහි* *anggoewang* (wegwerpen); *ආහි* *gēntoer*, en *ආහි* *bēntoer* (door geestelijke oefeningen volmaakt); *ආහි* *anggāwā*, in het Soendasch en Maleisch *ආහි* *bawa* (medevoeren). Even zoo de *ai* met de *ami* b. v. in *ආහි* *pēstoel* (het Hollandsche *pistool*), gewoonlijk *ආහි* *kēstoel*; *ආහි* *pijāmbaq*, en *ආහි* *kijāmbaq* (alleen, zelf); *ආහි* *kitrāh*, en in plaats van *ආහි* *Arab. كِتَاب*, (*am* *ḥḥāvak* tusschen twee propheten); en de *aw* met de *awm* in afleidingen zooals *ආහි* *koemālandā* (zich als een Hollander voordoen), in plaats van *ආහි* *woemālandā*, van *ආහි* *wālandā* (Hollander). Zoo ook de lipneusletter *am* met de keelneusletter *am* b. v. in *ආහි* *anāming*, *alleen*, en *ආහි* in den zin van *doch, maar* (gelijk het Hoogduitsche *alleen*), in welken zin evenwel ook nu nog in het gemeene leven veelal *ආහි* gezegd wordt.

PĀ-TJĒRĒK EN NGĀ-LĒLĒT.

35. De letters *re* en *le*, die in de tafel van het Alphabet op de gewone letters volgen, worden gebruikt als schrijfteekens voor de klanken *re* en *le*, en dus in plaats van de Aksirā's *Rā* en *Lā* met *Pēpēt*. De rede voor het gebruik van die letters is geen andere, dan omdat er ook in het Sanskrit-schrift afzonderlijke schrijfteekens voor die twee klanken bestaan, en zij zouden zeer goed gemist kunnen worden. Als Pasangan wordt de *re* ook nooit gebruikt in het midden van een woord, zooals in *ආහි* *nglēbōni* (ergens ingaan), *ආහි* *tānglēd* (vechten en vragen); door velen in het geheel niet. Anderen gebruiken echter deze letter ook als Pasangan, wanneer zij de eerste letter van een woord is, zooals b. v. in *ආහි* *wis lēmoē* (reeds vet), en *ආහි* *kawan lēksā* (veertig duizend); en, daar dit de duidelijkheid van het schrift bevordert, is het goed dit na te volgen.

Ofschoon die twee schrijfteekens uit het Sanskritsche letterschrift overgenomen zijn, zoo hebben toch de figuren niets gemeen met de teekens, die daarvoor in het Sanskritsch letterschrift bestaan. Het zijn geheel willekeurig aangenomene teekens. De *re* is een *Pā* met een *schrapje* (*ආහි*) er onder; en door de benaming *Pā-tjērēk*

wordt metéén de klank van het teeken aangeduid, daar deze klank in die benaming zelf voorkomt. — De *᳚* is zamengesteld uit de *Ngá* met de Pasangán *Ná*. De betekenis van de benaming *᳚᳚᳚᳚᳚* is minder zeker. Men zou kunnen denken, dat het bijgevoegde *᳚᳚᳚᳚᳚* alleen maar moest dienen, om den klank van het schrijfteeken aan te duiden; gelijk in de Soenda-landen de *᳚* om die rede *᳚᳚᳚᳚᳚* *Pa-rèrè*; genoemd wordt. Maar, als men bedenkt, dat de *Ngá-᳚᳚᳚᳚᳚* in die zelfde Soenda-landen *᳚᳚᳚᳚᳚* *Nga-wilat*, genoemd wordt, hetgeen, met het Javaansche *᳚᳚᳚᳚᳚* *omslingerd*, vergeleken, wel een *Nga* met een *omslingering* zal beteekenen; en dat ook in het Javaansch *᳚᳚᳚᳚᳚* *malé᳚᳚᳚᳚*, *omslingeren* beteekent; dan wordt het waarschijnlijk, dat ook de Javaansche benaming *᳚᳚᳚᳚᳚* een *Ngá* met een *omslingering* te kennen geeft. Men moet dan daarbij onderstellen, dat de haal onder de *᳚* bij de *Ngá-᳚᳚᳚᳚᳚* oorspronkelijk niet volkomen gelijk geweest is aan de Pasangán *Ná*; en dit is ook daarom des te waarschijnlijker, omdat ook nu nog werkelijk in de Soenda-landen die haal onder de *᳚* in de *Ngá-᳚᳚᳚᳚᳚* van de Pasangán *Ná*, zooals die dáár geschreven wordt, verschilt.

Bij geletterde Javanen zijn ook nog voor deze twee schrijfteekens de benamingen *᳚᳚᳚᳚᳚* *Rá-kára*, en *᳚᳚᳚᳚᳚* *Lá-kára*, bekend. Deze benamingen beteekenen eenvoudig zooveel als de letter *Rá* en de letter *Lá*, en zijn van Sanskritschen oorsprong. In het Sanskritsch worden namelijk zoo de letters eenvoudig genoemd door achter den klank van de letter het woord *kára*, *makend*, te voegen. Zoo wordt de klinkletter *a* *A-kára*, d. i. *A-makend*, de klinkletter *i* *I-kára*, *I-makend*, en de medeklinker *l*, namelijk zooals deze als *Aksára-᳚᳚᳚᳚᳚*, *la* uitgesproken, wordt *La-kára*, d. i. *La-makend*, genoemd.

KAPITALE LETTERS.

36. De kapitale letters, met een Kawische benaming *᳚᳚᳚᳚᳚* *aksára* *moerdá*, d. i. *hoofdletters*, en gewoonlijk in Ngoko *᳚᳚᳚᳚᳚* *aksára* *gédé*, in Krámá *᳚᳚᳚᳚᳚* *aksára* *ágéng*, of *᳚᳚᳚᳚᳚* *sástrá* *ágéng*, d. i. *grootte* (of *aanzienlijke*) *letters*, genaamd, zijn overblijfsels van het Sanskritsche letterschrift, zooals dat in al zijn rijkdom tot de Javanen gekomen en op het schrijven van de Javaansche taal toegepast is. De *᳚* en de *᳚* zijn, zooals boven (§ 29) reeds gezegd is, de Sanskritsche *tongletters* *᳚* en *᳚*. Even zoo is de *᳚* de *verhemelteletter* *s* in het Sanskritsch. De *᳚*, *᳚*, *᳚*, *᳚*, *᳚* en *᳚* komen overeen met de Sanskritsche geadspireerde letters *Tjha*, *Kha*, *Tha* (hetzij tand- of tong-letter); *Pha*, *Gha* en *Bha*; en de *᳚* is waarschijnlijk de Sanskritsche zamengestelde, maar, even als de *᳚*, als enkelde letter gebruikte *Djéj*. — In het oud Kawi worden deze letters ook werkelijk even als in het Sanskritsch gebruikt: maar later zijn zij, daar zij door de Javanen in de uitspraak van de andere letters onderscheiden werden, hoe lang zoo meer in het

schrijven van gewone woorden, zelfs in woorden van Sanskritschen oorsprong, in onbruik geraakt; uitgezonderd alleen de *om* en *sa*, die, zooals boven (§ 29) gezegd is, nog door geletterde Javanen en naauwkeurige schrijvers in zekere bepaalde gevallen als tongletters gebruikt worden. Daar men echter die letters toch had, zoo heeft men daarvan als *ongewone* figuren van letters gebruik gemaakt, om er het *ongemeene*, *buitengewone* of boven het gewone verhevene door te *onderscheiden*, in eigennamen en titels van goden en vorstelijke of hooge geestelijke personen, zooals b. v. in de titels en namen van den Vorst van Soerakarta: *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *inghang Sinoehoen kangdjëng Soesoehoenan Pâtoe-boewânâ Sênâ-pâti ing-alâgâ*, Ngäbdoer-râhman Sajidin Pânâtâ-gâmâ; in die van den Rijksbestierder: *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *kangdjëng Raden Adipâti Sâsrâ-dîningrat*; in *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *kangdjëng Nâbi Moesâ* (de *hoogwaardige Propheet Mozes*); en in woorden als *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *Nâtâ*, *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *Prâboe*, en *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *Râtôe* (*Vorst*), *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *Pangéran* (*Prins*), en *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *Boepâti* (*Regent*): ook wel in namen van vorstelijke hofzetels, zooals in *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *Soerâ-kartâ*; en zoo dan ook in *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *Swârgâ* (*de Hemel der Goden*), en ook wel, wegens een Pantheistische voorstelling van het Heelal als een door de Godheid bezielde wezen, in *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *Djagad* (*de Wereld*). Op dit gebruik van deze letters ziet de benaming van *ꦱꦶꦠꦸꦥꦠꦶꦠꦶꦤ꧀ꦏꦸꦁꦗꦺꦁꦶꦁꦺꦤ꧀ꦱꦺꦴꦫꦏꦂꦠ* *grootte*, d. i. *aanzienlijke*, *letters*: want die letters zelf worden niet grooter geschreven, dan de anderen in hetzelfde woord en op denzelfden regel, zooals dit bij onze kapitalen de gewoonte is. In den laatsten tijd evenwel, nadat de Javanen met het gebruik van onze kapitalen in alle eigennamen bekend geworden zijn, worden zij in navolging daarvan hoe langer hoe meer in allerlei, ook in minder aanzienlijke, eigennamen gebruikt; en het zal goed zijn, dat nog verder, dan het tot hertoe door de Javanen geschied is, tot *alle* eigennamen zonder onderscheid uit te strekken. Men kan het toch moeilijk als regel stellen, om alleen in namen en titels van voornaam en aanzienlijke personen en plaatsen die kapitalen te gebruiken, en in anderen niet: want waar is de grenslijn te bepalen tusschen hetgeen men als *voornaam* en *aanzienlijk* te beschouwen hebbe, en niet? Immers, *voornaam* en *aanzienlijk* zijn betrekkelijke begrippen: wat voor den één *aanzienlijk* is, dat kan voor den ander zelfs gering zijn. — Tusschen die Javaansche kapitalen en onze Europesche blijft evenwel altijd dit onderscheid bestaan, dat er in het Javaansch niet van alle letters kapitalen bestaan, maar alleen van die, welke in de tafel van het Alphabet opgegeven zijn; dat de Javaansche kapitalen niet gebruikt worden aan het begin van elken volzin; en eindelijk, dat zij in eigennamen en titels niet enkel aan het begin, maar even goed in het midden van het woord geschreven worden. Alleen aan het einde van een woord als *sluitletter* worden zij niet gebruikt; doch om geen

andere rede, dan omdat in het Sanskritsch nooit een woord op een van die letters, waaraan zij beantwoorden, uitgaat. Zoo schrijft men b. v. niet *anāyasaṃ* of *ṛṇanṃ* maar *anāyasaṃ* *Damar-woelen*, en *ṛṇanṃ* *Raden*.

Ofschoon nu deze kapitale letters niets anders dan een overblijfsel zijn van het Sanskritsche Alphabet, zooals dat in zijn geheel tot de Javanen gekomen is, zoo is daaronder toch maar één, die in figuur een kennelijke overeenkomst heeft met de Sanskritsche letter, waaraan zij beantwoordt, namelijk de *ṛ*: al de overigen zijn niets dan willekeurige wijzigingen van andere gewone letters, de *om* en *on* van de *o*, de *au* van de *o*, de *eu* van de *o*, de *ay* van de *o*, de *ea* van de *a*, de *es* van de *a*, de *ay* van de *a*, en de *ea* van de *u*. Ja, ook de *ṛ*, ofschoon zij met de Sanskritsche *Bha* een kennelijke overeenkomst heeft, is toch wel beschouwd in het Javaansche schrift niets anders dan een wijziging van de *ṛ*. — Even zoo zijn ook de *Pā-tjirāt* en de *Nyā-Dāt*, zooals boven bij § 35 aangemerkt is, alleen maar wijzigingen van andere gewone letters. Maar dit zelfde geldt ook van de meeste letters van het gewone alphabet, dat namelijk de figuren van de meeste letters niets anders dan wijzigingen van andere zijn. Zoo is de *ea* slechts een wijziging van de *es*, en deze weer van de *es*; de *om*, en ook de *on*, van de *o*; de *au* van de *o*, de *eu* van de *o*, de *ay* van de *o*, de *ea* van de *a*, de *es* van de *a*, en deze weer, als ook op een andere wijze de *ay*, van de *a*; de *ea* eindelijk ook weer van de *es*: zoodat dus het geheele tegenwoordige Javaansche alphabet maar uit weinige grondfiguren gevormd is, en men zich volstrukt niet verwonderen moet over de weinige overeenkomst, die er thans bestaat, tusschen de figuren van de meeste tegenwoordige Javaansche letters en de Sanskritsche, waaraan zij beantwoorden.

In handschriften worden die kapitale letters, die smaller zijn dan de gewone, namelijk de *eu*, *ay*, *es* en *ṛ*, door vele schrijvers ook wel in plaats van de gewone *om*, *on*, *om* en *on* aan het eind van een regel gebruikt, wanneer er voor de gewone bredere figuur geen ruimte genoeg is. De *es* herinner ik mij niet ooit anders, en dus als kapitale letter, aangetroffen te hebben. Ook de Pasangan *Tjā-gāḍ* komt zelden voor, en ik herinner mij niet die anders aangetroffen te hebben, dan in het woord *ajāḍ* een verkeerde spelling in plaats van *ajāḍ* *heilig*.

De *eu*, *on*, *ea* en *ṛ* worden als Pasangans niet algemeen gebruikt. De meesten gebruiken daarvoor maar de gewone Pasangans *o*, *a*, *o* en *o*. Doch niets balet om ze als Pasangans te gebruiken, zooals door sommigen verklaard geschiedt, door ze namelijk onder de voorgaande *Aksarā* te schrijven.

De figuur van de *Kā-gāḍ* wordt in sommige streken ook wel als gewone Pasangan in plaats van de *o* gebruikt, en dan worden ook de Pasangans *Tjā* en *Lā* op dezelfde wijze geschreven, zoo dat de laatste trek naar boven opgehaald wordt. Omgekeerd wordt de figuur van de gewone Pasangan *Kā* ook wel in plaats van de *ea* als kapitale letter gebruikt. En zoo gebruiken sommigen ook wel eens de *o* verkeerd

als hupitale letter; b. v. in den eigennaam *ḥanḥan*. Menigvuldiger is in handschriften het gebruik van de *ḥ* in plaats van de gewone *h* aan het einde van een regel, wanneer voor de gewone *g* een ruimte genoeg meer is. Dan wordt namelijk daarvoor de *ḥ* geschreven, zóó dat de laatste trek of staart van de letter over den rand van de bladzijde uitgemald wordt: iets dat de netheid niet bevordert.

De *Kā-gêdê* wordt ook *amasaḥ* (*ḥan*) *Kā māhā-prānā*, en de *Pā-gêdê* *amasaḥ* *Pā pāhā*, genoemd: doch, wat dese benamingen beteekenen, is mij niet duidelijk.

AANGENOMENE LETTERS VOOR VREEMDE KLANKEN IN UITHEEMSCHE WOORDEN.

37. In het schrijven van Arabische en andere uitheemsche woorden en namen bedient men zich voor die letters of klanken, waarvoor in het Javaansche schrift geen letters tekens bestaan, van die Javaansche letters, waarmee die vreemde klanken voor het gehoor van den Javaan het naast overeenkomen, en onderscheidt dan, als men ten minsten naauwkeurig zijn wil, die letters door er drie stippen of *Tjêjtjaq's* boven te schrijven. Daar evenwel die vreemde Arabische of andere uitheemsche klanken door den Javaan toch niet dan met groote moeite, of in het geheel niet, uitgesproken kunnen worden, zooals het behoort; spreekt men die Javaansche daarvoor in plaats gestelde letters gewoonlijk niet anders uit, dan in gewone Javaansche woorden; b. v. in *ḥanḥan* *habar*, Arab. *خبر*, *chabar* (*tijding*, *berigt*), en *ḥanḥan* *ḥéwan*, Arab. *حيوان*, *'haisaan* of *'héwan* (*beest*). In het schrijven laat men die drie *Tjêjtjaq's* boven de letter als onderscheidingsteeken dan ook dikwijls maar weg, vooral bij zulke woorden, die in de Javaansche taal geheel het burgerregt verkregen hebben, zooals bij *ḥanḥan* *ḥémis*, Arab. *خميس*, *chamis* (*Donderdag*), en natuurlijk bij al die woorden, waarvan men den vreemden oorsprong of de wijze, waarop zij oorspronkelijk geschreven worden, niet kent.

Om al de vreemde klanken, die in Arabische woorden voorkomen, in het Javaansche schrift te onderscheiden, zou men nog meer letters met drie *Tjêjtjaq's* moeten gebruiken, daar boven in de tafel van het Alphabet opgegeven zijn, namelijk ook de *ḥ*, *ḥ*, *ḥ*, *ḥ* en *ḥ*: deze treft men evenwel maar zelden aan. — Om de wijze, waarop Arabische woorden met Javaansche letters geschreven worden, te beter te leeren kennen, wil ik hieronder alphabetisch opgeven, hoe die Arabische letters, waarvoor in het Javaansche schrift geen volkomen gelijkkluidende bestaan, door de Javaan in hun schrift teruggegeven worden.

De *ʾ* komt als rechte aspiratie volkomen overeen met de Javaansche *an*, en wordt ook in vele woorden door dese letter geschreven; zooals in *amasaḥ* Ar. *آخر*, *laatste*, *amasaḥ* Ar. *اتر*, *eerste*, *amasaḥ* Ar. *اصل*, *oorsprong*, *afkomst*, *amasaḥ* Ar. *اسماء*, *naam*, *amasaḥ* Ar. *ايجاب*, *sluizing van een huwelijck*, en *اغجاب*, *verbasend*, *amasaḥ* Ar. *آلة*, *volk*: daar evenwel de *an* ook als sterke aspiratie

voor de *h*, ja zelfs voor de *h*, en ook wel voor de *h*, geschreven wordt; zoo wordt meestal, zooals later gezegd zal worden, voor de *h* met haar klinker *é* van de op zich zelf staande klinkers gebruikt. In sommige woorden treft men voor de *h* ook wel de *h* aan; zooals in *ḥamaḥ* of *ḥamaḥ* ook *ḥamaḥ* of *ḥamaḥ*. Ar. *أحد*, *Zondag*, *ḥaḥḥaḥ* of *ḥaḥḥaḥ* Ar. *أخرة*, *het toekomstige leven*. In zulke woorden schijnt evenwel de spelling met *h* niets anders dan een spelfout te zijn, daaruit ontstaan, dat men het woord dikwijls met deze letter geschreven vond na een *Tjeltjaq*, volgens § 18, zooals b. v. in *ḥaḥḥaḥ* in plaats van *ḥaḥḥaḥ* *ḥaḥḥaḥ* in *het toekomstige leven*. Zoo vindt men ook voor *am* *es* *goederen*, dat door middel van het Javaansche voorzetsel *am* van het Ar. *مال* gevormd is, somtijds wel *es* geschreven. Het zou ook kunnen zijn, dat in zulke Arabische woorden de *am* met *es* verwisseld wordt, doordien in andere Arabische woorden, zooals hier beneden gezegd zal worden, voor de *h* nu eens *h*, en dan eens *am*, geschreven wordt. — Voor de *h* als sluitletter van een lettergreep vindt men ook wel de *h*; b. v. in *ḥaḥḥaḥ* Ar. *فامن*, *geloovige*.

De *th*, die in het Arabisch uitgesproken wordt even als de Engelsche *th*, wordt teruggegeven door de *h*, die dan met drie *Tjeltjaq's* geschreven moest worden: wat evenwel niet geschiedt in woorden, die volkomen het burgerrecht verkregen hebben, zooals *ḥamaḥ* *ḥamaḥ* of *ḥamaḥ* Ar. *ثلاثاء*, *Dingsdag*, *ḥaḥḥaḥ* en gewoonlijk *ḥaḥḥaḥ* Arab. *أثنين*, *Maandag*.

Voor de *h*, die een zeer sterke adspiratie is, wordt in sommige woorden de *am* geschreven; zooals in *ḥamaḥ* Ar. *حاصل*, *inkomst*, *voordeel*, *ḥamaḥ* Ar. *حيران* (vrg. § 23), *verbaasd*; in andere door *h*, zooals in *ḥamaḥ* Ar. *حيوان*, *beest*, *ḥamaḥ* Ar. *حرام*, *verboden*, *ḥamaḥ* Ar. *حلال*, *veroorloofd*, *ḥamaḥ* Ar. *حاكم*, *regter*; in andere nu eens door deze, dan eens door gene; zooals in *ḥamaḥ* of *ḥamaḥ* Ar. *حكم*, *straf*, *vonnis*, *gerogt*, *ḥamaḥ* of *ḥamaḥ* Ar. *حرمة*, *eerbied*, *ḥamaḥ* of *ḥamaḥ* Ar. *أحد*, *Zondag*, *ḥamaḥ* of *ḥamaḥ* Ar. *محمّد*, *Mohammed*. Over de *Wignjan* in *ḥamaḥ* zie men de aantekening bij § 22, bl. 25. Aan het einde van een lettergreep wordt deze letter door de *Wignjan* uitgedrukt; zooals in *ḥamaḥ* Ar. *وحي*, *openbaring*, *ḥamaḥ* Ar. *روح*, *geest*, *ḥamaḥ* Ar. *رحمة*, *genade*.

Voor de *ch*, die als een zeer harde *ch* uitgesproken wordt, gebruikt men geregeld de *h*, zooals in de boven reeds aangevoerde woorden *ḥamaḥ* *ḥamaḥ* en *ḥamaḥ*. Alleen aan het einde van een lettergreep vindt men daarvoor ook wel eens een *Wignjan*, zoo als in *ḥamaḥ* Ar. *شيخ*, *titel van een bejaard man*, en in *ḥamaḥ* Ar. *اخلاص*, *zuiverheid*, dat ook wel eens *ḥamaḥ*, en *ḥamaḥ* Ar. *مخلوق*, *scheepsel*, dat ook wel eens *ḥamaḥ* geschreven wordt.

De *h*, die ongeveer even zoo uitgesproken wordt, als de Engelsche *th* in *the* en *thin*, wordt door de *h* teruggegeven; zooals in *ḥamaḥ* Ar. *ذکر*, *het loven van Gods naam*, *ḥamaḥ* Ar. *ذکر*, *de mannelijkheid*, *ḥamaḥ* Ar. *ذو القعدة*, *naam*

van de elfde maand. Aan het einde van een lettergreep vindt men daarvoor echter somtijds een *sa*, zooals in *ḥayyā*; Ar. *مذبح*, *altaar*.

Voor de *z*, die met onze *s* overeenkomt, wordt gewoonlijk de *ṣ* gebruikt; zooals in *ṣaṣṣa* Ar. *زمان*, *tijd, tijdstip*, *ṣaṣṣa* Ar. *زكات*, *aalmoes tot heiliging van zijn bezittingen*. Somtijds vindt men evenwel daarvoor ook de *ṣ* gebruikt, zooals *ḥaṣṣa* ook *ṣaṣṣa* Ar. *زيتون*, *olijfboom*. Aan het einde van een lettergreep, zooals in *ṣaṣṣa* Ar. *مزمور*, *psalm, de Psalmen van David*, zou de *ṣ*, waarop in het Javaansch geen lettergreep eindigen kan, zelfs niet gebruikt kunnen worden.

Voor de *sh*, die als onze *s* uitgesproken wordt, schrijft men gewoonlijk eenvoudig de *sa*: maar, wil men naauwkeurig zijn, dan behoort men daarvoor de verhemelteletter *sha* te gebruiken; b. v. in het boven reeds aangehaalde *ḥaṣṣa* Ar. *شيخ*, *Scheich*, zoo ook in *ḥaṣṣa* of *ḥaṣṣa* Ar. *شكور*, *dank*, *ṣaṣṣa* Ar. *شوال*, naam van de tiende maand, *ṣaṣṣa* Ar. *مشغول*, *geheel door iets bezig gehouden, bekommerd*, en vele andere.

Ook de *sa*, die in klank met de Hoogduitsche *s* of Fransche *ç* overeenkomt, maar harder van uitspraak is, wordt door de *sa* teruggegeven; b. v. in *ṣaṣṣa* Ar. *صبر*, *geduld*, *ṣaṣṣa* Ar. *وصية*, *uiterste wil*, *ṣaṣṣa* Ar. *مصر*, naam van *Egypten*, en in de boven reeds aangevoerde woorden *ṣaṣṣa* en *ṣaṣṣa*. Wil men zoo veel mogelijk naauwkeurig zijn en deze *s* van de andere onderscheiden, dan zou men daarvoor de tongletter *sa* moeten gebruiken.

Voor de *su*, die dezelfde letter is als de *sa*, maar lispend, op de wijze van de Engelsche *sh*, uitgesproken, wordt de *su* geschreven; b. v. in *ṣaṣṣa* of *ṣaṣṣa* Ar. *ضعيف*, *onvermogen*, *ṣaṣṣa* en gewoonlijk *ṣaṣṣa* Ar. *رضي*, *welbehagen*. Men behoorde de *su*, als zij voor die Arabische letter geschreven wordt, met drie *Tjeltjag's* te schrijven.

De *ṣ* is een harde, als ware het een dubbele, *t*. In het Javaansch wordt daarvoor de *sa* gebruikt, zooals in *ṣaṣṣa* Ar. *طلاق*, *verstooting van een vrouw*, *ṣaṣṣa* Ar. *طريقة*, *handelwijze*. Om deze letter van de Javaansche *sa* en de Arabische *ṣ* te onderscheiden, behoorde men daarvoor *sa* te schrijven.

De *ṣ* is dezelfde letter als de *ṣ*, maar lispend, op de wijze van de Engelsche *sh*, uitgesproken, en zóó dat zij in klank weinig of niet van de *su* verschilt. In het Javaansch wordt dan daarvoor ook even eens de *su* geschreven, zooals in *ṣaṣṣa* Ar. *ظاهر*, *openbaar*, *ṣaṣṣa* of *ṣaṣṣa* Ar. *ظهر*, *de tijd van het middaggebed*, *ṣaṣṣa* Ar. *لفظ*, *een woord*. Ook voor deze letter behoorde men *sa* te schrijven.

De *ç* is een voor den Europeaan zeer moeilijk nittesprekene keel-adspiratie, die in klank het naast overeenkomt met dien van de Javaansche *sa* aan het einde van een woord. Zij wordt dan ook aan het einde van een woord of lettergreep door deze Javaansche letter teruggegeven, zooals b. v. in *ṣaṣṣa* Ar. *شرع*, *wet*, en in de

vele § 20 aangehaalde voorbeelden. Soms tijds evenwel wordt zij dan geheel weggelaten, zooals in het boven aangehaalde اَلْمَكْتَب voor het Ar. المكتبة , *verbaasend*. In het begin van een woord of lettergreep wordt zij teruggesproken door de an of de en , zooals in het zoo even aangesoerde اَلْمَكْتَب of اَلْمَكْتَب , en in اَلْمَكْتَب of اَلْمَكْتَب of ook اَلْمَكْتَب of اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , *waarneming van de godadienst*, اَلْمَكْتَب of ook wel اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , *loeftijd, onderdom*, اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , *de tijd van het avond-gebed*, اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , *dienaar*, اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , *wetenschap*. Men behoorde ook de an , en en en , als zij voor deze Arabische letter geschreven worden, met drie *Tjittjaq's* te schrijven.

Voor de g , die een zeer harde en gutturale g is, werkt gewoonlijk de an gebruikt; zooals in اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , *geheim, verborgen*, en in het boven reeds aangehaalde اَلْمَكْتَب . Soms tijds evenwel vindt men daarvoor ook de an , of aan het einde van een lettergreep de *Wignjan*; b. v. اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , *verborgenheid, geheim* Ar. مكتبة , *meisje*, اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , *Bagdad*, naam van een stad.

Voor de f , die in het Arabisch als ph of f wordt uitgesproken, gebruikt men de an ; zooals in de boven aangehaalde woorden اَلْمَكْتَب of اَلْمَكْتَب اَلْمَكْتَب en vele andere.

De q en k , waarvan de eerste een zeer harde k is, kunnen moeilijk in het Javaansche schrift onderscheiden worden, daar de an voor meer andere Arabische letters gebruikt wordt. Men schrijft daarom voor beide eenvoudig de an .

Voor de z wordt de an gebruikt, zooals in اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , *begerte, lust*, اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , naam van de Mohammedaansche jaartelling, en andere. Voor de z in de vrouwelijke uitgang van Arabische naamwoorden, die nu eens a , dan eens at wordt uitgesproken, wordt dan ook nu eens de *Wignjan*, dan eens de an gebruikt; zooals in het boven aangehaalde اَلْمَكْتَب of اَلْمَكْتَب , of wel اَلْمَكْتَب اَلْمَكْتَب of اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , en in اَلْمَكْتَب ook اَلْمَكْتَب Ar. مكتبة , *voornamen*.

UITSpraak DER KLINKERS.

38. De klinkers, waarmee de Aksára's moeten worden uitgesproken, worden in het Javaansche schrift te kennen gegeven door bijgevoegde teekens, die onder de algemeene benaming van Sandangan begrepen worden, met uitzondering alleen van den klinker a , die dus, zooals boven § 6 reeds gezegd is, alleen door de afwezigheid van een ander klankteeken en van een Pasangan of Paten wordt aangeduid; en een Aksára, die met dezen klinker moet worden uitgesproken, wordt een *Aksára lègèná* (اَلْمَكْتَب) genoemd. Deze a -klank nu, waarmee men een *Aksára lègèná* moet uitspreken, wordt in het midden en Oosten van Java, (even als in sommige tongvalen van het Indisch en ook in het Maleisch op Sumatra) in de laatste lettergreep van een woord, als deze open (dat wil zeggen, door geen medeklinker gesloten) is, en even

zoo in de voorlaatste, als ook deze tegelijk open of alleen maar door een neusklank gesloten is, op dezelfde wijze uitgesproken, als de *a* in het Engelsche woord *water*, of als de *o* in het Fransche *école*, — een klank, dien men in Europeesch schrift het best beteekenen kan door de Zweedsche *å* (een *a* met een kleine *o* er boven), om op die wijze te kennen te geven, dat het een *a* is, die in de uitspraak een middelklank tusschen *a* en *o* wordt. Zoo b. v. in ᱠᱟᱨᱢᱟ roepā (gedaante), ᱠᱟᱨᱢᱟ wāstā (naam), ᱠᱟᱨᱢᱟ sārta (met, en), ᱠᱟᱨᱢᱟ tājā (glans); en in ᱠᱟᱨᱢᱟ nāmā (naam), ᱠᱟᱨᱢᱟ aksārā (letter), ᱠᱟᱨᱢᱟ nāgarā (hoofdplaats), en ᱠᱟᱨᱢᱟ jātrā (geld): maar niet b. v. in ᱠᱟᱨᱢᱟ wajāh (tijd, uur), ᱠᱟᱨᱢᱟ padang (heider, licht), ᱠᱟᱨᱢᱟ lajar (zeil), ᱠᱟᱨᱢᱟ padoe (twist); en ook niet in de eerste lettergreep van ᱠᱟᱨᱢᱟ wadyā (volk, heer, leger), en ᱠᱟᱨᱢᱟ ajwā (dat niet), omdat in zulke woorden de eerste lettergreep wel niet gesloten is, maar de *Péngkal* en de *Wā* halfklinkers zijn, die den klank van de klinkers *i* en *oe* in zich sluiten, zoo dat zulke woorden zoo goed als uit drie lettergrepen bestaan, en dus de eerste lettergreep niet meer de voorlaatste is. — Dikwijls hoort men in plaats van dien klinker *å* volkomen een *o* uitspreken, zooals in *stroot* en *zoo*, en b. v. *nomo* in plaats van *nāmā* zeggen. Doch alleen in het laatste hier boven genoemde geval, als namelijk de voorlaatste lettergreep alleen maar door een neusklank gesloten is, wordt voor dien *å*-klank een *o*, en dus de *Taling-taroeng*, geschreven; omdat het namelijk als regel aangenomen is, dat een *Aksārā lĒĠĒNĀ* alleen met den *a*-klank uitgesproken wordt, wanneer de lettergreep open is. Zoo schrijft men dus ᱠᱟᱨᱢᱟ bāsā (taal): maar ᱠᱟᱨᱢᱟ nāsā (natie, in het Maleisch bangsa), omdat in dit woord de eerste lettergreep door een neusklank gesloten is; ofschoon de klinker evenwel volkomen denzelfden klank behoudt, en het woord dus *bāngsā* uitgesproken wordt. Zoo ook in ᱠᱟᱨᱢᱟ bāndā (band, boei, in het Sanskritsch bandha), ᱠᱟᱨᱢᱟ tāndā (merk, teeken, in het Soendasch en Maleisch tanda), ᱠᱟᱨᱢᱟ tāmpā (ontvangen, in het Soendasch tampa), ᱠᱟᱨᱢᱟ māngkā (en, nu, in het Maleisch zonder neusklank maka), ᱠᱟᱨᱢᱟ māngsā (tijd, jaargetijde, in het Soendasch mangsa, en in het Maleisch zonder neusklank masa), ᱠᱟᱨᱢᱟ roemāngsā (gevoelen, beseffen), zooals gewoonlijk gezegd en geschreven wordt in plaats van ᱠᱟᱨᱢᱟ roemāsā; ᱠᱟᱨᱢᱟ djāntā (spinnewiel, in het Maleisch djantārā). In zulk een woord verdwijnt dan ook weér die *Taling-taroeng* en wordt weér eenvoudig de *Aksārā-lĒĠĒNĀ* geschreven, zoodra het woord een aanhechtsel krijgt, zoodat de *Aksārā-lĒĠĒNĀ* niet meer met de *å*-, maar eenvoudig met *a*-klank uitgesproken wordt; zooals b. v. in ᱠᱟᱨᱢᱟ bāndan (geboeide), van ᱠᱟᱨᱢᱟ bāndā (boei). — Wanneer een woord, waarin de *Aksārā-lĒĠĒNĀ*'s in de beide laatste lettergrepen met dien *å*-klank uitgesproken worden, het aanhechtsel *an å*, aanneemt, dan verandert daardoor de uitspraak van de voorgaande *Aksārā-lĒĠĒNĀ*'s niet; zooals b. v. in ᱠᱟᱨᱢᱟ ānānā (er zij), van ᱠᱟᱨᱢᱟ ānā (er is), ᱠᱟᱨᱢᱟ āngāwāhā

(moet meebrengen), van $\text{am} \text{m} \text{am}$ *anggawá* (meebrengen): en zoo dan ook in $\text{am} \text{m} \text{am}$ *ambándáhá* (moet boeijen), van $\text{am} \text{m} \text{am}$ *ambándá* (boeijen).

In alle andere dergelijke woorden, waarin drie opene lettergrepen met *Aksára-lyóná* op elkander volgen, wordt de eerste klinker in de gewone uitspraak altijd als *a* uitgesproken, en dikwijls nog korter als *é*, ja somtijds zoo kort, dat zij in het geheel niet hoorbaar is. Zoo spreekt men b. v. $\text{am} \text{m} \text{am}$ *hoofdplaats*, *nágárá*, of als $\text{am} \text{m} \text{am}$ *nágárá*, uit; $\text{am} \text{m} \text{am}$ *oorzaak*, *káráná*, of als $\text{am} \text{m} \text{am}$ *káráná*, of wel als $\text{am} \text{m} \text{am}$ *kráná*. Intusschen hoort men somtijds een Dalang bij zijn Wajang-vertooning zulke woorden wel met drie *á*'s uitspreken en b. v. *nágárá* en *ságárá* ($\text{am} \text{m} \text{am}$ *see*) in plaats van *nágárá* en *ságárá* zeggen. Men zou dit kunnen toeschrijven aan *gemaaktheid*, omdat er in de taal van die Dalangs ook buitendien veel gemaakte en gemanierde is: maar — behalven dat men ook door den heer Winter op bl. 23 van het tweede deel van den zesden jaargang van het *Tijdschrift voor Nederlands Indië* de woorden $\text{am} \text{m} \text{am}$ en $\text{am} \text{m} \text{am}$ met Europeesche letters *Nojoko* en *Nowolo* geschreven vindt — ook volgens geletterde Javanen zijn er Kawi-woorden van drie lettergrepen, waarin al de drie klinkers als *á* behooren uitgesproken te worden; zoodat er werkelijk van zulk een uitspraak nog een overlevering bestaat. De geletterde Javanen Ráנגgá-wáráitá, hieromtrent door den heer Wilkens nagevraagd, gaf tot antwoord, dat dit alleen in *zamengestelde* woorden geschieden moest, zooals in $\text{am} \text{m} \text{am}$ *afgezaat*, en $\text{am} \text{m} \text{am}$ *rijksraad*, *raadsheer*, zamengesteld uit am en am met am . En werkelijk zijn deze twee woorden, die in het Sanskritsch *tjaraka* of *tjáraka* en *nájaka* luiden, wel geen eigenlijk gezegde *zamengestelde*, maar afgeleide woorden met het *aanhechtsel* *ka* of *aka*, gelijk b. v. $\text{am} \text{m} \text{am}$ *áaká*, gevormd is door het *aanhechtsel* *am*. Evenzoo zijn ook van de woorden $\text{am} \text{m} \text{am}$ *een vernierd*, $\text{am} \text{m} \text{am}$ *ziltig*, $\text{am} \text{m} \text{am}$ *zamentrekkend* van smaak, en $\text{am} \text{m} \text{am}$ *olifant*, die men zegt, dat eveneens met drie *á*'s behooren uitgesproken te worden, de drie eersten, die in het Sanskritsch *ratjaná*, en *lawaná* of *láwana* en *kasjás*, luiden, op gelijke wijze gevormd door middel van de Sanskritsche *aanhechtsels* *na* en *ja*; en het vierde, het Sanskritsche *sáma dja*, volkomen een *zamengesteld* woord uit *sáma* en *dja*. Het woord *ak* komt zoo meer in samenstellingen voor. Dat nu ook wel andere dergelijke woorden van drie lettergrepen, die niet op dezelfde wijze gevormd zijn, even zoo met drie *á*'s werden uitgesproken, of ook nog wel uitgesproken worden, is niet te verwonderen. De Javanen toch kon van zulke uit het Sanskritsch overgenomene woorden moeijelijk weten, hoe zij gevormd zijn, en hij moest wel geneigd zijn, om al zulke drielettergrepige woorden, waarvan de eerste lettergreep niet een hem bekend voorvoegsel scheen te zijn, voor zamengestelde woorden aan te zien, daar in het Javaansch de hoofdwoorden maar uit twee lettergrepen plegen te bestaan. Zoo ziet hij ook nitheemsche woorden van vier lettergrepen voor zamengesteld aan, en spreekt ze dan ook als zoodanig uit; b. v. $\text{am} \text{m} \text{am}$ *Ar. كماله*, *engel*, dat *máliká* uitgesproken wordt. — Doch, wat daarvan ook zij, en al is het waar, dat men

zulke uit het Sanskritsch afkomstige woorden, die in die taal door een aanhechtel als *ka, na, ja, ra* of *la* gevormd zijn, eigenlijk zoo zou behooren uit te spreken; dit is zeker, dat zulke woorden, die nog werkelijk in gebruik zijn, tegenwoordig, als men spreekt, nooit zoo uitgesproken worden, en dat men b. v. *कराण* ofschoon dit het Sanskritsche *karāṇa* of *kāraṇa* is, en gevormd is door het aanhechtel *na*, toch nooit *kārānā*, maar *kārānā*, of wel als *कराना* *kērānā*, of *करान* *krānā*, uitspreekt. Zoo wordt ook *नयक* nooit *nājākā*, maar *nājākā*, of met verkorting van den eersten klinker in *पद्य*, die dan wegens den folgenden halfklinker *aa* als *i* luidt, *नयक* *nijākā*, en *नयक* *vorstelijke brief*, nooit *nāvāā*, maar *nāvāā*, of, met verkorting van den eersten klinker en wegens den folgenden halfklinker *aa*, *नयक*, *noovāā*, uitgesproken. — Het spreekt echter wel van zelf, dat woorden, die werkelijk uit twee woorden *zamengesteld* zijn, ook als zoodanig uitgesproken moeten worden, en dat men dus b. v. *समद्य* niet *sāmādyā*, maar *sāmā-dyā* behoort uit te spreken.

In *सन* *tampā* (*zonder*), wordt in de eerste lettergreep, ofschoon zij alleen maar door een neusklinker gesloten is, de klinker *a* toch niet als *ā* uitgesproken. De rede hiervan is, dat het een *zamengesteld* woord is uit *स* en *न*. Ware het geen *zamengesteld* woord, dan zou ook de neusletter, waarmee de eerste lettergreep gesloten wordt, geen *an*, maar wegens den volgende lipletter *aa* de lip-neusletter *aa*, moeten zijn. Dan zou het *सना* *tāmpā*, zijn. Maar dit is een geheel ander woord, en beteekent *ontvangen*.

In eenige in BĒsoeki geschrevene stukken vind ik den klinker *ā*, wel niet geheel regelmatig, maar toch veelal, door een *Taroeng* aangeduid, en b. v. *गृह* *grihā* (*woning*), *विष* *viṣā* (*wis?*), *पद* *padā* (*wat?*), en *कर्म* *karmā* (*alle*), en niet *कर्म*. Een dergelijk gebruik van de *Taroeng* heeft de heer Friederich in het Balineesch opgemerkt (zie het *Tijdschrift voor Neerlands Indië*, 9de Jaargang, 3de deel, bl. 258); namelijk voor de lange *a*, zooals ook in het Sanskritsche letterschrift de lange *a* op gelijke wijze, namelijk door het teeken, dat met de *Taroeng* overeenkomt, beteekend wordt. Trouwens op Bali wordt de *a*, zooals de heer Friederich (bl. 252) getuigt, nooit als *ā* uitgesproken. Zoo wordt b. v. *बातारा* *Batāra Mahādēva*, geschreven, en ook *बातारी* *Batāri*. In woorden, die niet uit het Sanskritsch afkomstig zijn, vind ik in de door den heer Friederich uitgegevene stukken die *Taroeng* doorgaans alleen maar aan het einde van een zinsnede, of waar ten minsten eenige pauze is; b. v. *पिरा ता वद्वाने इका?*; hetgeen in gewoon Javaansch zou zijn: *पिरा ता वद्वाने इका?* (*hoeveel zou het volk van hem zijn?*). En dan ook in twee achtereenvolgende lettergrepen, zooals in *मंगल* het Javaansche *मंगल* *māng-kānā* (*zoo*). Doch ik vind ook *कारण* voor het Javaansche *कारण* *mārmānné* (*rede waarom, daarom*); ofschoon het woord *कारण* (*oorzaak*), indien het van Sanskrit-

eeken oorspreng is, wel niet anders dan het Sanskritsche *mârma* (*gewricht*, en *geheim*), met een korte *a*, sijn kan. Het gebruik van die *Taroenj* in het Balineesch is dus nog niet duidelyk en zeker genoeg, en vereischt nader onderzoek: maar dit is niet te betwyfelen, dat er samenhang bestaat tusschen dat gebruik van de *Taroenj* op Bali en het gebruik van dat zelfde teeken in Bĕsoeki, de plaats waar het oude rijk van Balambangan lag, waaruit de door de wapenen van het zegevierende Islamisme overwonnen Boedistische Javanen naar Bali gevlugt sijn.

39. In twee woorden, die beide *noon*, *niet*, beteekenen, namelijk *ḡam:ṡ* in Ngoko en *ḡam:ṡaw* in de hoftaal, wordt de laatste *Aksârâ-lĕgĕnâ* niet met een *â*, maar met een scherpe *a* uitgesproken: *orâ* en *bojâ*. De rede hiervan is, dat de oorspronklyke vorm van deze woorden *ḡam:ṡawaj* *oraj*, en *ḡam:ṡawaj* *bojaj*, geweest is; en zoo wordt nog het eerste in Begĕlen en Bĕnjoe-mas uitgesproken, en het andere te Grĕsiq, waar het dagelyks in de gewone spreektaal gebruikt wordt.

Dat de ware vorm van *ḡam:ṡ* *orâ*, eigenlyk *ḡam:ṡawaj* is, blykt ook uit het verkorte (of ten minsten kortere) vragende *ṡawaj* *niet immers*; en uit *ḡam:ṡawaj* dat door den heer Gericke in zijn woordenboek als Noorderstrandach wordt opgegeven, en dat hetzelfde als *ḡam:ṡawaj* is, met verwisseling van de letters *w* en *aw* (§ 28). In een stak uit Frĕbâ-Iinggâ heb ik *awaj* in plaats van *ḡam:ṡ* aangetroffen, en waarschynlyk hangt hiermee ook het Maleische *تيديق*, *tidayq*, te samen. — Uit dit alles schijnt men te moeten opmaken, dat de oorspronklyke vorm *awaj* of *ṡawaj* is, en dat *awaj* *ḡam:ṡawaj* en *ḡam:ṡawaj* daaruit ontstaan sijn, hetzij eenvoudig als verlengde vormen, om het woord tweeletterig te maken, hetzij door samenstelling met de daarvoor geplaatste tusschenwerpeels *aw* en *ḡam:*

40. In samengestelde en door herhaling gevormde woorden blyft de uitspraak van de *Aksârâ-lĕgĕnâ* dezelfde, als in de enkele woorden; b. v. in *aw:ḡam:ṡaw:ṡaw:ṡaw:ṡaw* *tarimâ-kasih* (*dankerkerkenis*), en *aw:ḡam:ṡaw:ṡaw:ṡaw* *kirâ-kirâ* (*gissen, vermoeden*). Wanneer zulke woorden een aanhechtel krijgen, waardoor de uitspraak verandert, dan ondergaat in samengestelde woorden het eerste woord geen verandering; b. v. *aw:ḡam:ṡaw:ṡaw:ṡaw:ṡaw* *tarimâ-kasih-ipoen* (*sijn dankerkentenis*), *ḡam:ṡaw:ṡaw:ṡaw:ṡaw* *mântjâ-limâné*, van *ḡam:ṡaw:ṡaw:ṡaw* *mântjâ-limâ*: maar is het woord door herhaling gevormd, dan rigt zich de uitspraak van het eerste gedeelte nu eens naar het laatste, dan weder niet, geheel naar willekeur van den spreker of zooals het valt. Zoo wordt b. v. *aw:ḡam:ṡaw:ṡaw:ṡaw* *naar gissing*, *vermoedelyk*, nu eens *kirâ-kirâné*, dan eens *kirakirané*, uitgesproken; *ḡam:ṡaw:ṡaw:ṡaw* *bedenk het*, van *ḡam:ṡaw:ṡaw* *doegâ-doegâ*, nu eens *doegâ-doegânĕn*, dan eens *doegadoegânĕn*; *aw:ḡam:ṡaw:ṡaw:ṡaw:ṡaw* *zoo dikwijls als*, van het herhaalde *aw:ṡaw:ṡaw* *kâlâ* (*tijd*), nu eens *sâkâlâ-kâlâné*, dan eens *sâkalakâlâné*. En zoo zegt en schryft men ook van het herhaalde *ḡam:ṡaw:ṡaw* *mângĕâ* (*tijd*), nu eens *aw:ḡam:ṡaw:ṡaw:ṡaw:ṡaw* *sĕmĕngĕâ-mĕngĕâné*, dan eens *aw:ḡam:ṡaw:ṡaw:ṡaw:ṡaw* *sĕmĕngĕâ-mĕngĕâné* (*zoo dikwijls als*). — Uitheemsehe woorden van vier lettergrepen beschouwen de Javanen

als zamengestelde, en spreken ze dus ook als zoodanig uit. Zoo wordt *amb* ᨘᨗᨚᨙᨛᨚᨛᨚ Amb. ملاك (*engel*), *mâlû-ékát*, en *akara-aray* Arab. جبرائيل (naam van den engel *Gabriel*), *Djábâ-rail* uitgesproken. Zoo wordt ook voor den naam van de maand *Januarij* ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ geschreven en *Djânû-wári* uitgesproken; en voor het Portugesche soldado (*soldaat*) ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *sârâ-dûdoe*.

41. Waar nu de klinker van de *Aksârâ-lêgênâ* niet als *â*, maar als *a*, wordt uitgesproken, daar is de klank van deze *a* doorgaans en in het algemeen dezelfde, als die van de *a* in het Fransch, omdat de Javaansche taal dit met de Fransche gemeen heeft, dat zij geen eigenlijk gezegden klemtoon kent. In het midden van een zinsneê, en, wanneer een woord niet opzettelijk slepende uitgesproken wordt, heeft de Javaansche *a* ook in de voorlaatste lettergreep, en al is deze open, niet dien gerekten klank, of — wil men liever? — dien diepen en zwaren toon, dien zij in het Hollandsch heeft in lettergrepen, die den klemtoon hebben, zooals b. v. in *water* en *maken*; omdat namelijk in het Javaansch de uitspraak bij die voorlaatste lettergreep niet langer verwijlt, dan bij de laatste. Voor het Hollandsch gehoor is het dan dikwijls, zoo niet geheel, dan toch bijna, alsof de volgende medeklinker verdubbeld wierd. Zoo wordt b. v. ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *alleen*, maar, veelal zoo uitgesproken, als ware het bijna *namming*. De Javaan zelf schrijft daarom zelfs dikwijls ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ . Even zoo in ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *namoeng* (*alleen*), ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *karo* (*met*), ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *bâdê* (*zullen*), ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *nanngis* (*veenen*), ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *patjoel* (*houweel*), ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *pasar* (*markt*), ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *patih* (*onderregent*). De twee laatste woorden worden daarom door Hollanders, die met de taal onbekend zijn, op het gehoor af veelal verkeerd *passar* en *pattie*, of *patti* geschreven.

42. Wanneer de voorlaatste lettergreep van een woord door geen anderen medeklinker, dan door een neusklank, gesloten is, dan is in het Javaansch de uitspraak van den klinker in die lettergreep volkomen dezelfde, als wanneer zij niet gesloten ware (verg. § 38). Zoo worden dus ook woorden als ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *intreden*, ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *voort*, ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *ontvangen*, ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *naar huis gaan*, ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *hoofthaar*, ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *straks*, ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *niet doorgaan*, en ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *tobebel*, als men wat langzaam spreekt, zoo uitgesproken, dat men in die woorden, als zij met Europeesche letters geschreven worden, volgens Hollandsche spelling de *a* zou moeten verdubbelen: *maandjing*, *baandjoer*, *kâtaampen*, *maantoeq*, *raamboet*, *maanghé*, *saandé* en *aantjo*. Zoo wordt het Hollandsche woord *kantoor* in den mond van den Javaan ᨘᨗᨚᨙᨛᨚ *kaantor*. Als men sneller spreekt, dan wordt de *a* in zulke woorden natuurlijk *korter*; maar dan krijgt zij toch niet dien *scherp* klank, als in de Hollandsche woorden *man*, *ban*, *tam*, *ram*, *mank*, *zand* en *kan* of *kant*.

43. Het onderscheid tusschen *scherp* en *zacht* in de uitspraak van de klinkers is een ander onderscheid, dan dat tusschen *kort* en *lang*. Dit laatste hangt alleen af van het *sneller* of *langzamer* spreken. Het eerste is een onder-

scheid van *klank*. Het is dat onderscheid, 't welk bij den klinker *e* volgens Fransche schrijfwijze tusschen de *è* en *é* bestaat. Een *scherpe* klinker kan tevens *kort* en een *zachte* tevens *lang* zijn, en dan zijn ze *scherp-kort* of *sacht-lang*: maar dit is niet noodzakelijk: een *scherpe* klinker kan ook *langzaam* en een *zachte* snel, en dus *kort*, worden uitgesproken. — *Scherp* nu is de *a* in het Javaansch *vooreerst* in de laatste lettergreep van een woord, als deze door een medeklinker gesloten is, zooals in $\eta\alpha\mu\omega\sigma\eta\gamma$ *édan* (*gek*), $\eta\tau\alpha\eta\alpha$ *réntjäng* (*makker*), $\sigma\eta\gamma\sigma\eta\gamma$ *toémbâq* (*piek*), $\sigma\eta\gamma\sigma$ *lantang* (*ster*), en $\eta\alpha\mu\sigma\epsilon\alpha\tau$ *ómâk* (*huis*). De klinker is dan doorgaans ook tegelijk *kort*, en dus *scherp-kort*: maar dit is niet noodzakelijk, men kan den klinker ook rekken en verlengen, zonder daarom op te houden *scherp* van klank te zijn. Dit heeft dikwijls plaats aan het einde van een zin of zinsnede, omdat, zooals beneden gezegd zal worden, de Javaan de twee laatste lettergrepen van het laatste woord van een volzin, langzamer uitspreekt. En vooral heeft dat plaats, wanneer het laatste woord éénlettergrepig is, of in de voorlaatste lettergreep een *Pépét* heeft, daar deze klinker uit zijn aard altijd kort is, zoodat de verlenging geheel op de laatste lettergreep valt, b. v. in $\epsilon\sigma\alpha\eta$ *más*, of $\alpha\eta\epsilon\sigma\alpha\eta$ *émás* (*goud*), $\alpha\sigma\sigma\eta$ *pál*, of $\alpha\eta\alpha\sigma\sigma\eta$ *épál* (*mijlpaal*), $\epsilon\eta\alpha\sigma$ *bésár* (naam van de twaalfde maand). In zulke woorden is de uitspraak van de *a* dan volkomen dezelfde, als in de Fransche woorden *hélas*, *égal* en *chaar*, en dikwijls even zoo lang en gerecht als in de Hollandsche woorden *maas*, *paal* en *schaar*; ofschoon er in den klank van den klinker altijd hetzelfde onderscheid blijft bestaan, als tusschen de *a*'s in *égal* en *égale* (of het Fransch-Hollandsche *egaal*).

44. Ten *tweeden* is de *a* ook *scherp*, en tevens, indien men niet bijzonder langzaam spreekt, *kort*, in de voorlaatste lettergreep van een woord, als die door een anderen medeklinker, dan door een neusklinker gesloten is. In het dagelijksch gesprek is de uitspraak van de *a* in zulk een lettergreep meestal zelfs zoo kort en afgebroken, dat het volkomen een *Pépét* wordt: b. v. $\alpha\sigma\sigma\eta$ *wartá* of *wärtá*, Ng., $\alpha\sigma\sigma\eta$ *warti* of *wárti*, en $\alpha\eta\sigma\sigma\alpha\eta$ *wartos* of *wártos*, Kr. (*tijding*), $\sigma\eta\sigma\alpha$ *karsá* of *kársá* (*wil*), $\alpha\sigma\sigma\eta$ *wastá* of *wástá* (*naam*), $\alpha\sigma\sigma\eta$ *sabdá* of *sábdá* (*gezegde*), $\alpha\sigma\sigma\eta$ *pásti* of *pásti* (*noodwendig*), $\alpha\sigma\sigma\eta$ *səptoe* of *səptoe* (*Zaterdag*), $\alpha\sigma\sigma\eta$ *masđjid* of *másđjid* (*moeskee*), $\sigma\eta\sigma\eta$ *taksih* of *táksiñ* (*nog, steeds*). Deze en dergelijke woorden vindt men dan ook zeer dikwijls volgens de gewone uitspraak met een *Pépét* geschreven: $\alpha\sigma\sigma\eta$ *wértá*, $\alpha\sigma\sigma\eta$ *wérti*, en $\alpha\eta\sigma\sigma\alpha\eta$ *wértos*, $\sigma\eta\sigma\alpha$ *kársá*, $\alpha\sigma\sigma\eta$ *wéstá*, $\alpha\sigma\sigma\eta$ *səbdá*, $\alpha\sigma\sigma\eta$ *pəsti*, $\alpha\sigma\sigma\eta$ *səptoe*, $\alpha\sigma\sigma\eta$ *məsdjid*, $\sigma\eta\sigma\eta$ *təksiñ*. Doch zulk een spelling is, uitgezonderd in gemeenzame gesprekken en brieven, eigenlijk af te keuren, omdat men, als men langzaam spreekt, in zulke woorden ook wel de *a* laat hooren. En dit heeft altijd plaats: vooreerst als de eerste letter een *am* is, zooals in $\alpha\sigma\sigma\eta$ *astá* (*hand, el*), en $\alpha\sigma\sigma\eta$ *abdi* of *habdi* (*dienaar*); ten tweeden,

wanneer de laatste lettergreep met een halfklinker begint, zooals in *ḡḡḡḡ garcā* (*gemalin*), en *ḡḡḡḡ karjā* (benaming van een hoeveelheid land); als ook ten derden in alle zulke woorden, waarvan de voorlaatste lettergreep op een stomme *an* uitgaat, zooals in *ḡḡḡḡ taqdir* (*voorbeklikking*), en *ḡḡḡḡ maqloem* (*vergiffenis, genade*). In de meeste woorden daarentegen, waarvan de voorlaatste lettergreep op een *an* uitgaat en waarin deze letter klaar en duidelijk uitgesproken wordt, is de uitspraak en spelling met *Pépét* algemeen aangenomen; zooals in *ḡḡḡḡ rēksā* (*bescherming*), *ḡḡḡḡ pēksi* (*voegel*), *ḡḡḡḡ sēksi* (*getuige*), *ḡḡḡḡ sēkti* (*magtig*); ofschoon deze woorden ook eigenlijk *ḡḡḡḡ rāksā*, *ḡḡḡḡ pāksi*, *ḡḡḡḡ sāksi*, en *ḡḡḡḡ sākti*, geschreven zouden moeten worden. Zoo ook in eenige andere woorden, zooals in *ḡḡḡḡ nēpsōe* (*drift, toorn*), dat eigenlijk *ḡḡḡḡ nāpsōe*, zou moeten zijn.

45. Ten derden eindelijk is ook in de voorlaatste lettergreep, ofschoon deze open of enkel door een neusklink gesloten is, de *a* *scherp* van klank, en tevens, als men niet bijzonder langzaam spreekt, *kort*:

1°. wanneer de klinker van de laatste lettergreep een *Pépét* is. De korte en afgebrokene klank van dezen klinker heeft namelijk op de uitspraak van den voorgaanden klinker dien invloed, dat ook deze kort afgebroken wordt. Zoo b. v. in *ḡḡḡḡ lādžēḡ* (*voort*), *ḡḡḡḡ mālēs* (*vergeelden, wreken*), *ḡḡḡḡ sāmāntēḡ* (*zoo veel*). In zulke woorden heeft de *a* den klank, dien zij heeft in de Hollandsche woorden *latje*, *matje* en *mandje*, en niet zooals in *laadje*, *maatje* en *maandje*, noch ook zooals in *manden*. Het is de klank van de *a* in het Fransche woord *mal* (*kwaad*), niet zooals in het Hollandsche *mal* (*dwaas*). In woorden, waarvan de voorlaatste lettergreep open is, zooals in *ḡḡḡḡ pāḡēr* (*heining*), en *ḡḡḡḡ dālēm* (*woning van een aanzienlijke*), is het voor het Hollandsch gehoor wel eenigzins, alsof de volgende medeklinker verdubbeld wierd, waarom die woorden dan ook met Europesche letters gewoonlijk *pagger* en *dallen* geschreven worden; maar zoo wordt toch de klank van de *a* niet volkomen juist beteekend. De medeklinker *l* wordt niet verdubbeld, en behoort alleen tot de laatste lettergreep, niet tevens als sluitletter tot de eerste. En wordt het woord langzaam en gerekt uitgesproken, dan wordt natuurlijk de *a* wel *lang*, maar behoudt toch denzelfden klank, als wanneer zij, zooals gewoonlijk geschiedt, kort afgebroken wordt, en krijgt ook dan niet den klank van de *a* in het Hollandsche *dalen*.

2°. wanneer het woord op een *i* of *oe* uitgaat, zooals in *ḡḡḡḡ lāmi* (*lang geleden*), *ḡḡḡḡ dālōe* (*nacht*), *ḡḡḡḡ wāntji* (*uur*), en *ḡḡḡḡ māntoe* (*schoonzoom of schoondochter*). De klinker *i* en *oe*, die beide vóór in den mond uitgesproken worden, hebben namelijk vooreerst dien invloed op de uitspraak van den voorgaanden klinker, *a*, dat deze ook meer vóór in den mond uitgesproken en daardoor scherper van klank wordt: en daarenboven brengt de aard van die twee klinkers het meê, dat zij in een opene lettergreep betrekkelijk, dat is in verge-

bijking, langer zijn, dan de andere klinkers; zoodat dus daardoor de *a* (even als de *e* en *o*, zooals beneden gezegd zal worden) betrekkelijk korter wordt. De klank van de *a* is dan ook volkomen dezelfde, als in het Hollandache *maatsje*, *mandje* en *oranje*, of zooals in het Fransche *banani*; niet zooals in het Hollandache *banan*. Als de eerste lettergreep open is, zooals in *ma-ri- lani*, dan is het voor het gehoor van den Hollander wel bijna zoo, alsof de volgende medeklinker verdubbeld wierd; en zoo wordt b. v. het woord *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *trasi* (*ingelede soewiech*), met Europeache letters gewoonlijk *trassi* geschreven. Zelfs de Javamen zijn geneigd, om in zulke woorden den medeklinker te verdubbelen, en schrijven dikwijls *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* (*᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ*) en degelijks *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* in plaats van *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *māel* (*vroeger*). Doch deze spelling is verkeerd: de medeklinker behoort alleen tot de laatste lettergreep: maar de klinker *a* in de voorlaatste lettergreep, hetzij die open is of door een neusklink gesloten, is *scherp* van klank, en behoudt dezen zelfden klank ook, al wordt hij bij een langzame en gerekte uitspraak verlengd. Zoo blijft er b. v., al spreekt men ook langzaam, toch een merkbaar onderscheid in den klank van de *a* in *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *kari* (*achterblijven*), vergeleken met *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *kārō* (*rust*).

46. In de derde of nog verder van het einde verwijderde lettergreep van een woord is de *a* natuurlijk altijd betrekkelijk kort, omdat de Javamen de beide laatste lettergrepen langzamer uitspreekt. In de derde lettergreep van het einde, als deze niet door een medeklinker of enkel door een neusklink gesloten is, wordt zij zelfs gewoonlijk in het gesprek volkomen als een *Pépét* uitgesproken; b. v. in *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *nāgārā*, Ng., *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *nāgāri*, Kr. (*hoofdplaats*), *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *sāmānō*, Ng., *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *sāmānō*, Kr. (*100 veel*), *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *gāgaman*, Ng., *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *dādānōl*, Kr. (*wapentuis*), *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *sādājā* (*aloe*), *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *sāntānō* (*nodenstaande van een amsienlijke*), *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *sāndjāts* (*geweer*), *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *nāngōnō* (*100*), *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *pāndjaloeg* (*aanvraag, verzoek*), *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *pāngōnō* (*voedoen, bedrijf*). Zeer dikwijls schrijft men dan ook met *Pépét*: *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *nāgārā*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *nāgāri*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *sāmānō*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *sāmānō*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *gāgaman*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *dādānōl*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *sādājā*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *sāntānō*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *sāndjāts*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *nāngōnō*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *pāndjaloeg*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *pāngōnō*. Deze spelling met *Pépét* is evenwel, uitgezonderd in gemeenzame gesprekken en brieven, minder goed te keuren, omdat men, als men langzamer en duidelijker spreekt, wel degelijk een *a* laat hooren, en men het dus aan den lezer overlaten moet, hoe hij verkliest uit te spreken. — Maar ook in het gesprek heeft die uitspraak van *a* als *Pépét* in de derde lettergreep van achteren niet plaats: vooreerst: wanneer de laatste lettergreep een aanhechtel is, zoodat de derde lettergreep van achteren in het grondwoord de voorlaatste is; zooals in *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *djārānō* (*zijn paard*), van *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *djāran*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *kālānō* (*ten tijde van*), van *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *kālā*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *gābōjan* (*maaktel*), van *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *gāwō*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *ngātoeri* (*voorstellen*), van *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *atoer*, *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ* *samboetan* (*schuld*), van *᠘ᠠᠮᠠᠷᠢ*

samboet; — ten tweeden, wanneer een drielettergrepig woord met een *an* begint; zooals in *anoman* *ägámá*, Ng., *anoman* *ägámi*, Kr. (*godsdiens*), *anoman* *ákésárá* (*letter*), *anangra* *ántárá*, Ng., *anangra* *ántawis*, Kr. (*tusschenruimte*); — en ten dertien gewoonlijk ook niet, wanneer de voorlaatste lettergreep een *Pĕpĕt* heeft, omdat dan natuurlijk de kracht van de stem wat meer op de voorafgaande lettergreep valt; b. v. in *anahay* *pámĕtoe*, Ng., *anahay* *pámĕdal*, Kr. (*opbrengst*), *anahay* *pámĕktá* (*het medebrengen*). Alleen de voorzetsels *an* en *aa* worden in een bepaalde beteekenis, zooals later gezegd zal worden, ook in dit geval gewoonlijk in het dagelijksch gesprek met *Pĕpĕt* uitgesproken. Zoo worden b. v. *anahay* *kĕĕmoe* (*ontmoeten*), en *anahay* *sĕtĕngáh* (*half*), gewoonlijk uitgesproken als *anahay* *kĕĕmoe*, en *anahay* *sĕtĕngáh*.

47. De klinker *Pĕpĕt*, *áááay*, ook wel *ayayáááay* *Oeloe-Pĕpĕt*, d. i. *boventeken Pĕpĕt*, genoemd, heeft zijn naam van zijn bijzonderen aard en klank. Het woord *áááay* beteekent namelijk wat in den toestand is van *afgesloten* of *versperd* te zijn. De klank, die door dit teeken aangeduid wordt, is namelijk, zooals reeds uit de vorige § genoegzaam blijken kan, in het Javaansch veelal niets anders, dan een zeer korte *a*, doch die niet vrij uit den mond wordt uitgesproken, maar zoo, dat de stem door inhouding of tegenhouding van den adem, als het ware door versperring, afgesloten, en de klinker dus binnen 's monds gehouden wordt. Eigenlijk en in het algemeen is deze klank evenmin een *a*, als een *i* of *oe* of *e* of *o*. Het is de *onbepaalde, onbestemde klinker*: de klank van den adem of stem, die vereischt wordt, om een medeklinker uit te spreken, wanneer de stem in- of tegen-gehouden wordt, en dus niet die wijziging ontvangt, waardoor het een *a*, *i*, *oe*, *e* of *o* wordt. In de Europeesche talen bestaat voor dezen klank geen afzonderlijk teeken, maar wordt daarvoor een *e* geschreven; zooals in het Fransche *je*, en in de eerste lettergreep van de Hollandsehe woorden *denijl*, *gedrag*, *beseft*, of in de laatste lettergreep van *vader*, *maken*, *opiegel*, en in het lidwoord *het*, als dit geheel toonloos uitgesproken wordt; b. v. als men zegt: *in het land*, en dit uitspreekt, alsof het ware *inn 't land*. Tot onderscheiding van den bepaalden klinker *e* kan men dien onbestemden klank in Europeesch schrift gevoeglijk door *ě* beteekenen. — Voor de klinken *řě* en *lě* bestaan afzonderlijke teekens, namelijk de *Pá-tjĕřĕk*, de *Ngá-lĕlĕt* en de *Kĕřĕt*.

48. Vóór de halfklinkers *an* en *aa* gaat de klank van de *Pĕpĕt* natuurlijk over in dien van de klinkers *oe* en *i*; of liever dan wordt die klank door deze klinkers, waarvan de klank in die halfklinkers reeds bevat is, vervangen. Zoo zegt men gewoonlijk, en schrijft ook dikwijls, b. v. *anahay* *koewásá* (*magtig*), in plaats van *anahay* en dit volgens § 46 voor *anahay* *kĕwásá*; *anahay* *koewĕtoe* (*uitgekomen*), in plaats van *anahay* en dit voor *anahay* *kĕwĕtoe*; *anahay* *nijáká* (*rijkeraad*), in plaats van *anahay* en dit voor *anahay* *nijáká*;

(ḍḍḍḍḍḍ *prījāḍi* (*ambtenaar*), in plaats van ḍḍḍḍḍḍ en dit voor (ḍḍḍḍḍḍ *prījāḍi*. Somtjids wordt ook wel vóór andere letters, zonder dat daarvoor een bepaalde rede gegeven kan worden, in plaats van een *Pĕpĕt* een scherpe *i* uitgesproken; zooals b. v. in ḍḍḍḍḍḍ *singārā* (*moeyelijkheid, ellende*), in plaats van ḍḍḍḍḍḍ en ḍḍḍḍḍḍ *djilmā* (*mensch*), in plaats van ḍḍḍḍḍḍ menigvuldiger, althans in de derde lettergreep van achteren, een korte *oe*; b. v. in ḍḍḍḍḍḍ *soelājā*, voor ḍḍḍḍḍḍ *sēlājā*, en dit voor ḍḍḍḍḍḍ *sālājā* (*strijdig*), ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *ānggoelasāḍ*, voor ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *ānggēlasāḍ* (*in menigte verspreid op den grond liggen*), ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *moestākā*, voor ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *mēstākā*, en dit voor ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *māstākā* (*hoofd, top*); zelfs in een lettergreep, die met een *am* begint, en waarin anders de *ā* niet in *Pĕpĕt* verandert (§ 46); zooals in ḍḍḍḍḍḍḍ *oentārā*, voor ḍḍḍḍḍḍḍ *āntārā* (*busschenruimte*). Maar het menigvuldigst heeft die verandering van *Pĕpĕt* in *Soekoe* plaats vóór een lipletter; b. v. in ḍḍḍḍḍḍ *soemāḍi*, voor ḍḍḍḍḍḍ *sēmāḍi*, en dit voor ḍḍḍḍḍḍ *sāmāḍi* (*bidden*); ḍḍḍḍḍḍḍ *soepātā*, Ng., ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *soepāḍis*, Kr., voor ḍḍḍḍḍḍḍ *sēpātā*, en ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *sēpāḍis*, en dit voor ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *sāpātā*, en ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *sāpāḍis* (*vloek, eed*); ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *soemōḍ*, Ng., ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *soemāntēn*, Kr., voor ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *sēmōḍ*, en ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *sēmāntēn*, en dit voor ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *sāmōḍ*, en ḍḍḍḍḍḍḍḍḍ *sāmāntēn* (*zoo veel*). Doch, gelijk, zooals boven (§ 46) gezegd is, de spelling met *Pĕpĕt* in zulke woorden, anders dan in gemeenzame gesprekken en brieven, af te keuren is; zoo ook, of nog veel meer, de spelling met *Oeloe* of *Soekoe* in plaats van *Pĕpĕt*.

49. Wanneer een woord in de voorlaatste lettergreep een *Pĕpĕt* heeft, dan verandert de *a* in de voorgaande lettergreep niet alleen in den regel niet in *Pĕpĕt* (§ 46): maar dan wordt ook om dezelfde rede voor een *Pĕpĕt* gewoonlijk een *a* uitgesproken; b. v. ḍḍḍḍḍḍḍ *tātēloe*, in plaats van ḍḍḍḍḍḍḍ *tētēloe* (*drie*), ḍḍḍḍḍḍḍ *wāwēling*, in plaats van ḍḍḍḍḍḍḍ *wōwēling* (*bestelling, last*). Het is evenwel verkieslijk, dan toch met *Pĕpĕt* te schrijven, en de *uitspraak* over te laten aan den lezer, daar men toch ook met *Pĕpĕt* mag uitspreken, en werkelijk somtjids uitspreekt.

In het Soendasch wordt de *Pĕpĕt* door den neus uitgesproken en krijgt daardoor een klank, die het naast overeenkomt met dien van de Hollandsche *n* in *kunnen*, of van de Hoogduitsche *ö* in *können*; b. v. in ḍḍḍḍḍḍḍ *rood*, dat bijkans als *durrum* klinkt, mits het door den neus uitgesproken worde.

50. Vóór een smeltletter wordt de *Pĕpĕt*, en vóór een halfklinker de *oe* of *i*, die een *Pĕpĕt* vóór een halfklinker volgens § 48 vervangt, dikwijls, vooral in de derde lettergreep van achteren, zoo snel uitgesproken, dat de klinker nauwelijks of in het geheel niet hoorbaar is, en de medeklinker zich met de smeltletter of halfklinker tot één zamengestelden letterklank vereenigt. En volgens deze uitspraak vindt men dan ook dikwijls geschreven. Zoo zegt men dikwijls, en schrijft men ook wel, ḍḍḍḍḍḍḍ *klejan*, ḍḍḍḍḍḍḍ *krānā*, ḍḍḍḍḍḍḍ *kwāsā*, ḍḍḍḍḍḍḍ

prang, *prang*, en *welas*, in plaats van *kélayan* (volgens § 46 voor *kélayan*), *met*, *en*, *kéránú* (voor *káráná*), *oorzaak*, *koewásá* (voor *kávásá*), *magtig*, *pijāji* (*beambte*), *pérang* (*oorlog*), en *wélas* (*medelijden*). — Vóór andere letters heeft dat in proza zelden plaats; zooals b. v. somtijds in *sédjā*, in plaats van *sédjā* (en dit voor *sädjā*), *alle*, en *pédang* (*swaard*): doch in poëzie wordt ten gevalle van de versmaat menigvuldig van zulk een zamentrekking gebruik gemaakt; b. v. *skar*, voor *sékar* (*bloem*), *démén*, voor *démén* (*beminnen*), *wesi*, voor *wési* (*ijzer*), *léhéng*, voor *léhéng* (*liever*); ja zelfs *den-pépétti*, voor *den-pépétti* (*afgesloten worden*), en *den-séséppi*, voor *den-séséppi* (*gezoogd worden*). — In proza is zulk een zamentrekking, zelfs met een smeltletter of halfklinker, minder goed te keuren, uitgezonderd alleen in gemeenzame gesprekken en brieven. Men behoort het woord te schrijven, zooals het eigenlijk is, en de uitspraak over te laten aan den lezer. Vergelijk § 46.

Zulk een zamentrekking van een medeklinker met een smeltletter of halfklinker wordt met een anderen medeklinker genoemd; benamingen, waarvan mij de beteekenis niet duidelijk is.

51. De namen van de klinkers *Oeloe*, *hoofd*, en *Soekoe*, *voet*, zijn ontleend van de figuur der teekens. Zij duiden niet alleen het onderscheid en de tegenstelling van *boven-* en *onder-*teeken aan: maar de *Oeloe* heeft ook werkelijk de figuur van het bovenste gedeelte van een *hoofd*; en de *Soekoe* is in oude handschriften de ruwe afbeelding van een *voet* van een mensch. Voor *Oeloe*, *hoofd*, wordt veelal bij verbastering *Woeloe*, *gezegd*. — Het zijn de teekens voor de klinkers *i* en *oe*, zooals in *idoe* (*spog*), en *boemi* (*aarde*). — In de laatste lettergreep van een woord, dat op een medeklinker uitgaat, zijn deze klinkers kort en scherp; zooals in *isin* (*zich schamen*), *soemoeroep* (*weten*). Alleen in de laatste lettergreep van een zinsnede, of waar men in het spreken een weinig rust, is de klank dikwijls minder scherp, en somtijds bij langzame of gerekte uitspraak zelfs lang. Zoo hoort men den Javaan het woord *inggih* (*ja*), somtijds *inggih* (of *ienggieh*) uitspreken. De klank van de scherp-korte *i* in het Javaansch komt volkomen overeen met dien van de Hollandsche *i* in woorden als *zin*, *wit*, *mis*. Een scherp-korte *oe* kent men in het Hollandsch niet. In het Javaansch is zij scherper, dan de korte *u* in het Hoogduitsch, zooals die gewoonlijk wordt uitgesproken; gelijk ook de scherp-korte *i* in het Javaansch scherper is, dan de korte *i* in het Hoogduitsch. Somtijds evenwel wordt ook wel in het Hoogduitsch de korte *u* zoo scherp uitgesproken vóór twee medeklinkers, zooals in *Hund*, wanneer dit niet als *hoend*, ook niet als ons *hond*, maar met een middenklank tusschen *oe* en de

korte *o* wordt uitgesproken. Men kan ook zeggen, dat de *klank* van de Javaansche scherp-korte *oe* overeenkomt met de zacht-lange *o* in de Hollandse woorden *boom*, *oog*, *oek*, *stoof*, *doop*, en dergelijke, mits kort uitgesproken. Zoo wordt het Hollandse woord *boom* in het Javaansch *ayau* geschreven, maar zoo uitgesproken, dat de klinker een middenklank is tusschen de zacht-lange *oe* in *boom* en de korte *o* in *boom*. Aan het einde van een zinsrede klinkt de Soekoe dikwijls volkomen zoo, als de *oo* in *boom*; doch ook wel als de *oe* in *boek*. — Dien zelfden scherp-korten klank hebben de *Oeloe* en *Soekoe* in de voorlaatste lettergreep, wanneer deze door een anderen medeklinker als een neusklink gesloten is; b. v. in *klam nirá* (verdwijnen), *ayau priká* (ondersoek), *ayau tjiptá* (voorstelling), *ayau koeri* (stoel), *ayau koedi* (ezel), *ayau soekau* (Sultán, Vorst). In sommige van zulke woorden wordt evenwel de klinker ook wel, als men wat langzaam spreekt, minder scherp uitgesproken, en dus volkomen zoo, als de Hoogduitsche *i* en *u*; b. v. in *klau nirá* (vernemen), *ayau poerbá* (oorsprong), *ayau Goeti* (Heer), *ayau moesá* (verdwijnen).

52. Is de voorlaatste lettergreep enkel door een neusklink gesloten, dan is de klinker even zacht, als in een opene lettergreep; b. v. in *ayau stidjang* (doek), *ayau kímá* (emmer), *ayau pinggir* (rand, kant), *ayau moéndoe* (teruggaan), *ayau kóntji* (slot), *ayau oéndang* (algemeen bevel), *ayau oéntoe* (hand), *ayau koempoel* (verzamelen), *ayau midér* (rondgaan), *ayau soekér* (hindernis), *ayau piatér* (ervaren), *ayau boentér* (rond). — En ook in de derde of verder van het einde van een woord verwijderde lettergreep worden deze klinkers natuurlijk wel betrekkelijk kort, maar toch ook, als de lettergreep door geen anderen medeklinker, dan door een neusklink gesloten is, juist niet scherp uitgesproken; b. v. in *ayau nímbálli* (roepen), *ayau koendjára* (gevangenis), *ayau koembála* (knovelbaard). — Zoo ook in samengestelde woorden, als *ayau Mintá-rágá* (een bijnaam van Ardjoená als kluisenaar), *ayau prianggá-béjé* (onveilig), en *ayau oéndá-oesoq* (weinig verschillend). — In de derde lettergreep van achteren wordt vóór een lipletter niet alleen, zoals boven (§ 48) gezegd is, somtijds een *Soekoe* in plaats van een *Pépét* uitgesproken, maar ook wel omgekeerd een *Pépét* in plaats van een *Soekoe*. Zoo wordt b. v. de eigennaam van een gemalin van Ardjoená *ayau Soembádrá*, ook *ayau Sémádrá*, uitgesproken en geschreven. Vóór andere medeklinkers is dit zeldzamer, zoals in *ayau aedagar*, in plaats van *ayau soedagar* (koopman).

53. Voorts moet nog opgemerkt worden, dat in de laatste lettergreep van een woord, dat door een *Wignjan* gesloten is, dikwijls de *i* met de *e* en de *oe* met de *a* verwisseld wordt, vooral in de spreektaal. Zoo zegt men *ayau nolák*, en *ayau nolák* (onzien), *ayau isák*, en *ayau isák* (nag), *ayau moelák*, en *ayau moelák* (naar huis gaan), *ayau poelák*, en *ayau poelák*

(*nest*), $\alpha\gamma\alpha\gamma\epsilon\iota$ *soesoh*, en $\alpha\gamma\eta\alpha\alpha\alpha\alpha$ *soesoh* (*nest*), $\alpha\gamma\alpha\gamma\epsilon\iota$ *loemoch*, en $\alpha\gamma\eta\alpha\alpha\alpha$ *loemoch* (*ongemogen zijn*). In poëzie is deze verwisseling wegens het rijm vrij menigvuldig. — Ook in de voorlaatste lettergreep wordt in eenige woorden voor de *i* ook wel een *e* uitgesproken, wanneer het woord op *oe* uitgaat. Zoo zegt men $\alpha\gamma\alpha\gamma\epsilon\iota$ *meloë*, en $\eta\alpha\alpha\gamma$ *meloë* (*meegaan, meedoen*); $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *kliroe*, Ng., $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *kliroe*, Kr., en $\eta\alpha\alpha\gamma$ *kléroë*, Ng., $\eta\alpha\alpha\gamma$ *kléntoe*, Kr. (*verruild*).

In eenige woorden, die op een *Aksara* *lögêná* uitgaan, wordt in de voorlaatste door een neusklank geslotene lettergreep de *Soekoe* dikwijls als een korte *o* (zooals in *ouder*) uitgesproken. Zoo namelijk in $\alpha\gamma\alpha\alpha$ *ontá* (*kameel*), $\alpha\gamma\alpha\alpha$ *kontá* (een soort van werpspeer), $\alpha\gamma\alpha\alpha$ *kentjá* (*neerhangende slip van een kleed*), $\alpha\gamma\alpha\alpha$ *komprá* (*een gemens mensch*), en in het zamengestelde $\alpha\gamma\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *Pontá-déwá* (een bijnaam van *Joesjirá*). Ook in het Soendasch wordt de kameel *onta* genoemd, en dit woord dan ook $\eta\alpha\alpha\alpha\alpha$ *geekereven*: doch in het Javaansch kan in zulke woorden de *o* niet wel anders, dan met *Soekoe*, geschreven worden, daar b. v. $\eta\alpha\alpha\alpha\alpha$ volgens de aangenemene spelling *éntá* zou luiden (§ 38), en $\eta\alpha\alpha\alpha\alpha$ *kéntjá*, een geheel ander woord is, dat *makker, maat*, beteekent. Soms vindt men echter die woorden ook wel met *Taling-Taroeng* geschreven; en zoo schrijft men, zoo ver ik weet altijd $\eta\alpha\alpha\alpha\alpha$ *groot, sterk, ran*, ofschoon dit woord niet *dambá*, maar, even als in het Soendasch en Maleisch, *dombá* uitgesproken wordt. — Daar nu evenwel in die woorden voor de *o* gewoonlijk een *Soekoe* geschreven wordt, is het niet te verwonderen, dat zij ook wel eens met een *oe* uitgesproken worden. Zoo wordt ook in het Maleisch de *kameel* niet alleen *onta*, maar ook wel *oenta* genoemd. — Dat evenwel de uitspraak met *o* in deze woorden als de ware te beschouwen is, kan de vergelijking van $\eta\alpha\alpha\alpha\alpha$ *onta*, in het Soendasch leeren: ofschoon dit vreemd moet schijnen in de woorden $\alpha\gamma\alpha\alpha$ en $\alpha\gamma\alpha\alpha$, omdat deze twee woorden in het Sanskritsch, waaruit zij afkomstig zijn, met een *oe* geschreven worden, en *koenta* en *koeprija* luiden.

In den tongval van Soerabaja of den oosthoek van Java worden de *Oeloe* en *Soekoe* in de voorlaatste lettergreep, als deze open of alleen door een neusklank gesloten is, *scherp-kort* uitgesproken, wanneer de laatste lettergreep door een medeklinker gesloten is en ook een *Oeloe* of *Soekoe* heeft. In een opene lettergreep krijgt dan de scherp-korte *Oeloe* den klank van onze *e* in *stelen*, en de scherp-korte *Soekoe* dien van onze *o* in *komen*. Zoo b. v. in $\alpha\gamma\alpha\alpha\alpha\alpha$ *tjéliq* (*klein*), $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *éroeng* (*neus*), $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *óroet* (*langt*), $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *mólik* (*naar huis gaan*), $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *timbil* (een zwarte vlek op het oog), $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *timboen* (*opgestapeld*), $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *moendoer* (*teruggaan*), $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *goentang* (*schaar*). In geschriften uit die streken vindt men dan ook wel in zulke woorden voor een *Oeloe* of *Soekoe*, als de lettergreep niet gesloten is, een *Taling* of *Taling-Taroeng* geschreven; b. v. in $\eta\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ voor $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *jong plantje*, in het aanhechtsel $\eta\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ voor $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *er van, van hem of haar*, en in $\eta\alpha\alpha\alpha\alpha$ voor $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *naar huis gaan*.

De *Soekoe* wordt ook $\alpha\gamma\eta\epsilon\iota$ *Soekoe-májiá* genoemd, waarschijnlijk in tegen-

overstelling van de Soekoe-péngkal , zooals de Sandangan *Péngkal* ook wel genoemd wordt: maar, wat het woord Soekoe in die benaming beteekenen moet, is onzeker. In Kawi is Soekoe , naar men zegt, hetzelfde als Soekoe , *medgaan, meddoen*: doch deze beteekenis schijnt weinig voor die benaming te passen. Evenmin heeft dat woord in het Sanskritsch een voor die benaming passende beteekenis.

54. De rede van de benaming van het klankteeken Soekoe , *Taling*, en van het teeken Soekoe , *Taroeng*, bij de *Taling-taroeng* (dat is *Taling met Taroeng*), is onbekend: het van Soekoe afgeleide Soekoe is het Krāmā-woord voor *oor*, en Soekoe beteekent *vechten*, eigenlijk van hanen. — De *Taling* wordt geschreven vóór de Aksârā, waarachter zij uitgesproken worden moet, even zooals dit in het Sanskritsch met de korte *i* plaats heeft; en, even als in het Javaansch door de *Taroeng*, zoo wordt ook in het Sanskritsch de *o* van de *e* alleen door een achter de Aksârā geplaatst teeken onderscheiden. — Behoort de *Taling* bij een Pasangan, dan wordt zij geschreven vóór de Aksârā, waarmee die Pasangan verbonden wordt; niet alleen, wanneer die Pasangan onder de Aksârā, maar ook wanneer zij daarachter geschreven wordt: b. v. in Soekoe *lémbé* (*lip*), Soekoe *ngántos* (*tot aan toe*), Soekoe *sampéjan* (*U*), Soekoe *dempjông* (*tros*). — Ook mag de *Taling* van de Aksârā, waarbij zij behoort of waarvóór zij geschreven worden moet, nooit afgescheiden worden; zoodat, wanneer op het einde van een regel van een bladzijde nog wel plaats is voor de *Taling*, maar niet meer voor de Aksârā, waarbij zij behoort; dan wel de *Taling* op dien regel tot aanvulling van de nog overige ruimte geschreven worden mag, maar dan op den volgenden regel vóór de Aksârā herhaald worden moet. Hetzelfde geldt bij de *Taling-taroeng* niet alleen van de *Taling*, maar ook van de *Taroeng*. Is er op het einde van een regel geen plaats meer voor de *Taroeng*, dan kan men deze onder de Aksârā schrijven: maar, is er alleen plaats voor de *Taling*, en niet voor de Aksârā en de *Taroeng*, dan moet de *Taling* op den volgenden regel herhaald worden.

In het Soendasch wordt de *Taling* Soekoe *Telông*, en de *Taroeng* Soekoe *Telông*, genoemd, zoodat door de benamingen van deze teekens tegelijk de klanken, die zij beteekenen, aangeduid worden.

55. De uitspraak van deze beide klinkers is in den regel *zacht* (zooals in de Hollandsche woorden *zee*, *zeeman*, *komen* en *boven*, wanneer de lettergreep niet door een medeklinker gesloten is, zooals in Soekoe *pépé* (*in de zon staan*), Soekoe *déwé* (*alleen, zelf*), Soekoe *désá* (*dorp*), Soekoe *késáh* (*heengaan, weggaan*), Soekoe *édan* (*gek*), Soekoe *régol* (*buitenpoort*), Soekoe *bódó* (*dom*), Soekoe *kówé* (*gij*), Soekoe *dósá* (*schuld*), Soekoe *ómák* (*woning*), Soekoe *gróbag* (*kar met wagenwielen*), Soekoe *tópèng* (*masker*). De wijziging van klank, die in het Hollandsch deze klinkers door een volgenden medeklinker ondergaan, heeft in het Javaansch niet altijd plaats, vooral bij

een langzamer uitspraak, omdat dan de lettergrepen meer afzonderlijk uitgesproken worden. Zoo wordt b. v. de *é* in *ḡamḡi*, *éring*, niet altijd zooals in *leering*, maar ook wel even zacht als in *leening* uitgesproken; en de *o* in *ḡamḡoḡi*, *bódo*, niet alleen zoo als in ons *bode*, maar ook wel zoo zacht als in *komen*. — Even zacht zijn deze klinkers in den regel in de voorlaatste lettergreep, als deze door geen anderen medeklinker, dan door een neusklink, gesloten is; b. v. in *ḡamḡá* *méndá* of *meendá* (*schaap*), *ḡamḡéḡi* *éndjing* of *eendjing* (*morgen*), *ḡamḡoḡi* *énggal* of *eenggal* (*nieuw, spoedig*), *ḡakḡoḡi* *djénggot* of *djeenggot* (*baard*), *ḡamḡoḡi* *óntjat* of *oontjat* (*ontsnappen*), *ḡamḡoḡi* *ngómbé* of *ngoombé* (*drinken*), *ḡamḡoḡi* *lóntjeng* of *loontjeng* (*horologie*). Indien men wat snel spreekt, verschilt de klank van de *é* en *ó* in dit geval weinig van de korte zachte *i* en *oe*; en door minder náauwkeurige schrijvers wordt dan ook dikwijls in zulke woorden in plaats van de *Taling* en de *Taling-taroeng* een *Oeloe* en *Soekoe* geschreven; b. v. *ḡamḡoḡi* voor *ḡamḡoḡi* *paréntah* of *parentah* (*bevel*), *ḡamḡoḡi* voor *ḡamḡoḡi* *kóndoer* of *koondoer* (*naar huis gaan*).

56. *Scherp* zijn ook deze twee klinkers vooreerst in de laatste lettergreep van een woord, als dit op een medeklinker uitgaat, even als in de Hollandsche woorden *pen, wet, ster, zon, tol, tor*; b. v. in *ḡamḡoḡi* *akon*, Ng., *ḡamḡoḡi* *aken*, Kr. (*iets laten deen, gelasten*), *ḡamḡoḡi* *ameg* (*nemen*), *ḡamḡoḡi* *abot* (*zwaar*), *ḡamḡoḡi* *ber* (*mildadig*), *ḡamḡoḡi* *adok* (*ver*). — Zoo ook *ten tweeden* in de voorlaatste lettergreep, niet alleen wanneer deze door een anderen medeklinker, dan door een neusklink, gesloten is; zooals in *ḡamḡoḡi* *kakégné* (*zijn grootvader*), *ḡamḡoḡi* *ormat* (*eerbied*); maar ook wanneer zij open of alleen door een neusklink gesloten is, in de volgende drie gevallen:

1°. wanneer de laatste geslotene lettergreep denzelfden klinker heeft; zooals in *ḡamḡoḡi* *lèpèn* (*rivier*), *ḡamḡoḡi* *èmpèr* (*voorgallerij*), *ḡamḡoḡi* *lèngkèt* (*kleven*), *ḡamḡoḡi* *òdòr* (*fakkel*), *ḡamḡoḡi* *gléndong* (*balk*). De klank is in zulke woorden in de voorlaatste lettergreep volkomen gelijk, als in de laatste; zoodat b. v. de *o* in de eerste lettergreep van *ḡamḡoḡi* *móndòg* (*logeren*), niet uitgesproken moet worden, zooals in het Hollandsche *mond, monden*, en in het Javaansche *ḡamḡoḡi* maar zooals in *dok, dokken*.

2°. wanneer de laatste lettergreep een *Pépèt* heeft; zooals in *ḡamḡoḡi* *mèschim* (*glimlachen*), *ḡamḡoḡi* *bòtèn* (*niel*), *ḡamḡoḡi* *èwéd* (*moeyelijik*), *ḡamḡoḡi* *dwoèl* (*jammer!*), *ḡamḡoḡi* *èmpèr* (*gelijkenis, zwoem*), *ḡamḡoḡi* *kéndèl* (*stilhouden*), *ḡamḡoḡi* *sòntèn* (*avond*). — De klank van deze twee klinkers, als zij zoo wegens een volgende *Pépèt* kort afgebroken worden, is *scherp*, zooals in de Hollandsche woorden *messen* en *potten*; en zoo *scherp* behoort men dus de *o* ook b. v. in *ḡamḡoḡi* uit te spreken, en niet enkel kort, maar dof, zooals in *zonder* of *lonten*.

3°. wanneer het woord op een *i* of *oe* uitgaat, zooals in *ḡan-rī* *bəri* (*schakblad*), *ḡawaj* *ḡewoe* (*duizend*), *ḡaw-rī* *kəri* (*deur*), *ḡawoj* *woloe* (*acht*); *ḡan-rī* *bəri* (*een rijtuig op twee wielen*), *ḡawaj* *kəri* (*verkeerd*), *ḡaw-rī* *kəri* (*tot aan toe*). Over de oorzaak van deze klankverandering is boven (§ 45) reeds gesproken. — Hoe kort of lang men deze klinkers in deze drie gevallen wil uitspreken, hangt natuurlijk van den willekeur van den spreker of lezer af: maar, hoe langzaam men ook uitspreken mag, altijd behoort de klank *scherp* te blijven.

In den tongval van Soerabaja of van den oosthoek van Java worden de *Taling* en de *Taling-taroeng* in een voorlaatste opene of alleen door een neusklink gesloten lettergreep ook nog *scherp* uitgesproken:

1°. wanneer de laatste lettergreep een *â* of *a* heeft; b. v. in *ḡawaj* *dâ*, *ḡawaj* *kâ*, *ḡawaj* *dâ*, *ḡawaj* *dâ*, *ḡawaj* *dâ*, *ḡawaj* *dâ*. Alleen in woorden, die op *â* uitgaan, zooals *ḡawaj* wordt de *o* zacht uitgesproken, om zulk een woord daardoor te onderscheiden van een woord, dat in de beide laatste lettergrepen een *â* heeft. Men zegt *das dâ*, en niet *dâ*, om het te onderscheiden van *awaj* *dâ*.

2°. wanneer de laatste lettergreep door een medeklinker gesloten is en ook een *Taling* of *Taling-taroeng* heeft, onverschillig of de klinkers in beide lettergrepen dezelfde zijn of niet; dus ook b. v. in *ḡawaj* *ḡawaj* *dâ*, *ḡawaj* *dâ*, *ḡawaj* *dâ*, en *ḡawaj* *dâ*.

57. Dat in een voorlaatste, door een neusklink gesloten lettergreep van een woord, dat op *â* uitgaat, de *Taling-taroeng* ook geschreven wordt, om dezen zelfden *â*-klank aan te duiden, zooals b. v. in *ḡawaj* *dâ* (*natie*), is boven (§ 38) reeds aangemerkt. Maar, daar nu anders deze *â*-klank in de voorlaatste lettergreep, even als in de laatste, door geen klankteeken aangeduid wordt (b. v. in *awaj* *dâ*); en daar de klank van de *Taling-taroeng* in een voorlaatste lettergreep in de drie hierboven genoemde gevallen weinig of niet van dien *â*-klank verschilt; zoo wordt door ongeletterde en onnaauwkeurige schrijvers de *Taling-taroeng* in die gevallen dikwijls weggelaten en dus die scherp-korte *o*-klank alleen door de *Aksârû-lêngâ* aangeduid. Zoo vindt men b. v. *awaj* *ḡawaj* *dâ* voor *awaj* *ḡawaj* *ḡawaj* *dâ* (*harkende zitten*), *awaj* *dâ* voor *awaj* *dâ* (*Europeesch lijnwaad*), *awaj* *dâ* voor *awaj* *dâ* (*niet*), ja zelfs wel *awaj* *dâ* voor *awaj* *dâ* (*aanwezig zijn*).

58. Wanneer een woord, dat op een medeklinker uitgaat, een aanhechtsel krijgt, dat met een *am* begint, dan wordt in plaats van deze *am* die medeklinker verdubbeld (§ 15). Bestaat nu dat aanhechtsel uit twee lettergrepen, dan heeft het op de uitspraak van de klinkers in het woord, waaraan het gehecht wordt, volstrekt geen invloed, en wordt zelfs, als men langzaam spreekt, als een afzonderlijk op zich zelf staand woord er achter gevoegd; b. v. *ḡawaj* *dâ* *am*

𑊏𑊚𑊙𑊛𑊚 𑊚𑊚𑊚𑊛𑊚𑊚 of 𑊚𑊚𑊚𑊛-𑊚𑊚𑊚𑊛 (zijn afzetting), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛, en
 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 sabinnipoen of sabin-ipoen (zijn rijstveld), van 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 kapallipoen of kapal-ipoen (zijn paard), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 manàhkīpoen of manàh-ipoen (zijn hart), van 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 of 𑊚𑊚𑊚𑊛-𑊚𑊚𑊚𑊛 (zoek er naar), van 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛, en het aanhechtsel 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 ngèngèrráké of ngèngèr-áké, Ng., 𑊚𑊚
 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 ngèngèrrákén of ngèngèr-ákén, Kr. (doen dienen), van 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛. Maar, bestaat het aanhechtsel slechts uit één lettergreep, dan vereenigt het zich
 met het woord, waaraan het gehecht wordt, tot één woord: de medeklinker,
 waarop het woord uitgaat, scheidt zich van den voorgaanden klinker in de
 uitspraak af, en vereenigt zich met den klinker van het aanhechtsel tot één
 lettergreep, zoodat de verdubbeling van den medeklinker, die in het schrift
 plaats heeft, in de uitspraak niet gehoord wordt; en de uitspraak der klinkers
 volgt de gewone regels: b. v. 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (zijn afzetting), van 𑊚𑊚
 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛, met het aanhechtsel 𑊚𑊚𑊚𑊛 é; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (zijn rug), van
 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (zijn rijstveld), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛;
 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (zoek), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛, met het aanhechtsel 𑊚𑊚
 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 Ng., 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 Kr. (zendeling), van 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛, en 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛, met het aanhechtsel 𑊚𑊚𑊚𑊛 an: maar
 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (naar iets of iemand zoeken), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛,
 met het aanhechtsel 𑊚𑊚 i, en 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (roskam het), van 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛, met het aanhechtsel 𑊚𑊚𑊚𑊛 èn. — Doch, wanneer nu, zooals in de
 twee laatste voorbeelden, de uitspraak van een klinker in de laatste lettergreep
 van een woord, als het een aanhechtsel krijgt, geen verandering ondergaat;
 dan blijft ook in de voorlaatste lettergreep de uitspraak van den klinker onver-
 anderd; b. v. 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (beladen), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚
 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (iemand het een of ander geven), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛 (aan iets zich vasthechten), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛 (sloop het), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (zijn glimlach)
 van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛, 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (maaksel), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚
 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (zijn rund), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (zijn brood), van
 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 (ga mee), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛; 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛 (moet door de keel gaan), van 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛.

In den tongval van Soerabaja of van Java's Oosthoek behouden de *Taling* en de
Taling-tarong haar scherp klank vóór de aanhechtsels 𑊚𑊚 𑊚, en 𑊚𑊚𑊚𑊛 an,
 volgens de aanmerking bij § 56, en wordt dus 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛
 𑊚𑊚𑊚𑊛 kòngkònnan, en 𑊚𑊚𑊚𑊛 𑊚𑊚𑊚𑊛 kèngkèman uitgesproken.

59. Dat er in de Javaansche taal geen tweeklanken bestaan, is boven (§ 14)
 reeds opgemerkt. Somtijds smelten wel twee klinkers, die in een woord te zamen
 komen, in een: maar dan smelten zij ook zamen tot één enkelen klinker, en niet

tot een *twoeklank*. Dat nu heeft in zekere gevallen plaats, wanneer een voorvoegsel, dat op een klinker eindigt, voor een woord komt, dat met een klinker begint, of wanneer een aanhechtsel, dat met een klinker begint, gehecht wordt aan een woord, dat op een klinker uitgaat; en dan smelt

1°. een *a* met een andere *a* (of *ā*) tot één *a* te zamen, en zonder dat de klinker daarom in de uitspraak lang wordt; b. v. in *ḥatoes* (honderd), voor *sātoes*; *kāndég* (stuiten), voor *kāndég*; *sāgaran* (een meer), van *sāgarā* (see), met het aanhechtsel *an*; en desgelijks *bāndan* (geboeide), van *bāndā* (§ 38).

2°. smelt een *a* met een volgende of voorafgaande *e* of *o* zoo in één, dat de *a* in de uitspraak haar klank verliest en alleen de *e* of *o* overblijft; b. v. in *sōmāk*, Ng., en *sēmāk*, Kr. (echtgenoot, eigenlijk *huisgenoot*), voor *sāmāk*, en *sēmāk*; *kōmbāq* (door de golven opgeheven), voor *kōmbāq*; *pāngōmbōn* (drinkbeker, *drinknap*), van *ngōmbé* (drinken), met het voorvoegsel *pa* en het aanhechtsel *an*; en *ajon* (elkander te hulp roepen), met het aanhechtsel *an*, van *ajō* (komaan!).

3°. smelt een *a* met een volgende of voorafgaande *i* tot *e*, en met een volgende of voorafgaande *oe* tot *o* in één; b. v. in *kēli* (met den stroom medérifoen), voor *kāli*; *kōndoer* (naar huis gaan), voor *kāndoer*; *kālen*, (een beek), van *kāli* (rivier), met het aanhechtsel *an*; en even zoo *ēwōn* (bij duizenden), van *ēwō*.

De ineensmelting van een *a* met één voorafgaande *é, ó, i* of *oe* kon vreemd schijnen, daar het toch veel natuurlijker is, dat de *a* na deze klinkers blijft, en tusschen de beide klinkers dan een halfklinker wordt uitgesproken, die uit den overgang van den éénen klinker tot den anderen bij de uitspraak van zelf ontstaat. In het tegenwoordige Javaansch geschiedt dit ook werkelijk zoo (§ 14): maar ondertijd had dit zóó plaats, dat dan van den eersten klinker in de uitspraak niets anders overbleef, dan de vocaalklank van den halfklinker. Zoo werd b. v. van de grondwoorden *ka* en *ka* met het voorvoegsel *ka* en het aanhechtsel *an* wel niet terstond *ka* en *ka* en *ka*, zooals men tegenwoordig zegt, doch ook niet *ka* en *ka* en *ka* gevormd, maar *ka* en *ka* en later heeft de uitspraak zulke lettergrepen als *ka* en *ka* in *ten* en *kon* door ineensmelting verzacht. Zoo is ook het Sanskritsche *ramja*, of het oud-Kawische *raja* later *raja* en *raja* geluid, tot *raja* *raja* geworden; en het Sanskritsche *swarga*, het Javaasche *sarga* wordt in het Soendasch en Maleisch *sorga* of *soerga* uitgesproken.

OVER DE OVERIGE SANDANGAN'S OF LEESTEEKENS.

60. Van de overige *Sandangan's* wordt het leesteeken γ in *Ngoko* gewoonlijk အတုစာစဉ် , *Paten*, genoemd. Deze benaming ziet op de beteekenis van het leesteeken. Het woord beteekent namelijk *dooder* of *doover*, of *dood-* of *doof-**middel*, en men zou het gevoeglijk door *klinkerdoover* kunnen vertalen. Door dit leesteeken wordt namelijk de *Aksârâ*, waarachter het geplaatst wordt, van den *klinker a* of *â*, waarmee zij anders zou moeten worden uitgesproken, beroofd. In *Krâmâ* gebruikt men daarvoor wel အိတ်အတုစဉ် *pêdjahan*, ook wel အိတ်အတုစဉ် *kيسان*, of zonder aanhechtsel အိတ်အတုစဉ် *kisas*, en de Kawische benaming အိတ်အတုစဉ် *pâdëman*, — woorden, die alle hetzelfde beteekenen —: doch gewoonlijk gebruikt men in *Krâmâ* de andere benaming အတုစာစဉ် *pángkon*, een woord, dat anders zoowel *Ngoko* als *Krâmâ* is en *schoot* beteekent, of *iemand die iets op den schoot houdt*. Deze benaming ziet namelijk op de figuur van het leesteeken, daar het de figuur heeft van den schoot van een op Javaansche wijze zittend mensch, die de voorgaande *Aksârâ* op den schoot houdt.

61. Men kan het leesteeken *Paten* gevoeglijk als plaatsvervanger van een *Pasangan* beschouwen. Het wordt namelijk gebruikt, waar men, om aan te duiden, dat een *Aksârâ* enkel medeklinker zonder *a*- of *â*-klank is, geen *Pasangan* schrijven kan. Zoo vooreerst en vooral aan het einde van een zinsnede of dichtregel. Even zoo, wanneer men een enkel woord te schrijven heeft, zoals het woord အတုစာစဉ် . Maar zoo ook wel midden in een zinsnede of dichtregel, of ook wel midden in een woord, wanneer er drie medeklinkers op elkander volgen, die anders onder elkander geschreven zouden moeten worden. Dit wordt namelijk maar zelden door sommigen gedaan, en de ruimte tusschen de regels laat het ook dikwijls nauwelijks toe: de meesten zijn dan gewoon, de eerste van de drie medeklinkers met een *Paten* te schrijven; b. v. အတုစာစဉ် *jên klâsâ*, (*als het een mat is*); အတုစာစဉ် *jên nglàngi* (*als hij zweemt*); အတုစာစဉ် *óntjlang* (een lans of iets dergelijks *in de hoogte werpen en weér opvangen*), အတုစာစဉ် *andjěmboeng* (een *dikken buik hebben*). Men kan evenwel de *Paten* zoo midden in een zinsnede, vers of woord ook vermijden door aan den tweeden medeklinker een *Pěpět* te geven, en dus အတုစာစဉ် *ရတနာ*, အတုစာစဉ် *ရတနာ*, အတုစာစဉ် *ရတနာ* en အတုစာစဉ် *ရတနာ* te schrijven. Ook vindt dat gebruik van de *Paten* in proza alleen plaats, wanneer de derde van de drie medeklinkers een *Lâ* is: want, is het een *Râ*, *Jâ* of *Wâ* (en met andere dan met smeltletters en halfklinkers kan het in proza geen plaats hebben), dan wordt de *Tjâkrâ*, *Péngkal* of *Pasangan Wâ* met den tweeden medeklinker tot één zamengesteld letterteken verbonden; b. v. အတုစာစဉ် (in handschrift wordt namelijk de *Tjâkrâ* met de *Pasangan Bâ* met *Soekoe* verbonden) *ámbroeq* (*neêrvallen*), အတုစာစဉ် *ámboeq* (*met zijn velen ergens op los gaan*), အတုစာစဉ် *jên kwásâ* (*als hij magtig is*). Voor dit laatste

kan men evenwel ook $\eta\alpha\alpha\eta\eta\alpha\alpha\alpha$ *jen koewāśā*, schrijven; en dit is zelfs meer gewoon. Het gebruik van de *Pasangan Wā* onder een andere *Pasangan* zal men zeldzaam anders aantreffen, dan in poëzie: en dan wordt als *Pasangan* de gewone figuur van de *Aksārā* gebruikt; b. v. in $\alpha\eta\eta\eta\alpha\alpha\alpha$ *Andwārā-wā* (naam van een rijk).

62. Het teeken η vervangt in navolging van het Sanskritsche letterschrift den medeklinker *an* als sluitletter van een lettergreep of woord, zooals in $\alpha\eta\eta\alpha\alpha$ *tjāhājā* (*glans*), $\alpha\eta\eta\alpha\alpha\eta\eta$ *adā* (*ver*). Het is dus een zachte aspiratie, waarmee als medeklinker; even als met elken anderen medeklinker, een lettergreep gesloten wordt, uit te spreken als de *h* in het Fransche tusschenwerpsel *ah!* — Krijgt een woord, dat op een η als sluitletter uitgaat, een aanhechtsel, dat met een *an* begint, dan moet die sluitletter even als elke andere medeklinker verdubbeld worden: maar dan behoudt men in het schrift voor de tweede letter natuurlijk de *an* van het aanhechtsel, omdat de η alleen een lettergreep sluiten kan, maar met de tweede letter een andere lettergreep begint. De uitspraak volgt dan evenwel dezelfde regels, als bij de verdubbeling van elken anderen medeklinker. Zoo spreke men b. v. $\eta\alpha\alpha\eta\eta\alpha\alpha$ van $\eta\alpha\alpha\eta\eta$ *kēh* (*aantal*), met het aanhechtsel $\eta\alpha\alpha\eta$ *é*, niet *kēh-é*, maar *kēhé*, of met een zachter aspiratie *ké-é*, uit. — De benamingen $\alpha\alpha\eta\eta\eta\eta$ *Sāgnjan*, en $\alpha\alpha\eta\eta\eta\eta$ *Wignjan*, waarvan de laatste de meest gewone is, zijn zeker van Sanskritschen oorsprong: maar, wat zij beteekenen moeten, durf ik niet met zekerheid bepalen. Men kent ook nog de benaming $\alpha\alpha\alpha\alpha$ *Wisārjā*. Dit is het Sanskritsche *Wisarga*, zooals dit leesteeken in het Sanskritsch genoemd wordt.

63. Even als de *Wignjan* de plaats van de *an* als sluitletter van een lettergreep of woord vervangt, zoo de *Tjētjaq* die van de keelneusletter $\alpha\alpha$ en, moet van een woord, dat op een *Tjētjaq* uitgaat, de sluitletter verdubbeld worden, omdat het woord een aanhechtsel krijgt; dan wordt voor de tweede letter ook de $\alpha\alpha$ geschreven; b. v. in $\eta\alpha\alpha\eta\eta\alpha\alpha$ *wōngé* (*de persoon*), van $\eta\alpha\alpha\eta$ *wong*, met het aanhechtsel $\eta\alpha\alpha\eta$ *é*. — Heeft de lettergreep, die door een *Tjētjaq* gesloten wordt, een *Pēpēt*, dan wordt de *Tjētjaq* midden in de *Pēpēt* geschreven; b. v. in $\alpha\alpha\alpha$ *tjēmēng* (*zwart*): maar heeft de lettergreep een *Oeloe*, dan wordt de *Tjētjaq* daar achter geplaatst; b. v. in $\alpha\alpha\alpha$ *wīngking* (*achter*). — De benaming $\alpha\alpha\alpha\eta\eta\eta$ *Tjētjaq*, of $\alpha\alpha\alpha\eta\eta\eta$ *Tjētjēk*, beteekent *stip*, en oorspronkelijk is dit leesteeken, even als in het Sanskritsche schrift, niets anders dan een stip boven een *Aksārā*. In vele streken van Java schrijft men het ook nu nog werkelijk eenvoudig met een stip: maar in de Vorstenlanden is men daarvoor thans gewoon een klein gebogen schrapje te schrijven. Deze gewoonte heeft haar oorsprong in de vroeger algemeene gewoonte van op palmbladen te schrijven, door de letters daarin met een scherp werktuig te krassen. Een enkel prikje in een palmblad was namelijk niet genoegzaam, daar het niet zichtbaar zou

blijven: hiertoe was noodig, dat men een krasje in het palmblad maakte, zoodat een vezeltje van het blad gebroken wierd. Naderhand, toen men op papier met inkt begonnen was te schrijven, heeft men gemeend, dat zulk een schrapje de ware figuur van dit leesteeken was.

Een andere, minder gewone en bekende benaming van dit teeken is न्यस्यन् *Noeng-sodrâ*, een regelmatigte verbetering van *Anoesodra*, dat de Sanskritsche naam van dit teeken is, en *naklant* beteekent. Ook vind ik nog de benaming न्यस्यन् *Oem-tjâkâ*, vermeld: maar de beteekenis en oorsprong van dit woord zijn mij onbekend.

64. De *Lajar*, ook wel न्यस्यन् *Oeloe Lajar*, d. i. *het boventeeken Lajar*, genoemd, vervangt evenzoo, en desgelijks in navolging van het Sanskritsche letterschrift, de smeltletter न् als sluitletter van een lettergreep of woord; b. v. in वार्ता *wârtâ* (*berigt, tijding*), कंसा *kârsâ* (*wil*), en लज्जा *lajjâ* (*zeil*). — Hoe dit laatste woord ook de benaming van dat leesteeken geworden is, valt moeilijk te gissen. — In handschrift wordt de *Lajar* met de boventeekens *Oeloe* en *Pépét* gewoonlijk in één trek verbonden; b. v. in पिंग्गिर *pinggir* (*rand, kant*), बेनेर *bénér* (*regt*).

65. De *Tjâkrâ* vervangt in navolging van het Sanskritsche letterschrift de smeltletter *r* tusschen een medeklinker en volgenden klinker; wanneer namelijk de *r* met dien medeklinker, zonder tusschenkomst van een hoorbaren vocaalklank, tot één zamengestelden medeklinker inéénsmelt; b. v. in den naam van het leesteeken चक्र *tjâkrâ* (*kring, cirkel, omtrek, wiel*), शस्त्र *sâstrâ* (*schrift*), पुत्रिमं *pû-trimâ* (*dank*), इन्द्र *Éndrâ* (naam van een Godheid), द्वार *dwar* (*regt door*), नद्यो *ndyô* (*neêrvallen*). De figuur van het leesteeken bestaat in een van den laatste neêrhaal der Aksârâ of Pasangan vóór om de letter heên gehaalden ronden trek; en van deze figuur is ook de benaming ontleend. Ook met de *Soekoe* wordt het gewoonlijk in één trek verbonden. Het teeken wordt ook wel los vóór de Aksârâ geschreven: maar dit wordt in handschrift voor minder fraai gehouden. In drukschrift moet dit evenwel dikwijls plaats hebben wegens de moeilijkheid der verbinding in drukletters.

Dit leesteeken wordt ook सदृग् *sadürgâ*, genoemd; een benaming, waarvan mij de beteekenis en oorsprong niet bekend is.

66. Gelijk er voor de न् met *Pépét* een afzonderlijke letter bestaat, namelijk de *Pâ-tjêrêk* (§ 35); zoo bestaat er ook een afzonderlijk leesteeken in plaats van de *Tjâkrâ* met *Pépét*, namelijk de *Kêrêk*, अक्षय *afsnijding, doorsnijding*; b. v. in तृष्णा *trêsnâ* (*liefde*), शान्ति *šânti* (*rust, vrede*), अम्ब्रेष-मिलि *ambrêš-mili* (*tranen storten*).

Waarschijnlijk is de volledige benaming van dit leesteeken न्यस्यन् *Srêngkârâ*, zoodat het een af- en doorgesmedene *Tjâkrâ* beteekent. Ook vind ik शुक्ल *Srêngkârâ*, als benaming van dit leesteeken vermeld. Dat woord, een verbetering van शुक्ल *šukla* beteekent in Kawi *swiker* of alles *wat zoet is*, en een *onheilspellend voorteeken*; in

het Sanskritsch ook nog *schorf*, *gruis* of *grint* en *gravel*. Al deze beteekenissen passen weinig voor een benaming van dat leesteeken. Waarschijnlijk is $\text{sa-R\u0304-k\u0304r\u0304}$ als benaming van dat leesteeken, een verbastering van $\text{sa-R\u0304-k\u0304r\u0304}$ *sa-R\u0304-k\u0304r\u0304*, hetgeen beteekenen zou *met R\u0304-k\u0304r\u0304*, dat wil zeggen *met het leesteeken R\u0304* (zie bij § 35), en dan eigenlijk de benaming zijn zou niet van het leesteeken zelf, maar van de *Aks\u0304r\u0304*, waarmee het verbonden is; zoodat b. v. $\text{sa-R\u0304-k\u0304r\u0304}$ genoemd wierd $\text{sa-R\u0304-k\u0304r\u0304}$ *sa-R\u0304-k\u0304r\u0304* d. i. *de letter T\u0304 met het leesteeken R\u0304*.

Al de leesteekens, die een *r* beteekenen, zijn onder de algemeene Sanakritsche benaming r of juister r begrepen.

67. Even als de *Tj\u0304kr\u0304* de smeltletter r , zoo vervangt de *P\u0304ngkal*, ook $\text{p\u0304ngkal}$ (*Soekoe P\u0304ngkal*) genaamd, den halfklinker a tusschen een medeklinker en een volgenden klinker, wanneer die halfklinker met dezen medeklinker tot \u00e9\u00e9n zamengestelden klank verbonden wordt; b. v. in $\text{d\u0304j\u0304r}$ *d\u0304j\u0304r* (*dageraad*), $\text{s\u0304-d\u0304y\u0304}$ (*voornemen*), $\text{m\u0304-t\u0304r\u0304}$ (*perel*), $\text{a-m-b\u0304j\u0304}$ *ambjoer* (*in het water springen*), $\text{g\u0304b\u0304j\u0304}$ (*planken beschot*). De klank van de *P\u0304ngkal* komt volkomen overeen met dien van de *i* in Fransche woorden, als *Dieu* en *tien*: daar evenwel de *P\u0304ngkal* niets anders, dan de plaatsvervangster van de a is, zoo dient men haar ook, even als deze letter, door een *j* uit te drukken. Alleen achter een *n*, *d* en *t* is het verkieslijker in plaats van de *j* een *y* te gebruiken, en dus woorden als $\text{o\u0304n\u0304g\u0304}$ *o\u0304n\u0304g\u0304* en $\text{o\u0304n\u0304g\u0304}$ *o\u0304n\u0304g\u0304*, $\text{s\u0304-d\u0304y\u0304}$ en $\text{m\u0304-t\u0304r\u0304}$ te schrijven: want door *nj*, *dj* en *tj* worden de verhemelte-letters m , a en a beteekend. De a en de a met *P\u0304ngkal* worden echter ook wel door de Javanen met de verhemelte-letters a en a verwisseld, zoodat b. v. de woorden $\text{s\u0304n\u0304d\u0304y\u0304n}$ *s\u0304n\u0304d\u0304y\u0304n* (*ofschoon*), en $\text{s\u0304-d\u0304y\u0304}$ (*trouw*), ook wel, ofschoon verkeerd, $\text{s\u0304n\u0304d\u0304j\u0304n}$ *s\u0304n\u0304d\u0304j\u0304n*, en $\text{s\u0304-d\u0304j\u0304}$ *s\u0304-d\u0304j\u0304*, uitgesproken en geschreven worden; en de a met *P\u0304ngkal* is alleen nog maar in Kawi in gebruik. — Nog moet opgemerkt worden, dat een *Aks\u0304r\u0304 l\u0304g\u0304n\u0304* in een voorlaatste lettergreep v\u00f3\u00f3r een letter met *P\u0304ngkal*, al gaat het woord op *\u0304* uit, niet met een *\u0304*, maar met een *a*, wordt uitgesproken; ofschoon die voorlaatste lettergreep toch niet door een medeklinker gesloten is. Zoo wordt b. v. $\text{g\u0304l\u0304j\u0304}$ (*gelijk*) *k\u0304-d\u0304y\u0304*, en niet *k\u0304d\u0304y\u0304*, uitgesproken. De rede hiervan is, dat de *P\u0304ngkal*, even als de a , een halfklinker is, die zoowel den klank van den klinker *i*, als van den medeklinker *j*, in zich bevat; zoo dat een woord als $\text{g\u0304l\u0304j\u0304}$ eigenlijk drielettergrepig is, hoe kort de middelste lettergreep dan ook zijn mag, en ofschoon het in dichtmaat als een tweelettergrepig woord beschouwd wordt; anders dan in het Fransch, waarin woorden als *dieu* en *tien*, die in proza als \u00e9\u00e9nlettergrepig uitgesproken worden, in po\u00e9zie voor tweelettergrepig gelden.

Sommige Javanen geven in eenige woorden aan de *P\u0304ngkal* een klank, die het naast met den zamengestelden klank van *jw* overeenkomt. Zoo wordt de eigennaam van een Vorst in de Br\u0304t\u0304-joed\u0304 $\text{sa-l\u0304j\u0304}$ door hen *Sa-l\u0304j\u0304* uitgesproken; en zoo spreken

zij de woorden *anj* (*God*) en *anay*, dat in Kawi hetzelfde als *anac* (*ādya*) in Ngoko is en *dat niet* beteekent, *Jwang* en *ajwā* of *ajwā* uit. Maar die uitspraak is zeker verkeerd, zooals hieruit genoegzaam blijken kan, dat de naam van dien Vorst *anay* in het Sanskritsch *Sjaljā* (of, wil men liever? *Sjaljā*) is, zoo dat de *Péngkal* in dat woord niets anders dan de halfklinker *Jā* is. En zoo moet ook *anj* *hjang* (of, wil men liever? *yang*) en *anay* *ajjā* (of, wil men liever? *ayā*) uitgesproken worden. De oorzaak van die verkeerde uitspraak moet waarschijnlijk daarin gezocht worden, dat de *Péngkal* door Javaansche schrijvers dikwijls met de *Pasangan Wā* verward en verwisseld wordt. De *Pasangan Wā* wordt namelijk door velen zoo met een neërhaal achter den ophaal van achteren geschreven, dat zij van de figuur van de *Péngkal* niet anders verschilt, dan dat deze achter de *Aksārā* tot aan boven toe opgehaald wordt, terwijl de *Pasangan Wā* onder de *Aksārā* blijft. Vroeger werd de *Pasangan Wā* naar alle waarschijnlijkheid altijd zoo geschreven; en de *Péngkal* wordt ook nu nog dikwijls zoo geschreven, dat zij niet tot aan boven toe achter de *Aksārā* opgehaald wordt. Zoo worden dan beide teekens en in het schrijven, en in het lezen, met elkander verward. Men schreef *anay* *zōō*, dat men ook *anay* lezen kon, en ook dan, wanneer zeer goed met *Péngkal* *anay* geschreven was, las men toch *ajwā*. Vervolgens schreef men ook *anay*, en tegenwoordig is deze spelling van dit woord met *Pasangan Wā* zoo niet menigvuldiger, dan ten minsten even menigvuldig, als die met *Péngkal*. Even zoo laat zich ook de verkeerde uitspraak van het woord *anj* *hjang* (of *yang*), als *jwang* verklaren. Dit woord wordt namelijk ook dikwijls *anj* met een *an* in plaats van een *an* geschreven, en, met verwisseling van *Péngkal* met *Pasangan Wā*, *anj*. Dikwijls vindt men ook omgekeerd een *Péngkal* in plaats van een *Pasangan Wā* geschreven; b. v. in *anay* in plaats van *anay* dat een Kawische zamentrekking is van *anay* in plaats van het gewone *anay*.

Het woord *anay* ook wel verkeerd *anay* geschreven, of het meer volledige *anay* beteekent *achterpoot van een beest*; en deze benaming is aan het leesteeken gegeven wegens de figuur. Deze figuur is evenwel eigenlijk en oorspronkelijk niets anders dan de Sanskritsche *Aksārā Ja*. — Ook vind ik als benaming van dit leesteeken *anay* *Wibaksjā*, opgegeven. Dit is zeker het Sanskritsche woord *wi bhā dīya*, dat *gedeeld hebbende*, of *wi bhā dīya*, dat *deelbaar* beteekent: maar, hoe deze beteekenis op dat leesteeken toepasselijk zijn kan, is moeilijk te begrijpen.

Op dezelfde wijze, als de *Péngkal* gebruikt wordt, om de verbinding van den halfklinker *Jā* met een in dezelfde lettergreep voorafgaanden medeklinker te beteekenen, gebruikt men tot gelijke verbinding van den halfklinker *Wā* met een medeklinker de *Pasangan Wā*, b. v. in *anay* *swārā* (*klank*), *anay* *aswā* (Kw. *paard*). In dit geval wordt de *Pasangan Wā*, zooals ik opgegeven vind, ook wel *Wibaksjā* genoemd, of *anay* *Soekoes gëmböeng*. Het woord *anay* beteekent *romp zonder hoofd*, zoodat deze benaming op het onderscheid wijst van de figuur der *Pasangan Wā* in

vergelijking van de *Péngkal*. Daar namelijk de *Péngkal* achter de Aksára tot aan boven toe opgehaald wordt, maar de *Pasangan Wá* niet, zoo heeft men deze met een *remp sonder hoofd* vergeleken.

OP ZICH ZELF STAANDE KLINKLETTERS.

68. De op zich zelf staande *klinkletters*, in het Javaansch $\text{as} \text{᳚} \text{᳚} \text{᳚} \text{᳚}$ *asátrá-swára*, genoemd, worden tot het schrijven van zuivere Javaansche woorden niet gebruikt: want de klinkers, waarmede de medeklinkers uitgesproken worden, beteekent men met uitzondering van de *a* (of *á*) door *Sandangans*; en, begint een woord of lettergreep, volgens onze wijze van schrijven en spreken, met een klinker, dat wil zeggen met geen anderen medeklinker dan met een zachte adspiratie; dan wordt in het Javaansch deze zachte adspiratie door de Aksára a uitgedrukt, en de klinker, indien het geen *a* (of *á*) is, door middel van een *Sandangan* daarbij gevoegd, even als bij elken anderen medeklinker. Maar deze Aksára a beantwoordt eigenlijk aan de sterke adspiratie of den medeklinker *k* in het Sanskritsche letterschrift, en voor de zachte adspiratie bestaat daarin geen teeken: maar, begint in het Sanskritsch een woord met een klinker, die alleen met een zachte adspiratie is uit te spreken; dan schrijft men voor zulk een klinker een afzonderlijk letterteeken, dat bij andere medeklinkers niet als klankteeken gebruikt wordt. De boven in de tafel van het Javaansche alfabet opgegevene *op zich zelf staande klinkletters*, die ook als *Pasangan* gebruikt, maar dan onder de voorgaande Aksára geschreven worden, beantwoorden aan die Sanskritsche letterteekens voor klinkers aan het begin van een woord; en oorspronkelijk dienden zij ook alleen maar tot het schrijven van uit het Sanskritsch overgenomenen woorden, om die op dezelfde wijze te kunnen schrijven, als zij in het Sanskritsch geschreven werden; b. v. in de woorden $\text{᳚} \text{᳚} \text{᳚} \text{᳚}$ *aksára* (letter), $\text{᳚} \text{᳚} \text{᳚}$ *éka* (een), $\text{᳚} \text{᳚} \text{᳚} \text{᳚}$ *octama* (best, voortreffelijk). In zulke uit het Sanskritsche afkomstige woorden, die in de Javaansche taal het burgerregt verkregen hebben, gebruikt men ze tegenwoordig niet meer, en men schrijft b. v. $\text{᳚} \text{᳚} \text{᳚} \text{᳚}$ en $\text{᳚} \text{᳚} \text{᳚} \text{᳚}$ maar in mindere gewone, enkel poëtische woorden, zooals in $\text{᳚} \text{᳚} \text{᳚}$ worden zij door geleetende Javanen nog wel gebruikt. Uit ouder gewoonte schrijft men zoo ook meestal in brieven bij het opgeven van het jaartal het woord $\text{᳚} \text{᳚} \text{᳚}$ *angka* (getal), dat het Sanskritsche *angha* is.

De figuren van deze op zich zelfstaande klinkletters hebben met de Sanskritsche geen overeenkomst: het zijn willekeurig aangewoneene teekens, van andere Javaansche schriftteekens ontleend en, uitgezonderd de ᳚ , door samenstelling gevormd. (Men vergelijke hetgeen hier boven is opgemerkt in de aanmerking bij § 36, bl. 38). De ᳚ is zamengesteld uit het getalmerk vier met *Pasangan Sá*; de ᳚ is de Aksára *Rá* met een *Tjérák*; de ᳚ een samenstelling van de Aksára *Ngá* met de *Pasangan Dá*; de ᳚ het getalmerk zes, of, even als dit, een wijziging van de *Pasangan Dá*;

de a eindelijk een samenstelling van de Aksârâ *Wâ* met de *Pasangan Dâ*. De namen, waarmede zij gewoonlijk genoemd worden, zijn dan ook van de figuren ontleend. Die namen zijn $\text{ma-miring-sa-kembang}$ *Mâ-miring Sâ-kembang* (d. i. *Mâ-miring*, zooals het getalmerk vier genoemd wordt, met *Pasangan Sâ*), ba-tjerék *Bâ-tjêrêk* (d. i. *Bâ met een schraffe*), ngâ-soekoe-dâ *Ngâ soekoe Dâ* (d. i. *Ngâ met Pasangan Dâ als onderteeken*), pasangan-dâ *Pasangan Dâ*, en wâ-soekoe-dâ *Wâ soekoe Dâ* (d. i. *Wâ met het onderteeken Dâ*). Ook worden zij wel, even als in het Sanskritsch, a-kârâ , i-kârâ , oe-kârâ , é-kârâ , en o-kârâ , genoemd. Zie de aanmerking bij § 35. — Volgens de *Eerste gronden der Javaansche taal* van den heer Gericke worden deze op zich zelf staande klinkers met een algemeene benaming $\text{an-an-an-an-an-an-an-an}$ genoemd; een benaming, waaraan geen gepaste beteekenis schijnt gegeven te kunnen worden: maar waarschijnlijk steunt die opgaaft op een misverstand. Die benaming is ten minsten bij andere deskundigen niet bekend; althans niet in die beteekenis. Sommigen zeggen, en dit komt mij zeer waarschijnlijk voor, dat daaronder verstaan moet worden dezelfde samenstelling van een *Aksârâ* met een *Pasangan*, die volgens de aantekening bij § 50 an-an-an-an genoemd wordt, zooals in p'dang , in plaats van p'dang (*zwaard*). Indien dit zoo is, dan zouden alleen de zamengestelde teekens a en a , en des noods ook nog de a , *Aksârâ-pândjen* genoemd kunnen worden, en zou hieruit het misverstand te verklaren zijn.

69. Verder worden die zelfde op zich zelf staande klinkletters ook gebruikt in Arabische en andere uitheemsche namen en woorden; en niet alleen, wanneer het geheele woord, maar ook wanneer een lettergreep midden in een woord, met een klinker, dat is met geen anderen medeklinker, dan met een zachte adspiratie, begint; b. v. in Allâh , Ar. الله , *God*; imam , Ar. إمام , *voorganger in de Godsdienst*; gâib , Ar. غائب , *verborgen, geheim*; mâlâkât , Ar. ملائكة , *engel*; Amsterdam . Dikwijls gebruikt men echter ook de Javaansche *an*, vooral wanneer het woord in de Javaansche taal het burgerrecht verkregen heeft. Zoo schrijft men gewoonlijk idjab , voor het Ar. إيجاب , *sluiting van een huwelijk*, en voor اعجاب , *verbazend*; oemat , Ar. أمة , *volk*; ongkòs , Holl. *onkosten*. — Voor de juiste spelling van Arabische namen en woorden is het gebruik van die uit het Sanskritsche letterschrift ontleende klinkletters eigenlijk minder gepast: want in het Arabisch wordt een woord, dat met een zachte adspiratie begint, geschreven met de letter â of het teken a als medeklinker, en de klinker met een afzonderlijk klankteeken er bijgevoegd. Daarom gebruiken anderen de a alleen voor de Arabische *Aleph* of *Hamza*, wanneer deze met den klinker *a* uitgesproken worden, en datzelfde letterteeken a met een Javaansche *Sandangan* als klankteeken daarbij, wanneer de *Aleph* of *Hamza* een anderen klinker bij zich hebben. Deze schrij-

ven dus b. v. liever اِبْرَاهِيْم dan اِبْرَاهِيْم voor اِبْرَاهِيْم , *Ibrahim* (*Abraham*).

70. Eindelijk worden die op zich zelf staande klinkletters ook wel gebruikt tot het schrijven van een tusschenwerpsel, wanneer dit enkel uit een klinker bestaat, zooals ا of ا ا !

CIJFERLETTERS.

71. Het tientallige cijferschrift zijn de Javanen, even als de Arabieren, en door middel van dezen de Europeanen, ook aan de Indianen verschuldigd. Met uitzondering van de Nul hebben evenwel de Javaansche cijferletters of getalmerken niets met de Indische, en dus ook niet met de Arabische, gemeen. Het zijn òf gewone Javaansche letters, willekeurig als getalmerken aangenomen, òf zamenstellingen of wijzigingen daarvan. De om , es en as zijn namelijk gewone Aksārā's; de ej is de *Ngā-lētēt*, de ej een zamenstelling van de *Ngā* met *Péngkal*; de as is de *kapitale Pā*, de e een wijziging van de *Pasangan Dā*, en de e en q zijn wijzigingen van de es . Daar de gelijkheid met de gewone letters dikwijls aanleiding zou kunnen geven tot verwarring, zoo worden de cijfers gewoonlijk wat verder van elkander geschreven, en de getallen, die men er meê beteekent, van de woorden, waartusschen zij geplaatst worden, afgescheiden, door er een van de beide scheidteekens vóór en achter te zetten; b. v. : $\text{om om} = (11)$, $\text{ej e} = (36)$: $\text{om as e as} = (1849)$.

De cijferletter e wordt ما ميرا *Mā-miring*, d. i. *overhellende*, of *schuinsch op zijde liggende*, *Mā*, of ook ما لاجار *Mā-lajar*, d. i. *Mā met Lajar*, en de q wordt ما كوونج *Mā-koerong*, d. i. *ingeslotene* of *omheinde Mā*, genoemd.

SCHEIDTEEKENS EN ANDERE PĀDĀ'S.

72. Van de twee in Javaansch proza alleen gebruikelijke scheidteekens is de *Pādā-lingsā* (ا ا ا ا ا ا) het gewone, zoowel aan het einde van een geheel volzin, als van een zinsnede. Waar men een grooter afscheiding te kennen geven wil, dan aan het einde van een volzin, bij voorbeeld aan het einde van een geheel geschrift, hoofdstuk of artikel, of waar de woorden van iemand, die spreekt, geeindigd zijn, en de woorden van een ander of van den schrijver zelf beginnen, daar wordt het scheidteeken ook wel verdubbeld en dus ا ا geschreven. En, als bij zulk een grootere afscheiding niet tegelijk een nieuwe regel begonnen wordt, dan laat men ook wel tusschen twee *Pādā-lingsā's* of tusschen een ا en een ا , een opene ruimte van een vingerbreed of iets meer. — Wanneer een zinsnede met een *Paten* eindigt, dan schrijven sommigen daarachter geen *Pādā-lingsā*. Dit verdient navolging, waar de vorige zinsnede met de volgende naauw zamenhangt: maar, waar dit niet het geval is, en althans aan het einde van een geheel volzin, is het verkieslijk ook

achter een *Paten* het scheidteeken te schrijven. En, dan kan men, om even zoo het einde van een *geheelen volzin* aan te wijzen, wanneer deze niet met een *Paten* eindigt, het scheidteeken verdubbelen. — Wanneer men achter een *Paten* een zinsnede niet door een *Pádá-lingsá* afscheidt, dan is het tot bevordering van de duidelijkheid toch goed, om tusschen de *Paten* en de eerste letter van de volgende zinsnede een weinig meer ruimte te laten, dan anders tusschen twee letters midden in een woord of zinsnede: want zonder zulk een ruimte er achter wordt de *Paten* soms wel midden in een woord gebruikt (§ 61).

73. Het scheidteeken : is over het algemeen bij de Javanen niet veel in gebruik. Het beste gebruik wordt er van gemaakt vóór en achter cijferletters, om die van de andere woorden van een zinsnede te onderscheiden (§ 71); en verder waar een zinsnede wel niet ten einde is, maar toch in de uitspraak een kleine rust plaats heeft; als ook waar een kleine zinsnede met een andere naauw verbonden is: want de Javanen zijn niet gewoon zeer kleine leden van een zin door een *Pádá-lingsá* te scheiden. Ook kan men er een gepast gebruik van maken, om een uitroep, of een naam of benaming, waarmeê iemand aangesproken wordt, van de andere woorden van een zinsnede af te scheiden: want, ofschoon de Javanen dit gewoonlijk niet doen, bevordert het dikwijls zeer de duidelijkheid. — Waar men nu dit rustteeken zou willen gebruiken, maar het woord, waarachter het zou moeten gezet worden, op een medeklinker eindigt, die dan nu met een *Paten* geschreven worden moet; daar is deze *Paten* alleen tot afscheiding voldoende, en moet het rustteeken er niet bijgevoegd worden.

De benaming van deze *Pádá*, *ꦥꦢꦢ* *stilhouding, ophouding of rust, in het spreken*, kan door *rustteeken* vertaald worden. Een *scheid- of rust-teeken* in het algemeen wordt *ꦥꦢꦢꦭꦶꦁꦱ* genoemd.

74. In gedichten of gezangen wordt de *Pádá-lingsá* ook wel gebruikt, om er het einde der verzen meê aan te wijzen: want de Javanen schrijven de verzen van een gedicht niet ieder afzonderlijk op een regel, zooals wij gewoon zijn te doen; maar doorlopend achter elkander, even als proza; en wijzen dan het einde van ieder vers door middel van een teeken aan. Sommigen gebruiken daartoe tegenwoordig eenvoudig de *Pádá-lingsá*: doch er bestaan afzonderlijke teekens voor. Is namelijk de klinker in de laatste lettergreep van het vers een *Oeloe*, dan wordt in dit klankteeken een *Tjêtjaq* geschreven, op deze wijze ^o; en dit teeken heet dan *Oeloe-mèliq* (*ꦲꦺꦭꦺꦴꦩꦺꦭꦶꦒ*) of *Dirgá-mèliq* (*ꦢꦶꦂꦒ* *ꦩꦺꦭꦶꦒ*). Is de klinker in de laatste lettergreep een *Soekoe*, dan wordt de ophaal van dit onderteken boven met een haakje door de neêrhaal getrokken, op deze wijze _f; en men noemt de *Soekoe* dan *Soekoe mëndoet* (*ꦱꦺꦏꦺꦴꦩꦺꦤ꧀ꦢꦺꦠ*). Indien de klinker in de laatste lettergreep een *Taling* of *Taling-taroeng* is, dan wordt boven de *Taling* een teeken geschreven, dat men

Dirgâ moeré (దిగ్గం మోరే) noemt, op deze of dergelijke wijze ḡ. Is eindelijk de klinker in de laatste lettergreep een *a* of *â*, dan is, indien de laatste letter een *Paten* bij zich heeft, deze *Paten* alleen voldoende, om het einde van het vers aan te wijzen; maar anders wordt de *Taroeng* tot scheidteeken gebruikt, die dan *Ras-wâdi* (రసవది) of *Pâdâ wâtjan anglégêné* (పాదపాదజన్యం అంగలేగేనే) genoemd wordt. — Deze teekens worden echter alleen gebruikt in de nieuwere dichtmaten of zoogenaamde *kleine* zangwijzen (అల్పకావ్య తేజ్య త్రిలిగ్), waarin een zeker soort van rijm plaats heeft: in de oudere dichtmaten of *grootte* zangwijzen (అధికావ్య తేజ్య గేదే), waarin dit geen plaats heeft, is elke stanze of couplet, అపాదగేదే *sâ-pâdâ gâdê* (d. i. een *geheele* *grootte* *pâdâ* of *maat*) genaamd, verdeeld in vier gelijke kleinere strophen, en wordt het einde van elke kleine strophe aangewezen door het teeken *ḡ* of *ḡ̃*, met een *s* er vóór, indien het laatste woord geen *Paten* bij zich heeft. Dat scheidteeken wordt *Dirgâ* (దిగ్గం), d. i. lang, genoemd, wegens de lengte van het teeken, of *Pisêlêh ing tēmbang gâdê* (పిసేలహింగ తేజ్య గేదే), d. i. *Rust in de grootte zangwijzen*. In elke kleine strophe, naar het teeken, waarmede zij afgescheiden worden, *Sâ-dirgâ* (సాదిగ్గం) geheeten, worden de verzen dan afgescheiden door een *v* of *s*, of, als het laatste woord een *Paten* bij zich heeft, door deze alleen. Van deze verzen, in het algemeen *Sâ-pâdâ-linggâ* (సాపాదపదాలింగ్) genaamd, noemt men het laatste meer bepaald *Sêlêh* (శేలహి), d. i. *rust*, en het eerste, of de eersten, *Lâmpâh* (లంపాహి), d. i. *gang*. Dikwijls wordt zulk een vers nog in tweeën verdeeld, en deze *caesura* dan aangewezen door het teeken *ḡ̃*, dat dan *Pâdâ-linggâ-wâtjan* (పాదపదాలింజన్యం) of *Dirgâ-moeraras* (దిగ్గం మోరారాస) genoemd wordt.

De beteekenis van het woord *దిగ్గం* als benaming van het teeken *ḡ*, is duidelijk: maar, wat dit woord beteekenen moet in de benamingen *దిగ్గం పాదపదాలింజన్యం* *దిగ్గం మోరారాస* en *దిగ్గం మోరే*; begrijp ik niet. Doch in het algemeen zijn deze benamingen moeilijk met enige zekerheid te verklaren. — Men heeft ook nog de benaming *దిగ్గం మోరారాస* of *దిగ్గం మోరారాస* waarmede, zooals men zegt, in oude zangwijzen aan het einde van een strophe een zamentrekking van twee lettergrepen met *Pâpât* tot één lettergreep beteekend wordt; b. v. *దిగ్గం* voor *దిగ్గం దంఠర*, *సా-ని* voor *సా-ని నివ*. Zie § 50.

Het is niet onwaarschijnlijk uit de tegenstelling tegen een *Dirgâ*, of wel van een *Pâdâ-gâdê*, dat de benaming *Pâdâ-linggâ*, als benaming van het scheidteeken der enkele verzen van een strophe, verklaard moet worden. De beteekenis van het woord *పాదాలి* in het hedendaagsche Javaansch, *neet van een huis*, is ten eenen male ongepast: maar in het Sanskritsch beteekent *liśya* minder of kleiner worden. De *Tjetjaq* in *పాదాలి* in plaats van *పాదాలి* is vóór de *aa* zeer gewoon. Zoo zou dus *అపాదపాదాలి* een *kleinere versmaat* beteekenen in tegenstelling van een *Dirgâ* of *geheele Pâdâ-gâdê*.

De teekens, waarmede in de zoogenaamde *kleine* zangwijzen het einde van een vers

wordt aangewezen, vindt men somtijds, hoewel zelden, ook wel verkeerd als scheidteeken in proza, b. v. in brieven, gebruikt, en dan met of zonder *Pādā-lingŝā* er achter.

75. Behalven de scheidteekens, heeft men in het Javaansche schrift nog andere teekens, die mede begrepen worden onder de algemeene benaming van *Pādā*, ്*പാദ*, een woord, dat eigenlijk *voet* en *voetmaat*, en vandaar een *versmaat*, namelijk een *couplet* (*stanze* of *strophe*) van een gedicht, en een *vers* van een couplet, en dan verder ook in proza een *zin* of *zinsnede*, beteekent. — Aan het begin van een nieuw hoofdstuk of artikel, en van elke nieuwe afdeeling van een brief of opstel, waar wij gewoon zijn een nieuwen regel te beginnen, schrijft men het teeken ്*അ*, dat *Àdeg-àdeg* (അരിത-അരിത) van അരിത *stand*, *het overeind staan*) genoemd wordt. Veelal begint men dan tevens een nieuwen regel. Dit is evenwel niet noodig. Wanneer op den regel, waarop de vorige afdeeling eindigde, nog veel ruimte over is; dan kan men op denzelfden regel, na een vingerbreed of wat meer ledige ruimte, met een *Àdeg-àdeg* de volgende nieuwe afdeeling aanvangen. — Ook gebruikt men midden op een regel, om het einde van een afdeeling en het begin van een nieuwe aan te wijzen, wel het teeken ്*പ*, dat *Pāntjaq* (പന്ത) genoemd wordt. Doch dit is eigenlijk het teeken, om het einde van een geheel stuk aan te wijzen, en dan vult men met dit teeken de overgeblevene ruimte van den laatsten regel. Is die ruimte wat groot, dan verdubbelt men ook wel het teeken op deze wijze ്*പപ*.

76. Aan het begin van brieven gebruikt men de volgende teekens:

്*പാദ* *Pādā-loehoer* (പാദ) *hooge pādā*) genaamd, wanneer een meerdere in rang of aanzien aan een mindere schrijft;

്*പാദ* *Pādā-mādya* (പാദ) *middel-pādā*), als men aan iemand van gelijken rang schrijft; en

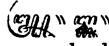
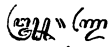
്*പാദ* *Pādā-andap* (പാദ) *lage pādā*), vóór een brief van een mindere aan een meerdere.

De benamingen ്*പാദ* *hoog*, ്*പാദ* *midden*, en ്*പാദ* *laag*, zien op het onderscheid van rang, dat door het onderscheid in de figuur van deze drie verschillende *Pādā's* wordt aangeduid. Dikwijls zet men er nog een *Àdeg-àdeg* vóór, en schrijft b. v. ്*അ*. — Aan het begin van andere opstellen of stukken in proza, ook in stukken, die regtszaken betreffen en voor de regtbank moeten komen, al zijn ze ook aan een bepaald persoon gericht, als ook in dienststukken, die geen eigenlijk gezegde brieven zijn, gebruikt men het teeken ്*പ*, dat *Pādā-bab* (പാദ) d. i. *aanvang-pādā*) of *Oegër-oegër* (എ) *eigenlijk paal*, waaraan men iets vastbindt) genoemd wordt, en waarin de *Nul* tusschen twee *Àdeg-àdeg's* schijnt te beteekenen, dat men geen rang wil aanduiden door een van die drie *Pādā's*, die men vóór brieven gewoon is te gebruiken. In plaats van die *Pādā-bab* gebruikt men ook wel eenvoudig een *Àdeg-àdeg*. En ook vóór eigenlijk gezegde brieven maakt men somtijds wel

van de *Pādā-bāb*, of wel van de *Ādēg-ādēg*, in plaats van één van die drie andere *Pādā's* gebruik, wanneer de wederzijdsche rangen van den briefschrijver en van den persoon, aan wien de brief geschreven wordt, de keus tusschen één van die drie gewone *Pādā's* moeilijk maken. Ook zeggen deskundigen, dat men geen *Pādā-āndap* gebruiken mag, en dat men den brief eenvoudig met een *Ādēg-ādēg* beginnen moet, wanneer men aan een *koog* boven zich in rang geplaatst persoon schrijft.

Over de waarschijnlijke rede voor dit laatste zal in de aantekening bij de volgende paragraaf gesproken worden.

Aan het einde van een brief vóór de dagteekening, die met een *Ādēg-ādēg* en nieuwen regel onder den brief geschreven wordt, is het een oude gewoonte, op de opene ruimte van den laatsten regel het woord *ān ān* te schrijven. Dit is ongetwijfeld het Sanskritsche woord *tithi*, dat dus naauwkeuriger *ān ān* geschreven wordt, en beteekent dáár zoo veel als "*Datum:*" "*Dagteekening:*" als ware het een opschrift voor de volgende dagteekening, tevens dienende, om de ledige ruimte op den vorigen regel aan te vullen. Deze ware beteekenis van het woord is echter in vergetelheid geraakt, en nu hechten vele Javanen er de beteekenis aan, die het woord nog in de taal heeft, namelijk van *naauwkeurig*, en meenen, dat het een bevel of vermaning is aan het einde van een brief, om naauwkeurig op den inhoud van den brief te letten en dien stiptelijk uit te voeren. Doch zulk een bevel of vermaning zou alleen passen achter *bevelschriften*; en zij, die er die beteekenis aan hechten, laten dat woord in andere brieven dan ook weg. Deze verklaring komt evenwel niet overeen met het oud gebruik van dit woord aan het einde van allerlei brieven. Anderen meenen daarom, dat het woord *einde* beteekent, of beschouwen het als een *Pādā* aan het *einde* van een brief. Deze willen dan ook, dat men *ān ān* met twee gelijke *Tā's* moet schrijven, als de brief met een *Pādā-mādyā* begint, maar *ān ān* met een *Tā-gēdē* (een *aanzienlijke Tā*) in de tweede plaats, als de brief met een *Pādā-āndap*, en omgekeerd *ān ān* als hij met een *Pādā-loehoer* aanvangt. Doch dit alles is, even als de beteekenis *einde*, een louter verzinsel. — Om de ledige ruimte van den laatsten regel van den brief aan te vullen, worden de letters van dat woord dikwijls wijd van elkander geschreven, ook wel met een *Pādā-āngā* tusschen beiden, bij voorbeeld op deze of dergelijke wijze

77. In gedichten of gezangen wordt een *Pādā-loehoer*, een *Pādā-mādyā* of een *Pādā-āndap*, onverschillig welke en zonder beteekenis van onderscheid van rang, aan het begin van ieder nieuw *couplet* gebruikt. Voorts schrijft men een *Poerwā-pādā* (ān ān *aanvang-pādā*), aan het begin van een geheel gedicht; een *Mādyā-pādā* (ān ān *midden-pādā*), aan het begin van een nieuwen zang; dat wil zeggen, waar de zangwijze, en dus ook de versmaat, met een andere verwisseld wordt; en een

(Wasānā-pādā (cind-pādā), aan het einde van een geheel gedicht.

En in deze zamenstellingen wordt het teeken (Wasānā in fraai geschrevene handschriften dikwijls met bloem- en lof-werk versierd, of ten minsten van achteren door eenig sieraad verlengd. De verschillende zangwijzen en versmaten, in Ngoko tēmbang , genoemd, worden misschien daarom in Krāmā sēkar , d. i. bloemen, geheeten.

Geletterde Javanen verzekeren, en het is wel waarschijnlijk, dat de teekens (Wasānā , (Wasānā of Wasānā , die men ook wel een weinig anders geschreven vindt, zamengesteld zijn uit letters, die met elkander een zin geven: maar in de verklaring stemmen niet allen met elkander overeen. De eenvoudigste verklaring, die ik aangetroffen heb, is, dat het Wasānā of, zoodat de ophaal van voren in de *Pādā-loehoer* en *Pādā-madyā* voor een *Mā* wordt aangezien, Wasānā dat wil zeggen *wensch!* beteekent, om hiermee te kennen te geven, dat de lezer, vóórdat hij begint, een wensch of bede moet doen. De letters Wasānā (waarvoor anderen verkeerd Wasānā schrijven) in het midden van de *Poerwā-pādā*, zegt men, dat Wasānā goed, moeten beteekenen. Indien men dit aanneemt, en dan verder bedenkt, dat in Kawische gedichten achter de *Poerwā-pādā* altijd een wensch of bede volgt, voordat het gedicht zelf begint; dan is het werkelijk niet geheel onwaarschijnlijk, dat (Wasānā met die volgende bede dezen zin heeft: Wasānā Doe een goeden wensch! wensch: . . . . . namelijk den wensch, die dan volgt. Maar dan zal men tevens moeten aannemen, dat men vervolgens na deze bede, vóór het gedicht zelf, en verder vóór elke nieuwe stanza, het teeken (Wasānā , of verkort en, misschien wel met opzet, verminkt Wasānā , geschreven heeft, zonder eenige beteekenis, enkel en alleen om het begin van een stanza aan te wijzen. — En, daar men nu in poëzie deze twee teekens, (Wasānā en Wasānā , had, zoo is het niet onwaarschijnlijk, dat men die vervolgens aan het begin van brieven gebruikt heeft, om door het onderscheid van figuur het onderscheid van rang te beteekenen, en daar nog een derde figuur, (Wasānā , bij heeft uitgevonden voor het geval, dat men aan iemand van gelijken rang schrijft. — Voor de letters (Wasānā in de *Madyā-pādā* heb ik geen voldoende verklaring gevonden; namelijk geen andere, dan dat het een verkorting zou zijn van het Kawi-woord Wasānā *ver, verte*. Maar welken zin zou dit woord hier geven kunnen? — In de *Wasānā-pādā* zegt men, dat Wasānā een verkorting is van het Kawi-woord Wasānā dat *ten einde* beteekent. Hoe onzeker ook deze verklaring wezen mag, zij geeft ten minsten een goeden zin.

Mag men nu aannemen, dat die *Pādā*, die ook aan het begin van brieven gebruikt wordt, eigenlijk Wasānā of Wasānā *wensch!* beteekent; dan zal dit waarschijnlijk ook de rede zijn, waarom men die *Pādā* niet gebruiken mag, wanneer men aan een *hoog* boven zich in rang geplaatst persoon schrijft. Tot zulk een persoon mag men namelijk geen *Imperatief* gebruiken.

UITSPRAAK.

Ānā¹, nātā, tjarā, rākā, kī-tjā, dānā, dārā, tātā, sāhā²,
 rāsā, wānā, dāwā, lārā, ālā, pālā, kālā, āpā, pādā,
 dādā, djālā, rā-djā, djājā, jāśā, kājā, njātā, njāpā,
 njānā, mā-tjā, mātā, nāmā, rāmā, mārā, gādā, gāgā,
 bātā, bāsā, bāpā, sābā, bālā, bājā, djātā, sā-ngā,
 ngāpā, nāpā, rāwā, kānā, sākā, ābā, māqā, djākā.

Nāgarā³, sādājā, wātārā, wārātā, kītārā, karānā, sāgarā, salāki, wādānā,
 wāsānā, mārānā, tjalānā, kawāsā, nāwālā, nājākā, agimā⁴, atāwā, tjarīkī,
 bātārā sāpādā, sādāsā, sāmānā, sā-njātā, kāgāwā, karāsā, kadādā, ajāsā,
 atātā, pā-mā-tjā, dādānā, lālārā, djā-djākā, mā-mā-tjā, pāpārā, bābājā, kawātārā,
 sanāgarā, sawātārā.

Tjap-nā⁵, sābdā, astā, wāstā, asmā, djālmā, tanpā, wāspā,
 māqnā⁶, tākwā⁶, bāqdā, dāqwā, swārā, klāsā, antārā, pāntjākā,
 tātkālā, sāntānā, aksārā, sādjtātā, wāspādā, ambārā,
 kādgādā, kādāqwā, andāqwa, sap-astā, daq-njānā, blakaq-nā,
 tjāndānā, pāndāpā.

Anāmā⁷, mānāwā, pānātā, gawātā⁸, mā-ngānā, arānānā, tāmpānānā, dāndānānā,
 pā-njānā⁹, kā-njataq-nā, kārāmpāsā, kāgarāppā, kā-a-djāqqā¹⁰, kābabādā,
 kānāmā.

Mas¹¹, bab, lan, sabab, aran, adat,
 ajam, nga-djaq¹², awaq, sā-djam¹³, sāpal, sākawan,
 gāgaman, tjarakan, kālawan, kālajan.

Sāmbat¹⁴, bantal, sāg-njan¹⁵, anaq, ba-njaq, a-njawat, kawāstānān,
 bābāndan, kātāmpān, djarānān, alāsān, darāttān, pākapāllān,
 kā-njatahan¹⁶, kātāndan, a-njāndaq.

Sēgā, dēpā, tjētā, kēnā, ē-njā, dēndā, kēmbā, djēksā,
 nēm, nēmēm, pēpēt, pētēl, wēlas, āpēs¹⁷,

¹ Zie § 13 en 38.² § 14.³ § 46.⁴ § 46, bl. 51.⁵ § 44.⁶ § 20.⁷ § 24.⁸ § 15 en 46.⁹ § 32.¹⁰ § 19.¹¹ § 43.¹² § 19.¹³ Verg. § 46, bl. 51.¹⁴ § 42 en 43.¹⁵ § 44.¹⁶ § 14.¹⁷ § 45, 1°.

dàmèl, mëndèm¹, këntèl¹, ibà, màti², sàpi, dinà,
wàni, ngànti², wàntji, tìndjâ, tàmpi, tjiptâ³, pädmi⁴, tisnâ,
injâ, wis, alit, sädim, ni-jat, nistâ⁴, kàntji,
wig-njan, iki, sèpi, èri, gèni, èndi, ngèndi, gènti,
sèkti, bẽ-tjiq, ikèt, intèn, kántjil, kántil,
sàpoe⁵, ànoe, ènoe, pënjoe, woeloe, soekoe, toehoe, woes,
wẽdoes, ándoem, mántoeq, moëndoet, ántoeq,
toẽmbaq, gáwé, déssâ, gẽdè, ki-jé, koewé, jen,
kinen, neq, kèli⁶, sèwoe⁶, déwé, ènteq,
ámben, karo, kèbó, i-djo, éló,
abot, obat, bodo, ómbaq,
tojâ, orâ⁷, bojâ⁷, kòri⁸, wòloe⁸, sóré,
anom, èmboq, ngántos, goleq,
bèbèq⁹, gòlòq⁹, pò-tjòt, lèrèn,
bòbòt, ngèmbèt⁹, mòndòq⁹, sèkèt¹⁰,
òwèl¹⁰, bòtèn.

Dàloe, pàri, bànjoe, ènjoe, moeni, ránté, tẽmbé, pèni, sándé, lintoe¹¹, poèndi,
oèntoe, loenjoe, bèndoe, mèsti, ngĩmpi, méndâ¹², ngómbe¹², kinon, témpó,
djómpó, rénâ, kéné, déné, kónó, bónjó, njónjó,
bèndi¹³, kàmbi, màntoe, màmboe, támtoe, sáptoe, klèntoe, kontjâ¹⁴, ontâ, koeldi, nèpoe,
soekmâ, ngèlmoe, èstoe, èsti, moesnâ, tianâ, ámbâ¹⁵, gándâ, kántjâ,
támpâ, dònjâ, dombâ¹⁶, bagoes, ngintjoep, másgoel, máqloem, moëndjoeq,
bégal, kaget, kándèl¹⁷, pèqqèn¹⁷, sòntèn¹⁷, njántèn, dıntèn,
noèntèn, tànglèd, tándâ, notòq¹⁸, tjiqben, ngèmploq,
kòmpòl.

Tjalàtoe, kátèmoe¹⁹, tárimâ, goemoejoe, pijagèm, loengâhâ,
kàrijâ²⁰, mèloewâ²⁰, wòloewâ²⁰, sèwoeâ²¹, roemèksâ,
anjoeoedq, goleqnâ, bapaqné, kakeqné,

¹ Zie § 29.

² § 45, 2°.

³ § 51.

⁴ § 44.

⁵ § 45, 2°.

⁶ § 56, 3°.

⁷ § 39.

⁸ § 56, 3°.

⁹ § 56, 1°.

¹⁰ § 56, 2°.

¹¹ § 52.

¹² § 53.

¹³ § 56, 3°.

¹⁴ § 53, aanm.

¹⁵ § 38.

¹⁶ § 53, aanm.

¹⁷ § 56, 2°.

¹⁸ § 29.

¹⁹ § 46, bl. 51.

²⁰ § 58.

²¹ § 58 en 14.

pänjiptá, pándoemman, njoenjoewé, sámónó, tinémoe,
 sinéba, andoedoeq, kaniſtan, lérenná, bàtinné,
 gawénné, gawannén¹, ngaranni², mástanni, nmbállí³, nanglédidi,
 njamboétti, ngajómni, ngántoéqqi, ngisinni, ngisenni, noeroenni,
 ngántoéppi, námpenni, némónni, nglirónni, ménéqqi,
 ngoëndjoéqqi, goléqqaná, sàiki, sàitiq, sinérat,
 pântjoerat, amboetjal, mèlloqé.

Sàcedkri, kàſiaſat, kàmitoewá, toemékhá, soepátihá⁴, behabli,
 isennána, támpannána, toemèmplèq, pámoeráqqan, kàtimbállan,
 pàlérénnan, tóntónnan, toeroen-toemoeroen, adol-tinoekoe,
 paran-pinaran, pängándikánné, gádé-ginádé, andikaq-áké,
 andòkòqáké, angètdòq-áké, andadèq-áké,
 anglèbdòq-áké; andaddasakén, nglèbèttakén,
 anjándèq-àkén, djoémblo⁵, àmbles, ándjloq.

Règá⁶, lèngá⁶, rëbó, lémoe, kàrèp, lémboe, màlèboe,
 rëmboelan, pàmbàrèp, pàmàlès, kàrèppé, lèt,
 lèrès, kàrèppèn, àrèboet.

Rémèn, ngèlèt, sàrèm, lèrèp, anglèrèssi, nglèrèppáké, rëmrëm,
 daq-rèsiqqi, daq-lègànni, sàlèbèttipoen, rëboet-rinèboet, àpirëmboéggan,
 rëmbàttànnpoen.

Ah⁷, ràh, sih, doeh, mèh, wòh, kang⁸, sing, moeng, beng, wong,
 lar⁹, djër, bir, toer, ber, lor, brá¹⁰, sri, sroe, djro, tjràh,
 prang, pring, gádjàh, lémàh, rèsàh, ómàh, wéroeh, iaih,
 idjèh, kábàh, mánèh, ádòh, rëmèh, sèlèh,
 gòròh, tánàh, gènàh, èmboeh, tjàhjá⁷, kèhé¹¹,
 dówé of dóé, wóé of wóhé, poewan, sijé, tàqsih¹²,
 abang, baſang, tèpoeng, tèmboeng, mènging, pètèng, màtèng, moebèng,
 àrèng, irèng, mènang, mènjang, nganjang, goènggoeng, doeroeng, dèrèng,

¹ Zie § 24 en 45, 1°.

² § 24 en 45, 2°.

³ § 15 en 45, 3°.

⁴ § 38, bl. 43.

⁵ § 61.

⁶ § 35.

⁷ § 62.

⁸ § 63.

⁹ § 64.

¹⁰ § 65.

¹¹ § 62 en 16.

¹² § 44.

bòlòng, ìngkang, rìnggit, moènggoeh, lintang, sàdjoeng, sèteng,
 bàngsà, màngsà, màngkà, bànggà, kòngsi, pèntoeng,
 ènþèng, sangking¹, lajar, kamar, wàrtà, mǎrgi, kàrà², gǎrwà,
 sàrwi, kàrsà, koersi, pirsà, sirnà, wǎrni, kǎrtas, pǎgèr,
 kòbèr, midèr, oegèr, oelèr, dèngèr, kèngsèr, gǐgir,
 mǎmpir, katoer, poerbà, bándjoer, gègèr, bòkòr,
 èmpèr, èmpèr, amor, ornat, lǎlèr, djǎlèr,
 krāmà, ngràsà, grijà, tjǎkrà, jǎtrà, èpring, ìnggris,
 wringin, kawroeh, tjiriwis, gràdji, mréné, ngroengoe,
 grògòl, èmprit, njrìmpoeng, sǎstrà, bándring,
 djǎntrà, ámbroeq, moèntjrat, trèsnà³, àdrèng, ngrèboet,
 pàtrèm, ngrèmboeg, tèntrèm, kjài⁴, kàdyà, màdyà,
 sètýà, kópjàh, bjar, sǎmpjoeh, ngèbjoeq, òmbjòng,
 ámbjoer, ámbjoeq, hjang⁵.

Roepjàh, djoemoengàh, pàkòlèh, sèlèhnà, sàrèhné, omàhmoe,
 pomáhan⁶, kǎdàwáhan, soesoeroewan, pǎpǎlijan,
 kǎlérèjan, kǎdòwan of kǎdòan, ngǎbotòwan of ngǎbotòan, pisà, moeljà,
 koekoewà, dawoè, wèroè, awéjà, adówa of adóá, awóá, sawáé,
 oeljà, tèmpoewé, woewoè of woewoehé, sakéhé, oléhé,
 dǎjówé of dǎjóbé, wàh-ipoen, sǎh-ipoen, gèsèh-ipoen, èndàh-ipoen,
 ngopài, njánjàmpài, mǎlihi, ngoekoewi, ngoewèi, ngèdòì,
 wèh-àná, dòh-àná, mǎlih-àná, kǎoeningànnà, ngèdòh-áké,
 nèbih-àkèn, kǎsarèh-áké, ngǎmboeh-áké, kǎdòèn, waràèn,
 kǎtèbjèn, sǎngsǎjà, sǎngsǎrà, mǎngsoèlì, noènggàngi, ngoèndàngi, mǎnggǎhi, ngǎnggǎi,
 oèndàngèn, oèndàng-àná, roemàngsà, pinànggǎh, ananging, andjoèngdjoeng, pǎntǎlèng,

• kǎràmpoengan, gèmbloeng, kǎplàdjèng, kóngkónnan, wongwóngan,
 kǎmittènggèngsà, kǎpèngkèr, mǎngalor, pǎlimirmà, óbórré⁷,
 òbòrripoen⁷, kòndoèrré, kòndoerripoen, kamórran, pǎlatàrran,
 njǎngkirri, mǎrtòsai, mǎrnànni, ngèmdèrri, ngèsorráké, nglǎirráké,
 sǎngkirràná, pikǎrrèn, gèrgèrran, kǎdowoèrrèn, njǎmpoernaq-áké,
 njǎrnaq-àkèn, bràh-àlá, pǎnrimà, sǎdjrónné, koemroeboet, anggránjàh,

¹ Zie § 82.

² § 44, bl. 49.

³ § 66.

⁴ § 67.

⁵ § 67, aanm.

⁶ § 16.

⁷ § 45.

anràitá, káproengon, anggrègèlli, prátingkàh, mrítandàani,
sáprátèlon, praq-áti, príjajihá, ànggrémèt, goemrèget, ngrèrèpi,
njrèngènni, káprènah, àndrèngkènni, seemèdyá, sánàdyan, sèdèdyá, moetyárá,
kámoeljan, koemèpjoer, ngjèktèani, kàhjangán, pángèlingán.

Kéwan¹, dikir, térékàh, sabit, laip,
djakat.

Ngakérat, kállé, asal, asil, saraq, lapal, gaib,
màsgoel.

Allàh², àhliwaris, imam, oetará, ékú, àngkà.

Ahad, islam, étoeh, oemat, oemat.

Nàtá³, Pàtrá, Sidin, Pràboe, Kàngdjèng, Bismá, Wisnoe,
Sèh, Goesti, Ditá, Troená, Pétroeq, Pangéran,
Soesoehoènnan, Soeltan, Nàkoelá, Sádéwá, Droepàdà,
Soejodàná, Dráná, Dróná, Tjèmpalá, Ngamàrtá,
Ngàstiná, Ngàstiná, Grèsiq, Tàndès, Ibraim, Ibraim.

Sang-Nàtá, Kàngdjèng Ràtoe, Pàkoe-boewàná, Màngkoe-boemi, Màngkoe-nàgàrà,
Raden-Adipàti, Pràboe Krèsná, Pràboe Sàljá, Njài-kidoel, Wrèni-wirà,
Bàtári Doergá, djoemènhèng Ràtoe, Pàndjènhèngan sàmpèjan.

Ará-ará⁴, ilá-ilá, pomá-pomá, wárná-wárná, tá-
tá-tátá, socká-socká, pàdà-pàdà, gilá-gilá, àlá-àlá, sá-
diná-diná, bàjá-wàrà, éwá-déné, ràdjá-kàjá, Mähá-a-
goeng, Mähá-ràdjá, mārà-toewá, Kámá-djájá, limá-las, sàngá-
las, nàtá médjá, wàdyá-bàlá, kàjá-ngápá, koetá gèdé, bà-
sá Djáwá, wàná àgèng, àná àpá, tigá-likoer, àpá njátá, di-
kà nikoe, àdjá àná, pàná-kawan, málá-ékát, Djábá-ra-
il, Práná-rágá, Soerá-kàrtá, Séná-pàti, Nàlá-gareng,

¹ Zie § 37.

² § 68 en 69.

³ § 36.

⁴ § 40.

Sastrá-támá, Bátará Goeroe, Bátará Endrá, Hjang Máhá-soeqtji,
 Ngajögjá-kártá, párá wádáná, kadyá poeniká, kárasá lará,
 káraná ápa, kábajá-waraqná, aksará Djáwá, awástá Djájá,
 márá njataqná, Pánatá-gamá, salaká atáwá sawásá, ádjá-
 -tá, ngápáhá¹, májtjáhá, kágáwáhá, sápa-
 -sápáhá.

Di-èlém, di-ènggó, di-èdjaq, táném-toewoeh, tàpèl-wàtts, katan a-
 naq, djaran toewá, kapal sèpoe, dalan gèdé, sabab ápa, ameq iwaq,
 mèndèt oelam, nasaq wáná, màoe bèngi, áná-déné, wòn-déning, paq à-
 pjoen, kówé koewé, ákoe kijé, iwaq sagará, oelam sagántén, kèbon
 kòpi, angou kèbó, angen méndá, tjántèl atoer, mirèng kabar, wòntén ngri-
 koe, mènjang ngèndi, dipoen-noet, bójtáh ákèh, tloeng poeloeh, gèèh kábèh,
 tánáh àdòh, soegoeh dájòh, pirang tjéngkal, wòloeng atoes, gángsal woelan,
 kawan djoeng, nèm-bèlas, wis tjoekoep, sámpoen bòtén, paq-tólé, Bijang-Tjèkli,
 bèndjing èndjing, bésoeq ésoeq, pèti kòtòng, lingsir koelon, bèr-boe-
 di, rong lèksá, nèm lèksá, Troená-joedá, ándap-asor, gègèr ing pasar,
 gégérring pasar, ngatoèrri oeningá, roepijáh poetih, prjájá kántjá, kagoéngan dà-
 lém, tanpa dadjá, awéjá wèroeh, oléhe toekoe, wong among-táni,
 wragádding pikraman, sabránging káli, trènjoeh áttinné, pratikèlling prang, pating-gálè-
 rèng, si TÁ-mènggálá, sèmbáh-hjang, rángkoel-rinángkoel, djèngngmoe sápa, oemoermoe pirá,
 sámlángsá-mángsánné², wong toewá-toewámoe, mángsá bódot, ing dintén rëbó, dipoen-lè-
 gánni, dipoen-rèmmènni, dipoen-priksá, háwá-nèpsoènné³, ambrèbèts-mili, Raden Nga-
 bëi, si Wirá-dángsá, Poen Sá-djájá, Nèdèrlan-índjá, Mas Sastrá-támá,
 Pangéran Adipáti, tánggá-tèparónné, kápètoeqqákèn pèraug, orá kátém-
 poewan, tontòrripoen karéti, págawéamoe ápa, ngómbeq-ákèn
 méndá, mántjá-pat mántjá-limá, ingèndi-èndjá, tábé akátáh-kátáh, ámboeng-
 ámboéngan, énggal-énggállan, wong éwoeh-èwoéan, ngaroeh-àroewi,
 aráh-aràèn, abáh-abáh-áná, èbjang-èbjángan, èmboeh-èmboewan,
 ámboeng-ing-ámboeng, apoerá-ing-apoerá, ping-rong-poeloeh, moeng koerang sèteng, bërsih-
 áná lawan soepátá, orá kèná orá, ádjá-tànnorá, brèngsèngsènging kómbang, sálèrri-
 poen pásánggráhan koelá, tijang káki sámpoen tikloe, orá kèna di-pèstèq-áké, sa-
 wárènnipoen tijang Djáwi, Kjái bandar Ting-kó-wan, sakársannipoen Kjái Patih, bò-
 tén kántoen-kántoen, sángèt njoewoen pángapoèntén, Raden Mas Arija Prawira-brátá, Káug-
 djèng Pangéran Ránggá Arjá Práwirá-ádingrat.

¹ Zie § 38, bl. 43.

² § 40.

³ § 13.

OVER DE WOORDVORMING.

OVER DEN WOORDVORM IN DE JAVAANSCH E TAAL IN HET ALGEMEEN.

78. De Javaansche taal behoort tot de *meer-lettergrepige talen*, en tot den *volkomenen vorm* van een Javaansch woord behoort, dat het uit ten minsten *twee lettergrepen* bestaat. En zoo zijn de meeste *grondwoorden* in deze taal thans *tweelettergrepig*. De grondwoorden van drie of meer lettergrepen zijn òf van uitheemschen oorsprong, òf afgeleid van tweelettergrepige grondwoorden, die nu niet meer in de taal bestaan.

79. Evenwel is het bewijsbaar, dat de meeste van die tweelettergrepige grondwoorden oorspronkelijk van éénlettergrepige *grondbvormen* of *wortelwoorden* zijn afgeleid. De verschillende wijzen, waarop dit geschied is, zijn gedeeltelijk verouderde wijzen van woordvorming; gedeeltelijk echter zulke, die nog in de taal in gebruik zijn en een bepaalde beteekenis hebben.

De kennis van die verouderde wijzen van woordvorming is zeker voor de spraak-kunst van het hedendaagsche Javaansch van weinig of geen belang, maar destemmer voor de woordafleiding en woordvergelijking. Eenige daarvan, die door mij opgemerkt zijn, wil ik hier aanteekenen:

1°. door voorvoeging van de lettergreep *aa*. Zoo is *aa-aa-aa* om *strijd*, om *het* *zeerst*, *wedijveren*, zeer zeker van den éénlettergrepigen grondvorm *aa-aa*, die niet alleen nog overig is in het samengestelde *aa-aa-aa-aa-aa* *naijverig*, *jaloersch*; waarin het, zooals in samenstellingen dikwijls plaats heeft, verkort kan zijn; maar ook in het subjective passief *aa-aa-aa* waarvan het actiel *aa-aa-aa* is en *met een grooter getal*, zooals *met zijn tweeën* of *met zijn velen één persoon*, *aansallen* beteekent. De grondvorm van dit werkwoord is namelijk *aa-aa-aa*, ook in de beteekenis van *ijverig bezig*, *druk*, *drukke*, in gebruik, en is niets dan een verlaagde vorm van het éénlettergrepige *aa-aa*. Zoo is ook *aa-aa-aa* en *aa-aa-aa* in Kawi hetzelfde als *aa-aa-aa* Ng., en *aa-aa-aa* Kr., *thans*, duidelijk van de demonstrative grondwoorden *aa-aa* en *aa-aa* — Als het grondwoord met een klinker begint, dan bestaat dit voorvoegsel natuurlijk alleen in den medeklinker *r*, en zoo is b. v. het Maleische *r* o e m a h, *huis*, van het Javaansche *aa-aa-aa* of *aa-aa-aa* en *r* a t o e s, *konderd*, van *aa-aa-aa* gevormd; en evenzoo de Krámá-woorden *aa-aa* *aa-aa* en *aa-aa* die met het voorzetsel *aa* *ginds*, *daar* en *hier* beteekenen, van de Ngoko-woorden *aa-aa* *aa-aa* en *aa-aa* — Waarschijnlijk is ook het Javaansche *aa-aa-aa* *maan*, met neusklink in plaats van *aa-aa-aa-aa*, van het Soendasche en Maleische *aa-aa-aa*.

2°. door voorvoeging van een *aa* met of zonder klinker. Zoo schijnen *aa-aa-aa*

opregt, trouw, en *հորս* aankomen en *sie* gevormd van de grondwoorden *ծըրդ* en *տո* die nog in de taal van het dagelijksche leven in gebruik zijn; ofschoon men ook omgekeerd zou kunnen aannemen, dat dit verkortingen zijn. Zoo ook *հորից*, *bringing*, met *վերց* en *երորց*, *gebogen*, *հրոս*, en *աւորցորց*, *krom*, *gebogen zitten*, van *են* en hetzelfde grondwoord *որց* en *տո* met *տո* en *աւոր* en *ւոր* grondvormen van *տո* en *ւոր* en *աւոր* en *աւոր* *aansien*, *aanschouwen*, van den éénlettergrepigen grondvorm *ւոր* en *աւոր* *verstrooid*, *verspreid*, met *աւոր* en *աւոր* en *աւոր* van den grondvorm *ւոր* en *աւոր*, *grootjes*, met *աւոր* *wassen*, *toenemen*, van *աւոր* en *աւոր*. Md., *սոսո* Kr., met *սոսո* Ng., *nog*, *steeds*, van *սո* en *աւոր* *oud*, *bejaard*, van *աւոր* dat nu wel *oom* (oudere broeder van vader of moeder), maar eigenlijk hetzelfde beteekent, zooals blijken kan uit het afgeleide *աւորցորց* *grijs haar* van ouderdom. En zoo is ook *այրորց* door voorvoeging van een *t*, en tegelijk met verwisseling der tongletters *տ* en *ո* (§ 28, aanm.), hetzelfde als *այրորց* ook *այրորց* *het nederdalen*.

3°. door voorvoeging van een *տ* b. v. *երորց* *regt*, *juist*, van *երորց* *regte rigting of koers*; *երորց* *holder*, *klaar*, van *եր* en *երորց* of *երորց*. Kw. *klaar*, *zuiver*; *դաւորց* *toekomst*, *tegen*, van *դաւորց* *morgen*; *դաւորց* *speler*, *dobbelaar*, van *դաւորց* *hetgeen men vermoedt*, *inzet bij een weddenschap*; en zoo is ook *աւոր* of *աւոր* *rein*, *zuiver*, tegelijk met verwisseling der keelletters aan het einde van het woord, van *աւոր* *schoon*, *zuiver*.

Deze *տ* kan door een zeer menigvuldige letterverwisseling uit een *ա* of *ւ* ontstaan zijn (§ 34): maar ook door voorvoeging van deze beide letters zijn een groote menigte woorden gevormd. Om nu van de *ա*, die ook nu nog tot het vormen van afgeleide woorden in menigvuldig gebruik is, hier niet te spreken (zooals b. v. in *աւոր* *overgaan*, *overgeven*, van *աւոր* en in *աւոր* *in stukken breken*, van den grondvorm *աւոր* waarvan ook *աւոր* *stuk*, *brok*); zal het ook voor de *ւ* voldoende zijn op voorbeelden te wijzen, zooals het reeds boven aangehaalde *ւոր*. Kw. *klaar*, *zuiver*, van *ւոր* of *ւոր* *ուոր*. K.N., z. v. a. *աւոր* Kw. *beschaamd*; *ւոր* *overal gelijk*, van *ուոր* *effen*.

De *ւ* is ook een nu nog zeer gebruikelijk voorzetsel; maar men vindt deze letter in de woordvorming ook op zulk een wijze gebruikt, dat men daaraan niet (zooals in *աւոր* *bloedverwant*, *viand*, van *աւոր* *kind*) die beteekenis geven kan, die dat voorzetsel thans heeft; b. v. in het boven reeds aangehaalde *աւոր* van *ւոր* en *աւոր* van *ւոր* en in *ւոր* *gerust*, *vergenoegd*, van *ւոր* of *ւոր* *rust*, *stilte*. En zoo is het ook waarschijnlijk, dat *աւոր* Ng. en *աւոր* Kr. *erg*, *fel*, zeer (beide van *աւոր* *warm*), en *աւոր* Ng. en *աւոր* Kr., woorden van één oorsprong zijn.

Het bovenstaande moet alleen maar dienen, om aan te duiden, hoe uit éénlettergrepige grondwoorden door voorvoeging van verschillende medeklinkers een menigte tweelettergrepige woorden, als nieuwe grondwoorden, hebben kunnen gevormd wor-

den. Andere kunnen gevormd zijn door het invoegen van een letter: doch, dat dit ook geschied is door het invoegen van andere letters, dan de *ea*, *en*, *ee* en *ri*, gelijk dit ook nu nog geschiedt, zou ik niet kunnen bewijzen. Evenmin zou ik kunnen bewijzen, dat er ook éénlettergepige grondwoorden tot tweelettergepige gevormd zijn door thans ongebruikelijke aanhechtsels of uitgangen. Alleen *elias*, *ander*, *anders*, is duidelijk door den Sanscritischen en oud-Kawischen uitgang *a* van het grondwoord *elā*; gevormd.

80. Ook zijn er nog eenige éénlettergepige grondwoorden in gebruik gebleven. Maar deze (eenige weinige partikels uitgezonderd), en evenzoo de éénlettergepige woorden die uit andere talen overgenomen zijn, worden door den Javaan, overeenkomstig het bisyllabisch karakter van zijn taal, gaarne als tweelettergepig uitgesproken, door middel van den voorslag *eh*, *ē*; b. v. *eh-ri* *ēri*, in plaats van *ri* *doren*; *eh-eas* *ēmas*, in plaats van *eas* *goud*; *eh-eas* *ētjap*, in plaats van *eas* *zegel*; *eh-eas* *ēpal*, in plaats van *eas* het Hollandsche *paal*; *eh-eh* *ētong*, in plaats van *eh* het Hollandsche *ton*. — Is de eerste letter van het éénlettergepig grondwoord een *ea*, dan is de voorslag *eh* *oe*; of liever dan wordt de klank *oe*, die in den halfklinker *ea* bevat is, als volle en klare klinker uitgesproken, en zoo het woord tweelettergepig gemaakt; b. v. *eh-eh* en *eh-eas* in plaats van *eh* *mensch*, en *eas* *afgedaan*.

Evenzoo zou de voorslag *eh* *i*, zijn, wanneer het grondwoord met een *ee* begon: doch behalven het voegwoord *eh-eas* *als*, *dat*, zijn er geen éénlettergepige woorden, die met dezen halfklinker aanvangen, meer in gebruik, daar alle zulke grondwoorden reeds voor vast tweelettergepig gemaakt zijn; zooals b. v. *eh-eas* grondvorm van *eas* *schommel*, *wiegen*, van het ongebruikelijke *eh-eas* gelijk daaruit blijken kan, dat het afgeleide *eh-eas-eh-eas* *schommel*, en *schommel*, *wieg*, niet alleen ook nog *eh-eas-eh-eas* uitgesproken wordt, maar ook in het Soendasch en Maleisch *eh-eas-eh-eas*, met het voorvoegsel *eh* van denzelfden éénlettergepig grondvorm. Zoo zijn ook *eh-eas* met het voorvoegsel *eh* en *eh-eas* met den voorslag *i* (in het Soendasch *eh-eas*), *lommerrijk*, beide blijkbaar van den ongebruikelijken grondvorm *eh-eas* gelijk b. v. *eh-eas* en *eh-eas*, *jong*, beide van den grondvorm *eh-eas* zijn.

Maar ook vóór andere medeklinkers zijn die twee volle klinkers *i* en *oe* vroeger menigvuldig als voorslag gebruikt, om éénlettergepige grondwoorden tot tweelettergepige te vormen. Zoo de *i*, dien men den verhemelte-klinker zou kunnen noemen, niet enkel vóór de verhemelte-letters en de *ea* (zooals in *eh-eas* nevens *eh-eas* en *eh-eas* *los*, *losgaan* of *loskomen*, van den grondvorm *eh-eas* waarvan ook *eh-eas*; *eh-eas* ook *eh-eas* *ruising*, *ruilen*, van *eh-eas*; *eh-eas* waarvan, met het voorzetsel *eh* verbonden, *eh-eas* of *eh-eas* *onder*, van *eh-eas*; *eh-eas*, grondwoord van *eas* *zuigen*, van den grondvorm *eh*

ay, waarvan ook *ayay*, grondwoord van *ayay* *zuigen*, van een kind, *aan de borst zuigen*), maar ook vóór andere letters, zelfs vóór keel- en lip-letters, zooals *ayem*, *ayey*, en *ayey*, *gene*, *die*, *deze*, van de grondwoorden *em*, *ey*, en *ey*, waarvan ook *emeyem*, *eyeyem*, en *emeyem*, *ayey* ook *ayey* = *ayey*, *vlugt*, waarvan *ayey*, en *ayey* = *ayey*, *vliegen*, van *ayey* — Zoo ook de *oe*, die de lipklinker genoemd kan worden, niet alleen vóór de lipletters (zoo als in *ayey* *omwinding*, van den grondvorm *ayey*, waarvan ook *ayey* en van dat *ayey* *weér ayey* *ayey* *ayey*), maar ook vóór andere; zelfs vóór verhemelte-letters, zooals in *ayey* verlengde vorm van *ayey* *eigenlijk*, *toch*, en *ayey* verlengde vorm van *ayey* *wat gezegd wordt*. — Beide klinkers zijn vooral daar als voorslag gebruikt, waar het éénlettergrepige grondwoord dien zelfden klinker reeds had, zooals in het boven reeds aangevoerde *ayey* nevens *ayey* en *ayey* van *ayey* in *ayey* nevens *ayey* *het nederdalen*, van *ayey* in *ayey* of *ayey* *rooken* (zooals tabak), vergeleken met *ayey*, grondvorm van *ayey* *trekken*, van den éénlettergrepigen grondvorm *ayey* of *ayey*, zooals ook nog blijken kan uit het afgeleide *ayey* in plaats van *ayey* *amfioenpijp*; in *ayey* Ng., met *ayey* Md. en *ayey* Kr., *nog*, *steeds*, van *ayey* in *ayey* Ml. *achtgeven*, *gadeslaan*, en grondvorm van het Javaansche *ayey* *turen*, *kijken*, en *ayey* *bekijken*, *bezigtigen*, van den éénlettergrepigen grondvorm *ayey*, waarvan ook *ayey* of *ayey*, grondvorm van *ayey* of *ayey*, *met genoeg of belangstelling naar iets zien of iets bekijken*; terwijl van hetzelfde grondwoord door voorvoeging van een *em* (volgens de aanmerking bij § 79) gevormd is *ayey* grondvorm van *ayey* *aanschouwen*, *naauwkeurig opletten*, en *ayey* *naar iets luisteren* en *naar iets kijken*; en eindelijk in *ayey*, zooals men in het dagelijksch leven dikwijls zegt voor *ayey* *eigenlijk*, zooals in het Maleisch, *ayey*, met het voorzetsel *ayey* *een weinig*, en beide met het Soendasche *ayey* van het éénlettergrepige *ayey* een klanknabootsend woord voor het geluid van vallende druppels.

Dat op dezelfde wijze ook door voorvoeging van een *e* of *o* tweelettergrepige grondwoorden uit éénlettergrepige gevormd zijn, kan ik wel niet met even duidelijke voorbeelden bewijzen, maar is uit zich zelf waarschijnlijk. De *e* treft men althans als loutere voorslag tot verzachting van de uitspraak aan in *ayey* Soend. en Mal. *ayey* voor het Sanskritsche *stri*, *vrouw*. Ook zijn die twee klinkers in de plaats van de andere klinkers gebruikt; en niet alleen in plaats van de verwante *i* en *oe*, maar ook van de *a*, zooals in *ayey* Md. zoo veel als *ayey* Kw., *ayey* Kr., *krijgen*, *verkrijgen*; en in *ayey* zooals in de de spreektaal menigvuldig gezegd wordt in plaats van *ayey* *veel*, van het grondwoord *ayey* *menigte*, *aantal*.

81. Van die tweelettergrepige grondwoorden kan de laatste lettergreep open zijn en dus op een klinker uitgaan (doch nooit op een Pëpët), òf door een me-

deklinker gesloten zijn; en wel door alle medeklinkers, uitgesonderd de halfklinkers, de verhemelte-letters en de tongletters ea en et ; maar nooit door twee. Een lettergreep, die op twee medeklinkers uitgaat, kan de Javaan zelfs niet uitspreken. Vreemde woorden met zulke lettergrepen spreekt hij daarom zoo uit, dat hij van de twee medeklinkers één weglaat, en meestal den laatsten, zooals b. v. in $\eta\tau\sigma\theta\eta\kappa\alpha\tau\eta$ voor *Resident*, $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ voor *leutenant*, $\eta\tau\sigma\theta\eta\kappa\alpha\tau\eta$ voor *Nederland*, $\alpha\sigma\eta$ voor *paacht*; somtijds ook den eersten, wannser die minder duidelijk hoorbaar is, zooals in $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ voor *Cleerens*, $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ voor *Wilkes*. Somtijds evenwel behoudt hij beide door den eersten met een Pispot of met denzelfden klinker als die, welke voorsgaat, zeldzaam met een anderen, uit te spreken; zooals in $\eta\sigma\theta\eta\kappa\eta$ voor *els*, $\alpha\sigma\eta$ $\eta\kappa\eta$ voor *Hartman*, $\eta\sigma\theta\eta\kappa\eta$ voor *vork*, $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ voor *stolp*, $\alpha\sigma\eta$ $\eta\kappa\eta$ voor het Engelsche *pumps*; of ook, als het een *r* of *l* is, door deze smeltletters met den voorsgaanden medeklinker te verbinden; zooals b. v. in $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ of $\alpha\sigma\theta\eta\kappa\eta$ voor *Huibert*. — Gaat een lettergreep van een vreemd woord op drie medeklinkers uit, dan laat de Javaan er wel twee van weg, zooals in $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ voor *van. Pabst*.

82. De voorlaatste lettergreep is van alle grondwoorden van zuiver Javaanschen oorsprong of open, $\delta\lambda$ enkel door een met den folgenden medeklinker overeenkomenden neusklink gesloten, — doch zoo, dat daarom evenwel de uitspraak van den klinker volkomen dezelfde blijft, als ware de lettergreep niet gesloten. — Hieruit alleen, daar de klinker in een geslotene lettergreep anders altijd kort en scherp van klank is, kan men alleen reeds met groote waarschijnlijkheid opmaken, dat de voorlaatste lettergreep in al zulke woorden oorspronkelijk open geweest is, en dat de sluiting daarvan door een neusklink alleen aan een in de eigendommelijke organisatie der spraakorganen gegronde neiging tot nasale uitspraak moet toegeschreven worden; en van vele zulke woorden kan dit ook nu nog bewezen worden. Zoo is het betrekkelijke voornaamwoord in Krámá $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ *inghang*, blijkbaar in plaats van $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ gelijk ook nog menigvuldig wordt uitgesproken, en dit niets anders dan een verlengde vorm van $\sigma\theta\eta$ (§ 80, aanm.); $\eta\sigma\theta\eta\kappa\eta$ (*sangká*) *afkomst*, *afkomstig*, *van af*, zooals uit de in het dagelijksche leven ook gebruikelijke vorm $\sigma\theta\eta$ kan blijken, in plaats van $\alpha\sigma\theta\eta$ waarom dan ook geletterde Javanen dit woord in de laatstgenoemde beteekenis, en even zoo het Krámá $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ zonder neusklink $\alpha\sigma\theta\eta$ en $\alpha\sigma\theta\eta$ geschreven willen hebben, niettegenstaande men *sangká* en *sangking* uitspreekt. Zoo is ook $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ of, zooals men eigenlijk schrijven moest, $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ *eerste*, *eerst*, in plaats van $\sigma\theta\eta\kappa\eta$, zooals men nog wel zegt en schrijft, en gelijk men in Krámá met verwisseling der tongletters en in een afgeleiden vorm altijd $\eta\sigma\theta\eta\kappa\eta$ van den grondvorm $\sigma\theta\eta\kappa\eta$ zegt. Zoo is ook het voegwoord $\eta\sigma\theta\eta\kappa\eta$ *en*, hetzelfde als het Maleische $\sigma\theta\eta$, *maka*; en

afgezien spit, braadspit, oorspronkelijk hetzelfde woord, als *afgezien wapentwig om mee te steken, dolk*.

Ofschoon, zooals boven gezegd is, die sluiting van de voorlaatste lettergreep eigenlijk alleen aan een nspiging der spraakorganen tot nasale uitpraak is toe te schrijven, zoo ziet men toch uit voorbeelden, zooals het laatste, dat het onderscheid van uitpraak ook in de woordvorming der taal tot onderscheiding van beteekenis gediend heeft, zoolet b. v. *afgezien* en *afgezien* twee verschillende woorden geworden zijn. Dat echter aan dien ingesogden neusklink in de woordvorming der taal ook *beteekenis* gehecht zou zijn, zooals hij de vorming van het werkwoord en den afgeleiden toestandsvorm, kannt mij niet waarschijnlijk voor.

83. Vóór de smeltletters en halfklinkers wordt sulc een neusklink tot sluiting van de voorlaatste lettergreep niet aangenomen. Want al is het, dat in woorden als *afgezien* Kw. *afgezien*, *afgezien* *vechten*, *afgezien* *mond van een rivier*, *afgezien* *loochenen, ontkennen*, *afgezien* *een werktuig om mee te polijsten*, *afgezien* *niet herkennen*, *afgezien* en *afgezien* *dwars*, *afgezien* *schew*, *afgezien* Kw. *afgezien*, *afgezien* *hameleon*, en *afgezien* *dwars*, de neusklink niet oorspronkelijk is; dan is die toch niet tot *sluiting van de voorlaatste lettergreep* aangenomen, maar behoort tot de laatste lettergreep.

84. Maar bijzonder geneigd is de Javan om de voorlaatste lettergreep met een neusklink te sluiten vóór de *af* en wel met den keelneusklink *ng*; b. v. in *afgezien* *voedings*, zooals gewoonlijk uitgesproken en ook geschreven wordt, in plaats van *afgezien* *gevoelen*, van *afgezien* *gevoel*. Evenzoo worden *afgezien* *instruieren*, *afgezien* *vervolgen*, *afgezien* *menigmaal*, en zelfs de eigennaam *afgezien* Ar. *afgezien* (*Moses*), dikwijls *afgezien* *afgezien* en *afgezien* uitgesproken. Een groot aantal andere dergelijke woorden, zooals *afgezien* *de toevlugt nemen*, *afgezien* *aanrukken*, *afgezien* Kr., van *afgezien* Ng., *afgezien* *koord*, *afgezien* *hert*, *afgezien* *over den tijd*, *afgezien* *geheime mededeeling, insluitering*, worden altijd zóó uitgesproken en geschreven.

In *afgezien* in plaats van *afgezien* door verdubbeling van de eerste letter van *afgezien* *hoe lang zoo meer toenemen*, en in *afgezien*, zooals men wel zegt en schrijft in plaats van *afgezien* *middel, onkosten*, heeft die uitspraak met den neusklink voor de *af* ook in de derde lettergreep van achteren plaats. Of zij ook plaats vindt voor de andere letters, namelijk zonder *beteekenis*, komt mij twijfelachtig voor. Evenwel zou men zoo *afgezien* Kw. zoo veel als *afgezien* Kr. *af*, van *afgezien* *drie*, kunnen beschouwen als in plaats van *afgezien* *met drie, drie hebbend*.

Dien keelneusklink *ng* treft men ook in enkele woorden vóór andere letters aan; en niet alleen vóór de met de *af* verwante verhemeltletters, zoo als in *afgezien* zooals men ook in plaats van *afgezien*, *afgezien* *zijn bloed opschorten*, en in *afgezien* zooals men gewoonlijk in plaats van *afgezien* *overeenkomst*, zegt en schrijft: maar ook vóór andere letters, zooals in *afgezien* Ng. en *afgezien* Kr. in plaats van het gewone

85. Alle niet zamengestelde woorden, waarvan de voorlaatste lettergreep door een anderen medeklinker, dan door een neusletter gesloten is, mag men veilig voor woorden van uitheemschen oorsprong houden: een opmerking, die mij door den heer Wilkens is medegedeeld. Van de meeste van die woorden is de uitheemsche oorsprong bekend: van de overige, waarvan de oorsprong niet bekend is, mag men hetzelfde onderstellen. In zulk een lettergreep wordt de klinker altijd scherp en de *a*, indien het woord niet met *an* begint, gewoonlijk kort en binnen 's monds als *Pépèt* uitgesproken (§ 44). Dit laatste schijnt zijn oorzaak te hebben in de vreemdheid en moeilijkheid voor den Javaan om onmiddellijk vóór een medeklinker een anderen medeklinker dan een neusklink uit te spreken, zoodat hij er zoo spoedig mogelijk overheen ijlt. Dat die uitspraak voor den Javaan eenige moeilijkheid heeft, blijkt ook daaruit, dat hij die vreemde sluitletter in de uitspraak zeer dikwijls weglaat, en b. v. *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* zegt, in plaats van *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *drift*, *toorn*, *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *Zaterdag*, *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *meëbrengen*, *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *tijd*, *stond*, *biduur*, *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* of *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *sich onderwerpen*. In andere woorden vermijdt hij het harde van de samenkomst van twee zulke medeklinkers door er een *Pépèt* tusschen te voegen, en zegt b. v. *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *ଅପରାଧ* *ଅନିଷ୍ଟ* in plaats van *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *berokkening van kwaad*, *ଅପରାଧ* *onverbonden*, *ଅନିଷ୍ଟ* *vorstelijke gemalin van den eersten rang*; zooals hij ook doet, waar zulk een harde samenkomst van twee medeklinkers ontstaat door het aanhechtsel *an* in vormen zooals *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *oprigte*, *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *doe weten*, *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *Ng.* en *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *veroorzake* *Kr.* *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *openbare*, *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *aanhooft*, *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *gevee*, die hij daarom gewoonlijk *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* uitspreekt en ook dikwijls zoo schrijft. Zelfs wanneer de sluitletter een smeltletter is, vermijdt hij gaarne het harde, dat er toch voor hem in ligt, door de smeltletter om te zetten en met den voorafgaanden medeklinker te verbinden. Zoo zegt hij veelal *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* en *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* in plaats van *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *van aanbelaug*, en *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *wil*. Zoo spreekt hij ook de woorden *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *kennis*, en *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *stoel*, veelal *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* en *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* of *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* uit, namelijk *zóó*, dat, ofschoon de *r* omgezet wordt, toch de klank van de scherpe *i* en *oe* ook in de nu opene lettergreep dezelfde blijft. En zoo worden *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* of liever *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *geheelenal*, en *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* (Ar. *بُرُوق*) *broek*, veelal *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* en *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* uitgesproken, daar de *Pépèt* na de omzetting van de *r* vóór den halfklinker *an* *oe* wordt (§ 48). In *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* voor *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* of *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *buffel*, wordt de *r* altijd geheel weggelaten.

Ook wanneer de sluitletter een neusletter is, die met den aard van den volgende medeklinker niet overeenkomt, wordt zij gaarne weggelaten. Zoo in *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* in plaats van *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* (bl. 92) en in *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* in plaats van *ନିର୍ଦ୍ଦେଶ* *nut*, *heilsame strekking*, Arb. *مُفِيد*.

Wanneer *zóó* een andere medeklinker tot verzachting van de uitspraak weggelaten

wordt, dan wordt somtijds zelfs een met den volgende medeklinker overeenkomende neuklink tot abutletter daarvoor in de plaats gesteld. Zoo wordt in plaats van *ਅਠ* Ar. *ਅਠ*, *lastyding*, *geeding*, ook *ਅਠ* uitgesproken en geschreven.

86. Elke lettergreep van een Javaansch grondwoord begint ook doorgaans slechts met één enkelen medeklinker. In het algemeen kan in het Javaansch een lettergreep alleen dan met twee medeklinkers aanvangen, wanneer de laatste van de twee medeklinkers een smeltletter of halfklinker is, zooals in *ਅਠ* *koud*, (*ਅਠ* *bedorven*, *ਅਠ* *mat*, *ਅਠ* *begaan*, *ਅਠ* *stem*, *ਅਠ* *iemand geven*, *ਅਠ* *titel van bejaarde mannen*, *ਅਠ* *opmerken*). Zelfs de zoo gemakkelijke samenstelling van *s* en *t* kent het Javaansch niet; waarom b. v. het Hollandsche woord *stapel* door den Javaan *ਅਠ* uitgesproken en geschreven wordt. En zoo worden in uitheemsche woorden, die in de taal worden opgenomen, hardere samenstellingen van medeklinkers aan het begin van een lettergreep altijd op de een of andere wijze verzacht. Zoo wordt het Sanskritsche *ਸਾਤ੍ਰਿਯਾ*, *satrya*, *satrya* en *ਸ੍ਰੀ*, *srī*, *srī* meestal *ਅਠ* uitgesproken. — Alle samenstellingen van twee medeklinkers, waarvan de laatste geen smeltletter of halfklinker is, die men soms mag aantreffen, zijn of poëtische zamentrekkingen om de vermaat, of zijn als spelfouten te beschouwen, zooals men b. v. voor *ਅਠ* *alle*, wel eens *ਅਠ* geschreven vindt (§ 50). Zelfs schijnt het getal *grondwoorden* van echt Javaanschen oorsprong, die met twee medeklinkers aanvangen, waarvan de tweede een smeltletter of halfklinker is, niet bijzonder groot te wezen, en zich voornamelijk te bepalen tot klanknabootende woorden, zool (*ਅਠ* en *ਅਠ*), die de verschillende door het op verschillende wijzen vallen van lichamen veroorzaakte geluiden nabootsen. — Ook moet nog opgemerkt worden, dat, ofschoon een lettergreep, die met twee medeklinkers aanvangt, waarvan de tweede een smeltletter of halfklinker is, voor de uitspraak van den Javaan geen bijzondere moeilijkheid heeft, hij toch geneigd is, die uitspraak door het weglaten van de smeltletter of halfklinker zich nog gemakkelijker te maken. Zoo zegt men voor *ਅਠ* *zou*, dikwijls *ਅਠ* voor *ਅਠ* *iemand iets geven*, zoo niet altijd, toch meestal *ਅਠ* en voor *ਅਠ* *naar het Oosten*, altijd *ਅਠ*. Wanneer van de beide medeklinkers, waarmee de lettergreep aanvangt, de eerste een halfklinker en de tweede een smeltletter is, dan wordt somtijds de eerste weggelaten. Zoo zegt men dikwijls *ਅਠ* in plaats van *ਅਠ* *Hollands*, *Hollandsch*; *ਅਠ* in plaats van *ਅਠ* *doeh alleen in den zin van een kennis*, *bekende*, en niet in den zin van *kennis*, *kunde*, *wetenschap*; en *ਅਠ* in plaats van *ਅਠ* *in den zin van als zeker bekend*, *bepaald* of *te bepalen*, en niet in de beteekenis van *bekend*.

87. *Klemtoon* bestaat er in het Javaansch niet, indien men daaronder volgens de eigenlijke beteekenis van het woord verstaat de klem of nadruk, die in het

Hollandsch en in de andere Germaansche talen door verheffing of hooger toon van stem gegeven wordt aan dat gedeelte van een woord, of aan dat woord van een zin, dat het meeste gewigt heeft. Die nadruk, of het meerder gewigt van een woord in den zin, wordt op andere, verschillende wijzen te kennen gegeven. Het *accent* der taal, of de *toon*, waarop het Javaansch gesproken wordt, bestaat, behalven in den toon en de buiging der stem, die de beweging van het gemoed uitdrukt, alleen daarin, dat men van elke zinsnede, en zoo ook van ieder meerlettergrepig woord, wanneer het afzonderlijk wordt uitgesproken, de twee laatste lettergrepen langzamer of meer slepend, doch beide gelijk hoog van toon, uitspreekt; uitgezonderd alleen de voorlaatste lettergreep, als deze een *Pépét* heeft, daar deze klinker uit zijn aard geen lange lettergreep vormen kan, althans niet wanneer de lettergreep door geen medeklinker gesloten wordt; want is zij gesloten, dan kan zij ook wat meer gerekt worden, en wordt dit dan ook werkelijk. Vooral de twee laatste lettergrepen van een geheel volzin spreekt men zoo meer slepend uit. De scherpe klank der klinkers, waar die volgens de regels van uitspraak plaats heeft, verandert door die langzamer uitspraak in de twee laatste lettergrepen niet, dan alleen somtijds bij zeer slepende uitspraak aan het einde van een geheel volzin, zoodat men dan b. v. *Daah*, wel eens *taah* hoort uitspreken. — Al de overige lettergrepen van een woord of zinsnede worden op één en denzelfden toon uitgesproken, zonder dat ook tusschen lange en korte lettergrepen meer onderscheid gemaakt wordt, dan de aard der lettergrepen van zelf meebrengt: want natuurlijk zijn de geslotene lettergrepen langer dan de opens, en is de *Pépét* altijd kort. Alleen wordt ook somtijds midden in een zinsnede een woord, waarop men bijzonder drukken wil, slepende, maar toch zonder verheffing van stem, uitgesproken: doch dit is in het algemeen zeldzaam, en geschiedt gewoonlijk ook dan alleen, wanneer men op geen van de andere wijzen, die der taal ten dienst staan, het woord kan doen uitkomen, of bij den aanvang van den zin dit verzuimd heeft te doen.

Uit het bovenstaande blijkt, dat het accent van het Javaansch zeer veel overeenkomst heeft met dat van het Fransch, behalven dat in het Fransch in den regel alleen de laatste lettergreep van een zinsnede, wanneer die namelijk geen stomme *e* (= *Pépét*) heeft, zoo verlengd wordt, en alleen dan ook de voorlaatste lettergreep nagenoeg even lang wordt uitgesproken, als deze een *lange* lettergreep is, zooals b. v. in *montré* en *prendra*. Om die rede vindt dan ook de Javaan en de inlander, dat van alle vreemdelingen de Franschman het Maleisch het welluidendst en aangenaamst uitspreekt. Onverdraaglijk is hem de zoo sterk geaccentueerde en van den éénen toon in den anderen vallende uitspraak van den Chinees. Maar ook de uitspraak van den Hollander, wanneer hij het Maleisch of Javaansch op zijn Hollandsch met klemtoon uitspreekt en zich het inlandsch accent nog niet heeft aangewend, is voor het gehoor

in een keel spitsen punt, uitloopen. Zoo spreekt hij ook *keel klein*, om daaraan de beteekenis van *keel klein*, *uiterst klein*, te geven, met een fijne stem *ijilt* (of *ijiliet*, en met een duidelijk uitgesprokene *k*) uit. Even zoo tracht hij de beteekenis van *hoog*, te verhoogen, door de Soekoe in de laatste lettergreep niet scherp-kort, maar vel en lang uit te spreken, en *doewoer* te zeggen. En zoo geeft hij aan *groot*, den zin van *ontzachtijk groot*, door den laatsten klinker met een groffe en holle stem ongeveer als onsen twesklank *en* uit te spreken.

90. Maar vooral opmerkelijk en eigenaardig is het, dat ditzelfde onderscheid van betekenis, dat men in de Javaansche taal aan den klank der verschillende klinkers hecht, ook gebruikt is geworden om van woorden met dieper klinkende vocalen Krāmā-woorden te vormen, door dierzelfde woorden in de beleefde taal met hooger en fijner klinkende vocalen uit te spreken, alsof de klank van die diepere vocalen, die in de taal het *grootere*, *groffere* en *waardere* beteekenen, iets *loms* en *plomps* had. Somtijds zijn de woorden, waarvan op deze wijze Krāmā-woorden gevormd zijn, nu nog maar alleen in poëzie in gebruik of Kāvī-woorden, terwijl daarvoor in Ngoko tegenwoordig geheel andere woorden gebruikt worden: doch dan is het waarschijnlijk, dat zulk een woord vroeger ook in proza, en dus als Ngoko, in gebruik was; en van sommige is dit zelfs nog bewijsbaar. — De regels, die de taal bij deze vorming van Krāmā-woorden door verandering van klinkers gevolgd is, zijn niet algemeen geldend voor alle woorden van denzelfden vorm, maar bepalen zich door het spraakgebruik alleen tot bepaalde veel gebruikelijke woorden. Die regels nu zijn de volgende:

a. Een *a* in de laatste lettergreep wordt veranderd in *i*, vooral wanneer het woord op een *a* uitgaat en deze klinker dus *â* wordt uitgesproken. Zoo zegt men voor *Java*, *waken*, *zorg dragen*, *gelijkenis*, *godsdienst*, *of*, *als*, *dat*, *te koop aanbieden*, *magtig*, *in staat*, *ontvangen*, *Holland*, *Hollander*, *prijs*, *gedachte*, *op hooge landen gezaaide rijst*, *witwattend*, *ook*, *wege*, *rood koper*, *op de handen dragen*, *hoogland*, *vereinigd*, in Krāmā *Java*, *waken*, *zorg dragen*, *gelijkenis*, *godsdienst*, *of*, *als*, *dat*, *te koop aanbieden*, *magtig*, *in staat*, *ontvangen*, *Holland*, *Hollander*, *prijs*, *gedachte*, *op hooge landen gezaaide rijst*, *witwattend*, *ook*, *wege*, *rood koper*, *op de handen dragen*, *hoogland*, *vereinigd*.

Zoo ook *lang geleden*, van het Kāvī *weg*, terwijl men tegenwoordig in Ngoko *weg* zegt; *weg*, van *Kw.*, dat in Ngoko alleen maar in den zin van *middel*, *oorzaak*, in gebruik is, terwijl in de eigenlijke beteekenis van *weg* *analoog* gebezigd wordt; *met*, van *Jawa* dat in Ngoko in die beteekenis niet meer gebruikt wordt, maar plaats gemaakt heeft voor *gedaanste*, van *Kw.*, dat echter ook in Ngoko nog wel gebruikt wordt, doch zelden, daar het gewone Ngoko-woord *is* is. Sommigen maken ook dit wel eens tot een Krāmā-woord door er den Krāmā-vorm *met* aan te geven: doch verkeerd. Even

verkeerd is het, dat sommigen aan het woord $\alpha\alpha\epsilon\alpha$ naam, dat een bepaald Krāmā-woord is, dien Krāmā-vorm geven en $\alpha\alpha\epsilon\epsilon$ zeggen. — $\alpha\epsilon\alpha\epsilon$ is ook, met verwisseling van lipletters, het Krāmā van $\alpha\alpha\epsilon\omega$ buiten. — Welke woorden nu dien Krāmā-vorm aannemen, en welke niet, kan door geen regels bepaald worden. Men ziet uit de aangehaalde woorden, dat het meestal woorden zijn, die op $\alpha\alpha$, $\epsilon\epsilon$, en $\omega\omega$ uitgaan: doch regel is dit niet. Zoo is b. v. $\alpha\epsilon\alpha\omega$ versierd, versiering, Krāmā-Ngoko. Voor $\alpha\eta\alpha\omega\epsilon\alpha$ best, voortreffelijk, deugzaam, zeggen velen in Krāmā $\alpha\eta\alpha\omega\epsilon\epsilon$ maar door anderen wordt dit afgekeurd. Zoo zeggen ook velen in Krāmā $\omega\alpha\epsilon\epsilon$ voor $\omega\alpha\epsilon\alpha$ zoo wel in den zin van beleefd, beleeftheid, als in den zin van trouwen: doch volgens anderen is $\omega\eta\epsilon\epsilon$ in de eerste beteekenis Krāmā-Ngoko. Ook voor het Arabische $\alpha\eta\alpha\omega\epsilon\alpha$ of $\alpha\eta\alpha\omega\epsilon\epsilon$ wetgeleerde, zeggen velen in Krāmā $\alpha\eta\alpha\omega\epsilon\epsilon$ of $\alpha\eta\alpha\omega\epsilon\alpha$ doch algemeen aangeneem is het niet.

Sommige woorden, die uit het Sanskritsch ontleend zijn, hebben ook in deze taal reeds beide uitgangen, dien op α voor het mannelijk, en dien op ϵ voor het vrouwelijk geslacht; en dan hebben de Javanen, die het onderscheid van geslacht bij woorden, die geen onderscheid van sekse of kunne beteekenen, niet kennen, beide vormen zoo in hun taal opgenomen, dat zij den mannelijken vorm in Ngoko, en den vrouwelijken in Krāmā gebruikt hebben. Zoo is in het Sanskritsch nagara van het mannelijk, en nagari van het vrouwelijk geslacht, en beteekenen beide stad: doch in het Javaansch is $\alpha\alpha\alpha\alpha$ Ngoko, en $\alpha\alpha\alpha\epsilon$ Krāmā, terwijl in het Maleisch alleen de vrouwelijke vorm $\alpha\alpha\alpha\epsilon$ is aangenomen.

b. Een $\alpha\epsilon$ in de laatste lettergreep wordt daarentegen veranderd in α , wanneer ook de voorlaatste lettergreep een α of een Pēpēt heeft. Zoo zegt men voor $\epsilon\eta\epsilon\eta$ vet, $\alpha\alpha\eta\epsilon\eta$ beloven, $\alpha\alpha\epsilon\eta\epsilon$ bevel, $\epsilon\eta\epsilon\alpha$ schedeloostelling, $\epsilon\eta\epsilon\eta$ aaneensluiting, $\epsilon\eta\epsilon\eta$ omsingeld, $\alpha\epsilon\eta\epsilon\eta$ verbrijzeld, $\alpha\epsilon\eta\epsilon\eta$ wadijveren, $\epsilon\eta\epsilon\eta$ fijn, dun, $\alpha\epsilon\eta\epsilon\eta$ raad, $\alpha\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ slaan, in Krāmā $\epsilon\eta\epsilon\alpha$ $\alpha\alpha\alpha\eta\epsilon\eta$ $\alpha\alpha\epsilon\eta\epsilon$ $\epsilon\eta\epsilon\alpha$ $\epsilon\eta\epsilon\eta$ $\alpha\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$. Somtijds wordt, als in Ngoko het woord op een $\alpha\epsilon$ uitgaat, in Krāmā de α met een Wigujan uitgesproken. Zoo in $\epsilon\eta\alpha\epsilon\eta$ Krāmā-vorm van $\epsilon\eta\alpha\epsilon\eta$ mat, krachteloos.

Zoo is ook $\alpha\epsilon\alpha\epsilon\eta$ regen, een Krāmā-vorm van $\alpha\epsilon\alpha\epsilon\eta$ dat nog in Mādya gebruikt wordt, terwijl men in Ngoko $\alpha\eta\alpha\epsilon\eta\epsilon\eta$ zegt. — Ook voor $\alpha\eta\epsilon\eta$ of $\eta\alpha\alpha\epsilon\eta\epsilon\eta$ rekening, zegt men, ofschoon de voorlaatste lettergreep geen α of Pēpēt heeft, in Krāmā $\eta\alpha\alpha\epsilon\eta$.

c. Indien ook tevens de voorlaatste lettergreep een $\alpha\epsilon$ heeft, dan verandert deze tegelijk in een Pēpēt. Zoo in Ngoko $\alpha\eta\alpha\eta$ haast, $\alpha\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ gelooven, vertrouwen, $\epsilon\eta\eta\epsilon$ mager, $\alpha\eta\epsilon\eta$ kwart Spaansche mat, $\epsilon\eta\epsilon\eta$ het opzigt houden, op iets passen, $\epsilon\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ stijf, vast, $\alpha\eta\alpha\eta\epsilon\eta$ nest, $\alpha\eta\alpha\eta\epsilon\eta$ vermeerdering, $\alpha\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ gelucht, $\eta\eta\alpha\eta\epsilon\eta$ ongeregeld, $\epsilon\eta\alpha\eta\epsilon\eta$ aanwijzing, $\epsilon\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ behoefte, nood, gebrek, $\alpha\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ onthaal, $\alpha\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ heel, in zijn geheel, $\epsilon\eta\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ daglooner, $\eta\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ omvallen, $\alpha\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ zitten, $\eta\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ neêrvallen, $\epsilon\eta\epsilon\eta\epsilon\eta$ aangaande, betreffende, $\eta\eta\alpha\eta\epsilon\eta$ mis,

dit laatste is eigenlijk (volgens *d.*) de Krāmā-vorm van *amēa; amēa;*, zooals men in Ngoko ook wel in plaats van *amēa; amēa;* zegt.

91. Zonderling en moeilijk te verklaren is een andere vorming van Krāmā-woorden, door aan een woord een geheel anderen uitgang te geven. De uitgangen, die men daartoe menigvuldig, of ten minsten in meer dan één woord, gebezigd vindt, en die men dus als bepaalde Krāmā-uitgangen beschouwen kan, zijn de volgende:

a. — *amēa;* gewoonlijk in plaats van — *āri*, wanneer er een *a* voorafgaat, en dus — *āntoen* in plaats van — *āri*; b. v. in *amēa; amēa; amēa; amēa;* Krāmā-vormen van *am-āri* *achterblijven*, *am-āri* *rijst in de aren*, *am-āri* *ophouden*, *am-āri* *voorstellen, in overweging geven*, *am-āri* *vingerbreed*, *amēa; amēa;* *ongehinderd voortgaan*. — Zoo ook in plaats van — *amēa;* in *amēa;* Ng., *amēa;* Kr., *verwieseld*; in plaats van — *amēa;* in *amēa;* Ng., *amēa;* Kr., *ambtenaar*; en in plaats van — *amēa;* zelfs zonder dat er een *a* voorafgaat, in *amēa;* Ng., *amēa;* Kr., *zenden*.

b. — *amēa;* en wel *vooreerst* in plaats van — *amēa;* b. v. in *amēa;* *amēa;* *amēa;* *amēa;* Krāmā-vormen van *am-amēa;* *zee*, *am-amēa;* *rijkssieraden*, *am-amēa;* *vermoeden, meening*, *am-amēa;* *hoeveel? Madura*, *am-amēa;* *vergiftenis*. En zoo is ook *am-amēa;* *spreken*, eigenlijk de Krāmā-vorm van *am-amēa;* *redenering*, terwijl men voor *am-amēa;* in Ngoko *am-amēa;* zegt; en *am-amēa;* *praat, praatje*, eigenlijk niet van *am-amēa;*, zooals men in Ngoko zegt, maar van *am-amēa;* Kr. Ng. *spraak, taal*. — Deegelijks in plaats van — *am-amēa;* zooals in *am-amēa;* en *am-amēa;* Krāmā-vormen van *am-amēa;* *avond*, en *am-amēa;* benaming van een *Bimaneesch* paard; — en ook in plaats van *am-amēa;* wanneer er geen *a* voorafgaat (vrg. *a.*), zooals in *am-amēa;* en *am-amēa;* veel gebruikelijke Krāmā-vormen van de namen *am-amēa;* *Kadiri*, en *am-amēa;* *Imā-giri*; gelijk men ook in plaats van *am-amēa;* dat het Krāmā is van het Ngoko *am-amēa;* *deur, poort*, veelal met een Krāmā-vorm *am-amēa;* zegt; — en even zoo in plaats van *am-amēa;* in *am-amēa;* en *am-amēa;* van *am-amēa;* en *am-amēa;* *vervolgens, weldra*. — Ten tweede in plaats van *am-amēa;* b. v. in *am-amēa;* *am-amēa;* *am-amēa;* *am-amēa;* of *am-amēa;* *am-amēa;* Krāmā-vormen van *am-amēa;* *oorzaak*, *am-amēa;* *zoo veel*, *am-amēa;* *dag*, of *am-amēa;* *China*.

Zoo is ook van *am-amēa;* *aanwezig zijn*, de Krāmā-vorm *am-amēa;* (met een *Taling-taroeng* in de voorlaatste lettergreep om den klank *ā* te behouden): doch dit wordt tegenwoordig als *Mādyā* gebruikt, en daarvoor in Krāmā *am-amēa;* gezegd. — Ook in plaats van — *am-amēa;* of — *am-amēa;* vindt men dien Krāmā-uitgang in het met het aanhechtsel *am* gevormde *am-amēa;*, het Krāmā van *am-amēa;* of *am-amēa;*, *bekend, bepaald, zeker*. — Van *am-amēa;* *wie?* is de Krāmā-vorm *am-amēa;* doch dit laat zich verklaren uit dat Maleisch, waarin het vraagwoord *siapa*, luidt, en waaruit blijkt, dat *am-amēa;* een verkorting is van *am-amēa;* en zamengesteld uit het

Onregelmatig is *ḥaṅḡaṅḡa*, het Krāmā van *ḥaṅḡa* rotting, als ware het van *ḥaṅḡaṅḡa*.

2°. in plaats van — *an* en — *an* zooals in *ḥaṅḡaṅḡa* Ng., *ḥaṅḡaṅḡa* Kr., *dwadelijk*; *ḥaṅḡa* Ng., *ḥaṅḡaṅḡa* Kr., *doorgaan, werkelijk plaats hebben*; *ḥaṅḡaṅḡa* Ng., *ḥaṅḡaṅḡa* Kr., *vloek, eed*; *ḥaṅḡaṅḡa* Ng., *ḥaṅḡaṅḡa* Kr., *verhaal*.

3°. in plaats van — *an* — *an* — *an* — *an* — *an* of — *an* en — *an*. Zoo zijn *ḥaṅḡaṅḡa*, *ḥaṅḡaṅḡa*, *ḥaṅḡaṅḡa*, *ḥaṅḡaṅḡa*, *ḥaṅḡaṅḡa*, *ḥaṅḡaṅḡa*, *ḥaṅḡaṅḡa*, *ḥaṅḡaṅḡa* Krāmā-vormen van *ḥaṅḡa* *staal*, *ḥaṅḡa* naam van een vrucht, *ḥaṅḡa* *waarde*, *ḥaṅḡa* *leeren*, *ḥaṅḡa* *weegschaal*, *ḥaṅḡaṅḡa* *verschillend, anders* (waarvan het gewone Krāmā echter *ḥaṅḡaṅḡa* is), *ḥaṅḡaṅḡa* *pacht*, en *ḥaṅḡa* naam van een landschap, en *ḥaṅḡaṅḡa* *peper*: en even zoo is *ḥaṅḡaṅḡa*, de grondvorm van het werkwoord *ḥaṅḡaṅḡa*, ook het Krāmā van *ḥaṅḡa* den grondvorm van *ḥaṅḡa* *lezen*.

Het eerstgenoemde *ḥaṅḡaṅḡa*, Krāmā-vorm van *ḥaṅḡa* *staal*, wordt verder ook gebruikt als Krāmā van *ḥaṅḡaṅḡa* *piek*. — Van *ḥaṅḡa* *gereed gemaakt, geregt, offerhande*, wordt de Krāmā-vorm *ḥaṅḡaṅḡa* als Krāmā-*inggil*, zoo wel in Ngoko als in Krāmā, gebezigd in den zin van *gereed voor een aanzienlijke* (in plaats van *ḥaṅḡaṅḡa* K. N. *gereed*), en van *aanbod of aanbieding aan een aanzienlijke* (in plaats van *ḥaṅḡaṅḡa* *aanbod of aanbieding aan een meerdere*), ja ook van *op de wacht staan voor een aanzienlijke* (in plaats van *ḥaṅḡaṅḡa* Ng., *ḥaṅḡaṅḡa* Kr., *op de wacht staan*). En zoo schijnt ook *ḥaṅḡaṅḡa*, Krāmā-*inggil* van *ḥaṅḡa* Ng., *ḥaṅḡaṅḡa* Kr., *witkomst*, eigenlijk een Krāmā-vorm te zijn van *ḥaṅḡa* *zaad, spruit, voortspuitend*, gelijk het dan ook nog werkelijk als Krāmā, en niet als Krāmā-*inggil*, in het begin van brieven gebruikt wordt in den zin van *aanwang, begin*.

4°. eindelijk in plaats van — *an* en — *an*. b. v. in *ḥaṅḡaṅḡa* *aanmerking* en *ḥaṅḡaṅḡa* Krāmā-vormen van *ḥaṅḡa* *gevoel*, *ḥaṅḡaṅḡa* *zwaar om te volvoeren*, en *ḥaṅḡaṅḡa* *ingezouten zeevisch*. En zoo wordt ook voor *ḥaṅḡaṅḡa* K. N., *het zal wel niet zijn*, in de spreektaal als Krāmā-vorm dikwijls *ḥaṅḡaṅḡa* gebruikt, tegelijk met verandering van den neusletter, als sluitletter van de voorlaatste lettergreep, overeenkomstig den aard van den volgende medeklinker.

Ook schijnt *ḥaṅḡaṅḡa* (= *ḥaṅḡaṅḡa*, Krāmā van *ḥaṅḡa* *tot aan toe*) niet een Krāmā-vorm van het of in 't geheel niet, of weinig, gebruikelijke *ḥaṅḡa* maar van het in Ngoko veel gebruikelijke *ḥaṅḡaṅḡa* of *ḥaṅḡaṅḡa* te wezen.

Onregelmatig treft men dezen Krāmā-uitgang ook nog aan in *ḥaṅḡaṅḡa* van *ḥaṅḡaṅḡa* *gereed, uitgerust, gekleed* (waarschijnlijk in navolging van *ḥaṅḡaṅḡa* Ng., *ḥaṅḡaṅḡa* Kr., dat ook in een anderen zin *klaar, gereed, beteekent*), in *ḥaṅḡaṅḡa* van *ḥaṅḡaṅḡa* *in paud nemen* (ofschoon dat Krāmā misschien eigenlijk te beschouwen is als gevormd van *ḥaṅḡaṅḡa* of *ḥaṅḡaṅḡa*, het Krāmā van *ḥaṅḡa* of *ḥaṅḡaṅḡa* *afwisselen, vervangen*), in *ḥaṅḡaṅḡa*, als Krāmā van *ḥaṅḡaṅḡa* *anders*,

verschillend, en als Krāmā-*inggil* van *anān* Krāmā van *anā* lang; en eindelijk in *anānānā*, dat nevens het regelmatige *anānānā* ook wel als Krāmā-vorm van *anān* grondvorm van *anān* voorstellen, gebruikt wordt.

e. — *ai* in plaats van — *ay* of — *ay* zooals in *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* en *ayai* Krāmā-vormen van *anāy* het voorwaarts gaan, *anāy* hout, *anāy* verkocht kunnen worden, *anāy* loopen, wegloupen, en *ayay* het lachen; en zoo is ook *anāi* het Krāmā van *anāy* voortgaan, voort, een Krāmā-vorm van *anāy* dat in poëzie hetzelfde beteekent. — Verder in plaats van — *ayon*, in *anāi* en *anāi* Krāmā van *anāy* willen, en *anāy* vóór, maar eigenlijk Krāmā-vorm van *anāy* en *anāy*, dat in Kawi hetzelfde beteekent; — en in plaats van — *au* in *anāi* nevens *anāy*, Krāmā-vorm van *anāu* vertrouwen, en in *anāi* Krāmā van *anāi* welvoarend, gezond, maar eigenlijk Krāmā-vorm van *anāu* Kw. hersteld, genesen; — ook in plaats van — *u* in *anāi* Krāmā-vorm van *anāy* jagen, najagen, vervolgen; — en van — *ay* in *anāi* Krāmā van *anāy* ploeg.

f. — *ai* in plaats van — *n*, — *n* of — *nay* b. v. in *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* Krāmā-vormen van *anān* *tusschenruimte*, *anān* vermoeden, *anān* *blijkbaar*, *anān* *regtszaak*, *anān* *schaars*, *anān* *Samarang*, en *anān* *Mataram*. Ook is *anāi* het Krāmā van *anān* *arak*, en als grondvorm van *anāi* het Krāmā van *anāy* grondvorm van *anāy* *bieden*.

g. — *ai*, ook wel — *ai*, in plaats van — *oe*, — *oeh* of *oeng*, gewoonlijk met voorafgaande *an* of ook wel *an* b. v. in *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* Krāmā-vormen van *anāy* het ingaan, *anāy* reuk, *anāy* naam van een soort van appel, *anāy* niet weten, *anāy* loegijft, *anāy* *gelaacht*, *anāy* *moeijelijk*. In *anāi*, Krāmā-vorm van *anāy* *asohgraano*, is de *an* in de meer gewone *an* veranderd. Overigens treft men dien Krāmā-uitgang nog alleen maar aan in een paar woorden, waarvan het Ngoko uitgaat op *ay*. Zoo is *anāi* ook het Krāmā van *anāy* *hanespoor*; en wordt voor *anāy* *ommozel*, ofschoon het meestal als Krāmā-Ngoko beschouwd wordt, in Krāmā ook wel *anāy* gezegd.

h. — *ai* in plaats van — *ai* wanneer er een *a* voorafgaat. Zoo in *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* *anāi* Krāmā-vormen van *anāi* *in den weg staan*, *anāi* *hinderen*, *anāi* *voorposten* van een leger, en *anāi* naam van een klasse van menschen. Ook wordt voor *anāi* naam van een soort van lang gras, in Krāmā *anāi* gebruikt, dat évenwel eigenlijk een Krāmā-vorm van *anāi* is.

i. — *ai* in plaats van — *ai* wanneer er een andere klinker, dan een *a*, voorafgaat. Zoo in *anāi* en in *anāi*, grondvorm van *anāy* Krāmā-vormen van *anāi* *verdwijnen*, *anāi* *verloren gaan*, en van *anāi* grondvorm van *anāi* *tellen*, *anāi* *rekenen*; en in *anāi*, Krāmā van *anāi* *leder*, waarin, met

de laatste, ook de voorgaande *su* in *su* veranderd is. — Voor — *su*? vindt men dien zelfden uitgang gebruikt in *su-su-su-su-su*, een Krāmā-vorm van *su-su-su-su-su*, gewoonlijk *su-su-su-su-su*; *spijzen bereiden, koken*, ofschoon dit meestal als Krāmā-Ngoko gebruikt wordt; en voor — *su* in *su-su-su-su*, Krāmā van *su-su-su-su* van *su* *werpen*.

Ook het Mādyā *su-su-su-su* *zoeken*, is eigenlijk een Krāmā-vorm van *su-su* dat in Kāwi hetzelfde beteekent; en dat het ook werkelijk nog, zoo niet in het Soerakartasche, dan toch elders, als Krāmā gebruikt wordt, kan men zien uit de *Rādjā Pirangon*, bl. 15, r. 6 vlgg.

j. — *su-su-su*, in plaats van — *su*, in *su-su-su* en *su-su-su-su*, Krāmā-vormen van *su-su*, *hoord, touw*, en *su-su-su*, *gebit, stang*; en in *su-su-su*, Krāmā-vorm van *su-su* gewoonlijk *su-su* *terugkeeren*.

k. — *su-su-su* in plaats van — *su* en — *su*? in *su-su-su-su* en *su-su-su-su*, Krāmā-vormen van *su-su* *slecht*, en *su-su-su* *verliezen*. En zoo is ook *su-su-su*, het Krāmā van *su-su-su* *naar*, de Krāmā-vorm van het Kāwi *su-su-su-su* met verwisseling van *su* met *su* (§ 34), wegens de onwelluidendheid van twee *Wā's* onmiddellijk na elkander in hetzelfde woord; en *su-su-su-su*, het Krāmā van *su-su* *hond*, in plaats van *su-su-su-su* (volgens § 85), de Krāmā-vorm van *su-su-su* ook *su-su-su* dat in Kāwi voor *hond* gebruikt wordt, doch eigenlijk *midde hond* of *jakhals* beteekent.

l. — *su-su-su* in plaats van — *su* in *su-su-su-su* *su-su-su-su* en *su-su-su-su-su* Krāmā-vormen van *su-su* grondvorm van *su-su* *tegen elkander laten vechten*, *su-su* *honig*, en *su-su-su* of *su-su-su-su* *bewijsting*.

m. — *su-su-su*. Zoo zegt men voor *su-su-su* gewoonlijk *su-su-su* *aangezegde of beloofde tijdsbepaling*, in Krāmā *su-su-su* en *su-su-su-su* maar ook *su-su-su* voor *su-su-su* *accijns*, en voor *su-su-su* in de uitdrukking *su-su-su-su* Ng., *su-su-su-su* Kr., *bedenkelyk*.

n. — *su-su*. Zoo zijn *su-su-su-su* en *su-su-su-su* Krāmā-vormen van *su-su* *stijf*, en *su-su-su* *bekennen, beweren*; en wel zeer waarschijnlijk in navolging van den uitgang — *su-su-su-su* der causative werkwoorden in Krāmā, voor den uitgang — *su-su-su* in Ngoko. Deze uitgang der causative werkwoorden in Krāmā is evenwel niet door vorm-verandering uit den in Ngoko gebruikelijken uitgang ontstaan; gelijk daaruit blijken kan, dat in Kāwi, en dus in het oudere Javaansch, even als in het Soendasch en Maleisch, de uitgang van die werkwoorden — *su-su-su* is. — Ook is van *su-su-su* *niet aanwezig*, het Krāmā *su-su-su-su*.

Behalven de hierboven genoemde Krāmā-vormen, waarvan de meeste maar in een klein getal woorden voorkomen, zijn er nog andere Krāmā-woorden, die insgelijks door verandering van den uitgang van het woord gevormd schijnen te zijn, maar waarvan men slechts enkele, of op zijn hoogst een paar voorbeelden aantreft. Zoo zijn *su-su-su-su* en *su-su-su-su* Krāmā-vormen van *su-su* *effen*, en *su-su-su-su* *algemeen*

verspreid; en zoo is ook *asachonj* het Krâmâ van *asas*, *nat rijstveld*. Zoo heeft men ook *asinhonj* en *asichonj* als Krâmâ van *asihonj*, *ten halven, tussehen briden, te kortkomen*, en *asichonj* *geluid*; *asichonj* van *asihonj*, *vechten*, en als Krâmâ-Josoon ook van *asihonj* *vragen*, waarvan andere het Krâmâ *asihonj* is; *asas* van *asaj*, *geneesmiddel*; *asinhonj* Krâmâ van *asihonj*, *groot van massa, aanzienlijk*, maar een Krâmâ-vorm van *asihonj*, dat als Kâwi hetzelfde, en als Krâmâ-Ngoko *hoog*, van water, en als Krâmâ-Ingil *verheven, aanzienlijk*, beteekent; *asichonj* van *asihonj*, *gesmedene*; *asichonj* van *asihonj*, *papier van boomchors*; *asichonj* van *asihonj*, *gemakkelijk*; *asichonj* van *asihonj*, *groen*; *asichonj* van *asihonj*, *rood*; *asichonj* van *asihonj*, *ruim*; *asichonj* van *asihonj*, *hoorn*; *asichonj* van *asihonj*, *kam*; *asichonj* van *asihonj*, (wat echter ook als Kr. Ng. gebruikt wordt) *omvatten, in zich bevatten, inhouden*; *asichonj* van *asihonj*, *landstroom*; *asichonj* van *asihonj*, *limoen*. Het is zelfs in het geheel niet zeker, dat al deze Krâmâ-woorden door verandering van het Ngoko-woord gevormd, en dus werkelijk Krâmâ-vormen zijn. Nog minder zeker is dit b. v. van *asichonj*, het Krâmâ van *asihonj*, *wiltkomst*, *asichonj* van *asihonj*, *ruiling, verwisseling*, *asichonj* van *asihonj*, *verlaten*, *asichonj* van *asihonj*, *baksteen*, *asichonj* van *asihonj*, *kooppen*, *asichonj* van *asihonj*, *gang, qamichonj* van *asihonj*, *gedenken*, en dergelijke meer: want de gelijkheid van het begin van het woord kan wel toevallig zijn. Zoo is b. v. *asichonj*, het Krâmâ van *asihonj*, *plant*, zeker geen Krâmâ-vorm, zooals daaruit blijkt, dat het in het Maleisch gebruikt wordt, en ook nog in het Javaansch als Krâmâ-Ngoko in het samengestelde *asichonj*, *veldgewas*.

92. Wanneer men opmerkt, wat in het bovenstaande hier en daar gebleken is, dat althans sommige van die door verandering van uitgang gevormde Krâmâ-woorden alleen in navolging van andere dergelijke dus gevormd zijn; dan wordt het waarschijnlijk, dat de oorsprong van deze geheele wijze van Krâmâ-woorden te vormen zoo verklaard moet worden. Men zou dan b. v. moeten onderstellen, dat *asichonj* en *asichonj* oorspronkelijk twee op zich zelf staande, maar zinverwante, woorden geweest zijn, die in beteekenis niet meer verschilden, dan *omkeeren* en *terugkeeren* in het Hollandsch; maar dat men daarvan het laatste, om welke rede dan ook, in Krâmâ, en het eerste alleen in Ngoko, begonnen is te gebruiken; en dat men vervolgens in navolging daarvan ook voor *asichonj*, *koord, tonno*, en voor *asichonj*, *gebî, stang*, in Krâmâ *asichonj* en *asichonj* gezegd heeft.

93. Alleen door verandering van medeklinkers worden in den regel wel geen Krâmâ-woorden gevormd: evenwel treft men niet alleen in het begin van eenige Krâmâ-woorden een *as* aan, waar het Ngoko-woord met een *as* of *as* begint, namelijk in *asichonj*, *asichonj* en *asichonj* Krâmâ van het Ngoko *asichonj*, *gelijktijdig met*, *asichonj*, *erg, sel, zeer*, en *asichonj*, *genezen*: maar, ofschoon het wel mogelijk is, dat deze Krâmâ- en Ngoko-woorden oorspronkelijk niets anders dan twee verschillende vormen van één grondwoord zijn, en dit van de twee eerste zelfs

meer dan waarschijnlijk is; zoo is men toch ook begonnen de *as* in plaats van de *as* tot het vormen van Krāmā-woorden te bezigen. Zoo heeft men namelijk het woord *asṅas*, dat als Kr. Ng. *limngood*, *dat verkocht wordt*, beteekent, maar ook als Krāmā van *asṅasṅas*, *verkoopas*, in gebruik gekomen is, verder nog meer tot Krāmā-woord gestampeld door de *as* en *as* te veranderen, zoodat men gewoonlijk *asṅas* zegt. Even zoo is *asṅas* het Krāmā niet alleen van *asṅ*, *kraam*, *winkel aan den weg*, maar ook van *asṅ*, *niet doorgaan*, *salen*; maar zegt men voor *asṅas* in de laatste beteekenis veelal *asṅas* — Verder vindt men ook sommige woorden, waarbij het verschil van het Ngoko en het Krāmā alleen maar in de verwisseling van verwante letters bestaat. Zoo is *asṅas*, *beminnen*, Ngoko, maar *asṅas* Krāmā; *asṅas* en ook *asṅas*, *nabij*, Ngoko, maar *asṅas* Krāmā; *asṅas* *blik*, *opslag van het oog*, Ng., *asṅas* Kr. Zoo is ook *asṅas* *borst*, Ng., maar *asṅas* Krāmā-*inggil*. — Bij andere woorden bestaat het verschil alleen in het gebruik van een anderen woordvorm. Zoo is *asṅas* *welke*, ofschoon ook nog wel in Krāmā gebruikelijk, toch gewoonlijk Ngoko, maar de verlegde vorm *asṅas* gewoonlijk *asṅas* bepaald Krāmā; *asṅas* vóór telwoorden zoo veel als *maal*, Ng., *asṅas* Kr.; *asṅas* Ng., *asṅas* Kr.; *asṅas* of *asṅas* *van af*, *van daan komen*, Ng., maar het uit *asṅas* zamengetrokkene *asṅas* in die beteekenis Kr., ofschoon het in de overdragtelijke beteekenis van *wegens*, *van wegen*, Kr. Ng. is.

94. Eindelijk zijn ook nog eenige Krāmā-woorden gevormd door bijvoeging van het woordje *asṅas* dat anders als het Krāmā van het voorzetsel *as* in gebruik is. Zoo zijn *asṅas* *asṅas* en *asṅas* het Krāmā van *asṅas* *wat?* *asṅas* *dat*, en *asṅas* *waar?* En voor het aanbechtsel *asṅas* dat als bezittelijk voornaamwoord van den denden persoon gebruikt wordt, zegt men in Krāmā met achteraanvoeging van dat *asṅas*, en tegelijk met een kleine verandering van den klinker, *asṅas*. Even zoo wordt voor *as* in het subjectieve Passief *asṅas* gebruikt.

De overige woorden, die als Krāmā-woorden in de taal gebruikt worden, zijn in oorsprong en vorm geheel verschillend van die, welke in dezelfde beteekenis in Ngoko in gebruik zijn; even verschillend als b. v. in het Nederduitsch het gewone woord *paard* van het dichterlijke *ros*, welk laatste evenwel ook in prozaische woorden, zooals *roskam* en *rosmolen*, voorkomt. Zoo is *asṅas* Ng., *asṅas* Kr., *paard*; *asṅas* Ng., *asṅas* (Krāmā-vorm van *asṅas* dat Kāwi en Mādyā is,) Kr., *regen*; *asṅas* Ng., *asṅas* Kr., *leven*. De oorsprong van zulke Krāmā-woorden is verschillend. Vele zijn uitheemsche woorden, meestal uit het Sanskritsch, ook wel uit het Arabisch, Persisch of Maleisch ontleend: doch vele andere zijn zuiver Javaansche woorden, terwijl dan somtijds zelfs het Ngoko-woord van uitheemschen oorsprong is, zooals b. v. bij *asṅas* Ng. (van het Sanskritsche *asṅas* *water*), *asṅas* Kr., *regen*. Ook zijn er Krāmā-woorden, die blijkbaar van andere klankverwante, maar

in beteekenis geheel verschillende, woorden overgenomen zijn. Zoo b. v. het dubbelde Krāmā ချတေ၊ gewoonlijk ချချတေ၊ en တေတေတေ van het Ngoko *an tē an tē*, *ring, ringerring*, gevormd van *an tē* door herhaling van het geheele woord in plaats van herhaling van den eersten klank. *ချတေ၊* is namelijk eigenlijk het Krāmā van *an tē* *vergeten*, en *တေတေတေ* van *an tē* *rivier*. Zoo schijnt ook *ခေတေ* eigenlijk het Krāmā te zijn van *ခေ* *kraam*, maar vervolgens ook aangenomen als Krāmā van *ခေ* *niet doorgaan*.

95. Het *Krāmā-ingil* heeft geen eigene vormen: somtijds echter wordt in Ngoko wel eens uit beleefdheid of eerbied een Krāmā-woord of Krāmā-vorm als Krāmā-inggil gebruikt, wanneer er van dat woord geen eigen Krāmā-inggil bestaat. Zoo gebruikt b. v. een bediende, van zijn heer in Ngoko sprekende, *ခေတေ* in plaats van *ခေတေ* *beminnen, van iets of iemand houden*, en *ခေတေ* in plaats van *တေတေ* *werk*; en zoo wordt in Winter's *Jav. zamen-spraken* bl. 69, r. 17, *ခေတေတေ*, *gelezen worden*, in plaats van *ခေတေ* van een vorstelijken brief gebruikt, en in de 1001 *Nacht*, I, bl. 93, 8, *ခေတေ* *bekend maken*, door den heer Winter in *ခေတေ* veranderd, omdat daar van een Vorst gesproken wordt. Even zoo en om dezelfde rede bl. 97, 12, en bl. 100, 13, *ခေတေ* *in* *ခေတေ*. Op die zelfde bl. 93, 1, leest men: *ခေတေ* *de Vorst gevoelde zich heel wel*; zoodat daar het Krāmā *ခေတေ* in plaats van het Ngoko *ခေတေ* als Krāmā-inggil gebruikt wordt: maar daarenboven wil de heer Winter daar ook nog *ခေတေ* in den Krāmā-vorm *ခေတေ* verbeterd hebben. Op de voorgaande bl., r. 10 v. o., is *ခေတေ* van den Vorst als Krāmā-inggil in plaats van *ခေတေ* gebruikt. Ook wordt te Soerakarta de hooge grond vóór het Vorstelijk paleis zelden in Ngoko *ခေတေ* maar gewoonlijk *ခေတေ* genoemd. Even zoo wordt in plaats van het woord *ခေတေ* in de beteekenis van *leen, leengoed* van een ambtenaar, wanneer van een aanzienlijk ambtenaar gesproken wordt, veelal, ook in Ngoko, de Krāmā-vorm *ခေတေ* gebruikt. Ja, dit zelfde *ခေတေ* wordt ook wel in de beteekenis van *zitten* in Ngoko als Krāmā-inggil van aanzienlijke personen gebruikt, niettegenstaande in die beteekenis van het woord het Krāmā-inggil *ခေတေ* bestaat. Dit geschiedt namelijk, wanneer tegelijk van het zitten van een Vorst en van het zitten van andere aanzienlijke personen gesproken wordt: dan wordt van den Vorst alleen *ခေတေ*, maar van die andere aanzienlijke personen *ခေတေ*, gebezigd. — Het woord *ခေတေ*, dat eigenlijk ook een Krāmā-vorm van *ခေ* is, wordt, zooals boven (bl. 103) reeds opgemerkt is, geheel als Krāmā-inggil van *ခေ* Ng. en *ခေ* Kr. gebruikt.

96. Onder het niet groot getal woorden, die bepaald *Mādyā* zijn, vindt men eenige weinige Krāmā-vormen, die *Mādyā* geworden zijn, terwijl als Krāmā een ander woord of andere vorm in gebruik gekomen is. Zoo *ခေတေ* zoeken

(zie bl. 105), terwijl als Krāmā *అణాఅణాం*, een Krāmā-vorm van *అణాం* gebruikt wordt; en *అణాం*, Krāmā-vorm van *అణాం* aanwezig zijn, terwijl men in Krāmā met den lipletter *అ* er vóór *అణాం* zegt (bl. 101). Wat men eigenlijk Madyā-vormen zou kunnen noemen, dat zijn verkortingen van Krāmā-woorden of Krāmā-vormen, zooals *అణాం* en gewoonlijk *అణాం* Md. van *అణాం* Kr. *wat?* *అణాం* Md. van *అణాం* Kr. *naar*; *అణాం* Md. van *అణాం* Kr. *nog, steeds*; en waarschijnlijk ook *అణాం*, en gewoonlijk nog korter *అణాం* (ook wel *అణాం* geschreven, maar dan m poen uit te spreken), Md. van *అణాం* Kr. *afgedaan*. Zoo wordt ook het Madyā *అణాం*, dat eigenlijk het Krāmā van het Ngoko *అణాం* *hoe? hoedanig?* is, gewoonlijk in *అణాం*, ja meestal in *అణాం*, verkort. — Nog een andere bijzonderheid van het Madyā, wat den vorm betreft, is, dat het in eenige aanwijzende voornaamwoorden, die in het Ngoko drie onderscheidene vormen, maar in het Krāmā slechts één vorm hebben, ook in dat opzigt het midden tusschen het Ngoko en Krāmā houdt, dat het in den Krāmā-vorm de drie onderscheidene vormen van het Ngoko bewaart. Zoo heeft men in Ngoko de drie vormen *అణాం* *deze, dit*, *అణాం* *die, dat*, en *అణాం* *gene, gindsche*; maar gebruikt daarvoor in Krāmā in alle drie beteekenissen gewoonlijk alleen *అణాం* (zeldzaam *అణాం* en *అణాం*); doch in Madyā weér *అణాం*, *అణాం* en *అణాం*. Even zoo *అణాం* *dus*, *అణాం* *zoo*, en, hoezeer zelden, *అణాం* *op gene wijze*; maar in Krāmā alleen *అణాం* doch in Madyā weér *అణాం*, *అణాం* en zelden *అణాం*. Desgelijks *అణాం* en zeldzaam *అణాం* Ng., *zoo veel* of *zoo groot* (het onderscheid in beteekenis, dat er tusschen de drie vormen bestaat, kan men in het Hollandsch moeijelijk teruggeven); *అణాం* Krāmā, *అణాం* en zelden *అణాం* Madyā.

OVER DE VERSCHILLENDE SOORTEN VAN WOORDEN IN DE JAVAANSCH
 TAAL, EN OVER HET SUBSTANTIEF, HET ADJECTIEF EN HET
 VERBUM IN HET BIJZONDER.

97. Thans zullen wij de woordvorming, zooals die door afleiding of verbuiging in de Javaansche taal plaats heeft, in de bijzonderheden moeten beschouwen. Maar hierbij zullen wij de gewone, in de grammatica der Indo-germaansche talen algemeen aangenomene verdeling der woorden in *naamwoorden*, en wel *zelfstandige* en *bijvoeglijke* naamwoorden, *telwoorden*, *lidwoorden*, *voornaamwoorden*, *bijwoorden*, *voorzetsels*, *voegwoorden* en *tusschenwerpsels*, niet tot leiddraad kunnen nemen: want, behalven dat er in het Javaansch (zooals bij voorbeeld ook in het Latijn) geen *lidwoord* bestaat, zoo bestaat er ook volstrekt geen onderscheid in

grammatischen vorm of in verbuiging tusschen het *zelfstandig* et het *bijvoeglijk naamwoord*, ja zelfs niet tusschen het *naamwoord* en wat men in in het Nederduitsch gewoonlijk het *werkwoord*, maar beter het *zegwoord* noemt; — geheel geen onderscheid dus tusschen *nomen*, hetzij *substantief* of *adjectief*, en *verbum*, zoodat deze soorten van woorden niet afzonderlijk in de Javaansche grammatica behandeld kunnen worden.

98. Tusschen *substantief* en *adjectief* of *zelfstandig* en *bijvoeglijk naamwoord*, hozeer *logisch* in *zin* en *beteekenis* onderscheiden, bestaat in het Javaansch volstrekt geen *grammatisch* onderscheid van *vorm*, noch in *afleiding*, noch in *verbuiging*. Ja, *verbuiging* van het naamwoord, onderscheid van *grammatisch* *geslacht*, van *enkelvoud* en *meervoud*, van *naamvallen*, en van *trappen van vergelijking*, kent de Javaansche taal in het geheel niet; zoodat een afzonderlijke behandeling van die twee soorten van naamwoorden in de woordvormleer in het geheel geen plaats kan vinden.

99. Maar ook dat in de talen van den Indo-germaanschen stam zoo groote onderscheid in *vorm* en *verbuiging* tusschen het *nomen* of *naamwoord* en het *verbum* of *zegwoord* bestaat in het Javaansch niet: het hoofdwoord van het *gezegde* heeft namelijk in deze taal geen eigen bijzonderen grammatischen vorm. Ieder woord, en niet alleen een *zelfstandig* of *bijvoeglijk naamwoord*, maar ook een *voornaamwoord*, ook een *bijwoord* of *voorzetsel*, wordt zonder eenige verandering tot hoofdwoord van een *gezegde* gebruikt, en ondergaat dan ook die eenige en eenigste *verbuiging*, waarvoor het hoofdwoord van het *gezegde*, tot uitdrakking van een *modaliteit* van den zin, in de Javaansche taal vatbaar is. Wel bestaan er twee bijzondere, door eigene vormen onderscheidene soorten van woorden, die, hoewel niet uitsluitend, toch gewoonlijk tot *zegwoord* gebruikt worden, en in *beteekenis* ook meestal met het *verbum* in de Indo-germaansche talen overeenkomen, de eerste, die in het Hollandsch gevoeglijk *werkwoord* genoemd wordt, met het zoogenaamde *active*, de andere, die wij met de benaming van *toestandswoord* onderscheiden, met het zoogenaamde *neutrum*: maar, behalven dat deze twee soorten van woorden niet alleen en uitsluitend tot *zegwoord* dienen, maar ook even goed, gelijk het Indo-germaansche *deelwoord*, tot *attribuut* in den zin van een *bijvoeglijk naamwoord* gebruikt kunnen worden; zoo is het ook niet de *vorm*, die zulk een *werkwoord* of *toestandswoord* tot *verbum* of *zegwoord* maakt. Dien bijzonderen *vorm* heeft zulk een woord als een *met een bijzondere beteekenis afgeleid* woord, gelijk ieder afgeleide vorm zijn bijzondere beteekenis heeft: een groote menigte andere woorden, die eveneens tot *verbum* of *zegwoord* dienen, hebben dien vorm niet; zoodat blijkbaar het *zegwoord* in het Javaansch geen eigen, van het *naamwoord* onderscheiden *vorm* heeft, noch vereischt. — Maar is dit, wel beschouwd, ook niet even zoo in de Indo-germaansche talen het geval? Wat on-

derscheid van vorm is er in het Hollandsch tusschen de woorden *werk*, *rust*, *reis* en *zeil*, als *naamwoorden*, en die zelfde woorden, wanneer zij tot *zegwoorden* dienen, bij voorbeeld als men zegt: *ik werk*, *ik rust*, *ik reis*, *ik zeil*? Zeker, het onderscheid is kenbaar, wanneer men bij voorbeeld zegt: *gij werkt*, *zij werken*, *ik werkte*, enz.: maar dit is geen onderscheid in den *vorm* van het woord, maar in *verbuiging*. — In het Javaansch nu onderscheidt zich het *verbum* of *zegwoord* door een bijzonderen bepaalden *vorm* of door een bijzondere wijze van *verbuiging* evenmin van het *nomen* of *naamwoord*, als het *zelfstandig naamwoord* van het *bijvoeglijk*. Één en hetzelfde woord kan in een zin, zonder eenige verandering van vorm of verbuiging, de plaats van een Indo-germaansch *substantief*, *adjectief* en *verbum* bekleeden. Zoo beteekent *ລາຣຸ* *ziek*, maar ook even goed *ziekte*, en *ziek zijn*, al naar de plaats, die het woord in den zin bekleedt; zoodat men bij voorbeeld niet alleen zegt *ຖ້າລາຣຸ* (*wong lârû*) *ziek mensch* of *zieke menschen*, maar ook *ລາຣຸກົວ* (*larû-koe*) *mijn ziekte*, en *ລາຣຸກົວ* (*âkoe lârû*) *ik ben ziek*.

100. Maar, ofschoon dan het *grammatisch* onderscheid tusschen *substantief*, *adjectief* en *verbum* in het Javaansch niet bestaat; zoo bestaat in deze taal toch natuurlijk evenwel het *logisch* onderscheid in *zin* en *beteekenis*. Ook in het Javaansch is een woord, dat de benaming van een bepaald begrip is, òf de benaming van een *voorwerp*, zooals een Indo-germaansch *substantief*, òf de benaming van een *adjunct*, zooals een *adjectief*, òf eindelijk de benaming van een *accident*, zooals een *verbum* in het Indo-germaansch; en ook in het Javaansch wordt een met een woord of benaming bestempeld begrip in een zin òf als *voorwerp*, hetzij als *sùbject* of als *object*, *genoemd*, òf als *attribuut* aan een voorwerp *toegekend*, òf als *prédicaat* aan een voorwerp *toegeschreven*, als *gezegde* van een onderwerp *gezegd*: maar hetgeen de Javaansche taal van de Indo-germaansche talen onderscheidt, is dit, dat er voor die drie verschillende *beteekenissen* en die drie verschillende *hoofd-functies* van een woord in den zin geen verschillende *woordvormen* bestaan, en dat daarom ook één en hetzelfde woord zonder eenige verandering te ondergaan die verschillende functies in den zin bekleeden en die verschillende beteekenissen aannemen kan. — Hoe dit geschiedt, en hoe dus een Javaansch woord, zonder verandering van vorm, van zin en beteekenis kan veranderen, zal het volgende leeren en met voorbeelden ophelderen.

101. *Vooreerst* kan een benaming van een *voorwerp*, en dus een *substantief*, in het Javaansch niet alleen, even als in de Indo-germaansche talen, als *attribuut* tot bepaling van een voorwerp, maar ook, zonder eenige verandering, als *prédicaat* of *gezegde* gebruikt worden; b. v. *ລັກສະນະນີ້* *dit (is) een brief*; *ຖ້າວິນາຍນີ້* *mijn vrouw (is) zijn jongere zuster*; *ລາຣຸກົວນີ້* *dat (is) uw schuld*; *ລາຣຸກົວນີ້* *zijn ouderdom (is) vijfzig jaar*; *ລາຣຸກົວນີ້*

zijn naam (is) *Djâjâ*; en zoo zegt Pirangon in *het Boek Râdjâ Pirangon*, bl. 5, r. 2 v. o.: *അന്യദംഭരം ദൈവം*; *ik* (ben) *God de Allerhoogste*. — Door een benaming van een persoon of zaak zóó als *gezegde* te gebruiken wordt in het Javaansch *gezegd*, *wie* of *wat* de persoon of zaak, waarvan gesproken wordt, is. Voor dit allerafgetrokkenste begrip, dat door het Hollandsche zegwoord *zijn* of *wezen* wordt uitgedrukt, wanneer het alleen maar als *hulpwoord* dient om met een *attribuut* tot bepaling een *prédicaat* of *gezegde* te vormen, heeft de Javaansche taal dan ook geen woord; juist omdat zij voor het hoofdwoord van het gezegde geen woord vereischt, dat zich door een bijzondere wijze van *verbuiging* onderscheidt (§ 99).

102. Maar *ten tweeden* kan ook een *voorwerp*, waarvan de benaming dus een *substantief* is, als *adjunct* of *accident* van een persoon of zaak beschouwd worden; zooals b. v. de *hoedamigheid*, *gedaante* of *gestalte* en de *naam* van iemand of iets, de *inhoud* of de *stof* van iets, de *bloem* of *bloesem* van een plant, het *zeil* van een vaartuig, zelfs de *man* van een getrouwde vrouw, of de *vrouw* van een man: en zulk een voorwerp kan dan ook, hetzij in een attribuut als adjunct aan een persoon of zaak *toegekend*, of in een prédicaat als accident er aan *toegeschreven* worden, zoodat de benaming niet meer de benaming van een *voorwerp* of een *substantief* blijft, maar als benaming van een *adjunct* in een attribuut den zin van een *adjectief*, en als benaming van een *accident* in een prédicaat den zin van een *verbum* verkrijgt; gelijk dit in het Hollandsch plaats heeft, wanneer men b. v. zegt: *ik werk*, *ik rust*, *ik reis*, *ik zeil* (§ 99 bl. 111). Maar in het Javaansch kan dit ook even zoo, zonder eenige verandering van vorm, plaats hebben, waar in het Hollandsch, om een voorwerp als adjunct of accident aan een persoon of zaak te kunnen toekennen of toeschrijven, in een attribuut een voorzetsel, zooals *met*, *in* of *van*, en in een prédicaat daarbij nog een zegwoord van een afgetrokkene beteekenis, zooals *zijn* of *worden*, of *hebben* of *krijgen*, tot hulpwoord bij het substantief gevoegd moet worden, om op die wijze de *betrekking* van het voorwerp tot de persoon of zaak, waarvan het als adjunct of accident toegekend of toegeschreven wordt, uit te drukken en te beteekenen; b. v. als men zegt: *een boer met name Klaas*; *een boom in den bloei*; *een zaak van gewigt*; *een ring van goud*; *een duivel in de gedaante van een engel*; *de duivel was in de gedaante*, of *had de gedaante*, *van een engel*; *deze ring is van goud*; *die boom is*, of *staat*, *in den bloei*. Het Javaansch heeft zeer weinig voorzetsels, die zulk een betrekking beteekenen: maar ook, waar het zulk een betrekking door middel van een voorzetsel zou kunnen beteekenen, doet het dit dikwijls toch niet, maar geeft het de betrekking alleen *logisch* te kennen, alleen door de *functie*, die aan het woord gegeven wordt *in den zin*. De aard van die betrekking hangt natuurlijk af van den zin van het woord; en, hoe men die in een vertaling moet uit-

drukken, hangt af van het spraakgebruik van de taal, waarin men vertaalt. Schrijft men bij voorbeeld in het Javaansch aan een boom in een gezegde *bloesem* toe, dan zegt men daarvoor in het Hollandsch *bloetjen* (van *bloes*); schrijft men iemand een *bode* toe, dan beteekent het *een bode zenden*; schrijft men iemand een *reis* toe, dan beteekent het *een reis doen* of *reizen*. Zoo worden de benamingen van stoffen zonder eenige verandering in een bepaling of gezegde aan een voorwerp toegekend, zoodat b. v. *᠘ᠠᠨᠭᠠᠨ* *goud* beteekent, maar *᠘ᠠᠨᠭᠠᠨ ᠶᠤᠨᠠᠨᠠᠨ* *een krisschede van goud* of *gouden krisschede*, en *᠘ᠠᠨᠭᠠᠨ ᠶᠤᠨᠠᠨᠠᠨ ᠶᠤᠨᠠᠨᠠᠨ* *is uw krisschee van goud* of *van spinsbek*? En even zoo beteekent niet alleen een woord als *ᠬᠠᠭᠠᠨᠠᠨ*, *hoest*, ook als zegwoord *hoesten*, en *ᠬᠠᠭᠠᠨᠠᠨ* *regen* en *regenen*; maar ook een woord als *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *liefde*, als zegwoord *liefde hebben* tot iemand, iemand *liefshebben*, *beminnen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *toorn*, *gramschap*, als zegwoord *toornen*, of *toornig* of *vertoorn* *zijn* of *worden*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *misdaad*, *sonde*, als attriboot *misdadig*, *zondig*, als zegwoord *misdadig zijn*, *een misdaad begaan*, *zondigen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *voornemen*, *plan*, als attriboot *met voornemen*, *voornemens*, *van plan*, als zegwoord *voornemens* of *van plan zijn*, iets *voornemen* of iets *plan hebben te doen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *wil*, *begeerte*, *verlangen*, en *willens zijn*, *willen*, *begeeren*, *verlangen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *waarde*, en *van waarde zijn*, *waarde hebben*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *bloem*, *bloesem*, en *met bloesem zijn*, *bloesem hebben* of *krijgen*, *in den bloei staan* of *bloeien*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *oogst*, *oogsttijd*, en *in den oogst* of *oogsttijd zijn*, *oogst* of *oogsttijd hebben*, *aan den oogst zijn*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *een krop*, en als attriboot *met een krop*, of als zegwoord *een krop hebben*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *huis*, *woning*, en *een huis* of *woning hebben*, *woonachtig zijn*, *wonen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *zit*, *zetel*, *zitplaats*, en *zitten*, *plaats nemen* of *gaan zitten*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *hulp*, *bijstand*, en *tot hulp* of *bijstand zijn*, *helpen*, *bijstaan*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *twist*, *geschil*, en *in twist* of *geschil zijn*, *twist* of *geschil hebben*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *oorlog*, *gevecht*, en *in oorlog* of *gevecht zijn*, *oorlogen*, *vechten*, *oorlog hebben* of *voeren*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *handel*, en *handelen*, *handel drijven*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *vrouw* van een man, en *met vrouw*, d. i. *getrouwd*, en *een vrouw hebben* of *krijgen*, *getrouwd zijn* of *trouwen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *man* van een vrouw, en *een man hebben* of *krijgen*, *getrouwd zijn* of *trouwen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* of *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *bevel*, en *bevelen*, *bevel geven*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *order*, *verordening*, *commando*, en *verordenen*, *order geven*, *het commando hebben* of *voeren*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *verhaal*, en *verhalen*, *een verhaal doen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *vertelling*, en *vertellen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *opgaaft*, *verslag*, en *opgaaft* of *verslag doen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *berigt*, *tijding*, en *berigten*, *berigt geven*, *tijding brengen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *vloek*, *eed*, en *een eed doen*, *zweren*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *belaste*, en *een belaste doen*, *belonen*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *overeenkomst*, *voorwaarde*, *afpraak*, *belofte*, en *overeenkomen*, *voorwaarde maken*, *afspreeken*, *betoven*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *overgaaft*, en *overgaaft doen*, *overgeven*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *geschenk*, en *een geschenk geven* of *doen*, *schenken*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *aangifte van een rechtszaak*, en *aangifte doen*, *aangeven*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ* *iemand's werk* of *bestijheid*, *wat iemand te doen*, *te werken* of *te maken heeft*, en *doen*, *werken*, *maken*; *ᠬᠠᠭᠠᠨ*

reis, en reizen, een reis doen, op reis zijn; *kaarten* of *kaartspel*, en *kaartspelen*; *dobbelsteen* of *dobbelapel*, en *met dobbelsteenen spelen*; *verzoek om verlof om heen te gaan*, *afscheid*, en *verlof om heen te gaan verzoeken*, *afscheid nemen*; *geldschuld*, en *geldschuld hebben of krijgen*, *geld schuldig zijn* of *worden*, *leenen*; *zaakgelastigde*, *vertegenwoordiger*, en *een zaakgelastigde* of *vertegenwoordiger hebben* of *gebruiken*; *bode*, *gelastigde*, en *een bode zenden*, *iemand zenden*; *onderwijzer*, *leermeester*, en *een onderwijzer hebben* of *gebruiken*, *van iemand onderwijs ontvangen* of *nemen*; *zeil*, en *zeilen*, *onder zeil zijn*; *rijstveld* of *bouland*, en *rijstveld* of *bouland hebben*, *rijstbouwer zijn*, *rijstland bebouwen*. — Hierbij moet nu nog opgemerkt worden, dat, wanneer zoo een benaming van een voorwerp tot zegwoord gebruikt wordt, dan ook weer het woord in deze beteekenis, die het als zegwoord heeft, als naamwoord, even als de Infinitief van een Indo-germaansch verbum, gebezigd kan worden. Zoo beteekent *niet alleen zijn vrouw*, maar ook *zijn trouwen*.

103. Sommige zelfstandige naamwoorden worden zoo als attriboot of als prédictaat gewoonlijk alleen maar gebruikt met bijvoeging van een bepaling; b. v. *naam*, als attriboot of prédictaat b. v. *met name Sidin*, *genaamd Sidin*, of *Sidin genaamd zijn*, *Sidin heeten*, eigenlijk *met name Sidin zijn*; *ouderdom*, *leeftijd*, maar *van den ouderdom van zes jaar*, *zes jaar oud*, of *den ouderdom van zes jaar hebben*, *zes jaar oud zijn*; *inhoud*, *water inhouden*, *water bevatten*; *gedaante*, *soort*, *van de gedaante van een Titan*, of *de gedaante van een Titan hebben*; *een voorwerp waarachter men zich verschuilt*, *een pilaar tot zulk een voorwerp hebben* of *gebruiken*, dat wil zeggen, *nich wachter een pilaar verschuilen*; *metgezel*, *assistens*, *met een eed vergezeld gaan*, *geassisteerd door een Goenoong* (politiebeampte); *haloband*, *bandelier*; *alles wat bij wijze van een band of bandelier om den hals gedragen wordt*, *met een borstdoek om den hals*, of *een borstdoek om den hals hebben*, *een laeck aan een bandelier om den hals dragen* (of *dragend*); *een zonnesherm*, *een groene zonnesherm*, en *een groene zonnesherm* (als onderscheidingsteeken van rang) *hebben* of *voeren* (of *voerend*); *vier voeten*, en *met vier voeten* of *viervoetig*. En zoo beteekent *vijand*, alleen als prédictaat *vijand zijn*, maar, met de benaming van een persoon als object er bij, *iemand tot vijand hebben*.

104. Even zoo kunnen ook *woorden* in een gezegde aan iemand toegeschreven worden. Zoo beteekent b. v. *zoo veel als "zoo als gij beveelt"*; maar als zegwoord *Sándiká* zeggen.

105. *Ten derden* wordt een benaming van een *adjunct*, van een hoedanigheid of hoeveelheid, niet alleen in een *bepaling* als *adjectief*, maar ook, zonder

eenige verandering, in een *gezegde* als *verbum* of *zegwoord*, en eindelijk als *benaming* van een adjunct als *voorwerp*, en dus als *substantief*, gebruikt. Zoo beteekent *asri* zooals boven (§ 99) reeds gezegd is, niet alleen zoo veel als *siek*, maar ook zoo veel als *siek zijn*, en verder zoo veel als *het siek zijn* of *siekte*. Zoo ook *sihaga* groot, en *groot zijn*, en *grootte*; *asap* vet, en *vet zijn*; *asri* rijk, en *rijk zijn*; *asas* gemakkelijk, en *gemakkelijk zijn*; *asri* moeijelijk, en *moeijelijk zijn*; *asri* genoeg, *genoegzaam*, *voldoende*, *toereikend*, en *zoodanig zijn*; *asas* vier, en *vier zijn*, zoodat b. v. *asri* niet alleen beteekenen kan *zijn vier kinderen*, maar ook *zijn kinderen zijn vier*, dat is, *hij heeft vier kinderen*. — De verandering van zin, die zulk een benaming van een adjunct door als zegwoord gebruikt te worden ondergaat, kan echter niet altijd in het Hollandsch eenvoudig door bijvoeging van het hulpwoord *zijn* worden uitgedrukt: dikwijls moet men in plaats daarvan het afgetrokkene zegwoord *worden* gebruiken: want ook voor het afgetrokkene begrip, dat dikwijls door dit woord *worden* in verbinding met een adjectief beteekend wordt, heeft de Javaansche taal, even min als voor het abstracte *zijn* of *wezen* (§ 101), een afzonderlijk woord. Zegt men b. v. *asri* dan kan dit niet alleen als *ik siek ben*, maar naar omstandigheden ook als *ik siek word*, beteekenen. Het laatste heeft namelijk plaats, wanneer in een zin van een adjunct niet als *plaats hebbende* of *bestaande*, maar als *in den tijd plaats vindende* of *ontstaande*, dat is, als *gebeurende*, gesproken wordt. En zeer dikwijls wordt de beteekenis van het woord als zegwoord ook op een andere wijze in het Hollandsch uitgedrukt; b. v. *asri* bleek of *verbleekt* (van het aangezigt), en als zegwoord *bleek zijn* of *bleek worden*, of *verbleeken*; *asri* verwonderd, en *verwonderd zijn* of *worden*, of *zich verwonderen*; *asri* beschaamd, en *beschaamd zijn* of *worden*, of *zich schamen*; *asri* bekwaam, *in staat*, *kundig*, en *zoodanig zijn* of *worden*, *kunnen*, *vermogen*; *asri* gebroken, *in stukken*, en *in stukken zijn* of *gaan*, d. i. *breken*, zooals b. v. *glas breekt*; *asri* gebroken, *afgebroken*, en *breken*, zooals een *stok breekt*; *asri* gebroken, *afgebroken*, en *breken*, zooals een *touw breekt*; *asri* beschadigd, *bedorven*, en *beschadigd* of *bedorven zijn* of *worden*, *bederven*; *asri* dood, *gestorven*, *overleden*, en *dood zijn* of *dood gaan*, *sterven*, *overlijden*, *sterven*; *asri* levend, en *levend zijn* of *leven*; *asri* mis, *mis geraakt*, *mis getroffen*, en *missen*, *mis raken*, *mis treffen*, *mis loopen*, *misdoen*, *zich misgaan*; *asri* stout, *stoutmoedig*, *dapper*, *ondernemend*, en *zoodanig zijn* of *worden*, of *derven*, *het wagen*.

106. In het bijzonder moet nog opgemerkt worden, dat zulk een benaming van een adjunct ook zoo als *accident* in een *gezegde* aan een *súbject* kan worden toegeschreven, dat er niet een *hoedanigheid* van het *súbject*, maar een *hoedanigheid* van een *object*, meê bedoeld wordt; en dat dan het toeschrijven van zulk een *accident* aan een *súbject* de beteekenis heeft, dat het *súbject* de oorzaak

er van is. Zoo beteekent een hoedanigheid, zooals *open*, *openbaar*, *matig*, *krom*, of *scherp*, wanneer het als accident van een *subject* aan het *subject* in een gezegde toegeschreven wordt, *open zijn*, *openbaar zijn*, enz.: maar, wordt het als accident van een *object* aan het *subject* toegeschreven; dan beteekent het *open maken*, *openbaar maken*, enz.; b. v. *ik open* (een deur), *ik openbaar* (een geheim), *ik matig* (een begeerte), *ik krom* (een stuk hout), *ik scherp* (een zwaard). Zoo dan ook, zonder dat het woord eenige verandering ondergaat, in het Javaansch. Zoo beteekent b. v. *gareed*, en als zegwoord *gareed zijn*; maar *gareed* (een vaartuij *gareed*, beteekent als gezegde *een vaartuij gareed maken* of *in gareedheid brengen*. Zoo ook *los*, niet aan iets vast of verbonden; maar *zijn huis uittrekken*. — In het Javaansch heeft echter het zegwoord in dezen zin meestal den vorm van het *werkwoord*.

107. Ten vierden zijn er in de Javaasche taal een groote menigte benamingen van *accidenten*, die in vorm volstrekt niet van een naamwoord onderscheiden zijn, maar de beteekenis van een Indo-germaansch *verbum* hebben. Doch ook deze woorden worden niet enkel in een gezegde als *zegwoord* gebruikt: evengoed, en zonder eenige verandering, gebruikt men zulk een woord in een bepaling als *attribuut*, zoodat het de beteekenis van een Indo-germaansch *deelwoord* heeft; of ook tot benaming van het door het woord beteekende accident als *voorwerp*, even als in het Hollandsch de *Infinitief*. Zoo beteekent *ergens zijn*, *aanwezig zijn*, *zich bevinden*, *plaats hebben*, als bepaling *ergens zijnde*, *aanwezig zijnde*, enz., en als substantief *het ergens zijn*, *het aanwezig zijn*, enz. Zulke woorden zijn verder *worden*, *ontstaan*; *mogen*, *mogelijk zijn*, *kunnen*; *willen*, *begeeren*; *willen*, *geneigd zijn*; *volstrekt willen* of *moeten*; *niet willen*; *niet genegen* of *geneigd zijn*; *hebben*, *bezitten*, *in het bezit van iets zijn*; *krijgen*, *verkrijgen*, *bekomen*, *erlangen*; *gelooven*, *vertrouwen*; *houden* van iemand of iets *houden*, *beminnen*; *doorgaan*, *niet doorgaan*, *falen*; *weten*, *kennen*, *met iets bekend zijn* of *worden*, het eerste ook *zien*; *aan iets denken*, *indachtig zijn* of *worden*, *zich herinneren*; *aan iets niet denken*, iets *vergeten zijn* of *vergeten*; *vallen*, *omvallen*, *neêrvallen*; *verloren gaan*, *weg raken*, *verdwijnen*; *verminderen*, *minder worden*; *verliezen*, (in het spel of in den strijd); *opstaan*, *slapen*, *stilsthouden*, *rusten*; *uitrusten*, *poozen*; *zich bewegen*, *zich verroeren*; *komen*, *aankomen*; *voor zijn* *meerdere verschijnen*; *een plaats bezoeken*, *ergens rondloopen*; *terugkeeren*, *heengaan*, *weggaan*; *weggaan*, *heengaan* (van velen die bij elkander zijn), *uiteengaan*; *verlaten*; *uit ontevredenheid weggaan*, *zijn huis* of *woonplaats verlaten*; *met zijn velen vertrekken*, *optrekken*; *passeren*, *voorbij* of *langs komen*, *overheengaan*; *voorgeven*,

veinzen; *ἄηται* roepen, *ἠταί* zoeken, *ἔπισκεψαι* een bezoek doen, bezoeken; *ἄηται* verkoopen (als bedrijf van een koopman); *ἄηται* veilen, te koop bieden; *ἄηται* koopen, *ἔπειραι* spreken, *ἄηται* zeggen, *ἄηται* vragen, *ἄηται* zich wasschen of baden; *ἄηται* beginnen, *ἄηται* storten, betalen; *ἄηται* iemand iets heeten, laten doen, gelasten, *ἄηται* geven of toestaan; *ἄηται* rijst koken; *ἄηται* zenden, sturen; *ἄηται* ontvangen, *ἄηται* neêrleggen, *ἄηται* in bewaring geven, *ἄηται* op iets passen, het opzigt over iets hebben of houden.

108. Alle zulke woorden nu, die, zij mogen als substantief of benaming van een voorwerp, als adjectief of attriboot, of als verbum of zegwoord, in een zin gebruikt worden, zich door geen eigen vorm, noch ook door een bijzondere wijze van verbuiging, onderscheiden, kunnen ook moeilijk als een bijzondere soort van woorden met een bijzondere benaming bestempeld worden. Men zal best doen met zulk een woord of in het algemeen naar het meest gewone gebruik, dat er in de taal van gemaakt wordt, of telkens naar de functie, die het in een zin bekleedt, *substantief*, *adjectief* of *verbum*, of met Hollandsche benamingen *zelfstandig naamwoord*, *bijvoeglijk naamwoord* of *zegwoord*, te noemen. Wil men daarenboven zulk een woord, wanneer het een accident beteekent en de functie van een *verbum* of *zegwoord* bekleedt, nog nader van het Javaansche *werkwoord* onderscheiden; dan kan men het onder de tegenovergestelde benaming van *toestandswoord* begrijpen, daar toch de meeste van deze woorden meer een *toestand*, dan een *daad*, beteekenen; of, verkiest men in plaats van *werkwoord* de benaming van *verbum activum* (*verbe actif*), dan kan men in plaats van *toestandswoord* de benaming van *verbum neutrum* (*verbe neutre*) gebruiken. Doch verkieslijker is het, die benaming van *toestandswoord*, even als die van *werkwoord*, waarvan zij tot onderscheiding en tegenstelling dient, voor een bepaalden afgeleiden *vorm* van woorden te bewaren (§ 99). Om de *beteekenis* zou het ook moeilijk te verdedigen zijn, indien men een woord als *ἄηται* werken, maken, doen, *ἄηται* koopen, *ἄηται* op iets passen, *ἄηται* geven, *ἄηται* in bewaring geven, of *ἄηται* zenden, juist een *toestandswoord* of *verbum neutrum*, in onderscheiding van een *werkwoord* of *verbum activum*, genoemd wilde hebben. De benaming van *verbum neutrum* zou voor zulk een verbum dan alleen een gepasten zin hebben, indien men daaronder verstond een verbum, dat *noch* een *werkwoord*, *noch* een *toestandswoord*, maar *geen van beiden* is. Geheel ongepast zou de benaming van *intransitief* verbum zijn, indien men daaronder, zooals gewoonlijk, verstaat een verbum, dat niet dan *middellijk*, door middel van een voorzetsel, met een benaming van een voorwerp als bepaling van *object*, verbonden wordt: want al die bovengenoemde Javaansche woorden, en nog vele andere dergelijke meer, werden wel degelijk onmiddellijk met een bepaling van *object* geconstrueerd.

109. Daar wij dan in de woordvormleer der Javaansche taal, zooals ons gebleken is, de gewone verdeeling der woorden in bijzondere *soorten* van woorden niet tot leiddraad kunnen nemen, daar die bijzondere soorten van woorden zich in deze taal niet door eigene grammatische *vormen* onderscheiden; zoo zullen wij thans de aan de Javaansche taal eigene *woordvormen* ieder afzonderlijk moeten beschouwen, en daarbij den *sie* en het *gebruik* van elk dier vormen trachten te verklaren. Die vormen zijn:

- 1°. de vormen van het Javaansche *werkwoord*;
- 2°. de *passive* of *objectieve* en de *wederkeerige* vormen;
- 3°. de vorm van het *toestandswoord*;
- 4°. de *frequentatieve* vorm;
- 5°. het *aanhechtsel* *amang* en *amang*;
- 6°. het *voorvoegsel* *as*, *an* en *ay*;
- 7°. het *voorvoegsel* *as*;
- 8°. het *voorvoegsel* *am*;
- 9°. de *verdubbeling* van het *grondwoord*;
- 10°. de *herhaling* van den *eersten medeklinker*;
- 11°. de *zamenstelling* van woorden; en eindelijk
- 12°. de vormen van den *Voluntatief*.

De behandeling van deze verschillende vormen zal alles bevatten, wat tot kennis van den vorm der drie hoofdsorten van woorden, het *adjectief*, het *substantief* en het *verbum*, noodig is te weten. Daarna zal het alleen nog maar noodig zijn in eenige bijzonderheden te treden omtrent de *telwoorden*, de *voornaamwoorden*, de *bijwoorden*, *voorzetsels* en *voegwoorden*, en eindelijk de *tuschemoerpeels*.

OVER DE VORMEN VAN HET JAVAANSCH WERKWOORD.

110. Het Javaansche *werkwoord* heeft drie verschillende vormen, één *eenvoudigen* en twee door een aanhechtsel *verlengde*, waarvan wij den éénen het *transitief* en den anderen het *causatief* werkwoord noemen.

HET EENVOUDIGE WERKWOORD.

111. De eigendommelijke vorm van het Javaansche *werkwoord*, in al zijn drie vormen, bestaat hierin, dat het met een *neusklank* begint. Indien dus het *grondwoord*, waarvan het gevormd wordt, niet met een *neusletter* (§ 11), en dus niet met een *as*, *am*, *as*, of *an* begint (hetgeen zelden het geval is); dan wordt de eerste letter *nasaal*, dat is, door den *neus*, en dus, overeenkomstig den aard van de letter, met één van die vier *neusklanken*, uitgesproken. Doch

dan behouden alleen de *zachte stomme* consonanten (§ 10, aanm.) en de *smeltletters* (§ 11) altijd, en ook wel, ofschoon niet altijd, de *halfklinkers* (§ 11), bij en met dien neusklink in de uitspraak haar eigen klank: terwijl niet alleen de *m*, maar ook de *harde stomme* consonanten en de *sn*, als ook veelal de halfklinker *sn*, haar eigen klank in dien neusklink verliezen, zoodat de neusletter voor de eerste letter van het grondwoord in de plaats treedt. Bij de *zachte stomme* consonanten wordt de neusklink wel *uitgesproken*, maar niet *geschreven*, dan alleen wanneer het werkwoord het voorvoegsel *an*, *a*, waarover later gehandeld zal worden, vóór zich krijgt.

1°. Met den *tand- of tong-neusklink N* wordt uitgesproken:

1°. de tand- of tong-letter *d*, de *an* of de *sn*, die dan als *zachte* stomme consonant haar eigen klank behoudt, daar zij tegelijk met den neusklink *kan* uitgesproken worden. Zoo wordt het grondwoord *ndēng*, als werkwoord, zoodat het *zien* beteekent, *ndēng* uitgesproken, en dit dan ook met het voorvoegsel *an*, *a*, *andēng*, geschreven. Even zoo wordt het naamwoord *ndēng* (*boete*), tot werkwoord in den zin van *beboeten*, in de *boete slaan*, door het *ndēng* uit te spreken; en met het voorvoegsel *an* schrijft men ook *andēng*.

2°. de tand- of tong-letter *t*, de *an* of de *sn*, doch zóó dat deze *harde* stomme consonant, die niet *tegelijk* met een neusklink uitgesproken worden *kan*, haar eigen klank in den neusklink verliest, en deze alleen overblijft. Zoo wordt *snngal* (*verlaten*), als werkwoord *snngal*; en *snngal* wordt *snngal*, of liever (§ 29) *snngal*, *kloppen*.

II°. Met den *verhemelte-neusklink NJ* wordt uitgesproken:

1°. de verhemelte-letter *dj*, de *an*, die als *zachte* stomme consonant haar eigen klank behoudt, terwijl de neusklank alleen dan geschreven wordt, wanneer het voorvoegsel *an* er vóór komt. Zoo wordt *snngal* *djaloeq*, als werkwoord, dat *vragen* beteekent, *ndjaloeq* uitgesproken, en met het voorvoegsel *an* *andjaloeq*, geschreven.

2°. de verhemelte-letter *tj*, of de *harde* stomme consonant *sn*, en desgelijks de letter *sn*, die in het Javaansch met de *sn* zoo na verwant is (§ 26 en 30); en beide letters verliezen dan geheel haar eigen klank, zoodat de neusletter er voor in de plaats treedt. Zoo wordt *snngal*, *tjāndaq*, als werkwoord *snngal* *njāndaq* (*grijpen*), en *snngal* *sāndjātā* (*geweer*), wordt *snngal* *njāndjātā* (*met een geweer schieten*). — In plaats van de *an* wordt echter de *an* uitgesproken, wanneer ook de tweede letter van het woord een *sn* of *sn* is, zooals in *snngal* *laken*, van *snngal* *snngal*, *aan iets vastbinden*, van *snngal* en *snngal*, *aan de borst zwigen*, van *snngal*. Zoo ook, wel niet altijd, gelijk *snngal* bewijzen kan, maar veelal, wanneer de tweede letter van het woord een andere verhemelteletter of een *an* of *sn* met *Pengkal* is; zooals in *snngal* *over dag*

stelen, van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *inhouden, bedwingen*, van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ $\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ *zich afzonderen*, van $\eta\alpha\alpha\eta\alpha\alpha$ $\beta\beta\beta\beta$ *het voornemen hebben*, van $\beta\beta\beta\beta$ *Zoo ook wel, wanneer in drielettergrepige woorden de derde lettergreep met dezelfde letter begint als de eerste; zooals in $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ zeldzamer $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ met goud of steenen beleggen of inleggen, van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ en $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ afwijken, van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ maar gewoonlijk niet in $\alpha\alpha\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ onderstellen, van $\alpha\alpha\eta\eta\eta\eta\eta\eta$*

Vroeger veranderde, gelijk ook nu nog menigvuldig in poëzie, de $\alpha\alpha$ ook geregeld in een $\alpha\alpha$ wegens een volgende lipletter of den lipklank $\alpha\alpha$, zooals in $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ tegenwoordig $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *afweren*, van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ in $\beta\beta\beta\beta\beta\beta$ nu gewoonlijk $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta\beta$ *uitroepen, aanroepen*, van $\beta\beta\beta\beta\beta\beta$ in $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ tegenwoordig $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ *opnemen, bij de hand nemen*, van $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ en in $\alpha\alpha\beta\beta$ tegenwoordig $\alpha\alpha\beta\beta$ *een schuld afbetalen, voldoen*, van $\alpha\alpha\beta\beta$. En zoo is nog tegenwoordig $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ van $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ in gebruik in de spreekmanier $\alpha\alpha\beta\beta\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ *ik bid*, en wanneer $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ zoo veel beteekent als $\alpha\alpha\beta\beta\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ *zeggen* (§ 104) of *beloefdelijk bedanken*; terwijl anders gewoonlijk $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ gezegd wordt. Even zoo zegt men ook nog wel $\beta\beta\beta\beta\beta$ *ver-eeren, aambidden*, van $\beta\beta\beta\beta\beta$ $\beta\beta\beta\beta\beta$ *zich eenzaam afzonderen*, van $\beta\beta\beta\beta$ $\alpha\alpha\beta\beta$ van $\alpha\alpha\beta\beta$ en $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ van $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$. — Maar ook vóór een tongletter veranderde de $\alpha\alpha$ vroeger in een $\alpha\alpha$ zooals b. v. in $\beta\beta\beta\beta$ *juist van pas maken*, van $\beta\beta\beta\beta$ en zoo ook nu nog, niet alleen in poëzie, maar in sommige woorden ook in proza. Zoo zegt men niet alleen $\alpha\alpha\beta\beta\beta$ maar zeer dikwijls $\alpha\alpha\beta\beta\beta$ *lijden, dragen, verdragen*, van $\alpha\alpha\beta\beta\beta$ en niet alleen $\alpha\alpha\beta\beta\beta\beta$ maar ook $\beta\beta\beta\beta\beta\beta$ van $\beta\beta\beta\beta\beta\beta$. — Het schijnt, dat men uit dit alles moet opmaken, dat men vroeger de $\alpha\alpha$ in vele gevallen en woorden meer als *tand*-letter, doch later hoe langer hoe meer als *verhemelte*-letter, heeft uitgesproken: maar dan moet men die vroegere uitspraak van de $\alpha\alpha$ als *tand*-letter of aan een bijzonderen tongval, of aan Indischen invloed, toeschrijven: want in het Soendasch en in het Maleisch verandert de $\alpha\alpha$ geregeld in een $\alpha\alpha$. — In het Maleisch behoudt de $\alpha\alpha$ na den aangenomen en neusklank meest haar eigen klank.

III°. Met den *lip-neusklank M* wordt uitgesproken:

1°. de lipletter $\alpha\alpha$ die als *zachte* stomme consonant haar eigen klank behoudt, terwijl de neusklank alleen dan geschreven wordt, wanneer het werkwoord met het voorvoegsel $\alpha\alpha$ wordt uitgesproken; b. v. in $\alpha\alpha\alpha\alpha$ *balang*, als werkwoord $\alpha\alpha\alpha\alpha$, en met het voorvoegsel $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *āmbalang* (*werpen*).

2°. de lipletter $\alpha\alpha$ en ook meestal de halfklinker en tevens lipletter $\alpha\alpha$ en beide letters verliezen dan haar eigen klank in dien van den neusklank; b. v. in $\beta\beta\beta\beta$ *milih* (*kiezen*), van $\beta\beta\beta\beta$ *pilih*, en in $\alpha\alpha\beta\beta\beta$ *mālēs* (*vergelde*), van $\alpha\alpha\beta\beta\beta$ *wālēs*.

IV°. Met den *keel-neusklank NG* worden uitgesproken:

1°. de keelletter $\alpha\alpha$ die als *zachte* stomme consonant haar eigen klank behoudt, terwijl de neusklank alleen dan geschreven wordt, wanneer het werkwoord met het voorvoegsel $\alpha\alpha$ wordt uitgesproken; b. v. in $\alpha\alpha\alpha\alpha$ *gāwā*, dat

als werkwoord, in den zin van *meëbrengen*, *nggáwá* uitgesproken, en met het voorvoegsel ook *anaw* *ǎnggáwá*, geschreven wordt.

2°. de keelletters *an* en *an* doch zóó, dat deze beide letters, de *an* als harde stomme consonant, en de *an*, omdat zij maar een zachte uitademing van den klinker is, haar eigen klank in dien van de neusletter verliezen; b. v. in *anǎng* *ngěpoe ng* (*omsingelen*), van *anǎng* *kěpoe ng*, en in *anǎng* *ngádděg* (*staan, opstaan*), van *anǎng* *ádděg*.

3°. de smeltletters *n* en *na*, en de halfklinker *na* en zóó, dat zij haar eigen klank behouden, daar zij zich gemakkelijk met den neusklank in de uitspraak vereenigen laten; b. v. in *anǎng* *ngroesaq* (*bederven*) van *ngroesaq* *nglipoe r* (*troosten*), van *nglipoe* *lipoe*, en *nglipoe* *ngjoejoe* (*gelijk een krab*), van *ngjoejoe* *joejoe* (*krab*). — Zoo ook

4°. somtijds de halfklinker *na* ofschoon deze letter, zooals boven gezegd is, gewoonlijk als lipletter in *ea* verandert; b. v. *ngwádjá* (*kaauwen*), van *ngwádjá* *wádjá*. In sommige woorden wordt dan de uitspraak verzacht en de *na* uitgelaten, zoodat alleen de *ea* overblijft; b. v. in *ngétan* (*naar het Oosten*), van *ngétan* *wétan*. — Eindelijk ook

5°. somtijds een andere neusletter, wanneer het woord, waarvan een werkwoord gevormd wordt, zelf reeds met een neusletter begint. In dit geval wordt echter de *na* indien niet het voorvoegsel *an* vóór het werkwoord komt, tot verzachting van de uitspraak met een *Pěpět* uitgesproken; b. v. *ngěni ni*, of met het voorvoegsel *anǎng* *ǎngni ni* (*iemand grootmoeder noemen*), van *ni ni* (*grootmoeder*); *ngěmatjan*, of *anǎng* *ǎngmatjan* (*gelijk een tijger*), van *matjan* (*tijger*).

Ook van *Java*, vindt men, ofschoon dit woord niet met een neusletter begint, het werkwoord *naar Java gaan*, gevormd, terwijl de regelmatige vorm met den verhemelte-neusklank *NJ* in de uitspraak *ndjáwá*, en met het voorvoegsel *an* er vóór *anǎng* zou wezen. De heer Wilkens vermoedt, dat *naar* of *naas* gevormd is van *naas* van *na* met het voorzetsel *an* in dien zin, dien dit voorzetsel in het Maleisch heeft, zoodat het *naar* (een plaats) beteekent. Dit vermoeden krijgt eenige waarschijnlijkheid daardoor, dat het voorzetsel *an* die beteekenis ook in het Soendasch heeft, en dat eigenlijk alleen het oostelijk gedeelte van het eiland, in tegenoverstelling van het westelijk of de Soenda-landen, *Java*, genoemd wordt.

Dat de werkwoorden, die van een grondwoord, dat met een zachte stomme consonant (*na*, *na*, *na*, *na* of *na*) begint, gevormd zijn, als zij zonder het voorzetsel *an* gebruikt worden, door de Javanen ook zonder neusklank geschreven worden, moet als een wezenlijk gebrek in de spelling beschouwd worden. Men behoorde de werkwoorden van *na*, *na*, *na*, *na* en *na* gevormd, *na*, *na*, *na*, *na* en *na* te schrijven, even goed als men het werkwoord van

elk gevormd *elk* schrijft. Doch die spelling zou tegen alle en reeds overaede gewoonte strijden; en dess oude gewoonte schijnt daaruit verklaard te moeten worden, dat de Javanen zulk een uitspraak van een letter met een neusklink er vóór als iets onwezenlijks beschouwde, dat niet in het schrift behoefte uitgedrukt te worden. Zoo sprak hij immers *elien* en *elien* uit, zonder dat dit eenig onderscheid maakte (zie § 82). Daar evenwel deze neusklink, wanneer zij tot vorming van het werkwoord dient, wel degelijk een wezenlijk bestanddeel van het woord uitmaakt, zoo is de heer Winter thans gewoon, zulk een werkwoord, dat van een met *an*, *an*, *an*, *an* of *an* beginnend grondwoord gevormd is, altijd met het voorvoegsel *an* te schrijven. Dit bestendig gebruik van het voorvoegsel vóór die werkwoorden is zeker wel tegen het spraakgebruik, maar toch ook niet meer, dan in het Hollandsch het bestendig schrijven van *het*, terwijl men toch zoo dikwijls alleen maar *it* of *'t* uitspreekt.

112. Omtrent den vorm van het werkwoord moet nog opgemerkt worden, dat, als het gevormd wordt van een tweelettergrepig woord, dat eigenlijk een éénlettergrepig woord met het voorvoegsel *an* (*a*) is, dan het werkwoord veelal gevormd wordt van het éénlettergrepig grondwoord met den voorlag *an* (§ 80). Zoo zijn *an-an-an* verkoopen, *an-an-an* ver, *an-an* gesmolten, en *an-an* rijst is een *Dandang* (een soort van ketel) koken, gevormd van de eenlettergrepige grondwoorden *an-an-an* *an-an* *an* en *an* met het voorvoegsel *an* (*a*), maar de werkwoorden *an-an-an* *an-an-an* *an-an* en *an-an* van *an-an-an* *an-an-an* *an-an* en *an-an*. Andere evenwel worden zoo gevormd, dat het voorvoegsel *an* als een integrerend deel van het grondwoord beschouwd wordt; zooals *an-an-an* staan, van *an-an-an*, van den grondvorm *an-an* *an-an-an* prijzen, van *an-an-an*, van den grondvorm *an-an* *an-an* *an-an*, van den grondvorm *an-an*. Somtijds wordt het werkwoord op beide wijzen gevormd, doch zoo, dat er dan ook in beteekenis, of liever in het spraakgebruik, eenig onderscheid bestaat. Zoo beteekent *an-an* van *an-an* van den grondvorm *an* van plaats, van woonplaats, *veranderen*, *verhuizen*; van naam *veranderen*, en zijn vroegere verklaring *veranderen*: maar *an-an* van *an-an* van hetzelfde grondwoord *an* beteekent iets *verplaatsen* of *versetten*, en een naam *veranderen*. *an-an*, van *an-an* *an-an* grasses, beteekent *met een grasses werken*, en dus *grassesnijden*, maar *an-an* iets (hetzij gras of iets anders) *met een grasses snijden*; *an-an* *an-an*, als een bezigheid, maar *an-an* iets (b. v. boomwol) *spinnen*.

Dat het grondwoord van de beide laatste genoemde werkwoorden werkelijk oorspronkelijk éénlettergrepig geweest is, kan wel niet bewezen worden; maar men mag dit uit de analogie besluiten en aannemen.

113. De beteekenis van dezen Javaanschen woordvorm, dien wij, om er geen nieuwen kunstterm voor te verzinnen, in het Hollandsch het *werkwoord* noemen, is evenwel niet daarin gelegen, dat zulk een woord juist bepaaldelijk

een *werking* beteekent. Die beteekenis ligt niet in den aard der *begrippen*, die door deze soort van woorden beteekend worden, maar in den *vorm* van het woord, en is dus een zuiver *logische* beteekenis. Wel komt het Javaansche werkwoord in beteekenis meestal overeen met hetgeen men in de Indo-germaansche talen het *actief* verbum noemt in tegenoverstelling van het *passief*, wanneer men van dat actief nog het *neutrum* onderscheidt: maar, behalven dat die overeenkomst niet algemeen is, zoo is ook de beteekenis van het zoogenaamde *actief* verbum niets anders dan een *logische* beteekenis. Wat men het *actief* noemt, is de *subjective* vorm van het zegwoord voor de subjective wijze van spreken over een onderwerp als *subject*, in tegenoverstelling van het *passief* als de *objective* vorm van het zegwoord voor de objective wijze van spreken over een onderwerp als *object*; en ook het zoogenaamde *neutrum* is een *subjectief* zegwoord, maar dat den objectiven vorm niet aanneemt. Het Javaansche *werkwoord* nu is ook een *subjectief* zegwoord: maar een menigte zegwoorden in de Javaansche taal hebben dien vorm van het *werkwoord* niet, en zijn toch ook *subjective*, geen *objective*, zegwoorden, ook niet de zoodanige, waarvan men om de een of andere reden zou kunnen zeggen, dat zij, al was dit mogelijk, geen van beide (*neutrum*) zijn. Zoo zijn *am a la la* *willen*, *ah a la* *hebben*, *besitten*, *ah a la la* *verkrijgen*, *ah a la* of *ah a la* *weten*, *ah a la la* *zoeken*, *ah a la la* *bezoeken*, *ah a la la* *verkoopen*, *ah a la* *koopen*, *ah a la* *zeggen*, *ah a la la* *vragen*, *ah a la la* *beginnen*, *ah a la la* *storten*, *betalen*, *ah a la la* *laten doen*, *gelaaten*, *ah a la la* *geven*, *ah a la la* *zenden*, *ah a la la* *ontvangen*, *ah a la la* *in bewaring geven*, *ah a la* *beminnen*, *ah a la* *helpen*, *ah a la* *bevelen*, *ah a la* *verhalen*, *ah a la* *overgeven*, *ah a la* *verleenen*, *schenken*, *ah a la* *werken*, *maken*, *doen*, en andere dergelijke meer, toch wel degelijke *subjective* zegwoorden, en wel zulke, die men bepaaldelijk *actieve* zou moeten noemen, en volstrekt niet met den naam van *neutrum* zou kunnen bestempelen; en toch hebben zij den vorm van het *werkwoord* niet.

114. Wel is de vorm van het Javaansche *werkwoord* ook blijkbaar de *subjective* vorm in tegenoverstelling van den *objectieven*, maar deze Javaansche vorm heeft een meer bepaalden, binnen engere grenzen beperkten zin, dan de subjective of zoogenaamde active vorm in de Indo-germaansche talen. *Subjective* zegwoorden in den ruimsten zin zijn alle zegwoorden, *waarmede een accident* aan een onderwerp als *aan een subject wordt toegeschreven*, en in dien ruimsten zin zijn het ook alle Javaansche zegwoorden: maar het Javaansche *werkwoord* is meer bepaald de benaming van een *accident*, of iets dat plaats heeft, gebeurt of geschiedt, als iets *dat* van een persoon of zaak als *van een subject uitgaat*, dat *uit den wil* van een persoon, *of uit de natuur*, den aard of het wezen van een als *subject voorgestelde zaak voortkomt*, en dat dus niet een *bloot accident*, maar een *effect*, een *werking*, van een *subject* is. Het is dus een

werkwoord, niet in dien zin, dat het de benaming is van een begrip van de een of andere wijze van *werken*, maar in dien zin, dat het een accident beteekent als *werking van een sùbject*, als *door een sùbject bewerkt of teweeggebracht wordende*. Zoo is $\kappa\lambda\iota\sigma\tau\eta$, dat *staan* beteekent, een *werkwoord*, niet omdat het begrip van *staan* het, begrip van een soort van *werken* is: neen, *staan* is geen *werken*, maar een bijzondere *houding of toestand*, in onderscheiding van *liggen*, *sitten* of *vallen*: maar in dat werkwoord wordt die houding of toestand uitgedrukt niet als een accident, dat aan een sùbject toegeschreven wordt, maar als een *effect van een sùbject*, als iets dat *van het sùbject zelf voortkomt, door het sùbject zelf bewerkt of teweeggebracht wordt*. Het begrip van *staan* vordert op zich zelf dien vorm van benaming ook niet: in *Kràrà-ínggil* wordt het in den vorm van het *toestandswoord* ($\kappa\tau\epsilon\lambda\epsilon\tau\eta$) uitgedrukt. Zoo zijn ook $\kappa\lambda\iota\sigma\tau\eta$ Ng. en $\kappa\lambda\iota\sigma\tau\eta$ Kr., *eten*, werkwoorden; maar in *Kràrà-ínggil* zegt men daarvoor $\kappa\lambda\iota\sigma\tau\eta$ zonder neusklink; terwijl dit zelfde woord als werkwoord, met den neusklink, of $\kappa\lambda\iota\sigma\tau\eta$ van een raad of voorstel *gebruik maken* beteekent. Het begrip van *zoeken* wordt in Ngoko eenvoudig als een accident $\eta\sigma\iota\sigma\tau\eta$ genoemd: maar in *Kràrà* zegt men daarvoor onverschillig $\eta\sigma\iota\sigma\tau\eta$ of $\eta\sigma\iota\sigma\tau\eta$ en in den laatsten vorm alleen wordt het *zoeken* als een *effect*, een *trachten* of *streven, van een sùbject* beteekend. En zoo is ook $\kappa\lambda\iota\sigma\tau\eta$ vinden en *ontervinden*, een werkwoord, niettegenstaande het iets geheel *toevalligs*, een louter *accident*, schijnt te beteekenen: maar in het Javaansch is dit *accident* benoemd als een *effect van het sùbject*, als iets dat *van het sùbject komt*.

115. Het *werkwoord* is òf van een ander *zegwoord*, òf van een *naamwoord*, gevormd of afgeleid; maar altijd met dezelfde zoo even verklaarde eigene beteekenis, die zich evenwel wijzigt naar gelang van den aard en de beteekenis van het woord, waarvan het gevormd is. Deze wijzigingen kunnen, daar de aard en beteekenis der woorden zoo oneindig verschillend is, moeilijk onder algemeene regels gebracht worden: de volgende bijzonderheden zullen evenwel kunnen strekken, om het gebruik, dat van dezen woordvorm tot afleiding van nieuwe woorden in de taal gemaakt is en nog wordt, in de voornaamste gevallen te leeren kennen.

116. Allerduidelijkst is die eigene beteekenis van den vorm van het *werkwoord*, wanneer het gevormd wordt van een woord, dat zelf reeds de *benaming van een accident* als een *zegwoord* of *verbum* is. Zoo beteekent $\kappa\lambda\iota\sigma\tau\eta$ *verlaten* of *achterlaten*, doch eenvoudig als accident, dat aan een sùbject toegeschreven wordt, zooals aan iemand die deze wereld *verlaat* of kinderen *achterlaat*, als hij sterft: maar $\kappa\lambda\iota\sigma\tau\eta$ beteekent *verlaten als effect van een sùbject*, als *willekeurige of opzettelijke daad*, zooals van iemand die een land *verlaat*, om naar een ander land te gaan, of die de gewoonte of het pad der deugd *verlaat*; $\kappa\lambda\iota\sigma\tau\eta$ beteekent *vallen*, maar $\kappa\lambda\iota\sigma\tau\eta$ het accident van *vallen*, zooals het van een sùbject.

uitgaat of door een subject bewerkt wordt, en dus *zich laten vallen*; *ἄνησται* verkoopen, als accident, dat wil zeggen *als bedrijf*, van een koopman; maar *ἔνησται* verkoopen, als *willekeurige daad*, zooals van iemand, die zijn paard gaat verkoopen; *ἄνωσται* verliezen, maar *ἔνωσται* verliezen als *willekeurige daad* van iemand, dus *zich gewonnen geven, onderdoen*; *ἄνσται* worden, *gevolg hebben, slagen, gedijsen*, maar *ἔνωσται* toenemen, van een vuur, als accident, dat uit het vuur zelf voortkomt; *ἄνωσται* gezond, *genezen, hersteld*, en als zegwoord *genezen, herstellen*, in den zin van *beteren of gezond worden*, doch *ἔνωσται* *zich herstellen*, als accident, dat uit het subject zelf voortkomt; *ἄνησται* één met een ander in het een of ander opzigt, en *ἔνωσται* met een ander zijn of worden, maar *ἔνωσται* *zich met een ander vereenigen*; *ἄνησται* tegader met of te zamen bij anderen zijn, maar *ἔνωσται* *zich met anderen verzamelen of vergaderen*; *ἄνησται* tevreden, en *tevreden zijn*, maar *ἔνωσται* *zich tevreden houden of stellen*; *ἄνησται* Ng., *ἔνωσται* Kr., *ver, veraf*, en *ver of veraf zijn*, maar *ἄνησται* en *ἔνωσται* *zich verwijderen of verwijderd houden*; *ἄνωσται* digtbij, nabij, maar *ἔνωσται* digtbij komen, *naderen*, als eigen daad; *ἄνησται* volgbaar, gehoorzaam, en *volgbaar of gehoorzaam zijn*, maar *ἔνωσται* gehoorzamen; *ἄνωσται* beminnelijk, en *beminnelijk zijn*, maar *ἔνωσται* hetzelfde als effect van een persoon, dus meer *bexallig, innemend*; *ἄνωσται* gelijk, en *gelijk zijn*, en zoo b. v. *ἄνωσται* gelijk van gedaante, maar *ἔνωσται* van gedaante op een ander gelijken, als effect van een persoon, in den zin van *zich gelijk van gedaante vertoonen of voordoen*.

Er zijn sommige zegwoorden, zooals *ἄνησται* koopen, en *ἔνωσται* op iets passen, die den vorm van het werkwoord niet hebben, maar zeer wel zouden kunnen hebben, daar zij een accident beteekenen, dat zeer wel als subjectieve daad kan voorgesteld worden: en aan zulk een zegwoord wordt dan ook werkelijk somtijds de vorm van het werkwoord gegeven. Zoo 1001 *Nacht*, II, p. 638, 5 v. o.: *ἄνωσται* om daarvoor een slavin te koopen; en in het *Leesboek*, in een legende van Adji-Sáká: *ἄνωσται* en zijn bediende gelast had er op te passen. Op beide plaatsen schijnt de rede in de verbinding met het subjectieve passief te liggen, gelijk zulke zegwoorden zelf die subjectieve beteekenis ook hebben, zoo dikwijls als zij in het subjectieve passief gebruikt worden. In de *Verhalen van Schmid*, p. 58, 5 v. o., vindt men: *ἄνωσται* om haar rijstveld te koopen. Hier schijnt de rede te liggen in de verbinding met *ἄνωσται*, dat eigenlijk *willen* en dus het voornemen van een subjectieve daad beteekent. Ook wordt van zulk een zegwoord wel het naamwoord met het voorvoegsel *ἄ* gevormd, even als van een werkwoord, met den neusklink, en dus *ἄνωσται* en *ἔνωσται*. Even zoo wordt van *ἄνωσται* werken, maken, doen, het naamwoord *ἄνωσται* gevormd, en wel zeldzaam in den zin van *het werken of maken*, maar dikwijls in den zin van *bewerking, toedoen*, gebruikt.

117. Zoo wordt ook somtijds een werkwoord gevormd van een passief met

het voorzetsel *an* waarover later gehandeld zal worden, wanneer die vorm niet de objective vorm van een zegwoord in tegenoverstelling van den subjectiven vorm is, maar slechts een *accidentele gesteldheid* beteekent; b. v. *an qan: enj* sigbaar, te zien, en sigbaar zijn of worden, maar *en qan: enj* zich vertooven, verschijnen, als iets dat van een subjeet uitgaat en uit eigen beweging geschiedt, of zich sigbaar maken; *an en qan: enj* onwillekeurig metgevoerd, of metgevoerd worden of raken, maar *en qan: enj* sich willekeurig laten metvoeren of mebelopen; *qan: en: met den stroom meddrijven*, maar *en qan: en: sich met den stroom laten meddrijven*.

118. Maar is het werkwoord gevormd van een grondwoord, dat een gesteldheid beteekent, zooals in het Hollandsch gewoonlijk beteekend wordt door het *objective deelwoord*; een beteekenis, die het grondwoord zonder neusklink in tegenoverstelling van het werkwoord met den neusklink menigvuldig heeft; dan beteekent het werkwoord die gesteldheid teweegbrengen, bewerken, iets zoodanig maken; b. v. *qan: en: bedorven*, verwoest, *en qan: en: bedorven* of verwoest maken of trachten te maken, *bedorven*, verwoesten; *en qan: en: verdeldg*, *en qan: en: verdolgen*; *en qan: en: gesloopt*, vernield, *en qan: en: slopen*, vernielen; *en qan: en: geschonden*, beschadigd, *en qan: en: schonden*, beschadigen; *en qan: en: geschourd*, *en qan: en: scheuren*; *en qan: en: gemolten*, vergaan, *en qan: en: smelten*, vernietigen; *en qan: en: verminderd*, en verminderen, in den zin van minder worden, *en qan: en: verminderen*, in den zin van minder maken; *en qan: en: afgebroken*, *en qan: en: afbreken*; *en qan: en: uit den grond gerukt*, *en qan: en: uit den grond rukken*; *en qan: en: uitgetrokken*, uit een post gezet, *en qan: en: uittrekken*, uit een post zetten; *en qan: en: vertroost*, *en qan: en: vertroosten*; *en qan: en: met lofwerk uitgemeden* of gegruoerd, *en qan: en: met lofwerk uitwijden* of gruoeren; *en qan: en: los* of vrij gelaten, *en qan: en: los* of vrij laten.

119. Zoo ook wel van een woord, dat als bijvoeglijk naamwoord een *adjectief* beteekent, maar ook als *accident* beschouwd kan worden; b. v. van *en qan: en: wit*, ook als accident van iets, dat niet uit zijn eigen aard wit, maar gewit of gebleekt is, *en qan: en: wit maken*, witten, bleeken; van *en qan: en: zwart*, *en qan: en: zwart maken*; van *en qan: en: gelijk*, *en qan: en: gelijk maken*; van *en qan: en: zout*, *en qan: en: zouten*.

120. En verder even zoo van een zelfstandig naamwoord, dat de benaming van een *accident* als object is, en in het Hollandsch ook dikwijls een objectiven vorm met het voorvoegsel *ge* heeft; b. v. van *en qan: en: geweest*, *en qan: en: geweest maken*, woenen; van *en qan: en: gebed*, *en qan: en: bidden*; van *en qan: en: geschrijf*, *en qan: en: schrijven*; van *en qan: en: gevoel*, dat men heeft, *en qan: en: gevoelen*, als een effect van het subjeet zelf, of *bespeffen*, in den zin van *maken dat men een gevoel heeft*; van *en qan: en: gebrek dat gelinkt wordt*, *en qan: en: laken*; van *en qan: en: leer*, *onderwijs*, *onderrigt*, dat gegeven wordt, *en qan: en: leeren*, *onderwijzen*; van *en qan: en: bestelling*, *last*, die opgedragen wordt, *en qan: en: bestellen*, *opdragen*; van *en qan: en: aanklagt*, die gedaan wordt, *en qan: en: een aanklagt doen*, *aanklagen*; van

බුද්ධානු භූතේ, die opgelegd wordt, අනුදානු භූතේ opleggen, *boeten*; van ආනුකූ භූතේ, die genomen wordt, ආනුකූ භූතේ beproeven; van අනුගාමි භූතේ, dat van iets gemaakt wordt, අනුගාමි භූතේ gebruiken; van අදානු භූතේ, die men heeft, අදානු භූතේ denken; van අනුදානු භූතේ, die men heeft, අනුදානු භූතේ een voorstelling vormen, *zich voorstellen*; van අනුදානු භූතේ, wat door de menschen gesproken wordt, අනුදානු භූතේ opreken; van අනුදානු භූතේ, die men heeft, ook, als zegwoord, අනුදානු භූතේ hebben, අනුදානු භූතේ, *moeijelijkheid maken*.

121. Indien het werkwoord gevormd wordt van een zelfstandig naamwoord, dat een meer concreet voorwerp beteekent, dan wijzigt zich natuurlijk de beteekenis van het werkwoord overeenkomstig den aard van dat voorwerp; maar altijd beteekent het werkwoord een van een subjeet uitgaande daad, waarvan dat voorwerp object is. Zoo beteekent b. v. van රේඛානු භූතේ, *een lijn of streep*, die getrokken wordt, රේඛානු භූතේ *een lijn trekken, een streep maken*; van අනුදානු භූතේ, dat gelegd wordt, අනුදානු භූතේ *een ei of eijeren leggen*; van අනුදානු භූතේ, dat gebruikt wordt, අනුදානු භූතේ *voedsel gebruiken, eten*.

122. In het bijzonder moet opgemerkt worden, dat van een zelfstandig naamwoord, dat een werktuig of middel beteekent, het werkwoord de beteekenis heeft van met dat werktuig te werken, of dat werktuig of middel te bezigen; b. v. van අනුදානු භූතේ, ploeg, අනුදානු භූතේ ploegen; van රේඛානු භූතේ, eg, රේඛානු භූතේ eggen; van අනුදානු භූතේ, keten, අනුදානු භූතේ ketenen; van අනුදානු භූතේ, geweer, අනුදානු භූතේ schietgeweer, අනුදානු භූතේ met een geweer schieten; van අනුදානු භූතේ, pijl, අනුදානු භූතේ met een pijl of pijlen schieten; van අනුදානු භූතේ, stok of roede om mee te slaan, අනුදානු භූතේ met een stok of roede slaan; van අනුදානු භූතේ, sabel, අනුදානු භූතේ sabelen; van අනුදානු භූතේ, een soort van citer of guitar, අනුදානු භූතේ daarop spelen; van අනුදානු භූතේ, hand, අනුදානු භූතේ met de hand houden of vatten; van අනුදානු භූතේ en අනුදානු භූතේ, strik, strop, අනුදානු භූතේ en අනුදානු භූතේ strikken, stroppen; van අනුදානු භූතේ, streng garen, අනුදානු භූතේ met een streng garen wurgen; van අනුදානු භූතේ, list, අනුදානු භූතේ list gebruiken of aanwenden; van අනුදානු භූතේ, naam van een bedwelmend middel, අනුදානු භූතේ door het ingeven daarvan bedwelmen.

123. Is het zelfstandig naamwoord de benaming van een qualiteit, rang, waardigheid of titel van een persoon, dan beteekent het werkwoord: die qualiteit of waardigheid aan iemand toekennen, dien titel geven, of dat doen, wat men doet door iemand zoo te noemen; b. v. van රේඛානු භූතේ, Vorst, රේඛානු භූතේ Vorst noemen, als රේඛානු භූතේ erkennen en eerbiedigen; රේඛානු භූතේ, opperhoofd, een titel, රේඛානු භූතේ Waddānā noemen, als රේඛානු භූතේ over zich erkennen en eerbiedigen; van අනුදානු භූතේ of අනුදානු භූතේ, kind, අනුදානු භූතේ of අනුදානු භූතේ kind noemen; van අනුදානු භූතේ or අනුදානු භූතේ, moeder, අනුදානු භූතේ or අනුදානු භූතේ, moeder noemen. — Maar van een ander zelfstandig naamwoord, waarmee een persoon beteekend wordt, beteekent het werkwoord: uit zich zelf zulk een persoon zijn of worden, zich zulk een persoon maken of als zoodanig handelen; b. v. van අනුදානු භූතේ, dienaar, dat als zegwoord dienaar zijn of worden beteekent, අනුදානු භූතේ dienen of dienen gaan; van අනුදානු භූතේ, onderdaan, අනුදානු භූතේ

onderdaan gaan worden; van *ἄσπομασπομα* *page*, *ἄσπομασπομα* als *page* dienen of gaan dienen; van *ῥοοβα* *roover*, *ῥοοβα* *roover* gaan worden, *roof* plegen; van *ἄγορο* *groothandelaar*, *ἄγορο* *groothandel* drijven.

124. Van een woord, waarmee iets *gezegd* wordt, beteekent het werkwoord niet eenvoudig *dat* woord *zeggen* of *besigen* (§ 104), maar een *daad*, die *geschiedt* door dat te zeggen. Zoo beteekent van *ἄσπομα* *ack! wee!* *ἄσπομα* *ack en wee* roepen, *weeklagen*; en zoo is van *ἄσπομασπομα* *al wat* *gewild* wordt, en waarvan men b. v. zegt *ἄσπομασπομα* *zoo als* *gij* *verlangt!* of *ἄσπομασπομα* *kij* *doe* *wat* *kij* *wil!* het werkwoord *ἄσπομασπομα* gevormd, en beteekent *sich geheel naar iemands verlangen voegen*, of *iemand in alles wat hij wil toegeven* of *laten begaan*. Zoo beteekent ook van *ἄσπομα* *wie?* waarmee men vraagt: *wie zijt gij?* het werkwoord *ἄσπομα* *iemand vragen wie hij is*, en ook *een persoon, die bij iemand komt, aanspreken* of *toespreken*, omdat het bij de Javanen de gewoonte is, dit met die of een dergelijke vraag te doen. Van het voornaamwoord *ἄσπομα* *ik, mij*, beteekent het werkwoord *ἄσπομα* *dat alles doen, wat men doet, wanneer men zegt: Ik heb het gedaan, Ik zeg of verklaar, Het is van mij, Gij zijt. mijn vriend, enz., en dus bekennen, belijden, beweren, zich toesigenen, erkennen, enz.*

125. Van een benaming van *plaats* gevormd, beteekent het werkwoord gewoonlijk *de rigting van een subjeet naar die plaats als een object*, of *naar die plaats toe gaan*; b. v. van *ἄσπομασπομα* *het westen*, *ἄσπομασπομα* *naar het westen*, of *naar het westen gaan*; van *ἄσπομα* *de linker kant*, *ἄσπομα* *naar den linker kant*; van *ἄσπομα* *kant*, *ἄσπομα* *naar den kant*; van *ἄσπομασπομα* *paleis*, *ἄσπομασπομα* *naar het paleis*; van *ἄσπομα* of *ἄσπομασπομα* *top, boenste top*, *ἄσπομασπομα* of *ἄσπομασπομα* *den top bestijgen* of *beklimmen*. — Zoo vooral van naamwoorden van plaats, gevormd door het voorvoegsel *ἄσπομα* of *ἄσπομα*, waarover later. Zoo is van *ἄσπομασπομα* *het naar het westen gelegene*, of *zich uitstreckende*, dat van het hierboven genoemde werkwoord *ἄσπομασπομα*, *naar het westen*, afgeleid is, weér het werkwoord *ἄσπομασπομα* gevormd, dat ongeveer dezelfde beteekenis heeft als *ἄσπομασπομα*, namelijk *naar den wester kant*, of *naar den wester kant gaan*. Zoo ook van *ἄσπομασπομα* Ng., *ἄσπομασπομα* Kr., *het beneden of lager gelegene*, *ἄσπομασπομα* en *ἄσπομασπομα* *naar beneden, benedenwaarts*; van *ἄσπομασπομα* Ng., *ἄσπομασπομα* Kr., *het boven of hooger gelegene*, *ἄσπομασπομα* en *ἄσπομασπομα* *naar boven, opwaarts*.

126. Doch van een naamwoord, dat een *plaats* beteekent, kan het werkwoord ook een anderen zin hebben. Zoo beteekent van *ἄσπομασπομα* *paleis* of *hof* van een Vorst, *ἄσπομασπομα* niet alleen *naar het paleis*, maar ook *zijn hof houden* of *vestigen*; van *ἄσπομασπομα* *reisverblijf*, *ἄσπομασπομα* *in een Pasanggrahan zijn verblijf houden* of *nemen*; van *ἄσπομασπομα* benaming van de plaats waar de ambtenaren in orde geschaard vóór den Vorst zitten, *ἄσπομασπομα* *op de Pagelaran plaats nemen*; en van *ἄσπομασπομα* *plaats, plek*, *ἄσπομασπομα* *zich posteren*.

127. Van een naamwoord met het voorvoegsel *ἄσπομα* dat de beteekenis heeft

van een accident als een bepaalde daad, beteekent het werkwoord zulk een daad verrigten; b. v. van $\alpha\sigma\upsilon\alpha\sigma\iota\sigma\upsilon\gamma$, een sprong, $\alpha\sigma\upsilon\alpha\sigma\iota\sigma\upsilon\gamma$ een sprong doen of nemen; van $\alpha\sigma\iota\sigma\alpha\upsilon\gamma$ loop, vlugt, $\alpha\sigma\iota\sigma\alpha\upsilon\gamma$ de vlugt nemen, op den loop gaan. En zoo is van $\epsilon\gamma\chi\eta$ het ingaan of binnenkomen, eerst het naamwoord $\alpha\epsilon\gamma\chi\eta$ ingang of binnenkomst, en vanhier het werkwoord $\epsilon\gamma\chi\eta$ binnentreden of binnenkomen, gevormd.

128. Aan een zelfstandig naamwoord, dat een zinnelijk voorwerp beteekent, wordt in vergelijkingen de vorm van het werkwoord gegeven, om dat voorwerp als beeld van vergelijking voor te stellen, zoodat het werkwoord dan beteekent dat voorwerp gelijken; b. v. $\delta\iota\delta\iota$ zand gelijken, van $\delta\iota\delta\iota$ zand; $\delta\iota\tau\iota\gamma\epsilon\sigma\tau\iota\gamma$ een tijger gelijken, van $\tau\iota\gamma\epsilon\sigma\tau\iota\gamma$ tijger; $\delta\iota\theta\iota$ doorns gelijken, van $\theta\iota$ of $\delta\iota\theta\iota$ doorn. Wordt het naamwoord zelf als zegwoord aan een onderwerp toegeschreven, dan beteekent het dat zijn, b. v. $\tau\alpha\upsilon\tau\alpha$ zijn, een tijger zijn, en geeft zoo een hoedanigheid te kennen: maar in den vorm van het werkwoord beteekent het niet eenvoudig die hoedanigheid hebben, maar de hoedanigheid van dat voorwerp vertoonen, zich als zoodanig voordoen. Zoo beteekent $\kappa\alpha\sigma\iota\epsilon\lambda\iota$, van $\kappa\alpha\sigma\iota\epsilon\lambda\iota$ koriander, korianderzaad gelijken, zich als korianderzaad vertoonen, zooals korianderzaad. En zoo zegt men bij voorbeeld van een voorhoofd, dat het $\eta\kappa\alpha\tau\alpha\sigma\tau\eta\sigma\tau\iota\mu\alpha$ marmier gelijkend of als marmier, is (van $\eta\kappa\alpha\tau\alpha\sigma\tau\eta\sigma\tau\iota\mu\alpha$ naam van een fijne steen), om te zeggen, dat het zoo glad en effen als marmier is. En zoo zegt men $\epsilon\gamma\chi\eta$ als een vesting van steen (van $\epsilon\gamma\chi\eta$ als een vesting), van iemand die zich verzet en zich niet wil overgeven, die het effect doet van een vesting van steen.

129. Zonderling is in de Javaansche taal het gebruik, om den vorm van het werkwoord te geven aan een telwoord of benaming van bepaalde hoeveelheid (en zoo ook aan het vragend voornaamwoord $\mu\iota\tau\iota$ hoeveel?), en daardoor te beteekenen, wat wij te kennen geven door elk of ieder er bij te voegen; b. v. $\delta\iota\tau\iota$ elk drie, ieder drie; van $\delta\iota\tau\iota$ drie; $\delta\iota\epsilon\iota$ elk een, ieder een, van $\delta\iota\epsilon\iota$ één; $\epsilon\kappa\alpha\delta\epsilon\sigma\tau\iota$ elk (of ieder) tien; van $\epsilon\kappa\alpha\delta\epsilon\sigma\tau\iota$ tien; $\delta\iota\epsilon\kappa\alpha\delta\epsilon\sigma\tau\iota$ elk (of ieder) zestien, van $\delta\iota\epsilon\kappa\alpha\delta\epsilon\sigma\tau\iota$ zestien. De vorm van het werkwoord geeft namelijk aan een benaming van een bepaalde hoeveelheid de beteekenis van zich in een bepaalde hoeveelheid voor te doen, een bepaald getal uit te maken of te vormen, of, om een Hoogduitsche uitdrukking te gebruiken, zich in een bepaald getal daar te stellen. Zegt men dus b. v. $\alpha\sigma\iota\sigma\alpha\upsilon\tau\alpha\sigma\iota\sigma\tau\iota\sigma\tau\iota\mu\alpha$ dan beteekent dit letterlijk: zij brachten tiental-vormende, of tientallen uitmakende, in tientallen zich voordoeude, kameraden meê; en wat beteekent dit anders dan: zij brachten ieder (of elk) tien kameraden (manschappen of bedienden) meê? Zoo ook: $\eta\kappa\alpha\tau\alpha\sigma\tau\iota\mu\alpha$ aan tien personen gaf men éénuitmakende pieken in handen; d. w. z. aan tien personen gaf men ieder een piek in handen.

130. Als van een ander werkwoord afgeleid kan men eindelijk een werkwoord beschouwen in het boven (§ 112) genoemde geval, dat de eerste lettergreep

van een tweelettergrepig werkwoord, dat van een éénlettergrepig grondwoord gevormd is, met een *Pépēt* in plaats van met een *e* wordt uitgesproken, daar deze wijziging van uitspraak ook met eenige wijziging van beteekenis gepaard gaat. Die uitspraak heeft namelijk plaats, wanneer door het werkwoord niet enkel een *effect van een subjeet*, een *van een subjeet uitgaande werking* of *bewerking*, beteekend wordt, maar tevens een *bewerking van een object* of een *effect dat door een object ondergaan word*. Zoo beteekent *κέρει*; *veranderen*, eenvoudig in den zin van *verandering bewerken*, maar *κέρει*; *een voorwerp veranderen*, een *voorwerp soo bewerken*, dat het een *verandering ondergaat*. Die gewijzigde uitspraak heeft daarom vooral plaats in den transitieven en causativen en in den objectieven vorm van het werkwoord, daar in deze vormen bepaaldelijk een betrekking tot een *object* beteekend wordt. — Dezelfde beteekenis heeft die wijziging in de uitspraak van den klinker dan ook, wanneer het werkwoord gevormd is van een eenvoudig zegwoord, zooals *ἐπιμασσει* een *voorwerp verkoopen*, van *απομασσει* *verkoopen*, als een bedrijf.

HET TRANSITIEF WERKWOORD.

131. De twee *verlengde vormen* van het werkwoord (§ 110), het *transitieve* en het *causative* werkwoord genaamd, hebben met het eenvoudige werkwoord den nensklank aan het begin van het woord gemeen, maar onderscheiden zich daarvan en van elkander door bijzondere aanhechtsels. — Het *transitief* werkwoord onderscheidt zich door het aanhechtsel *αἰ*, en de aanhechting van deze lettergreep geschiedt op de volgende wijze. Eindigt het woord, waarvan het gevormd wordt, op een *medeklinker*, dan vereenigt zich de klinker van het aanhechtsel in de uitspraak met dien medeklinker, en deze wordt dan in het schrift, maar niet in de uitspraak verdubbeld (§ 15); b. v. *αἰκίαι* *αἰ* (*αἰκίαι* of *αἰκίαι*) *bewonen*, van *αἰκίαι* *woonen*, of van het grondwoord *αἰκίαι* *gewoen*; *αἰκίαι* *αἰ* (*αἰκίαι* of *αἰκίαι*) *iets met iets anders verwisselen*, van *αἰκίαι* *wisselen*; *αἰκίαι* *αἰ* (*αἰκίαι* of *αἰκίαι*) *deplanten*, van *αἰκίαι* *planten*, of *αἰκίαι* *plant*; *αἰκίαι* *αἰ* (*αἰκίαι* of *αἰκίαι*) *bewonderen*, over iets zich *verwonderen*, van *αἰκίαι* *verwonderd*, zich *verwonderen*; *αἰκίαι* *αἰ* (*αἰκίαι* of *αἰκίαι*) *berijden*, op iets *rijden* of *varen*, van *αἰκίαι* *rijden* of *varen* (grondvorm *αἰκίαι*); *αἰκίαι* *αἰ* (*αἰκίαι* of *αἰκίαι*) *iemand iets geven*, volgens § 48 in plaats van *αἰκίαι* *αἰ* van *αἰκίαι* *geven*, grondvorm *αἰκίαι* (vrg. § 112); *αἰκίαι* *αἰ* (*αἰκίαι* of *αἰκίαι*) *beweiden*, *ergens weiden*, van *αἰκίαι* *weiden*, *hoeden*. — Maar, gaat het woord, waarvan het transitief werkwoord gevormd wordt, op een *klinker* uit; dan wordt de laatste lettergreep door een *α* gesloten, en aan dezen medeklinker het aanhechtsel aangehecht; terwijl dan tevens in de uitspraak de *i* in *e*, en de *oe* in *o*, verandert; b. v. *αἰκίαι* *αἰ* (*αἰκίαι* of *αἰκίαι*) *iemand te drinken geven*, van *αἰκίαι* *drinken*

(grondvorm $\eta\lambda\sigma\eta\epsilon\gamma\alpha$); $\kappa\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ (*nganggõni*) iemand *te dragen geven*, van $\kappa\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *dragen, gebruiken*, of $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *dragt, gebruik*; $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ (*nândãni*) iets *een teeken of merk geven*, van $\eta\lambda\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ (*tãndã*, § 38) *teeken, merke*; $\kappa\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ (*ngisõni*) iets *vullen*, van $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *inhoud*; $\kappa\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ (*nglakõni*) iets *begaan*, van $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *gang*; $\kappa\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *op iemand wachten*, volgens § 112 en 130 van $\kappa\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *wachten*, van den grondvorm $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$.

Gelijk het transitieve werkwoord $\kappa\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *begaan*, onmiddellijk van het grondwoord $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *gang*, gevormd is, en niet van het toestandswoord $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *gaan*; zoo is het gewoonlijk. Soms evenwel wordt het transitieve werkwoord van het toestandswoord gevormd, zooals $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *over of omtrent iets zich ongerust maken*, van $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *ongerust*, en *ongerust zijn of in ongerustheid verkeer*. In dit woord heeft dat plaats, omdat het grondwoord niet meer in gebruik is. Ook zegt men in plaats van $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ iets *weten of kennen of verstaan*, van het grondwoord $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *kennis, verstand*, dikwijls $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ van $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *bekend zijn met iets, kennis, verstand of begrip van iets hebben*, omdat $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ als naamwoord in die beteekenis niet veel in gebruik is en het toestandswoord meestal ook daarvoor gebezigd wordt, terwijl men $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ gewoonlijk in geheel andere beteekenissen gebruikt. — Van afgeleide naamwoorden, ook van woorden met het voorzetsel $\alpha\lambda$ *sa*, wordt het transitieve werkwoord, zoo wel als het eenvoudige, zeer dikwijls gevormd.

In de *Proeve van een Javaansch woordenboek* door de heeren Winter en Wilkens, in den zesden jaargang van het *Tijdschrift voor Nederl. Indië*, vindt men I, p. 64, van $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *als passagier of reisgezel meêgaan*, als transitiven vorm opgegeven $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ *met een reiziger of een reisgelegenheid meêgaan*. Dit zou zonder het voorvoegsel α $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ zijn, en gevormd volgens § 111, IV°, 5°, omdat $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$, waarvan het gevormd is, reeds zelf met een neusletter begint. Opmerkelijk is het evenwel, dat de heer Winter zelf in zijn vertaling van *Eenige anecdoten*, p. 121, reg. 6, $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ schrijft. Dit bewijst, dat men ten minsten niet altijd met dien nieuwen neusklink er vóór uitspreekt, gelijk dit anders ook niet geschiedt in den transitiven vorm, wanneer deze afgeleid is van een eenvoudig werkwoord, dat natuurlijk reeds met een neusklink begint. Daar echter in die *Proeve* $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ opgegeven is, zoo kan, ja moet, men als zeker stellen, dat men toch ook zóó wel uitspreekt. En de rede hiervan moet men zeker daarin zoeken, dat de Javanen de $\alpha\lambda$ in dit woord niet als een tot vorming van het werkwoord aangenomenen neusklink beschouwt, omdat deze $\alpha\lambda$ in het Passief geen verandering ondergaat, en dus een oorspronkelijke letter van het grondwoord schijnt te wezen. Dit is evenwel niet werkelijk waar: het grondwoord is $\alpha\lambda\eta\sigma\tau\epsilon\gamma\mu\epsilon$ doch over de rede van de onveranderlijkheid van de neusletter in zulke van éénlettergrepige grondvormen afgeleide werkwoorden zal later gehandeld moeten worden.

132. Wat de beteekenis van dit transitieve werkwoord betreft; zoo heeft het

vooreerst met het eenvoudige werkwoord dien zin gemeen, die door den neusklank in het begin van het woord wordt uitgedrukt: maar daarenboven heeft het een eigene beteekenis, die uitgedrukt wordt door het aanhechtsel *i*. En deze beteekenis komt in het algemeen overeen met die van het voorvoegsel *be* in het Hollandsch, in zegwoorden zooals *beplanten*, *beweenen*, *bewonderen*, *bewonen*, *bespuwen*, *bespotten*, *belasten*, *berooven*, en zoo vele anderen. Door middel van dat aanhechtsel wordt namelijk, even als door dat voorvoegsel *be* in het Hollandsch, een betrekking tot een voorwerp als *object* beteekend, die bij het eenvoudige werkwoord door middel van een *voorzetsel*, of als subjectief object door den *Datief*, zou moeten worden aangeduid. Zoo is van *an ingi* *planten*, de *plant*, die geplant wordt, het *directe* object, en de *grond*, waarin, of de *akker*, waarop geplant wordt, is dan het *indirecte* object, waartoe de betrekking niet onmiddellijk door het werkwoord, maar *door middel* van het voorzetsel *in* of *op*, beteekend wordt: doch bij het transitieve werkwoord *an ingi* *beplanten*, is de *grond* of *akker* het *directe* object, dat in de objectieve (passieve) wijze van spreken het onderwerp wordt, sodat men zegt: *De grond* (of *akker*) *wordt beplant*. *Transitief* wordt in de grammatica ieder zegwoord genoemd, dat *onmiddellijk*, zonder voorzetsel, met een voorwerp als *direct object* verbonden wordt: maar deze vorm van het Javaansche werkwoord wordt bij uitnemendheid, in een meer bijzonderen zin, de *transitive vorm* genoemd, omdat het juist deze vorm is, die een zegwoord of werkwoord transitief maakt in betrekking tot een *object*, waarmee het anders slechts *middellijk*, als *intransitief*, verbonden zou kunnen worden.

133. Uit het zoo even gebruikte voorbeeld blijkt ook metéén, dat het aanhechtsel *i* van het Javaansche transitieve werkwoord, even als het voorvoegsel *be* in het Hollandsch, niet de beteekenis van één bepaald voorzetsel heeft. In *an ingi* *beplanten*, heeft het de beteekenis van *in* of van *op*; in *an iwana i* *beweenen*, van *over* of *om* (*over* of *om* een persoon of zaak *weenen*). En de beteekenis van dat Javaansche aanhechtsel schijnt nog veel algemeener te zijn, dan die van dat Hollandsche voorvoegsel, daar de betrekking tot een object, die er door beteekend wordt, in één Hollandsche vertaling door allerlei, en de meest verschillende, voorzetsels moet uitgedrukt worden. Zoo beteekent datzelfde *an iwana i* ook, wat het Hollandsche *beweenen* niet beteekent, *tot* iemand *weenen* of *schreijen*; en *an ingi* *terugkeeren*, *tot* iets *terugkeeren*, van *an ingi* *terugkeeren*; maar *an ingi* *naar* iets *zoeken*, *iets opzoeken*, van *an ingi* *zoeken*; *an ingi* *van* of *bij* iemand *kooppen*, van *an ingi* *kooppen*; *an ingi* *bij* iets (*bij* een feest of plechtigheid) *assisteren*, *iets bij wonen*, van *an ingi* *staan*; *an ingi* *om* iets of *voor* iemand *stilstaan*; *an ingi* *voor* iemand *teruggaan* of *wijken*, en *van* iets *teruggaan*, *afslaten* of *afzien*, ook *tegen* iets *al achteruitgaande aanloopen*; *an ingi* *op* iemand of iets *wachten*; *an ingi* *naar* iemand of iets *toe gaan*;

ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ ἰᮞ iets, b. v. *in* een kroes, het één of ander, zooals lood, *smelten*; ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ bij iets (b. v. bij een ladder) *op klimmen*, en naar iemand of iets *toe klimmen*, ook figuurlijk *tegen* een plaats of vijand *optrekken* of *te veldre trekken*; ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ iemand *toe knikken*. — En zoo voorziet de Javaansche taal door dezen transitiven, en verder, zooals beneden zal blijken, door den causativen vorm van het werkwoord in het gemis van velerlei voorzetsels, waaraan de taal zeer arm is.

134. Van die betrekkingen, die ook wel door den *Datief* aangeduid worden, beteekent evenwel het aanhechtsel van het transitive werkwoord alleen die bepaalde betrekking, die in het Hollandsch ook uitgedrukt wordt door het voorzetsel *aan*, zooals in ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ *iemand*, of *aan* iemand, (iets) *geven*; maar niet die andere, die in het Hollandsch ook uitgedrukt wordt door het voorzetsel *voor*, zooals in *iemand*, of *voor* iemand, (iets) *koopen*: want deze bepaalde betrekking wordt in het Javaansch door den *causativen* vorm van het werkwoord beteekend. — Hieruit blijkt, dat, hoe *algemeen* de beteekenis van dat aanhechtsel van den transitiven vorm in den eersten opslag ook schijnen mag, deze beteekenis toch een *bepaald bijzondere* is. En de vraag, welke dan deze bijzondere beteekenis is, schijnt ook, wanneer men die overeenkomst met den *Datief* in dien eerstgenoemden zin en verder het spraakgebruik vergelijkt, niet moeilijk te beantwoorden. Dan blijkt het namelijk, dat die beteekenis dezelfde is, als die anders door het Javaansche voorzetsel ᮊᮧᮒᮧᮒ of ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ in Ngoko, of ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ in Kråmā, wordt uitgedrukt. Dit voorzetsel nu beteekent eigenlijk een *beweging naar iets toe*, een *gaan naar* of een *komen tot* of *aan* een voorwerp of plaats, en vandaar allerlei *strekking*, *streeven* en *neiging naar* of *tot*, allerlei *overgang op een object*, waardoor een *subjeet met een object in aanraking* of *verbinding komt*. Bij de meeste transitive werkwoorden valt deze beteekenis ook duidelijk in het oog; en, zijn er sommige, waarvan de beteekenis daarmee in strijd schijnt te wezen, dan is dit daaruit te verklaren, dat bij het overdragtelijk, zuiver logisch spraakgebruik van dezen grammatischen vorm, even als bij dat van andere, de eigenlijke, oorspronkelijke beteekenis uit het oog verloren wordt. Zoo beteekent ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ *voor* iemand (*voor* een vijand) *teruggaan* of *wijken*, en *van* iets (b. v. *van* een verlangen of een gewoonte) *afzien* of *afgaan*: doch het begrip van *verwijdering van* het object, dat met die beteekenis van het aanhechtsel lijnrecht in strijd zou zijn, wordt niet door het *aanhechtsel* van dit werkwoord, maar door het werkwoord zelf beteekend: het aanhechtsel beteekent alleen *de verhouding* van het subjeet *tot* het object. Zoo is ook *haat* het tegenovergestelde van *liefde tot* een persoon, en bestaat in een sterken *afkeer van* iemand: maar toch zegt men *haat tegen* of *jegens* iemand, en *iemand haat toedragen*.

Het toestandswoord ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ van hetzelfde grondwoord ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ wordt met het voor-

අගන iets hebben of bezitten. Maar, ofschoon dan in een vertaling moeilijk eenig onderscheid tusschen de beide vormen te maken is, in het Javaansch hebben toch beide vormen niet denzelfden zin. Want vooreerst zijn *ආභවන* en *අගන* werkwoorden, en beteekenen niet, zooals *ගනන* en *අගන* ontvangen en hebben, eenvoudig als een *accident*, dat plaats heeft, maar als een *daad*, die van het subject uitgaat; en de *transitive* vorm beteekent deze van het subjeet uitgaande daad nog verder als een *werking*, waardoor het subject in een dadelijke, werkzame en levendige verhouding tot een object staat; zoodat dus *ආභවන* ontvangen beteekent, niet als een werkeloos en lijdelijk krijgen van iets, maar als een krijgen, waarbij men werkzaam is, als een ontvangen van iets dat overhandigd wordt, als een in ontvangst nemen of aannemen. Ook beteekent *අගන* geen lijdelijk hebben, maar een bezitten van een voorwerp door iemands magt of werking op dat voorwerp, een in of onder zijn magt hebben; een hebben of bezitten, waarvan de bezitter de bewerker of oorzaak is. Zoo beteekent bij voorbeeld in Winters *Jav. Zamenspraken* p. 110, 10 v. o., *ආභවන* niet eenvoudig: zoodat ik de gedachte heb; maar: zoodat ik mij de gedachte vorm of gevormd heb, of zoodat ik mij voorstel, zoodat ik oordeel. — Bij andere transitive werkwoorden valt de bijzondere beteekenis in onderscheiding van de beteekenis van het eenvoudige zegwoord zeker beter en duidelijker in het oog, zooals bij voorbeeld bij *අගන* naar iemand of iets zoeken, iemand of iets opzoeken, terwijl *ගනන* eenvoudig zoeken, iets zoeken, beteekent: maar daar, waar die beteekenis niet zoo goed of zoo dadelijk in het oog valt, omdat zij niet zoo goed in een vertaling uitgedrukt worden kan; daar is zij toch evenwel dezelfde.

135. De bijzondere beteekenis van het transitive werkwoord is dan vooral duidelijk, wanneer het met twee verschillende objecten verbonden wordt. Dan is namelijk dat object, dat bij den transitiven vorm het eerste en directe is, een voorwerp, dat met het eenvoudige werkwoord, of zegwoord of toestandswoord, of met den causativen vorm, die doorgaans daarnevens in gebruik is, alleen door middel van een voorzetsel, en dus als indirect object, verbonden kan worden; terwijl het tweede of indirecte object bij den transitiven vorm juist dat is, wat met die andere vormen van het zegwoord als direct object verbonden wordt. Zoo beteekent *ආභවන* geschenken, en als zegwoord schenken, verleenen, ook met het voorwerp, dat geschonken wordt, als direct object; terwijl het causative werkwoord met hetzelfde directe object iets schenken of verleenen aan iemand beteekent: maar de transitive vorm *ආභවන* beteekent iemand, of aan iemand, iets schenken of verleenen, zoodat de persoon, wien iets geschonken wordt, het eerste en directe, en het voorwerp, dat geschonken wordt, het tweede, indirecte object is. En zoo beteekent *ආභවන* staan, ook met een benaming van een plaats, waar iemand of iets staat, als indirect object door middel van een voorzetsel er bij; en het causative werkwoord *ආභවන* beteekent iets, b. v. een gebouw, zellen

of *oprichten* op een plaats: maar de transitive vorm $\alpha\beta\delta\eta\eta$ op een plaats, b. v. op een heem, iets (b. v. een stal) *setten* of *oprichten*, zoodat de benaming van de plaats het eerste en *directe* object is. Zoo ook $\alpha\beta\delta\eta\eta\theta\sigma$ iets houden of in handen hebben, $\alpha\beta\delta\eta\eta\theta\sigma\tau$ iets te houden of in handen geven aan iemand; maar $\alpha\beta\delta\eta\eta\theta$ iemand, of aan iemand, iets te houden of in handen geven. Vele andere voorbeelden van zulk een tegenovergestelde constructie met twee verschillende objecten bij den transitiven en den causativen vorm van het werkwoord zullen beneden, bij de behandeling van het causative werkwoord, gegeven worden.

136. Dat tweede object van een werkwoord in den transitiven vorm is echter altijd slechts iets accessoirs, een bijkomende zaak: het eigenlijke object is alleen het *directe*, het voorwerp, waarop de werking van het subject *gerigt* is of *overgaat*. Deze *rigting* of *overgang* der werking op dat object wordt door het *aansichtselsel* beteekend; de *werking* van het subject door den vorm van het werkwoord, door den *neusklank* aan het begin van het woord; en dat, *wat*, *verrigt*, *gedaan*, *bewerkt* of *uitgewerkt wordt*, door het *grondwoord*, waarvan het werkwoord gevormd is, en dat dus als het ware de *stof* of den *inhoud* van het werkwoord uitmaakt, die natuurlijk zeer verschillend is. Maar de beteekenis van den vorm is altijd één en dezelfde, hoe verschillend die stof of inhoud ook wezen mag, en hetzij het werkwoord behalven dat *direct* object nog met een tweede, *indirect* object verbonden wordt, of niet. Zoo beteekent van $\alpha\beta\delta\eta$ geschenk, ook *schenken*, $\alpha\beta\delta\eta\theta$ iemand beschenken, of iemand, aan iemand, een geschenk geven, doen, maken, of hoe anders de *werking* van het subject met een geschenk aan een persoon ook uitgedrukt mag worden; en de aard van het geschenk of het bijzonder voorwerp, *dat geschenken wordt*, kan dan nog tot nadere bepaling als tweede of *indirect* object er bijgevoegd worden: dit is eigenlijk slechts een bepaling van het *grondwoord* $\alpha\beta\delta\eta$ geschenk of *schenken*, niet van het *transitive werkwoord* als zoodanig. Even zoo van $\alpha\beta\delta\eta\theta$ hulp, bijstand, ook *hulp* of *bijstand zijn*, en dus *helpen*, *bijstaan*, $\alpha\beta\delta\eta\theta\sigma$ iemand, aan iemand, hulp geven, of *bijstand verleen*; waarvoor men dan ook wel *iemand helpen*, *bijstaan* of *redden* kan zeggen; en tot bepaling van den aard der hulp of van datgeen waarmee bijgestaan wordt, kan er een tweede object bijgevoegd worden. Desgelijks van $\alpha\beta\delta\eta\theta$ wond, ook *gewond*, en *gewond zijn* of *worden*, $\alpha\beta\delta\eta\theta\sigma\tau$ iemand, aan iemand, een wond of wonden toebrengen, iemand het gewond worden aandoen, of korter *iemand wonden* of *verwonden*; ook wel met een benaming van een voorwerp, zooals $\alpha\beta\delta\eta\theta\sigma\tau$ *piek*, er bij, om den aard van den wond te bepalen, dat het bij voorbeeld een *piekwond* of een wond met een *piek* is; of ook wel met een benaming van de plaats van het lichaam, die gewond wordt. Andere voorbeelden zijn: van $\alpha\beta\delta\eta\theta$ de dood, waarvan het toestandswoord $\alpha\beta\delta\eta\theta$ *sterven* en *dood* beteekent, $\alpha\beta\delta\eta\theta\sigma\tau$ iemand den dood aan-

doen, dat is iemand doodens of vermoorden; van արիւն leven, in het leven zijn of blijven, bestaan of bestaan blijven, ook het leven, արիւն iemand het leven verleenens, iemand het leven schenken, iemand in het leven laten; van արագ koers, gang naar iets toe, արագ op iets of iemand den koers rigten, naar iets of iemand den koers nemen, of korter naar iets of iemand toe gaan; van արագ pacht voor land, արագ voor iets pacht geven, iets pachten; van արագ licht, en արագ (zooals van de zon), արագ iemand of iets licht geven, verlichten, beschijnen; van արագ schoon, rein, en schoon of rein zijn, արագ aan iets het schoon of rein zijn of worden bewerken, iets schoonmaken of reinigen; van արագ baden, zich baden, het lijf wasschen, արագ iemand het lijf wasschen, als een werk dat aan iemand verrigt wordt; van արագ prijs, արագ aan iets een prijs geven, op iets een prijs zetten, den prijs namelijk, dien men voor iets vraagt of verlangt, om het daarvoor te verkoopen; van արագ vast, արագ aan iets vasthouden, en zich vast of stipt aan iets houden; van արագ stijf, արագ aan iets stijf vast houden, of op iets stijf staan blijven; van արագ breed, wijd, en breed of wijd zijn, en breedte of wijdte, արագ aan iets het breed of wijd zijn bewerken, aan iets breedte of wijdte geven, dat is, iets wat breed of wijd, of wat breeder of wijder, maken; van արագ morgen, en vroeg, en morgen of vroeg zijn, արագ iets, b. v. zijn komst, vervoegen; eigenlijk aan iets het vroeg zijn of vroegte geven, en dus iets, zooals het komen, wat vroeg of wat vroeger doen. — Zoo ook van een eenvoudig werkwoord, ofschoon dit niet zelf het grondwoord is. Zoo beteekent van den grondvorm արագ het werkwoord արագ houden, iets in de hand of handen houden, maar արագ 1°. iemand, aan iemand, iets te houden of in handen geven (§ 135), eigenlijk, aan iemand het houden of in handen houden van iets bezorgen, bewerken of verleenens; en 2°. iets (b. v. een touw) vasthouden, of eigenlijk aan iets, b. v. aan een touw, het in de hand of handen houden verrigten; zoodat door dezen transitiven vorm het houden voorgesteld wordt als iets dat aan een voorwerp gedaan wordt, om aan dat voorwerp te bewerken, dat het gehouden of behouden worde.

137. Indien het transitive werkwoord van een concreet zelfstandig naamwoord gevormd is, dan is de betrekking van het sùbject tot een object, die door den vorm van het werkwoord beteekend wordt, natuurlijk zeer verschillend, en wijzigt zich naar den aard van het voorwerp, dat door het naamwoord beteekend wordt. Zoo beteekent van արագ burgt, արագ ergens, op een plaats, zijn burgt vestigen; van արագ een stoffer van veëren, արագ iets afstoffen; van արագ , een hecht, արագ aan iets (b. v. aan een mes) een hecht maken, iets van een hecht voorzien, in een hecht zetten; van արագ , zadel, արագ een paard zadelen; van արագ tolk, արագ iemand als tolk dienen. — Beteekent het naamwoord een persoon, die eenig bestuur of bewind uitoefent, dan heeft het transitive werkwoord dezelfde beteekenis, als in het Hollandsch

beheeren van heer; b. v. van ἡγεσία Vorst, (ἡγεσιάζει) als Vorst beheeren, over een land als Vorst regeren of het bevoind voeren; van ἐπίσκοπος benaming van een subaltern hoofd, een dorpsheofd, ἀνεπίσκοπος als Biskop besturen, over iets of iemand als Biskop het bestuur voeren; van ἡγεστῆς veldheer, ἡγεστῆς als veldheer aanvoeren of commanderen.

138. Van een telwoord gevormd, heeft het transitieve werkwoord, of kan het hebben, de beteekenis, die bij voorbeeld ἀσεσησά van ἀσεσησῶ, honderd, heeft; namelijk of aan iets met zijn honderden werken, of voor iemand, dat wil zeggen, iemand ter eere of iemand tot heil, den hondersten dag vieren of op den hondersten dag een offerhande doen. En zoo ook van andere benamingen van hoeveelheid; b. v. van πενταήμερον een paasweek, een week van vijf dagen, ἀπενταήμερον voor een kind met vijf dagen na de geboorte een offerhande doen; en van ἑξάμηρον, een jaar, ἀπενταήμερον een overledene verjaren, zooals men dit in het Hollandsch zou kunnen uitdrukken, namelijk met voor hem een offerhande te doen.

139. Van een woord, waarmee iets gezegd wordt, beteekent het transitieve werkwoord: op iets of tegen iemand dat woord zeggen of antwoorden (vrg. § 104 en 124). Zoo beteekent van ἀποκρίνω, zooals gij beveelt! ἀποκρίνωμι op iets ἀποκρίνωμι zeggen of antwoorden; iets met ἀποκρίνωμι beantwoorden; van ἀποκρίνωμι, ἡ ἀποκρίνωμι op iets neen zeggen of antwoorden; van ἀποκρίνωμι ja, ἀποκρίνωμι op iets ja zeggen of antwoorden, gelijk het Hoogduitsche bejagen van ja. En zoo heeft van ἀποκρίνωμι komaan! ἀποκρίνωμι de beteekenis gekregen van het tegen iemand of met iets proberen, of iets proberen te doen; eigenlijk komaan tegen iemand of iets zeggen.

140. Verder moet opgemerkt worden, dat het transitieve werkwoord ook dikwijls als attriboot een hoedanigheid van een persoon of zaak beteekent, even als in het Hollandsch een deelwoord, zooals bedroevend, of een bijvoeglijk naamwoord met den uitgang lijk, zooals schadelijk. In dit geval wordt er geen objekt bij uitgedrukt, en is dus het objekt, dat door het aanhechtsel van het werkwoord toch aangeduid wordt, onbepaald of algemeen. Zoo beteekent van ἀποθνήσκω de dood, ἀποθνήσκω iemand den dood bewerken of aandoen, iemand dooden, maar ook doodend en doodelijk; van ἀποθνήσκω bedwelming, dronkenschap, ἀποθνήσκω iemand bedwelmen of dronken maken, maar ook bedwelmend, dronken makend, als eigenschap, b. v. van sterken drank; van ἀποθνήσκω bevreesd, bang, en vreesen, bang zijn, ἀποθνήσκω vreesverwekkend, verschrakkelijk, ook gevaarlijk; van ἀποθνήσκω ongerustheid, vrees voor gevaar, ἀποθνήσκω verontrustend, gevaarlijk; van ἀποθνήσκω ongeluk, tegenspoed, verlies, schade, ἀποθνήσκω iemand ongeluk, verlies of schade bewerken, maar ook schadend, schadelijk, gevaarlijk; van ἀποθνήσκω bezoeking, onheil, ramp, gevaar, ἀποθνήσκω iemand onheil of verderf aambrengen of aandoen, en verderfelijk, gevaarlijk; van ἀποθνήσκω nadeel, en nood, behoefte,

ook *behoefstig*, *armoedig*, အလှူတူ iemand nadeel bewerken, iemand *schaden*, en *schadelijk*, *ongezond* (van spijs); van အေးအေး , *koud*, အေးအေး *koortsig*, *koortsverwekkend*, eigenlijk *bekoudend*; van အောင်အောင် *voordeel*, အောင်အောင် *voordeel gevend*, *voordeelig*; van အညီအညီ *voegzaam*, *gepast*, အညီအညီ *welvoegend* of *welvoeglijk*, *welstaande*, eigenlijk *op iemand als voegzaam werkend*, *als voegzaam zich voordoende*. — En zoo dan ook van concrete zelfstandige naamwoorden; b. v. van အရှင် *Vorst*, အရှင်အရှင် *vorstelijk* (b. v. van iemands houding, manieren en geheel voorkomen), eig. *op iemand als een Vorst werkend*, *als een Vorst zich voordoende*; van အရှင်အရှင် *edelman*, အရှင်အရှင် *adellijk*; van အမှုထမ်း *ambtenaar*, အမှုထမ်း *het voorkomen van een ambtenaar hebbende*, *als een ambtenaar zich voordoende*, *naar een ambtenaar gelijkend*; van အရှင်အရှင် *Hollander*, *Europeër*, အရှင်အရှင် *als een Hollander of Europeër zich voordoende*, als hoedanigheid van iemand, bij voorbeeld van een Javaan; van အရှင် *Javaan*, အရှင်အရှင် *als een Javaan zich voordoende*. En, gelijk een *Hollander* eigenlijk အရှင်အရှင် en een *Javaan* eigenlijk အရှင်အရှင် moet heeten, maar het transitieve werkwoord alleen van het attribuut gevormd wordt; zoo zegt men ook အရှင်အရှင် *naar een dorpsbewoner* (အရှင်အရှင်) *gelijkend*, en အရှင်အရှင် *naar een bergbewoner* (အရှင်အရှင်) *gelijkend*. — In dezelfde beteekenis kan zulk een transitief werkwoord natuurlijk niet alleen als attribuut, maar ook als zegwoord gebruikt worden, en dan beteekent b. v. အရှင်အရှင် *doodend* of *doodelijk zijn* of *worden*, en အရှင်အရှင် *vorstelijk zijn*, of *zich vorstelijk voordoen*, *een vorstelijk voorkomen hebben*. Van အရှင် *ziek*, *ongesteld*, en *ziekte*, *ongesteldheid*, ook *pijn*, beteekent အရှင် niet alleen *iemand ziekte* of *ongesteldheid bewerkend*, dat is *schadelijk*, *ongezond*, en als zegwoord *schadelijk*, *ongezond zijn*; maar ook *als ongesteld zich voordoen*, *ongesteld worden*, van een vrouw die de *barensweeën krijgt*, en dus de *barensweeën krijgen*.

141. Eindelijk wordt deze transitieve vorm van het werkwoord ook gebruikt, om in onderscheiding van het eenvoudige werkwoord een *veelvuldigheid* of soort van *meervoud* aan te duiden; en wel in de eerste plaats een veelvuldigheid van de *werking*, daad, verrigting of handeling, die door het eenvoudige werkwoord beteekend wordt. Zoo beteekent van အရှင်အရှင် *piek*, အရှင်အရှင် *met een piek steken* en *iemand een pieksteek geven*, maar အရှင်အရှင် *iemand piek steken geven* of *toebronnen*; en van အရှင်အရှင် *oorveeg*, အရှင်အရှင် *iemand een oorveeg geven*, maar အရှင်အရှင် *iemand oorveegen geven*. — In den eersten opslag kan het schijnen, dat er tusschen deze en de gewone beteekenis van dezen vorm van het werkwoord volstrekt geen zamenhang bestaat: maar zeker is het toch, dat ook in het Hollandsch *bepieken*, *beprikken*, *bekrassen*, *bekrabben*, *belappen*, en dergelijke, een zekere veelvuldigheid te kennen geven. *Een broek belappen* kan men niet zeggen, dan wanneer er vele lappen in of op gezet worden: anders zegt men eenvoudig *een broek lappen*. En, inderdaad, bij een weinig

nadenken volgt die meervoudige betoekenis uit den aard van het transitive werkwoord ook van zelf. Want, terwijl $\eta\gamma\epsilon\sigma\tau\eta\gamma$ van $\sigma\gamma\epsilon\sigma\tau\eta\gamma$, *piek*, eenvoudig met een *piek werken*, dat is met een *piek steken*, beteekent, en dus met een benaming van een persoon als object er bij: iemand met een *piek steken*; zoo beteekent volgens § 136 $\eta\gamma\epsilon\sigma\tau\eta\gamma$ het *steken met een piek* als een *werk*, dat iemand aan of op een voorwerp verrigt, als *iets*, waarmede iemand bezig is: maar zoo wordt het steken met een piek van zelf als een *voorderende daad*, en dus als een *herhaalde handeling*, voorgesteld. Even zoo beteekent van $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\eta\sigma\tau\eta\gamma$, *slaan*, iemand slaan, $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\eta\sigma\tau\eta\gamma$ als het ware *sich bezig houden met het slaan van iemand*: maar dit kan niet gezegd worden van een persoon, die iemand een enkelen slag geeft: dit beteekent van zelf iemand *een pak slagen geven*.

142. En zoo kan deze zelfde vorm dan ook in een ander geval een meervoud van het object aanduiden. Zoo beteekent bij voorbeeld $\alpha\iota\sigma\tau\eta\mu\alpha\iota$ iemand *wekken*, maar $\alpha\iota\sigma\tau\eta\mu\alpha\iota$ $\alpha\iota\sigma$ het *wekken* als een *werk dat aan een object verrigt wordt*, als het ware *sich bezig houden met wekken*; en, wanneer dan het sùbject, waarvan men spreekt, maar één persoon is, dan duidt dit van zelf aan, dat er meer dan een persoon zijn, die door hem gewekt worden. En, zooals wij boven (§ 136) gezien hebben, dat van $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\eta\sigma\tau\eta\gamma$ in den zin van *houden $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\eta\sigma\tau\eta\gamma$ vast houden* beteekent, zoo beteekent van dat zelfde eenvoudige werkwoord in den zin van iemand *vatten, pakken, opvatten, oppakken*, deze transitive vorm dat zelfde als een *werk dat aan een object verrigt wordt*, als het ware *sich bezig houden met het vatten van iemand*, en geeft dus een *aanhoudend, herhaald of veelvuldig vatten* te kennen. Maar, als men nu bij voorbeeld zegt: $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\eta\sigma\tau\eta\gamma$ $\alpha\iota\sigma$ $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\eta\sigma\tau\eta\gamma$ dan kan dit niet anders beteekenen, dan: *Pàtrà vat personen op*; daar de aanhoudendheid of veelvuldigheid van de daad, die door den transitiven vorm beteekend wordt, hier geen anderen zin kan hebben, dan dat *Pàtrà die daad meer dan eens aan een persoon verrigt*, en dus *meer dan één persoon opvat*. Even zoo beteekent van $\alpha\iota\sigma\tau\eta\mu\alpha\iota$ *nemen, krijgen*, $\alpha\iota\sigma\tau\eta\mu\alpha\iota$ een *menigvuldig nemen*, en kan dus een *nemen van vele voorwerpen* te kennen geven; ten minsten daar, waar het *onderwerp* maar één persoon is.

143. Want is het *onderwerp* meer dan één persoon, dan kan die zelfde vorm ook daarom gebruikt worden. Zoo zegt men b. v.: $\eta\gamma\epsilon\sigma\tau\eta\gamma$ $\alpha\iota\sigma$ $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\eta\sigma\tau\eta\gamma$ *tien personen slaan één persoon*. En vraagt men b. v.: $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\eta\sigma\tau\eta\gamma$ $\alpha\iota\sigma$ $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\eta\sigma\tau\eta\gamma$ dan heeft deze vraag van zelf dezen meervoudigen zin: *Wie hebben Djjàá gevat?* Want, daar het *object* hier maar één bepaald persoon is, kan de aanhoudendheid, herhaling of veelvuldigheid van de daad; die door den vorm van het werkwoord beteekend wordt, op niets anders doelen, dan op het *meervoud van het sùbject*.

hechtsel *ανησεν* of *ανησενος* achter een woord, waarvan de laatste lettergreep door een *εν* gesloten wordt, geen genoegzame rede heeft: velen doen dat dan ook niet en verdubbelen de *εν* even als elken anderen medeklinker. Met goede rede kan men echter deze verdubbeling nalaten en dus de *εν* van het aanhechtsel behouden, wanneer men dit alleen doet in die woorden, waarin, zooals in de hierboven gebruikte voorbeelden, de *εν* alleen maar aangemenen wordt, om het grondwoord, als het op een klinker uitgaat, met een medeklinker te sluiten; maar daarentegen de *εν*, even als elken anderen medeklinker, verdubbelt, als het grondwoord zelf op een *εν* uitgaat, zooals in *απησενος* iets bezigen om te staken, van *απησενος*. Zoo zal men door de spelling den vorm van het grondwoord kunnen aanduiden, en b. v. *απησενος-ανησενος* van *απησενος* en *απησενος* van *απησενος* onderscheiden.

Even als de transitive vorm (zie bij § 131, bl. 131), zoo wordt ook de causative somtijds van een toestandswoord gevormd. Een voorbeeld is *απησενος-ανησενος* voortzetten, vervolgen, van het toestandswoord *απησενος* het einde bereiken, nevens *απησενος-ανησενος*, van het grondwoord *απησενος* voortzetting of gevolg tot bereiking van het einde.

En even als in de *Proeve van een Javaansch* woordenboek door de heeren Winter en Wilkens van *απησενος* als transitive vorm *ανησενος* opgegeven wordt (zie bl. 131), zoo ook als causative vorm *ανησενος* en daaromzamt is volkomen hetzelfde aan te merken; ook dit, dat de heer Winter zelf in zijn vertaling der *1001 Nacht*, II, p. 510, 10, *ανησενος* schrijft.

145. De ware aard, de eigen zin en beteekenis, van dezen vorm van het werkwoord, in onderscheiding van den eenvoudigen en den transitiven vorm, wordt door de benaming van *causative* vorm volstrekt niet uitgedrukt. De werkwoorden van dezen vorm hebben wel is waar een causativen zin, en beteekenen een *veroorzaken*, *teweegbrengen*, *bewerken* of *maken*: maar dit is niet de eigene beteekenis van dezen vorm, die door het aanhechtsel *ανησεν* of *ανησενος* uitgedrukt wordt: die causative beteekenis hebben zij door den vorm, dien zij als *werkwoorden* met het eenvoudige en transitive werkwoord gemeen hebben, door den neusklinker namelijk aan het begin van het woord. Zoo beteekent bij voorbeeld reeds (*ανησενος* *bedorven* of *verwoest maken*, *bedorven*, *verwoesten*, van *ανησενος* *bedorven*, *verwoest* (§ 118); *ανησενος* *wit maken*, *witwen*, *bleeken*, van *ανησενος* *wit* (§ 119), en *ανησενος* iemand den dood *bewerken*, *veroorzaken* of *teweegbrengen*, iemand *dooden* of *vermoorden*, van *ανησεν* *de dood* (§ 136). — Beter zou men dezen vorm *den tweeden transitiven* vorm kunnen noemen: want even als de *transitive* vorm van het werkwoord met het aanhechtsel *ανησεν* zoo heeft ook deze zogenaamde *causative* vorm met het aanhechtsel *ανησεν* of *ανησενος* door dit aanhechtsel een eigene *logische* beteekenis, daarin bestaande, dat daardoor een *bijzondere betrekking tot een*

Object wordt aangeduid; een *bijzondere betrekking tot een subjectief object als direct object*, maar die bij het zoogenaamde *causative* werkwoord een *andere* is, als bij hetgeen bepaald het *transitive* genoemd wordt.

146. En welke is dan nu die bijzondere betrekking? — Gelijk men van het aanhechtsel *an* van het transitief werkwoord kan zeggen, dat het in beteekenis het naast overeenkomt met het Hollandsche voorvoegsel *be*; zoo kan men van het aanhechtsel *anhan* of *anhanan* zeggen, dat het den zin uitdrukt van het Maleische voorzetsel *ان*, met *opzigt tot of ten aanzien van*; ja, het is zelfs meer dan waarschijnlijk, dat het eigenlijk hetzelfde woord is. En, gelijk wij gezien hebben, dat het aanhechtsel van het transitive werkwoord die betrekking tot een voorwerp beteekent, die in het Javaansch anders uitgedrukt wordt door de voorzetsels *an* of *anhan* Ng., *an* Kr., naar, tot, aan (§ 134); zoo wordt door het aanhechtsel van het causative werkwoord dezelfde betrekking aangeduid, als door het Javaansche voorzetsel *anhan* Ng., *anhan* Kr., dat hetzelfde beteekent als dat Maleische *ان*, namelijk met *opzigt tot of ten aanzien van*. Het eerste beteekent eigenlijk en in het algemeen een *effect van een subject in de rigting naar een voorwerp*; het laatste een *werking van een subject met het oog op een voorwerp*, of een *werking van een subject met opzigt tot een voorwerp, als een object, waar iets aan of mee of voor te doen of bewerken is*. In het algemeen kan men dus de beteekenis van het causative werkwoord met zijn aanhechtsel niet beter uitdrukken, dan door te zeggen, dat het beteekent: *met het oog op of met opzigt tot een persoon of zaak bewerken of zoo doen, dat plaats hebbe of geschiede wat beteekend wordt door het woord, waarvan het afgeleid is*. Omtrent het spraakgebruik in het bijzonder moet voornamelijk het volgende opgemerkt worden.

147. Reeds boven (§ 134) is opmerkt geworden, dat van de betrekkingen, die door den *Datief* aangeduid worden, alleen die, welke in het Hollandsch door het voorzetsel *aan* kan worden uitgedrukt, door het aanhechtsel van het *transitief* werkwoord beteekend wordt, zooals in *anhanan* iemand, of *aan* iemand, iets *geven*: maar dat die andere, die in het Hollandsch uitgedrukt kan, en dikwijls moet, worden door het voorzetsel *voor*, door het aanhechtsel van het *causatief* werkwoord beteekend wordt. Zoo beteekent van *anhan* *kooppen*, *anhanan* iemand iets *kooppen*, of *voor* iemand iets *kooppen*, zoodat de persoon, voor wien iets gekocht wordt, het *directe object* is, dat zonder voorzetsel met het werkwoord verbonden, en bij de *objectieve* wijze van spreken het onderwerp wordt. Eigenlijk beteekent het: *met opzigt tot iemand zoo doen, dat plaats hebbe het kooppen*, van een paard bij voorbeeld, dat dan het tweede object is. Zoo beteekent het dus *voor* iemand iets *kooppen*, niet in dien zin, dien deze Hollandsche uitdrukking ook hebben kan, *in de plaats* van iemand iets *kooppen*; maar in dien zin, dat men iets koopt *met het oog op* iemand, op-

dat deze het voorwerp, dat gekocht wordt, verkrijge. — Zoo ook van *αγοραζειν* of *επιμαγειν* *verkoopen*, *επιμαγειναι* voor iemand iets *verkoopen*; van *ποιειν* *maken*, *ποιειν* *iemand*, of voor iemand, iets *maken*; van *αιχνησειν* *verzoeken*, *αιχνησειν* voor iemand iets *verzoeken*; van *εισηται* *leenen*, *εισηται* *te leen vragen*, *εισηται* voor iemand iets *leenen* of *te leenen vragen*; van *αφαιρειν* of *επιμαγειν* *gras snijden*, *αφαιρειν* of *επιμαγειν* voor iemand, voor een ander persoon, of voor een beest, *gras snijden*; van *απολαβειν* *krijgen* of *halen*, *απολαβειν* *iemand*, of voor iemand, iets *krijgen* of *halen*; van *αιχειν* *bidden*, *αιχειν* *voor iemand iets bidden*, en iemand iets *toebidden*; van *ζητειν* *zoeken*, *ζητειν* *iemand*, of voor iemand, iets *zoeken*; ook voor iets het een of ander *zoeken*, b. v. voor een paard een pikeur, en ergens iets *bij zoeken*, b. v. bij een paard een ander genoegzaam gelijk paard; van *επιμαγειν* *schrijven*, *επιμαγειν* voor iemand iets *schrijven*.

148. Menigvuldig beteekent verder ook de causative vorm met een voorwerp dat *doen*, wat door het eenvoudige werkwoord, of zegwoord of toestandswoord, beteekend wordt; en wel in al die verschillende beteekenissen, welke die Hollandsche uitdrukking, *met* iets het een of ander *doen*, toelaat, zoodat het voorwerp, waarmede iets gedaan wordt, bij voorbeeld een *middel* kan zijn, dat tot iets gebezigd, maar ook een persoon of zaak, die *metgevoerd* wordt. Zoo zegt men b. v. van *αυγειν* *ophoogen*, *αυγειν* *de weg wordt ophoogd met zand*: maar, wanneer men nu van het zand als onderwerp spreekt, dan gebruikt men *αυγειν* en zegt b. v. *επιμαγειν* *de weg is niet goed om er een weg met op te hoogen*, of *om gebezigd te worden tot ophooging van een weg*. Eigenlijk beteekent het: *met het oog op* iets, (b. v. zand), *zoo doen* of *zoo er mee handelen*, dat plaats hebbe het *ophoogen*, (van een weg, bij voorbeeld). — Van het toestandswoord *αυγειν* (grondwoord *αυγειν*) *onderweg* of *in het voorbijgaan* ergens *aangaan*, ergens *aankeeren*, beteekent *αυγειν* *met iemand* of iets *in het voorbijgaan* ergens of bij iemand *aangaan*. Men kan het ook vertalen: iemand of iets *in het voorbijgaan* ergens of bij iemand *brengen*; en het beteekent ook *iemand uitnodigen om aan te keeren*: maar de eigenlijke beteekenis is: *met het oog op* een voorwerp *zoo handelen*, of *zoo er mee doen*, dat het in 't voorbijgaan ergens of bij iemand *aankome*. — Andere voorbeelden zijn: van *αυγειν* *slaan*, *αυγειν* *met iets slaan*; van *αυγειν* *steken*, *αυγειν* *met iets steken*; en even zoo van *αυγειν* *met een knuppel slaan*, *αυγειν* *met een zweep slaan*, *αυγειν* *met een pick steken*, *αυγειν* *met iets knuppelen*, *αυγειν* *met iets zweepen*, of iets *tot zweep gebruiken om te slaan*, en *αυγειν* *iets tot pick bezigen om te steken*. Desgelijks van *αυγειν* *snijden*, *αυγειν* *met iets snijden* of *afsnijden*; van *αυγειν* *werpen*, *αυγειν* *met iets werpen*; van *αυγειν* *kooppen*, *αυγειν*

met iets als koopmiddel, dat is, zooals men in het Hollandsch zegt, voor iets (b. v. voor de opbrengst van hetgeen men verkocht heeft) iets *koopen*; van *ստանդ դիչլոյ* *afspringen*, *ստանդ դիչլոյ* *met* iets (b. v. met zijn beenen) van iets *afspringen*; van *ստանդ* (grondwoord *ստանդ*) *knikken*, *ստանդ դիչլոյ* *met* iets, b. v. *met* het hoofd, *knikken*; van *ստանդ* *wenken*, *ստանդ դիչլոյ* *met* iets, b. v. *met* de hand, *wenken*; van *դիչլոյ* *in het oog stooten*, *դիչլոյ* *met* iets (b. v. met den vinger) *in het oog stooten*; van *ստանդ* iemand *te gemoet gaan om hem af te halen*, *ստանդ դիչլոյ* *met* iets, b. v. met een wagen, iemand *afhalen*; iets *gebruiken om* iemand *af te halen*; van *դիչլոյ* *op den loop gaan*, *դիչլոյ* *met* iets, b. v. met een anders goed, *op den loop gaan*; van *վիչլոյ* *vliegen*, *wegvliegen* (grondwoord *վիչլոյ*), *վիչլոյ* *met* iets *wegvliegen*; van *վիչլոյ* *de wijk nemen*, *վիչլոյ* *met* iets *de wijk nemen*; van *ստանդ* *wachten*, *ստանդ* *op* iemand of iets *wachten*, maar *ստանդ դիչլոյ* *met* iets *wachten*, *met* iets *geduld hebben*.

Om deze beteekenis moet men wel geneigd zijn te stellen, dat het aanhechtsel van het causative werkwoord ook de betrekking aanduidt, die beteekend wordt door het voorzetsel *ստանդ* of *ստանդ* Ng., *ստանդ* *ստանդ* of *ստանդ* Kr., *met*, daar dit voorzetsel ook dikwijls gebruikt wordt zoo wel tot aanwijzing van een *middel*, waarmede iets gedaan wordt, als van een voorwerp, dat *mede* gevoerd wordt. Met zekerheid kan men evenwel niet aannemen, dat werkelijk oorspronkelijk en in den eigenlijken zin het begrip van *met* door den causativen vorm beteekend wordt, daar toch uit het bovenstaande gebleken is, dat die door een causatief werkwoord aangeduide betrekking tot een voorwerp, die in de vertaling door *met* kan of moet uitgedrukt worden, ook zeer goed zulk een verklaring toelaat, dat het aanhechtsel eigenlijk niets anders beteekent dan *met opzigt tot*, *met het oog op*.

149. Bij andere causative werkwoorden kan die betrekking tot het object, die door het aanhechtsel beteekend en in het algemeen het best door *met opzigt tot* wordt uitgedrukt, in een Hollandsche vertaling niet door de voorzetsels *voor* of *met* beteekend worden, maar moet dit door een ander voorzetsel, zooals *over* of *van*, of door een met een bijwoord, zooals *uit* of *aan*, zamengesteld zegwoord, geschieden: bij andere kan het onderscheid in beteekenis tusschen het causative en het eenvoudige werkwoord of zegwoord in de vertaling niet wel anders, dan met een geheel ander zegwoord, uitgedrukt worden. Zoo beteekent van *վիչլոյ* (grondwoord *վիչլոյ*) *droomen*, *վիչլոյ* *met* iets *van* of *over* (eigenlijk *met opzigt tot*) iemand *droomen*; van *ստանդ* *ijlen*, *ստանդ* *met* iets *ijlen*; van *ստանդ* *spreken*, *ստանդ* *over* of *van* iemand of iets *spreken*, en ook *iets* (b. v. een gevoel) *uit spreken*: de algemeene of eigenlijke beteekenis is echter dezelfde: *met opzigt tot* iemand of iets *zoo doen*, *dat er spreken plaats hebbe*. Zoo ook van *ստանդ* *spreken*, *ստանդ* *over* of *van* iets *spreken*, en ook *iets* (zooals een woord) *uit spreken*;

van $\kappa\eta\sigma\iota\tau\iota$ (grondwoord $\kappa\eta\sigma\iota\tau\iota$) *braken*, $\kappa\eta\sigma\iota\tau\iota\sigma\eta\sigma\alpha\iota$ iets *uitbraken*; van $\alpha\eta\lambda\upsilon\gamma\ \sigma\pi\omega\gamma$ en $\sigma\pi\omega\sigma\alpha\iota$, $\delta\iota\eta\sigma\iota\tau\iota\sigma\alpha\iota\ \sigma\eta\sigma\alpha\iota$ iets *uitspuwen*. — Van $\kappa\eta\kappa\eta$ *hooren*, en $\delta\iota\sigma\iota\alpha\iota$ *zien*, beteekenen $\kappa\eta\kappa\eta\sigma\iota\tau\iota\sigma\alpha\iota\ \sigma\eta\sigma\alpha\iota$ en $\delta\iota\sigma\iota\alpha\iota\sigma\iota\tau\iota\sigma\alpha\iota$ *aanhooren* en *aanzien*. Bij dezen causativen vorm van het werkwoord is namelijk de betrekking tot het object een andere, dan bij het eenvoudige werkwoord. Bij het eenvoudige werkwoord is het accident, dat er door beteekend wordt, het *hooren* of *zien*, eenvoudig een effect van het subject, en het object eenvoudig een voorwerp, dat diensengevolge gehoord of gezien wordt: maar bij den causativen vorm is dat *hooren* of *zien* een effect van het subject op een object, en is dit object een voorwerp, waarop de aandacht van het subject gerigt is. Zoo *hooren* of *zien*, dat men daardoor *met opzigt tot hetgeen gehoord wordt, werkzaam* is; dat is wat in het Javaansch door den causativen vorm en in het Hollandsch door *aanhooien* en *aanzien* beteekend wordt. — In plaats van iets *aanhooien* of *aanzien*, moet men deze werkwoorden ook wel door *naar* iets *hooren* of *zien* vertalen. En zoo beteekent van $\sigma\eta\eta\sigma\iota\tau\iota\sigma\alpha\iota$ *vragen*, iets *vragen*, $\sigma\eta\eta\sigma\iota\tau\iota\sigma\alpha\iota\ \sigma\eta\sigma\alpha\iota$ *naar* iets *vragen*, eigenlijk *met opzigt tot* of *overtrent* iets *vragen*. Van $\alpha\iota\sigma\iota\kappa\iota\tau\iota$ *trotsch*, *hoogmoedig*, beteekent $\alpha\iota\sigma\iota\kappa\iota\tau\iota\sigma\alpha\iota$ *met opzigt tot* iets *trotsch* of *hoogmoedig handelen*, dat is *op* iets *sich verhoovaardigen*; van $\alpha\iota\sigma\iota\kappa\iota$ *alleen*, $\delta\iota\sigma\iota\kappa\iota\sigma\alpha\iota$ of $\alpha\iota\sigma\iota\kappa\iota\sigma\alpha\iota$ *met opzigt tot* een persoon of zaak *alleen handelen*, dat is *tot* of *bij* een persoon of zaak *alleen sich bepalen*. — Van het vragend voornaamwoord $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\iota$ *wat?* is het causative werkwoord $\kappa\iota\sigma\iota\sigma\alpha\iota\ \sigma\eta\sigma\alpha\iota$ gevormd, en dit wordt, even als het grondwoord zelf, *vragender wijze* gebruikt, zoodat het een *vragend werkwoord* is. Het beteekent dus: *wat met opzigt tot* een persoon of zaak *doet* in den zin van: *wat is het, dat iemand met opzigt tot* een persoon of zaak *doet*? Is nu het object een *zaak*, dan drukt men in het Hollandsch de betrekking daartoe door *met* uit, zooals wanneer men zegt: *wat doet men met dat ding?* Maar, is het object een persoon, dan drukken wij die betrekking door *aan* uit, of gebruiken in het geheel geen voorzetsel en noemen den persoon alleen als *object* in den zin van den Datief; b. v. wanneer men zegt: *wat heeft men dit kind gedaan, dat het zoo schreit?* Het eenvoudige werkwoord $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\iota\sigma\alpha\iota$ beteekent iemand *te ontmoet gaan*, zooals een gast, die komt, om dien aftehalen, en men kan het ook wel door iemand *afhalen* vertalen: maar $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\iota\sigma\iota\sigma\alpha\iota$ beteekent, als het met geen ander voorwerp, dan de persoon, wien iemand te ontmoet gaat, verbonden wordt, *iemand te ontmoet treden* of *trekken*, en wel *om hem te keer te gaan*, zooals bij voorbeeld een naderpenden vijand. Eigenlijk beteekent het: *iemand zó tegemoet gaan, dat men daardoor met opzigt tot den persoon, dien men te ontmoet gaat, werkzaam* is; of *op dien persoon effect uitoefent*; zoodat dus het *tegemoet gaan* een *tegengaan* of *tegentrekken* is. En zoo beteekent ook $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\iota$ eenvoudig iemand *begeleiden*, en $\alpha\iota\sigma\iota\sigma\iota\sigma\alpha\iota$ beteekent hetzelfde, maar zóó,

dat men daarmee *met opzigt tot* den persoon, dien men begeleidt, *werkzaam* is, en *effect op hem uitoefent*. Het beteekent dus: *iemand begeleiden, zoodat men daardoor zorgt, dat hij komt waar hij wezen moet*; en men kan het daarom ook wel door *iemand ergens brengen* vertalen. — Het eenvoudige zegwoord տոգայալ beteekent eenvoudig *willen*, iets *willen doen*, ook wel iets *willen hebben*; maar $\text{տոգայալու$ gevormd van տոգայալ , iemands *wil* of *begeerte*, *wat* door iemand *gewild* of *begeerd wordt*, beteekent een voorwerp *begeeren*, in den zin van *op een voorwerp zijn begeerte vestigen* of *gevestigd hebben*.

150. Zeer dikwijls heeft het causative werkwoord de beteekenis van *met opzigt tot* een voorwerp *bewerken, maken of veroorzaken, dat het wordt of doet, wat het woord, waarvan het afgeleid is, als zegwoord beteekent*; en dan kan men die beteekenis het eenvoudigst uitdrukken door bij de beteekenis van dit woord het woord *doen* te voegen; of ook wel het woord *laten*, niet in den zin van *toelaten*, noch ook in dien van *heeten* of *zeggen, dat iemand iets doen moet*, maar in den zin van *maken dat iets geschiedt*. Zoo beteekent van սևալ *zwart*, en als zegwoord *zwart zijn* of *zwart worden*, $\text{սևալու$ *iets zwart doen worden*, of *maken dat iets zwart wordt*; en van եկու *komen*, $\text{եկու$ *iemand of iets doen of laten komen*, in den zin van *maken, dat iemand of iets komt*. — Van deze beteekenis, of liever, van deze uitdrukking der beteekenis in de vertaling, heeft men dezen vorm van het werkwoord den *causativen* vorm genoemd; maar, zooals boven (§ 145) reeds opgemerkt is, minder juist. *Causatieve* werkwoorden noemt men woorden als *witten, pletten, vellen, drenken, zetten en leggen van wit, plat, vallen, drinken, zitten en liggen*. Zulk een woord is van սևալ *zwart*, reeds het eenvoudige werkwoord սևալ *zwarten, zwart verwen, zwart maken*; b. v. als men zegt, dat iemand *zijn aangezicht met inkt* of iets dergelijks *zwart gemaakt heeft*: maar zoo beteekent het eenvoudig een *werking en effect van een sùbject* (§ 119). Doch men gebruikt $\text{սևալու$ wanneer men b. v. zegt: $\text{արցունքի սևալու$ *de hitte van de zon maakt het aangezicht zwart*, in dezen zin: *de hitte van de zon maakt, dat het aangezicht zwart wordt, of doet het aangezicht zwart worden*; of $\text{սևալու$ *dit is een middel om grijs haar zwart te maken*; als men namelijk hiermeê bedoelt een middel, niet om grijs haar *zwart te verwen*, maar om het *zwart te doen worden*, of te *maken dat het een zwarte kleur krijgt*. Door den causativen vorm wordt namelijk zulk een *werking van een sùbject* beteekend, *die een effect of uitwerking heeft met opzigt tot, aan of voor, een óbject*. Aan de *werking* en het *effect* van de zonnehitte *op* het aangezicht, en van het middel *op* het haar, wordt het toegeschreven, dat het *zwart wordt*. En zoo wordt het ook bij $\text{եկու$ aan de *werking* of den *invloed* van het sùbject *op* een persoon of zaak toegeschreven, dat *deze komt*. — Andere voorbeelden zijn: van պարզ *blijde*, en *blijde zijn* of *worden*, պարզելու

αποκτο het blij zijn van iemand bewerken, maken dat iemand blij is of wordt, iemand *verblijden*, iemand plezier doen (*απολαύω* het eenvoudige werkwoord met verdubbeling van den eersten letter, beteekent eenvoudig iemand blij maken); van *αποκο* slapen, *αποκοκοποκο* met opzigt tot iets, b. v. een kind, zoo doen of handelen dat men maakt dat het slaapt, en dus een kind, of zijn hoofd, te slapen leggen; van *αποκο* breed, *wijd*, en *breed* of *wijd* zijn of worden, *αποκοκοποκο* maken dat iets breed of wijd wordt, iets *verbreedens* of *wijder* maken; van *αποκο* nieuw, *αποκοποκο* vernieuwen; van *αποκο* zitten, *αποκοποκο* iemand doen zitten; van *αποκο* licht, en *licht* zijn of worden, *αποκοποκο* maken dat iets licht wordt, iets, b. v. het verstand, *verlichten* (terwijl het transitive werkwoord *αποκο* ook wel *verlichten* beteekent, maar in een anderen zin, namelijk in den zin van *aan* iets licht geven, zooals van de zon, die het aardrijk *verlicht*, dat wil zeggen *beschijnt*, van *αποκο* licht, als zelfstandig naamwoord, zooals het licht of de *schijn* van de zon); van *αποκοποκο* verkrijgen, *αποκοποκοποκο* maken dat iemand (iets) *verkrijgt*, iemand (iets) *doen verkrijgen*, iemand (iets) *bezorgen*; van *αποκοποκο* jong, ook licht van kleur, *αποκοποκοποκο* *verjongen*, *jonger* maken, b. v. van eenig middel, dat die *werking* op iemand zou kunnen hebben, en *lichter* van kleur maken, b. v. van iets dat te donker is; van *αποκοποκο* *verdwijnen*, *ophouden*, *αποκοποκοποκο* iets *doen verdwijnen* of *ophouden*; van *αποκοποκο* *ver* (grondwoord *αποκοπο* *verte*), *αποκοποκοποκο* *verwijderen*, b. v. van de Godheid, wier voorzienigheid, of van een toovermiddel, waarvan de werking of invloed, onheilen en kwalen verwijderd; ook iets, zooals een stoel, uit de nabijheid van iets *wegzetten* of *verder weg zetten*; van *αποκοποκο* *terugkeeren*, *αποκοποκοποκοποκο* iets *doen terugkeeren*, *terugbrengen*; van *αποκοποκοποκο* *verbergen*, *αποκοποκοποκοποκο* iets *verbergen*, *verstecken*, *wegstoppen*, als een *werking* van het *subjeet* op het *object*, door *met* dit *object* iets te *doen*; terwijl *αποκοποκοποκο* iets *verbergen*, beteekent, eenvoudig als *effect* van het *subjeet*, en dus iets *verborgen houden* of *verzwijgen* door het *niet* te openbaren of *aan* te wijzen. — Zoo ook van grondwoorden, die niet zelf als zegwoorden gebezigd worden, maar waarvan als zegwoord het toestandswoord, of ook wel het werkwoord, in gebruik is; b. v. van *αποκοποκο* *gaan*, *het gaan*, *αποκοποκοποκο* *gaan*, *αποκοποκοποκοποκο* iemand of iets *doen gaan*, een voer- of vaar-tuig *voeren*, een bode *uitzenden*; van *αποκοποκο* *het binnenkomen* of *binnengaan*, *αποκοποκοποκο* *binnenkomen* of *binnengaan*, *αποκοποκοποκοποκο* *binnenbrengen*; van *αποκοποκοποκο* *teruggang*, *αποκοποκοποκοποκο* *teruggaan*, *achteruit gaan*, *terugtrekken* (*retireren*), *αποκοποκοποκοποκο* iemand *terug doen gaan*, iemand of iets *achteruit brengen*, iemand *doen terugtrekken*; van *αποκοποκοποκο* *geluid*, *αποκοποκοποκοποκο* *luiden*, *geluid geven*, *afgaan*, van een geweer of kanon, *αποκοποκοποκοποκο* *doen luiden*, iets, b. v. een klok, *luiden*, een geweer of kanon *afschieten*; van *αποκοποκοποκο* *het weér naar huis gaan*, *αποκοποκοποκοποκο* *weér naar huis gaan*, *αποκοποκοποκοποκοποκο* iets *weér thuis bezorgen*, iemand *weér naar huis zenden* of *laten*

gaan; van Ելալտիւտիւտ *uitkomst, uitgang, het buitenkomen*, Ելալտիւտ *uitkomen, uitgaan, buitenkomen*, Ելալտիւտ յոգոտիւտ *iemand of iets doen uitkomen, uit laten gaan, buitenbrengen*; van Ելալտիւտ *het sterven*, Ելալտիւտ *sterven*, Ելալտիւտ յոգոտիւտ *maken dat iets sterft, doodden*, b. v. het vleesch of de zinnelijkheid, door onthouding of kastijding; terwijl Ելալտիւտիւտ *iemand den dood aandoen, iemand doodslaan of vermoorden*, beteekent; van Ելալտիւտիւտ *stand*, Ելալտիւտ *staan*, Ելալտիւտիւտ *oprichten*; van Ելալտիւտ *grondwoord van Ելալտիւտ drinken*, Ելալտիւտիւտ յոգոտիւտ *iemand doen of laten drinken*; van Ելալտիւտ *galop*, Ելալտիւտ *galopperen*, Ելալտիւտիւտ *een paard doen of laten galopperen*; van Ելալտիւտ *het langs of over iets gaan*, Ելալտիւտ *langs of over iets gaan*, Ելալտիւտիւտ *iemand of iets langs of over iets laten gaan*. — En in dit geval wordt dan ook wel het causative werkwoord van het toestandswoord zelf gevormd; b. v. Ելալտիւտիւտ *benevens Ելալտիւտ Ելալտիւտ* *iemand iets doen weten, kennen of begrijpen*, van Ելալտիւտ *weten, kennen, begrijpen*, grondwoord Ելալտիւտ, dat echter in den zin van *het weten, kennen of begrijpen* niet veel gebruikt wordt; Ելալտիւտիւտ *iemand ergens laten wonen*, van Ելալտիւտ *zijn verblijf hebben*, grondwoord Ելալտիւտ *plaats van iets*; Ելալտիւտ *maken dat iets (een vensterluik of deur) toe gaat*, van Ելալտիւտ *toegaan*, grondwoord Ելալտիւտ *luik van een venster of deur*; Ելալտիւտ *iets doen afhellen*, den prijs doen dalen, van Ելալտիւտ *afhellen, dalen*, van den prijs, grondwoord Ելալտիւտ *zijde, kant*; Ելալտիւտ *iets doen omdraaijen*, van Ելալտիւտ *zich omdraaijen*, grondwoord Ելալտիւտ *wending*. De causative vormen Ելալտիւտիւտ, Ելալտիւտիւտ, en Ելալտիւտիւտ zijn in andere beteekenissen in gebruik.

Causative werkwoorden, zooals Ելալտիւտիւտ *zwart doen worden*, en Ելալտիւտիւտ *maken dat iets breed of wijd wordt*, gebruikt men ook in een vergelijkenden zin, zoodat zij dan *zwarter maken* en *breeder of wijder maken, verbreedden* of *verwijden*, beteekenen: doch in dezen zin kunnen zij alleen gebruikt worden van iets dat reeds bestaat, zooals b. v. van het *wijder maken* of *verwijden* van een reeds gemaakt *gat* of *paar schoenen*, dat te naauw is. Maar spreekt men van iets, dat nog niet bestaat, en van dat *wijder te maken*, dan iets *anders*, dat reeds bestaat of vroeger bestond, dan gebruikt men den transitiven vorm Ելալտիւտիւտ (§ 126), b. v. als men zegt, dat een paar schoenen, dat men laat maken, wijder gemaakt moet worden, dan een vroeger gemaakt paar. En zoo worden van Ելալտիւտ *ligt*, Ելալտիւտիւտ *en Ելալտիւտիւտ* beide gebruikt om het *verligten van iemands werkzaamheden* te beteekenen, maar het eerste gebruikt men, wanneer men daarmee bedoelt, dat *iemand ligter werkzaamheden* gegeven worden, het laatste, wanneer men bedoelt, dat de *werkzaamheden*, die iemand te verrigten heeft, ligter gemaakt worden door afschaffing van een gedeelte er van, door opheffing van bezwaren, door hulp, of op dergelijke wijze. Zulk een *causatief* werkwoord beteekent een voorwerp *verbreeden, verwijden, verligten*, of iets dergelijks, *door aan* dat voorwerp iets te *doen*.

151. Wanneer, zooals menigvuldig het geval is, de *transitieve* vorm van het werkwoord met twee objecten geconstrueerd wordt, een direct en een indirect, dan wordt veelal in tegenoverstelling daarvan de *causatieve* vorm zoo gebruikt, dat wat bij den *transitiven* vorm het *indirect* object is, met den *causativen* als het *directe* verbonden wordt, en omgekeerd als *indirect* object, wat bij den transitiven het *directe* is (vrg. § 135). Zoo beteekent b. v. van *արջայլ օմկեւծել, bekleedsel, overtrek, արջայլ օմ* iets *bekleeden* met het een of ander, b. v. een stoel met fluweel; maar *արջայլ օմ արար* met het een of ander, b. v. met fluweel, iets, zooals een stoel, *bekleeden*, zoodat dus de causative vorm de beteekenis krijgt, die deze vorm volgens § 148 ook dikwijls in onderscheiding van het eenvoudige werkwoord, of zegwoord of toestandswoord, heeft. Het voorwerp, waarmee iets bekleed wordt, zooals het fluweel, is dan namelijk bij den causativen vorm het directe object, dat in de objective wijze van spreken (bij het passief) het onderwerp wordt; zoodat men het ook vertalen kan door: iets, b. v. fluweel, *bezigen tot bekleeding* van iets, b. v. van een stoel. En, beschouwt men dit causative werkwoord als afgeleid van het *grondwoord* *արջայլ օմկեւծել*, dan beteekent het eigenlijk: *met opzigt tot of met iets, zooals fluweel, zoo handelen, dat het een omkleedsel wordt*. — Andere voorbeelden zijn: van *արիւն* *verhaal*, en als zegwoord *verhalen*, *արիւն ցի* iemand iets *verhalen*, of *aan* iemand een *verhaal* doen van iets; maar *արիւն արար* iets *verhalen* aan iemand, of *van* iets een *verhaal* doen aan iemand, zoodat het object niet, zooals bij het eenvoudige zegwoord *արիւն* het *verhaal* is, *dat gedaan wordt*, maar een zaak, waarop de geest van den verhaler gerigt is, en die door hem behandeld wordt; van *արկղ քլ* *deksel*, alles *waarmee iets dichtgemaakt wordt*, *արկղ քլ օմ* iets *bedekken* of *dichtmaken* met het een of ander, maar *արկղ քլ արար* met het een of ander iets *bedekken* of *dichtmaken*, of iets *daartoe bezigen*; van *արմա* *smeezeel*, *արմա օմ* iets *besmeeren* met het een of ander, maar *արմա արար* met het een of ander iets *besmeeren*; van *արնայլ ցի* *cingel*, *buikriem* van een paard, *արնայլ ցի* een paard *cingelen* met het een of ander, maar *արնայլ ցի արար* met het een of ander een paard *cingelen*; van *արար քլ* *lap om iets mee af te vegen*, *արար քլ օմ* iets *afvegen* met het een of ander, maar *արար քլ արար* met het een of ander iets *afvegen*; van *արնայլ արար* *omwinding, omsikkeling*, *արնայլ օմ* iets *omwinden* of *omwickelen* met het een of ander, maar *արնայլ օմ արար* met het een of ander iets *omwinden* of *omwickelen*; van *արար քլ* of *արար քլ* *vermengd en zich vermengen*, of *արար քլ* *ondereen mengen*, *արար քլ օմ* iets *mengen* met het een of ander, maar *արար քլ արար* met het een of ander iets *mengen*; van *արի* *geschenk*, *արի օմ* iemand *beschenken* met iets, of, wat hetzelfde is, *iemand (aan iemand) iets schenken*, maar *արի արար* met iets iemand *beschenken*, of *iets schenken* aan iemand; van *արար քլ* *aanbieding*, en *aanbieden*, *արար քլ օմ* iemand (aan iemand) iets *aanbieden*, maar *արար քլ արար* iets *aanbieden* aan iemand; van

դր՝ տրցն՝ *drinken*, դր՝ տրցնցն՝ *iemand drinken met iets, of iemand (aan iemand) iets te drinken geven*, maar դր՝ տրցնցն առ ուրիշո՝ *met iets iemand drinken, of iets te drinken geven aan iemand*; van աղալալ, *rooken* (b. v. een cigaar), աղալալն՝ *iemand, of aan iemand, iets te rooken geven*, maar աղալալալն՝ *iets te rooken geven aan iemand*; van անձնչ, *lenen, te leen vragen*, անձնչն՝ *iemand (aan iemand) iets leenen of te leen geven*, maar անձնչանդոսն՝ *iets leenen of te leen geven aan iemand*; van տալչ, *in leengebruik*, of անտալչ, *in leengebruik hebben*, անտալչն՝ *iemand beleenen met iets, of iemand (aan iemand) iets in leengebruik geven*, maar անտալչանդոսն՝ *met iets iemand beleenen, of iets in leengebruik geven aan iemand*; van անձն ալք, *in bewaring geven*, անձն ալքն՝ *iemand (aan iemand) iets in bewaring geven*, maar անձն ալքանդոսն՝ *iets in bewaring geven aan iemand*; van պահչ, *zeggen, mededeelen*, պահչն՝ *iemand (aan iemand) iets zeggen of mededeelen*, maar պահչալոսն՝ *iets zeggen of mededeelen aan iemand*; van լրջառուս, *verslag, opgaaf, berigt, en verslag geven of doen*, լրջառուսցն՝ *iemand (aan iemand) verslag geven of doen van iets*, maar լրջառուսանդոսն՝ *van iets verslag geven of doen aan iemand*; van անհի լալ, *zenden*, անհի լալն՝ *iemand (aan iemand) iets zenden of toezenden*, maar անհի լալալն՝ *iets zenden, toezenden of opzenden, aan iemand*; van անտալ, *medenemen, medevoeren of medebrengen*, անտալցն՝ *iemand (aan iemand) iets medegeven*, maar անտալանդոսն՝ *iets medegeven aan iemand*.

152. Maar, gelijk nu van het eenvoudige werkwoord անտալ *medenemen*, de causative vorm de beteekenis heeft van *iets geven of bezorgen aan iemand om het mede te nemen*; zoo heeft de causative vorm zulk een zin ook menigmaal van een eenvoudig werkwoord, zonder dat de transitive vorm tot constructie met een ander object in gebruik is; of van een transitief werkwoord, wanneer het eenvoudige werkwoord niet in gebruik is, of wanneer de transitive vorm met hetzelfde object als het eenvoudige werkwoord verbonden wordt. Het causative werkwoord wordt dan met hetzelfde voorwerp als *direct object* verbonden, waarmee ook reeds dat eenvoudige of transitive werkwoord verbonden wordt; maar het *subject* is een ander, en de beteekenis van den causativen vorm met zijn bijzonder aanhechtsel is eigenlijk: *met opzigt tot dat voorwerp bewerken of zoo er mede handelen, dat er aan of mede gedaan worde, wat het eenvoudige of transitive werkwoord beteekent*; of korter *iemand of iets dat laten gedaan worden*. En, wordt de persoon, door wien men het laat gedaan worden als bepaling met een voorzetsel er bij gevoegd, dan kan men het ook vertalen: *een voorwerp geven of bezorgen aan iemand om er dat aan te doen*. Zoo beteekent van աղալ *of անաղալ, verguldsel op metaal*, անաղալն *iets vergulden*, en անաղալանդոսն *iets laten vergulden, of iets te vergulden geven, aan iemand*; van պրոս *onderwijs*, պրոսն *iemand onderwijzen*, en պրոսանդոսն *iemand laten onderwijzen*; van դառալ *of անդառալ, naald*, անդառալցն *iets naaijen, eigenlijk, aan iets met de naald werken, of iets met de naald bewerken*, en անդառալանդոսն *iets laten naaijen, of*

iets te naaijen geven aan iemand; van $\alpha\sigma\kappa\sigma\tau\eta\sigma$, *pacht*, $\alpha\sigma\kappa\sigma\tau\eta\sigma$ iets *pachten*, en $\alpha\sigma\kappa\sigma\tau\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ iets *te pachten geven*, dat is iets *verpachten*, aan iemand; van $\alpha\eta\gamma\gamma\eta\sigma$, *angel*, $\alpha\eta\gamma\gamma\eta\sigma$ iemand of iets *met den angel steken*, en $\alpha\eta\gamma\gamma\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ iets, b. v. zijn hand, *laten steken*, b. v. door een bij; van $\alpha\eta\chi\tau\eta\sigma$, *hecht*, $\alpha\eta\chi\tau\eta\sigma$ iets, zooals een mes, *van een hecht voorzien*, eig. *aan iets een hecht geven*, of iets *behechten*, en $\alpha\eta\chi\tau\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ iets *van een hecht laten voorzien*, of iets *geven of bezorgen aan iemand om het van een hecht te voorzien*; van $\eta\kappa\alpha\tau\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\eta\sigma$ *bevracht of beladen zijn met het een of ander*, $\eta\kappa\alpha\tau\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\eta\sigma$ iets (b. v. een vaartuig) *bevrachten met het een of ander*, en $\eta\kappa\alpha\tau\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ iets, zooals een vaartuig, *laten bevrachten*, in den zin van *geven of verhuren om bevracht te worden*; van $\alpha\sigma\tau\epsilon\lambda\eta\sigma$ of $\alpha\eta\sigma\alpha\sigma\tau\epsilon\lambda\eta\sigma$ *stempel, zegel*, $\alpha\sigma\tau\epsilon\lambda\eta\sigma$ iets *stempelen* en iets *met een stempel merken*, $\alpha\sigma\tau\epsilon\lambda\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ iets *bezegelen*, op iets *een zegel setten*, en $\alpha\sigma\tau\epsilon\lambda\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ iets *laten stempelen of zegelen*, iets *geven om er een stempel of zegel op te zetten*.

153. Van een woord, waarmee iets *gezegd* wordt, zooals b. v. $\eta\alpha\mu\omicron\tau\eta\sigma$ *neen*, of waarmee iemand of iets dus of zoo *genoemd* wordt, beteekent het causative werkwoord eigenlijk *met opzigt tot* iemand of iets *dat woord bezigen*, of van iemand of iets *dat zeggen of stellen*, of *omtrent* iemand of iets *zoo oordeelen, dat men dat er van zegt of het zóó noemt* (vrg. § 124 en 139). Zoo beteekent van $\eta\alpha\mu\omicron\tau\eta\sigma$ *neen, niet*, $\eta\alpha\mu\omicron\tau\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ van iets *zeggen, dat het niet zoo is*; van $\alpha\eta\gamma\alpha\eta\sigma$ *vreemd, wonderlijk*, $\alpha\eta\gamma\alpha\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ van iets *zeggen, dat het vreemd of wonderbaar is, iets vreemd of wonderbaar noemen*; van $\alpha\eta\gamma\gamma\eta\sigma$ *regt*, en *regt of gelijk hebben*, $\alpha\eta\gamma\gamma\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ van iemand *zeggen, dat hij regt of gelijk heeft, iemand in het gelijk stellen*; van $\eta\lambda\epsilon\upsilon\gamma\eta\sigma$ *leugen, liegen, leugenaar*, $\eta\lambda\epsilon\upsilon\gamma\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ van iemand *zeggen, dat hij een leugenaar is, iemand een leugenaar noemen of voor een leugenaar verklaren*; van $\alpha\sigma\kappa\epsilon\tau\eta\sigma$ *zeker*, $\alpha\sigma\kappa\epsilon\tau\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ *ten aanzien van iets zeggen of stellen, dat het zeker is, iets als zeker stellen of voor zeker houden*; van $\alpha\phi\eta\epsilon\tau\eta\sigma$ *volgaarne! met volkomen genoeg!* zooals *U verkiest!* $\alpha\phi\eta\epsilon\tau\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ *ten aanzien van iets dat zeggen, iets met volkomene onderwerping aan de verkiezing van iemand overlaten*; van $\eta\mu\omicron\alpha\phi\eta\sigma$ *morgen*, en *vroeg*, $\eta\mu\omicron\alpha\phi\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ *het morgen*, of *vroeg, noemen*, b. v. als het reeds tien uur in den voormiddag is; van $\alpha\sigma\sigma\eta\sigma$ *honderd*, $\alpha\sigma\sigma\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ *het honderd noemen*, b. v. als het maar tachtig is. En zoo ook wel van een woord uit een dergelijk gezegde, dat uit meer dan één woord zamengesteld is. Zoo zegt men van $\eta\kappa\alpha\tau\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\eta\sigma$ *omnoozel*, $\eta\kappa\alpha\tau\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ *gij zult wel niet omnoozel zijn*, in den zin van: *ik laat het aan uw kennis, beleid of oordeel over*; en van hier beteekent $\alpha\eta\chi\tau\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ *met opzigt tot iets dat zeggen, iets aan het beleid of oordeel van iemand overlaten*.

154. Gelijk van een naamwoord, dat een *plaats* beteekent, het eenvoudige werkwoord de beteekenis heeft van een *rigting naar die plaats*, of *daarnaartoe*

gaan (§ 125); zoo beteekent het causative werkwoord dien ten gevolge (volgens § 150) *iemand of iets daarnaartoe doen gaan, daarheen drijven, brengen of wenden*. Zoo van $\epsilon\sigma\eta\kappa\alpha\sigma\eta\sigma\eta$ oostwaarts, en oostwaarts of naar het oosten gaan, $\epsilon\sigma\eta\kappa\alpha\sigma\eta\sigma\eta\gamma\eta\kappa\alpha$ oostwaarts doen gaan, naar het oosten drijven, brengen of wenden. En zoo dan ook onmiddellijk van een naamwoord, zooals b. v. van $\kappa\alpha\sigma\tau\eta$ hok, $\kappa\alpha\sigma\tau\eta\kappa\alpha\gamma\eta\kappa\alpha$ vee naar het hok drijven; van $\kappa\alpha\sigma\tau\epsilon\iota\sigma$ paleis, $\kappa\alpha\sigma\tau\epsilon\iota\sigma\gamma\eta\kappa\alpha$ naar het paleis voeren.

155. Maar van woorden, die een plaatselijke betrekking, zooals *vóór* en *achter*, beteekenen, heeft het causative werkwoord den zin van *met opzigt tot een voorwerp in die plaatselijke betrekking staan*. Zoo beteekent van $\kappa\alpha\sigma\tau\epsilon\iota\sigma$, *vóór*, $\kappa\alpha\sigma\tau\epsilon\iota\sigma\gamma\eta\kappa\alpha$ b. v. van een huis, *zoo gelegen zijn, dat het iets*, b. v. een rivier, *vóór zich heeft, met het front naar een rivier staan*; van $\alpha\eta\sigma\tau\eta$ grondwoord van $\alpha\gamma\sigma\tau\eta$ achterstevoor, en *met den rug aanzien*, $\alpha\gamma\sigma\tau\eta\gamma\eta\kappa\alpha$ *iets achter zich hebben, of met opzigt tot iets zoo gelegen of geplaatst zijn, dat men met den rug er naar toe ziet*; van $\alpha\eta\sigma\tau\eta$ zijde, $\alpha\eta\sigma\tau\eta\gamma\eta\kappa\alpha$ *iets aan zijn zijde of ter zijden van zich hebben*; van $\alpha\eta\sigma\tau\eta$ regts, $\alpha\eta\sigma\tau\eta\gamma\eta\kappa\alpha$ *iets aan de regter zijde hebben*. — En zulke werkwoorden worden dan ook overdrachtelijk van den tijd gebezigd. Zoo beteekent $\kappa\alpha\sigma\tau\epsilon\iota\sigma\gamma\eta\kappa\alpha$ ook *kort vóór iets zijn*, b. v. *vóór zijn vertrek of aankomst*, zoodat men zijn vertrek of aankomst als het ware reeds in het gezigt heeft; *digt aan iets toe zijn*, b. v. *aan twaalf uur, digt bij twaalfen zijn*.

Wanneer wij nu al deze verschillende beteekenissen van het causative werkwoord nog eens overzien en vergelijken, dan blijkt het, dat deze vorm in zoo ver altijd één en dezelfde beteekenis heeft, dat er altijd zulk een *werking van een sùbject* door beteekend wordt, *die een uitwerking heeft met opzigt tot een óbject*; en dat deze ééne beteekenis alleen daarom zoo veel wijzigingen in het spraakgebruik gekregen heeft, omdat die *werking* en deze *uitwerking* door één en hetzelfde woord worden aangeduid, en deze dubbelde of tweeledige zin in één woord voor verschillende opvatting in verschillende zinnen vatbaar is, al naar gelang van de beteekenis van het grondwoord, of ook van het óbject, waarop het toegepast wordt. Zegt men b. v. $\alpha\gamma\eta\gamma\alpha\sigma\tau\epsilon\iota\sigma\tau\eta\gamma\eta\kappa\alpha$ en is het óbject een *persoon*; dan beteekent het een *koopens* ($\alpha\gamma\eta\sigma\tau\eta$) van het sùbject met die uitwerking, dat die persoon de *kooper* wordt, en dus *voor iemand iets koppen* (§ 147): maar, is het óbject een *zaak*; dan beteekent het een *koopens* van het sùbject met die uitwerking, dat die zaak de *koopprijs* of het *middel* wordt, en dus *voor iets het een of ander koopens* (§ 148). En zoo beteekent $\alpha\eta\sigma\tau\eta\gamma\eta\kappa\alpha$ een *wegvliegen* ($\alpha\eta\sigma\tau\eta$) van het sùbject met die uitwerking met opzigt tot een óbject, dat dit, al kan het zelf niet vliegen, *ook wegvliegt*, ($\alpha\eta\sigma\tau\eta$) en dus *met iets wegvliegen* (§ 148): maar $\alpha\eta\sigma\tau\eta\gamma\eta\kappa\alpha$ beteekent een onbepaalde *daad*, als *werking* van het sùbject, met die uitwerking op een persoon of zaak als óbject, dat deze *komt* ($\alpha\eta\sigma\tau\eta$); dus *iemand of iets doen of laten komen* (§ 150). $\alpha\sigma\tau\eta\gamma\eta\kappa\alpha$ een *spreken* ($\alpha\sigma\tau\eta$) van een sùbject met die uitwerking met

oprigt tot een object, dat het, al naar gelang van den aard van het object, of *uitgesproken*, of *besproken*, wordt, en dus iets *uitspreken* of *van iets spreken* (§ 149); *ain amalam-nqam* een *doen* of *handelen* van een subject, met die uitwerking met oprigt tot een object, dat het *afgenomen* wordt of iemand het *afnemen* (*ain amam*), en dus iets *afgeven* of iets *laten afnemen* (§ 151 en 152); *am qamam-nqam* van een subject, *zeker* van iets zeggen, met die uitwerking, dat het object voor *zeker* gehouden wordt, en dus iets *als zeker* stellen (§ 153); *am qamam-nqam* *doen*, van een subject, dat een object naar het oosten gaat (*am qamam*), en dus iets *naar het oosten* doen gaan (§ 154); en *am qamam-nqam* *zoo* met het front staan, van een subject met oprigt tot een object, dat het dit *voor* zich (*am qamam*) heeft (§ 155).

156. Eindelijk moet nog opgemerkt worden, dat het causative werkwoord ook wel, even als het transitive (§ 140), als *attribuut*, en zonder dat er een object bij uitgedrukt wordt, een hoedanigheid van een persoon of zaak beteekent, even als in het Hollandsch een deelwoord zooals *ontzettend*, *verbazingwekkend* en *schrikbarend*, of een bijvoeglijk naamwoord, zooals *wonderbaarlijk*. Zoo beteekent van *qamam*, *verbaasd*, *qamam-nqam* *iemand verbaasd* doen staan of *iemand verbazen*, en als attribuut *verbaasd* of *verbazingwekkend*, van iets dat zulk een effect op iemand maakt, dat men verbaasd wordt; en desgelijks van *am qamam*, *verwonderd*, *am qamam-nqam* *verwonderingwekkend*, *wonderbaarlijk*; van *am qamam* *zich schamen*, *am qamam* *maken* dat iemand *zich schaamt*, *iemand te schande* maken, en, als attribuut, *beschamingwekkend*, *schandelijk*, zooals b. v. van het gedrag van een nabestaande, waarover men zich te schamen heeft; van *am qamam* *betoverd*, *bekoord*, *am qamam-nqam* *betoverend*, *bekoorlijk*.

PASSIVE OF OBJECTIVE VORMEN.

157. In de Javaansche taal bestaan drie verschillende zoogenaamde *passive* of, beter gezegd, *objective* vormen, waarvan evenwel maar twee in gewoon dagelijksch gebruik zijn en in beteekenis tegen elkander over staan. Deze twee onderscheiden wij met de benamingen van het *zuivere Passief* en het *subjectieve Passief*: de derde, in proza bijna verouderde, maar in poëzie nog zeer gebruikelijke vorm kan gevoeglijk het *oude Passief* genoemd worden.

HET ZUIVERE PASSIEF.

158. Het *zuivere Passief*, of de *zuiver objective vorm*, van het werkwoord of zegwoord, wordt gevormd door het voorvoegsel *am ka* of *kä*, dat ook wel *am ka*, uitgesproken wordt; b. v. *am qamam* *gemaakt* worden, van *am qamam* *maken*. — Bij de *werkwoorden* vervangt dit voorvoegsel in den objectieven vorm den aan-

genomenen neusklink, die het karakter van den subjectiven vorm uitmaakt; b. v. in *ἄρῃα ἔσθλη* *verwoest worden*, in plaats van *ἄρῃα ἔσθλη* *verwoesten*, van *ἄρῃα ἔσθλη* *verwoest*; en in *ἔσθλη ἔσθλη* *binnengebracht worden*, in plaats van *ἔσθλη ἔσθλη* *binnenbrengen*, van het grondwoord *ἔσθλη* *binnenkomst*. Wanneer dus in het Actief, of den subjectiven vorm, de aangenomene neusklink in de plaats van de eerste letter van het grondwoord getreden is (§ 111), keert in het Passief, of den objectiven vorm, de oorspronkelijke letter terug. Zoo is van het grondwoord *ἔσθλη* het werkwoord *ἔσθλη* *iemand zenden*, maar het Passief *ἔσθλη* *gezonden worden*; van *ἔσθλη* het werkwoord *ἔσθλη* *houden, vatten*, maar het Passief *ἔσθλη* *gevat worden*.

159. De kortere uitspraak van het voorvoegsel *κα*, als *kā*, of geheel als *ka*, heeft plaats, als het woord drie- of meer-lettergrepig is, volgens den gewonen regel der uitspraak (§ 46); en, wordt het voorvoegsel in dit geval met den vollen klinker *a* uitgesproken, dan is dit niet zonder beteekenis. Zoo beteekent *κατάσπασμα*, als *kátjándūq* uitgesproken, *gegrepen worden*, maar, uitgesproken als *kátjándaq* of *κατάσπασμα*, *gegrepen raken*, van *κατάσπασμα* en *κατάσπασμα* als *kātēmoe* uitgesproken, *gevonden worden*, maar als *kātēmo* of *κατάσπασμα* *ontmoeten*, van *κατάσπασμα* — Over het onderscheid in beteekenis straks nader: maar die bijzondere beteekenis van dit Passief, die in het genoemde geval de uitspraak van het voorvoegsel met een volle *a* vereischt, verbiedt ook nog andere verkortingen, die anders in de uitspraak plaats hebben. Wanneer namelijk die volle uitspraak van het voorvoegsel niet gevorderd wordt, dan gaat, indien het grondwoord met een *smeltletter* (§ 11) begint, de klinker van het voorvoegsel in de uitspraak veelal geheel verloren (§ 50); b. v. in *κατάσπασμα* *kárásā*, *κατάσπασμα* of *κατάσπασμα* *gevoelen*, van *κατάσπασμα* en in *κατάσπασμα* *káliro*, *κατάσπασμα* of *κατάσπασμα* *verkeerd*, van *κατάσπασμα* terwijl deze woorden, wanneer zij *kárásā* en *káliro* uitgesproken worden, een andere beteekenis hebben. En, begint het grondwoord met een *α*, dan verandert de verkorte uitspraak van de *a* als *Pépēt* in dien van den klinker *oe* (§ 48), zooals in *κατάσπασμα* *uitgekomen*, of *buiten raken*, van *κατάσπασμα* of gaat ook geheel verloren, zoodat de halfklinker zich met de *κα* tot één zamen-gestelden letterklank vereenigt, zooals in *κατάσπασμα*, of wel *κατάσπασμα*, *omgekeerd*, *ondersteeboven*, *achterstevoor*, *averegts*, van *κατάσπασμα* — Indien het grondwoord met geen anderen medeklinker, dan met een *κα*, begint, smelt de klinker van het voorvoegsel, wanneer die volle en onderscheidene uitspraak door de beteekenis niet gevorderd wordt, gewoonlijk met den eersten klinker van het grondwoord in één; zooals b. v. in *κατάσπασμα* *in brand* of *verbrand raken*, van *κατάσπασμα* terwijl *κατάσπασμα* *in brand gestoken* of *verbrand worden* beteekent, nevens *κατάσπασμα* *iets in brand steken* of *verbranden*; en desgelijks in *κατάσπασμα* *bij kleine gedeelten afgevallen* of *gestrooid raken*, van *κατάσπασμα* en in *κατάσπασμα* *komen te stuiten* of *stil te staan*, van *κατάσπασμα*. En, is de eerste

klinker van het grondwoord een *i* of *oe*, dan smelt de *a* van het voorvoegsel met de *i* in één tot *e*, en met de *oe* tot *o* (§ 59, 3°.); b. v. in *ηκινειν* met den stroom meêdrijven, in plaats van *κινειν* van *κινειν* en in *ηκινωειν* vermeld of te vermelden, in plaats van *κινωειν*, van *κινωειν* — Wanneer eindelijk het grondwoord een éénlettergrepig woord is, dat alleen door het voorvoegsel *an* of door den voorslag *an* tot een tweelettergrepig woord gemaakt is (§ 80); dan wordt het Passief door het voorvoegsel *an* van zelf tweelettergrepig, en behoudt natuurlijk ook den klinker van het voorvoegsel, daar dit nu de voorlaatste lettergreep van het woord uitmaakt, zijn vollen klank; b. v. in *ανηκειν* te zien, zichtbaar, van *ηκειν* in *ανηκειν* aangeboden of aan te bieden, van *ανηκειν* aanbod, of van het grondwoord *ηκειν*, en in *ανηκειν* verminderd raken, van *ηκειν* of *ειηκειν*. Maar in dit geval wordt in die beteekenis, die een meer onderscheidene uitspraak van het voorvoegsel *an* vordert, het voorvoegsel *an* of de voorslag *an* vóór het grondwoord gelaten, en het voorvoegsel *an* daarvóór geplaatst, zoodat het woord drielettergrepig wordt. Zoo zegt men dan *ανειηκειν* wanneer het beteekent *verminderd worden* door afnemen of aftrekken, gelijk men in het Actief *ειηκειν* zegt; en zoo ook wel *ανανηκειν* in den zin van *aangeboden worden*, in plaats van *ανηκειν*, ofschoon daarnevens geen Actief, of subjective vorm, als zegwoord in gebruik is. Van *ανηκειν* hoeden, weiden, zooals altijd met het voorvoegsel *an* in plaats van het éénlettergrepige *ηκειν* gezegd wordt, zegt men in het Passief of *ανανηκειν*, of *ανειηκειν*, *gehoeid* of *geweid worden*; en even zoo *ανανηκειν* of *ανειηκειν* gebruikt worden, van *ανηκειν* gebruiken, waarvan het grondwoord nu wel altijd *ανηκειν* met het voorvoegsel *an* wordt uitgesproken, maar toch eigenlijk maar een éénlettergrepig woord is (*ηγγο*), dat met den voorslag *ε* *ειηκειν* zou luiden, en waarvan ook het Passief in dien zin, die zulk een onderscheidene uitspraak van het voorvoegsel *an* niet vordert, *ανηκειν* wordt uitgesproken. — De uitspraak van zulk een Passief met een *Pépét*, niettegenstaande het werkwoord in het Actief altijd met een *a* wordt uitgesproken, laat zich verklaren uit hetgeen boven in § 130 opgemerkt is geworden; en waaruit tevens blijken kan, dat die uitspraak met een *Pépét* ook de verkieslijkste is. In de spreektaal is zij ook de meest gewone.

Van zulk een Passief worden dikwijls, even als van een grondwoord, weér werkwoorden en andere afgeleide woorden gevormd, vooral wanneer het tweelettergrepig is en zoo den gewonen vorm van een grondwoord heeft. Zoo heeft men van *ανηκειν* te zien, zichtbaar zijn, *ανηκειν* zich vertoonen, *ανηκειν* verschijnen, *ανηκειν* iemand verschijnen, en *ανηκειν* iets te zien geven of vertoonen. En zoo ook van *ανηκειν*, dat het *Krámá* van *ανηκειν* is, *ανηκειν*, *ανηκειν*, en *ανηκειν*. Zie § 117. — Ook zijn er eenige woorden van twee lettergrepen, waarvan de eerste *an* is, die blijkbaar niets anders zijn, dan zulk

een Passief van een éénlettergrepig grondwoord. Zoo is *მშაშალო* droog, van iets dat droog geworden is, een Passief van *შალო*, waarvoor men gewoonlijk *მშაშალო* of *ამაშალო* zegt, en dat *opdroogen* beteekent. Zoo schijnt ook *მისეფ*, den mond spoelen, gevormd te zijn van *ეფ*, of *მისეფ*, waarvan *მისეფ* in zich bevatten, vooral water of ander vocht, van iets dat gezwollen is, zooals een gezwollen mond vol water.

Een werkwoord, dat van een éénlettergrepig grondwoord gevormd is, kan in den subjectiven vorm twee aangenomene neusklanken hebben. Zoo is van het grondwoord *სესელო* het werkwoord *სესელო* gevormd, dat altijd met het voorvoegsel *ან* tweelettergrepig *ანსესელო* uitgesproken wordt en *uit eigen beweging volgen*, *involgen* of *opvolgen* beteekent; en hiervan is nu weêr verder volgens § 112 het werkwoord *მისესელო* gevormd, in den zin van iets *als voorbeeld* of *voorschrift volgen*. Maar, wanneer nu van zulk een werkwoord het Passief met het voorvoegsel *ან* als drielettergrepig woord gevormd wordt, dan blijft de neusletter, die nu de *middelste*, en niet meer de *eerste*, letter van het werkwoord is, onveranderd, en zegt men dus *ანმისესელო* terwijl het tweelettergrepige Passief *ანსესელო* is en *meêgevoerd raken* beteekent. Even zoo is van *ყან* eerst het werkwoord *ყან*, en, met het voorvoegsel, *ანყან* gevormd; hiervan vervolgens *მისყან* waarvan het Passief *ანმისყან* is.

Wanneer van zulk een, eigenlijk éénlettergrepig, werkwoord een ander werkwoord door herhaling van den eersten medeklinker gevormd wordt, zooals *სესელო*, *სესელო* en *სესელო* van *სელო*, en *ყანყან* en *ყანყან* van *ყან* dan blijft ook de neusletter in het Passief onveranderd, en zegt men b. v. *ანსესესელო* omdat men namelijk niet *სესელო*, maar *ანსესელო* of *მისესელო*, zegt, en zoo de *ან* de middelste letter van het woord is.

ყანყან, op het strand of lager wal geraken, schijnt door een onregelmatige ineen-smelting van klinkers uit *ანმისესელო* of *მისესესელო* ontstaan te zijn, van het grondwoord *მისესელო*. Zeker is dit evenwel niet: want het kan ook zeer wel zijn, dat het gevormd is van een grondvorm *მისესელო* of *ყანყან*, die niet meer in gebruik is, maar hetzelfde, of ongeveer hetzelfde, als *მისესელო* beteekend heeft. — Hetzelfde verschijnsel heeft men in *ყანყან* onder water staan, *ყანყან* onder water doen staan, en *ყანყან* nevens *მისესელო* overstroomen, terwijl toch alleen *ყან* of *მისესელო* als grondwoord in gebruik is.

160. Bij de *transitive* werkwoorden wordt het aanhechtsel *ან* vervangen door *ან*, een aanhechtsel, waarover beneden gehandeld zal worden, en dat zelf ook een objectiven zin heeft; b. v. in *ანსესესელო* achtervolgd, vervolgd, nagezeten worden, en, uitgesproken als *katoetoetan* of *მისესესელო*, te vervolgen, nevens *სესესელო* achtervolgen, vervolgen, nazitten, van *სესელო* (van het grondwoord *სესელო* door herhaling van den eersten medeklinker); en in *ანსესელო* beregend worden, of *ყანყან* beregend raken, regen krijgen, nat worden van den regen, nevens *ყანყან* beregenen, van *ანსესელო* regen. — Is het

transitive werkwoord van een grondwoord gevormd, dat op een klinker uitgaat, zoodat het vóór het aanhechtsel *an* een *n* heeft aangenomen, zooals in *ကတေ-၂၁* Ng., *ကတေ-၂၁* Kr., *ontvangen*, *aannemen*, van *ကတေ-၂၁* Ng., *ကတေ-၂၁* Kr., en in *ကတေ-၂၁* *begaan*, van *ကတေ-၂၁* *gang* (§ 110); dan wordt in het Passief in die beteekenis, die de volle en onderscheidene uitspraak van het voorvoegsel *an* vordert (§ 159), het aanhechtsel *an* meestal geheel op dezelfde wijze aangehecht, en zegt men dus *ကတေ-၂၁* en *ကတေ-၂၁* *aangenomen worden*, en *ကတေ-၂၁* *begaan worden*. Maar anders wordt gewoonlijk het aanhechtsel onmiddellijk, zonder tusschenvoeging van een *n*, aan den grondvorm gehecht, en smelt de *a* van het aanhechtsel met den klinker, waarop het grondwoord uitgaat, volgens § 59 in één; zoodat men dan *ကတေ-၂၁* *kältampun*, *ကတေ-၂၁* *kältampen*, en *ကတေ-၂၁* *kälakon*, of wel *ကတေ-၂၁*, *ကတေ-၂၁* en *ကတေ-၂၁* zegt. Op deze wijze ontstaat dan dezelfde uitgang, die ook reeds in den subjectiven vorm van het werkwoord plaats heeft door het aannemen van die *n*: want ook dan verandert een *i* in *e*, en een *oe* in *o* (§ 110). Zoo ook van *ကတေ-၂၁* *achten*, *eeren*, *waarderen*, van het grondwoord *ကတေ-၂၁* *waarde*, *ကတေ-၂၁* *geacht* of *geëerd worden*, maar *ကတေ-၂၁* *geacht* of *geëerd*, en *ကတေ-၂၁* *geacht* of *geëerd zijn*. — Wanneer deze passive vorm in den zin van een *zelfstandig naamwoord* gebruikt wordt, dan wordt somtijds het aanhechtsel *an* zóó aan een grondwoord, dat op een klinker uitgaat, gehecht, dat de klinkers niet ineen smelten; b. v. in *ကတေ-၂၁* *gedrag*, van *ကတေ-၂၁* *gang*, *handelwijze*.

Het gebruik van dit Passief met het voorvoegsel *an* in dien zin, die de volle en onderscheidene uitspraak van het voorvoegsel vordert, is jonger in de taal, dan het gebruik in die beteekenis, waarbij de klinker van het voorvoegsel met den klinker, waarmee een grondwoord aanvangt, ineen smelt. Dit heeft gemaakt, dat men het woord *ကတေ-၂၁* iets *twijft raken*, van *ကတေ-၂၁*, wanneer men het voorvoegsel *an* onderscheidenlijk uitspreken wil, veelal *ကတေ-၂၁* in plaats van *ကတေ-၂၁* uitspreekt, en den klinker *é*, die alleen door ineen smelting van *a* en *i* in dit woord ontstaan is, bij de afzondering van het voorvoegsel behoudt, als ware deze klinker in dit woord oorspronkelijk. — Op gelijke wijze zegt men *ကတေ-၂၁* *uitkomst*, *resultaat*, in plaats van *ကတေ-၂၁*, van *ကတေ-၂၁*, omdat dit *zelfstandig naamwoord* gevormd is uit het transitive Passief *ကတေ-၂၁*, door het aanhechtsel *an* weér afzonderlijk uit te spreken.

In *ကတေ-၂၁* *ter kennisse komen*, van het grondwoord *ကတေ-၂၁*, smelt de klinker van het voorvoegsel niet met dien van het grondwoord in één, ofschoon men toch niet *ကတေ-၂၁* zegt. Daar men ook *ကတေ-၂၁* en van daar *ကတေ-၂၁* zegt, zoo zou men daaruit kunnen opmaken, dat *ကတေ-၂၁* en niet *ကတေ-၂၁* de oorspronkelijke vorm van het woord is: met zekerheid zou ik dit evenwel niet durven zeggen.

In *ကတေ-၂၁* *geduldig*, *geduld hebben*, van het grondwoord *ကတေ-၂၁* is wel de

klinker van het voorvoegsel met dien van het grondwoord in één gesmolten, maar is toch het aanhechtsel *amən* op dezelfde wijze, als het aanhechtsel *an* er achter gevoegd. Ook dit zou een afwijking van den gewonen regel zijn. Doch men moet dat woord beschouwen als door het aanhechtsel *amən* van het tweelettergrepige *ənən* afgeleid (§ 159, aanm.).

161. De beteekenis van dit zuivere Passief met het voorvoegsel *an* komt in het algemeen overeen met die van het passive of objective deelwoord met het voorvoegsel *ge* in het Hollandsch; zooals in *gemaakt, gezonden, gevallen en gestrand*; — met dit onderscheid echter, dat het niet bepaaldelijk het *Perfectum* beteekent, maar even zeer tot uitdrukking van het *Imperfectum* dient, zoodat het ook den zin kan hebben van het *Gerundium*, dat in het Hollandsch door het *voorzetsel te* gevormd wordt, zooals b. v. in *te zien*, in onderscheiding van *zien*. Het wordt ook, zooals reeds gezegd is, tot een objective benaming van een voorwerp, en dus als *zelfstandig naamwoord*, doch meest als *zegwoord*, gebruikt. En, als zegwoord, is dit Passief, wanneer het voorvoegsel *an* met vollen klinker en onderscheidenlijk uitgesproken wordt, de *zuivere objective vorm* van het zegwoord of werkwoord, in tegenoverstelling van den *subjectieven*, en heeft volkomen denzelfden zin als in het Hollandsch het objective deelwoord in samenstelling met het zegwoord *worden*; b. v. in *amənənənən* *gezonden worden*, van *ənənən* *zenden*, van het grondwoord *ənənən* en in *anənənənən* *geweid worden*, van *ənənənən* *weiden*, van het grondwoord *ənənən*. Altijd wordt door het Passief in dezen zin aan een object een accident toegeschreven als *iets, dat aan een object gedaan wordt*. Het is dan niets anders, dan de *objectieve vorm* van het zegwoord voor de objective wijze van spreken, in tegenoverstelling van den *subjectieven vorm* voor de subjective wijze; om b. v. te zeggen *Ik word gezonden door mijn meester*, in plaats van *Mijn meester zendt mij*; of *Het vee wordt geweid*, in plaats van *Men weidt het vee*.

162. Maar die beteekenis heeft het zuivere Passief niet, wanneer het voorvoegsel *an* niet zoo met vollen klinker en onderscheidenlijk uitgesproken wordt. Die beteekenis heeft ook in het Hollandsch het objective deelwoord niet, wanneer het niet met het zegwoord *worden* verbonden wordt of verbonden worden kan, zooals *gestrand* of *gevallen*. Dan staat deze objective vorm ook niet in beteekenis tegenover den subjectieven vorm, maar heeft eenvoudig de beteekenis van een objectief accident als *iets dat aan een object plaats vindt, gebeurt of overkomt*. Dan heeft het de beteekenis, die in het Hollandsch uitgedrukt wordt door het objective deelwoord of door het Gerundium in verbinding met de zegwoorden *raken* of *komen*, zooals bij voorbeeld in *gestrand raken* en in *raken* of *komen te vallen*; of ook door het Gerundium in verbinding met het zegwoord *zijn*, zooals in *te zien zijn*. Zoo b. v. in deze woorden van de *proza-verkorting der Brütä-joedä* p. 51, reg. 6 v. o.: *ənənənənənənənənənənənənənənənənənənən*

နိမိတ်မိမိသောသောသောသော *niet te voelen was het verminderd raken der krijgslieden, die bij honderdduizenden sneuvelden* (want နတ်ကုသောသော moet hier *káraos*, of နတ်ကုသောသော of နတ်ကုသောသော, uitgesproken worden). Men kan ook vertalen: *niet voelbaar* (of *merkbaar*) *was de vermindering der krijgslieden*: want de zin is zoo in het Hollandsch dezelfde; en, gelijk hier နတ်ကုသောသော door *voelbaar*, zoo kan het zuivere Passief in deze beteekenis dikwijls in het Hollandsch door een bijvoeglijk naamwoord met het aanhechtsel *baar* vertaald worden.

163. Men kan deze twee verschillende beteekenissen, en het hiermeê gepaard gaande verschil in vorm of uitspraak, van dit *zuivere Passief* met het voorvoegsel နတ်, gevoeglijk onderscheiden door het in de eerstgenoemde beteekenis het *objective*, en in den laatstgenoemden zin het *accidentele Passief* te noemen. De laatstgenoemde zin schijnt de *oorspronkelijke* te wezen, en het is niet onwaarschijnlijk, dat het voorvoegsel နတ် niets anders is, dan de grondvorm van နတ်ကုမိမိ *komen, aankomen, tot iets komen*. Zoo zou b. v. van နတ်ကုကုသော *stilstand, het stilstaan, နတ်ကုကုသော* letterlijk *tot stilstaan komen*; van ကုသောသော of နတ်ကုသောသော *vermindering, နတ်ကုသောသော tot vermindering komen*; van ကုသောသော, het grondwoord van het toestandswoord ကုသောသော *meégaan, နတ်ကုသောသော tot meégaan komen*, beteekenen. In het Soendasch en Maleisch beteekent dat grondwoord *ka* (even als ကာမိမိ het Krámá van နတ်ကုမိမိ in het Javaansch) als voorzetsel *naar, tot of te*, b. v. in *káloe war naar buiten*, en in *kálangit, ten hemel*: en zoo beteekent dan van ကုသောသော, het grondwoord van het toestandswoord ကုသောသော *zien, နတ်ကုသောသော te zien, d. i. zichtbaar, of te zien zijn, zichtbaar zijn, of in het gezigt komen, zichtbaar worden*, als ook *tot zien komen, komen of raken te zien*, b. v. als men zegt: ကုသောသောသောသောသောသောသောသောသောသောသောသောသောသောသောသောသောသော *gij komt (of raakt) niet te zien, (krijgt) niet te zien, kunt) niet zien, als) geen bril gebruikt?* — In het Soendasch (en ook in het Maleisch) is dit Passief met het voorvoegsel နတ် dan ook alleen als *accidenteel Passief* in gebruik; en de andere beteekenis als *objectief Passief*, die het daarbenevens in het Javaansch heeft, moet dus niet als de eigenlijke en oorspronkelijke beschouwd worden. Eigenlijk wordt er alleen door gezegd, *wat aan een voorwerp gebeurt of geschiedt*, en niet juist *wat aan een voorwerp gedaan wordt*; zoodat b. v. van het grondwoord ကုသောသော *verwoest, en verwoesting, als gesteldheid van iets dat verwoest is*, nevens het Actief ကုသောသော *verwoesten*, het objective Passief နတ်ကုသောသော *verwoest worden*, toch eigenlijk niets anders beteekent, dan *tot verwoesting komen of verwoest raken*. De beteekenis van *verwoest worden*, als iets dat aan een voorwerp *gedaan wordt*, heeft het alleen door het *spraakgebruik in tegenstelling van den subjectiven vorm*; gelijk ook in het Hollandsch die zamengestelde uitdrukking alleen hierdoor dien zin heeft: want eigenlijk heeft zij toch ook in *verwoest worden* geen anderen zin, dan b. v. in *verliefd* —

vergramd, vermaard of verlegen — worden. Maar, gelijk b. v. *vermoeid worden* in beide betekenissen gebruikt wordt, zoo heeft ook het Javaansche zuivere Passief beide betekenissen gekregen, en wel doordien het hoe langer hoe meer in gebruik gekomen is in de plaats van dat *oude Passief* (§ 157), dat beide betekenissen in zich vereenigde, maar in proza weinig meer gebruikt wordt.

164. Het *objective Passief* staat altijd lijnregt in tegenoverstelling van den *subjectiven vorm* van het werkwoord of zegwoord: in den *subjectiven vorm* wordt van een persoon of zaak als *súbject* gesproken; bij het *objective Passief* is daarentegen juist het *object* van dat *súbject* het onderwerp. Niet zoo het *accidentele Passief*. Ook dit is een *Passief*, en dus een *objective vorm*, waarmee een *accident* aan een persoon of zaak als *object* toegeschreven wordt: maar dit *object* is niet juist het voorwerp, dat ook bij den *subjectiven vorm* het *object* is, maar dikwijls die zelfde persoon of zaak, waarover bij den *subjectiven vorm* als *súbject* gesproken wordt. Zoo wordt van een schip, dat *strandt*, ook gezegd, dat het *gestrand* raakt. En zoo beteekent van *᠙ᠢᠨᠬᠡᠱᠠᠭᠢ*, *ontmoeting*, *᠑ᠡᠨᠵᠢᠨᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ* vinden, *᠑ᠡᠨᠵᠢᠨᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ* als *objectief* Passief, *gevonden worden*, maar, als *accidenteel* Passief, (*k ä t ë m o e* of *᠙ᠢᠨᠵᠢᠨᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ*) *komen* of *raken te vinden* of *te ontmoeten*, waarvoor wij in het Hollandsch gewoonlijk in den *subjectiven vorm* eenvoudig *ontmoeten* zeggen, even als *stranden* voor *gestrand raken* of *komen te strandem*. In het Javaansch beteekent dit *accidentele Passief* evenwel niet *ontmoeten* als iets, dat *van een s ú b j e c t* komt of *uitgaat*; maar als iets, dat *iemand als ó b j e c t* overkomt of *gebeurt*; of eigenlijk als iets, *waartoe iemand komt* of *geraakt*; doch niet als *súbject*, maar geheel *lijdelijk*, en dus als een *object*, dat daartoe, wel niet door eenig *súbject*, maar door de omstandigheden — of, zooals men ook zegt, *door het toeval* of *van zelf* — *gebracht wordt*. Zoo ook van *ᠮᠠᠮᠠᠨᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ* *het te gemoet gaan*, *afhaling*, *ᠮᠠᠮᠠᠨᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ* *iemand te gemoet gaan*, *iemand afhalen*, *ᠮᠠᠮᠠᠨᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ*, als *objectief* Passief, *afgehaald worden*, maar, als *accidenteel* Passief (*k ä p a p a g* of *ᠮᠠᠮᠠᠨᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ*), *iemand te gemoet komen*; van *ᠶᠡᠭᠣᠨᠠᠵᠤᠨ*, grondvorm van *ᠶᠡᠭᠣᠨᠠᠵᠤᠨ* *uitglijden*, *uitschampen*, als iets dat van het *súbject* komt, *ᠶᠡᠭᠣᠨᠠᠵᠤᠨ* *ᠶᠡᠭᠣᠨᠠᠵᠤᠨ* (*k ä p l è s è d* of *ᠶᠡᠭᠣᠨᠠᠵᠤᠨ*) *komen* of *raken uit te glijden*, zonder eigen toedoen; van *ᠠᠮᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* *afdwaling*, *ᠠᠮᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* *afdwalen* of *verdwalen*, door een verkeerden weg in te slaan, *ᠠᠮᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* (*k ä s a s u r* of *ᠠᠮᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ*) *afgedwaald* of *verdwaald raken*; van *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* *loop*, *vlugt*, *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* *gaan* *loopen*, *op den loop gaan*, *vlugten*, *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* (*k ä p l à j o e* of *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ*) *gevlugt* of *op de vlugt raken*; van *ᠬᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ* *voortgang*, *voortgaan*, *voort*, *onmiddellijk*, *ᠬᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ* (*k ä b á n d j e o r* of *ᠬᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ*) *voortgegaan* of *voort raken*, zoodat b. v. *ᠬᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠤᠨ* *voort in slaap raken* beteekent; van *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* *passeren*, *voorbijgaan*, *overheengaan*, *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* (*k ä l i w a t* of *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ*) *gepasseerd*, *voorbij*, *overheengekomen*; van *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* *achter*, *achter zijn*, *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* (*k ä w i n g k i n g* of *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ*) *achter gekomen* of *geraakt*, dat is *verleden* of *verloopen*, en naar *achterten toe*; van *ᠠᠨᠠᠯᠠᠨᠠᠵᠤᠨ* *regt*, zoo-

als het behoort, ook *regt of juist zijn*, en *regt of gelijk hebben*, *ἰσχυρῶς* volgens *regt behooren* of *gerechtigd zijn*; van *ἄνωγος* naam, en *ἄνωγος* niet genoemd, maar *genaamd* of *geheeten*, van een naam, die iemand ergens van gekregen heeft, zooals van de plaats, waar hij woont; van *ἄνωγος* grondvorm van *ἄνωγος* *hooren*, als iets dat van het subjeet komt, *ἄνωγος* als *objectief* Passief, *gehoord worden*, maar, als *accidenteel* Passief, (*ἄνωγος* of *ἄνωγος* of *ἄνωγος*) *hooren*, als iets dat aan iemand overkomt, *komen* of *raken te hooren* (b. v. *Rādjà Pir*. p. 192, 13, en p. 196, 5 v. o.). — Zoo dan ook, als de subjectieve vorm van het zegwoord een toestandswoord is; b. v. van *ἄνωγος* *ingang*, *binnenkomst*, *ἄνωγος* *binnengaan*, *binnenkomen*, door eigen toedoen, *ἄνωγος* (*kälëböe* of *ἄνωγος*) *er in raken*, *ergens in raken* of *vervallen*; van *ἄνωγος* *witgang*, *ἄνωγος* *witgaan*, *naar buiten gaan*, *ἄνωγος* *käwëtöe*, of *ἄνωγος* *er uit raken*, zooals van een woord dat oyer de lippen komt; van *ἄνωγος*, grondvorm van *ἄνωγος* *zien*, *ἄνωγος* *komen* of *raken te zien*; van *ἄνωγος* en *ἄνωγος* grondwoorden van *ἄνωγος* Kr., en *ἄνωγος* Ng., *meëgaan*, *ἄνωγος* K. N. *meëgeraken*, *meëgenomen* of *meëgevoerd raken*, en *ἄνωγος* K. N. *omwillkeurig meëgaan* of *volgen*; van *ἄνωγος* *stroom*, *ἄνωγος* *stroomen*, *voortvlieten*, van het water, *ἄνωγος* *voortdrijven*, *met den stroom meëdrijven*; van *ἄνωγος* grondwoord van *ἄνωγος* *wegvliegen*, *ἄνωγος* *weggevolgen raken*, *wegvoaaien*.

165. Maar niet minder dikwijls beteekent het accidentele Passief een accident van een voorwerp als object, dat ook het *object* van den subjectiven vorm en dus bij het objective Passief het onderwerp is. In dit geval is het accidentele Passief een benaming van een *accidentele gesteldheid* van een object, — hetzij als reeds bestaande, als *Perfectum*, zoodat het volkomen hetzelfde beteekent als het *objective deelwoord* in het Hollandsch; hetzij als nog niet bestaande, maar slechts voorgesteld als voorwerp der gedachten, en dus als *Imperfectum*, zoodat het de beteekenis heeft van het Hollandsche *Gerundium*. Zoo beteekent van *ἄνωγος*, *vermelden*, *ἄνωγος* *vermeld worden*, maar *ἄνωγος* *vermeld*, of *te vermelden*, en als zegwoord niet *vermeld worden*, maar *vermeld zijn* of *vermeld raken*, of *te vermelden zijn*. Voor *raken* kan dan ook somtijds wel *worden* gebruikt worden, maar alleen zoo, dat het denzelfden zin heeft als bij een bijvoeglijk naamwoord, of bij een deelwoord, dat den zin van een bijvoeglijk naamwoord heeft, zooals in *moë worden* of *vermoëid worden* (b. v. van een wandeling). Zoo ook van *ἄνωγος*, *opnoemen*, *ἄνωγος*, als *objectief* Passief, *opgenoemd worden*, maar, als *accidenteel* Passief *käšëböe* of *ἄνωγος*, *opgenoemd*, of *op te noemen*; van *ἄνωγος* *gebruiken*, *ἄνωγος* of *ἄνωγος* *gebruikt worden*, maar *ἄνωγος* *in gebruik* of *te gebruiken zijn*; van *ἄνωγος*, *slaan*, *ἄνωγος*, *kagitiq*, *geslagen worden*, *kagitiq* of *ἄνωγος* *geslagen*, of *geslagen raken* of *bij toeval geslagen worden*; van *ἄνωγος*, *vatten*, *ἄνωγος* *kätjèkël*, *gevat worden*, *kätjèkël* of *ἄνωγος* *gevat*, of

gevat raken, in handen vallen; van ηαηηαηις iets verbranden of in brand steken, αηηαηηαηις verbrand, of in brand gestoken, worden, maar ηαηηαηις verbrand, verbrand raken, verbranden, of in brand raken; van ειηαηις verminderen, αηαηηαηις verminderd worden, maar αηηαηις verminderd, en verminderd zijn of verminderd raken; van αηαηαηις uit de schede trekken, αηαηαηις uit de schede getrokken worden, maar ηαηαηαηις uit de schede geraken; van αηαηις doorslikken, αηαηαηις doorgeslikt worden, maar ηαηαηαηις doorgeslikt raken; van ειηαηις snijden, αηαηηαηις gesneden worden, maar ηαηηαηις gesneden raken, zich bij ongeluk snijden; van ειει verdraaijen, αηαηειει verdraaid worden, maar ηαηειει verdraaid, verorikt, verstuikt, of verstuikt raken.

166. Deze zelfde beteekenis heeft het accidentele Passief ook wel, ofschoon van den subjectiven vorm geen objectief Passief gevormd wordt; ja zelfs, wanneer het objectief Passief in het geheel niet gevormd kan worden, daar de subjective vorm een toestandswoord is. Zoo b. v. αηηαηις bevat, vervat, van αηηαηις bevatten, inhouden, terwijl αηαηηαηις niet in gebruik is; en αηηαηις te zien of zichtbaar, in het gezicht komen, zichtbaar worden, van het toestandswoord αηηαηις zien. — Zoo ook, wanneer het van een grondwoord gevormd is, dat alleen als naamwoord gebruikt wordt, en waarvan ook (ten minsten in een gelijken zin) geen eenvoudig werkwoord of toestandswoord afgeleid is, zoodat het geen subjectiven vorm tegenover zich heeft; gelijk ook in het Hollandsch *gegoed, te gronde, te vreden*, en andere dergelijke benamingen van objective accidentele gesteldheid niet van een subjectief zegwoord, maar van een naamwoord, afgeleid zijn; en desgelijks *te koop, te leen en te zoek*, niettegenstaande de zegwoorden *koopden, leenen en zoeken* wel in gebruik zijn. Gewoonlijk is dan evenwel van hetzelfde grondwoord het causative, of ook het transitive, werkwoord in gebruik, en kan dit als de subjective vorm beschouwd worden, waar het accidentele Passief tegenover staat. Zoo van αηαηις aanbod (waarvan αηαηιςαηις iets aanbieden beteekent), αηαηις aangeboden, of aan te bieden, en aangeboden zijn of raken, of aan te bieden zijn; eigenlijk tot aanbod of ter aanbieding; van αηαηις onderhoorigheid, grondgebied (waarvan αηαηαηις αηηαηις iets onder zijn gebied hebben), αηαηαηις of αηαηαηις onderhoorig zijn, tot een gebied behooren, eig. ter onderhoorigheid; van αηαηαηις of αηαηαηις behoorlijke plaatsing of regeling (grondwoord van ειειαηαηις iemand straf opleggen, en ειειαηαηις iemand teregtstellen, over iemand vonnis vellen), αηαηαηις te straffen, te vonnissen, strafbaar; van ειειαηαηις verhalen van verloren geraakt goed, schadevergoeding (waarvan ειειαηαηις iets vergoeden, en ειειαηαηις αηηαηις iemand iets laten vergoeden of aansprakelijk voor iets stellen), αηαηειειαηις verhaalbaar, en aansprakelijk; van αηαηαηις ligging, situatie (waarvan αηαηαηις αηηαηις iets of iemand plaatsen of een plaats aanwijzen), αηαηαηαηις of αηαηαηαηις gelegen, gesitueerd.

167. Eenige woorden van dezen passiven vorm worden als benamingen van voorwerp, en dus als zelfstandige naamwoorden, gebruikt, even als in het Hollandsch b. v. *gedachte, gevoel, gebragd, gemaal, geslacht*, en andere meer; b. v. *ကမုလ္လံ့ wil, wat iemand wil of begeert*, van *ကမုလ္လံ့ willen*; *ကမုလ္လံ့ kennis, kundigheden, wetenschap*, van *ကမုလ္လံ့ kennen, weten*; en *ကမုလ္လံ့* dat een verkorting van hetzelfde *ကမုလ္လံ့* schijnt te wezen, *een kennis of bekende*.

168. Eindelijk zijn ook van telwoorden met datzelfde voorzetsel *က* woorden afgeleid, die in beteekenis het naast, doch niet volkomen, overeenkomen met de van de telwoorden gevormde benamingen van rangorde. Zoo beteekent van *ကမုလ္လံ့ drie*, *ကမုလ္လံ့* (*kātēloe* of *ကမုလ္လံ့*) *derde*, doch alleen van een voorwerp dat bij twee andere het derde uitmaakt, eigenlijk tot drie geworden of gekomen. Zoo ook *ကမုလ္လံ့* van *မလ္လံ့ vier*, *ကမုလ္လံ့* van *မလ္လံ့ zes*, en *ကမုလ္လံ့* of *ကမုလ္လံ့* van *မလ္လံ့ zeven*; en van *ကမုလ္လံ့* den grondvorm van *ကမုလ္လံ့ twee*, beteekent *ကမုလ္လံ့* niet alleen *tweede* in den hierboven genoemden zin, maar ook zooveel als ons voorzetsel *met* en ons voegwoord *en*; b. v. *ကမုလ္လံ့* *ကမုလ္လံ့* *ကမုလ္လံ့* *ကမုလ္လံ့*, *gij met — of en — uw jongere broeder*, maar letterlijk: *gij getweed* (dat is *gepaard, tot twee geworden) met uw jongeren broeder*.

169. Het transitieve zuivere Passief met het voorvoegsel *က* en het aanhecht-sel *ကမုလ္လံ့* heeft verschillende beteekenissen, die wel te onderscheiden zijn. Want behalven die beteekenis, die het als *objectief Passief* heeft, beteekent het *vooreerst* als *accidenteel Passief* een accident van een voorwerp als object, dat ook het object van den subjectiven vorm en dus bij het objective Passief het onderwerp is. Het verschil in beteekenis, waardoor het accidentele Passief zich van het objective onderscheidt, is dan ook hetzelfde, als bij het eenvoudige werkwoord. Van een paar woorden is ons dat verschil reeds boven in § 160 gebleken. Zoo beteekent ook van *ကမုလ္လံ့* *ontvangen, aannemen, ကမုလ္လံ့* *ontvangen* of *aangenomen worden*, maar *ကမုလ္လံ့* *kātēmpān*, of *ကမုလ္လံ့*, *ontvangen* of *aangenomen zijn* of *raken*, van iets, dat zijn bestemming, om ontvangen of aangenomen te worden, bereikt, en niet afgewezen wordt; van *ကမုလ္လံ့* *begaan, plegen, verrigten, ကမုလ္လံ့* *begaan, gepleegd of verrigt worden*, maar *ကမုလ္လံ့* of *ကမုလ္လံ့* daartoe *geraken, ter uitvoering* of *in werkelijk gebruik komen*; van *ကမုလ္လံ့* *beademen, tegen iets aan ademen, ကမုလ္လံ့* *beademd morden*, maar *ကမုလ္လံ့* *beademd raken*; van *ကမုလ္လံ့* *iemand veroorloven, ကမုလ္လံ့* *aan iemand veroorloofd worden*, maar *ကမုလ္လံ့* of *ကမုလ္လံ့* *aan iemand veroorloofd zijn*, of *verlof erlangen, krijgen* of *bekomen*; van *ကမုလ္လံ့* *tot of bij iemand komen, ကမုလ္လံ့* *iemand bij zich krijgen*, wanneer dit beschouwd wordt als geschiedende door den persoon, die bij iemand komt, maar *ကမုလ္လံ့* of *ကမုလ္လံ့*, wanneer het beschouwd wordt als iets wat iemand gebeurt of overkomt, en ook *bekomen* of *erlangen*, b. v. *zijn wensch*; van *ကမုလ္လံ့* *wonden, verwonden, ကမုလ္လံ့*

of *မိမိကတော့* gewond raken; van *မိမိတို့* iets met het een of ander *men-
gen*, *ကတော့* met iets *vermengd zijn* of *raken*; van *ကတော့* iemand
last geven of *gelasten*, *မိမိကတော့* *last krijgen*; van *မိမိကတော့* op iemand of
iets *neêrvallen*, *မိမိကတော့* iets dat valt *op zich krijgen*, b. v. een steen op zijn
hoofd; van *မိမိကတော့* iemand een deel *geven*, *ကတော့* een deel *krijgen*; van
မိမိကတော့ bezwaren, *ကတော့* *bezwaard zijn* of *raken*, *het te zwaar hebben*
of *krijgen*.

170. Ten tweeden heeft het accidentele transitive Passief dezelfde beteekenis
ook dikwijls; zonder dat de subjective vorm van het transitive werkwoord daar
tegenover staat, of een geheel andere beteekenis heeft. Dan beteekent het na-
melijk een *accidentele gesteldheid*, waartoe een persoon of zaak komt of geraakt
is — niet door het sùbject van het transitive werkwoord, maar — *door dat*,
wat beteekend wordt door het grondwoord; even als b. v. in het Hollandsch
bezorgd van zorg, *bemiddeld van middelen*, *begaafd van gaven*, *bevreemd en be-
schroomd*, van *vrees* en *schroom*, *beklant van klant* en *bekend van kennen*. Gelijk
b. v. van *ကတော့* *regen*, *ကတော့* *beregenen*, en *ကတော့* *beregend worden*,
maar *ကတော့* *beregend raken*, of *regen krijgen*, of *nat van den regen wor-
den*, beteekent (§ 160); zoo is van *ကတော့* *wind*, *ကတော့* geheel op dezelfde
wijze gevormd, ofschoon *ကတော့* niet in gebruik is, en heeft ook volkomen
dezelfde beteekenis, namelijk *bewaaid raken*, dat is *door den wind bewogen raken*,
aan den wind of de togt blootgesteld raken of *zijn*. Zoo beteekent ook van *ကတော့*
regt, *juist*, en *regt* of *juist zijn*, *ကတော့* *tot de regte gesteldheid gekomen*,
juist gesteld geraakt, door dat het *juist van pas* geworden, gekomen of gebeurd,
juist getroffen, *juist ter snee* gezegd, *in den juiststen vorm* geschied is, of hoe het
verder naar omstandigheden in een vertaling uitgedrukt mag worden; terwijl
ကတော့ *beregenen*, en het objective Passief *beregt worden*, beteekent. Even zoo
van *ကတော့* *mis*, *fout*, *မိမိကတော့* het tegendeel van *ကတော့*, en
door het begaan van een fout of misstap schuldig worden; van *ကတော့* *slaap* en
slapen, *မိမိကတော့* *in slaap geraken* of *vallen*; van *ကတော့* *vaak hebben*, *sla-
perig zijn*, *ကတော့* door *slaperigheid bevangen raken*; van *မိမိ* *nacht*,
ကတော့ door den nacht *oervoallen raken*; van *ကတော့* *moeijelijk*, *bezwaar-
lijk*, *ကတော့* *moeijelijkheid* of *moete hebben*; van *ကတော့* *moeijelijk*, *onge-
makkelijk*, *ကတော့* eig. *bemoelijijkt*, *in een moeijelijken toestand*, *zijn* of
raken, *verlegen zijn* of *worden*; van *ကတော့* *schuldvoordering* (van het grond-
woord *ကတော့* *schuld*), *မိမိကတော့* *verschuldigd*, *verplicht zijn* (aan iemand),
ook als zelfstandig naamwoord *verplichting*, die iemand aan een ander heeft;
van *ကတော့* *gedachtig zijn*, *aan iets denken*, *ကတော့* *indachtig worden*, *zich*
herinneren, *iemand in de gedachten komen*; van *ကတော့* *niet gedachtig zijn*, *niet*
aan iets denken, *မိမိကတော့* *iets vergeten zijn* of *raken*, *iemand door het hoofd*
gaan; van *မိမိ* *hooren*, *မိမိကတော့* *te hooren zijn*, en *te hooren krijgen*; van

တရားလ် *honger*, တရားလ်တရ် *honger lijden*; van အ်ဂ်ဝ် *weg raken*, *verloren gaan*, တရားလ်တရ် *iets kwijt zijn* of *raken*; van တရားလ်တရ် *brand*, တရားလ်တရ်တရ် *brand hebben* of *krijgen*, *brandschade lijden*, ook van een plaats, waar brand is of komt, of een huis, waarin brand komt; van အ်ဂ်ဝ် *de dood* van iemand, တရားလ်တရ် *een verlies lijden door den dood* van iemand, iemand *door den dood verliezen*, terwijl တရားလ်တရ်, het objective Passief van တရားလ် *gedood* of *vermoord* worden beteekent; van တရားလ် *genoegen*, *vermaak*, တရားလ်တရ် *vermaak hebben*, *zich vermaken* of *verlustigen*; van တရားလ် *roover*, တရားလ်တရ် *schade lijden van roovers*, *zijn goederen verliezen* of *verloren hebben door roof*. — Soms tijds is het moeilijk de beteekenis van zulk een Javaanschen vorm in het Hollandsch te vertalen of uit te drukken. Zoo beteekent van အ်ဂ်ဝ် *grond*, *land*, *landschap*, တရားလ်တရ် *met iets te maken hebben* of *krijgen*, *dat op zijn grond of gebied plaats grijpt*. — Van het telwoord ခ် *zes*, beteekent တရားလ် *een zes krijgen*, in het kaartspel, en *zes op een rei geschoten*, in plaats van vijf, bij het schieten van geld.

171. En zulk een woord wordt dan *ten derden* ook menigvuldig als *zelfstandig naamwoord* gebruikt, om zulk een *accidentele gesteldheid* als *voorwerp* te beteekenen, gelijk dit in het Hollandsch geschiedt door er een zelfstandig naamwoord met het aanhechtsel *heid* van te vormen; zooals b. v. *bezorgdheid*, *begaafdheid* en *bekendheid* van *bezorgd*, *begaafd* en *bekend*. Zoo van အ်ဂ်ဝ် *bekwaam*, တရားလ် *bekwaamheid*, als iets waarmee iemand *begaafd* is; van တရားလ် *gezond*, တရားလ် *gezondheid*, waarmee iemand gezegend is of die iemand geniet; en even zoo van အ်ဂ်ဝ် *welvaarend*, တရားလ် *welstand*, van တရားလ် *rijk*, တရားလ် *rijkdom*, waarmee iemand door het geluk *be-deeld* is; van တရားလ် *behoefstig*, *arm*, တရားလ် *behoefstigheid*, *armoede*; van အ်ဂ်ဝ် *goed*, တရားလ် *goedheid*; van တရားလ် *sterk*, တရားလ် *sterkte*, *kracht*, waarmee iemand *begaafd* is; van တရားလ် *dapper*, *moedig*, တရားလ် *dapperheid*, *moed*, waarmee iemand *bezield* is; van တရားလ် *bevreemd*, *beschroomd*, တရားလ် *bevreemdheid*, *beschroomdheid*, *ontzag*; van တရားလ် *ver*, တရားလ် *verte*, *verre afstand*. — Hierbij is nog op te merken, dat in dezen zin, als zelfstandig naamwoord, de klinker van het voorvoegsel တ် niet altijd met den eersten klinker van het grondwoord, wanneer dit met een တ် begint, inéénsmelt. Trouwens het onderscheid in beteekenis tusschen *objectief* en *accidenteel* Passief vindt bij het zelfstandig naamwoord geen plaats. Zoo zegt men van တရားလ် *aanwezig zijn*, *bestaan*, *plaats hebben*, တရားလ် *aanwezen* of *bestaan* van iets, *staat* of *toestand*, waarin iemand of iets zich bevindt; van တရားလ် *best*, *braaf*, *voortreffelijk*, *deugdzaam*, တရားလ် *voortreffelijkheid*, *braafheid*, *deugd*; van တရားလ် *zwak*, တရားလ် *zwakheid*; van တရားလ် *gedachtig zijn*, *gedenken*, တရားလ် *de toestand van gedachtig zijn*, *herinnering*, terwijl တရားလ် *zich iets herinneren* beteekent; van အ်ဂ်ဝ် *verdwijnen*,

verloren gaan, *ကုန်ပစ္စည်း* *de toestand van verdwijning*, een benaming van den staat na den dood, terwijl *ကုန်ပစ္စည်း* *iets kwijt raken* beteekent, en men daarvoor ook wel met een onderscheidenlijke uitspraak van het voorvoegsel *ကုန်ပစ္စည်း* zegt, wanneer men het noemt in den zin van door iemand van iets *berooft worden* (§ 160, aanm.). — In andere dergelijke zelfstandige naamwoorden wordt het aanhechtsel *ကုန်*, ofschoon het grondwoord op een klinker uitgaat, afzonderlijk uitgesproken, zoodat de klinkers niet inéénsmelten (§ 160). Zoo in *ကုန်ပစ္စည်း* *werkelijkheid*, van *ကုန်* *werkelijk*; *ကုန်ပစ္စည်း* *gedrag*, van *ကုန်* *gang*, *handelwijze*, terwijl *ကုန်ပစ္စည်း* als zegwoord *begaan* of *gepleegd raken*, *ter uitvoering komen*, en *ကုန်ပစ္စည်း* *begaan*, *gepleegd* of *uitgevoerd worden*, beteekent. — Zóó heeft het woord meer den vorm van een met het aanhechtsel *ကုန်* gevormd naamwoord, dat een *voorwerp* beteekent.

173. *Ten vierden* beteekent zulk een transitief Passief ook als zelfstandig naamwoord een *persoon* of *zaak*, die tot zulk een accidentele gesteldheid gekomen is, zooals *bekende* en *bediende*, niet van *bekennen* en *bedienen*, maar van *kennen* en *dienen*, *beambte* van *ambt*, *belofte* van *beloven*. Zoo *ကုန်ပစ္စည်း* *bekende*, een *kennis*, van *ကုန်* iemand *kennen*; *ကုန်ပစ္စည်း* *belofte*, van *ကုန်* *beloven*, of *ကုန်ပစ္စည်း* *iets beloven*; *ကုန်ပစ္စည်း* *besitting* of *eigendom van een aanzienlijke* (het Krámá-ínggil van *ကုန်ပစ္စည်း* Ng. en *ကုန်ပစ္စည်း*, Kr.), van *ကုန်* of *ကုန်* *aanzienlijk*, *groot van magt* of *aansien*, zoodat het eigenlijk een voorwerp beteekent, dat door in het bezit van een aanzienlijke te zijn zelf iets aanzienlijks geworden is; *ကုန်ပစ္စည်း* *rang*, *ambt* of *post*, dien iemand bezit of bekleedt, van *ကုန်* *zetel*, *rang*, *post*; *ကုန်ပစ္စည်း* niet alleen volgens § 170 als zegwoord *een gast bij sich krijgen*, maar ook als zelfstandig naamwoord *iemand die een gast of gasten heeft*, *gasthoer*, van *ကုန်ပစ္စည်း* *gast*. — En zoo dan ook zonder inéénsmelting van het aanhechtsel met den eindklinker van het grondwoord; b. v. in *ကုန်ပစ္စည်း* dat het Krámá-ínggil van *ကုန်ပစ္စည်း* is, van *ကုန်* het Krámá-ínggil van *ကုန်ပစ္စည်း* en in *ကုန်ပစ္စည်း* *wat van iets geworden is*, *wilkomt*, *resultaat*, van *ကုန်* *iets worden* of *tot gevolg hebben*, bewijst de *e* in plaats van de *i*, dat het niet onmiddellijk van het grondwoord *ကုန်* zelf gevormd is, maar door oplossing, om het aanhechtsel afzonderlijk uit te spreken, van *ကုန်ပစ္စည်း*, dat ook in gebruik is, maar als accidenteel Passief zegwoord volgens § 170, in de spreekmanier *ကုန်ပစ္စည်း* *verkeerd met iemand afstooien* door wanstaltig te worden (Winter's *Javaansche Zamenpr.* bl. 12, r. 2).

173. *Ten vijfden* eindelijk wordt dit Passief dan ook dikwijls gevormd van een benaming of naam van een persoon, om als *zelfstandig naamwoord* een *voorwerp* te beteekenen, *dat bezeten*, *bekeerd* of *bewoond*, *wordt door den persoon*, *dien het grondwoord beteekent*; en zoo ook wel van den naam van een hoofdplaats, om het *onder* die hoofdplaats *behoorende* te beteekenen. Zoo beteekent

van *ᠠᠨᠠᠵᠢ* *Vorst*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *iets wat door den vorst vorstelijk geworden is, iets vorstelijks, vorstelijke waardigheid, enz.*, terwijl het werkwoord *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* zelf, zoo ver mij bekend is, niet in gebruik is, maar even als *ᠠᠨᠠᠵᠢ* van *ᠨᠠᠵᠢ* *Vorst*, zou kunnen beteekenen: *als Vorst beheeren of beheerschen, en vorstelijk*. Van dit *ᠨᠠᠵᠢ* beteekent *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *het door een Vorst beheerschte, het gebied van een Vorst, vorstendom*, en ook de *Vorstelijke zetel of residentie*, en het *Vorstelijk paleis*; en zoo ook van *ᠠᠶᠢᠰᠢᠨᠠᠵᠢ* *prinses, ᠠᠶᠢᠰᠢᠨᠠᠵᠢ* *het prinsessenhof*, het verblijf der prinsessen in de kraton, het *Serail*; van *ᠠᠨᠠᠵᠢ* een *Démang* of *distrikthoofd*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Démangschap*, en ook wel *de woning van den Démang*; van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Bêkêl*, *dorpschofd*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Bêkêlambt*, van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *landdrost, Regent*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Regentschap*; van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Resident*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Residentie, het gebied van een Resident*; van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *ambtenaar*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *post, rang, van een ambtenaar*; van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Javaan*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *wat door Javaan bewoond is, Javaansche wijk*; van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *godheid*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ*, ook wel *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *geschreven, verblijfplaats van een god*; van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ*, verkorting van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ*, den titel van den Vort van Soerakarta, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *het gebied van den Soesoehoenan*; van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* benaming van een *Vezier* of *rijksbestierder*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *het gebied, of de woning, van den Rijksbestierder*; van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *eigennaam van een Prins*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *het Mångkoe-någârâsche, d. i. het gebied van Mångkoe-någârâ, en de zetel van zijn hof op de hoofdplaats van Soerakarta*; en van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *jong*, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *het gebied en het hof van den jonge*, waaronder verstaan wordt de *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *de jonge Pangeran Adipati*, dat wil zeggen *de Kroonprins*. En zoo beteekent dan ook van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ*, den naam van de hoofdplaats van een landschap, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *het Magêtansche*, het onder Magêtan behoorende; en, daar *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* zelf reeds het aanhechtsel *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* heeft, zoo is daaraan in het afgeleide naamwoord niet op nieuw dat aanhechtsel toegevoegd, daar *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* den vorm van een *objectief* Passief zou hebben.

HET SUBJECTIEF PASSIEF.

174. Het *subjectief Passief* wordt gevormd door voorvoeging van een persoonlijk voornaamwoord, dat het *súbject* beteekent als *den persoon, door wien* aan het object, waarvan gesproken wordt, iets geschiedt; b. v. van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Kr. maken*, met het voornaamwoord *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Kr. ik*, er vóór, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *door mij gemaakt worden*, en van *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Kr. koopen*, met het voornaamwoord *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *Kr. U*, er vóór, *ᠠᠨᠠᠵᠢᠨᠠᠵᠢ* *door U gekocht worden*. — Bij de werkwoorden vervangt het voorgevoegde voornaamwoord, even als het voorgevoegsel *ᠠᠨ* in het zuiver Passief (§ 158), den aangenomen neusklink van den subjectiven vorm, zoodat ook de oorspronkelijke letter terugkeert, wanneer die

in den subjectiven vorm haar klank in den neusklank verliest; b. v. in *၈၇၈၉၀* *ငါ့အတွက်* door mij binnengebracht worden, van *၈၇၈၉၀* *ငါ့အတွက်* binnenbrengen, en in *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀* door U gezien worden, van *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀* sien: want in dit subjective Passief blijft het aanhechtsel van het transitive werkwoord onveranderd.

175. Van alle woorden en zamengestelde uitdrukkingen, die in het Javaansch als persoonlijke voornaamwoorden gebruikt worden, ofschoon zij ook veeleer titels en benamingen van onderscheiding zouden kunnen schijnen te zijn, wordt op de bovengenoemde wijze dit subjectief Passief gevormd. Zoo b. v. van *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀* *Uw Hoogheids dienaar*, als voornaamwoord van den eersten, *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀* *Uw Hoogheid*, en *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀* *broeder* (in den zin van *viend*), als voornaamwoorden van den tweeden persoon. — Maar in Ngoko wordt in plaats van *၈၇၈၉၀* dat het gewone voornaamwoord van den eersten persoon is, het als gewoon voornaamwoord niet gebruikelijke *၈၇၈၉၀* of *၈၇၈၉၀* gebruikt, en in plaats van *၈၇၈၉၀* dat het gewone voornaamwoord van den tweeden persoon is, het éénlettergrepige grondwoord *၈၇၈၉၀* dat dan uitgesproken wordt als *၈၇၈၉၀*, in navolging van den eersten persoon, waarin het voornaamwoord ook op een *၈၇၈၉၀* uitgaat; b. v. *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀* of *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀* door mij gegeten worden, en *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀*, uit te spreken als *၈၇၈၉၀* *၈၇၈၉၀*, door u gegeten worden, van *၈၇၈၉၀* *den*. Ook wordt in plaats van *၈၇၈၉၀* *ik*, dat de Vorst gebruikt, wel de éénlettergrepige grondvorm *၈၇၈၉၀* gebezigd (b. v. 1001 *Nacht*, I, bl. 407, r. 9 en 14); doch niet altijd, daar deze kortere vorm met de zeer langzame en alepende wijze, waarop de Vorst gewoon is te spreken, weinig overeenkomt. — Tot vorming van den derden persoon van dit Passief in plaats van het voornaamwoord van den derden persoon, *၈၇၈၉၀* *Ng.*, en *၈၇၈၉၀* *Kr.*, *deselve*, *hij* of *zij* (dat, bijkans alleen maar in de spreektaal, en ook dan nog niet veel, gebruikt wordt), in Ngoko *၈၇၈၉၀*, in Krámá *၈၇၈၉၀*, in poëzie, en ook wel in deftig Ngoko, vooral in lessen en vermaningen, *၈၇၈၉၀* b. v. *၈၇၈၉၀* *Ng.*, *၈၇၈၉၀* *Kr.*, door hem (of haar, of hen) omhelsd worden, van *၈၇၈၉၀* *omhelzen*: waarbij nog opgemerkt moet worden, dat deze derde persoon ook gebruikt wordt van een *onbepaald subject*, dat in het Hollandsch in de subjective wijze van spreken door het voornaamwoord *men*, maar in de objective wijze van spreken in het geheel niet, beteekend wordt; zoodat *၈၇၈၉၀* ook beteekent *omhelsd worden door iemand*, maar *onbepaald door wien*, indien niet het subject in een complement er bij genoemd en dus nader bepaald wordt.

Dit *၈၇၈၉၀*, waarmee even zoo in het Soendasch en in het Maleisch het subjective Passief gevormd wordt, kan hetzelfde zijn als het Maleische voornaamwoord van den derden persoon *dia*, dat ook door ineensmelting der klinkers *dé* (*၈၇၈၉၀* in plaats van *၈၇၈၉၀* volgens § 59, 3°) heeft kunnen worden: dit is evenwel zeer onzeker. Hierover nader bij den *Voluntatief*.

176. Indien het grondwoord een éénlettergrepig woord is, dat alleen door het voorvoegsel *an* of door den voorslag *an* tot een tweelettergrepig woord gemaakt is (§ 80); dan wordt het subjectief Passief gewoonlijk, even als het accidentele Passief, van het éénlettergrepige grondwoord gevormd, vooral in Ngoko, waarin het door voorvoeging van *an* of *an* of *an* van zelf een tweelettergrepig woord wordt; en even zoo ook dikwijls in Krāmā; inzonderheid in de spreektaal: maar het kan ook, even als het objective Passief, zoo gevormd worden, dat men het voorvoegsel *an* of den voorslag *an* vóór het grondwoord laat; en dit geschiedt vooral in deftigen stijl, inzonderheid in Krāmā (virg. § 159, bl. 155). Zoo zegt men van *an* *an*, *an*, in Ngoko *an* of *an* en in Krāmā gewoonlijk *an*. In den derden persoon in Ngoko wordt achter *an* de voorslag *an* in het spreken zelden gehoord, daar de *Pépé* met den klinker *i* van zelf inéénsmelt. Men zegt dus gewoonlijk *an* ofschoon men ook wel, als men wat langzaam spreekt, *an* zegt. Zoo ook van *an*, *an*, *an*, en gewoonlijk *an* van *an* als voorbeeld of voorachrijft volgen, *an* en gewoonlijk *an* in Ngoko, en *an*; ook wel *an*, in Krāmā; van *an* *an*, *an* en *an*, of gewoonlijk *an* van *an*, zeldzaam *an*, maar gewoonlijk *an*, en ook in Krāmā *an* van den Krāmā-vorm *an* van *an* of *an*, *an*, *an* of *an*, iemand *an* iets met te doen, *an*, *an* en gewoonlijk *an* Ng., *an*, *an* of *an* Kr.; van *an* iets *an* Ng., en *an* Kr., of *an* en zelfs *an* van *an* *an* en *an* of gewoonlijk *an* en zoo ook van *an* in Krāmā *an* en *an* ja ook wel *an* dat dan echter *dipoen-nggé*, of wel als *an*, uitgesproken wordt.

177. De beteekenis van dit subjectief Passief komt overeen met deze benaming, en wordt door den vorm zelf vrij duidelijk aangeduid. Het is, ja, een Passief, en dus een objective vorm van het zegwoord, om van een onderwerp, dat als een *object* van een *subject* gedacht en voorgesteld wordt, in de objective wijze van spreken iets te zeggen; doch zoo, dat men het accident, hetwelk door het zegwoord beteekend wordt, niet voorstelt als een *accident* van het *object*, zooals dit in het objective Passief geschiedt, maar als een subjective daad of het effect van een *subject*, en dus van een *persoon* of van een *gepersonificeerd* of als *persoon voorgesteld voorwerp*. Wij gebruiken daarvoor meestal den subjectiven vorm, vooral in den eersten en tweeden persoon: maar, als wij b. v. zeggen: *Dát paard, daar ik op rijd, wil ik verkoopen*; dan zegt men in het Javaansch: *an an* Ook zegt men

ondergaat. Nooit beteekent het dus eigenlijk volkomen hetzelfde als in het Hollandsch het *objective deelwoord* met het hulpwoord *worden*. Nooit beteekent het meer, dan de *daad van het subjeet*. Ware het anders, dan zou het een tegenstrijdigheid zijn, wanneer men zeide (§ 179): *ဟော့ဂျေမိဝိဝိခိကျ ဟ့မိ ဂကဝိဝိခိကျ*. Dan zou men de eerste zinsneê moeten vertalen: *de hond werd geslagen*; en zoo zou de zin zijn, dat de hond *werkelijk* geslagen werd; terwijl men toch juist met de volgende zinsneê wil zeggen, dat de hond *niet* geslagen werd: dat de slag niet den hond, maar de kat, trof. Neen, *မိဝိခိကျ* beteekent even als *ဟိဝိခိကျ* niet meer, dan wat het *subjeet* doet, wanneer het *slaut*, met opzigt tot een object, dat het slaan wil: het beteekent *naar iets slaan*. Zoo beteekent *ဟိဝိခိကျ*, ook niet hetzelfde, als *den vijand slaan* in het Hollandsch, en dus *den vijand verslaan*: het beteekent niets meer, dan *den vijand slag leveren of aantasten*. — Die enkel subjective beteekenis is ook duidelijk als men in plaats van het Hollandsche: *Is dat paard te koop?* in het Javaansch vraagt (§ 177): *အကူဂျေဟဟမိဂျေဟဟ*. Zoo vraagt men namelijk niet, of *het paard* werkelijk *verkocht wordt*, maar of *de eigenaar* het paard wil verkoopen, door al dat te doen, wat hij tot dat einde doen kan. — En zoo beteekent ook *ဟိဂျေဟဟ* *uit den grond rukken of trekken*, doch alleen als *daad van een subjeet*. Daarom wordt met deze woorden in het boek *Rådjà Pirangon* bl. 60, r. 14, *မိဂျေဟဟ*, niet beteekend, dat *de staf* toen *door hem uit den grond gerukt werd*: want er volgt onmiddellijk op, dat *hij er niet toe in staat was*: het beteekent alleen, dat hij deed, wat hij doen kon, om den staf uit den grond te rukken; *hij rukte er aan*.

181. Daar nu het *objective Passief* in de objective wijze van spreken ook volkomen hetzelfde beteekent als de *subjective vorm* in de subjective wijze (§ 161); zoo kan men in het zoo even genoemde voorbeeld, geheel in denzelfden zin, ook zeggen: *မိဂျေဟဟ* en in *Krãmá* is dit gebruik van het objective Passief zelfs zeer gewoon (§ 178). Dan zegt men, *dat aan den staf geschiedde*, wat geschiedt, wanneer iemand dien uit den grond *poogt te rukken*. Wil men zeggen, dat de staf werkelijk uit den grond gerukt werd, dan moet men het *accidentele Passief* gebruiken en *ဟိဂျေဟဟ* zeggen, of wel: *မိဂျေဟဟ* of *ဟိဂျေဟဟ* hetgeen beteekent, dat de poging van het subjeet om hem uit den grond te rukken *gelukte*.

HET OUDE PASSIEF.

182. Het *oude Passief* (§ 157) wordt gevormd door, in tegenstelling of onderscheiding van den subjectiven vorm van het werkwoord, niet vóór, maar achter den eersten medeklinker van het grondwoord een neusklink uit te spreken, en wel een *n*, doch tot verzachting van de uitspraak met den klinker *i* er

voor, — en dus door invoeging van *is*; zooals b. v. in *anōng* van *ong*, op iets *passen*, en in *anōng* (*ginōwé*) van *ong*, *maken, doen*. — Van den subjectiven vorm van het *werkwoord* vervalt dan ook in dit Passief, even als in de beide andere *passive* vormen, de aangenomen neusklink, zoodat de oorspronkelijke letter van het grondwoord, waar deze in een neusletter veranderd was, weer terugkeert; b. v. in *anōng* van *ong*, vinden, van het grondwoord *anōng* in *anōng* van *ong* met zijn velen te gelijk aanvallen, van den grondvorm *anōng* en in *anōng* of *anōng* van *ong* of *anōng* met *mosaïekwerk* versieren, van *anōng* of *anōng* — Indien het grondwoord met geen anderen medeklinker, dan met een *an* begint; dan wordt dat *is*, in plaats van achter den eersten medeklinker ingevoegd te worden, vóór het grondwoord gevoegd, en verandert dan, omdat de *an* een keelletter is, in *ing*; b. v. in *anōng* *ing* oetoes, zooals dan volgens § 17 geschreven wordt in plaats van *anōng* *ing* oetoes, van *ong* iemand *zenden*, van den grondvorm *ong* — In den transitiven vorm wordt de uitgang *an* in poëzie somtijds behouden, maar in proza, even als in het *zuivere Passief* (§ 160), altijd door *anōng* vervangen; b. v. in *anōng*, van *anōng* roepen, aanbieden, van den grondvorm *anōng*.

In poëzie wordt in den transitiven vorm de klinker *i* van het voorvoegsel *ing* somtijds weggelaten; b. v. in *anōng*, in plaats van *anōng*, van *anōng* iemand iets *voorstellen* of *aanbieden*. Zoo ook in proza in één woord, dat als *Kramā-ṅgīl* van *anōng* in gebruik is, namelijk in *anōng*, in plaats van *anōng*, van *anōng*.

Van het causative werkwoord *anōng* Ng., of *anōng* Kr., wordt het Passief *anōng* of *anōng* in proza gewoonlijk verkort in *anōng* en *anōng*, ja meestal nog verder in *anōng* en *anōng*, dat dan *anōng* en *anōng* geschreven wordt. Zoo wordt het gebruikt als *Kramā-ṅgīl* van *anōng* Ng. en *anōng* Kr., het oude, maar in proza in gebruik geblevene Passief van *anōng* Ng. en *anōng* Kr., iemand iets *laten doen, heeten* of *gelasten te doen*.

In oud Kawi wordt ook wanneer het grondwoord met een *an* begint, dit Passief door invoeging van *is* gevormd, zooals b. v. in *anōng*, of volgens de tegenwoordige gewone spelling *anōng*, van *anōng*.

183. Indien het grondwoord een éénlettergrepig woord is, dat alleen door den voorslag *an* of het voorvoegsel *an* in den subjectiven vorm tweelettergrepig gemaakt is; dan wordt dit Passief gewoonlijk van het éénlettergrepig grondwoord gevormd, daar het van zelf tweelettergrepig wordt. Zoo b. v. in *anōng* van *anōng* *verdeden*, in *anōng* van *anōng* *verkoopen*, en in *anōng* Ng., *anōng* Kr., van *anōng* Ng. en *anōng* Kr., *gelasten*, van

zin van *wedervoering, helgeen ondervouden wordt* (ald. bl. 3, 6); en *ဝေဟဲဒ်*, van *ဟဲဒ်*, *overheen, meer, wilstekend*, wordt alleen als bijvoeglijk naamwoord gebruikt in den zin van *voortreffelijk of verheven*. Even zoo *မိမိက္ခာဒ်*, met *moonstakwerk versierd* (§ 182), en *မိမိက္ခာဒ်* bezet of ingelagd met edelgesteenten, van *ဂေဟဲဒ်*. Ook wordt *မိမိက္ခာဒ်* in de spreektaal niet meer gebruikt in den zin van *gemaakt of gedaan worden*, maar alleen in dien van *tot iets dienen* (b. v. *Jav. samenspr.* bl. 90, 4 v. o.) of van *tot, om te, om daarmee* (ald. r. 12). Van *မိမိက္ခာဒ်* Ng., *မိမိက္ခာဒ်* Kr., *sien*, worden *မိမိက္ခာဒ်* en *မိမိက္ခာဒ်* alleen nog maar gebruikt in den zin van *te sien, aan te sien*, b. v. als men zegt: *fraai, of schrikkelijk, om aan te sien* (b. v. *Schmidts leers. verhalen*, bl. 26, 2). Van *မိမိက္ခာဒ်* *roepen, ontbieden*, zegt men altijd *မိမိက္ခာဒ်* of *မိမိက္ခာဒ်* voor *ontboden worden*, maar men zegt wel, zoodat het slechts attriboot is, *မိမိက္ခာဒ်* *iemand die ontboden wordt, een ontbodene*, in tegenoverstelling van de *bode*, die gezonden wordt om den ander te roepen, b. v. *Rådja Pir.* bl. 53, 7. Zoo ook van *မိမိက္ခာဒ်* *iemand iets vragen, om te vragen*, in tegenoverstelling van den *vrager*, die den ander een vraag doet. — In dagelijksch gebruik is ook *မိမိက္ခာဒ်* Ng., *မိမိက္ခာဒ်* Kr. (§ 182, aanm.); doch niet juist in den zin van *gelast worden* (waarvoor het subjectieve Passief *မိမိက္ခာဒ်* en *မိမိက္ခာဒ်* gebruikt wordt), maar in den zin van *met last*, of van *om*, wanneer er een woord, dat *lastgeven* beteekent, voorafgaat, en zelfs, wanneer dit geen Passief is; b. v. 1001 *Nacht*, I, bl. 248, 7: *မိမိက္ခာဒ်* *en gaf last om het den te brengen*. Ja, men gevoelt zelfs niet meer, dat dit woord een Passief is, en gebruikt het zelfs als ware het een subjectief zegwoord, in den zin van *last geven of laten*; b. v. ald. bl. 509, 4: *မိမိက္ခာဒ်* *de Vorst liet een van zijn stalknechten roepen*.

De heer Winter heeft hier later wel *မိမိက္ခာဒ်* in *မိမိက္ခာဒ်* veranderd, doch niet omdat het tegen het spraakgebruik is, maar wegens een grammatisch bezwaar, om een woord, dat toch een Passief is, zóó tegen den grammatischen vorm aan te gebruiken. Doch *မိမိက္ခာဒ်* is, ja wel, een Passief, maar even als *မိမိက္ခာဒ်* Ng., *မိမိက္ခာဒ်* Kr., en *မိမိက္ခာဒ်* Kr. 1., *wil*, van *မိမိက္ခာဒ်* Ng., *မိမိက္ခာဒ်* Kr., en *မိမိက္ခာဒ်* Kw., *willow*. Even zoo beteekent het *last* (eig. het *gelaste*), en dan als zegwoord *last geven, lasten, gelasten*, even als *မိမိက္ခာဒ်* *bevel*, en *မိမိက္ခာဒ်* *gebod*, als zegwoorden *bevelen* en *gebieden*. — Het Krâmá-Inggil *မိမိက္ခာဒ်* of *မိမိက္ခာဒ်* *မိမိက္ခာဒ်* (*ndi k a g - d k d*) heeft door verkorting zijn passiven vorm zelfs geheel verloren (§ 182, aanm.), en wordt even zoo als subjectief zegwoord gebruikt; b. v. *Rådja Pir.* bl. 39, 10 v. o.: *မိမိက္ခာဒ်* *Uw man is het die last gegeven heeft uw kind te doden*.

Ook *မိမိက္ခာဒ်*, het Krâmá-Inggil van *မိမိက္ခာဒ်* Ng., *မိမိက္ခာဒ်* Kr., *sitten*, is, ofschoon het geheel als een subjectief zegwoord gebruikt wordt, eigenlijk het Passief

van *ဆက်ကျ* (grondvorm *ဆက်ကျ*), dat het *zitten van ondergeschikten*, vooral van vrouwelijke bedienden, in *tegenwoordigheid van* een aanzienlijk persoon beteekent, zoodat dus het Passief van dezen aanzienlijken persoon gezegd wordt. Doch het woord heeft zijn eigenlijke betoekenis geheel verloren en beteekent in het algemeen *zitten*, ook zonder bedienden bij zich, en ook *zitten gaan of plaats nemen*.

WEDERKEERIGE VORM.

185. Dat *oude Passief* is ook nog in gebruik in den *wederkeerigen* vorm van het zegwoord, die gewoonlijk gevormd wordt door samenstelling van den grondvorm van een werkwoord met het oude Passief; b. v. *တံကျသိုဉ်ကျတူ* *malkander omhelzen*, van *တံကျတူ* (grondvorm *တံကျတူ*) *omhelzen*; *ဆုရတေဒီ* *ဆုရတူ* *wederkeerig malkander steken*, van *ဆုရတူ* (grondvorm *ဆုရတူ*) *steken met een wapentuig*; *တတနွိုကျတေ* *de een den ander aanklagen*, van *တတေ* *aanklagen*; *တတေတံဗျတေ* *van malkander in pand nemen*, van *တတေ* *in pand nemen*; *တေတေတံဗျ* *van weérskanten in iets genoeg nemen of met iets tevreden zijn*, van *တေ* *met iets tevreden zijn*; *တေတေတံဗျ* *van weérskanten zich toeëigenen*, van *တေ* (grondvorm *တေ*) *zich toeëigenen*; *တေတေတံဗျ* *malkander vergeven*, van *တေ* *vergeven, verschoonen*, van *တေ* *vergeving, vergifnis*. Zoo ook *တေတေတံဗျ* *van malkander nemen*, van *တေ* *nemen*, van den éénlettergrepigen grondvorm *တေ*.

Deze vorm is eigenlijk een *zamenstelling*: maar, ofschoon over de zamenstelling van woorden eerst later gehandeld zal worden; zoo moet toch deze wederkeerige vorm hier afzonderlijk behandeld worden, omdat het niet slechts een *zamengesteld woord*, maar een *bijzondere grammatische vorm met een bijzondere beteekenis*, of een *verbuiging*, van het zegwoord is, en met het Passief zeer naauw verwant. Met vele *zamenstelde* woorden heeft echter deze vorm dit gemeen, dat tot de zamenstelling niet de vorm van het werkwoord met den neusklink, maar de grondvorm, gebruikt wordt.

186. Zoo ook wel van een eenvoudig zegwoord, dat anders in het Passief niet gebruikt wordt, ofschoon de beteekenis dit wel zou toelaten. Zoo van *ကျတူ* *hulp en helpen*, *ကျတူကျတူ* *elkander wederkeerig helpen*; en van *တေတေ* *vragen*, *တေတေ* *de een den ander vragen*. — Verder ook even zoo van transitive en causative werkwoorden, b. v. van *တေတေ* *iemand te leen geven*, of van *တေတေ* *iets te leen geven*, *တေတေ* *de een den ander te leen geven*. En de verandering, die een grondwoord, dat op een klinker eindigt, door de aanhechtsels van deze vormen ondergaat, deelt zich dan gewoonlijk ook aan het eerste lid mee; b. v. in *တေတေ* *de een van den ander ontvangen*, van *တေ* *iets ontvangen*, van *တေ* *ontvangen*; in *တေတေ* *malkander dooden*, van *တေ* *dooden*, van *တေ* *de dood*; en in *တေတေ*

ἄλλη ἀλλήλων *malkander welkom heeten*, van ἀλλήλοισι καὶ ἀλλήλοισι van het grondwoord ἀλλήλοισι. Men zegt evenwel ook ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι καὶ ἀλλήλοισι.

In art. 89 van de *Nawāla Pradātā* leest men in plaats van ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι, zooals vele afschriften hebben, in andere ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι. Beide is van ἀλλήλοισι *ergens naar toe gaan*: maar het eerste is zoo gevormd, als ware dit transitief werkwoord gevormd van het naamwoord ἀλλήλοισι; het andere, als ware het de transitive vorm van ἀλλήλοισι *naar toe gaan*. De beteekenis is altijd dezelfde.

187. De beteekenis van dezen *wederkeerigen* of *wedersijdschen* (niet *reflexiven*, maar *reciproquen*) vorm wordt op een aanschouwelijke wijze door den vorm zelf aangeduid. De vorm zelf stelt een accident voor als iets, waarvan een persoon of zaak nu het sùbject en dan het óbject is, en dat dus *wederkeurig*, *van weerskanten* of *over en weër*, plaats heeft of geschiedt. En niet enkel als *zegwoord* in een gezegde wordt zulk een woord gebruikt, of als attribuut, zooals ons *deelwoord*, maar ook als *zelfstandig naamwoord*. Zoo is b. v. ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι in art. 9 van de *Anggër-ägëng* een attribuut, en beteekent *die malkander in den mond* (of *tegen het lijf*) *loopen*, en ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι in art. 39 van de *Nawāla Pradātā* heeft als *substantief* de beteekenis van *wedersijdsche aanklagt*; of *aanklagt van den één tegen den ander*.

Zamenstellingen van twee woorden van wederkeurig tegen elkander overgestelde beteekenis, zooals *geven en nemen, loenen en borgen, koopen en verkoopen*, heeft men in het Javaansch ook; b. v. ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι of ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι *schuld hebben en schuldvoordering hebben*, en ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι *verkoopen en inkoopen*. Zalkte zamengestelde uitdrukkingen hebben uit zich zelf wel niet dezelfde beteekenis als de *wederkeerige vorm*: want zij kunnen van één en hetzelfde sùbject gebruikt werden, b. v. van iemand, die waren *verkoopt* en *weër andere inkoopt*, en zoo *handel drijft*: maar zij kunnen toch ook in den zin van den wederkeurigen vorm gebruikt worden, wanneer men namelijk *in het meervoud* spreekt van personen, die *verkoopen* en *inkoopen*, en dus *aan malkander verkoopen* en *de een van den ander koopen*. Aan de laatste van de twee bovengenoemde zamengestelde uitdrukkingen heeft het spraakgebruik ook een *wederkeurigen vorm* gegeven door ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι te zeggen in den zin van *wedersijds* of *onder malkander koopen en verkoopen* of *met elkander handel drijven*; ofschoon de uitdrukking letterlijk niets anders beteekent, dan *verkoopen en gekocht worden*, wat dien wederkeurigen zin niet in zich sluit, maar vermeer een *verkoopen met goed gevolg* te kennen geeft, of zoo verkoopen, dat hetgeen men *verkoop* verkocht wordt. Ook zou het kunnen beteekenen *het gekochte verkoopen*, of *verkoopen wat men inkoopt*. Men vindt die uitdrukking dan ook wel eenvoudig, even als ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι gebruikt in den zin van *handel drijven*, of *van den éénen kant verkoopen en van den anderen kant weër koopen*, met de éénen kant koopen en met de andere verkoopen. Zoo het *Krāmā* ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι of ἀλλήλοισι ἀλλήλοισι van één persoon als onderwerp, 1001 *Nacht* I, bl. 384, v. 6., en II, p. 18, 9 en 10, bl. 11, p. 11.

van de eerstgenoemde zamengestelde uitdrukking $\alpha\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha\mu\ \delta\iota\alpha\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ of $\alpha\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha\ \delta\iota\alpha\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ vindt men ook wel $\eta\alpha\lambda\iota\sigma\iota\alpha\mu\ \delta\iota\alpha\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ of $\eta\alpha\lambda\iota\sigma\iota\alpha\mu\ \delta\iota\eta\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$. Zoo zouden de beide leden van de samenstelling hetzelfde beteekenen, en dus de uitdrukking eigenlijk geen *wederkeerige beteekenis* meer hebben: maar misschien heeft men door in beide leden *hetzelfde woord in twee verschillende vormen* uit te spreken de uitdrukking iets nader aan den *wederkeerigen vorm* trachten te brengen.

OVER HET TOESTANDSWOORD.

188. Het *toestandswoord* onderscheidt zich, even als het *oude Passief* (§. 182), van den *activen* vorm van het *werkwoord* daardoor, dat het gevormd wordt door niet *vóór*, maar *achter* den eersten medeklinker van het grondwoord een *neusklank* uit te spreken: doch van dat *oude Passief*, dat gevormd wordt door invoeging van den neusklank *n*, onderscheidt zich het *toestandswoord* weér daardoor, dat de ingevoegde neusklank de lip-neusklank *m* is; en, gelijk in dat *Passief* in plaats van den enkelen medeklinker *n* tot verzachting *in*, zoo wordt in het *toestandswoord* in plaats van *m* om dezelfde rede met behulp van de Pëpët *em*, of meestal met den lip-klinker Soekoe *oem*, uitgesproken; b. v. in $\delta\iota\epsilon\gamma\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ en gewoonlijk $\alpha\gamma\epsilon\gamma\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ *nederdalen*, in plaats van $\epsilon\gamma\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$, van $\epsilon\gamma\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ *het nederdalen*; in $\delta\iota\epsilon\sigma\iota\alpha$ gewoonlijk $\alpha\gamma\delta\iota\sigma\iota\alpha$ *op zijde gaan, ontwijken*, in plaats van $\delta\iota\sigma\iota\alpha$ van $\delta\iota\sigma\iota\alpha$ *het op zijde gaan*, en in $\epsilon\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ gewoonlijk $\alpha\gamma\epsilon\epsilon\sigma\iota\alpha$ *gaan*, in plaats van $\epsilon\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ van $\epsilon\sigma\epsilon\sigma\iota\alpha$ *gang*. De uitspraak van den ingevoegden neusklank als *em* is in de spreektaal niet zeldzaam: doch men is gewoon *oem* te schrijven. — Zoo ook van éénlettergrepige grondwoorden; b. v. $\alpha\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ *zien*, van $\epsilon\sigma\iota\alpha$ *meddoen*, van $\epsilon\sigma\iota\alpha$

189. Indien het grondwoord met een *an* begint, dan is b. v. van $\alpha\mu\epsilon\sigma\iota\alpha$ *voorstel, adres, wat iemand tot een meerdere zegt*, het *toestandswoord*, dat *zeggen of spreken tot een meerdere* beteekent, ook eigenlijk $\alpha\gamma\alpha\mu\epsilon\sigma\iota\alpha$ maar wordt hiervoor alleen in poëzie met een Soekoe $\alpha\gamma\alpha\mu\epsilon\sigma\iota\alpha$ uitgesproken, terwijl men in proza altijd $\alpha\mu\epsilon\sigma\iota\alpha$ zegt, daar de *an* zonder klinker geen klank heeft. Even zoo $\alpha\mu\epsilon\sigma\iota\alpha$ en alleen poëtisch $\alpha\gamma\alpha\mu\epsilon\sigma\iota\alpha$ *vloeyen, stroomen*, in plaats van $\alpha\gamma\mu\epsilon\sigma\iota\alpha$ van $\alpha\mu\epsilon\sigma\iota\alpha$ *het vloeyen, de stroom*; en $\epsilon\gamma\alpha\sigma\iota\alpha$ of $\delta\iota\alpha\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ *naar beneden gaan, afdalen, nederdalen*, van $\alpha\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ of $\delta\iota\alpha\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$, beide van den grondvorm $\alpha\gamma\epsilon\sigma\iota\alpha$ *volkomen denzelfden vorm als wanneer het grondwoord met een an begint, heeft het toestandswoord ook, wanneer de eerste letter van het grondwoord een *an* of *as* is, b. v. in $\delta\iota\alpha\sigma\iota\alpha$ poëtisch $\alpha\gamma\delta\iota\sigma\iota\alpha$ van het grondwoord $\delta\iota\sigma\iota\alpha$ en in $\alpha\sigma\iota\alpha$ poëtisch $\alpha\gamma\alpha\sigma\iota\alpha$ *sterven, dood*, van het grondwoord $\alpha\sigma\iota\alpha$. In proza verschilt in dit geval de vorm van het *toestandswoord* volstrekt niet van dien van het *werkwoord*. Daar, namelijk, de eigenlijke vorm van het *toestandswoord* in die beide voorbeelden $\delta\iota\sigma\iota\alpha$ en $\alpha\sigma\iota\alpha$ zou zijn, verliezen de*

lipletters *es* en *as* hier, even zoo als bij het werkwoord (§ 111, III°. 2°), haar eigen klank in den onmiddellijk daarmee vereenigden lip-neusklank *es*. Alleen in den poëtischen vorm komt in plaats van de zoo verdwijnende lipletter de lipklinker *os*, waarmee in poëzie de *es* ook uitgesproken wordt, als het grondwoord met een *es* begint.

Van een grondwoord, dat met geen anderen medeklinker, dan met een *es*, en dus volgens Europeesche wijze van schrijven en van spreken met een *klinker* begint, kan de vorm van het toestandswoord ook zoo beschouwd en verklaard worden, dat men aanneemt, dat de lip-neusklank *m*, die anders *achter* den medeklinker, waarmee het woord begint, ingevoegd wordt, nu, daar er zulk een medeklinker niet is, van zelf in de plaats van dessen komt en dus *vóór* het grondwoord gevoegd wordt. Zoo wordt van *steer* met de *m* er voor *masteer*, en met *osm* er *vóór* *osmasteer*, — En dan zou men verder ook kunnen aannemen, dat op dezelfde wijze het toestandswoord ook gevormd wordt, wanneer het grondwoord met een *es* of *as* begint, en wel omdat b. v. *eskeey* en *esesh*, van *esey* en *esesh*, minder weluidend zou klinken; dat daarom ook in dit geval de lip-neusklank *vóór* het grondwoord gevoegd, en zoo dus het toestandswoord geheel op dezelfde wijze als het werkwoord gevormd wordt. — Hiertegen is evenwel op te merken, in de eerste plaats, dat zoo toch de poëtische vorm niet wel te verklaren is, daar er ten minsten geen rede te bedenken is, waarom men dan *esesh* in plaats van *esesh* zou zeggen. Zoo toch kan de *es* met de *as* niet ineensmelten. En ten anderen, wat nog van veel meer gewigt is, indien men aanneemt, dat het toestandswoord ook door *voorvoeging* van een neusklank gevormd wordt, dan zou het toestandswoord inderdaad geen eigen vorm en karakter meer hebben, terwijl toch juist in onderscheiding en tegenstelling van het *werkwoord* het *toestandswoord* niet door *voorvoeging*, maar door *isvoeging*, van een neusklank gevormd wordt.

Deze laatste opmerking schijnt echter weer alle gewigt te verliezen, wanneer men bedankt, dat toch ook in het oude Passief, dat anders insgelijks in tegenstelling en onderscheiding van den subjectiven vorm van het werkwoord door *isvoeging* in plaats van door *voorvoeging* van een neusklank gevormd wordt, deze neusklank *vóór* het grondwoord gevoegd wordt, wanneer het grondwoord met geen anderen medeklinker, dan met een *es*, begint (§ 182). Doch hierbij moet men vooreerst in aanmerking nemen, dat dit in dat Passief alleen maar in dit ééne geval plaats heeft, wanneer het grondwoord volgens Europeesche wijze van schrijven en van spreken met een *klinker* begint. De neusklank, die anders *achter* den medeklinker, waarmee het woord begint, ingevoegd wordt, moet immers in dit geval, daar er zulk een medeklinker aan het begin van het woord niet is, van zelf in de plaats van dezen komen; en, daar die neusklank dan, zooals altijd in dat Passief, met den klinker *i* er *vóór* wordt uitgesproken, zoo komt de neusklank zelf niet, zooals in den activen vorm, aan het begin van het woord, maar *achter* dien klinker te staan, zoodat de plaats van de neusletter

in *an* *an* van het grondwoord *an* volkomen dezelfde is, als b. v. in *an* van het grondwoord *an*. En ten tweeden, indien men de *an*, waarmee zulk een grondwoord als *an* in het Javaansche schrift begint, als medeklinker beschouwt; dan laat die passieve vorm van zulk een grondwoord ook nog wel een andere verklaring toe. Dan kan men namelijk ook zeer wel aannemen, dat de neusklank, die eigenlijk alleen de medeklinker *n* is, achter de *an* als den eersten medeklinker ingevoegd is; dat dus van het grondwoord *an* dat Passief eigenlijk *an* is; dat echter de *n* door de onmiddellijke verbinding met de keelletter *an* in den keelneusklank *an* verandert, zoodat het *an* wordt; en dat men dit niet *an*, zooals in het toestandswoord *an* voor *an*, maar *an* heeft uitgesproken, daar *an* de active vorm van het werkwoord zijn zou. In poëzie veroorlooft men zich echter somtijds nog wel ook voor het Passief *an*. In oud Kawi is dat *an*, door tot verzachting bij den ingevoegden *n*-klank den klinker *i* te voegen, *an* geworden: want, daar zoo de *n* niet meer onmiddellijk met de keelletter *an* verbonden wordt, verandert zij natuurlijk ook niet in de keelletter *an*.

191. Van woorden, die met de lipletter *an* beginnen, wordt het toestandswoord alleen maar in bepaalde beteekenissen gevormd; om namelijk afgeleide benamingen te vormen, die een zekeren *ouderdom* beteekenen, of de hoedanigheid van een persoon of zaak die zich *voordoet*, *gedraagt* of *aanstelt als ware hij* wat het grondwoord beteekent, terwijl hij het in waarheid niet is; b. v. van *an* *helder groen*, *an* of *an* *benaming van het rijstgewas voordat het aren schiet*; van *an* *een oud man*, *an* *als een oud man zich gedragen of aanstellen*, van een *wijzenus*; en van *an* *groot, aanzienlijk*, *an* of *an* *als een aanzienlijke zich gedragen of voordoen, grootsch*. — Doch in die bepaalde beteekenissen heeft, als het woord met een lipletter of met een *an* begint, een eigenaardige letterverwisseling plaats, dat namelijk de lipletter in een keelletter, de *an* in een *an*, en de *an* en *an*, en ook de *an*, in een *an* (§ 34), en even zoo ook de *an* in *an*, verandert; b. v. van *an* *Hollander*, *an* *zich als een Hollander gedragen en trachten voor te doen*; van *an*, naam van een soort van op een bijzondere wijze toebeide spijs, *an* *benaming van een kip van dien ouderdom, dat men er Pétjël van maken kan*; van *an* *geroost*, *an* *een kip van dien ouderdom dat zij geschikt is om geroosterd te worden*; van *an* *bedreven, ervaren*, *an* *zich als bedreven of ervaren zoeken voor te doen*; van *an* *regenwolk*, *an* *zich als een regenwolk voordoen of vertoonen*; van *an* *bekwaam, kundig*, *an* *zich als bekwaam of kundig voordoen, verwaand*; van *an* *schoon*, van een man, *an* of *an* *zich trachten voor te doen alsof men schoon was*; en desgelijks van *an* *schoon*, van een vrouw, *an* of *an* hetzelfde van een vrouw; van *an* *slagveër*, *an* *slagveëren beginnen te krijgen*; van

သိက္ခာ *ik*, een voornaamwoord, dat alleen een vorstelijk persoon gebruikt, *ကျွေးမွေးသူ* van een *ingebeld* *hoovaardig* mensch; en zoo ook van *ကျွေးမွေးသူ* *jeugd* (door herhaling van het grondwoord en met het aanhechtsel *သူ* gevormd van *သိက္ခာ* *jong*), *ကျွေးမွေးသူ* *zich* *jeugd* *trachten voor te doen*.

Het is blijkbaar, dat de taal deze letterverwisseling gebruikt heeft, om in die bijzondere beteekenis en afleiding den eigenen, bijzonderen vorm van het toestandswoord, zooals die door *invoeging* van *ဝေ* of *မ* zich onderscheidt, duidelijk en bepaald uit te drukken: want, op de gewone wijze gevormd, heeft het toestandswoord van een grondwoord, waarvan de eerste letter een *လ*, *လ* of *မ* is, uiterlijk geheel den vorm van een werkwoord, daar het met een *neusklank*, de letter *လ*, begint; en van een grondwoord, dat met een *က* aanvangt, wordt anders in het geheel geen toestandswoord gevormd, en wordt daarvoor de grondvorm zelf gebruikt.

In de door den heer Wilkens in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* uitgegevene *Sévéké* wordt van *လူ* het toestandswoord regelmatig *လူလူ* geschreven. Men mag dit veilig daaraan toeschrijven, dat de schrijver het in de spreektaal gebruikelijke *လူလူ* voor een verbastering hield, die hij meende dat in een goeden schrijfstijl verbeterd moest worden.

Ook van *မိမိ* *oude vrouw*, zegt men niet *မိမိမိ*, maar *မိမိမိ* van een *neus* of *neuswijs* *maatsje*, dat *zich als een oude vrouw aanstelt*; blijkbaar in navolging van het hierboven reeds genoemde *ကျေးဇူး* van *ကျေးဇူး* en dit te eerder, daar *မိမိ* een woord is, dat door verdubbeling gevormd is van het eenlettergrepige *မိ* en men ook voor een *oud man* gewoonlijk niet *ကက* maar met verdubbeling *ကကကက* zegt. Gelijk men dus van *ကကကက* zonder verdubbeling *ကျေးဇူး* zeide, zoo ook van *မိမိ* zonder verdubbeling en met verwisseling van de eerste *က* in *မ*, om geheel denzelfden vorm te hebben, *မိမိမိ*.

Waarschijnlijk behoort hier ook toe *ကျေးဇူး* *de vrijheid of vrijpostigheid* jegens een meerdere *gebruiken* om iets te doen, *zich als stout* of *vermetel* *gedragen*, van het grondwoord *လူ* *stoutmoedig*, *durven*. Het schijnt namelijk gevormd te zijn van *လူ* met herhaling van de eerste letter in denzelfden zin als het verdubbelde *လူလူ* *vermetel*, *zich vermeten*; zoodat *ကျေးဇူး* van iemand gezegd wordt, die eigenlijk wel niet *vermetel* is, maar zich als zoodanig gedraagt, door iets te doen, wat als *vermetel* zou kunnen aangemerkt worden.

ကျေးဇူး is Ngoko: in Krámá zegt men van *ကျေးဇူး*, dat het Krámá van *လူ* is, zelden met behoud van denzelfden vorm *ကျေးဇူး*, maar gewoonlijk *ကျေးဇူး* *ကျေးဇူး*. Dit nu zou in plaats van *ကျေးဇူး* kunnen zijn, door de Pèpèt in de vierde lettergreep van achteren vóór de Oeloe als kort-scherpe *a* uit te spreken; en dan zou het een toestandswoord kunnen wezen, met verandering van de *လ* in *က* gevormd van *ကျေးဇူး*, met het voorvoegsel *သိ* van *ကျေးဇူး*. Even als dit *ကျေးဇူး* heeft men *ကျေးဇူး* Ng., en *ကျေးဇူး* Kr., *iemand die als oudste of eerste in rang de plaats van een hoofd bekleedt*, van *ကျေးဇူး* Ng., en

ἀεικέλις Kr., oud. Ook dit zouden toestandswaarden kunnen zijn van ἀεικέλις en ἀεικελίτης, wat bevestigd schijnt te worden, doordien in dezelfde betekenis van hetzelfde ἀεικέλις of ἀεικελίτης ook het poëtische ἀεικελίτης en ἀεικελίτης gevormd is. Dit toch kan niets anders dan het oude Passief van dat ἀεικέλις of ἀεικελίτης zijn. — Behalven deze vindt men in het woordenboek nog op dezelfde wijze gevormd ἀεικελίτης zooveel als ἀεικελίτης zoo goed als, van ἀεικελίτης, en ἀεικελίτης; Kw., zooveel als ἀεικελίτης trotsch, verwaand, maar waarvan, even min als van dit laatste, het grondwoord niet bekend is; als ook nog een aantal woorden, die tevens het aanhechtsel ἀεικέλις hebben, en waarover later gesproken zal worden.

Met ἀεικελίτης komen naderlijk in vorm overeen de poëtische woorden ἀεικελίτης, zich vermelen of verdoeten, van ἀεικελίτης, vooruitlopend, voortbarig, en ἀεικελίτης, sterk verlangen of begeeren, van ἀεικελίτης, sterke begeerte; doch de aard van de betekenis is niet geheel dezelfde. Waarschijnlijk zijn deze twee woorden van het accidenteel Passief ἀεικελίτης en ἀεικελίτης gevormd. Zoo ook ἀεικελίτης, grooten afkeer of afschuw hebben, van het transitief accidenteel Passief ἀεικελίτης, van het grondwoord ἀεικελίτης, afschuw, afgrijzen, en een afschuw of afgrijzen hebben. — Van ἀεικελίτης is het grondwoord mij niet bekend.

Van ἀεικελίτης, het grondwoord van ἀεικελίτης gelooven, heeft men ook het toestandswoord ἀεικελίτης aan iemand, b. v. aan een propheet, gelooven, terwijl de betekenis toch niet van dien aard schijnt te zijn, dat zij een anderen, dan den gewonen vorm, ἀεικελίτης en poëtisch ἀεικελίτης, vertischen zou. Evenwel is het ook niet aannemelijk, dat ἀεικελίτης van het accidenteel Passief ἀεικελίτης gevormd zou zijn; want dit beteekent *vertrouwd of te vertrouwen*, en hiervan zou het toestandswoord onmogelijk aan iemand gelooven kunnen beteekenen. Waarschijnlijk beteekent dus ἀεικελίτης eigenlijk en oorspronkelijk niet een geloof uit toezegging en overtuiging, maar *nich als geloovig gedragen*, aan iemand, zoo als aan een propheet, geloof schenken, als geloovige zich aan hem overgeven.

192. De logische *betekenis* van dezen grammatischen vorm, dien wij in onderscheiding en tegenstelling van het *werkwoord* het *toestandswoord* noemen, wordt door deze benaming slechts zeer onvolkomen en in het geheel niet juist uitgedrukt (vrg. § 113). In betekenis staat het *toestandswoord* in het midden tusschen het *werkwoord* in zijn subjectiven vorm en het *Passief* of den objectiven vorm van dat *werkwoord*. Het *werkwoord* en het *Passief* of de objective vorm daarvan beteekenen beide een accident als een *door een subjeet teweeggebracht effect*, als een *uitwerking van een subjeet*, in het Actief of den subjectiven vorm toegeschreven aan een subjeet als van dit subjeet uitgaande, in het Passief of den objectiven vorm toegeschreven aan een object, als een door een subjeet bewerkte gesteldheid van dit object. Dit laatste bepaalt zich evenwel alleen tot het *objectief* en *subjectief* Passief, dat beide het tegenovergestelde en omgekeerde van het Actief is; het geldt niet van het *accidenteel*

Passief. Het *accidenteel* Passief is wel een *objective* vorm, maar niet in tegenoverstelling van den *subjectieven* vorm van het werkwoord: het is geen *Passief van een Actief*. Het beteekent wel een gesteldheid van een persoon of zaak als *object* beschouwd, maar niet als *object van een* daar tegenoverstaand *subject*. Het beteekent niet een gesteldheid van een *object* als een *door een subject te weeggebracht* of *bewerkt effect*, maar een gesteldheid van een *object*, *waartoe het* (niet willekeurig, *mit en door sich zelf*, als *subject*, maar onwillekeurig, of, zoals men zegt, *van zelf*) *komt* of *gemaakt*. — Gelijk nu dit *accidenteel* Passief van het *objectief* en het *subjectief* Passief zich onderscheidt, evenzoo het *toestandswoord* van het *werkwoord*. Het *toestandswoord* is wel, even als het *werkwoord*, een *subjectief* zegwoord, maar niet in tegenoverstelling van een *objectief* Passief; niet als een *Actief*, dat in het *Passief* verboden kan worden. Het beteekent wel een *accident* aan een persoon of zaak als *subject* beschouwd, maar niet als *subject van een* daar tegenoverstaand *object*. Het *accident*, dat er door beteekend wordt, stelt het niet voor als een *door het subject te weeggebracht* of *bewerkt effect*, zoodat het *accident* het willekeurig bedoelde of onwillekeurig bewerkte *object* van het *subject* is; maar als een wijze van zijn of van doen, als een *toestand* van rust of beweging, *die uit het subject zelf voorkomt*. Zoo beteekent bij voorbeeld van het grondwoord $\kappa\alpha\theta\eta\sigma\tau\eta$, *het stilsthouden* of *stil blijven staan*, het *werkwoord* $\kappa\alpha\theta\eta\sigma\tau\eta\sigma\tau\eta$ *stil doen houden*, een persoon of eenig goed *aanhouden*, zoodat het *stilhouden* en niet verder gaan het door het *subject* *bewerkte effect* is; en in denzelfden zin beteekent het *objectief* en *subjectief* *Passief* $\kappa\alpha\theta\eta\sigma\tau\eta\sigma\tau\eta$ en $\alpha\lambda\lambda\alpha\kappa\alpha\theta\eta\sigma\tau\eta\sigma\tau\eta$ door iemand *aangehouden worden*: maar het *toestandswoord* $\kappa\alpha\theta\eta\sigma\tau\eta$ beteekent *stilhouden*, *stil blijven staan*, niet als iets, dat als een *object* door een *subject* te weeggebracht of bewerkt wordt, maar als een *subjective* toestand, als een wijze van zijn of van doen, die *mit het subject zelf voortkomt*. Van zulk een *subjectief* zegwoord, dat *stilhouden*, *stil blijven staan*, beteekent, kan natuurlijk geen *objectief* (of *subjectief*) *Passief* gevormd worden: maar het daar tegenoverstaande *Passief* is het *accidenteel* *Passief* $\kappa\alpha\theta\eta\sigma\tau\eta$, dat zooveel beteekent als *tot stilstaan komen* of *raken stil te staan* (§ 163), als een *objective* toestand, als iets wat iemand overkomt, niet uit zich zelf, ook niet als iets, dat door iets of iemand anders *bewerkt* wordt, maar als iets, waar iemand onwillekeurig, als van zelf of door omstandigheden toe komt, als iets wat iemand *wedervaart*.

193. Maar, ofschoon dan het *werkwoord* en het *toestandswoord* in logische betekenissen aanmerkelijk verschillen, zoo kan daarom toch wel één en hetzelfde begrip in beide vormen worden uitgedrukt. Zoo beteekent het *werkwoord* $\kappa\alpha\theta\eta\sigma\tau\eta$ *staan* en *opstaan*, als iets dat *door het subject als een object bewerkt* of *voortgebracht wordt* (§ 114): maar als Krāmā-īnggil zegt men daarvoor in den vorm van het *toestandswoord* $\kappa\alpha\theta\eta\sigma\tau\eta$, eenvoudig als iets dat *uit het subject voortkomt*. Dit zelfde $\kappa\alpha\theta\eta\sigma\tau\eta$ wordt evenwel in Ngoko en Krāmā gebruikt in

den figurlijken zin van *staan* of *staan blijven* van levenloose dingen; b. v. als men zegt: *zoo lang de wereld staat*; of: *geen huis bleef staan*; terwijl het toestandswoord $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$, poëtisch $\text{ah}^{\text{h}}\text{st}$, ook alleen nog maar in een oneigenlijken zin in gebruik is, maar in dien van *een stand bekleeden* of *aanvaarden*, of ook *in opstand zijn* of *komen*. — Het begrip van *sien* wordt in Ngoko zoowel door het toestandswoord $\text{ah}^{\text{h}}\text{st}$ (van den grondvorm $\text{ah}^{\text{h}}\text{st}$), als door het werkwoord $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$, beteekend, en beide worden ook gebruikt met een voorwerp als *object* tot complement; ofschoon het *werkwoord* altijd gebruikt wordt, wanneer men een doen van het *subjeet* beteekenen wil, dat het zien tot gevolg of tot doel heeft. Ook is van het toestandswoord $\text{ah}^{\text{h}}\text{st}$ alleen het *accidenteel* Passief $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$, en van het werkwoord $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ alleen het *objectief* en *subjectief* Passief $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ en $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ in gebruik. — Wanneer van één en hetzelfde grondwoord beide vormen van het subjective zegwoord nevens elkander in gebruik zijn, dan maakt het onderscheid der logische beteekenissen van den vorm dikwijls een zeer groot verschil; zooals b. v. in $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *stil blijven staan*, en $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *doen stilstaan*, iemand of iets *aanhouden* (§ 192). En zoo beteekent van $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *reuk* of *lucht* van iets, $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *rieken* of *een lucht van zich geven*, en ook iets *ruiken* of *de lucht van iets krijgen*; maar $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ aan iets *ruiken*, daar deze vorm beteekent, dat de *reuk*, dien men krijgt, van het *subjeet* zelf uitgaat. Soms loopden de beteekenissen nog verder uit elkander. Zoo beteekent van $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$, eigenlijk *oprijzing*, maar van hier in het spraakgebruik *vertrek*, $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *vertrekken*; maar $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ als *Kramā-īnggil* iets *oplijten*, *optillen*, ook iemand in rang *verheffen*, en als Ng. en Kr. *beginnen* iets *te worden*, van iets dat voor verhooging van graad vatbaar is, b. v. oud, groot, of donker, *beginnen te worden*. — Doch soms is het onderscheid minder in het oog vallend. Zoo beteekent van $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *bescherming* of *beveiliging*, $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ en $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ beide *beschermen* of *beveiligen*: maar alleen het eerste beteekent het in dien zin, dat de *beveiliging* of *bescherming* door het *subjeet* als *doel bewerkt* of ook met der daad *als effect bewerkstelligd* wordt; terwijl met het laatste de *beveiliging* of *bescherming* alleen maar voorgesteld wordt als iets dat *plaats heeft*, en alleen maar zoo aan een persoon als *subjeet* wordt toegeschreven, dat die persoon daardoor als *beveiligiger* of *beschermmer* beteekend wordt, dat wil zeggen als de *dader*, of ook maar als iemand, wiens *qualiteit* of *post* het *beveiligen* of *beschermen* is.

194. Uit het gezegde blijkt, dat er geen algemeene regels gegeven kunnen worden, waarnaar men weten kan, welke soorten van *accidenten* in den vorm van het *toestandswoord*, en niet in dien van het *werkwoord*, of ook van het eenvoudige zegwoord, benoemd en uitgedrukt worden. Zoo zegt men met het toestandswoord $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *lachen*, van $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *gelach*, en even zoo $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *glimlachen*, van $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *glimlach*; maar met het werkwoord $\text{am}^{\text{h}}\text{st}$ *schrijven*,

weenen, van *αἰεῖν* geweest, en even zoo *αἰετῶν* schreeuwen, en *αἰετῶν* gillen. — In het bijzonder kan evenwel opgemerkt worden, 1°. dat vooral zulke zegwoorden, die een *beweging* van het sùbject beteekenen, den vorm van het toestandswoord hebben; b. v. *πορεύω* gaan, van *πορεύω* gang; *πορεύω* loopen, *πορεύω* springen; *παταλάω* slappen; *πορεύω* of *πορεύω* rollen; *πέτομαι* vliegen en *πετομαι* wegvliegen, van *πέτομαι*; *καταβαίνω* nederdalen; *ἀναβαίνω* opstijgen, opklimmen, van *ἀναβαίνω*; *εἰσελθὼ* naar huis gaan, van *εἰσελθὼ*; *εἰσελθὼ* ingaan, binnengaan of binnenkomen, van *εἰσελθὼ*; *εἰσελθὼ* vooruitgaan of vooruitkomen, van *εἰσελθὼ*; *εἰσελθὼ* terug gaan, van *εἰσελθὼ*; *εἰσελθὼ* op zijde of uit den weg gaan, wijken; *εἰσελθὼ* vloeijen, vlieden, van *εἰσελθὼ*; *εἰσελθὼ* wapperen, *εἰσελθὼ* beven. — Even zoo 2°. die een *houding*, *positie* of eenigen anderen dergelijken uit het sùbject voortkomenden toestand beteekenen; b. v. *κατακλιναίω* nederliggen, van *κατακλιναίω*; *κατακλιναίω* op iets liggen, van *κατακλιναίω*; *κατακλιναίω* voorover op den buik liggen; *κατακλιναίω* het hoofd opheffende naar boven zien; *κατακλιναίω* het hoofd voorover gebogen houden, *κατακλιναίω* hangen, *κατακλιναίω* los neerhangen of hangen te slingeren, *κατακλιναίω* tegen iets aan zitten of kleven, *κατακλιναίω* aan iets haken, *κατακλιναίω* voor iemand aangerigt staan of liggen, *κατακλιναίω* de oogen open hebben of houden, van *κατακλιναίω*. — Desgelijks 3°. die een bijzondere wijze beteekenen, waarop iets zich aan het zintuig van het gezicht vertoont; zooals *κατακλιναίω* schitteren, *κατακλιναίω* flikkeren; *κατακλιναίω* vlammen, *κατακλιναίω* fonkelen, van *κατακλιναίω* *κατακλιναίω* schitteren door weerkaatsing van licht, *κατακλιναίω* schitteren als het weerlicht, *κατακλιναίω* flikkeren als een bliksemstraal, *κατακλιναίω* schitteren, van *κατακλιναίω*. — Zoo ook 4°. zulke, die een wijze, waarop zich iets aan het gehoor voordoet, en dus een bijzonder *geluid* of *gedruisch*, dat iets geeft of maakt, beteekenen; b. v. *κατακλιναίω* geluid geven, *κατακλιναίω* klinken, *κατακλιναίω* luiden, van *κατακλιναίω*; *κατακλιναίω* of *κατακλιναίω* klinken, *κατακλιναίω* gedruisch, *κατακλιναίω* leven maken, *κατακλιναίω* veel gedruisch maken, van velen; *κατακλιναίω* donderen, *κατακλιναίω* bulderen, *κατακλιναίω* ruischen, *κατακλιναίω* of *κατακλιναίω* suizen, en een groote menigte, in het woordenboek te vinden, klanknabootsende woorden, die even als de twee laatste voorbeelden met een *αἰ* of *αἰ* beginnen en achter den ingevoegden lipneusklink een *ρ* hebben. — Vele andere woorden, die een dergelijke zinnelijke beteekenis niet hebben, zooals *κατακλιναίω* zien, *κατακλιναίω* zeggen, *κατακλιναίω* spreken, tot een meerdere, *κατακλιναίω* antwoorden, *κατακλιναίω* gevoelen, *κατακλιναίω* kennen, *κατακλιναίω* weten, *κατακλιναίω* dronken zijn (van *κατακλιναίω*), *κατακλιναίω* en *κατακλιναίω* goedkeuren, *κατακλιναίω* stemmen, *κατακλιναίω* gehecht, *κατακλιναίω* verkleefd zijn, *κατακλιναίω* beveiligen, *κατακλιναίω* beschermen, *κατακλιναίω* zorgvuldig zijn, *κατακλιναίω* zorg dragen, *κατακλιναίω* gezind of van zins zijn, *κατακλιναίω* twijfelen; zulke woorden kunnen moeilijk onder algemeene regels gebracht worden, maar hebben ook waarschijnlijk bij de benaming van die begrippen dezen vorm ontvangen, omdat hetgeen zij beteekenen moesten, in een figuurlijken zin als een *zich bewegen*, of als een *zich houden*, *zich bevinden*, of *staan*

in een positie, of wel als een *sich voordoen*, werd voorgesteld; zoodat men b. v. *asahy* als een *sich wenden* tot iemand, *ḡḡḡḡ* als de *positie* of *post* van iemand, die *tot bescherming* of *beveiliging* daar *staat* of *aangesteld is* (§ 193), en *asahri* als een *wajfelen* of *wankelen* zich voor den geest stelde. — Dit is zeker het geval met die toestandswwoorden, waarvan in § 191 gesproken is, en die een *als iemand* of *iets sich voordoen* of *sich gedragen*, of naar de wijze, waarop zich iets vertoont, een zekeren *ouderdom* beteekenen.

195. Nog is in het bijzonder op te merken, dat, indien het grondwoord zelf reeds als zegwoord in gebruik is, en een beteekenis heeft, zooals anders veelal in den vorm van het toestandswoord uitgedrukt wordt; dan het daarvan afgeleide toestandswoord een gewijzigde, gewoonlijk figuurlijke beteekenis heeft; b. v. van *ḡḡḡḡ* vallen, *asahri* figuurlijk op iemand *netrkomen*, of in of tot iets *vervallen*; van *asahri* slapen, *asahri* te slapen *liggen*, in een figuurlijken zin, voor *begraven liggen*; en van *ḡḡḡḡ* komen, *aankomen*, *asahri* *aan* iemand of iets *toekomen* in een meer oneigenlijken zin.

In plaats van *asahri* zegt men in dezelfde figuurlijke beteekenis voor *begraven liggen* ook wel in den vorm van het oude Passief *ḡḡḡḡ* ofschoon niet *asahri* maar alleen het causative werkwoord *asahri* iemand *begraven* beteekent. Dat *ḡḡḡḡ* heeft dus den zin van het accidenteel Passief, en beteekent zoo een *objectieven* toestand, waarin iemand *gekomen is*; terwijl *asahri* hetzelfde als een *subjectieven* toestand beteekent, als van iemand die *te slapen ligt*. Als wij in het Hollandsch *begraven liggen* zeggen, dan beteekenen wij den toestand tegelijk als een *subjectieven* toestand met het subjectief zegwoord *liggen*, en tegelijk als een *objective* gesteldheid met het objectief deelwoord *begraven*. In het Javaansch drukt men het nu eens dus, dan eens zoo uit.

196. Eindelijk mag hier nog met een enkel woord herinnerd worden, dat ook het toestandswoord, even als de verschillende vormen van het werkwoord, niet enkel als zegwoord, maar ook wel als *attribuut* gebruikt wordt, zooals b. v. *asahri* *kelder*, *duidelijk hoorbaar*, en in *ḡḡḡḡ* *staartster*, *komeet*, eig. *rookende ster*, van *asahri* *rooken*; — en dan ook verder als *zelfstandig naamwoord*, zooals dat zelfde *asahri* voor *staartpeper*, en *asahri* voor *schepeel*, van *ḡḡḡḡ* dat ook reeds een *schepeel* beteekent, met een wijziging van zin, die moeilijk in een vertaling uit te drukken is. — Ook als *bijwoord* kan het toestandswoord gebruikt worden, zooals *asahri* *vervolgens*, *weldra*, nevens *asahri* dat in den vorm van het werkwoord hetzelfde beteekent, maar meer als *voegwoord* gebruikt wordt.

FREQUENTATIVE FORM.

197. Door invoeging van de tongletter *r* of *l*, of ook tot verzachting van de uitspraak met een *Pépét* of *a* er voor, en dus van den klank *ēr* of *əl*, of wel *ar* of *al*, achter den eersten medeklinker van het grondwoord zijn in de Javaansche taal een groote menigte woorden gevormd, waarvan de beteekenis, behalven den zin van het grondwoord, tevens het denkbeeld van *veelvuldigheid* in zich aluit; gelijk dit zelfde denkbeeld door dezelfde klanken uitgedrukt wordt in de Hollandsche woorden *wapperen*, *knetteren*, *schitteren*, *stotteren*, *trappelen* van *trappen*, *krabbelen* van *krabben*, en in vele andere. Dit is de *frequentative* vorm, waardoor beteekend wordt, dat een accident *veelvuldig*, en dus *dikwijls na elkander*, *op vele plaatsen* of *overal*, of *door velen tegelijk*, plaats heeft of geschiedt; b. v. *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* of *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *klopping van het hart*, *hartklopping*, van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, grondvorm van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *kloppen*; *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* of *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *over het geheele lichaam sidderen*, *zoodat het iemand overal klopt*, van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *kloppen*. — Van de meeste woorden van dezen vorm is de grondvorm zonder die *r* of *l* niet in gebruik, b. v. van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*, *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* of *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *babbelen*, en *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *een onophoudelijken stroom vormen*, van een groote menigte zich bewegende menschen: maar zij nemen zelf als grondwoorden allerlei vormen aan, zooals *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* en *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* werkwoorden zijn, en van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* het transitieve werkwoord *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* iemand *door veel praten storen*, gevormd is. Zoo ook van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *gepiep van iets dat gebrand wordt*, het toestandswoord *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *piepen*; van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *gekraak*, *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *kraken*; van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *gemurmel*, *gemuisch* van water, *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *murmelen*, *ruischen*; van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* of *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* het werkwoord *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* of *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* iemand *met zijn velen tegelijk aanvallen* of *bestormen*, en het toestandswoord *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* of *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *met zijn velen tegelijk er op toelopen* of *loekomen*. — Begint het grondwoord met een *an*, dan verandert deze in een *en* (vrg. § 191). Zoo heeft men van *an aṣṣ*, *en aṣṣ* *aschgrano*. Zoo ook van *an aṣṣ* *afkeer*, en *afkeerig zijn*, eerst *en aṣṣ* *eenigzins afkeerig*, en van hier het toestandswoord *en aṣṣ* *eenigen afkeer hebben*, en *en aṣṣ* of *en aṣṣ* *iemand met eenige afkeerigheid behandelen*: in welke woorden de frequentative vorm de meermalen herhaalde bewijzen van afkeerigheid schijnt te beteekenen. Duidelijker is de beteekenis van den frequentativen vorm in het even zoo gevormde *en aṣṣ* *wenkende bewegingen met de hand maken*, van *an aṣṣ* *het wenken met de hand*, of *en aṣṣ* *wenken*.

198. Verder wordt, om uit te drukken, dat iets *overal*, *aan alle kanten* of *aan een menigte voorwerpen tegelijk plaats heeft*, het worde *en* en gewoonlijk met het voorvoegsel *en* er voor *en en* vóór een drielettergrepig woord geplaatst;

zooals b. v. ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ overal het licht weërkaatsen, van een menigte voorwerpen, die door het licht van zon of maan bestraald worden; ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ overal kruipen; ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ overal plotseling dood neervallen. — Maar, als nu het woord, waarvan men dat zamengestelde frequentatief, zooals men het noemen kan, vormen wil, slechts uit twee lettergrepen bestaat; dan wordt het drielettergrepig gemaakt door invoeging van *ar* of *al*; b. v. ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ overal met lappen, overal gelapt, b. v. van een kleed, van ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ *lap*, *gelapt*: ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ overal gezaaid zijn of verstrooid liggen, van ㄅㄨㄥ grondvorm van ㄅㄨㄥ strooijen, zaaijen, verstrooijen; ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ overal schitteren, van ㄅㄨㄥ *geschitter*, waarvan ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ *schitteren*; ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ overal brommen, van ㄅㄨㄥ *gebrom*, ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ *brommen*.

DENOMINATIEF MET HET AANHECHTSEL ㄅㄨㄥ

199. Zeer menigvuldig is in de Javaansche taal de afleiding door middel van het aanhechtsel ㄅㄨㄥ. Indien het grondwoord op een medeklinker uitgaat, dan wordt deze met den klinker van het aanhechtsel in de uitspraak verbonden, en in het schrift verdubbeld (§ 15); b. v. in ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ (rósan) Kr. *bamboe*-of *suiker-riet*, van ㄅㄨㄥ of ㄅㄨㄥ, ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ (toelisan) *schrijf*, van ㄅㄨㄥ, ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ (wàngsoelan) *antwoord*, van ㄅㄨㄥ, ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ (kóngkónan) *bode*, *gelastigde*, van ㄅㄨㄥ, ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ (gódóngan) *gebladerte*, *loof*, van ㄅㄨㄥ Over de uitspraak van de ㄅ in een woord als ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ (pónđqan) *logement*, van ㄅㄨㄥ, zie men § 19. — Even zoo ook, als het woord op een Wignjan uitgaat; b. v. in ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ (gadáan of gadáhan) *bezitting*, van ㄅㄨㄥ — Maar gaat het grondwoord op een klinker uit, dan smelt de *a* van het aanhechtsel meestal met dien klinker inéén, volgens § 59; b. v. in ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ *kleine zee*, van ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ *gekneveld*, *geboeid*, volgens § 38 van ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ *elkander te hulp roepen*, van ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ *onbeschaamd van aard*, van ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ *sloot*, *beekje*, van ㄅㄨㄥ en ㄅㄨㄥ *geboomte*, van ㄅㄨㄥ — Achter de *e* blijft echter het aanhechtsel dikwijls in zijn geheel, en dan verandert de ㄅ van het aanhechtsel volgens § 14 in de uitspraak, en ook gewoonlijk in het schrift, in den halfklinker ㄅ. b. v. in ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ *maatsel*, in plaats van ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ, van ㄅㄨㄥ en ㄅㄨㄥ *aandeel*, van ㄅㄨㄥ behalven wanneer zulk een woord een éénlettergrepig aanhechtsel krijgt, daar alsdan de ㄅ in de uitspraak wat meer van den voorafgaanden klinker afgescheiden wordt, zooals b. v. in ㄅㄨㄥ ㄅㄨㄥ (gawe-áné) *zijn maatsel*, van ㄅㄨㄥ met het aanhechtsel ㄅ — Ook, als het grondwoord op een Wignjan uitgaat, verandert de ㄅ in de uitspraak meestal volgens § 16 wegens een voorgaande *i* of *e* in ㄅ, en wegens een voorgaande *oe* of *o* in ㄅ en dik-

wijls wordt dan ook volgens deze uitspraak geschreven; b. v. in *առնչաւոր* of *առնասոր* bij *helpen*, van *առնչալ* *դողդոջաւոր* of *դողդոջաւոր* *bestiere-ling*, van *դոջալ* *տաշաւոր* of *տաշաւոր* *leengoed*, van *տաշչալ* *ղէտղէտչաւոր* of *ղէտղէտչաւոր* *verleiden, vodden*, van *տողղէտչալ* *grondvorm* *ղէտչալ* maar bij voorbeeld niet in *ղաւղաւչաւոր* *fruit*, van *ղաւչալ*

Ook aan een met het aanhechtsel *ղաւ* zamengestelde uitdrukking kan het aanhechtsel *աւոր* gehecht worden, zoodat de *a* van dit aanhechtsel met de *e* ineensmelt. Zoo heeft men van *տաղղաւ* *ալ* *zijn wil!* voor *laat hem maar!* *տաղղաւ* *աւոր*, en verbasterd *տաղղաւոր* of *տողղաւոր*, *zoo als hij wil!*

Wanneer de *a* van het aanhechtsel met den eindklinker van het grondwoord ineensmelt; dan wordt ook wel, om de beteekenis van den vorm meer duidelijk aan te wijzen, het aanhechtsel nog eens aan het woord gehecht. Zoo zegt men voor *աւրտ* *աւոր*, van *աւրտ* *աւ*, ook *աւրտաւոր* *tegen elkander schieten*, en voor *ղաւղաւ* *ղաւոր*, van *ղաւղաւ*, ook *ղաւղաւղաւոր* *met elkander gepaard of gehuwd*.

Boven (§ 160) hebben wij reeds gezien, hoe het aanhechtsel *աւոր* ook dient tot vorming van het zuivere Passief met het voorvoegsel *տալ* en hoe dan, als deze passieve vorm in den zin van een zelfstandig naamwoord gebruikt wordt, somtijds de klinker van het aanhechtsel niet met den eindklinker van het grondwoord ineensmelt, of liever de inééngesmolten klinkers weer opgelost worden; en wel zoo, dat men dan in plaats van *տողղաւոր*, van *տողղաւ*, niet *տողղաւաւոր*, maar *տողղաւաւոր* zegt. Vrg. § 171 en 172. Dit zelfde nu heeft ook plaats in *ակղաւաւոր* en *պղակղաւաւոր* *onderlinge overeenkomst, verbindnis, verdrag, contract*, van *ակղաւ* en *պղակղաւ*

200. Het gebruik, dat van het aanhechtsel *աւոր*, waarvan de oorsprong onbekend is, in de taal tot vorming van afgeleide woorden gemaakt wordt, is zoo menigvuldig, en in den eersten opslag zoo verschillend en uiteenlopend, dat het schijnen kan, alsof de *beteekenis* in het algemeen niet nader bepaald kan worden, dan dat het aanhechtsel dient tot vorming van allerlei *denominative benamingen*, dat wil zeggen van *benamingen* van adjunct of accident of voorwerp, *naar* datgeen, wat het grondwoord beteekent. Bij een naauwkeurige vergelijking blijkt het evenwel, dat de *logische* beteekenis van dezen grammatischen vorm bij al het verschil der bijzondere beteekenissen, die het spraakgebruik er aan gehecht heeft, toch altijd één' en dezelfde is: dat het namelijk in het algemeen de *denominative* of van een ander woord afgeleide *benaming* is van een *objective* of *accidentele gesteldheid*, en dat het dus dezelfde beteekenis heeft, als het *objective deelwoord* of *gerundium* in de Indo-germaansche talen, zooals in het Hollandsch *gezien* of *te zien*; of ook, wanneer het gebruikt wordt om een voorwerp naar zulk een accidentele gesteldheid te benoemen, in den zin van een *zelfstandig naamwoord* met het voorvoegsel *ge*, of met het aanhechtsel *sel* of *ling*, zooals *geschenk, gebak, maaksel*,

aanhechtsel, kweekeling, verstoeling. In het Javaansch heeft men geen onderscheid van vorm tusschen *deelwoord, gerundium* en *zelfstandig naamwoord*, en zal men dus het denominatief naamwoord, dat de beteekenis van al die drie woordvormen, wanneer zij een *objectieven* zin hebben, in zich vereenigt, gevoeglijk het *objectief denominatief* kunnen noemen. — In de meeste bijzondere beteekenissen, die het in het spraakgebruik heeft, wordt tevens de eerste medeklinker, of, zoo het woord met een *an* begint, het geheele grondwoord, veelal of gewoonlijk verdubbeld; een verdubbeling, waarover later gehandeld zal worden. Omtrent die bijzondere beteekenissen nu kan het volgende opgemerkt worden.

201. De hierboven opgegevene algemeene beteekenis van het *objectief denominatief* is dan vooral duidelijk, wanneer het grondwoord of het daarvan gevormde werkwoord, of ook wel toestandswoord, een *zeggwoord* is, dat een betrekking van een *súbject* tot een *object* beteekent, zooals *sien, schenken, bakken, maken, aanhechten, kweeken* en *verstoeten*. En niet alleen de accidentele gesteldheid van het *object* van het eenvoudige, maar ook van een *object* van het transitief en zelfs van het causatief werkwoord, kan op deze wijze beteekend of het *object* zelf daarnaar benoemd worden; zoodat het *objectief denominatief* ook die beteekenis kan hebben, die ook een woord als *kleursel, smeersel* en *versiersel* in het Hollandsch heeft; dat het namelijk niet beteekent *wat*, maar *waarmede gekleurd, gesmeerd of versierd wordt*, of *wat gebezigd wordt om te kleuren, te smeren of te versieren*. Zoo wordt namelijk een *voorwerp* beteekend, *dat als object voor den geest staat, om als middel te dienen tot een doel*. Zoo beteekent van *manak hebben, bezitten, manakang wat iemand bezit of heeft, zijn bezitting, of wat iemand te bezitten heeft, of wat door iemand te bezitten is*, dat wil zeggen, *wat iemand bezitten of hebben moet, wat iemand toekomt*; b. v. *manakang uangku het geld dat ik heb, of het mij toekomende geld*. Zoo ook van *angajang*, grondvorm van *angaj*, *iemand zenden om een boodschap te doen, angajang zending, bode*; van *angaj*, iets zenden, *angaj wat gezonden wordt, bezending, of wat te zenden is*; van *angaj* *koopen, angaj of angaj wat gekocht wordt*, b. v. *angaj een bediende die gekocht wordt, een slaaf*; maar ook, wat het *object* van den causativen vorm is, *wat gebezigd wordt om te koopen*, in den bepaalden zin van *de som die als koop prijs gegeven wordt voor een meisje dat ten huwelijk gevraagd wordt*; van *angaj* *versierd*, grondwoord van *angaj* *versieren*, en *angaj* *iets versieren met het een of ander, angaj of angaj waarmede iets versierd wordt of is, versiersel*; van *angaj*, grondwoord van *angaj* *iets*; b. v. een kleed, *angaj wat gebezigd wordt om te voeren, of waarmede gevoerd wordt, voering*; van *angaj* *trekken, angaj wat gebezigd wordt om te trekken*, b. v. *angaj een zakje met een koordje om te trekken* (om het toe

te trekken, 1001 N. II, p. 492, 10 v. o.); van *ἀνέχεσθαι*, grondwoord van *ἀνέχουμαι* *huren*, *ἀνέχεσθαι* waarmede of waarvoor iets gehuurd wordt, de huur voor iets; ook wat gehuurd wordt of te huren is, b. v. *ἄκρον ἀνέχεσθαι* een huurpaard; van *ἀναγί* grondwoord van *ἀναγί* *laten vechten*, *ἀναγί* wat men laat vechten, of iets om te laten vechten, b. v. in *ἀναγί* een vechthaar; van *ἀναγί* iets kunnen gelden of opbrengen, *ἀναγί* wat iets kan gelden, het geld dat iets opgebracht heeft; van *ἀναγί* grondvorm van *ἀναγί* op iets rijden of varen, *ἀναγί* waar men op rijdt of vaart, voertuig of vaartuig, ook als attriboot in *ἀναγί* rijpaard, een paard waar men op rijdt, of een paard om op te rijden; ook als substantive benaming van gesteldheid in uitdrukkingen als deze: *ἀναγί* het er op te rijden, of de berijding er van, is gemakkelijk, het rijdt gemakkelijk; van *ἀναγί* grond schoonmaken of schoonhouden, *ἀναγί* wat schoongehouden wordt of schoon te houden is; ook schoonhouding in uitdrukkingen zooals: *ἀναγί* het schoon te houden er van, of de schoonhouding er van, is gemakkelijk; van *ἀναγί* loon, arbeidsloon, maakloon, grondwoord van *ἀναγί* iemand met iets beloonen, iemand iets tot loon geven, *ἀναγί* wat tot loon gegeven wordt, wat tot loon of belooning dient, en dus arbeidsloon, maakloon voor iets bepaalds; van *ἀναγί* grondvorm van *ἀναγί* najagen of vervolgen, *ἀναγί* of *ἀναγί* wat vervolgd wordt of te vervolgen is, wild en vervolging; van *ἀναγί* grondwoord van *ἀναγί* lachen, en *ἀναγί* iemand uitlachen, *ἀναγί* of *ἀναγί* waar men om lacht of waarom te lachen is, iets om te lachen, een grap; van *ἀναγί* spot, grondwoord van *ἀναγί* bespotten, met iemand den spot drijven, *ἀναγί* voorwerp van bespottling; van *ἀναγί* grondwoord van *ἀναγί* planten, *ἀναγί* wat geplant wordt, geplant, plantsoen; van *ἀναγί* van iemand of iets houden, beminnen, *ἀναγί* waar men van houdt, beminde; van *ἀναγί*, grondwoord van *ἀναγί* schrijven, *ἀναγί* wat geschreven wordt of is, het geschrevene, geschrift, of wat te schrijven is, schrijfwerk; van *ἀναγί* ongebruikelijke grondvorm van *ἀναγί* leveren, *ἀναγί* of *ἀναγί* wat geleverd wordt of is, het geleverde, of wat te leveren is, het te leverene, levering; van *ἀναγί* grondvorm van *ἀναγί* presenteren, presteren, *ἀναγί* of *ἀναγί* het gepresenteerde of gepresterde, en het te presenterene of te presterene; van *ἀναγί* grondvorm van *ἀναγί* lappen, *ἀναγί* wat gelapt is of wordt, het gelapte, of het te lappene, lapwerk; van *ἀναγί*, grondvorm van *ἀναγί* vlechten, *ἀναγί* gevlochten, en vlechtwerk; van *ἀναγί* grondwoord van *ἀναγί* verbieden, *ἀναγί* verboden en verbod; van *ἀναγί*, grondvorm van *ἀναγί* logeren, en *ἀναγί* ergens logeren, *ἀναγί* logis, waar men logeert; van *ἀναγί*, grondwoord van *ἀναγί* iemand antwoorden, of iets beantwoorden, *ἀναγί* antwoord, waarmede iets beantwoord wordt; van *ἀναγί* het toezigt over iemand

hebben, oppassen, bestieren, *ආරක්ෂා කිරීම* iemand over wien men het loezigt heeft, wien men bestiert of te bestieren heeft, *bestiereling*; van *අරක්ෂා* grondwoord van *රක්ෂා* voeden, onderhouden, *වෙස ගෙන*, *අරක්ෂා කිරීම* wat men onderhoudt of te onderhouden heeft; van *ආදාන* grondvorm van *දාන* zingen, *දාන* gezang, lied; van *අනිගාම* verlaten, *අනිගාම* achter laten, of *අනිගාම* nalaten bij overlijden, *අනිගාම* wat achtergelaten wordt, *නාලනෙඡාප*; van *අනිගාම* in leenbezit hebben, *අනිගාම* wat iemand in leenbezit heeft, *ලෙන*, *ලෙන* goed; van *රක්ෂා*, *ලෙන* of *ලෙන* bewaren, in bewaring houden, *රක්ෂා* wat iemand bewaart of te bewaren heeft; van *අනිගාම*, *අනිගාම* of *අනිගාම* iets weggellegen voor later gebruik, iemand bij provisie in verzekerde bewaring houden, en iets, zoo als verraad, *ආභාසිත* heimelijk koosteren, *අනිගාම* het object daarvan; van *ආරාධනා* grondwoord van *ආරාධනා* aanbidden, vereeren, *ආරාධනා* of *ආරාධනා* voorwerp van aanbidding of vereering; van *කළමනාකරණය* maken, *කළමනාකරණය* gemaakt, ook in den zin van *නගාකළමනාකරණය* of *වෙස ගෙන* wat iemand maakt, *කළමනාකරණය*; van *කළමනාකරණය* grondvorm van *කළමනාකරණය* meëvoeren, meëbrengen, *කළමනාකරණය* of *කළමනාකරණය* wat iemand met zich voert of meëbrengt; van *කළමනාකරණය* grondvorm van *කළමනාකරණය* aan iets werken, *කළමනාකරණය* het werk waaraan iemand werkt of te werken heeft; van *අනිගාම* grondvorm van *අනිගාම* over den schouder dragen, *අනිගාම* wat over den schouder gedragen wordt, *අනිගාම*; doch ook wat dient om iets over den schouder te dragen, waarmede iets over den schouder gedragen wordt, *අනිගාම*; van *අනිගාම* grondvorm van *අනිගාම* stelen, *අනිගාම* gestolen, iets gestolens; en *අනිගාම* wijze, bij wijze van gestolen; van *ආහාර* grondwoord van *ආහාර* eten, *ආහාර* wat gegeten wordt of om te eten is, *ආහාර*, *ආහාර* of *ආහාර*; van *අනිගාම* grondwoord van *අනිගාම* afbreken of afsmijden, *අනිගාම* afgebroken of afgesmeden stuk, *අනිගාම*; van *ආචාර* grondwoord van *ආචාර* uitdrukken, *ආචාර*, melken, *ආචාර* als Krāmā-benaming voor *ආචාර* melk; van *අනිගාම* pijn, zeer, waarvan *අනිගාම* pijnigen, *අනිගාම*, een arrestant, een gevangene, eigenlijk een te folterene; van *කළමනාකරණය* handel, en *කළමනාකරණය* handel doen in iets, *කළමනාකරණය* handelswaar; van *අනිගාම*, verkopen, *අනිගාම* wat men te verkopen heeft, *කළමනාකරණය*. Van *අනිගාම* weten, beteekent *අනිගාම* wat te weten is of wat iemand te weten heeft; van hier de uitdrukking: *අනිගාම*. *Wat gij te weten hebt, is, of Gij hebt te weten, namelijk hetgeen men volgen laat.*

Dit *objectief denominatief* is, even als het *objectief deelwoord* in de Indo-germaansche talen, een naamwoord, en wordt geheel op dezelfde wijze, als dat deelwoord, gebruikt als *attribuut*, als *complement* en als benaming van een *voorwerp* of als *zelfstandig naamwoord*. Geheel op dezelfde wijze, als in het Hollandsch het *objectief deelwoord* gebruikt wordt, als men zegt *een geboeide misdadiger*, en *een misdadiger geboeid opbrengen*, of dat *een geboeide zijn geleider moeilijk ontvolgen kan*; even zoo wordt in het Javaansch van *අනිගාම* grondwoord van *අනිගාම*

*knevelen, boeijen, ကစွဲ၍ or ကကစွဲ၍ gekneveld, geboeid, of geknevelde, geboeide, gebruikt. Doch als naamwoord is dit objectief denominatief onderscheiden van het objectief of passief zegwoord. In het Hollandsch wordt dit ook wel door middel van het objectief deelwoord uitgedrukt: maar in het Javaansch zegt men voor gekneveld of geboeid worden ကကစွဲ၍ or မိကစွဲ၍ Wel kan het objectief denominatief in het Javaansch ook als zegwoord gebruikt worden, maar niet anders dan zooals ieder naamwoord in het Javaansch dat kan. Zoo beteekent van ကစွဲ၍ grondwoord van ကစွဲ၍ *leunen, tegen iets aan leunen, ကစွဲ၍ het object waar men tegen leunt, leuning, en dit wordt ook als zegwoord gebruikt, zoodat men b. v. van iemand zegt ကစွဲ၍ ဆရာ ကစွဲ၍ hij leunt tegen een pilaar: doch eigenlijk beteekent dit: tot leuning (tot voorwerp waartegen men leunt) een pilaar hebben. Zie § 102 en 103, waar men ook nog andere voorbeelden vinden kan.**

Een aantal grondwoorden in de Javaansche taal hebben zelf reeds zulk een objective beteekenis, hetzij in den zin van een objectief deelwoord, hetzij in dien van een zelfstandig naamwoord of benaming van een voorwerp als object, zooals *မိကစွဲ၍ schepsel. Andere voorbeelden kan men vinden in § 118 en 120. Zulke woorden kunnen dus zonder het aanhechtself *ကစွဲ၍ in denzelfden zin als het objectief denominatief gebruikt worden. Zoo beteekent ကစွဲ၍ gave, geschenk, wat door een meerdere aan een mindere verleend of medgedeeld wordt, en zegt men b. v. ကစွဲ၍ ကစွဲ၍ de door U verleende brief, een uitdrukking, waarvoor wij zeggen Uw goeërde missive (of letteren). Zoo beteekent ook ကစွဲ၍ schuld, wat iemand schuldig is, in Ngoko, terwijl men in Krámá ကစွဲ၍ zegt, en ကစွဲ၍ ook wel in gebruik is, en wel in Ngoko en Krámá beide, maar in een anderen zin. Ook kunnen beide, het grondwoord en het denominatief, nevens elkander in een objectiven zin in gebruik zijn, maar dan meestal met een onderscheid in beteekenis, dat alleen door het spraakgebruik gekend kan worden. In het algemeen kan alleen gezegd worden, dat, zoo het één den zin van een zelfstandig naamwoord heeft, dan het andere veelal in den zin van het objectief deelwoord of Gerundium in gebruik is, en omgekeerd; en dat, indien beide als zelfstandig naamwoord in gebruik zijn, dan het eigenlijke logische onderscheid daarin bestaat, dat het grondwoord een meer abstracten of algemeen, en het denominatief een meer concreten of bepaalden zin heeft. Zoo beteekent ကစွဲ၍, het grondwoord van ကစွဲ၍ Ng. *schrijven, schrift in het algemeen, zooals wanneer men zegt: schrift op steen; maar ကစွဲ၍ geschrift, van iets bepaalds dat geschreven is, of wordt, of te schrijven is. Doch ကစွဲ၍, het grondwoord van ကစွဲ၍ Kr. *schrijven, heeft de bepaalde beteekenis van geschrift, boek of brief, waarvoor in Ngoko ကစွဲ၍ gezegd wordt. Trouwens aan elk woord van een abstracten zin kan het spraakgebruik een meer concrete beteekenis leenen en hechten. — Van ကစွဲ၍ Ng. en ကစွဲ၍ K.N., hebben, bezitten, wordt het naamwoord in dien objectiven zin gewoonlijk met een *က as sluitletter ကစွဲ၍ en ကစွဲ၍ uitgesproken en geschreven. Misschien is die *က in dit woord ontstaan******

uit den scherpen klank van de *e*, wanneer het woord met de bezittelijke voornaamwoorden *ကျ* en *ဧ* verbonden wordt.

Zulk een grondwoord, dat zelf reeds een objectiven zin heeft, en wel als zelfstandig naamwoord of benaming van het object als voorwerp, is ook *ကျမ်းတေး* Ng., *အံမေး* Kr., dat als zegwoord *krijgen, verkrijgen, orlangen, bekomen*, beteekent, maar als naamwoord *wat verkregen wordt*; terwijl het objectief denominatief *ကျမ်းတေးကျမ်းတေး* of *အံမေးအံမေး* (met verdubbeling van het grondwoord in plaats van de verdubbeling van den eersten medeklinker, omdat het woord met een *am* begint) door het spraakgebruik alleen de beteekenis heeft van *letgeen iemand door de opbrengst van iets*, b. v. van een land, *verkrift*, en *ကျမ်းတေးအံမေး* of *အံမေး*, zonder verdubbeling, in een geheel andere denominative beteekenis in gebruik is. Dat *ကျမ်းတေး* of *အံမေး* nu wordt in dien objectiven zin ook gewoonlijk gebruikt met bijvoeging van een zegwoord, dat een bijzondere wijze van verkrijgen beteekent; b. v. *ကျမ်းတေးပြီ* *wat door vinden verkregen wordt*; *ကျမ်းတေးကွေး* *wat door koop verkregen wordt*; *ကျမ်းတေးမိရ* *wat door stelen verkregen wordt*; en zulk een zamengestelde uitdrukking wordt dan even zoo als een met het aanhechtsel *အံမေး* gevormd objectief denominatief gebruikt. Zoo leest men b. v. in het boek *Rádzá Firangon*, bl. 48, r. 13: *မိမိကျမ်းတေးကျမ်းတေးကွေးကွေး* *gij zijt een opgenomene (of opgeraapte) door den Vorst*; d. i. *gij zijt een door den Vorst tot zich genomen kind*; en drie regels verder: *ကျမ်းတေးကျမ်းတေးမိမိကျမ်းတေးမိမိ* *een gevondene zijt gij door den Vorst*; een door den Vorst gevondene zijt *gij*. Zoo ook in het *Leesboek*, bl. 20, r. 4 v. o.: *မိမိကျမ်းတေးကျမ်းတေးကွေးကွေး* *het niemoe twig, het met niemoejaar door mij gekochte, of dat ik gekocht heb met niemoejaar*; en in Winters *Zamenspraken*, bl. 158, r. 8: *ကျမ်းတေးမိမိကျမ်းတေးမိမိ* *dat van den een of ander door hen geleende geld*. — Van *ကွေး* *koop*, en *ပြီ* *vinden*, is ook wel het objectief denominatief met het aanhechtsel *အံမေး* in gebruik, doch alleen maar als *attribuut van hoodanigheid* en zonder bijgevoegde bepaling van het subject, dus geheel in den zin van een als *bijvoeglijk naamwoord* gebruikt objectief deelwoord; b. v. in *အံမေးကျမ်းတေး* *een gekochte bediende, een slaaf*, en *ကျမ်းတေးမိမိ* *een gevonden kind, een vondeling*.

Op deze wijze is dat *ကျမ်းတေး* of *အံမေး* dan een *hulpwoord* geworden, om den zin van het objectief denominatief uit te drukken, zonder dat het *zegwoord* daarom een *naamwoord* wordt, zoodat men er ook allerlei complementen bij kan voegen, die wel met een zegwoord, maar niet wel met een naamwoord, verbonden kunnen worden. Maar zoo als *hulpwoord*, waarbij op de eigenlijke beteekenis van het woord niet meer gelet wordt, gebruikt men in *Krárá* in plaats van *အံမေး* veelal *အံမေး* of *မိမိ*, dat eigenlijk de *Krárá*-vorm van *မိမိ* is, een woord, dat eigenlijk in een ander geval, waarover later, maar ook in het hier bedoelde, in *deftig Ngoko* voor het gebruikelijke *ကျမ်းတေး* gebezigd wordt. Zoo b. v. in de

Zamenopr. bl. 157 ond.: అనుభవములు వేరువేరుగా నున్నవి అనుభవములు వేరువేరుగా నున్నవి
విభిన్నములుగా నున్నవి geld dat zij van den een of ander geleend hebben of dat zij
gewonnen hebben met dobbelen.

En zoo als hulpwoord wordt dat గానములు en అనామకము of అనామకము of అనామకము
అనామకము dan verder ook gebruikt bij allerlei andere zegwoorden, die niet juist een
wijze van verkrijgen beteekenen, hetzij om zóó om de een of andere rede den vorm
van het zegwoord te behouden, hetzij omdat het objectief denominatief niet in gebruik
is. Zie hier eenige voorbeelden. Zoo vindt men in de 1001 Nacht, II, bl. 19, r. 5:
అనామకములు అనామకములు అనామకములు అనామకములు అనామకములు het door hem
gezoonde monster twee besag ik; en r. 4 v. o.: అనామకములు అనామకములు అనామకములు
అనామకములు అనామకములు అనామకములు hoe groot ook de hooveelheid mogt
zijn van hetgeen ik zou willen verkoopen, zij zouden het wel willen
hebben; in Winters Zamenopr. bl. 173, 4 v. o.: అనామకములు అనామకములు అనామకములు
అనామకములు అనామకములు అనామకములు om (den schoenmaker) te vragen naar de laarzen
die ik hem laat maken; bl. 140, r. 8 v. o.: అనామకములు అనామకములు అనామకములు
అనామకములు అనామకములు అనామకములు om een rijaard, dat hij verlangde
te koop en, te monsteren; bl. 222, r. 3: అనామకములు అనామకములు అనామకములు
అనామకములు అనామకములు అనామకములు omdat de nieuwe rokam,
dien U mij gegeven heeft, buitengewoon scherp is; bl. 156, r. 13 v. o.:
అనామకములు అనామకములు అనామకములు అనామకములు అనామకములు de gister door U afgewerkte
doeken. In dit laatste voorbeeld kan de rede, waarom het hulpwoord gebruikt wordt,
geen andere zijn, dan het complement అనామకము. Zonder dit complement zou men kunnen
zeggen: అనామకములు అనామకములు అనామకములు. En, als men zegt, zooals in de proza-
verkorting der Brèta-jooda, bl. 13, 7 v. o., అనామకములు అనామకములు అనామకములు
అనామకములు de wapens, die zij in de handen hadden, ontzonken hun;
dan is het niet blijkbaar, waarom het hulpwoord gebruikt wordt, en waarom men
niet liever zegt: అనామకములు అనామకములు అనామకములు. De rede moet dan
in het spraakgebruik liggen. Hier schijnt het deze te zijn, dat అనామకములు of అనామకములు
అనామకములు gewoonlijk alleen als benaming van een voorwerp of zelfstandig naamwoord
gebruikt wordt.

202. Maar, gelijk het objectief deelwoord denzelfden zin ook heeft, wan-
neer door het zegwoord, waarvan het afgeleid is, zulk een betrekking van een
subject tot een object niet beteekend wordt, zooals b. v. in *gegaan, gevugt,
gestrand, gestorven, gezeten*; zoo ook het *objectief denominatief*; en dan ook weêr
even goed in den zin van een Gerundium of van een zelfstandig naamwoord,
als in dien van een deelwoord, zoodat het dus ook beteekenen kan, wat in het
Hollandsch *te gaan*, en een *gevlugte* of een *vlugteling* beteekent. En zoo dan
ook, wanneer het afgeleid is van een zegwoord in een *intransitiven* zin,
ofschoon dit anders ook als *transitief* in gebruik is, zooals *hooren*, wanneer
men b. v. zegt: *Hij hoort scherp*. Even zoo eindelijk ook van een benaming

van *hoedanigheid*, daar zulk een woord in het Javaansch even goed tot prédictaat en dus als *zegwoord*, als tot attriboot en dus als bijvoeglijk naamwoord, gebezigd wordt. — Zoo beteekent het *objectief denominatief* dan een *accidentele gesteldheid*, die wel een *objective* gesteldheid is, maar die niet voorgesteld wordt als teweeggebracht of veroorzaakt wordende door een *subject*, maar door *omstandigheden*, of ook door het object zelf of *van self*. En zoo beteekent het ook dikwijls een *onderhevigheid* of *onderworpenheid* aan het een of ander; of een *natuurlijke gesteldheid*, *begaafdheid* of *geaardheid*, zooals in het Hollandsch door een afgeleid bijvoeglijk naamwoord als *sterflijk* of *vergetelijk*, beteekend wordt; of ook een *accidentele hoedanigheid*, zooals in het Hollandsch dikwijls eenvoudig door een bijvoeglijk naamwoord beteekend wordt, wanneer het bij een complement van object als complement van *objective gesteldheid* gebruikt wordt; b. v. wanneer men spreekt van *iets koud eten* of *drinken*. In het Javaansch wordt echter in zulk een constructie alleen dan het *objectief denominatief* gebruikt, wanneer b. v. *koud* zoo veel beteekent als *koud geworden* of *koud gelaten* (niet gewarmd), zoodat het dus niet eenvoudig een hoedanigheid, maar een *accidentele hoedanigheid*, moet aanduiden, of *de wijze hoe iets gedaan* wordt of *gebeurt*. — Zie hier eenige voorbeelden: van *ꦒꦁ* *gang*, grondwoord van *ꦒꦁꦱꦺꦴꦁ* *gaan*, *ꦒꦁꦠꦺꦴꦁ* *te gaan*, wanneer men b. v. zegt *ꦒꦁꦠꦺꦴꦁꦠꦺꦴꦁ* *een uur te gaan*, waarvoor wij zeggen *een uur gaans*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *gevlugten*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁꦠꦺꦴꦁ* *gevlugt*, *gevlugte*, *vlugteling*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *afvallen*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *afgevallen*; *wat afvalt* of *afgevallen is*, *afvalsels*, maar ook *onderhevig aan afvallen*, *ligt afvallend* of *afbrokkelend van aard*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *zich onderwerpen*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *onderwerpen*, *die zich onderwerpt* of *onderwerpen heeft*, *onderworpeling*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *een last laden* (van een vaartuig) of *dragen* (van een lastdier), *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *niet alleen een vracht, last* of *lading*, die geladen wordt, maar ook *om vrachten te dragen*, in *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *lastpaard*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *in den slaap spreken* en *slaapwandelen*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *aan het spreken in den slaap*, of *aan het slaapwandelen onderhevig*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *medelijden*, en *medelijdend*, en *medelijden hebben*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *medelijdend van aard*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *zwak*, en *zwak zijn*, en *uit zwakheid bezwijken*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *onderhevig aan zwakheid*, *zwak van aard* of *natuuri*, *ligt uit zwakheid bezwijkend*, *zwakkelijk*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *beveesd*, *bang*, *vreesen*, *vrees*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *beveesd van aard*, *onderhevig aan vrees*, *vreesachtig*, *bloedhartig*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *willen*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *gewillig van aard*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *geduld*, *geduldig* en *geduld hebben*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *geduldig van aard*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *onbeschaamd*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *onbeschaamd van aard*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *keurig*, *kiesch*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *keurig* of *kiesch van aard*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *vergeten*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *onderhevig aan vergeten*, *vergetachtig van aard*, *vergetelijk*; van *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *gedenken*, *gedachtig zijn*, *zich herinneren*, *heugenis hebben*, *ꦠꦺꦩꦱꦺꦴꦁ* *met geheugen begaafd*, in den zin van *goed van*

gehuegen; van ႏၢၤႏၢၤ grondvorm van ႏၢၤႏၢၤ ႏၢၤႏၢၤ *hooren*, ႏၢၤႏၢၤ *goed* of *scherp* van *gehoor*; van ႏၢၤႏၢၤ grondwoord van ႏၢၤႏၢၤ *witkomen*, *uit* iets voortkomen, ႏၢၤႏၢၤ *uit voortgekomen*, *product* van iets, *afkomstig*, b. v. van Timor; van ႏၢၤႏၢၤ (grondvorm ႏၢၤႏၢၤ) *verleten*, ႏၢၤႏၢၤ *wat in een verleten staat gekomen is*, ook *lempen*, *vodden*; van ႏၢၤႏၢၤ *vochtig*, van den grond, ႏၢၤႏၢၤ *wat van een vochtige gesteldheid is*, *grond die vochtig is door omstandigheden*, zooals in wouden, waar de zon niet in doordringt; van ႏၢၤႏၢၤ *nieuw*, ႏၢၤႏၢၤ *versck*, b. v. van pas gevangene visch, en van alles, wat niet van zich zelf nieuw is, maar wat op nieuw gekregen wordt; van ႏၢၤႏၢၤ *achterblijven*, ႏၢၤႏၢၤ *wat achter gebleven is*, *achterstallig*, *achterstal*; van ႏၢၤႏၢၤ *over*, *overschieten*, ႏၢၤႏၢၤ *overgeschoten*, *wat overgeschoten is*, *overschot*; van ႏၢၤႏၢၤ *genoeg*, *voldoende*, *genoeg* of *voldoende zijn*, ႏၢၤႏၢၤ *genoeg* of *voldoende*, als *accidentele* hoedanigheid, zoodat het eigenlijk beteekent *genoeg* geworden, of *waar men genoeg aan heeft*, als *men het gebruikt*; van ႏၢၤႏၢၤ *juist van pas*, ႏၢၤႏၢၤ hetzelfde als *accidentele* hoedanigheid, *juist gepast*; van ႏၢၤႏၢၤ *koud*, en *koud zijn*, ႏၢၤႏၢၤ *koud*, als *accidentele* hoedanigheid van iets dat *koud* geworden of *koud gelaten* is; van ႏၢၤႏၢၤ *heel*, in *zijn geheel zijn*, ႏၢၤႏၢၤ in *zijn geheel*, van hetgeen in zijn geheel gelaten wordt, b. v. van een lam, dat *heel*, in *zijn geheel*, gebraden wordt; van ႏၢၤႏၢၤ *langzaam*, *zacht* (grondvorm ႏၢၤႏၢၤ), ႏၢၤႏၢၤ of ႏၢၤႏၢၤ *langzaam*, van iets dat langzaam gedaan wordt, *zachtjes*; van ႏၢၤႏၢၤ *vlug*, *snel*, en *snel gaan* of *doen*, ႏၢၤႏၢၤ of ႏၢၤႏၢၤ hetzelfde, wanneer snelheid het *doel* is, zoodat men b. v. zegt ႏၢၤႏၢၤ *hij loopt snel*, wanneer men eenvoudig zeggen wil, dat zijn gang snel is, maar ႏၢၤႏၢၤ, wanneer men zeggen wil, dat iemand *snel loopt om snel te loopen*, en dus: *hij loopt met spoed*, zoodat hij *spoed* maakt, of met *versnelde* schreden; van ႏၢၤႏၢၤ *kort*, *beknopt*, en *kort* of *beknopt zijn*, ႏၢၤႏၢၤ *beknoptelijk*, op een *beknopte wijze*, ook *om kort te gaan*, wanneer namelijk *kortheid* of *beknoptheid* het *doel* is; van ႏၢၤႏၢၤ *vroeg*, 's *morgens*, en *vroeg zijn*, ႏၢၤႏၢၤ of ႏၢၤႏၢၤ *vroegtijdig*, b. v. *ergens naar toegaan*, zoodat het vroegtijdig *geschiedt* en zóó, dat dit het *doel* is; van ႏၢၤႏၢၤ *leven*, ႏၢၤႏၢၤ *levend van aard*, van planten, die uit haar aard zoo gesteld zijn, dat zij niet ligt sterven, maar welig voortkomen; ook *levend*, als een *accidentele* gesteldheid, waarin iemand *gelaten wordt*, b. v. als men zegt: *iemand levend begraven* (terwijl men toch b. v. zegt: ႏၢၤႏၢၤ *levend gepakt worden* of *in handen vallen*, omdat *levend* zoo niet een *accidentele* gesteldheid, maar een *subjectiven* toestand beteekent); van ႏၢၤႏၢၤ uit den grond *opschieten* of *uitschieten*, *opgroeijen*, ႏၢၤႏၢၤ of ႏၢၤႏၢၤ *opgeschoten*, *opgeschoten gewas*, *onkruid*; en van ႏၢၤႏၢၤ *wassen*, ႏၢၤႏၢၤ *gewas*.

Minder duidelijk valt soms de eigenlijke beteekenis van den vorm in het oog, wanneer zulk een objectief denominatief de naam geworden is van een soort van *concrete*

᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ, benaming van het gewone kleed van den Javaan om het benedenlijf, ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *gebèdèd*, in de *Bèbèd* gekleed, met een *Bèbèd* aan; en van ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ, benaming van een staatsie-bèbèd, ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *gedèdèd*, met een staatsie-bèbèd aan; van ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ, benaming van een Javaanechen dolk of ponjaard, ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *gedolkt*, geponjaard, met een dolk in den gordel; van ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ, naam van het leesteeken voor den klinker *oe*, ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ, van een dichtregel, met een *Soekoe* (in de laatste lettergreep); van ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *woud*, bosch, ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *wild*, als een door het leven in het woud bekomene geardheid, zoodat b. v. ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ niet een *boschmensch* beteekent in den zin van een *bewoner van het woud* (dit is ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ), maar een *wilde*, een *wildeman*; van ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ, lid van riet, ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *eig. geleed*, met leden, iets dat geleed is, en zoo als *Kramè*-benaming van *bamboe*- en *suikerriet*; van ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *daglooner*, ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *dagloonersgeld*, wat gegeven wordt om een daglooner te hebben; van ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *niterlijke hoodanigheid*, vorm of kleur; ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ of ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *een gedaante*, een *gestalte*, een voorwerp dat zich door de wijze, waarop het gevormd is, onderscheidt; van ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ, *ei*, ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ om de eijeren, b. v. kippen houden, d. w. z. zoo kippen houden, dat de eijeren het doel zijn; van ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ *groot*, ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ om iets *groots*, b. v. spelen, d. w. z. *graf* spelen (want wat het grondwoord ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ beteekent, *groot*, dat wordt in het objectief denominatief niet als benaming van *hoodanigheid* in den zin van een bijvoeglijk naamwoord, maar als benaming van een voorwerp als object in den zin van een zelfstandig naamwoord, voorgesteld; van ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ, *klein*, ᠘ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ om een *kleinigheid*, b. v. spelen.

204. Uit het bovenstaande is dan gebleken, hoe het objectief denominatief, zelfs wanneer het van een zelfstandig naamwoord is afgeleid; in beteekenis overeenkomt niet alleen met het *objectief deelwoord*, maar ook met het *Gerundium* der Indo-germaansche talen, en dus zoo wel den zin van het *Imperfectum* als van het *Perfectum* heeft. Behalven dat is nog op te merken, dat het ook dikwijls den zin heeft van hetgeen men in de Latijnsche grammatica het *Gerundivum* noemt (zooals in *moribundus*, in het Fransch *moribond*), en dat in het Hollandsch uitgedrukt wordt door het *Gerundium* bij een zegwoord, dat een *blijvenden* of *voortdurenden toestand* beteekent (b. v. in *staan* of *sitten te wachten*, *hangen te svingeren*, *liggen te spartelen*), of anders door het *subjectief deelwoord* met het woordje *al* er voor (b. v. *al wachtende heen en weer wandelen*). In het Javaansch wordt het uitgedrukt door het *objectief denominatief*, en wel door daaraan den zin van het *Perfectum* en *Imperfectum* tegelijk te geven. Het beteekent dan namelijk een *reeds bestaande accidentele gesteldheid* van een persoon of zaak, *om iets te doen*, hetzij dat dit reeds begonnen, maar nog verder te doen, of nog niet begonnen, maar nog eerst te doen is. Het wordt of als *complement* van een ander zegwoord, of zelf als *zegwoord* gebruikt, zoodat b. v.

van *anānā*, grondwoord van *anānā* *staan*, *anānā* *aan* *anānā* in het eerste geval zooveel als *al staande* beteekent (b. v. *al staande met elkander praten*), en in het laatste geval zooveel als *blijven te staan*, of, om het zoo uit te drukken, *staan te staan*, dat wil zeggen *reeds staan maar ook nog te staan hebben*. Andere voorbeelden zijn van *anānā*, grondvorm van *anānā* iemand of iets *schommelen*, *wiegen*, *anānā* *te schommelen*, en vanhier als zelfstandig naamwoord *iets om te schommelen* of *om mee te schommelen*, *een schommel*, *een wieg*; maar als complement in een gezegde z. v. a. *al schommelend* of *aan het schommelen*, en zelf als zegwoord *aan het schommelen zijn*, of *staan* of *zitten* of *liggen te schommelen*; van *anānā* of *anānā*, grondwoord van *anānā* *met de vlakke hand tasten*, *anānā* of *anānā* *al tastende*; van *anānā* *op handen en voeten kruipen*, *anānā* *al kruipende*, of *liggen te kruipen*; van *anānā* *op den grond kruipen*, *anānā* *al kruipende op den grond*, of *op den grond liggen te kruipen*; van *anānā* (grondvorm *anānā*) *spartelen*, *anānā* *al spartelend*, of *liggen te spartelen*; van *anānā* (grondvorm *anānā*) *de handen uitstrekken om iets te grijpen*, *anānā* *de handen uitstreckende*, of *de handen uitgestrekt houden*; van *anānā* (grondvorm *anānā*) *stuiptrekken*, *met krampachtige beweging de leden stijf uitstrekken*, *anānā* *al stuiptreckende*, of *liggen te stuiptrekken*; van *anānā* *loop*, *anānā* *loopen*, *gaan loopen*, maar *anānā*, *loopen*, van een kind, eig. *aan het loopen zijn*, of *loopen om te loopen*; ook benaming van een kind van dien ouderdom, dat het *aan 't loopen komt* of *begint te loopen*; van *anānā* *vaartuig*, *schuit*, *anānā* *een vaartuig of schuit gebruiken*, maar *anānā* *aan het varen zijn*, *varen om te varen*, *schuitjevaren*, *spelevaren*; en van *anānā* *Kr.* *water*, *anānā* *wateren*, *zijn water lozen*, terwijl het werkwoord *anānā* in het geheel niet in gebruik is, ofschoon ook dit reeds die beteekenis zou kunnen hebben, gelijk in Ngoko van *anānā* *pis*, *anānā* *piessen* beteekent. Zulk een woord is eindelijk ook van *anānā* *slapen*, *anānā* of *anānā* *te slapen liggen*, of ook wel *zitten*, ofschoon juist niet in dien zin, die aan deze uitdrukking in het Hollandsch gehecht wordt, van iemand die reeds werkelijk slapende is, maar van iemand, die nog wel niet ingeslapen is, maar reeds in een gesteldheid is, die geschikt is om te slapen, en dus *liggen* of *zitten om te slapen*.

Het boven aangevoerde grondwoord *anānā* of *anānā* van *anānā* is gevormd van *anānā* en dit door verdubbeling van de eerste letter van het grondwoord *anānā* waarvan ook, met het voorvoegsel, *anānā* gevormd is. Het is dus een *accidenteel Passief*. Hetzelfde is ook naar alle waarschijnlijkheid de vorm van de grondwoorden der twee voorafgaande voorbeelden, en zoo van andere meer.

Zulk een objectief denominatief in den zin van het Gerundivum is ook *anānā* *anānā* *biggelen*, van tranen, tegelijk, even als dit Hollandsche woord, een frequentative vorm, van *anānā*, door verdubbeling van de eerste letter ge-

vormd van den grondvorm $\eta\alpha\sigma\sigma\alpha\sigma\eta$, dat een klanknabootsend woord schijnt te zijn, te vergelijken met $\eta\alpha\sigma\sigma\alpha\sigma\eta$ doorsijpen, waarvan $\eta\alpha\sigma\sigma\alpha\sigma\eta$ aanhoudend doorsijpen en doordruipen beteekent.

205. Verder moet omtrent het spraakgebruik van het objectief denominatief opgemerkt worden, dat het ook gevormd wordt van benamingen van een zekere *hoeveelheid* of *maat*, om een *accidentele* gesteldheid te beteekenen als een *wijze hoe of waarop iets plaats heeft*, gebeurt of geschiedt; zooals b. v. van $\alpha\mu\sigma\eta\sigma\eta$, *honderdial*, waarvan $\alpha\mu\sigma\eta\sigma\eta$ *honderd*, $\alpha\mu\sigma\eta\sigma\alpha\sigma\eta$ *bij honderden of bij de honderd* (b. v. *verkocht worden*); van $\alpha\mu\sigma\eta$ *stuk*; waarvan $\alpha\mu\sigma\eta$ *één*, eig. *een stuk*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *alleen* iets doen; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *pond*, $\alpha\mu\sigma\eta\sigma\eta$ *pondsgewijze, bij het pond*; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *bottel, flesch*; $\alpha\mu\sigma\eta\sigma\eta$ *bottelsgewijze, bij de flesch*; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *helft*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *bij helften*, of *bij de helft*; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *Spaansche mat*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *bij*, of *in*, *Spaansche matten*; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *maand*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *bij de maand* of *bij maanden* (b. v. *betaald worden*). En zoo dan ook van zamenstellingen met telwoorden; b. v. van $\alpha\mu\sigma\eta$ *drie maanden*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *bij de drie maanden*; en even zoo van $\alpha\mu\sigma\eta$ *steek*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *in drie steken*; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *een groote maat*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *bij de groote maat* (zie 1001 *Nacht*, II, bl. 19, r. 8; vrg. r. 1).

206. Ook dient het objectief denominatief om een voorwerp te benoemen als iets, wat niet *uit zich zelf* of *uit zijn eigen natuur* (als *subjeet*) zoodanig is, als waarnaar het genoemd wordt, maar slechts door een *accidentele gesteldheid*, namelijk als iets dat zoodanig (als *object*) *gemaakt* is of als zoodanig *gebruikt*, of ook wel *beschouwd* wordt, en dus niet eigenlijk en wezenlijk, maar slechts in een oneigenlijken zin, of bij vergelijking, dat is, wat het grondwoord beteekent. Zoo b. v. van $\alpha\mu\sigma\eta$ of $\alpha\mu\sigma\eta$ *een gat of kuil* in den grond van de natuur, $\alpha\mu\sigma\eta$ of $\alpha\mu\sigma\eta$ *een gemaakt gat, een gegraven kuil*; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *een natuurlijk oor*, van een mensch of beest, $\alpha\mu\sigma\eta$ *een gemaakt oor*, b. v. van een pot; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *paard*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *een gemaakt of nagebootst paard, een paard als kinderspeelgoed*, ook wat *als een paard gebruikt* of *beschouwd* wordt, *een stokpaard*; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *kind*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *een pop* (iets dat als een kind beschouwd wordt); ook een *kleine* (als ware het een kind), b. v. $\alpha\mu\sigma\eta$ *een kleine berg*; ook *rente* (wat een kapitaal als het ware teelt); van $\alpha\mu\sigma\eta$ *been, beenderen*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *geraamte, schets*; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *broeder*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *een vriend*, iemand die als broeder beschouwd wordt; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *rivier*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *een sloot, waterleiding of beekje*; van $\alpha\mu\sigma\eta$ *zee*, $\alpha\mu\sigma\eta$ *een kleine zee, een meer als een zee, een groot meer*.

207. Behalven dat wordt dit objectief denominatief ook als *eigenaam* gebruikt om een *plaats* naar iets te benoemen, gewoonlijk naar den persoon of de klasse van menschen, waardoor de plaats bewoond wordt. Zoo b. v. van $\alpha\mu\sigma\eta$ *de Prudatá*, naam van een regtbank, $\alpha\mu\sigma\eta$ naam van de plaats

op de *Aloen-aloen* waar die *regtbank* gehouden wordt; van *anānam* ၂၀၇, eigennaam van een prins, *anānam* ၂၀၇ het *Adi-nāgārāsche*, als benaming van dat gedeelte van de hoofdplaats Soerakarta, waar Adi-nāgārā woont; van *anayay*, priester, *anayay* de *priesterwijk*; en desgelijks vele andere benamingen van wijken op de hoofdplaats te Soerakarta.

Andere worden in den vorm van het transitief Passief benoemd, gelijk daarvan voorbeelden gegeven zijn in § 178; andere met het voorvoegsel *as* er voor, zooals *asānam* ၂၀၇ de *wijk der Chinesen*, de *Chinesche kampong*, en *asakam* ၂၀၇ de *slagerwijk*. Eenige worden op tweedrield wijze genoemd. Zoo zegt men *anānam* ၂၀၇ (§ 178) en *asakam* ၂၀၇ voor het *Mangko-nāgārāsche*; *anayay* ၂၀၇ en *anayay* ၂၀၇ voor de *Residentie*, het *Residentie-huis*, de *setel van den Resident* op de hoofdplaats; *asakam* ၂၀၇ en *asakam* ၂၀၇ de *begraafplaats*, *asakam* ၂၀၇ en *asakam* ၂၀၇ de *borduurderwijk*, *asakam* ၂၀၇ en *asakam* ၂၀၇ de *paardemarkt*; en de *anayay* ၂၀၇, of *priesterwijk*, wordt ook wel *asakam* ၂၀၇ genoemd. — De vorm van het transitief Passief, met het voorvoegsel *an*, heeft meer bijzonder de beteekenis van *hof*, *paleis* of bepaalde, vaste *woning* van een aanzienlijk persoon of beambte. Zoo wordt een buurt nog *anayay* ၂၀၇ genoemd, omdat daar vroeger de vaste woning van den *anayay* ၂၀၇ of *markmeester* was. De benaming met het voorvoegsel *as* heeft meer bijzonder de beteekenis van een *plaats* of *wijk*. De benaming zonder een van die beide voorvoegsels, eenvoudig als *objectief denominatief*, beschouwe men als een *kortere* benaming, die noch het één, noch het ander *uitdrukkelijk* beteekent, maar alleen als *eigennaam* tot onderscheiding dient. In eigennamen verliest trouwens de grammatische vorm zijn bijzondere beteekenis.

Op gelijke wijze heeft men ook eenige concrete *voorwerpen* naar een ander voorwerp, hetzij persoon of zaak, benoemd, wanneer zij een *plaats* voor zulk een persoon of zaak beteekenen; b. v. *asakam* ၂၀၇ *smedertij*, *smides*, van *asakam* ၂၀၇ *smid*, en als *smid werken*, *smiden*, en *asakam* ၂၀၇ *inktkoker*, van *asakam* ၂၀၇ *inkt*; maar vooreerst zou men kunnen aannemen, dat in zulke appellativen bij verkorting het voorvoegsel *as* wordt weggelaten: want men zegt ook met dat voorvoegsel *asakam* ၂၀၇ en *asakam* ၂၀၇ en, indien men dit niet aannemt, dan is de beteekenis van den vorm van zulk een benaming toch niet anders te beschouwen, als b. v. die van *asakam* ၂၀၇ *wat men voor een daglooner geeft*, om zija dienst te hebben (§ 208). Het begrip van het *algemeene voorwerp*, waarvan het denominatief een bijzonder soort beteekent, en dat *asakam* ၂၀၇, *plaats*, of *asakam* ၂၀၇ *huis*, *gebouw*, bij *asakam* ၂၀၇ is, *asakam* ၂၀၇ *vat*, *wat dient om er iets in te doen*, bij *asakam* ၂၀၇, en *asakam* ၂၀၇ *geld*, of *asakam* ၂၀၇ *loon*, bij *asakam* ၂၀၇; dat begrip van het algemeene voorwerp wordt door het objectief denominatief niet bepaald; het aanhechtel *asakam* ၂၀၇ beteekent op zich zelf geen *plaats*, even min als *vat* of *geld*.

208. Verder heeft dit objectief denominatief nog een beteekenis, die in den eersten opslag zou kunnen schijnen met de hierboven beschouwde geenerlei

overeenkomst te hebben, maar waarvan de verwantschap toch reeds uit het Hollandsch blijken kan; namelijk een *collective* beteekenis, zooals in de objective, met het voorvoegsel *ge* gevormde woorden *geboomte*, *gebladerte*, *gebloemte*, *gebeente*, *gestarnte*, *gebergte*, *gedierte*, *gevogelte*. Zoo wordt namelijk een aantal voorwerpen benoemd, dat beschouwd wordt als één geheel uit te maken, en wel als een *object*, hetwelk zijn *gesteldheid* heeft door datgeen, waarnaar het benoemd wordt, en dus door de voorwerpen, die het geheel *uitmaken*. — Om deze zoo bijzondere beteekenis van de andere te onderscheiden, kan men het objectief denominatief in dezen zin gevoeglijk het *collectief naamwoord* noemen. — Zoo, en gewoonlijk met herhaling van de eerste letter, b. v. van *හෙඹු*, *hout*, *houtgewas*, *boom*, *හෙඹුකෑයා* of *හෙඹුකෑයානු* *geboomte*; en even zoo van *කඹු* of *කඹුකඹු* *stam*, *stamgewas*, *boom*, *කඹුකඹුනු* insgelijks *geboomte*; van *ගමනිඳියා* *blad*, *ගමනිඳියානු* of *ගමනිගමනිඳියානු* *gebladerte*, *loof*; en even zoo van *ගැටහෙඹු*, *wortel*, *ගැටහෙඹුකෑයානු*, ofschoon wij in het Hollandsch niet even zoo *gewortelte*, maar in het meervoud *wortels* zeggen; van *බිඳු*, *bloem*, *බිඳුකෑයා* of *බිඳුබිඳුකෑයානු* *gebloemte*, *bloemen*; van *තැට* *plas*, *waterpoel*, *තැටනු* of *තැටතැටනු* *een aantal poelen bij elkander*, *een plaats waar veel poelen bij elkander zijn*. — En zoo ook in het Javaansch van woorden, die zelf reeds een collectieven zin hebben of ten minsten gewoonlijk in dien zin gebruikt worden, om *een meer of min groote hoeveelheid* als één voorwerp te beteekenen; maar in dit geval zonder herhaling van de eerste letter; b. v. van *ඇතැ*, *riet*, *ඇතැතැ* *rietbos*; van *දැඳුනු* *modder*, *දැඳුනු* *modderpoel*; van *කැඳුනු* *slik*, *කැඳුනු* *slikplas*. — Even zoo ook verder van *තෙවර*, zooals van *හතර* *honderdtal*, *හතර* *honderden*, *een aantal honderden bij elkander*; en van *දස* *duizendtal*, *දස* *duizenden*; en desgelijks van woorden, die een voorwerp van een *zekere grootte* als maat beteekenen en tot *zamengestelde benamingen van hoeveelheid* gebruikt worden; b. v. van *මාස* *maand*, waarvan b. v. *දෙමාස* *twee maanden*, als collectief *දෙමාස* *maanden*, *maanden lang*.

209. Ook heeft men in het Hollandsch vele niet van naamwoorden, maar van zegwoorden afgeleide objective benamingen met het voorvoegsel *ge*, zooals *geloop*, *geween*, *gezucht*, *gestamp*, *geduw*, *gestoot*, *gedrang* en *gestuister*, die ook een *collective* beteekenis hebben, daar zij een *meervoud* als één geheel beteekenen. Zoo beteekent *geloop* een *gesteldheid*, die veroorzaakt wordt door het *vele loopen* van één persoon, of door het loopen van *meer dan één persoon* tegelijk. In het Javaansch wordt insgelijks het objectief denominatief van een zegwoord gevormd in den zin van een *collectief naamwoord*, doch alleen zoo, dat het een *gesteldheid* beteekent, *die teweeggebracht wordt of tot stand komt door meer dan één*, al is het dan ook maar door de deelneming van velen door hun tegenwoordigheid. Zoo beteekent het grondwoord *කඹු* reeds *geween*, *geschrei*,

als een objective toestand of gesteldheid, die gebeurt, hetzij die teweeggebracht wordt door één of door meer dan één persoon, en vandaar *ἑνὸς ἄλλοις* *weenen*; maar *ἑνὸς ἄλλοις* *geween*, *geschrei*, als collective benaming van het geween of geschrei van meer dan één persoon met elkander, en dus als één geheel beschouwd, of, om het zoo uit te drukken, een *weenspartij* of *schreipartij*. Zoo van *ἄλλοις ἄλλοις* *dans*, ook *danseres*, *ἄλλοις ἄλλοις* *dansen*, en *ἄλλοις ἄλλοις* *gedans van velen met elkander* of een *danspartij*; van *ἄλλοις* *afhaling*, *ἄλλοις* *iemand afhalen* of *inhalen*, *ἄλλοις* *afhaling* of *inhaling*, als een openlijke, feestelijke plegtigheid, die door velen geschiedt; van *ἄλλοις*, *aanstelling* van een ambtenaar, *ἄλλοις* *openlijke aanstelling* als een *feestelijke partij*; van *ἄλλοις*, *straatroover* of *struikroover*, *ἄλλοις* *straatroof plegen*, *ἄλλοις* *of een aantal straatrovers bij elkander*, *een rooverbende*, volgens § 208, *of straatrooverij*, *een door een bende gepleegds straatroof*. Zoo ook *ἄλλοις ἄλλοις* *een gevecht van twee of meer personen met elkander*, *een vechtpartij*; *ἄλλοις* *een wedloop* of *harddraverij*; *ἄλλοις* *een tournooi of steekspel*.

210. Maar zulk een collective benaming van een objective door twee of meer personen tot stand komende of teweeggebrachte gesteldheid wordt nu ook zeer dikwijls in den zin van het Gerundivum (§ 204) tot *prédicaat* of *complement* toegeschreven aan een subjeet, om te beteekenen, dat het subjeet *met een ander*, of, wanneer het subjeet meer dan één persoon beteekent, *met elkander*, *in die gesteldheid is*; en in deze beteekenis, waarin de eerste letter van het woord veelal herhaald wordt, kan het, tot onderscheiding van het *collective naamwoord*, gevoeglijk het *collectief zegwoord*, of, daar het toch een gesteldheid of objectiven toestand beteekent, het *collectief toestandswoord* genoemd worden. Zoo beteekent het zoo even genoemde *ἄλλοις ἄλλοις*, *een gevecht van twee of meer met elkander*, als zegwoord, en dan veelal *ἄλλοις ἄλλοις*, van één persoon, *met een ander*, en van meer dan één, *met elkander*, *in gevecht zijn* of *een gevecht hebben*, en dus *met een ander* of *met elkander vechten* of *aan het vechten zijn*. Zoo ook *ἄλλοις* *gevecht met wapentuig*, als eenvoudige benaming van een accident, ook als zegwoord *vechten*; maar *ἄλλοις*, als collectief naamwoord, *gevecht met een ander* of *met elkander*, *oorlog*, en, als collectief zegwoord, en dan gewoonlijk *ἄλλοις ἄλλοις*, *met een ander* of *met elkander in gevecht of oorlog zijn*, *met een ander* of *met elkander vechten* of *aan het vechten zijn*, of *oorlogen*. Even zoo worden als zegwoorden gebruikt *ἄλλοις ἄλλοις* of *ἄλλοις ἄλλοις* *met een ander* of *met elkander gezeten* (of *aan het zitten*) *zijn*, *bij een ander* of *zamen met elkander zitten*, van *ἄλλοις* *zitten*; van *ἄλλοις* *voltallig bij één*, *allen bij één zijn*, *ἄλλοις* *met anderen* of *met elkander voltallig bij één zijn*; van *ἄλλοις*, *raad*, *ἄλλοις* *beraadslagen*, maar *ἄλλοις ἄλλοις* of *ἄλλοις ἄλλοις* *met een ander*, of *met elkander*, *aan het beraadslagen zijn*, of *zamen beraadslagen*; van *ἄλλοις* *overdenking*, *overweging*, *overleg*, *ἄλλοις* *overdenken*, *overwegen*, *overleggen*, maar *ἄλλοις ἄλλοις*

met een ander, of met elkander, overwegen of overleggen; van *ἄλλοι* spreken, *ἄλλοι* of *ἄλλοι* met een ander, of met elkander, aan het spreken of in een gesprek zijn, of een gesprek hebben, of samen spreken; van *ἄλλοι* bijeenkomst, *zamenkomst*, *ἄλλοι* met iemand *zamentreffen*, iemand *ontmoeten*, maar *ἄλλοι* of *ἄλλοι* met een ander of met elkander een *bijeenkomst* of *zamenkomst* hebben; van *ἄλλοι* grondwoord van *ἄλλοι*, *verhuizen*, *ἄλλοι* *ἄλλοι*, van velen gezegd, *met elkander aan het verhuizen zijn* of *verhuizen*. — Dikwijls hebben zulke collective zegwoorden van zelf een *wederkeerige* beteekenis: want *met een ander* of *met elkander aan het vechten zijn* beteekent van zelf, ook in het Hollandsch, *tegen een ander of elkander vechten*; en zoo is de beteekenis *wederkeurig*. Zoo ook van *ἄλλοι* grondwoord van *ἄλλοι* *werpen*, *gooijen*, *ἄλλοι* of *ἄλλοι* *met een ander* of *met elkander aan hetwerpen zijn*, en dus *elkander, de één den ander,werpen*; van *ἄλλοι* grondvorm van *ἄλλοι* *tegen* iemand of iets *aanrijden*, *ἄλλοι* *tegen malkander aanrijden*; van *ἄλλοι*, grondvorm van *ἄλλοι* *omarmen*, *omhelzen*, *ἄλλοι* of *ἄλλοι* *elkander, de één den ander, omhelzen*; van *ἄλλοι* *antwoord*, grondwoord van *ἄλλοι* *antwoorden*, *ἄλλοι* *op elkander antwoorden*, van geluiden, die tegen elkander in klinken; van *ἄλλοι* *komaan! laten wij!* dat volgens § 104 ook *komaan roepen* beteekenen kan, *ἄλλοι* *malkander te hulp roepen* om iets te *zamen te verrigten*; van *ἄλλοι*, grondwoord van *ἄλλοι* *met het geweer schieten*, *ἄλλοι* of *ἄλλοι* *elkander, de een den ander, of tegen elkander, schieten*; van *ἄλλοι* grondwoord van *ἄλλοι* *met de vuist slaan*, *ἄλλοι* of *ἄλλοι* *elkander met de vuist slaan*; van *ἄλλοι*, grondwoord van *ἄλλοι* *met een wapentuig*, zooals een dolk of degen, *steken*, *ἄλλοι* of *ἄλλοι* *elkander, de een den ander, met een wapentuig steken, tegen elkander met den dolk of degen vechten*; en even zoo meer dergelijke, die een *zamen met*, dat is *tegen, elkander vechten of strijden* beteekenen. — In deze *wederkeerige* beteekenis is het *collectief zegwoord* wel te onderscheiden van den *wederkeerigen* of *wederzijdschen vorm* van het zegwoord (§ 185 vlgg.). Alleen deze laatste vorm stelt eigenlijk iets voor als van *weerskanten* of *over en weer geschiedende*, terwijl het *collectief zegwoord* alleen een *accidentele gesteldheid van twee of meer met elkander* beteekent.

In deze *collective* beteekenis is het, dat, wanneer de *a* van het aanhechtsel *ἄλλοι* met den eindklinker van het grondwoord inéénsmelt, somtijds het aanhechtsel nog eens aan het woord gehecht wordt: zie de aanm. bij § 199. Zoo wordt voor *ἄλλοι* of *ἄλλοι* *met een ander* of *met elkander van gedachten wisselen* of *over een onderwerp spreken*, van *ἄλλοι* *gevoel, zin*, ook *ἄλλοι* gezegd.

211. Uit het menigvuldig gebruik van het *objectief denominatief* als *collectief zegwoord*, om een *met een ander strijden* te beteekenen, is het eindelijk te verklaren, dat een woord van dezen vorm met een ander woord als *objectief com-*

plement ook gebruikt wordt in den zin van *met een ander wdden of wddijveren om hetgeen door de beide woorden beteekend wordt*. Zoo beteekent van հիւսկող վաղ, snel, en գրելու գրել սփայլալիկ սփայլալիկ *met een ander wddijveren in het vlag of snel schrijven, met een ander om het smelst schrijven*. Het objectief denominatief հիւսկող beteekent namelijk een accidentele gesteldheid, *soodat men snelheid als object ten doel heeft*, en dus, bij vergelijking, *om het smelst*. Dit vereenigd met գրելու գրել, *schrijven*, als complement van het voorwerp, waarin men snelheid ten doel heeft, geeft, wanneer het als prédictaat aan een persoon wordt toegeschreven, den zin van *om het smelst schrijven*. Zoo ook van զարեւոյ բրած, met բաւալ borst, սփայլալիկ of սփայլալիկ սփայլալիկ eig. *om het breedst van borst*, en, als prédictaat, *met een ander sich meten of wdden, wie het breedst van borst is*; en van գաւոր, grondvorm van աղաւոր of եղաւոր nemen, met մտնող *hoofddoek*, գաւոր-աղաւոր-մտնող *om elkanders hoofddoek wdden*, eigenlijk *om het nemen van den hoofddoek*.

Ook in սփայլալիկ in plaats van սփայլալիկ is het aanhechtsel աղաւոր nog eens aan het woord gehecht, om de collective beteekenis meer uitdrukkelijk aan te duiden. Zie de aanmerking bij de vorige paragraaf.

OVER HET AANHECHTSEL անիցող

212. Even als het aanhechtsel աղաւոր en alle aanhechtsels, die met geen anderen medeklinker, dan met een ա, beginnen, wordt ook het aanhechtsel մտնող aan een woord, dat op een medeklinker uitgaat, zóó aangehecht, dat die medeklinker in de uitspraak met den klinker van het aanhechtsel verbonden, en in het schrift verdubbeld wordt (§ 15); b. v. in պարտեւոր (woedoenēs) *een bloedsweer of bloedsveren hebben*, van պարտեւ, en բարձր մտնող *barāšn melaatsch zijn*, van բարձր *melaatsch of melaatschheid*. — Maar, indien het grondwoord op een klinker uitgaat, smelten de klinkers niet in één, maar wordt er de neusletter ու tusschenin gevoegd; b. v. in տանիցող (tāšēn) *verroest*, van տան *roest*.

213. Even als in klank, zoo is ook in *beteekenis*, dit aanhechtsel zeer na aan het aanhechtsel աղաւոր verwant. Even als dit, geeft het aan het woord de beteekenis van een *accidentele gesteldheid*, doch alleen in den bepaalden zin van een *ongesteldheid of slechte gesteldheid*, van een *behebdheid met een kwaal of gebrek*. Zoo in de zoo even aangehaalde voorbeelden: zoo ook van ուտն *ziek*, ուտն *ongemak, ongesteldheid*, ուտնիցող *met ongemakken of ongesteldheden behebd of behebd zijn*; van կրտն *de kinderpokken*, կրտնիցող *de kinderpokken hebben*; van մողտեւոր, *de spruw*, մողտեւոր *de spruw hebben*; van գաղաւոր, *de jicht*, գաղաւորիցող *de jicht hebben*; van մաղտ *een steenpuist op het hoofd*, մաղտիցող *zulk een steenpuist hebben*; van տանիցող, *jeukte*, տանիցող *jeukte*

hebben; van *අඟහලා*, *grijs haar*, *අඟහලින* *grijs haar hebben van ouderdom*; van *කනුදා* *verblindend*, *schitterend*, *කනුදානින* *verblind*, of *verblind zijn*, *van iets dat schittert*; *සිහිනින* *slapen*, van een lid. En zulk een woord is ook van *බඩ* of *දු*, *gram*, *misoogd* of *misoogdheid*, *දුනින* *vergramd*, *vertoorn*, als een *accidentele gesteldheid*, *waaraan iemand lijdt*, als een *passie* (in het Hoogduitsch *Leidenschaft*); en hiervan is dan weêr het transitive werkwoord *කුනින* gevormd, dat iemand *zijn gramschap tomen* beteekent.

214. In denzelfden zin wordt het aanhechtsel *නින* ook tegelijk met den vorm van het accidenteel Passief (§ 163) gebruikt. Zoo beteekent *කනුදානින* *van iets schitterends verblind*, of *verblind zijn*, en *කකනුදානින* nagenoeg hetzelfde, maar als een behebdheid, die men *gekregen* heeft of waartoe men *geraakt* is. Zoo ook van *කබන*, *koud*, *කබනින* *de koude koorts hebben*; van *ඔදන*, *heet*, *කඔදන* *van de hitte der zon lijden* of *ongemak hebben*.

De excessief of overmatige trap.

215. In de Javaansche taal heeft men geen grammatische vormen voor den Comparatief of den Superlatief, maar wel voor den *Excessief* of den *overmatigen trap*, die in het Hollandsch uitgedrukt wordt door het voorzetsel *te vóór* een adjectief, of door zamenstelling met het bijwoord *over*, zooals in *te groot* of *overgroot*, of ook wel door andere bijwoorden, zooals *overmatig*, *bovenmatig* en *uitermate*. In het Javaansch wordt de *Excessief* gevormd door het voorvoegsel *ම*, dat ook eigenlijk zoo veel als *tot* of *te* beteekent (§ 163), tegelijk met het aanhechtsel *නින*, zoodat de vorm een *accidentele gesteldheid* beteekent *tot dien graad toe*, dat het een *euvcl* of *gebrek* is; b. v. van *ඔද* *hoog*, *මඔදන* *te hoog*; van *කැන* *erg*, *මකැන* *uitermate erg*, *al te erg*.

216. De voorstelling van een *overmatigen trap* als een *euvcl* of *gebrek* schijnt echter in de taal niet de oorspronkelijke geweest te zijn. Want in eenige woorden wordt het aanhechtsel niet als *නින*, maar als *න*, uitgesproken; wat een overblijfsel uit een vroegeren tijd schijnt te wezen: b. v. in *මතරන* of *තරන* *te veel*, van *තරන* of *තරන* (grondwoord *තරන*) *veel*; ofschoon men in de spreektaal nu ook wel *මතරන* en *තරන* zegt. Even zoo zegt men ook nog zoo wel *මතරන*, als *තරන* *voor te ver* (b. v. in de *Jav. Zamenspr.* bl. 187, 9 v. o., en in *Schmids Verhalen* bl. 7, 1 v. o.), van *තරන* (grondwoord *තරන*) *ver*; en *මතරන* *te spoedig*, van het in de spreektaal veel gebruikelijke *තරන* *spoedig*. En, wanneer het grondwoord, zooals in dit laatste voorbeeld, op een klinker uitgaat, dan is de vorming van den overmatigen trap met het aanhechtsel *න* zelfs de gewone, en wel zoo, dat de klinker van het aanhechtsel met den eindklinker van het grondwoord ineensmelt, geheel op dezelfde wijze als

dit boven in § 199 beschreven is; b. v. van *հարձ* *hard*, *տանդրուոյ* *te hard*; van *արդա* Ng., en *արջ* Kr., *lang van wijl*, *տաղղաւոյ* en *տաղղաւոյ* *te lang gewijld*; van *ուրձ* Kr. *lang van duur*, *տաւղղաւոյ* *te lang geduurd*; van *մողա* *groot*, *տոմղաւոյ* *te groot*; van *դասդո* *avond*, *լատ*, *տոդասդո* *te laat*; van *աւա* *lang*, *տաւաւոյ* *te lang*; van *դուա* *omslagtig*, *տոդուաւոյ* *te omslagtig*; van *դաւաւ* *wijd*, *տաւաւոյ* *te wijd*. Men zegt evenwel ook *տաւաւոյ* en zoo ook van *դաւաւ* *lekker*, *տոդաւաւոյ* *uitermate lekker*, en van *ւոր* *naar doorns gelijkend* (§ 128), *տեղորոյ* *te veel naar doorns gelijkend*, *te kriebelig*, van schrift; uit welk voorbeeld blijkt, dat in den overmatigen trap het aanhechtsel *մո* aan een woord, dat op een klinker uitgaat, niet enkel met tusscheninvoeging van een *տ* gehecht wordt, zooals in de benamingen van een slechte gesteldheid (§ 215), maar eerst nadat het woord reeds op de gewone wijze het aanhechtsel *աւոյ* ontvangen heeft: want anders zou het *տեղորոյ* moeten zijn.

217. Het voorvoegsel wordt in den *overmatigen trap*, even als in het accidenteel Passief, gewoonlijk als *մո* uitgesproken; en de klinker van het voorvoegsel smelt ook met den eersten klinker van het grondwoord, wanneer dit met geen anderen medeklinker dan met een *տ* begint, veelal inéén, vooral in die woorden, die in dezen vorm in dagelijksch gebruik zijn, b. v. in *դուաւոյ* *vroeg* Ng. en *դուաւոյ* Kr., *te vroeg in den morgen*, van *դաւաւոյ* Ng. en *դաւաւ* Kr., *morgen*, *vroeg*; *տաւաւոյ* *te laat op den dag*, van *տաւաւ* *het midden van den dag*; *տոդաւաւոյ* Ng. en *տոդաւաւ* Kr., *te zwaar*, van *տոդաւաւ* Ng. en *տոդաւաւ* Kr., *zwaar*. Zoo ook in de boven reeds aangevoerde *տոդաւաւոյ* of *դաւաւոյ*, *տոդաւաւոյ* of *տոդաւաւոյ*, *տոդաւաւոյ*, *տոդաւաւոյ*, *տոդաւաւոյ* *maar niet in* *տաւաւաւոյ* en *տոդաւաւաւոյ*. En zoo zegt men ook zonder ineensmelting *տաւաւոյ* *te klein*, van *տաւաւ* Kr., *klein*; *տաւաւոյ* *te slecht*, van *տաւաւ* Kr., *slecht*; en *տոդաւաւոյ* *uitermate verbaasd*, van *դաւաւ* *verbaasd*. Hetzelfde woord wordt nu eens met, en dan eens zonder ineensmelting uitgesproken. Zoo vindt men van *տոմ* Kr. *groot*, *տոմ* *overgroot*, *overgrootte mate*, 1001 *Nacht*, II, bl. 85, 2; maar bl. 113, 4, *տաւաւաւոյ*.

Van *տոդաւաւոյ* *aangenaam*, *gerust*, zegt men, daar dit woord reeds met *տ* begint, zonder voorvoegsel *տոդաւաւոյ* *al te gerust*, b. v. slapen; en gelijkvormig daarmee in *Kramâ* *տոդաւաւոյ* van *տոդաւաւ* dat gevormd is met het voorvoegsel *աւ*. — Dat woord *տոդաւաւոյ* is zamengesteld uit *դաւաւոյ* *aangenaam van smaak*, *smakelijk*, *lekker*, en het alleen in samenstellingen gebruikelijke woord *տոմ* dat zoo veel als *uitermate* beteekent. En door middel van dit zelfde *տոմ* wordt van de bijwoorden *տոմ* Ng. en *տոմ* Kr., *onder*, *beneden*, *տոմ* en *տոմ* gevormd in de beteekenis van *te laag*.

Eenige woorden met het aanhechtsel *մո* hebben *տե* vóór den grondvorm.

Zoo heeft men van *մեմտղ*, *naauw* en *benaauwd van borst*, nevens *տննմտղ* ook *տննմտղ* *overkropt van droefheid snikken*; van *մեմտղ*, *medeltijden*, *տննմտղ* *zeer door medelijden aangedaan*; nevens *մեմտղ* en *տննմտղ* gewoonlijk *տննմտղ* *in diep gepeins verzonken en verstomd zijn*; van *տննտղ*, *aanhoudend met een werk voortgaan*, *տննտղ* *moed, verdrietig*. Van denzelfden vorm zijn, ofschoon van geheel onbekenden oorsprong, *տննտղ* *kramp*, *տննտղ* *verbaasd, verstomd*, *տննտղ* *van schrik bevangen worden of verstijven*, *տննտղ* *zich verspreken door overhaasting*, en *տննտղ* *een opgezwoellene borst hebben*. — Met het aanhechtsel *տն* op dezelfde wijze gevormd, heeft men nog *տնտղ* *hard*, van een hard geworden bloedweer, van *տնտղ* *stijf*, *տնտղ* *hardvochtig, ongevoelig*, van *տնտղ* *iets over zijn hart kunnen krijgen*, en *տնտղ* *door gebrek aan regen onvolwassen gebleven of blijvend* (van vruchten), van *տնտղ* het grondwoord van *տնտղ* *het drooge seizoen*. — Over eenige weinige andere woorden, die zonder het aanhechtsel *տն* of *տնտղ* even zoo met *տն* vóór het grondwoord beginnen, is boven op bl. 181 vlg. gesproken. Wat dáár niet onwaarschijnlijk moest voorkomen, dat die woorden toestandswoorden zijn, gevormd van woorden met het voorvoegsel *մե*, b. v. *տնտղ* van *մետղ*, gelijk van dit zelfde *մետղ* ook het Passief *մետղ* gevormd is; dat is van de hierboven staande woorden met het aanhechtsel *տն* of *տնտղ* niet even aannemelijk. Want, vooreerst, is de beteekenis van deze woorden geheel verschillend van die van een toestandswoord, dat gevormd wordt van een woord, dat met de lipletter *տ* begint, en wel zoo, dat de lipletter *տ* dan in de keelletter *տն* verandert. En ten anderen is het ook door geen andere voorbeelden bewijsbaar, dat een woord tegelijk met den vorm van het toestandswoord ook tevens het aanhechtsel *տն* aanneemt; en het zou toch een groote toevaligheid zijn, indien dit alleen plaats had bij woorden die met een *տ*, en wel met het voorvoegsel *մե*, beginnen. — Waarschijnlijker moet het dus voorkomen, dat *տն* *մե* in de hierboven opgegevene woorden hetzelfde is als *տն*, door verwisseling der lipletters volgens § 34, en gelijk *տնտղ* hetzelfde is als *տնտղ*, *oorszaak, omdat, dewijl*. Al die woorden beteekenen ook werkelijk een sterken graad, een *overmatigen trap*, met uitzondering alleen van *տնտղ* *kramp*, dat een *ongesteldheid* beteekent, maar waarvan de oorsprong en eigenlijke beteekenis ook geheel onbekend is.

DENOMINATIEF MET HET VOORVOEGSEL ԱՆ՝ ՔԱ.

218. In menigvuldig gebruik tot vorming van afgeleide zelfstandige naamwoorden is het voorvoegsel *տն* *pa*, *pá*, of ook wel *pé*; b. v. in *տնտղ* *een zending, een bezending*, van *տնտղ* *zenden*; *տնտղ* *een bericht, een nieuws, dat men vertelt*, van *տնտղ* *berigten, vertellen*. — De uitspraak en de wijze van verbinding met het woord, waarvóór het gevoegd wordt, is gewoonlijk dezelfde

als die van het voorvoegsel *an* in het accidentele Passief volgens § 159; b. v. in *αασάλειν* (*päsálin*) of *διασάλειν* *wisselkleed* (van *αασάλειν*); *παράντι* (*párantí*) of *διάντι* of *εργία* *gereedschap* (van *τιάντι*); *παλάγιον* (*pálajon*) of *διουαγία* of *εργία* *loop, vlucht* (van *ουαγία*); *επιστήμιον*, *waarschuwning*, van *επιστήμιον*; *επιστήμιον* *schuldeischer*, van *επιστήμιον* *twist*, van *επιστήμιον* *αγορά* *veehoeder*, van *επιστήμιον*; grondvorm *επιστήμιον*. In eenige weinige woorden smelt de klinker van het voorvoegsel met den eersten klinker van het grondwoord, als dit met een *an* begint, niet inéén; b. v. in *ααγήν* *het geld voor de αγήν*.

In *ααγήν* Ng., *ααγήν* Kr., *moete, beswaar, verlegenheid*, van het grondwoord *ααγήν*; en *επιστήμιον*, in *επιστήμιον* Ng., *aanbodes* en *ααγήν* Kr., *mat, baat, euz.*, van *επιστήμιον* *απώσεσθαι* en *επιστήμιον*, en in *επιστήμιον* *ontzag*, van *επιστήμιον* schijnt de *an* door een *an* vervangen te zijn. Dit zou dan moeten zijn ten gevolge van de scherpe uitspraak van den klinker *a* van het voorvoegsel vóór de *an*, zoodat b. v. *ααγήν* in plaats van *ααγήν* en dit in plaats van *ααγήν* *páéwosé*, zou zijn; gelijk de *an* even zoo in plaats van de *an* gekomen zou zijn na het voorvoegsel *an* in *ααγήν* Ng., *ααγήν* Kr., in plaats van *ααγήν* en *ααγήν* en dit in plaats van *ααγήν* (*sáésoe*) en *ααγήν* (*sáésoing*) van *επιστήμιον* en *επιστήμιον* *morgen*, als ook in *ααγήν* in plaats van *ααγήν* van *επιστήμιον* *lekker*. Zeker is dat evenwel niet: want die naamwoorden kunnen ook wel gevormd zijn, niet onmiddellijk van het grondwoord zelf, maar van het accidentele Passief, dat van *επιστήμιον* *απώσεσθαι* of *επιστήμιον* en van *επιστήμιον* wel niet in gebruik is, maar van *επιστήμιον* en *επιστήμιον* nog in poëzie voorkomt.

In eenige woorden, gevormd van grondwoorden, die met *i* of *oe* beginnen, is de klinker van het voorvoegsel geheel verloren gegaan; b. v. in *ααγήν* *zich herstellen*, van *ααγήν* *terugkeer, tehuiskomst*, en in *ααγήν* *kip*, van *ααγήν* Kw. *lam, gewend*, en een *kip*. Zulke woorden, die zelf weér als grondwoorden in de taal beschouwd worden, schijnen ook niet met het voorvoegsel *an* *pa*, gevormd te zijn, maar met *di*, dat men ook aantreft in tweelettergrepige woorden, die voor grondwoorden in de taal gelden, maar gevormd zijn van éélettergrepige grondvormen, zooals *διασάλειν* *in stukken breken*, van *ασάλειν* (zie bl. 87) en *διασάλειν*, het grondwoord van *διασάλειν* Kr., *te gemoet gaan om af te halen*, en van *ααγήν* *op weg tegenkomen of ontmoeten*, van den grondvorm *ααγήν* of *ααγήν* tot elkander gekomen. — Ook eenige andere tweelettergrepige, van éénlettergrepige grondvormen met het voorvoegsel *an* gevormde woorden zijn later weér als nieuwe grondwoorden in de taal beschouwd; b. v. *ααγήν* *voegzaam, passend, wat in overeenstemming is*, van *ααγήν* *eenstemmig, eensgezind*, van den grondvorm *ααγήν* *aan* *overgave*, en *overgave doen*, van het poëtische *ααγήν* grondvorm *ααγήν* en *ααγήν* *verlof, verlof vragen*, van het poëtische *ααγήν*, grondvorm *ααγήν*.

219. De oorsprong, en daarmee de oorspronkelijke reële beteekenis, van dit voorvoegsel is onbekend, al stelt men ook als zeker, dat het dat zelfde α is, dat in het voorzetsel ανω \ zonder, met ανεξ \ niet, is zamehgesteld: maar de logische functie in de taal is in het algemeen deze, dat daarmee van een ander woord, dat een *accident* of *adjunct* beteekent, een benaming van *voorwerp*, en dus een *substantief* of *zelfstandig naamwoord*, gevormd wordt, om namelijk dat accident of adjunct zelf als een *voorwerp* te benoemen of er in een zin van te spreken als van een *voorwerp*, en dus als van een *subject* of een *object*. Een *objectieven* zin, zooals het aanhechtsel ανωξ, geeft het voorvoegsel α op zich zelf aan het woord niet; ofschoon het woord, zooals wij zien zullen, dien zin ook hebben kan; maar even min heeft het uit zich zelf een *subjectieven* zin: op zich zelf beteekent het iets dat plaats heeft eenvoudig als een *voorwerp*, als iets, dat men denkend of sprekend als een voorwerp zich voor den geest stelt. Gelijk wij dus het afgeleide naamwoord met het aanhechtsel ανωξ het *objectief denominatief* genoemd hebben, zoo kan men gevoeglijk dit afgeleide naamwoord met het voorvoegsel α met de benaming van *substantief denominatief* onderscheiden. Omtrent het gebruik in de taal zijn de volgende bijzonderheden op te merken.

220. Van bijna alle *eenvoudige werkwoorden* wordt zulk een substantief denominatief gevormd, om het *accident*, dat door het werkwoord beteekend wordt, te benoemen of als een *reëel voorwerp*, namelijk als iets dat op een bepaalde wijze en met bepaalde omstandigheden van plaats of van tijd, in de werkelijkheid plaats heeft, of ook maar als een *logisch voorwerp*, als een *voorwerp in de gedachten* en in de rede, om van het accident, als ware het een voorwerp, in een zin te kunnen spreken. Voor het laatste geval hebben wij den *Infinities* van het zegwoord: voor het eerste hebben wij geen bijzonderen vorm van afgeleid naamwoord, maar gebruiken dan eens dezen, dan eens genen, ook wel den grondvorm. Zoo bij voorbeeld van βεζγ \ *omsingelen, belegeren*, αβεζγ \ van een plaats hebbende *belegering*, of *het belegeren*; van κενζγ \ *verhuizen*, ακενζγ \ een plaats hebbende *verhuizing*, of *het verhuizen*; van ανωξ \ *aanklagen*, αανωξ \ een plaats hebbende *aanklagt*, of *het aanklagen*; van κενωξ \ *verkoopen*, ακενωξ \ een plaats hebbende *verkoop* of *verkoop*, of *het verkoopen*. — Daar het van den *subjectieven* vorm van het werkwoord gevormd wordt, zoo heeft het *substantief denominatief* dan ook altijd den zin van een van het *subject* uitgaand of door het *subject* bewerkt wordend accident, van een *daad* of *doen van het subject*; zoodat bij voorbeeld αβεζγ \ altijd een *belegering* beteekent, zooals die door de *belegeraars* geschiedt, en niet een *belegering*, zooals die door de *belegerde plaats* geleden wordt. In dezen laatsten zin, tot benoeming van een accident, zooals het door het *object* ondergaan of *ondervonden* wordt, gebruikt men den grondvorm van het werkwoord, en zegt

men dus bij voorbeeld voor *belegering* *ḥinij*. Beteekent evenwel een werkwoord geen werking van een subjeet met opzigt tot een ander voorwerp als object, zooals *ḥinij staan*; dan wordt ook het grondwoord als benaming van voorwerp in een subjectiven gebruikt. Zoo beteekent *ḥinij stand*, en *het staan*, en *ḥinij* kan in dezen zin niet gebezigd worden, ofschoon men als zegwoord voor *staan* het werkwoord *ḥinij* gebruikt. — Over het gebruik van het substantief denominatief tot benoeming van een accident als een *logisch* voorwerp, of het gebruik van een zegwoord in een zin als naamwoord, en dat van het gebruik van den Infinitief in de Indo-germaansche talen zeer verschilt, zal in de Woordvoeging gehandeld moeten worden.

221. Van een zegwoord, dat den vorm van het werkwoord niet heeft, wordt het *substantief denominatief* in den genoemden zin gewoonlijk niet gevormd. De uitdrukking van een accident door het *subjectief Passief* wordt, als men dat accident als een voorwerp benoemen wil, veelal door de louter subjective uitdrukking vervangen, zoodat men b. v. niet zegt *mijn aangeklaagd worden door u*, maar *uw aanklagt tegen mij*. Het *eenvoudig zegwoord* kan zelf zonder verandering van vorm als *zelfstandig naamwoord* gebruikt worden (§ 107), zooals b. v. *ḥinij komen*, ook in den zin van *komst* en van *het komen*. Even zoo het *zuivere Passief*, b. v. *ḥinij zijn geval worden* (*Jav. Brieven*, bl. 397, r. 1), en *ḥinij het ontvangen of aangenomen worden* (of *de ontvangst*) van het *kisje* (*Anecd.* bl. 103, r. 5). En, heeft het zegwoord den vorm van het *toestandswoord*, dan wordt als *substantief* het grondwoord gebruikt, zooals *ḥinij gang* en *het gaan*, waarvan *ḥinij* als zegwoord *gaan*, en *ḥinij vertrek* of *het vertrekken*, waarvan *ḥinij vertrekken* beteekent. Het *collectief zegwoord* (§ 210) eindelijk is reeds uit zich zelf oorspronkelijk een naamwoord. — Alleen in den boven (in § 220) eerst genoemden zin, om een accident als een *reëel voorwerp*, zooals *het in de werkelijkheid plaats heeft*, te beteekenen, vindt men van *eenvoudige zegwoorden* een aantal naamwoorden met het voorvoegsel *ḥ* gevormd, die dan in het spraakgebruik een meer bepaalde of bijzondere beteekenis hebben. Zoo beteekent *ḥin* een *vrouw*, maar ook *trouwen*, en *het trouwen* van iemand, en wel als *reëel voorwerp* *het trouwen* van iemand *zooals het in de werkelijkheid plaats heeft*, de gelegenheid van iemands trouwen of huwen, iemands *huweljk*: maar in dezen zin zegt men tot onderscheiding van *ḥin* een *vrouw*, ook wel *ḥin* (b. v. *Jav. Brieven*, bl. 66, r. 7 v. o.). Even zoo zegt men van *ḥin* *verlaten*, in den zin van *de wereld of de zijnen verlaten*, *ḥin* voor iemands *verscheiden* of *overlijden*, zooals dit plaats heeft op zekere wijze, of op zekere plaats of op zekeren tijd (b. v. *Jav. Brieven* p. 23, r. 11). En van *ḥin* Ng., *ḥin* Kr., *werken*, *maken*, *doen*, met een complement van object, *bewerken*, is in dezen laatsten zin als van een *werkwoord* met den neusklink *ḥin* en *ḥin* gevormd,

om zoo *bewerking*, iemands *bewerking*, *toedoen* of *bedrijf* te beteekenen, in onderscheiding van het als naamwoord gebruikte grondwoord zelf, dat een objectiven zin heeft en iemands *werk*, of *wat iemand te doen heeft*, beteekent. — In den laatstgenoemden zin, om een accident enkel als een *logisch voorwerp* te beteekenen, wordt somtijds van een *toestandwoord* het naamwoord met het voorvoegsel ၵ gevormd, wanneer de lipneusklank *m*, waarmee het toestandwoord gevormd wordt, de *eerste* letter van het woord is, zoodat het in vorm van een *werkwoord* niet verschilt. Dit heeft evenwel alleen plaats, wanneer met het toestandwoord een subjective *daad* beteekend wordt. Zoo b. v. van ၵကလေး *glimlachen*, van het grondwoord ကလေး *glimlach* (dat dus een *reëel voorwerp* beteekent), ၵကလေး *het glimlachen* (b. v. in *Schmids Verh.* bl. 120, 5 v. o.); van ၵလှ *stroomaf varen*, van een vaartuig en van een mensch, van het grondwoord လှ *het stroomafvaren* van een *vaartuig*, ၵလှ *het stroomafvaren* van een *mensch*; van ၵလှ *uit het water opspringen*, van een *visch*, en op zijde *springen* of een *zijsprong* *doen*, van een *paard*, van het grondwoord လှ *het uit het water opspringen*, van een *visch*, ၵလှ *het doen van een zijsprong*, van een *paard*. — Ook wordt somtijds wel het toestandwoord zelf in plaats van het grondwoord, zonder het voorvoegsel ၵ, als naamwoord gebruikt; bij voorbeeld ၵအိမ်သို့ပြန်လာရာ, in plaats van ၵအိမ်သို့ပြန်လာရာ *na zijn naar huis teruggekeerd zijn* (b. v. in de *Brâta-joeđa* enz., in *proza verkort*, bl. 184, r. 12, en bl. 186, r. 7); en zoo nevens het grondwoord in denzelfden volzin in de *Jav. Zamenspr.* bl. 157, 5 v. o.: ၵတိုက်ရာ၌အကူအညီပေးပေး၍ ၵအိမ်သို့ပြန်လာရာ *die koopvrouwen gaan 's morgens van huis, en keeren 's avonds naar huis terug*. Er zijn zelfs enkele toestandwoorden, zooals ၵအေးအေး *kennen, weten, begrijpen*, ၵအောင် *Kr. h. staan, een rang bekleeden*, en ၵအောင် *bereiken, tot aan toe komen*, waarvan de grondwoorden tot benaming van het accident als logisch voorwerp niet in gebruik zijn, maar daarom zelf daartoe gebruikt kunnen worden; zooals b. v. in ၵအေးအေး *mijn begrijpen* (*Jav. Zamenspr.*, bl. 3, r. 5). Zoo ook ၵအိမ်သို့ *voor iets zorgen* (b. v. *Jav. Brieven*, p. 465, r. 11), daar het grondwoord အိမ်သို့ nevens het werkwoord အိမ်သို့ een objectiven zin heeft.

Een substantief denominatief, dat van een eenvoudig zegwoord met een meer bepaalde of bijzondere beteekenis gevormd is, kan dan ook zelf weér als zegwoord gebruikt worden. Zoo is van ၵတည်း *zetel*, ၵတည်း *gevoemd* in den bepaalden zin van den *zetel* of *residentie* van een aanzienlijk gezagvoerder, maar wordt gewoonlijk gebruikt als zegwoord voor: *ergens zijn zetel of residentie hebben*. En zoo beteekent ook ၵအေး (*§ 218, aanm.*) niet alleen *overgave*, maar ook *overgave* van iets *doen*, iets *overgeven*. — Van anderen zijn werkwoorden gevormd. Zoo beteekent van ၵလှ *Kw.*, waarvan het toestandwoord လှ *Ng., loopen, wegloopen, vlugten*, beteekent, ၵလှ *een loop, een vlugt*, maar is hiervan weér het werkwoord

$\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\gamma$ gevormd, dat insgelijks *loopen*, *wegloopen*, *vlugten*, beteekent, alleen met dat onderscheid van logischen zin, dat er is tusschen de beteekenis van het *toestandswoord* en van het *werkwoord* en in het Hollandsch niet wel uitgedrukt kan worden. Doch hierbij is op te merken, dat van zulk een werkwoord dan niet weer een substantief denominatief gevormd wordt, om het accident als *logisch* voorwerp te beteekenen, maar het substantief denominatief, waarvan het gevormd is, ook in dezen zin gebruikt wordt. Zoo beteekent $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\gamma$ niet alleen *een loop* of *vlugt*, maar ook *het loopen* of *vlugten* als logisch voorwerp. Even zoo van $\epsilon\gamma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$, *sprong*, waarvan $\epsilon\gamma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *springen*, $\epsilon\sigma\epsilon\gamma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *een sprong*, en hiervan $\epsilon\sigma\epsilon\gamma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *een sprong doen*, of *sprongen doen*, maar dan ook $\epsilon\sigma\epsilon\gamma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ voor *het doen van een sprong*. En zoo wordt ook nevens het toestandswoord $\epsilon\gamma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$, *gaan*, van $\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$, *gang*, *togt*, *reis*, het werkwoord $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ gebruikt voor *een togt doen*, *op reis gaan*, wanneer men een *bepaalde togt* of *reis* bedoelt, die gedaan wordt. Het substantief denominatief $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$, waarvan dit werkwoord gevormd is, wordt evenwel in den zin van *een bepaalde gang*, *togt* of *reis*, niet meer gebruikt. — Van $\epsilon\sigma\sigma\sigma\eta\epsilon\lambda$, *veldarbeid verrigten*, is het naamwoord $\epsilon\sigma\sigma\sigma\eta\epsilon\lambda$ dat bepaaldelijk *veldarbeid* moet beteekend hebben, in het geheel niet meer in gebruik; en zoo is zelfs dat $\epsilon\sigma\sigma\sigma\eta\epsilon\lambda$ als een grondvorm beschouwd, zoodat in den objectiven vorm van het causative werkwoord $\epsilon\sigma\sigma\sigma\eta\epsilon\lambda\sigma\sigma\sigma\sigma\sigma\sigma\sigma\sigma\sigma$ de $\epsilon\sigma$ niet in $\epsilon\lambda$ verandert, en men b. v. $\epsilon\lambda\epsilon\sigma\sigma\sigma\sigma\sigma\sigma\sigma\sigma\sigma$ zegt (1001 *Nacht*, I, p. 80, r. 7 v. o.).

222. Van een *transitief* en *causatief* werkwoord kan het substantief denominatief niet *gevormd* worden, daar het als naamwoord de uitgangen van die vormen van het afgeleide werkwoord niet aanneemt. Wanneer evenwel het eenvoudige werkwoord of in het geheel niet in gebruik is, of alleen in een geheel verschillenden zin, en men alleen het hoofdbegrip van het werkwoord, en niet de betrekking tot een object, die door die uitgangen beteekend wordt, uitdrukken wil; dan wordt somtijds wel het substantief denominatief in den eenvoudigen vorm, maar in den zin van den afgeleiden vorm, gebruikt; en dan wordt het wegens dezen van den afgeleiden vorm ontleenden zin ook beschouwd als daarvan — hoewel niet *gevormd*, toch — *afgeleid*. Zoo wordt van $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *pacht*, waarvan het eenvoudige werkwoord niet in gebruik is, maar $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *pachten* en $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *verpachten* beteekent, somtijds wel $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ in den zin van *pachting* of *het pachten* en van *verpachting* of *het verpachten* gebruikt; van $\epsilon\sigma\sigma\sigma\eta\epsilon\lambda$ *tegen- of terughouden*, terwijl het eenvoudige werkwoord niet in gebruik is, $\epsilon\sigma\sigma\sigma\eta\epsilon\lambda$ *het tegen- of terughouden* (Jav. *Brieven*, bl. 214, r. 4 v. o.); van $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ of $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *aanlangen* of *overreiken*, $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *het aanlangen* of *overreiken*, terwijl $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ alleen gebruikt wordt in den zin van *sich lang uitrekken* van een *klagend slepende* stem; van $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *uitleggen*, *verklaren*, $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *uitlegging*, *verklaring*; van $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *zien*, $\epsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\epsilon\gamma$ *gezigt*.

223. Even min kan, om een accident als *logisch* voorwerp te benoemen, het

substantief denominatief van een zegwoord, al is het een eenvoudig werkwoord, gevormd worden, wanneer het, tot uitdrukking van een *modaliteit*, met een *redewoord* verbonden moet worden, zooals ḡṛṁṁṁ Ng. of ḡṛṁṁṁṁ Kr., *niet*, tot ontkenning, ḡṛṁṁṁṁ of ḡṛṁṁṁṁ Ng. of ḡṛṁṁṁṁ Kr., *zullen* of *willen*, tot uitdrukking van het Futurum, en ḡṛṁṁṁ of ḡṛṁṁṁ Ng. of ḡṛṁṁṁṁ Kr., om het *accident* als Perfectum voor te stellen; b. v. in ḡṛṁṁṁṁṁṁṁ *niet gelooven*, ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁ *een* (of *de*) *aanklagt gedaan hebben*, *aangeklaagd hebben*. Maar dan kan men, als het redewoord, zooals ḡṛṁṁṁṁ *sullen*, ḡṛṁṁṁṁṁ *willen*, ḡṛṁṁṁṁ of ḡṛṁṁṁṁ *afgedaan zijn* of *afgedaan hebben*, ḡṛṁṁṁṁ *kunnen*, ḡṛṁṁṁṁ *mogen*, ḡṛṁṁṁṁ *moeten*, zelf een *eenvoudig zegwoord* is, dit alléén als naamwoord gebruikt; b. v. in ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁ *na zijn afgedaan hebben met aanklagen, na aangeklaagd te hebben*: en het modale bijwoord van *ontkenning* kan, met het werkwoord of eenvoudig zegwoord tot logische éénheid verbonden, *tezamen* als een *zamengestelde benaming* gebruikt worden, als ware het maar één woord; b. v. in de *Jav. Zamenopr.* bl. 118, r. 11: ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁ *wagens zijn geen Javaansch verstaan*, of *doordien hij geen Javaansch verstaat*. Zoo ook met het postische ḡṛṁṁṁṁ in de *Jav. Wetten* bl. 49, r. 1 v. o. ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁṁ *met het niet tevreden zijn van hem*, d. w. z. *als hij er geen genoegen in neemt*. — Een naamwoord, dat een *reëel voorwerp* beteekent, kan verbonden worden met ḡṛṁṁṁṁṁṁ of ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁ, dat wij dan door *taekomstig*, *aanstaande* of *voorgenomen* kunnen vertalen; b. v. ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁṁ *uw toekomstige*, of *aanstaande, schooneoon* (of *schoondochter*); ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁ *uw voorgenomen vertrek*: en zoo dan ook een van een werkwoord gevormd *substantief denominatief*, b. v. ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁṁ *mijn voorgenomen verzoek*, of *het verzoek dat ik zal, of zou, wil of wilde, doen*.

Voor de hiervoor genoemde gevallen, waarin het *substantief denominatief* niet gevormd kan worden, en dan tevens voor die, waaria het om de een of andere rede gevoeglijker is het *accident* in den vorm van het *zegwoord* uit te spreken, heeft de *Javaansche taal* een *hulpwoord*, en wel hetzelfde, dat ook gebruikt wordt in plaats van het *objectief denominatief* (bl. 194), namelijk ḡṛṁṁṁṁṁṁṁ of ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁ in Ngoko, ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁṁ of ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁ in Krámá, en ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁ in Madyá. Dit hulpwoord wordt namelijk gebruikt:

1°. bij *transitive* en *cauative* werkwoorden, zoo dikwijls als de bijzonders beteekenis van deze afgeleide vormen van het werkwoord moet worden uitgedrukt; b. v. 1001 *N. I.*, bl. 2, r. 5 v. o.: ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁ *Broeder Vorst doet mij veel eer aan*; woordelijk volgens Javaansch taaleigen, waarover later: *Broeder Vorst zijn eer aandoen aan mij heeft plaats in een hooge mate*; Leeb. bl. 80, r. 2 v. o.: ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁṁ *Hoe heeft het sijn maken (van het goud) plaats? hoe maakt men het sijn?*

2°. bij het *subjectief Passief*, wanneer soms een als voorwerp te noemen *accident* daarmee omschreven moet worden; b. v. *Jav. Brieven*, bl. 455, r. 6 v. o.: ḡṛṁṁṁṁṁṁṁṁṁ

ստեղծելիս զարգացող և զարգացող էր: *It word door de Overheid gevraagd omtrent het plaats hebben van een bij mij gepleegden roof; Jav. Zamenspr. bl. 200, r. 1: Դուրսը բացողը ինչու էր արդարև: Դուրսը բացողը և: Hoe heeft de boodschap, waarom ik je uitgezonden heb, om oorkrabben thuis te brengen, zoo lang geduurd?*

3° gewoonlijk, ofschoon dan niet volstrekt noodzakelijk, wanneer men een accident als logisch, of ook als reëel, voorwerp wil benoemen, en bij de benaming van het accident een modaliteit moet of wil uitdraken, door een redewoord; b. v. *Rådjs Fir. bl. 50, r. 3: Երբ որ դուրսը անտեսուցից էր, ինչու էր այդպիսին: wat betreft uw niet kennen van (of uw onbekendheid met) den weg hier, of dat gij den weg hier niet kent; Jav. Zamenspr. bl. 8, r. 10: Կողմանակ չի՞նչ որ դուրսը անտեսուցից էր: Կողմանակ: Hoe laat zult gij morgen vertrekken? Leesb. bl. 3, r. 6: Կողմանակ ինչու էր այդպիսին: Կողմանակ: Hoe laat zult gij uitrijden? Bl. 29, r. 6 v. o.: Դուրսը բացողը ինչու էր այդպիսին: Tegen wanneer zult gij er weer naar toe gaan?*

4° bij eenvoudige zegwoorden en toestandswoorden, wanneer men een accident alleen maar als logisch voorwerp wil benoemen, hetwyl het enkele naamwoord het accident meer als een reëel voorwerp beteekenen zou, en dit minder gepast zou wezen. Zoo zegt men voor *Wáár hebt gij geslapen? Դուրսը բացողը արդարև ինչ: hetgeen woordelijk beteekent: Wáár heeft uw slapen plaats gehad? en niet: արդարև արդարև: daar dit beteekent: Wáár heeft uw slaap plaats gehad? of wel: Wáár is (of was) uw slaap? Zoo zegt men ook Դուրսը բացողը արդարև արդարև: *Ik heb maar een uur geslapen; en niet: արդարև արդարև: Mijn slaap is maar van een uur geweest. In plaats van Դուրսը բացողը արդարև արդարև արդարև: *Ik heb van nacht niet heel gerust (of goed, eigenlijk niet bijzonder lekker) geslapen, kan men ook wel zeggen: արդարև արդարև enz., *Mijn slaap van nacht is niet heel gerust geweest: maar het eerste is natuurlijker, daar het natuurlijker is in zulk een zin van zijn slapen te spreken, en te zeggen, hoe men geslapen heeft, dan van zijn slaap, en te zeggen, hoe die geweest is. Om gelijke rede zegt men ook: Դուրսը բացողը արդարև արդարև: *Hij viel zoodat hij zijn been brak; en niet արդարև արդարև enz., omdat արդարև արդարև niet zijn vallen beteekent, zoodat vallen nog als een accident wordt voorgesteld, maar zijn val, als een reëel voorwerp; terwijl toch dit in den zin der gedachten alleen maar het logische, maar zijn been het reële subjeet is. Maar wel zegt men: արդարև արդարև: *De val van dien steen deed de menschen schrikken: want zoo wordt van den val van dien steen gesproken als een reëel voorwerp, als het subjeet, dat de menschen doet schrikken. Met het hulpwoord zegt men, zooals in de Jav. Zamenspr. bl. 2, r. 4: անտեսուցից էր արդարև արդարև: om te zeggen: *Ik ben pas deze twee maanden (d. i. in de tweede maand)*******

getrouwd: want τὸ ἐξουθεν βeteekent niet mijn trouwen, enkel als logisch voorwerp in den zin van dat ik trouw (of getrouwd ben, of trouwen zal), maar als reëel voorwerp in den zin van mijn huwelijk, of de gelegenheid van mijn trouwen; b. v. *Jav. Br.* bl. 378, r. 8: ἀποφραδα τῆς τῆς ἐξουθεν ἐξουθεν ἔδωκεν ἔδωκεν ἔδωκεν heb ik een bruiloft te geven, bij gelegenheid van het huwelijk van mijn oudsten zoon. — Bij andere eenvoudige zegwoorden, zooals τῆς τῆς maken, ἀποφραδα zenden, ἐξουθεν kuopen, gebruikt men het hulpwoord, omdat het woord als naamwoord een objectieven zin heeft of hebben zou. Zoo beteekent τῆς τῆς Ng., ἀποφραδα Kr., als zelfstandig naamwoord altijd iemands werk of wat iemand te doen of te maken heeft; en zulk een zin heeft als zelfstandig naamwoord elk woord, dat een werking van een subjeet in betrekking tot een object beteekent. Daarom zegt men altijd met het hulpwoord zooals b. v. *Leesb.* bl. 14, r. 12: ἐξουθεν ἐξουθεν ἐξουθεν ἐξουθεν ἐξουθεν Gij maakt de Sandangans te groot en te breed; en r. 13: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα De rede dat ik de Sandangans zoo maakt, dat komt van het onderwijs (of eigenlijk de wijze van onderwijs, de onderwijzing) van mijn meester; *Jav. Zamenspr.* bl. 9, r. 6: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα Waar hebt gij uw paard gekocht?

5° bij dezelfde eenvoudige zegwoorden en toestandswoorden, en desgelijks bij het zuiver Passief, ook zonder noodzakelijkheid, alleen maar omdat nu eenmaal dat hulpwoord om een accident als logisch voorwerp te benoemen in de taal bestaat, en dikwijls zeker ook, omdat men, als men spreekt, veelal den grammatischen vorm van de woorden, waarmee men een zin der gedachten moet uitdrukken, niet met bewustzijn zich voorstelt, en dus, nog niet wetende, of met het hulpwoord gebruiken moet of niet, maar begint met het te gebruiken. Zoo vindt men in de *Jav. Zamenspr.* bl. 1, r. 11: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα Hoe lang is uw vader al Bèkèl? waar ἀποφραδα in plaats van ἀποφραδα; ἀποφραδα even goed geweest zou zijn; ald. p. 3, r. 4 v. o.: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα Wanneer is hij kreupel geworden? maar in het antwoord daarop: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα Hij was pas van morgen maar kreupel; *Leesb.* bl. 27, r. 11 v. o.: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα Wanneer is hij geboren? maar in de *Zamenspr.* bl. 1, r. 1 v. e.: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα Zoodat gij geboren zijt nadat uw vader al Bèkèl was; *Leesb.* b. 13, r. 1 v. o.: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα omdat gij eerst om negen uur komt; maar in de *Zamenspr.* bl. 7, r. 2 v. o.: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα dan kom ik hier om half vijf; *Leesb.* bl. 3, r. 4 v. o.: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα Wanneer juist is U van Samarang teruggekomen? waar τῆς τῆς niet minder goed geweest zou zijn; 1001 N. I, bl. 1, r. 15: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα Toen de Vorst eenigen tijd lang geregeerd had; waar ook ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα gebruikt had kunnen worden; *Leesb.* bl. 26, 4: ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα ἀποφραδα Wanneer

Is hij vertrokken? en r. 6: *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*. Hij is vertrokken op Dingsdag om drie uur: maar bl. 20, r. 2: *ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*. *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*. Dagelijks om negen uur 's morgens vertrek ik naar de Loge, om ga ik om half vijf 's avonds naar huis. — Met het zuiver Passief kan men zeggen: *ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*. Die misdadiger is eerst van daag gevonden; en *ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*. Uw brief is door den Loerak aangenomen, omdat hij niet wist, dat hij van U kwam. Maar men zegt ook in dezelfde zin *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*; en *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*. Zoo ook *Ἰω. Wetten*, bl. 4, r. 12: *ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*; *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*. Zij worden beeedigd aan hun eigen huis.

6° zoo ook bij eenvoudige werkwoorden, wanneer een accident alleen maar als *logisch* voorwerp benoemd wordt, zonder dat er juist een noodzakelijke rede voor bestaat; b. v. *Ἰω. Zamenbr.* bl. 8, r. 5 v. o.: *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*. Van wien hebt gij het gehoord? waar men ook *ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα* had kunnen zeggen. Zoo gewoonlijk, om de subjectieve wijze van uitdrukking te bewaren, wanneer het werkwoord met een complement van object verbonden wordt. Zoo leest men in de *Ἰω. Zamenbr.* bl. 92, r. 9 v. o.: *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα* als hij te veel gedronken heeft; maar twee regels verder: *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα* en ik te veel arak gedronken had. Zoo ook bl. 28, r. 9 v. o.: *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα*. Heeft hij zijn vader door middel van geweld verdronken; 1001 N. I, bl. 7, r. 10: *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα* om een inderdaad te maken; *Ἰω. Wetten*, bl. 176, 3 v. o.: *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα* de gereedschappen voor het (of zijn) maken van arak. — Men kan wel zeggen *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα* maar dan beteekent dit het drinken van arak als een *reël* voorwerp, zooals men ook op de laatst aangehaalde plaats, twee regels vroeger, *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα* voor het bereiden van arak leest. Zoo kan men b. v. ook zeggen: *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα* Het dragen van al deze steenen zal naar gedachten in een dag niet af kunnen; en *αὐτὸς ἀπέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα* Zijn huren van het land heeft nu juist deze vijf maanden gekregen; d. w. z. Het is nu juist in de vijfde maand, dat hij het land gehuurd heeft: maar zóó is het naamwoord niet in plaats van het zegwoord gebruikt, en het logisch onderwerp van het gezegde: maar zoo beteekent het werkelijk de zaak, waarover gesproken wordt; en de personen, die de steenen dragen, of de persoon, die het land gehuurd heeft, worden wel door het aangehechte voornaamwoord aangeduid, maar niet als het onderwerp, waarover gesproken wordt.

7° eindelijk bij een collectief toestandswoord, zoo dikwijls men een accident als

logisch voorwerp in een zin benoemen wil; b. v. 1001 *N. I.*, p. 5, 11 v. o.: *සැක වැඩි වූ විට දෙදෙනා දිගු කලක් සිටිනු ලැබූ බැවින් එකිනෙකාට මනසින් මනසින් දැනුවත් වූහ.* *De beide vorsten waren zeer verheugd, dat zij malkander wederzagen;* eig. *over hun wederzijdsch elkander ontmoeten*, als het voorwerp der vreugde; bl. 6, 10: *සැක වැඩි වූ විට දෙදෙනා දිගු කලක් සිටිනු ලැබූ බැවින් එකිනෙකාට මනසින් මනසින් දැනුවත් වූහ.* *Zij zetten hun gesprek voort;* eig. *zij vervolgden hun met elkander spreken*; en met een reidewoord er bij II, bl. 37: 12: *සැක වැඩි වූ විට දෙදෙනා දිගු කලක් සිටිනු ලැබූ බැවින් එකිනෙකාට මනසින් මනසින් දැනුවත් වූහ.* *Zeer verlangde ik naar den tijd, dat ik haar zou ontmoeten.*

223. Maar, ofschoon het van een *werkwoord* afgeleide *substantief denominatief* den *subjectieven* vorm van dat werkwoord heeft, en zoo ook altijd een *accident* beteekent als uitgaande van een *subject* (§ 220); en, ofschoon, zooals boven (§ 221) gezegd is, de uitdrukking van een *accident* door het *subjectief Passief*, wanneer men dat *accident* als een voorwerp benoemen wil, veelal door de louter *subjective* uitdrukking vervangen wordt; zoo heeft dit laatste toch niet altijd plaats. Vooreerst namelijk gebruikt men het *substantief denominatief*, om een *accident* als *logisch voorwerp* in een zin te benoemen, ook niet zelden dáár, waar niet het *subject*, maar het *object*, het *onderwerp* is, waarover men spreekt, en dus in de Javaansche taal het *subjectief Passief* gebruikt zou worden, indien het *accident* door het werkwoord als zegwoord wierd uitgedrukt. Zoo leest men in het *Leesboek* bl. 11, r. 7: *සැක වැඩි වූ විට දෙදෙනා දිගු කලක් සිටිනු ලැබූ බැවින් එකිනෙකාට මනසින් මනසින් දැනුවත් වූහ.* en is dat daar zoo volgens Javaansch spraakgebruik met benoeming van het *accident* als voorwerp gezegd in plaats van hetgeen anders volgens het Javaansch taaleigen met het *subjectief Passief* aldus zou worden uitgedrukt: *සැක වැඩි වූ විට දෙදෙනා දිගු කලක් සිටිනු ලැබූ බැවින් එකිනෙකාට මනසින් මනසින් දැනුවත් වූහ.* *Waaruit wordt die bepaalde straf door u ontleend?* of wel: *Die bepaalde straf, waaruit ontleent gij die?* (Even zoo met *සැක වැඩි වූ විට* van *සැක වැඩි වූ විට*, terwijl *සැක වැඩි වූ විට* van *සැක වැඩි වූ විට* gevormd is, *Jav. Brief.* bl. 171, 11). En zoo dan ook in het daarop volgend antwoord: *සැක වැඩි වූ විට දෙදෙනා දිගු කලක් සිටිනු ලැබූ බැවින් එකිනෙකාට මනසින් මනසින් දැනුවත් වූහ.* *Die ontleen ik,* of *Die wordt door mij ontleend, uit de Anggër-agèng*; en waar dus *සැක වැඩි වූ විට* de plaats vervangt van *සැක වැඩි වූ විට*, en niet van *සැක වැඩි වූ විට*. Desgelijks bl. 12, r. 5, waar van den handel in zout gesproken wordt: *සැක වැඩි වූ විට දෙදෙනා දිගු කලක් සිටිනු ලැබූ බැවින් එකිනෙකාට මනසින් මනසින් දැනුවත් වූහ.* *hoeveel kan bij uo verkoopen* (wij zeggen: *bij den verkoop*) *de laat gelden?* waar *සැක වැඩි වූ විට* hetzelfde beteekent als *ගැනීම* *als het door u verkocht wordt*; bl. 29, 2 v. o.: *මගේ නිවසේ වැඩ කරමින් සිටියදී.* *Werkt gij er aan* (of *Maakt gij ze*, z. v. a. *ගැනීම*) *aan uo eigen huis, of in de Loge?* — Het *subject*, dat in het *subjectief Passief* beteekend wordt door het persoonlijk voornaamwoord, waarmee het is zamengesteld, dat wordt bij het *substantief denominatief* uitgedrukt of aangeduid door het bezittelijk voornaamwoord.

Somtijds zou het kunnen schijnen, alsof met zulk een bezittelijk voornaamwoord

van den derden persoon niet het subjeet, maar het object, beteekend werd; b. v. *Leesb.* bl. 17, r. 2 v. o.: *မိမိကတို့အား ဂေဟနဂါယကတို့က ပြောခဲ့သည်ကို*, waar met het voornaamwoord niets anders schijnt bedoeld te kunnen worden, dan het paard, waarvan te voren gezegd wordt, dat het eerst gewasschen en dan geroskamd moest worden. Dat is evenwel niet zoo. Het substantief denominatief heeft hier niet den zin van een louter *logisch* voorwerp, zoodat het eigenlijke onderwerp, waarover gesproken wordt, het paard zou wezen, en men in het Hollandsch zou moeten vertalen: *Wordt hij geroskamd* (d. w. z. *Moet hij dan geroskamd worden*) *zoals altijd?* Hier heeft *မိမိကတို့* den zin van een *reël* voorwerp en beteekent de roskamming of het roskammen als een bijzondere verrigting, zooals die op een bepaalde wijze plaats heeft; en deze verrigting, en niet het paard, is hier het onderwerp. Ook wordt met het voornaamwoord hier niet *het paard* bedoeld. Dan zou het volgens § 220 *မိမိကတို့* moeten zijn, even als op regel 3 aldaar. Het voornaamwoord van den derden persoon heeft hier volgens Javaansch taaleigen den zin van ons bepalend lidwoord en dient alleen tot bepaalde aanduiding van *het roskammen* in onderscheiding van *het wasschen*. Even zoo beteekent in de *Jav. Brieven*. bl. 18, r. 5 v. o.: *မိမိကတို့အား မိမိကတို့က မြှောက်ခဲ့သည်ကို* niet *zijn*, maar *de verheffing* (de plegtigheid der verheffing) *heeft plaats gehad op Maandag*. Zoo vindt men dan ook in een brief van den Vorst van Soerakarta: *မိမိကတို့က မိမိကတို့က မြှောက်ခဲ့သည်ကို မိမိကတို့က မြှောက်ခဲ့သည်ကို မိမိကတို့က မြှောက်ခဲ့သည်ကို* die *geassisteerd heeft bij de verheffing tot Soesoehoenan van mijn vader zaliger*. Dat hier met het voornaamwoord in *မိမိကတို့* niet het object, *mijn vader*, bedoeld wordt, kan daaruit blijken, dat dit object door het voorzetsel *အပေါ်* met het substantief denominatief *မိမိကတို့* verbonden wordt, zooals het ook met het werkwoord *ကတို့* verbonden zou worden, wanneer er een ander complement, zooals hier *မိမိကတို့က မြှောက်ခဲ့သည်ကို*, tusschenbeiden komt. En zoo is dan ook, wanneer men b. v. zegt: *မိမိကတို့က မြှောက်ခဲ့သည်ကို မိမိကတို့က မြှောက်ခဲ့သည်ကို* Tegen wanneer zal de verkoop van uw huis plaats hebben? *ကတို့* het object, en niet het voornaamwoord in *မိမိကတို့*. Dit beteekent niets anders dan *de verkoop*.

224. En vervolgens wordt dan ook met het van een werkwoord gevormd substantief denominatief, hetzij met, of ook zonder bezittelijk voornaamwoord, als een *reël voorwerp* een *object* benoemd, dat door geen ander woord aangeduid wordt, maar niets anders is, dan *het accident zelf*, zooals *het in de werkelijkheid plaats heeft*; namelijk datgeen, wat door de daad van het subjeet zelf in de werkelijkheid bewerkt of teweeggebracht wordt. Dit heeft zoo plaats bij woorden, die een *spreken* of *denken* beteekenen: want het *werkelijke spreken* en *denken van iemand*, wat is dat anders, dan *hetgeen iemand spreekt* of *denkt*? wat anders dan *zijn woorden* of *zijn gedachten*? Daarom wordt dan ook in het Hollandsch en in andere talen de *Infinitief* van eenige van zulke zegwoorden niet zelden in dien *reëlen* en *objectiven* zin gebruikt; zoodat b. v. *zijn zeggen*, *mijn*

wat iemand erlangt, krijgt, verkrijgt, bekomt, en *မိာ်တၢ်တၢ်* het plaats hebben. Indien het hulpwoord alleen maar dienen moest tot uitdrukking van hetgeen anders in de taal door *één* grammatischen vorm beteekend wordt; van waar dan twee zoo geheel verschillende woorden? Dit verschijnsel laat zich gemakkelijk begrijpen, wanneer men aanneemt, dat het eerste oorspronkelijk alleen maar heeft moeten dienen tot omschrijving van het *objectief* denominatief, dat anders gevormd wordt door het aanhechtsel *တၢ်*, door namelijk het door een *werking* of *poging* van een subjeet *erlangde* of *bewerkte* te beteekenen, en het andere, dat *plaats hebben* beteekent, alleen maar tot omschrijving van het *substantief* denominatief, waarvan het den algemeenen; § 219 opgegevenen zin zoo volkomen, en, om zoo te spreken, zoo letterlijk, uitdrukt. — Dat evenwel het spraakgebruik het onderscheid in de oorspronkelijke beteekenis van de beide woorden tegenwoordig volstrekt niet meer in acht neemt, dat is, behalven uit de tweeërlei beteekenis van het *substantief* denominatief, daaruit te verklaren, dat beide woorden louter *logische* hulpwoorden geworden zijn, tot het uitspreken van een zegwoord of gezegde als naamwoord, waarbij aan de eigenlijke *reële* beteekenis in het minst niet meer gedacht wordt. De *spreektaal* heeft in *Ngoko*, de taal waarin de Javaan met zich zelf spreekt of denkt, uit de twee hulpwoorden alleen *တၢ်တၢ်* behouden, en nog wel gewoonlijk (zooals blijken kan uit het *Leesb.* bl. 107, r. 5, vlgg.) verkort in *တၢ်*, zoodat van de eigenlijke beteekenis niets meer gevoeld wordt. Het andere, *မိာ်တၢ်တၢ်*, is hoe lang zoo meer in onbtrik gekomen, en wordt nu, als het niet gewone en alledaagsche, als *deftiger* beschouwd. Alleen wanneer men *deftig* spreekt, wordt het somtijds nog in de *spreektaal* gebruikt (b. v. 1001 *N. I.*, bl. 40, r. 9, waar een Vorst spreekt, in *မိာ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်* en even zoo bl. 13, r. 12, *မိာ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်* doch bl. 12, r. 3, minder deftig, *တၢ်တၢ်တၢ်* en zoo ook in de *Jav. Zamenopr.* bl. 11, r. 12 v. o., waar iemand een ander ondervraagt over de Geschiedenis, in *မိာ်တၢ်တၢ်တၢ်* terwijl in het antwoord minder deftig *တၢ်တၢ်တၢ်* gebruikt wordt); maar bij voorkeur in *deftige schrijf- en boeke-taal*. En juist daarom wordt ook in de deftige *Krāmā*-taal gewoonlijk *မိာ်တၢ်တၢ်* of *မိာ်တၢ်တၢ်* gebruikt, en betrekkelijk zelden het minder deftige *တၢ်*. Dat dit laatste toch nog van tijd tot tijd gebruikt wordt, is gemakkelijk te begrijpen, daar het de *Krāmā*-vorm is van *တၢ်တၢ်*, het gewone woord in die taal, waarin de Javaan denkt, in *Ngoko*, zoo b. v. in de *Jav. Zamenopr.* bl. 2, r. 4: *မိာ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်* *Ik ben pas deze twee maanden (in de tweede maand) getrouwd*; bl. 12, r. 6: *မိာ်တၢ်တၢ်တၢ်* *Ik heb ze (of Ze zijn door mij) overhandigd, niet aan Uw zuster, maar aan Uw broeder*. In zin of beteekenis is er tusschen dezen *Krāmā*-vorm *မိာ်တၢ်တၢ်* en het *Krāmā*-woord *မိာ်တၢ်တၢ်* of *မိာ်တၢ်တၢ်* ook volstrekt geen onderscheid. Zoo leest men in de 1001 *N. I.*, bl. 45, r. 2: *တၢ်တၢ်တၢ်* *Toen Mij gedaan had met eten*; maar drie regels verder: *မိာ်တၢ်တၢ်တၢ်*

ἄλλοτε ἔλασεν. De koopman had nog niet gedaan met bidden; en in de Jav. Brieven, bl. 214, r. 5 v. o., en bl. 215, r. 6 v. o.: ἀλλὰ ἔλασεν ἀνετηνητοῦ, maar bl. 219, r. 5 v. o., in denselfden zin, ἀνητηνητοῦ ἀνετηνητοῦ.

225. Even zoo wordt niet alleen van een grondwoord, dat als eenvoudig zegwoord een *spreken* of *denken* beteekent, maar ook van andere grondwoorden, die desgelijks, wanneer zij als naamwoorden gebruikt worden, zelf reeds een objectiven zin hebben, een *substantief denominatief* gevormd, om het accident, dat door het grondwoord, als naamwoord gebruikt, reeds als *object* beteekend wordt, meer bepaald en uitdrukkelijk, in een meer *concreten* zin, als een *reëel* voorwerp te benoemen. Zoo beteekent ἔλασεν dat als zegwoord iets *vertellen* of *berigten* beteekent, als naamwoord reeds zelf *wat iemand vertelt* of *berigt, tijding* of *nieuws*: maar men gebruikt veelal ἔλασεν wanneer men iets *bepaalds, dat verteld wordt, een bepaald berigt* of *bepaalde tijding*, bedoelt, zooals iets op een bepaalde wijze, met bepaalde omstandigheden, verteld wordt. Even zoo van ἀνητηνητοῦ, iemand iets *hoeten* of *gelasten* te doen, iemand iets *laten* doen, ἀνητηνητοῦ een *last* van iemand (in het Hoogduitsch *Geheiß*), terwijl het grondwoord ἡτηνητοῦ als naamwoord niet meer in gebruik is, maar, indien het in gebruik was, hetzelfde in een meer onbepaalden zin zou beteekenen. — Doch zoo ook van ἀγαγοῦ ontkaal, als zegwoord ἀγαγοῦ ontkalen, ἀγαγοῦ een ontkaal, zooals het bij gelegenheid plaats heeft en door iemand gegeven wordt; van ἀνηταῖ (grondvorm ἡταῖ) *geven*, en ἡταῖ *het een of ander geven*, maar ook als naamwoord *gift*, ἀνηταῖ en ἀνηταῖταῖ *een bepaalde gift* van iemand, wat door iemand bij de een of andere gelegenheid gegeven of geschonken wordt; van ἀνὴτηλη Ng., ἀνὴτηλη Kr. *zenden*, maar als naamwoord *bezending*, die gezonden wordt, ἀνὴτηλη of ἀνὴτηλη iets *bijzonders, dat door iemand gezonden wordt*, zooals een *geschenk* (b. v. *Anecd.* bl. 32, r. 4 en 10, ἀνὴτηλη ἀνὴτηλη ἀνὴτηλη *het door u mij toegezondene schaaap*; en in brieven dikwijls ἀνὴτηλη ἀνὴτηλη ἀνὴτηλη *de door mijn vriend gezondene brief*), en ook ἀνὴτηλη met herhaling van de eerste letter van het grondwoord (Jav. *Brief.* bl. 75, r. 5, en bl. 84, r. 2 v. o.), wat anders na het voorvoegsel *an* niet gebruikelijk is.

226. Verder wordt door een van een werkwoord of eenvoudig zegwoord gevormd substantief denominatief ook een *zaak* of *persoon* beteekend, die *als middel* dient of gebruikt wordt tot datgeen, wat het grondwoord beteekent; b. v. van ἀφωροῦ *terugkaatsen, afwerpen*, ἀφωροῦ *middel tot terugkaatsing* of *afwiering*; van ἀφωρή *scheren*, ἀφωρή *scheermes*; van ἀκονοῦ *huren*, ἀκονοῦ *waarmede* (d. i. *waarvoor*) *men iets huurt, huurpenningen*; van ἀγοῦ ook wel ἀγοῦ *koopen*, ἀγοῦ ook wel ἀγοῦ *waarmede (waarvoor) men iets koopt, geld om te koopen, kooppenningen, wat iemand voor iets geeft of betaalt*; van ἀνὴτηλη, *grassnijden*, ἀνὴτηλη *iemand om gras te snijden, een grassnijder*;

van *αἰσθητικὴ* het haar opmaken, *αἰσθητικὸς* een kapper of kapster; van *αἰσθητικὸς* rijst koken, *αἰσθητικὸς* een rijstkookster; van *αἰσθητικὸς* linnengoed wasschen, *αἰσθητικὸς* een wasscher; van *αἰσθητικὸς* een kind oppassen, *αἰσθητικὸς* een oppasser van een kind; van *αἰσθητικὸς* besturen, het bestuur uitvoeren, *αἰσθητικὸς* een plaatsbekleeder om bij afwezigheid van een ambtenaar het bestuur uit te oefenen, en van *αἰσθητικὸς* gang, togt, commissie, *αἰσθητικὸς* een togt of commissie doen, *αἰσθητικὸς* een afgevaardigde tot een togt of commissie, en wel in het spraakgebruik bepaaldelijk iemand die gezonden wordt om een persoon te gaan halen, die voor de overheid of regtbank moet verschijnen; van *αἰσθητικὸς* geleiden, *αἰσθητικὸς* een geleider, b. v. van een gevangene, ook een leider of aanvoerder van troepen, en een voorgespannen beest om een voertuig te trekken; van *αἰσθητικὸς* amokken, in arren moede aanvallen en vechten, *αἰσθητικὸς* een voorvechter; en zulk een woord is ook *αἰσθητικὸς* roeijer, matroos, van het grondwoord *αἰσθητικὸς* anders *αἰσθητικὸς* roeierem, waarvan *αἰσθητικὸς* roeijen beteekent. — Deze beteekenis van middel tot iets is evenwel in zulke woorden, die betrekkelijk niet menigvuldig zijn, niet te beschouwen als de eigene en oorspronkelijke zin, die door den vorm van het substantief denominatief wordt uitgedrukt. Zij hebben die beteekenis alleen gekregen door het gebruik in een zin tot attriboot of tot predicatief complement of predicat. De meesten schijnen die beteekenis gekregen te hebben door het gebruik als attriboot in een objectiven zin met een ander zelfstandig naamwoord, zooals b. v. van *αἰσθητικὸς*, dat eigenlijk niets anders dan terugkaatsing of afwering beteekent, door verbinding met een woord als *αἰσθητικὸς* pijl, *αἰσθητικὸς* *αἰσθητικὸς* een pijl tot terugkaatsing of afwering, zoodat door *αἰσθητικὸς* eigenlijk het middel, en door *αἰσθητικὸς* het doel, beteekend wordt. Eigenlijk beteekent ook niet *αἰσθητικὸς* een scheermes, maar *αἰσθητικὸς* d. i. een mes om te scheren; en niet *αἰσθητικὸς*, maar *αἰσθητικὸς* *αἰσθητικὸς* geld om te koopen. De woorden van dezen vorm, die benamingen van een persoon zijn, beteekenen voor een groot gedeelte een *αἰσθητικὸς* meester of baas, een persoon die een bepaald beroep of bedrijf heeft, en eigenlijk beteekent niet *αἰσθητικὸς* maar, zooals men ook zegt, *αἰσθητικὸς* een rijstkookster. Zulk een benaming van voorwerp van algemeene beteekenis, zooals *αἰσθητικὸς* *αἰσθητικὸς* en *αἰσθητικὸς* wordt dikwijls in zulke benamingen weggelaten, terwijl het bijgevoegde attriboot alleen tot benaming van het voorwerp gebruikt wordt. Zoo wordt een *sterrewichelaar* van het Arabische woord *αἰσθητικὸς*, dat *gesternute* of *sterren* beteekent, een *αἰσθητικὸς* genoemd: maar gewoonlijk zegt men daarvoor enkel maar *αἰσθητικὸς*. — Bij andere wordt die beteekenis van een persoon of zaak als middel gemakkelijk verklaard uit het gebruik in een zin tot predicatief complement of predicat. Zoo beteekent *αἰσθητικὸς* eigenlijk niets anders dan *geleiding* of *aanvoering*: maar zoo zegt men b. v.: *αἰσθητικὸς* *αἰσθητικὸς* *αἰσθητικὸς* die tot aanvoering (en dus tot aanvoerders) van de roovers strekten, waren twee personen.

van ἡ ἰσθμὸς *het sirië-kaanwoen*, ἡ ἰσθμὸς *den tijd dien men over een sirië-pruijn kaanwt.*

228. In een dergelijken zin wordt van een werkwoord, dat, van een benaming van plaats gevormd, een *zich rigten naar* die plaats beteekent (§ 125), een substantief denominatief gevormd; om namelijk in een algemeenen zin te beteekenen *wat zich in die rigting uitstrekt*; b. v. $\text{ὡς ἔρχεται πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *wat naar het westen, in een westelijke rigting, zich uitstrekt*; *het naar het westen of westwaarts gaande of geleene*; van ἐρχομαι *naar het westen zich rigten of gaan*, van ὄρος *west, het westen*; $\text{ὡς ἔρχεται πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *wat naar het oosten zich uitstrekt of gelegen is*, van $\text{ἐρχομαι πρὸς τὴν ἄρκτον}$ (§ 111, IV°. 4°) *naar het oosten zich rigten of gaan*, van $\text{ἐρχομαι πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *oost, het oosten*; $\text{ὡς ἔρχεται πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *wat naar het noorden zich uitstrekt of gelegen is*, van $\text{ἐρχομαι πρὸς τὴν ἄρκτον}$ (§ 112) *naar het noorden zich rigten of gaan*, van $\text{ἐρχομαι πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *noord*; $\text{ὡς ἔρχεται πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *wat naar boven zich uitstrekt of hooger gelegen is*, ook figuurlijk *wat hooger opgaat in rang*, en *wat in den tijd verder op gaat of volgt*, d. i. *het vervolg van tijd*, van het niet meer gebruikelijke ἀνορθοῦμαι *naar boven zich rigten, naar de hoogte gaan*, van ἄνω *hoog, hoogte*; $\text{ὡς ἔρχεται πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *wat naar beneden zich uitstrekt of lager gelegen is*, van $\text{ἐρχομαι πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *wat nu alleen nog maar als bijwoord beneden, onder, lager, beteekent, maar als werkwoord den zin heeft van naar beneden zich rigten of naar de laagte gaan*, van het grondwoord ἔρχομαι (§ 80, aam. bl. 88); $\text{ὡς ἔρχεται πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *wat zich regts uitstrekt of naar den regter kant gelegen is*, van $\text{ἐρχομαι πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *naar den regter kant zich rigten of regts gaan*, van $\text{ἐρχομαι πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *regts, regter.* — Ook zulk een substantief denominatief wordt menigvuldig met het voorvoegsel ὡς tot een benaming van hoeveelheid tezamen gesteld; b. v. $\text{ὡς ἔρχεται πρὸς τὴν ἄρκτον}$ *zoo veel als (of al wat) naar boven zich uitstrekt of hooger gelegen is, al wat hooger in rang, of verder in den tijd, volgt.* — En van zulke substantieve denominativen worden dan, zooals boven (§ 125) reeds opgemerkt is, wêr nieuwe werkwoorden gevormd, die dezelfde betekenis hebben, als de werkwoorden, waarvan de substantiven met het voorvoegsel ὡς zijn afgeleid, maar die veel menigvuldiger in gebruik zijn, of deze ook wel geheel verdrongen hebben, zooals het geval is met ἀνορθοῦμαι en $\text{ἐρχομαι πρὸς τὴν ἄρκτον}$ daar men hiervoor tegenwoordig altijd ἀνορθοῦμαι en $\text{ἐρχομαι πρὸς τὴν ἄρκτον}$ zegt.

229. Dezelfde vorm, als een van een werkwoord gevormd substantief denominatief, hebben ook vele van andere benamingen afgeleide *benamingen van rang*, zooals ἀρχηγός Ng., ἀρχηγός Kr., een *overste* van krijgsvolk of *hoofd* van een plaats, van ἀρχηγός Ng., ἀρχηγός Kr., *groot, aanzienlijk*; ἀρχηγός Ng., ἀρχηγός Kr., *iemand die vooraan is, vóorman, aanvoerder*, van ἀρχηγός Ng., ἀρχηγός Kr., *vóór, vooraan, vooruit*; ἀρχηγός Ng., maar zonder neusklink ἀρχηγός Kr., *iemand die achter zijn hoofd gaat, een volgeling, ondergeschikte*; ἀρχιερεύς *opperpriester*, van ἀρχιερεύς Kw. *hoofd*. Zoo ook de benamingen van de verschillende rangen der subalterne beambten: ἀρχιερεύς eig. *overste*

over *duizend*, van ၵၢၤသိၵ်ႈ *duizend*; ၵၢၤတူဝ်ႈ *overste over honderd*, van ၵၢၤတူဝ်ႈ *honderd*; ၵၢၤတူဝ်ႈ *overste over vijftig*, van ၵၢၤတူဝ်ႈ *vijftig*; en ၵၢၤတူဝ်ႈ *overste over vijftentwintig*, van ၵၢၤတူဝ်ႈ *vijftentwintig*; benamingen, die blijkbaar reeds oud zijn, daar de ၵၢၤ daarin niet in een *ၵၢၤ* naar in een *ၵၢၤ* veranderd is (§ 111, II°. 2°. aanm. bl. 120). In plaats van ၵၢၤတူဝ်ႈ *zegt men in sommige streken* ၵၢၤတူဝ်ႈ *Ng.*, ၵၢၤတူဝ်ႈ *Kr.*, van het grondwoord *တူဝ်ႈ* dat *streng garen*, en waarvan ၵၢၤတူဝ်ႈ *vijftentwintig* beteekent. — Deegelijks: ၵၢၤတူဝ်ႈ *een hoofd over drie djoengs*, van ၵၢၤတူဝ်ႈ *drie djoengs land*; ၵၢၤတူဝ်ႈ *een hoofd over één djoeng*, van ၵၢၤတူဝ်ႈ *een djoeng*; en ၵၢၤတူဝ်ႈ *een hoofd van een halve djoeng*; van ၵၢၤတူဝ်ႈ *een halve djoeng*. — Even zoo de benamingen van de rangen der kinderen naar ouderdom: ၵၢၤတူဝ်ႈ *het oudste kind*, van het thans ongebruikelijke *ၵၢၤတူဝ်ႈ* dat *hoofd* moet beteekend hebben, en waarvan in Kawi ၵၢၤတူဝ်ႈ *zich aan het hoofd stellen* beteekent, gelijk ၵၢၤတူဝ်ႈ van ၵၢၤတူဝ်ႈ *het tweede kind*, van *တူဝ်ႈ* *hals*; ၵၢၤတူဝ်ႈ *het derde kind*, van ၵၢၤတူဝ်ႈ *borst*; en nog ၵၢၤတူဝ်ႈ *het middelste kind*, van ၵၢၤတူဝ်ႈ *midden*. — Het zal evenwel thans niet gemakkelijk meer zijn, den eigenlijken zin van deze benamingen van rangen, overeenkomstig de algemeene beteekenis van het substantief denominatief, met genoegzame waarschijnlijkheid te verklaren.

Ook van een *eigenaam van een plaats* kan een substantief denominatief gevormd worden, om een *accident* op een plaats, dat men voor den geest heeft, als een *reëel voorwerp* te benoemen. Zoo vindt men in de *Jav. Wetten* bl. 3, 7 v. o., ၵၢၤတူဝ်ႈ *voor hetgeen plaats had te Djätidari*. Even zoo bl. 71, 9 v. o., ၵၢၤတူဝ်ႈ *van den eigenaam တူဝ်ႈ*

Substantief denominatief met het voorvoegsel ၵၢၤ en het aanhechtsel ၁၀၅၅

230. Zeer menigvuldig tot het vormen van afgeleide zelfstandige naamwoorden is het gebruik van het voorvoegsel ၵၢၤ tegelijk met het aanhechtsel ၁၀၅၅. Omtrent den *vorm* is daarbij alleen op te merken, dat zulk een zelfstandig naamwoord ook zóó van een *werkwoord* gevormd wordt, dat de *subjectieve* vorm, en dus de neusklank, van het werkwoord behouden blijft, ofschoon anders een naamwoord met het aanhechtsel ၁၀၅၅ wegens den *objectieven* zin van dit aanhechtsel dien vorm niet hebben kan. En de *beteekenis* van zulk een zelfstandig naamwoord komt met den vorm volkomen overeen. Het *objectief denominatief* met het aanhechtsel ၁၀၅၅ is wel een *naamwoord*, maar zooals ons *objectief deelwoord* dat ook is, een benaming van een *gesteldheid* van een voorwerp, ofschoon het ook menigvuldig tot benaming van een *vooroerp* en dus als een *zelfstandig* naamwoord gebruikt wordt; maar het *substantief denominatief* met dat zelfde aanhechtsel is door zich zelf een benaming van *vooroerp*, een

zelfstandig naamwoord, en heeft altijd dien zin, dat door het *voorvoegsel* *၁* iets als een *voorwerp*, als een *reël voorwerp*, benoemd wordt, en door het *aanhechtsel* *၀* of dit voorwerp, *၀* of een door het grondwoord beteekend voorwerp, *accident* of *adjunct*, als *object* wordt aangeduid; terwijl ook, wanneer het grondwoord den vorm van een *werkwoord* heeft, deze vorm het *accident* als een *subjective daad* of *werking* beteekent. Welk *soort van voorwerp* zulk een substantief denominatief met het aanhechtsel *၁၈၈၅* beteekent, kan alleen het spraakgebruik leeren, dat er deze of gene meer bepaalde beteekenis aan gehecht heeft. Het kan zoo wel een *persoon* als een *zaak* zijn, zoo wel een *tijd* als een *plaats*; het kan ook een *middel* zijn: het kan met één woord alles zijn wat maar als een *reël voorwerp* kan worden voorgesteld; en het is alleen, om in die onbepaaldheid van beteekenis het spraakgebruik te leeren kennen, dat de hier volgende voorbeelden onder vijf verschillende rubrieken gerangschikt zijn. — Het beteekent dan:

1°. iets als een *plaats voor* of *tot* iets, zoodat dus *dit* het *object* als *doel* is, of ook als een *plaats*, *waar* iets plaats vindt, zoodat de *plaats zelf* als een *accidenteel object* benoemd wordt; b. v. van *၁၇၁၅* *graf*, *၁၇၁၅၈၅* een plaats voor graven, of een plaats met graven, waar men graven maakt, *begraafplaats* of *grafplaats*; van *၁၈၈၅* *betel*, *၁၈၈၅၈၅* een plaats voor betel, *beteldoos*; van *၁၈၁၅* *asch*, *၁၈၁၅၈၅* een plaats met asch, een *asschige plaats*, een *fornuis* of een *keuken* of *kombuis*; van *၁၈၈၅* *Chinees*, *၁၈၈၅၈၅* de plaats voor Chinezen of de door Chinezen bewoonde plaats, *de Chinesche kampong*, *wijk* of *buurt*; van *၇၁၈၅၈၅* *woning*, *huis*, *၇၁၈၅၈၅၈၅* een plaats voor een woning of een plaats met een woning, *woonsteê*, *heem* of *erf* van een huis; van *၁၈၈၅* *zand*, *၁၈၈၅၈၅* een plaats van een door zand bekomene gesteldheid, *zandige grond*, *zandgrond*; van *၈၇၈၅* *berg*, *၈၇၈၅၈၅* *bergland*, *bergachtige grond*; van *၈၈၈၅၈၅* *tuin*, *hof*, *၈၈၈၅၈၅၈၅* *tuinland*, *tuingrond*; van *၇၈၈၅* *koffij*, *၇၈၈၅၈၅* een plaats voor koffij of een met koffij beplante plaats, *koffijtuin*, *koffijplantadje*; van *၈၈၈၅* *nat rijstveld*, *၈၈၈၅၈၅* *Sawak-landen*, van *၈၈၈၅* *droog rijstveld*, *၈၈၈၅၈၅* *Tégal-velden*; van *၇၈၈၅* *dorp*, *၇၈၈၅၈၅* *het dorpsland*; — van *၈၅၈၅* *zitten*, *၈၅၈၅၈၅* plaats om te zitten of die door iemand bezeten wordt, *zitplaats*, *zetel*, ook *post dien iemand bekleedt*; van *၈၈၈၅* *vrij loopen* of *rondloopen*, *၈၈၈၅၈၅* *plaats waar* een mensch of beest *rondloopt*; van *၈၈၈၅* *naam van een zeker dobbelspel*, *၈၈၈၅၈၅* *een plaats voor het këplekspel* of waar het gespeeld wordt, een *këplekbaan*; van *၈၈၈၅* *zich baden*, *၈၈၈၅၈၅* plaats om te baden of waarin men zich baadt, een *bad*, b. v. *၈၈၈၅၈၅၈၅* *een badkuip* (want dikwijls wordt zulk een substantief als *attribuut* bij een benaming van voorwerp gebruikt); *၇၈၈၅* *rusten*, *၇၈၈၅၈၅* *rustplaats*; van *၈၇၈၅* *slapen*, *၈၇၈၅၈၅* *slaapplaats*, *slaapvertrek* of *slaapsteê*, zooals een *ledikant*; als attribuut b. v.

in անահողորդի տեղ *een plaats of plek om te slapen*; van անհանդի տեղ of անհանդ *bewaren*, անհանդի տեղ of անհանդի տեղ *bewaarplaats*; van անհանդ Kr., *vernachten*, անհանդի տեղ *nachtverblijf*; — van het werkwoord անհանդ Ng. *vernachten*, անհանդի տեղ *nachtverblijf*; van անհանդի տեղ of անհանդ *onderwijzen, onderwijs geven*, անհանդի տեղ of անհանդի տեղ *plaats tot onderwijzen of tot het geven van onderwijs, school*; van անհանդ *leeren*, van een kind, անհանդի տեղ *leerplaats, school*; van անհանդի տեղ, *logeren*, անհանդի տեղ *plaats om te logeren, logis, logement*; van անհանդի տեղ *zich vereskuilen*, անհանդի տեղ *schuilplaats*; van անհանդի տեղ en անհանդի տեղ, *onder lommer of dak schuilen*, անհանդի տեղ en անհանդի տեղ *schuilplaats*, ook figuurlijk voor *beschermer*; van անհանդ *zich in de eenzaamheid afzonderen*, անհանդի տեղ *plaats van of tot stille afzondering*; van անհանդ *beregten, regt spreken*, անհանդի տեղ *regtbank*; van անհանդ *water halen*, անհանդի տեղ *plaats waar men water haalt*; van անհանդ *linnengoed wasschen*, անհանդի տեղ *iets om in te wasschen*, b. v. անհանդի տեղ անհանդի տեղ *waschpot*; ook *een plaats waar men linnengoed wascht*, in welken laatsten zin ook zonder neusklink անհանդի տեղ *gezegd wordt*; van անհանդի տեղ, *weiden*, անհանդի տեղ *weide*. — Ook van անհանդի տեղ, *plaats*, heeft men zoo անհանդի տեղ *de plaats waar iets plaats heeft*, en *een standplaats, zitplaats, ligplaats, verblijfplaats* van iemand of iets.

2°. iets als een *tijd*; b. v. van անհանդ *verschijnen voor zijn hoofd*, van een ambtenaar, անհանդի տեղ *niet alleen de plaats, maar ook de tijd waarop men verschijnt of te verschijnen heeft om dienst te doen*, ook *ziddag* van een regtbank; van անհանդի տեղ *pacht storten*, անհանդի տեղ *tijd of termijn om te storten*; van անհանդ *den grondvorm van անհանդի տեղ, rijststijden, oogsten*, անհանդի տեղ *de tijd waarop de snijding van de rijst plaats heeft, de oogst*.

3°. als iets *wat tot iets dient of bestemd is*, als een *middel, werktuig of kunst*. Als een *middel* kan ook beschouwd worden een voorwerp, dat een *plaats of tijd* beteekent *voor of tot* iets: maar andere benamingen van voorwerpen in een dergelijken zin zijn b. v. van անհանդի տեղ, *schrijven*, անհանդի տեղ *wat dient tot schrijven, schrijfflessenaar*, ook als *attribuut*, b. v. in անհանդի տեղ անհանդի տեղ *schrijftafel*; van անհանդի տեղ *strijken, glad maken*, անհանդի տեղ *werktuig om glad te strijken*, zooals *een strijkijzer*; van անհանդի տեղ, *een pen versnijden*, անհանդի տեղ *pennemes*; van անհանդ *wetten, slijpen*, անհանդի տեղ *wat dient om te slijpen*; van անհանդ *ledig gaan, ledig zitten, geen werk doen*, անհանդի տեղ *middel tot het doorbrengen van ledigen tijd, tijdverdrif*; van անհանդ *hout tegen elkander wrijven om vuur te maken*, անհանդի տեղ *wat dient om door wrijven vuur te maken*, b. v. անհանդի տեղ անհանդի տեղ; van անհանդի տեղ *leven*, of liever van անհանդի տեղ *bewerken dat iemand leeft*, անհանդի տեղ *levensmiddel, middel van bestaan, kostwinning*; ook *middel om levend te maken*, zooals in անհանդի տեղ անհանդի տեղ *levendmakend water*; van անհանդ *zwak zijn of worden, bezwijken*, of liever van անհանդի տեղ անհանդի տեղ

verzwakken, de kracht benemen, անուանանոյ middel om te verzwakken, b. v. անաւանանոյ een tooverformulier om den vijand de kracht te benemen; van անայ սcherp en helder zien, of liever van het causative werkwoord, անանանոյ middel om in de toekomst te zien; van սահայ geweld, van koopwaren, արհիանանոյ middel om te maken dat iemands waren geweld zijn (Leesb. bl. 105, 8 v. o.). Deze laatste woorden worden ook in den zin van een kunst gebruikt; en zoo beteekent ook van արտոյ, arts, արարտոյ middel om arts te kunnen zijn, en als attriboot bij դարչի kunst, of ook alleen, արտչի-kunst, geneeskunst.

4°. een persoon, als het voorwerp van iets, of ook als tot iets bestemd of werkzaam tot eenig doel; b. v. van անոյսլոյ volgen, sich naar iemand voegen, անոյսլոյ iemand om te volgen, iemand die men zich tot voorbeeld, voorganger, gids of leidsman stelt; van անբիւանոյ eerbied bewijzen, անբիւանոյ iemand die een voorwerp is van eerbiedbewijzing, een vorstelijke titel; van անպէսլոյ looven, prijzen, անպէսլոյ iemand die het voorwerp is van lofprijzingen; van անդրոտոյ, vragen, անդրոտոյսլոյ een vraagbaak; — van ողջոյ ketting, keten, of արջոյ iemand ketenen, արողջանոյ een te ketenen of tot de ketenen (tot dwangarbeid) verwezen persoon, een kettingsganger; van արդասոյի zogen (van արայ zog), անարդասոյ wat te zogen is, als attriboot in անարդասոյսլոյ een te zogen kind, een zoogkind, en ook als substantief een zwigeling; van դրասոյ, Spaansche mat, արդրասոյսլոյ een persoon om Spaansche matten (zilvergeld) in te wisselen, een geldwisselaar of geldwisselaarster. En van արայսլոյ (grondvorm արայսլոյ), iemand als bode zenden, gebruikt men, behalven het objectief denominatief արայսլանոյ, voor bode ook արայսլանոյ, iemand die tot bode gezonden wordt, en dat of uit անարայսլանոյ door zamentrekking (verg. § 218 aanm.), of uit դարայսլանոյ door een kleine verandering van uitspraak, ontstaan is.

5°. iets anders als een reëel voorwerp, dat geen plaats of tijd of middel of persoon genoemd kan worden, maar waarvan de benaming toch volkomen denzelfden logischen zin heeft; b. v. van տղաւ werk, en werken, maken, doen, անտղաւստոյ, ook wel met een neusklink անտղաւստոյ (verg. § 221), wat te werken of te doen is, iemands bepaalde werkzaamheden, die hem opgelegd zijn of ten deel vallen, of iemands dagelijksch bedrijf als kostwinning; van ստեւ berigt, tijding, ստեւոտոյ wat daartoe dient, rapport, berigten; van անայ adres, verklaring, անայոտոյ wat daartoe dient, ook als attriboot van սահ Ng., անայ Kr., geschrift, zoodat men het schriftlijk adres of schriftelijke verklaring vertalen kan; van արտչի onthaal, waarvan անարտչի een bijzonder onthaal, անարտչիստոյ wat tot onthaal van een gast moet dienen en toebereid wordt (verg. de proza-verkorting der Bruid-joedâ bl. 8, r. 9 met r. 5 en 11); van արտչի grond, անարտչիստոյ iets dat tot grond van iets is, of den grond van iets uitmaakt, de grond waarop iets staat, of de bodem van

iets; ook wat iemands grond uitmaakt, zijn *grondbesit, landgoed* of *landerijen*; van $\alpha\gamma\eta\epsilon\gamma$, benaming van de *politie-beambten*, $\alpha\alpha\gamma\eta\epsilon\gamma$ wat voor den *Goenoeng* is, in $\alpha\beta\epsilon\delta\alpha\alpha\alpha\alpha\gamma\eta\epsilon\gamma$ het *Goenoengsgeld*; van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *voorgeven, voorwenden*, $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ wat tot voorwenden gebruikt wordt, *voorvoendel*; van $\alpha\alpha\alpha\alpha\epsilon\gamma$, grondvorm van $\alpha\alpha\alpha\alpha\epsilon$, *manen*, $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\epsilon\gamma$ iets dat tot maning strekt, *een aanmaning*. — Van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ eigenn. van een plaats, is in de *Jav. wetten*, bl. 3, r. 2 v. o., $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ gevormd, in den zin van *togt naar Salatiga*.

231. Niet van denzelfden aard is 1° een denominatief, dat met het aanhechtsel $\alpha\alpha\alpha$ gevormd wordt van een woord, dat wel een zelfstandig naamwoord met het voorvoegsel $\alpha\alpha$ is, maar als een grondwoord in de taal beschouwd wordt (§ 218, *zamm.*); zooals b. v. van $\alpha\alpha\alpha\gamma$, *geschil, twist*, van den grondvorm $\alpha\alpha\alpha\gamma$, het *collectief toestandswoord* $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\gamma$ met een ander of met elkander *geschil hebben*, in den zin van *onderhandelen* bij koop of huur; — en 2° een substantief denominatief, gevormd met het voorvoegsel $\alpha\alpha$, om een *reëel voorwerp* te beteekenen van een *collectief toestandswoord*; zooals van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$, met een ander of met elkander *zamen spreken* (van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *spreken*), $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *een zamenspraak* of *gesprek*; van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ met een ander of met elkander *spreken* of *praten*, $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *gesprek* of *gepraat* van de *menechen over iemand*; van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ met een ander of met elkander *in gezelschap zitten*, $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *gezelschap*.

Ook van een substantief denominatief met het aanhechtsel $\alpha\alpha\alpha\alpha$ kan een werkwoord gevormd worden, zooals b. v. van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ een van *samangevlochten bladeren* gemaakt verblijf voor een *Boepati* op de *Aloesaloem*, $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ naar zulk een verblijf gaan, of daarin zijn verblijf nemen of houden. Van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *ezje*, middel of gelegenheid tot *ausraking* (van $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *ausraken*, iemand of iets betreffen), heeft men $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ een middel tot *ausraking* uitmaken, in betrekking staan tot iemand of iets. Van $\alpha\alpha\alpha\alpha$, K. I. *eten*, is gevormd $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$, gewoonlijk $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ uitgesproken, dat *kok* of *kokkin*, eig. iemand voor het eten, beteekent. Gewoonlijk evenwel wordt een *kok* of *kokkin* $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ genoemd. Dit woord, dat den vorm van het werkwoord heeft, schijnt eigenlijk volgens § 123 als *kok* of *kokkin dienen* te beteekenen, en oorspronkelijk als attribuit bij een benaming van een persoon, zooals $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *bediende*, gebruikt te zijn. Zoo in de 1001 N. II, bl. 645, r. 7, $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ een als *kokkin dienende vrouw*.

SUBSTANTIEF DENOMINATIEF MET HET VOORVOEGSEL $\alpha\beta$

232. Dit voorvoegsel verschilt van het voorvoegsel $\alpha\alpha$, waarvan het een wijziging schijnt te zijn, niet wezenlijk in beteekenis. Het dient ook om een *accident* of *adjunct* als een *voorwerp* te benoemen, en zoo een *substantief denominatief* te vormen. Alleen in het spraakgebruik bestaat dit verschil, dat het

niet anders gebruikt wordt, dan om een accident of adjunct als een *reël* voorwerp te benoemen, en nooit in afleidingen van *werkwoorden*. Meestal verschilt het van het grondwoord, wanneer dit ook in den zin van een substantief gebruikt wordt, niet anders, dan dat het aan het woord een meer *reëlen* of *concreten* zin geeft, en dus iets *meer bepaalds* of *bijzonders* beteekent. Zoo beteekent 𐀀𐀁𐀂 *hulp*, in een algemeenen zin, ook *helpen*, maar 𐀀𐀁𐀂𐀃 *een bepaalde hulp* of *dienst*, zooals die in een bijzonder geval door iemand verleend wordt; 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄 *aanwijzing*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 *een bepaalde aanwijzing*, als bijzondere *raad* of *uitlegging* van iemand; van 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄 Ng. aan iemand iets *zeggen* of *mededeelen*, ook *iemand's zeggen*, *wat iemand zegt*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 *iets bijzonders*, dat in een bepaald geval aan iemand gezegd wordt *tot onderrigting* of *vermaning*, *een onderrigting* of *vermaning*; 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 *een zaak aangeven*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆 *een aangifte* van een zaak; 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄 *spraak*, *taal*, *woord*, en als zegwoord *sich* bij iemand tot het een of ander *aanmelden*, voornamelijk tot een verzoek, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 *een aanmelding* bij iemand, *een aanzoek*; 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄 *schade*, *nadeel*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 *een schade*, *een nadeel*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 *verliezen*, ook *wat iemand verliest*, *verlies*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆 *een bijzonder verlies*, *een bepaalde som*, *die door iemand in een bepaald geval verloren wordt*; 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄 *kwaad*, *slecht*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 *eenig bijzonder kwaad*, dat op een bepaalde wijze bedreven wordt, *iets kwaads*; 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 *trotsch*, ook *trotsch zijn* en *trotschheid*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆 *iemand's trotsch gedrag* of *trotsche aard*; 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 *stevig*, *standvastig*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆 *stevigheid*, *standvastigheid*. En zoo schijnt ook van 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆 iets *volgen*, in den zin van *ergens langs gaan*, *volgens*, *langs*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆 *eigenlijk opvolging*, *bewilliging*, *gehoorzaming* of *gehoorzaamheid* te beteekenen: gewoonlijk evenwel wordt het als attribuut of prédicat gebruikt in den zin van *gehoorzaam* of *on gehoorzaam zijn*. — Dat de voorvoegsels 𐀀 en 𐀁 in beteekenis niet van elkander verschillen, kan ook daaruit blijken, dat zij met elkander verwisseld worden. Zoo zegt men van 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆, *vragen*, 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆𐀇 en 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆𐀇 *een vraag*; en zelfs voor 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄 *juist*, zegt men somtijds ook 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 *ofschoon* dat *bijwoord* eigenlijk een *zelfstandig naamwoord* is van het *werkwoord* 𐀀𐀁𐀂𐀃 *treffen*, en van een *werkwoord* anders geen denominatief met het voorvoegsel 𐀁 gevormd wordt, zoodat men 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅 niet anders beschouwen kan, dan als gewijzigde uitspraak voor 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆. Dat ook anders somtijds een Pëpët in de uitspraak in een *i* verandert, is boven in § 48 opgemerkt geworden. — Vooral in Krāmā-woorden is het voorvoegsel 𐀁 veel in gebruik, en niet alleen in de plaats van 𐀀, om een benaming van *voorwerp* te vormen, als ware het een Krāmā-vorm van 𐀀 (volgens § 90, a.); maar ook zoo, dat het woord, als zegwoord gebruikt, van het grondwoord in zin en beteekenis volstrekt niet verschilt. Zoo zegt men in Krāmā altijd 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅𐀆𐀇 voor *een vraag*, en gebruikt dit woord ook meest altijd als zegwoord voor *een vraag doen* of *vragen*, terwijl men in Ngoko als zegwoord eenvoudig 𐀀𐀁𐀂𐀃𐀄𐀅

ອງ zegt. En zoo zegt men in Ngoko van *എരുമു*, *verkrifgen, erlangen*, altijd *എരുമു*, *wat men verkrijgt, baat, nut, bevinding*, maar daarvoor in Krāmā *മിരുമു*; terwijl dit dan ook als zegwoord, geheel in denzelfden zin als het Ngoko *എരുമു*, gebruikt wordt, en het grondwoord *മു* alleen nog maar in poëzie voorkomt. Even zoo zegt men voor *കി*, Krāmā-vorm van *കി*, *aansluiting, vereeniging*, van twee personen of dingen, en als zegwoord *zich aansluiten of vereenigen*, gaarne in beide zinnen *കി* terwijl men in Ngoko gewoonlijk het eenvoudige *കി* gebruikt. Desgelijks voor *ര*, Krāmā-vorm van *ര*, *raad, voorslag, overleg, raden en raadplegen*, gaarne *മിര*. Het schijnt, dat dit voorvoegsel *മി* voor het gehoor van den Javaan aan een woord een wat zwieriger vorm geeft.

233. Van zulk een met het voorvoegsel *മി* gevormd substantief denominatief wordt dan dikwijls, als van een nieuw grondwoord, weêr een werkwoord afgeleid, zooals *മിനു* *gehoorzamen*, van het bovengenoemde *മിനു*, en *മിനു* iemand *hulp verleenen* of een *dienst bewijzen*, van *മിനു*. En zoo dan ook een objectief denominatief met het aanhechtsel *മി*; b. v. van *മിനു* *schade*, *മിനു* insgelijks *schade, nadeel*, maar objectief uitgedrukt als *മിനു*, die geleden wordt; van *മിനു* (§ 232) *മിനു* een *conferentie* met een ander; van *മിര* (§ 232) *മിര* met een ander of met elkander *raadplegen* of *beraadslagen*. — Andere dergelijke woorden, waarin de voorvoegsels *മി* en *മി* met elkander verwisseld worden, zijn onmiddellijk van het grondwoord gevormd, volgens § 230, zooals *മി* of *മി* Ng., *മി* of gewoonlijk *മി* Kr., een *begeerte* of *lust*; van *മി* Ng., *മി* Kr., *begeerte, wil*; *മി* of *മി* *bewoordingen*, die gebezigd worden, een *rede*, niet van *മി* (§ 232), maar onmiddellijk van *മി* *rede, spraak, taal, woord*; *മി* of *മി* *een bruiloft*, eig. *wat tot het trouwen van iemand moet dienen en toebereid wordt*, van *മി* *trouwen*, even als *മി* volgens § 230 van *മി*.

Ook in het Soendasch treft men dit voorvoegsel *മി* aan. Zoo in *മി* *baarmoeder*, gelijk het Maleische *per-anagan*, van *മി* *kind*, zoodat het eigenlijk een *plaats* beteekent *die dient om kinderen te baren*; en in *മി* *omheining*, wat tot *heg* of *heining* dient, van *മി* *heg, heining*. In het Maleisch ken ik geen ander woord dan *piotang*, dat ook Soendasch is en in het Javaansch zamengestelde *മി* (§ 187, aanm.) voorkomt, maar anders in het Javaansch *മി* (in plaats van *മി*) luidt, en een *schuldoordering* beteekent, *wat men van een ander te vorderen heeft*, van *മി* *schuld, geldschuld*, en *geld leenen* of *schuldig blijven*. — Ook hieruit blijkt dus, dat de voorvoegsels *മി* en *മി* niet wezenlijk van elkander verschillen.

OVER HET VOORVOEGSEL (प्र, पु, अ) OF (प, पु, अ)

234. Dit voorvoegsel is *vooreerst* in een menigte uit het Sanskritsch ontleende woorden een Sanskritsch voorvoegsel, dat *vóór* of *vooruit* beteekent (het Latijnsche *pro* of *prae*, het Fransche *pro* of *pré*), maar waarvan de eigenlijke zin in de daarmee zamengestelde woorden door den Javaan natuurlijk niet verstaan wordt. Zoo in (प्रअस्य) (voor (प्रअस्य) volgens § 48, en dit volgens § 44 voor (प्रअस्य) *voorzorg*, *bedachtzaamheid*, *bedachtzaam*, *voorsigtig*, het Sanskritsche *prajātna*, van अस्य, het Sanskritsche *jātna*; *poging*, *streven*, *zorg*; (प्रकृता) het Sanskritsche *prabhāva* en *prabhāva*, *voortreffelijkheid*, *superioriteit*, van bhāva en bhāva, *wezen*, *hoedanigheid*, (प्रकरा) *zaak*, *regtszaak*, het Sanskritsche *prakāra* van kāra; en (प्रकृता) *onderscheid*, het Sanskritsche *prabhāda*, van bhāda. Al is het, dat ook het Sanskritsche grondwoord in het Javaansch, zoo niet in proza, dan toch in poëzie, in gebruik is, gelijk dit met al de hierboven genoemde het geval is; dan nog verstaat de Javaan den waren zin van het voorvoegsel en het juiste onderscheid van beide woorden niet. Vanhier, dat hij b. v. ook het eenvoudige अस्य, ofschoon dit in het Sanskritsch niets meer dan *aangewende poging* of *zorg* beteekent, ook in denzelfden zin als (प्रअस्य) *voorzorg* en *voorbekhoedzaam*, gebruikt.

235. Maar *ten anderen* wordt dit voorvoegsel ook gebruikt in een aantal woorden, die van zuiver Javaanschen oorsprong zijn. In deze is het blijkbaar het in het Maleisch zoo menigvuldig gebruikelijke voorvoegsel *për*, dat niet alleen volgens § 85 ook *prě*, maar ook wel, zooals in het Padangsche, *pra* luidt; zoodat de eigenlijke, ook nog in eenige Javaansche woorden bewaarde, vorm *par* blijkt te wezen. De oorspronkelijke reële beteekenis van dit voorvoegsel is ook onbekend; maar de logische zin, dien het in het spraakgebruik heeft, verschilt, zooals de onderlinge verwisseling van beide voorvoegsels bewijzen kan, weinig van dien van *pa*. Het eenig verschil schijnt te wezen, dat het altijd aan het woord, waarvoor het gevoegd wordt, een *subjectiven* (*activen*) zin geeft. Het wordt gebruikt tot het vormen:

1°. van een denominative benaming van een *persoon*, als *subject*, of verrigter van hetgeen het grondwoord beteekent; b. v. van (प्रकृता) Kw. *strijd*, *krijg*, en *strijden*, (प्रकृता) *strijder*, *krijgeman*. — In het Maleisch heeft men dergelijke meer.

2°. van een benaming van een *subjectief* (van een subject uitgaand) *accident* als *reël voorwerp*; doch zelden van een *werkwoord*, zooals (प्रकृता) *een verordening*, *ordonnantie*, van (प्रकृता) *ordenen*, *in orde schicken*, *verordenen*; terwijl (प्रकृता) tot benaming van het accident als *logisch* voorwerp gebruikt wordt, en

verordenaar beteekent; als ook, zoo men wil, (ပျဉ်းဝတ် *verwelkoming*, van ခတ်ဝတ် *geluk*, of liever van ခတ်ဝတ်သူ *wees welkom!* of, zoo men wil, van het causative werkwoord ပျဉ်းဝတ်ကတ *iemand verwelkomen*; terwijl ပျဉ်းဝတ် het substantief denominatief van ပျဉ်းဝတ် *deelen, verdeelen*, is, doch ook in den zin van *verwelkoming* gebruikt wordt, ten minsten door den heer Winter in zijn vertaling van de 1001 *N. II*, bl. 266, r. 7 v. o., en bl. 553, r. 5 v. o., (maar niet I, bl. 178, r. 3 v. o., bl. 179, r. 2, en II, bl. 601, r. 9.) voor ပျဉ်းဝတ်, zooals hij geschreven had, als een verbetering is opgegeven. — Menigvuldiger van een naamwoord, zooals van 'ရှေးတူ: *merk, teeken*, (ပျရှေးတူ *blijk, bewijs*, door eenig teeken (terwijl in het Maleisch *pěrtanda* een *heffer en ontloanger van accijnsen* beteekent, eig. een *merker* der goederen als veraccijnsd, maar in het Javaansch daarvoor enkel ရှေးတူ bij verkorting voor ပျရှေးတူ *merk-meester*, gezegd wordt); van မိနာ: *manier, kuur, gril*, (ပျမိနာ: *handeling, handelwijze, gebaar*; van ရှေးသူ *gew. ရှေးရှေးသူ* *klaar, duidelijk*, (ပျရှေးသူ *verklaring, beduiding, opgaaf, verslag*, ook als attriboot openbaar, *klaarblijkelijk*, en als zegwoord *verklaren, opgaaf of verslag doen*; van အိအိ *afpraak, overeenkomst*, (ပျအိအိ *beding, voorwaarde, belofte*, in een subjectiven zin, zoodat het als zegwoord *bedingen, beloven*, beteekent (in het Maleisch *pěrdjandji*, *beloover of contractant*); van ရှေးကောသု *riend*, (ပျရှေးကောသု *aanknooping van vriendschap* met iemand, een woord zooals het Hollandsche *kennismaking*; van ရှေးသူ *kosten, onkosten*, gewoonlijk in den zin van *accijns of belasting*, (ပျရှေးသူ *kosten, onkosten*, tot bekostiging van iets.

In andere woorden, die een concreet voorwerp beteekenen, zooals (ပျရှေးသူ *een omgevallen boom*, van ရှေးသူ dat in het Maleisch een *stam of tronc* beteekent, en (ပျရှေးသူ *even als ရှေးသူ* *een jong blad*, is de beteekenis van het voorvoegsel niet meer te herkennen. Even min blijkt die beteekenis in een als bijwoord, voorzetsel of voegwoord gebruikt woord, zooals van het uit het Sanskritsch afkomstige ရှေးသူ *even gelijk als, zoo goed als*, veelal (ပျရှေးသူ *en voor ရှေးသူ* Ng., ရှေးသူ Kr., *daarom of rede waarom*, dat insgelijks van Sanskritschen oorsprong is, somtijds (ပျရှေးသူ of (ပျရှေးသူ *gebezigd wordt*, ofschoon beide woorden in het Sanskritsch niet met het voorvoegsel *pra* in gebruik, althans in het woordenboek niet opgegeven zijn.

Van zulk een naamwoord met het voorvoegsel (ပျ worden ook werkwoorden gevormd, zooals van (ပျရှေးသူ *verslag*, (ပျရှေးသူ *iemand verslag geven*, en (ပျရှေးသူကတ *ontrent iets verslag geven*. Van eenige zoodanige werkwoorden is het naamwoord met het voorvoegsel (ပျ, waarvan zij gevormd zijn, niet meer in gebruik; zooals van (ပျရှေးသူ *met verlangen naar iets streven*, van het ongebruikelijke ရှေးသူ van het grondwoord ရှေးသူ *genegen zijn, verlangen*; van ရှေးသူ *iemand in den droom bezoeken en verschijnen*, van ရှေးသူ het grondwoord van ရှေးသူ *droomen*; van ရှေးသူ *zich krommen van pijn*, nevens ရှေးသူ

krom, gebogen, zillen, waarvan ook *အေတိတိ* niet in gebruik is; en van *အတတတ* of *အတတတ* *zich forsich en dapper verloozen*, van het grondwoord *တတတ* *forsich van kracht en moed*. In het woordenboek wordt evenwel ook als van dezelfde betekenis *အတတတ* opgegeven. Mischien is dit door verwisseling der lipletters in plaats van *အတတတ* of het is een Maleisch woord met het voorvoegsel *ဝဲ*.

In het Maleisch worden met het voorvoegsel *ဝဲ* en het aanhechtael *အ* zelfstandige naamwoorden gevormd, die gewoonlijk een plaats voor iets beteekenen, gelijk in het Javaansch met het voorvoegsel *as* (§ 230); b. v. *ဝဲ-ဝဲ-အ*, *swurtest, komfoor*, van *ဝဲ*, *swur*. Dit zelfde woord, *အတတတ* of *အတတတ* uitgesproken, is ook Javaansch, maar waarechtijlijk uit het Maleisch ontleend, daar *အ* voor *swur* in het Javaansch niet in gebruik is. Nog heeft men in het Javaansch *အတတတ*, even als in het Maleisch en Soendasch *ဝဲ-တတ-အ*, *een plaats om een kluisenaarsleven te leiden, kluisenaars verblijf, kluis*, van *အ* ook *အတတ* *een kluisenaarsleven leiden*. — Andere woorden van denzelfden vorm zijn *အတတတ*, even als *အတတတ* en zonder voorvoegsel *အတတတ*, *een vriend*, van *အတတ* *bloedverwant*; *အတတတ* *vriendschap*, van *အတတ* of van *အတတ* (zie boven); *အတတ* *aangetrouwde swager*, van *အတ* *swager*; *အတတ* *halfslagtig ras*, van *အတ* *kind*; en *အတ* *verbond, verdrag, verbintenis, afspraak met een ander*, even als *ဝဲ-ဝဲ-အ* in het Maleisch, van *အ* of *အ*.

Uit woorden, zooals *အတ*, *အတ* en *အ* kan blijken, wat boven gezegd is, dat de eigenlijke vorm van dit voorvoegsel niet *အ*, zooals van dat in Sanskritische woorden, maar *အ* is.

Van beide voorvoegsels onderscheiden is *အ* of *အ* wanneer het een verkorting is van het naamwoord *အ* in samenstellingen, even als *အ* of *အ* van *အ*. Hierover later.

OVER HET VOORVOEGSEL ၁၂၂

236: Wanneer dit voorvoegsel *အ* *အ*, tot zulk een volkomene eenheid van zin met een woord verbonden wordt, dat door beide te zamen maar één begrip beteekend wordt, dan wordt de *အ* van dit voorvoegsel, even als die van het voorvoegsel *အ* in het accidenteel Passief, als *Pépèt* uitgesproken (§ 46); b. v. in *အတ* (*sěp oel oeh*) *tiën*, en *အတ* (*sětəng àh*) *half*; en bij gevolg als *oe* voor den halfklinker *အ*, zooals in *အတ* (*soewidji*) *een zekere*; en ook wel voor een lipletter (§ 48), zooals in *အတ* (*sěm àntěn* of *soem àntěn*) *zooveel*. Zoo ook vóór éénlettergrepige woorden, b. v. in *အတ* (*sedjoeng*) *een Djoeng*, en *အတ* (*sětəng*) *een stuiwer*. En, als het woord met geen anderen medeklinker, dan met een *အ* begint; dan smelt in dat geval de klank van de *Pépèt* meestal met dien van den eersten klinker van het woord

in één; b. v. in *asakaj* *honderd*, voor *masakaj*, van *asakaj*; *tuasak* *duizend*, voor *masakaj* van *asakaj* *één*, voor *masakaj* van *asakaj* of, indien die eerste klinker van het woord zelf een Pëpët is, dan behoudt het voorvoegsel den klank *a*, maar smelt de klank van die Pëpët daarmee gewoonlijk in één; b. v. in *asakaj* (*salong*) *sommige*, voor *masakaj* en zoo zegt men van *asakaj*, *uur*, *masakaj* *een uur*, maar van *masakaj*, met den voorslag *asakaj* *sadjam*. — Het woord *asakaj* voor *masakaj* *zoals U beveelt*, d. i. *Uw gehoorzame dienaar!* wordt gewoonlijk *masakaj* uitgesproken. — Waar de eenheid van zin niet zoo volkomen is, daar wordt het voorvoegsel uitgesproken met een scherpe *a*, ja veelal als ware het *asakaj* *sadj*, namelijk *zóó*, als in het Javaansch dit woordje uitgesproken wordt, met een wel in de keel gevormde, maar niet uitgesprokene *k* (§ 19). *Zóó* altijd, wanneer het woord met een *as* en dus met een klinker, of ook met een halfklinker, begint; b. v. in *asakaj* *asakaj* (*sà-abdenripoen*) *al zijn dienaren*, of *met zijn dienaar* of *dienaren*, *asakaj* (*sà-isinè*) *met den inhoud er van*, of *al wat er in is*, *asakaj* (*sà-oelijé*) *bij*, of *na*, *zijn terugkeer*, en *asakaj* (*sà-wóngé*) *al zijn menschen*, of *met den persoon*; en dikwijls schrijft de Javaan dan ook volgens deze uitspraak met een *as*, en dus b. v. *asakaj* (*Leesb.* bl. 119, 6 v. o.) en *asakaj*. Maar ook vóór andere medeklinkers wordt *zóó* wel uitgesproken en geschreven, b. v. *Jav. Brieven*, bl. 443, r. 9, *asakaj* *nadat wij aangekomen waren*; bl. 447, r. 9, *asakaj* *met de ambtgenooten*; en elders in *asakaj* (*sà-g-téméné*) Ng., *asakaj* (*sà-g-estonnipoen* Kr., *naar de geheele waarheid, eigenlijk*. — Deze wijze van schrijven is evenwel af te keuren. — Verder moet opgemerkt worden, dat dit voorvoegsel, wanneer het zoo met een scherpe *a* wordt uitgesproken, dan dikwijls in den mond van den Javaan tweelettergrepig wordt, zoodat het *asakaj* luidt, daar hij namelijk den sissenden klank van de *as* volgens § 26 als *i* uitspreekt, en dan volgens § 84 deze nieuwe lettergreep vóór de *as* met den keelneusklang *ng* sluit. Zoo b. v. in de *Jav. Wetten*, bl. 196, r. 1, *asakaj* voor *asakaj* *al zijn werkzaamheden*; in de *Jav. Brieven*, bl. 156, r. 7, *asakaj* *met zijn kameraden*; en in een brief van Mångkoe-nägãrã in het *Leesb.* achter Gericke's *Eerste gronden* en de tweede uitgaaf van de *Spraakkunst* van C. de Groot (bl. 15, r. 6): *asakaj* *mijn kinderen en kleinkinderen en al mijn nakomelingen*. — Dit *as* moet men niet verwarren met het voorzetsel *as*.

237. De beteekenissen, die dit voorvoegsel in het spraakgebruik heeft, laten zich niet alle tot één grondbeteekenis terugbrengen: door den invloed van het Sanskritsch heeft het beteekenissen gekregen, die het oorspronkelijk in de Javaansche en verwante talen niet had. In deze heeft het een *quantitativen* zin, en drukt het eigenlijk en oorspronkelijk het begrip van *heel*, *gansch* of *al* uit;

b. v. *ḥeal de wereld*, *ḥeal een dorp, een geheel of ganoch dorp* (Leesb. bl. 69, r. 7); *ḥeal de menschen van heel de hoofdplaats* (De Brütá-joedá in proza, bl. 6, r. 9); *ḥeal wo verlangen, al hetgeen gij verlangt*; *ḥeal den geheelen weg langs* (bl. 5, r. 10 v. o.); *ḥeal al zijn aanwijzingen* (bl. 2, r. 7 v. o.); *ḥeal het luiden van dezen brief, of al hetgeen deze brief luidt, de geheele inhoud van desen brief*; *ḥeal alle dingen, alles, van eenig ding*, *ḥeal* Ng., *ḥeal* Kr., *heel de menigte er van*, d. i. *alle*; en *ḥeal* Ng., *ḥeal* Kr., *al de gedaanten (of vormen, of soorten) er van*, d. i. *allerlei, of al de verschillende, al de onderscheidene*. — Dikwijls is het dan te vertalen door *zoo groot als*. Zoo beteekent *ḥeal* letterlijk *heel een berg*, als men b. v. zegt *ḥeal een berg groot*; maar dit wil dan zeggen *zoo groot als een berg* (De Brütá-joedá enz. bl. 13, r. 7); en zoo dan ook wel *ḥeal* alléén, zonder *groot*, er bij; b. v. als men zegt: *ḥeal de golven van de zee waren zoo groot als bergen* (eig. *heele bergen*); en zoo Rádjá Pir. bl. 62, r. 9 v. o., *ḥeal mieren zoo groot als schapen*. Zeer dikwijls is het te vertalen door *zooveel als*; b. v. *ḥeal mijn weten*, als een hoeveelheid, en dus *zooveel als ik weet*, of *voor zoo ver ik weet*; *ḥeal al het achterstallige*, d. i. *zooveel als er achterstallig is, het achterstallig gedeelte*; *ḥeal* *zooveel als er is of zoo vele als er zijn*; *ḥeal* *zooveel als gij vraagt*; *ḥeal* *zooveel als immer kan, zooveel immer mogelijk*. En zoo geeft het ook de overeenkomst met iets te kennen, zoodat men het door *alzoov* als of door *zób als* vertalen kan; b. v. *ḥeal zób als je gezegd hebt* (Jav. Zam. bl. 178, r. 5). Zoo gebruiken wij in het Hollandsch ook dikwijls *zooveel als* in den zin van *hetzelfde als*; b. v. wanneer men zegt, dat *voor iets bedanken zooveel* beteekent of zeggen wil, als *iets weigeren of afslaan*. Men kan het dan ook dikwijls door *naar of volgens* vertalen; b. v. in *ḥeal* *naar gissing*, letterlijk *al de gissing*, d. i. *zooveel als de gissing is*; *ḥeal zób* (eig. *zooveel*) *als behoort is, naar bekooren*. En zoo kan men ook het zoo evengenoemde *ḥeal* somtijds door *naar ik weet* overzetten, zooals wij in het Hollandsch ook dikwijls *zooveel ik weet* zeggen voor *naar ik weet* of *naar mijn weten*. — In al deze gevallen nu wordt het voorvoegsel gewoonlijk alleen dan met een scherpe *a* uitgesproken, wanneer het uitdrukkelijk *heel, ganoch* of *al* beteekenen moet en dus den zin van een afzonderlijk woord behoudt; anders met *Pépét* (§ 236). Op beide wijzen kan één en hetzelfde woord, zooals *ḥeal* en *ḥeal* worden uitgesproken, al naar den zin, dien de spreker op het oogenblik er aan geeft. — Den meesten nadruk geeft men aan het voorvoegsel in dien zin, wanneer men met het vragend voornaamwoord *wat*, b. v. zegt: *ḥeal wat is; waarvoor wij zeggen: al wat gij vraagt* (of

verzoekt); *amamānāqamēqerā* al naar berekening (*Jav. Wetten*, bl. 159, r. 4 en r. 4 v. o.).

238. In het bijzonder dient dit voorvoegsel in de Javaansche taal om met de benaming van eenig voorwerp van een meer of min bepaalde grootte, dat een zekere *hoeveelheid* kan aanduiden, die *geheele hoeveelheid* te beteekenen, en zoo een *zamengestelde benaming van hoeveelheid* te vormen (*Over de deelen der rede*, bl. 67 en 68); zooals *amamān* of *amamān* een voet (b. v. in een voet hoog), *amamān* (*sěđěpā*) een vadem, *amamān* (*sěkātī*) een pond (b. v. in een pond zout), *amamān* een last, *amamān* een ropij, *amamān* een dubbeltje (van *am* of *amān*), *amamān* een maand, *amamān* een tong, een slok; *amamān* een oostvol, *amamān* een spreek, een syllabe, een woord; *amamān* een oogenblik, *amamān* of *amamān* een paar, *amamān* een druppel, en dit, even als in het Hollandsch een beetje, voor weinig, *amamān* een tweede gedeelte, een helft. — Eigenlijk beteekent b. v. *amamān* wel heel een voet, of een geheele voet, in tegenoverstelling van een gedeelte van een voet, b. v. van een halve voet of van een duim: maar in zulk een tot uitdrukking van één begrip zamengestelde benaming, die alleen maar een zekere hoeveelheid beteekenen moet, verliest zoo wel het voorvoegsel *am* (heel), als de benaming van het voorwerp *amān* (voet), zijn eigene, afzonderlijke beteekenis, van daar ook de niet nadrukkelijke uitspraak van het voorvoegsel met een Pěpět in plaats van een *a*. Beide tezamen beteekenen slechts een *hoeveelheid*, b. v. *amamān* een hoeveelheid zoo groot als een voet, en dit als één begrip; en in de *Jav. Brieven*, bl. 378, r. 12 v. o., *amamān* aan geld een pacht, d. i. *sooveel als de pacht bedraagt*. Zulk een benaming van hoeveelheid wordt daarom ook niet alleen, volgens de oorspronkelijke beteekenis, van een *geheele* hoeveelheid in tegenoverstelling van een *gedeelte* gebruikt, zooals wanneer wij in het Hollandsch met het onbepaald lidwoord *een voet* zeggen; maar ook wel eens dáár, waar wij het telwoord *één* gebruiken en *één* voet zeggen, in tegenoverstelling van *twee* of *meer* voeten; b. v. als men zegt: *amamān* voor *één* of *twee* dagen, zooals wij in het Hollandsch ook zeggen *een* (*n*) *dag* of *twee*. — Ook de benamingen van *ronde getallen* zijn zoo gevormd, b. v. *amamān* (*sěpoele*) tien, en *amamān* (voor *amamān*) honderd. De eigenlijke beteekenis van het grondwoord is veelal onbekend: maar *amamān* vijfentwintig, weten wij, beteekent eigenlijk een streng gaven.

Nooit beteekent het voorvoegsel *am* eigenlijk het telwoord *één*, en dus in een benaming van hoeveelheid slechts *één* enkele zoedantige hoeveelheid, als met de benaming van voorwerp, waarvan zij gevormd is, aangeduid wordt. Nooit beteekent *amamān* op zich zelf *één* voet, of *amamān* deze *één* keer. Om dit te beteekenen, moet men *sě*, slechts, of *amamān* maar, er bijvoegen, en zeggen *amamān* slechts een voet, en *amamān* deze keer maar: want *amamān* alleen

beteekent niets meer dan *dese keer*. — Nooit wordt dan ook het voorvoegsel *aa* gebruikt om *één voorwerp* te beteekenen. Hiervoor wordt အဲဒါ Ng., အဲဒီတဲာ် Kr., gebruikt, woorden, die zelf met het voorvoegsel *aa* gevormd zijn en zooveel als *een (n) stuk* beteekenen, wanneer men b. v. zegt *een stuk vee*. Vóór een benaming van een *voorwerp* in den eigenlijken zin, en niet in den zin van een *hoeveelheid*, wordt het voorvoegsel nooit gebruikt: men zegt b. v. nooit အဲဒါတဲာ် in den zin van *één paard*: men kan het alleen gebruiken in den zin van *soo groot als een paard*. Ook in het Maleisch beteekent *s' drang* niet *één persoon*, *één mensch*, maar *een (n) mensch*, in den zin van *een (n) individu*, *iemand*. Ook အဲဒါ als attriboot der Godheid, zooals 1001 N. II, bl. 245, r. 7, in အဲဒါတဲာ်တဲာ်တဲာ် de *eenige Heer*, of *God de Eenige*, gelijk in het Maleisch *Tosänjang Èsà*, beteekent eigenlijk niet de *éénheid* van God, om het bestaan van meer andere goden te ontkennen, maar de *eenigheid* van de Godheid volgens het Indisch Pantheïstisch begrip der Godheid als het wezen aller wezens, dat *één en alles is*, en waarbuiten of nevens geen ander *wezen* bestaat; hetzelfde als အဲဒါတဲာ်တဲာ်

Het lijkt geen twijfel, of die door den heer Winter in de vertaling van de 1001 *Nacht* bezigde benaming der Godheid is ontleend uit het Maleisch. In het Maleisch wordt namelijk *Èsà*, of, zooals het in Marsdens en Leidekkers woordenboeken uitgesproken wordt, *asa*, ook voor *satoe*, *één*, gebruikt. Maar evenmin schijnt het te betwijfelen, dat dit *woord* beschouwd moet worden als ontstaan uit het *voorvoegsel sà*, en dat dit voorvoegsel oorspronkelijk niet *één*, maar *heel* of *al* beteekent. Veeleer is als het grondwoord van dit voorvoegsel het woord အဲဒါ of အဲဒါ te beschouwen. Dit woord wordt wel meest gebruikt in den zin van het Arabische, ook in het Maleisch gebruikelijke အဲဒါ , voor *zwiver*, *zonder fout* of *gebrek*, *geëquideerd* of *afgedaan*, van een schuld, en *wettig*: doch het heeft ook een andere niet uit het Arabisch ontleende, maar in het Javaansch oorspronkelijke, en dus oudere, beteekenis, die van *afgebroken*, *uitgescheiden*, *opgehouden*, *geëindigd* en *afgedaan*, zooveel als အဲဒါ အဲဒါ en အဲဒါ of အဲဒါ . Deze beteekenis heeft het niet alleen als grondwoord van အဲဒါ *scheiding*, *afscheiding*, en van အဲဒါ *scheiding*, *echtscheiding*, en in de negatieve uitdrukkingen အဲဒါ *onafgebroken*, *onophoudelijk*, *zonder einde*, en အဲဒါ Ng., အဲဒါ Kr., *niet uitscheiden*, *niet ophouden*, maar ook nog wel in positive zinnen, zooals in de *Jav. Brieven*, bl. 387, r. 1 v. o.: အဲဒါ အဲဒါ na (eigenlijk *met het geëindigd of afgedaan zijn van*) de *heilbode*, waar အဲဒါ volkomen hetzelfde is als het meer gebruikelijke အဲဒါ . Ook in dit အဲဒါ of အဲဒါ zijn de beteekenissen van *afgedaan* of *geëindigd*, *volgeëindigd*, en die van *volkomen* of *geheel*, vereenigd. En, indien အဲဒါ met een Wignjan het grondwoord is, dan laat zich daaruit ook de scherpe klank van de *a* in het voorvoegsel verklaren.

239. Zeer menigvuldig is ook het gebruik van dit voorvoegsel tot het vormen van allerlei bijwoorden (of voorzetsels, of voegwoorden) of bijwoordelijke bepalingen, zooals အဲဒါ *zeker*, of *werkelijk*, eig. *heel waar*, *gansch waar*, en

𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 naar de geheele waarheid, d. i. eigenlijk; 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 Kr. heel uittekend; 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 of 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 (b. v. *Jav. Wetten*, bl. 159, r. 9) naar regt, naar billijkheid en naar waarheid of juist zooals het is; en andere dergelijke (zie § 237). Inzonderheid worden met dit voorvoegsel vele bijwoordelijke bepalingen van *plaats* en van *tijd* gevormd. — In zulke bepalingen van *plaats* wordt het even zoo gebruikt als het woordje *al* in het Hollandsche *alhier* en *aldaar*, wat letterlijk zooveel als *geheel* of *gansch hier* en *geheel* of *gansch daar* beteekent. Zoo wordt namelijk de *plaatselijke betrekking*, die door een woord, zooals *hier* en *daar*, *onder* en *boven*, *oost* en *west*, beteekend wordt, voorgesteld en benoemd als *een grootte*, en dus als *een uitgebreidheid* of *ruimte*; zoodat b. v. met *alhier* de geheele uitgestrektheid wordt aangeduid van die plaatselijke betrekking tot den spreker, die door het voornaamwoord *hier* wordt aangewezen, de geheele plaats, ook wel het geheele land, waar hij woont of zich bevindt. In het Javaansch wordt het voorvoegsel 𑄂𑄆 wel zoo niet gebruikt vóór de bijwoordelijke voornaamwoorden, maar des te menigvuldiger vóór de andere benamingen van plaatselijke betrekking. Zoo beteekent 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *onder*, ook als voorzetsel, b. v. 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *onder een boom*; maar men zegt ook 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 voor *onder*, eig. *al onder*, iets of iemand, waarmede eigenlijk de ruimte of uitgebreidheid van plaats onder iets of iemand bedoeld wordt, zooals bij voorbeeld *Leesb.* bl. 82, r. 1 v. o.: 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *onder een omgevallen boom*; *Jav. Wetten*, bl. 2, r. 1 v. o.: 𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *een onderdaan van mij onder*, of *beneden*, *een Mantri*. Zoo ook van 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇, *vóór*, 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇, eig. *al vóór*, en dus *in de tegenwoordigheid*, of *in het aangezicht*, van iemand; van 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *buiten*, 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *buiten iets*; van 𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 of 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *noord*, 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 of 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇, eig. *al noord van*, d. i. *ten noorden van* iets; 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *al den kant van*, d. i. *aan den kant*, of *ter zijden*, *van*, of ook *langs den kant van*; 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 beteekent *overal waar maar een plaats is*, *op elke plaats*, *onverschillig waar*.

240. In bepalingen van *tijd* beteekent het voorvoegsel 𑄂𑄆 vooreerst een *hoeveelheid*, dat is *lengte* of *duur*, van tijd; b. v. in 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *een dag en een nacht*, gedurende vierentwintig uur, 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *dezen dag*, letterlijk *heel dezen dag*, dat is *dezen dag lang*, *gedurende dezen dag*; 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 als bijwoord, *zoo lang het duurt*, *voor altijd*, letterlijk *heel* of *al zijn lengte van duur*, of *zoo lang als*; 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *terwijl*, eig. *al den duur dat*; 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇𑄆𑄇 *alvorens*, *vóórdat*, eig. *zoo lang als nog niet*, van 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇 *nog niet*, zoodat het den tijd, dat iets nog niet plaats heeft, als een hoeveelheid beteekent. En van 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇 *markt*, beteekent 𑄂𑄆𑄇𑄆𑄇 *een week*, namelijk van vijf dagen, waarvan elken dag op een andere plaats markt gehouden wordt, zoodat het eigenlijk *al de vijf markten* als *een geheele hoeveelheid* tijds beteekent. — Maar in andere bepalingen van tijd wordt door het voorvoegsel een *geheele overeenkomst* aangeduid met een tijd

dat iets plaats heeft, of met het plaats hebben van een accident (vrg. § 237); gelijk ook *als* in het Hollandsch niets anders dan de Genitief is van *al*, en niet alleen gebruikt wordt tot bepalingen van tijd (b. v. *als hij komt, als dan, als toen*), maar ook in vergelijkingen (b. v. *als naar gewoonte*). Zoo b. v. in $\alpha\sigma\eta\epsilon\iota\sigma\alpha\iota$ of $\alpha\lambda\epsilon\iota\sigma\alpha\iota$ ηγ, *al wanneer, zoo wanneer, soodra als*, van $\eta\epsilon\iota\sigma\alpha\iota$ tijd; in $\eta\alpha\sigma\alpha\gamma\epsilon\tau\eta$ morgen, in den zin van *den volgenden dag*, van $\eta\alpha\sigma\alpha\gamma\epsilon\tau\eta$ vroeg, vroegte, en morgen, in den zin van *ochtend*, zoodat het letterlijk beteekent: *als het al ochtend is, zoo wanneer het eenmaal ochtend is*; en in uitdrukkingen als $\alpha\lambda\epsilon\iota\sigma\alpha\iota$ ηγ van $\alpha\lambda\epsilon\iota\sigma\alpha\iota$ vertrek, wat nu eens bij zijn vertrek of *als hij eenmaal vertrekt*, dan eens na zijn vertrek of *als hij eenmaal vertrokken is*, en dan weder *tot zijn vertrek* of *tot dat hij eenmaal vertrokken is*, vertaald moet worden, maar altijd beteekent, dat het *zoo ver* is, dat het genoemde accident *alrede* plaats heeft of *al afgedaan* is. — In zulk een zamenstelling met een benaming van een accident wordt het voorvoegsel altijd met een scherpe *a*, maar in zamenstelling met een benaming van een tijd met een Pēpēt, uitgesproken, daar alleen in het laatste geval door beide te zamen maar één begrip wordt uitgedrukt.

In onderscheiding van het bovengenoemde $\eta\alpha\sigma\alpha\gamma\epsilon\tau\eta$, morgen, zegt men $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ morgen voor *den geheelen morgen* (§ 237), als ook voor *een morgen* (§ 238); en desgelijks in Krāmā $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ b. v. $\alpha\lambda\epsilon\iota\sigma\alpha\iota$ ηγ $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ een morgen er tusschen, d. i. om den anderen morgen. Men zou kunnen vermoeden, dat $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ en $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ uit $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ en $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ ontstaan zijn, door de uitspraak van het voorvoegsel $\alpha\sigma$ $\alpha\sigma$, als $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ $\alpha\sigma$: doch men zegt somtijds ook wel $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ en $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ voor $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ en $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ elken morgen. Het schijnt dus gevormd te zijn van $\eta\alpha\sigma\alpha\gamma\epsilon\tau\eta$ en $\eta\alpha\sigma\alpha\gamma\epsilon\tau\eta$ en dit dan een accidenteel Passief te wezen. — Even zoo heeft men dan het van $\eta\alpha\sigma\alpha\gamma\epsilon\tau\eta$ lekker en gerust, gevormde $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ te beschouwen, dat aangenaam van lichamelijk gevoel, rustig en op zijn gemak, maar dan eigenlijk *ganssch aangenaam geworden*, beteekent, en dus een woord is van denzelfden vorm als $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ uitermate, zeer.

241. Uit het Sanskritsch ontleend is de beteekenis van dit voorvoegsel $\alpha\sigma$, die ook de beteekenis van het insgelijks uit het Sanskritsch overgenomen voorzetsel en voegwoord $\alpha\sigma\alpha\mu$ met, benevens, alsmede, is. Zoo wordt het gebruikt om aan eenig voorwerp een ander voorwerp toe te voegen, als daar meê bij behoorende, als een bijkomend iets, een aanhangsel of bijvoegsel, bij het eerste voorwerp als hoofdzaak of hoofdpersoon; en dan wordt het altijd met een scherpe *a* uitgesproken; b. v. *Rājā Pir.* bl. 75, 6 v. o.: $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ aarde en hemel met den geheelen inhoud er van, of en al wat daarin is, van $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ inhoud; *De Brātā-joedā in proza* bl. 27, r. 6: *de wagen verbrijzelde* $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ met den wagenmenner en de paarden. Zoo ook $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ met zijn goed, of met het goed, wanneer van een persoon, en $\alpha\sigma\eta\epsilon\tau\eta$ met den persoon, wanneer van eenig goed gesproken wordt, en b. v. gezegd wordt,

dat een persoon met zijn goed, of eenig goed met den persoon, aangehouden moet worden (b. v. *Jav. Wetten*, bl. 186, r. 3 en 10); *क्रुश्रिणसाममस्यैश्च* *krijgslieden met hun wapenen*, d. i. *gewapende krijgslieden* (b. v. *Rådjà Pir.* bl. 4, r. 13); *सकसोश्चकेशकेश* *met al zijn volk* (ald. r. 3 v. o., en bl. 5, r. 3). — Ook wordt het zoo aan een verbindend voegwoord toegevoegd, b. v. *Jav. Brieven*, bl. 447, r. 9, *कथसकसोश्चकेशकेश* *ik, als mede al mijn ambtgenooten*; *Jav. Wetten*, bl. 181, 10 v. o., en bl. 182, 9 v. o., *सकसकेशकेश* *als mede het goed*; bl. 175, r. 1 en 4, *सकसकेशकेशकेश* *met de twigen er bij*. Desgelijks *Leesb.* bl. 118, 10, bl. 133, 12 v. o., en elders.

242. Ingeijks van het Sanskritsch afkomstig en aan de zoo even genoemde na verwant, is de beteekenis van *medegenootschap* met een ander of anderen wat betreft hetgeen door het grondwoord beteekend wordt, als *hoedanigheid* van een persoon of zaak, *die met een ander hetzelfde voorwerp gemeen heeft of gelijkelijk daarin deelt*: en in dezen zin wordt de klinker van het voorvoegsel somtijds wel kort, of ook geheel als Pëpët, uitgesproken, doch smelt toch maar in enkele woorden, die slechts één begrip beteekenen, met den eersten klinker van het woord, als het met een *en* begint, in één. Zoo beteekent van *गल* Ng., (het Sanskritsche roepa, ook in het Maleisch, en in het Soendasch *गल* of *गल*) *gedaante*, *सगल* (sãroepã of sëroepã) *gelijk van gedaante*, of *van gelijke* of *dezelfde gedaante*, met iemand of iets anders, (even als in het Sanskritsch sãroepa, en ook zoo in het Maleisch, en in het Soendasch *सगल*); van *गल* *gevoel*, *सगल* *gelijk van gevoel*, ook in den zin van *evenredig*, van een verdeling van een werk of last, *zoodat het gelijkelijk gevoeld wordt of gelijk draagt* (b. v. *Jav. Wetten*, bl. 159, r. 4 en 9); van *वदंन* benaming van een hoogste hoofd, *सवदंन* *gelijk van Wādānã*, d. i. *van denzelfden Wādānã*, b. v. *सकेशसकेशकेशकेश* *zijn medebeambten van denzelfden Wādānã* (ald. bl. 247, r. 10, en bl. 248, r. 4); van *केश* *vader*, en *केश* *moeder*, (een broeder of zuster) *सकेशकेशकेश* *van denzelfden vader en dezelfde moeder* (*Toehpãk*, art. 270); van *केश* *hulp*, *सकेश* *hulpgenoot*, van zamengespannenen of zamenverbondenen tot wederzijdsche hulp, van *गमेश* *woning*, *हिश*, *गमेश* voor *द्विगमेश* *echtgenoot*, eig. huisgenoot, met wien men zamen woont; van *गमेश* *gesprek* (van *गमेश*) een *gesprek* dat gehouden wordt, *सगमेश* *zamen in gesprek*, als zegwoord, *met elkander spreken* of *praten*. — Dikwijls wordt zulk een met het voorvoegsel *स* verbonden woord als complement gevoegd bij *स्यमेश* Ng., *स्यमेश* Kr., *eenheid*, *vereend* en *vereend zijn*, of bij het werkwoord *स्यमेश* of *स्यमेश* *zich vereenigen*; b. v. *स्यमेशकेश* *van één' en dezelfde moeder*, of *één' en dezelfde moeder hebben* (*Leesb.* bl. 29, r. 4 en 5); *स्यमेशकेश* *in één en hetzelfde slaapvertrek* (bl. 75, r. 1 v. o.); *स्यमेशकेश* *aan dezelfde tafel* (b. v. *eten*, 1001 N. bl. 93, r. 6 v. o.); *स्यमेशकेश* *in hetzelfde jaar* (*Jav. Brieven*, bl. 440,

aanhechtaal *an*: doch dit zijn *naamwoorden*, en zoo stonden zij gelijk met de *grondwoorden*, en konden dus ook met dezelfde wijsiging van zin, als de grondwoorden, het voorvoegsel aannemen.

245. De logische *zin* of *beteekenis* van dit voorvoegsel is niet die van een bijzonderen grammatischen *vorm* van een woord; althans niet in den tegenwoordigen toestand van de taal, wanneer het gevoegd wordt vóór woorden, die reeds twee- of meer-lettergrepig zijn. De *zin* van het *woord* of van den *vorm* van het woord wordt er in het minst niet door veranderd of gewijzigd. Met den logischen zin der woorden staat het alleen maar in zoo ver in verband, dat het *gebruik* zich bepaalt tot een bepaald *rede gebruik* der woorden in den zin, en dus tot een bepaalden *logischen zin*, die eenig woord heeft als *logisch bestanddeel van den zin* of *volzin*, waarin het gebezigd wordt. Een benaming van *voorwerp*, een zelfstandig naamwoord of voornaamwoord, neemt namelijk het voorvoegsel niet aan, wanneer men daarmee werkelijk een *voorwerp* als *persoon* of *zaak*, als *subject* of *object*, in een zin beteekenen wil: alleen wanneer een woord, en zoo dan ook een woord, dat anders en eigenlijk een zelfstandig naamwoord is, tot benaming van een *adjunct* of *accident* gebruikt wordt, spreekt men het dikwijls met het voorvoegsel uit. Noodzakelijk is het evenwel in geen geval. In de tegenwoordige *spreektaal* in *Ngoko* wordt er over het geheel niet veel gebruik van gemaakt: alleen in de *schrijftaal* en in het deftiger *Krámá* wordt het menigvuldig gebruikt, en geeft het aan den stijl een zekeren zwier. Waar het evenwel in *Ngoko* nog gebruikt wordt, daar dient het ook nu nog, even als in het langzamer gesprokene *Krámá*, om een *prédicaat* of een meer zelfstandig attriboot of complement door dien verlengden woordvorm, of liever door met het uitspreken van dat *a* een weinig bij; of eigenlijk vóór, het woord stil te staan, wat meer als voornaam bestanddeel van den zin of volzin te doen uitkomen; en zoo wordt het zelfs nog *veel* gebruikt vóór een complement, dat door een geheele *zinsneé* wordt uitgedrukt, zooals een complement van *gevolg* door *an* ^{an} moeten, noodzakelijk, onfaalbaar, zeker, — van *oorzaak* als *middel* door *an* ^{an} doordien, dat, — of van *doel* door *an* ^{an} of *an* ^{an} met oogmerk of *doel om*, eig. *trachtende*, *beoogende*, *bedoelende*. Even zoo zegt men, om een *tegenstelling* meer te doen uitkomen, voor *an* ^{an} of (in de *spreektaal*) *an* ^{an} maar, doch, zeer dikwijls *an* ^{an} of *an* ^{an} wat men met *edoch* zou kunnen vergelijken, in zoo ver, als dit wat langer, en daardoor wat uitdrukkelijker, dan het gewone *doch* is.

In het spreken hoort men den *Javaan* ook wel eens een *a* uiten vóór een éénlettergrepig redewoordje, dat met eenige beweging of levendigheid van het gemoed wordt uitgesproken. Zoo vóór *an*, *immers* (eig. *wist?*), *Leesb.* bl. 109, 9 v. o.: *an* ^{an} *an* ^{an} *an* ^{an} *an* ^{an} dat is *immers* even zoveel als veranderen. Even zoo later meermalen. Zoo ook vóór *an*, een verkorting in de *spreektaal*

aan die woorden dien *zin* schijnt gegeven te hebben; dan *schijnt* dit alleen zoo, omdat die woorden natuurlijk *altijd* alleen als prédictaat of attriboot of complement, en zóó, in dezen zin, nu *altijd* alleen met het voorvoegsel, gebezigd worden, dewijl zij zóó aan den tegenwoordigen tweelettergrepigen woordvorm der taal beantwoorden. Noodzakelijk zou dit laatste zeker niet zijn, daar zij ook met den voorslag *ဝိ* als tweelettergrepig uitgesproken zouden kunnen worden (§ 80), gelijk dit gewoonlijk geschiedt met het woord *ကလေး* Ng., *ကလေး* Kr., *jong*, dat meestal eenvoudig *ဝိကလေး* of *ဝိကလေး*, en alleen dan, wanneer men er eenigen nadruk aan geven wil, wat langzamer, met het voorvoegsel, *လကလေး* of *လကလေး* uitgesproken wordt: maar in die andere woorden is het menigvuldig spraakgebruik door de gewoonte regel en wet geworden. — Neen, op zich zelf heeft het voorvoegsel dien zin niet, dat het van een woord een *ander woord* zou maken, een *anderen woordvorm*, met een beteekenis, die het woord niet even goed zonder voorvoegsel zou kunnen hebben. En, als het gebruikt wordt vóór een woord, dat anders een zelfstandig naamwoord is, dan geschiedt dat, omdat het voorwerp, dat er door beteekend wordt, als adjunct of accident in een prédictaat of attriboot aan een persoon of zaak wordt toegeschreven of toegekend en omdat men met het uitspreken van dat a vóór dat prédictaat of attriboot, even als dikwijls voor ieder ander, een weinig stilstaat en het zoo als voornaam bestanddeel van den zin of volzin wat meer doet uitkomen.

247. Een woord, dat den zin van een *bijvoeglijk naamwoord* of van een *bijwoord van hoedanigheid* heeft, laat in zijn gewoon gebruik het voorvoegsel niet toe. Voor *ရက်ပက်* *ziek mensch*, zegt men nooit *ရက်ပက်* en voor *အလွန်* *vele menschen*, nooit *အလွန်*. Even min *အကျေပက်* voor *အကျေပက်* *ik ben ziek*. Evenwel wordt in sommige gevallen ook vóór zulk een woord het voorvoegsel nu en dan gebruikt, wanneer men door die verlening een attriboot of prédictaat of complement wat meer wil doen uitkomen. De gevallen, waarin dit plaats heeft, zijn voornamelijk:

1°. wanneer een door zulk een woord uitgedrukt attriboot of prédictaat aan een ander, dat voorafgaat, zonder voegwoord wordt toegevoegd; b. v. 1001 N. I, bl. 158, 9, *ရက်ပက်* *zijn baard was wit en lang*, of *hij had een langen witten baard*; Leesb. bl. 147, 11 v. o.: *die meisjes, dunkt mij toch*, *အလွန်* *zijn eenmaal schoon, en rijk, en met werk* (of *en hebben werk*); waar het laatste woord *အကျေပက်* de benaming van een volgens § 246 als *adjunct* aan het onderwerp toegeschreven *voorwerp* is, en zoo met een bijvoeglijk naamwoord gelijk staat; *Radjá Pir*. bl. 57, 7 v. o., *အကျေပက်* *zij waren volkomen eensgezind en vreedzaam* (in der minne met elkander levend). Zoo vooral ook, wanneer het woord één of meer woorden tot complement bij zich heeft en zoo een attriboot of prédictaat van grooteren omvang vormt, dat daardoor van zelf reeds in de uit-

1°. wanneer een zegwoord met nadruk vóór het onderwerp geplaatst wordt, (vrg. § 247, 6°.) zooals b. v. 1001 *N. I.*, bl. 381, 11, *anēdāsaēsaēdāsaē* *dringend was mijn aansporing, met aandrang spoorde ik hem aan.*

2°. wanneer een zegwoord, hetzij alleen, of met een complement, aan een voorafgaand zegwoord als gezegde van hetzelfde onderwerp zonder voegwoord met eenigen nadruk wordt toegevoegd (vrg. § 247, 1°.); b. v. *Schmids verh.* bl. 31, 2: *anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* *hij bleef vervolgens stilstaan, en sprak tot Sā-krāmā*; bl. 9, 2: *anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* *terwijl vele menschen zich verheugden en juichten*; bl. 22, 10: *Djēndoel lachte, klom daarop op den hoogsten boom, anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* *en riep zijn zusje toe*; *Jav. Zamenspr.* bl. 107, 6 v. o.: *hij rookt opium, is erg lui en onachtzaam, anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* *en maakt mij alle dagen knorrig*; bl. 91, 3: *Wanneer er iemand is, anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* *die medelijden heeft en hem vermaant*; *De Brātā-joedā* enz. bl. 96, 6 en 5 v. o.: *anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* *toen nam Rūmā afscheid van den Panditā, en ging weér verder*; *Leesb.* bl. 153, 6 v. o.: *anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* *zeer getroffen was hij door verbazing en leedwezen*; of *zeer getroffen was hij en het deed hem zeer leed*; of hoe men anders den zin kan of wil uitdrukken van die beide zegwoorden, die doorgaans hetzelfde beteekenen, *door verbazing* of *door leedwezen* of *spijt*, *getroffen worden*, met dit onderscheid alleen dat *anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* als *krāmā-īnggil* van het gewone woord *anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* gebruikt wordt, maar die somtijds, zooals hier, bij elkander gevoegd worden, om den tweeërlei zin, waarin zij gebruikt worden, het getroffen zijn *door verbazing* en het getroffen zijn *door leedwezen*, als twee beteekenissen met twee woorden aan te duiden. (Met een voegwoord wordt daar nog bijgevoegd: *anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* enz., en (*hij*) *zon op de oorzaak van* enz.). Een ander voorbeeld vindt men op de voorgaande bladzij, r. 11: *anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* *toen boog hij zich met het aangezicht op hem neér en weende, jammerend en weeklagende*; en r. 3 v. o.: *Toen nu Bagoes Gloegā weér tot helder bewustzijn kwam, anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* enz. en *wist, dat* enz. Andere voorbeelden kan men vinden bl. 141, r. 1, 4, 5 en 9. — Inzonderheid worden ook zulke complementen, die een meer zelfstandig deel van den zin uitmaken, zooals die een omstandigheid, of een oorzaak, middel, doel of gevolg beteekenen, als zij met een zegwoord beginnen, met het voorvoegsel *an* aan het hoofd gezegde toegevoegd (vrg. § 245); b. v. *Schmids verh.* bl. 11, 4 v. o.: *anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* (*anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* *Sariman schrikte, zulk een taal hoorende, of op het hooren van zulk een taal, of toen hij zulk een taal hoorde* (desgelijks bl. 12, 3 v. o., bl. 14, 8); 1001 *Nacht*, I, bl. 462, 14: *anēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaēdāsaē* *toen was er een schoon jong man aankom-*

Daarom is het goed, dat de menschen dikwijls vragen aan ervarenen; bl. 109, 11: *Wat bedoelt hij met zulk een manier van doen, դադարցնողությունը առն ևն* enz., dat hij daarbij verandert (of afwijkt van) de algemeene gewoone beleefdheid? bl. 107, 3 en 2 v. o.: *տալանի դասնահանողությամբ ևողությունը դասնողությունը ևողությամբ պիտի դադարցնե՞ր: դասնողությունը տալան-ադարդան* de wil van de meeste menschen is zwaar (d. i. de meeste menschen tillen het zwaar), als zij doen wat bevolen wordt, zeer ligt, als zij hun eigen wil doen (uit welk voorbeeld vooral zeer duidelijk blijken kan, dat het voorvoegsel niet dient om juist het zegwoord, waar het vóór staat, maar het geheele gezegde, meer te doen uitkomen: want de nadruk valt hier niet op het woord doen, maar op de tegen elkander overgestelde objecten, *wat bevolen wordt*, en *hun eigen wil*); bl. 130, 6: *Wanneer het naderhand gebeurt, dat* enz., *տեսնող երեսնականքը* dan moeten zij het niet wijten aan mij; bl. 141, 13: *Als wij daarvandaan naar huis gaan, ետնելու ժամանակը դադարեցնող և ուրիշ և ուրիշ դասերը և մասնական և մասնական* dan zullen wij tegelijk metéén die twee andere meisjes op de markt zien; r. 3 en 2 v. o.: *Maar ik zal vooruit gaan: և ետնելու ժամանակը դադարեցնող և ուրիշ և ուրիշ դասերը և մասնական և մասնական դասերը և մասնական և մասնական* want ik zal tegelijk mijn vriend Sloesoer halen. Ik zal daar wachten totdat U mij daar onderweg komt afhalen; bl. 147, 12: *դասնողությունը և ուրիշ և ուրիշ* Indien gij om een vrouw denkt; en r. 14: *և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ* Wat nog te zoeken? bl. 159, 2 v. o.: *և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ* Mas Wasistâ, die zal ons kwaad komen vrouwen met ergens sluikopium tusschen te stoppen; en bl. 160, 1: *և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ* Mas Noer-ngali, die zal vergif bezigen; Jav. Zam. bl. 7, 4 v. o.: *և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ* Vergeet niet uw geweer te zenden; bl. 173, 8: *Wat heeft de heer Jakob geantwoord, և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ* nadat hij mijn brief ontvangen had? bl. 179, 9 v. o.: *դասնողությունը և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ* en dan moet je voort mijn schrijfstafel schoon gaan maken. Nog andere voorbeelden vindt men bl. 92, r. 5 en 9, en r. 8 v. o., bl. 94, 6, bl. 153, 10, en bl. 162, 4 v. o. — En zie hier nog een paar voorbeelden uit de schrijftaal: *Schmids verk.* bl. 38, 7 en 6 v. o.: *և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ* Wie vreugd geniet en de bedachtzaamheid verlaat (uit het oog verliest), ondervindt bij slot smart en verdriet; 1001 N. I, bl. 571: *դասնողությունը և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ* Onophoudelijk omarmden zij elkander om de grootte van hun liefde en genegenheid te bewijzen; *Schmids verk.* bl. 39, 6 v. o.: *և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ և ուրիշ* Die prins vlugtte vervolgens voor zijn vijand. En zoo wordt het werkwoord *դասնողությունը* Ng., *դասնողությունը* Kr., dat in de plaats van ons bijwoord

OVER DE VERDUBBELING VAN HET GRONDWOORD OF DE HERHALING
VAN EEN GEHEEL WOORD.

250. De *woordvorming* door *verdubbeling van het grondwoord* moet onderscheiden worden van de *herhaling van een geheel woord* in een zin, ofschoon die *verdubbeling* van *deze herhaling* zich natuurlijk alleen in afgeleide woordvormen ook door den vorm onderscheiden kan. Alleen in afgeleide woordvormen kan namelijk het woord, indien alleen het grondwoord, en niet het voorvoegsel, invoegsel of aanhechtsel, verdubbeld wordt, werkelijke grammatische *eenheid* verkrijgen, zoodat het een nieuwe *woordvorm* wordt. Niet altijd evenwel heeft dit plaats. Hierbij is het volgende op te merken.

1°. Bij eenvoudige werkwoorden heeft de *woordvorming* door *verdubbeling* alleen *van het grondwoord* niet plaats, wanneer de eerste medeklinker van het grondwoord zijn eigen klank in dien van den aangenomen neusklank verloren heeft (§ 111), zooals in *හිතන* *zich laten vallen*, van *හිතන* in *සාදා* *wasschen*, van *සාදා* en in *ගමගැසවන* *kloppen*, van *ගැසවන*. In dit geval kan alleen *herhaling van het geheele werkwoord* plaats hebben, zoodat men b. v. *හිතනහිතන* zegt. Anders wordt alleen de grondvorm herhaald en neemt het zoo verdubbelde zegwoord den vorm van het *werkwoord* niet aan; b. v. *සිංහ* *රෝපණ* *roepen*, van den grondvorm *සිංහණ*, waarvan het werkwoord *සිංහණ* en *සිංහණ* *in orde of gereedheid brengen, uitrusten*, van *සිංහණ* *in orde*, waarvan het werkwoord *සිංහණ* — Maar, is het werkwoord gevormd door aanneming van den keel-neusklank *හ* vóór een grondwoord, dat met een klinker (en dus in het schrift met een *හ*), of met een halfklinker of smelt-letter, begint; dan heeft de *verdubbeling* zoo plaats, dat de neusklank alleen vóór het geheele door verdubbeling gevormde woord wordt uitgesproken; b. v. in *ආචාර* *roepen*, van het werkwoord *ආචාර* grondvorm *ආචාර* in *(ආචාර) ආචාර* *in stukken scheuren*, van *(ආචාර)* grondvorm *ආචාර* en in *ගැසවන* *aan iets vast kleven*, van het grondwoord *ගැසවන* of wél het verdubbelde zegwoord neemt den vorm van het *werkwoord* niet aan, zooals in *ගැසවන* *in alles nabootsen*, van *ගැසවන* waarvan het werkwoord *ගැසවන* en *ගැසවන* *aanhoogen, dempen of ophoogen*, van *ගැසවන*, waarvan het werkwoord *ගැසවන*. Doch bij *herhaling van het werkwoord* wordt ook de neusklank herhaald, b. v. van *ගැසවන* *drinken*, *ගැසවන* *blijven drinken* (Jav. *Brispen*, bl. 31, 7 v. o.); van *සිංහණ* *van plaats veranderen, verhuizen*, *සිංහණ* *telkens van plaats veranderen, gedurig verhuizen*, (1001 N. I, bl. 450, 11); van *ආචාර* *met al de vingers van de hand in iets grijpen en knijpen*, *ආචාර* *de handen wringen*. — Bij die werkwoorden, die gevormd zijn van een grondwoord, dat met een *zachten stommen* medeklinker begint, zou geheel hetzelfde kunnen plaats hebben: doch het is op zijn minst onzeker,

of wel ooit zulk een werkwoord zóó verdubbeld wordt, dat de neusklink alleen vóór het geheele verdubbelde woord wordt uitgesproken, en men dus een werkwoord, zooals *ἀνθηγοῦν* *brullen*, bij verdubbeling wel eens *ἀνθηγοῦνθηγοῦν* *angĕrō-gĕrō*, uitspreekt. Bij zulk een werkwoord wordt namelijk de neusklink wel uitgesproken, maar, als het voorvoegsel *an* er niet voorkomt, niet geschreven (§ 111); zoodat het uit de spelling niet blijken kan, of, en wanneer, de neusklink meê herhaald wordt. Zooveel is zeker, dat bij *herhaling* van zulk een werkwoord ook de neusklink, hoewel niet geschreven, in de uitspraak werkelijk meê herhaald wordt; b. v. *ἀνθήσασθαι* *andilantilat*, van *ἀνθήσασθαι* *likken*, *ἀνθηγεῖν* *and oed oed q-nd oed oed q*, van *ἀνθηγεῖν* *graven*. In de *Zamenspraken* van den Heer Winter heb ik zelfs eenmaal ook het voorvoegsel *an* meê herhaald gevonden; namelijk bl. 120, 5 v. o., waar men leest: *καὶ αὐτὸ ἀνθηγεῖν αὐτὸ ἀνθηγεῖν αὐτὸ ἀνθηγεῖν* *het is, alsof het bersten (uitspringen) moet*. Het zou evenwel kunnen zijns dat de heer Winter ook hier het voorvoegsel maar *geschreven* heeft, om zoo de neusletter ook vóór het herhaalde werkwoord te kunnen schrijven (zie de aant. bij § 111, bl. 122). Ook dit is zeker, dat een zegwoord, door *verdubbeling* van zulk een grondwoord gevormd, veelal, ja meestal, den vorm van het werkwoord niet aanneemt; b. v. *ἀνθηγεῖν* *stampvoeten* (*Schmidts verk.* bl. 61, 6), van *ἀνθηγεῖν*, den grondvorm van het werkwoord *ἀνθηγεῖν* *met den voet op den grond stampen*; *ἀνθηγεῖν* *schreeuwen*, wanneer een *aanhoudend geschreeuw* bebeeld wordt (ald. bl. 86, 3 v. o.), van *ἀνθηγεῖν*, den grondvorm van het werkwoord *ἀνθηγεῖν* *een schreeuw geven*; *ἀνθηγεῖν* *aanhoudend brommen* (ald. bl. 52, 5), van *ἀνθηγεῖν* het grondwoord van het werkwoord *ἀνθηγεῖν* *brommen*; *ἀνθηγεῖν* *het uitbulken* (*Jav. Zam.* bl. 180, 1 v. o.), van *ἀνθηγεῖν*, den grondvorm van *ἀνθηγεῖν* *bulken*, *luidkeels schreeuwen*.

Als ik deze en meer andere dergelijke door verdubbeling gevormde zegwoorden vergelijk, dan heb ik redē om te twijfelen, of ik wel goed gedaan heb met in het *Leesboek* bl. 167, 12, voor *ἀνθηγοῦνθηγοῦν* (van *ἀνθηγοῦν* *brullen*), zooals in het handschrift stond, met den neusklink er vóór *ἀνθηγοῦνθηγοῦν* te schrijven. Wel meen ik van den heer Wilkens op mijn vraag naar de uitspraak van dat woord dáár verstaan te hebben, dat men zoo uit moest spreken: maar ik kan misverstaan hebben. Uit een aantekening van den heer Winter in het *Thydschr.* v. N. J. IV, 8, bl. 328, schijnt men te moeten opmaken, dat zulk een uitspraak bij dergelijke woorden nooit plaats heeft.

2°. Bij de transitive en causative werkwoorden wordt het aanhechtsel (*an* of *anthein*) niet herhaald, maar of alleen *het grondwoord verdubbeld*, zooals in *ἀνθηγοῦνθηγοῦν* *gedurig in de hoogte doen stijgen of vliegen*, en *ἀνθηγοῦνθηγοῦν* *afrossen*; of ook de neusklink meê herhaald, zooals in *ἀνθηγοῦνθηγοῦν* *telkens zien*, (1001 N. II, bl. 456, 7 v. o.), en *ἀνθηγοῦνθηγοῦν* *over*

iets *nadenken* (Jav. Zam. bl. 169, 4); wat altijd plaats heeft, wanneer de eerste medeklinker van het grondwoord zijn eigen klank in dien van den neusklinker verloren heeft, zooals in *ḥḥaḥḥ* van *ḥḥ* *ondervragen*, van het grondwoord *ḥḥ* *vragen*. — Maar, alhoewel het aanhechtsel niet herhaald wordt, zoo ondergaat toch het grondwoord, als het op een klinker uitgaat, wegens dat aanhechtsel reeds in het eerste gedeelte dezelfde verandering, als in het tweede (§ 131 en 144). Zoo zegt men b. v. van *ḥḥ* *trouwen*, *ḥḥ* *achtervolgens* *ḥḥ* *wittrouwen*, en van *ḥḥ* *het lachen*, *ḥḥ* *telkens* *doen lachen*.

3°. Bij het subjectief Passief heeft altijd alleen *verdubbeling van het grondwoord* plaats, zoodat men b. v. van *ḥḥ* *aan iets werken*, *ḥḥ* *zegt* (Jav. Zam. bl. 174, 3). — Ook van het oude Passief wordt alleen de *grondvorm* herhaald, zooals in *ḥḥ* *aansien*, en *ḥḥ* *oerdenken* (Leesb. bl. 76, 12 en 10 v. o.). — Zoo ook veelal van het zuivere Passief, zooals in *ḥḥ* *van één scheuren* (1001 N. II, bl. 256, 6), in *ḥḥ* *van iets maken* (ald. I, bl. 461, 2), en in *ḥḥ* *zich verlustigen* (ald. bl. 295, 8). Wanneer echter, zooals in dit laatste voorbeeld, het zuivere Passief den *sin* van het *accidenteel* Passief heeft, dan wordt ook wel *het geheele woord herhaald*, zooals b. v. *ḥḥ* *telkens vergeten*, Jav. Zam. bl. 197, 2; en *ḥḥ* *met genoeg ergens wonen* of *ergens kunnen aarden*, wat in dezen zin altijd *ḥḥ* uitgesproken wordt.

4°. Het toestandwoord wordt, als het tweelettergrepig is, *geheel herhaald*, b. v. *ḥḥ* *ergens zien* (Jav. Zam. bl. 122, 1), *ḥḥ* *overal rondgaan* (1001 N. I, bl. 377, 3), *ḥḥ* *ergens onder weg aangaan* (Jav. Zam. bl. 172, 8). Maar, is het drielettergrepig, dan wordt, even als bij het oude Passief, alleen de *grondvorm* herhaald, zooals in *ḥḥ* *schitteren* (1001 N. II, bl. 274, 5 v. o.), en in *ḥḥ* *onwederstaanbaar* (van den wil of een begeerte, *Schmid's verh.* bl. 16, 6, 1001 N. II, bl. 46, 6 v. o.). Van *ḥḥ* volgens § 191 van *ḥḥ* maar ook dikwijls volgens § 86 *Hollander*, zegt men zoo ook wel *ḥḥ* *zich op allerlei wijze als een Hollander trachten voor te doen*. — Ook zijn er eenige woorden of uitdrukkingen, waarin omgekeerd een woord eerst in den vorm van het grondwoord uitgesproken en dan in dien van het toestandwoord herhaald wordt, zooals in *ḥḥ* *zich al verder en verder uitbreiden en voortplanten*; van *ḥḥ* *zich uitbreiden*, *ḥḥ* *van geslacht tot geslacht*, eig. *al verder en verder afdalende*, en *ḥḥ* *voortteelen*, *zich door gedurige*

voortleeling *vermenigvuldigen*, van *ဟေ့ဟေ့* *teelt, kind, jong, kroost*, ofschoon het toestandswoord hiervan anders *ဟေ့ဟေ့* is. De zamenstelling van het toestandswoord met het grondwoord is in zulke uitdrukkingen dezelfde, als die van het oude Passief met het grondwoord in den wederkeerigen vorm (§ 185 vlg.).

5°. Het objectief denominatief met het aanhechtsel *ဟေ့* wordt alleen dan *geheel herhaald*, wanneer het tweelettergrepig is, zooals in *ဟေ့ဟေ့* (van *ဟေ့*) *met elkander feestvieren, feestvreugde*, en *ဟေ့ဟေ့* (grondwoord *ဟေ့*) *met een ander of met elkander twisten of geschil hebben*. Anders wordt alleen de *grondvorm verdubbeld*, b. v. in *ဟေ့ဟေ့* *vlak tegen elkander inkomen*; *ဟေ့ဟေ့* *op de een- of andere wijze aan te vallen*.

6°. Eindelijk moet omtrent den vorm nog opgemerkt worden, wat vooral in het oog te houden is, dat de *verdubbeling van een grondwoord*, dat met een *ဟေ့* begint, ook gebruikt wordt in de plaats van de *herhaling van den eersten medeklinker* bij andere woorden. Zoo zegt men voor *ဟေ့ဟေ့* *bang trachten te maken*, van *ဟေ့* Ng. *bang, bevreemd, vreezen*, in Krāmā *ဟေ့ဟေ့* van *ဟေ့* voor *ဟေ့* *een kind, of kinderen, hebben of krijgen*, van *ဟေ့* K. í. *kind*, anders *ဟေ့ဟေ့* van *ဟေ့* K. N. *kind*; voor *ဟေ့ဟေ့* *geseten zijn*, van *ဟေ့* Kr. *wooning, huis*, in Ngoko *ဟေ့ဟေ့* van *ဟေ့* voor *ဟေ့* *beschaamd trachten te maken, bespotten*, en *ဟေ့* *schandelijk*, van *ဟေ့* Kr. í. *beschaamd, zich schamen*, anders *ဟေ့* en *ဟေ့* van *ဟေ့* Kr. Ng. — Groot is het aantal woorden, die zoo door verdubbeling van een met een *ဟေ့* beginnend grondwoord gevormd zijn: maar in de meesten heeft die verdubbeling slechts den zin van een herhaling van den eersten medeklinker. — Is de eerste lettergreep van zulk een grondwoord eigenlijk niets anders dan het voorvoegsel *ဟေ့* *a*; dan wordt dit bij de verdubbeling ook wel weggelaten, en dus het eenlettergrepig grondwoord alleen verdubbeld, — ook in de plaats en in den zin van de herhaling van den eersten medeklinker. Zoo zegt men van *ဟေ့* *langzaam, bedaard*, *ဟေ့* of *ဟေ့* als objectief denominatief met herhaling van den eersten medeklinker; en van *ဟေ့* *ver*, *ဟေ့* of *ဟေ့* of *ဟေ့* (Ng., *ဟေ့* Kr.) *om het verst*. — Zoo ook, wanneer het grondwoord een éénlettergrepig woord is, dat alleen maar door een voorslag tweelettergrepig gemaakt wordt (§ 80). Zoo zegt men van *ဟေ့* of *ဟေ့*, dat eigenlijk een *oogwenk* of *oogenblik* beteekent, maar voor *nu eens* en *dan eens* gebruikt wordt, in het objectief denominatief *ဟေ့* of *ဟေ့*; van *ဟေ့* of *ဟေ့*, *boom*, *ဟေ့*, en gewoonlijk *ဟေ့*, *geboomte*; van *ဟေ့* of *ဟေ့*, *lid* van *riet*, *ဟေ့* en gewoonlijk *ဟေ့* *lid* van het lichaam; van *ဟေ့*

of *միտղայ*, *verguldeel*, en *էմղայ* *vergulden*, *արջուսայ* *verguld*; van *դան* of *արդան* *mensch*, *persoon*, altijd *դանդանեայ* (Ng., *անանեայ* Kr.) iemands *persoon*; van *բայ* of *միբայ*, *ցոմ*, *միբանմիբանայ* of *բայանայ* — Zoo eindelijk ook, als het éénlettergrepig grondwoord niet meer in gebruik is, noch met een voorslag, noch met het voorvoegsel *ա*; zooals *դանեայ*, de grondvorm van *արդայ* *zien*. Daarvan is namelijk het objectief denominatief *դանդայ* (Ng., *անանայ* Kr.) *schouwspel*, en het werkwoord *դանդայ* *naar* iets als een schouwspel *zien*. — Hierbij is nu nog op te merken, dat, als het éénlettergrepig grondwoord op een neusklank uitgaat, dan bij de verdubbeling die neusklank zich gewoonlijk naar den aard van den volgende medeklinker voegt, zooals in *դանդայ* *naad* en *naawerk*, en *արդայ* *naaijen*, van het grondwoord *դանայ*; in *դանդայ* of *դանդայ* iemand *zenden*, van den grondvorm *դանայ*; *սիւսայ* *met het lijf in het water zitten*, van den grondvorm *սիւայ*; in *սիւս* *kookketel*, van den grondvorm *սի* en in *սիւս* en *սիւսայ* van den grondvorm *սի*. De oorspronkelijke neusletter wordt echter ook wel behouden. Zoo zegt men ook wel *արդայ* en *սիւս* en *սիւսայ*. En dit heeft altijd plaats, wanneer het éénlettergrepig grondwoord met een voorslag als tweelettergrepig verdubbeld wordt, zooals in *միդանմիդայ* *het een of ander naaijen*. — Dat van éénlettergrepige grondwoorden vele woorden alleen door herhaling van den eersten medeklinker gevormd worden, zullen wij later zien.

251. Het zou kunnen schijnen, dat in het hoofddeel der grammatica over de *woordvorming* alleen de *verdubbeling van het grondwoord*, als een bijzondere van het grondwoord afgeleide woordvorm, behoort behandeld te worden, en dat de beschouwing van den zin en de beteekenis der *herhaling van een woord* in den zin een plaats moet vinden in het hoofddeel over de *woordvoeging*. Doch alleen maar in enkele gevallen, zooals ons gebleken is, laat zich deze herhaling van die verdubbeling onderscheiden. Bij het causatief werkwoord, bij voorbeeld, wordt nooit het geheele woord herhaald, maar altijd alleen het grondwoord verdubbeld. En behalven dat is toch ook de *beteekenis* van de verdubbeling van het grondwoord, in een door deze verdubbeling gevormd woord, geen andere dan die van de herhaling van een woord. Die beteekenis ligt altijd in de *herhaling*, is het niet van het geheele woord, dan van het grondwoord alleen. De verdubbeling van het grondwoord drukt slechts in *één* woord uit, wat bij de herhaling van een geheel woord in *twee* woorden beteekend wordt. De beteekenis van deze *herhaling* is het dus, die verklaard zal moeten worden, om zoo tevens ook de beteekenis van de bloote *verdubbeling* van het grondwoord in een woord te begrijpen.

252. De natuurlijke beteekenis van de herhaling van een woord is vooreerst de *nadruk*, dien de spreker er aan geeft, en waarom hij het nog eens uitspreekt.

accident ligt opgealoten; maar in het hier bedoelde geval is het niet juist die *herhaling*, of die *herhaling alleen*, die men bedoelt en wil uitdrukken. Zoo leest men *Schmids verh.* bl. 18, 5: မှတ္တိမှတ္တိတို့ကိုတို့တို့မျှ wat men vertalen kan: *Eerbiedig steeds en in alles den Vorst, uw Heer!* 1001 N. II, bl. 471, 10 v. o.: ရာဇဝတ်တို့ကိုတို့တို့တို့ကိုတို့တို့တို့ကိုတို့တို့တို့ကိုတို့တို့တို့ကိုတို့တို့တို့ကိုတို့တို့တို့ကို *spoedig vroeg en vroeg hij naar het land van dien Prins*; en dit beteekent daar niet: *spoedig vroeg hij herhaaldelijk*, maar *spoedig vroeg hij hier en daar*, of *aan dezen of genen*; *Leesb.* bl. 68, 4: ရင်းမြစ်တို့ကိုတို့တို့တို့ကိုတို့တို့တို့ကို *Vele inwooners van Mëndang gaan weg, of verlaten vóór en na, het land*; *Jav. Br.* bl. 183, 10 v. o., en bl. 184, 1: နေထိုင်သူတို့ကိုတို့တို့တို့ကို *de menschen, die voor en na weg gegaan zijn*; *Anecd.* bl. 96, 7: *Toen die brief ontvangen en gelezen was door den koopman, verlaten hij dien aan verscheidene anderen*; en de verdubbeling beteekent hier, wat wij uitdrukken, wanneer wij in het enkelvoud zeggen: *toonde hij dien aan den een en ander* (Desgelijks *Leesb.* p. 174, 7). Zoo ook *ပြောဆိုတတ်တတ်* niet alleen *bij herhaling*, maar ook *overal rond*, *vertellen* (1001 N. II, p. 486, 3 v. o., *Leesb.* p. 178, 4), *ပြောဆိုတတ်တတ်* niet alleen *aanhoudend* of *gedurig* (*Schmids verh.* bl. 153, 7), maar ook *overal in het rond*, *verspreiden* (*Leesb.* p. 178, 6), en *တို့တို့တို့* *overal*, of *aan iedereen*, *vertellen* (*Schmids verh.* bl. 113, 1 v. o.). En zoo beteekent *တောဝှက်တောဝှက်* niet juist *bij herhaling* of *aanhoudend scheuren*, maar *verscheuren*, zóódat men meer dan één scheur maakt of iets op meer dan één plaats scheurt; en *တောဝှက်တောဝှက်* niet juist *aanhoudend wandelen*, maar *rondwandelen*, *heen en weér*, of *op en neér*, *wandelen*; en desgelijks *ခရီးခရီး* *overal*, of *hier en daar*, *rondgaan* of *rondwandelen*; en *ခရီးခရီး* *overal* niet *bij herhaling*, noch *aanhoudend*, *rondleiden* (b. v. een paard), maar wat wij uitdrukken, wanneer wij zeggen: een paard *wat heen en weér laten stappen*. Ook bedoelt men, als men het werkwoord *စဉ်း* Ng., *စဉ်း* Kr., *nadenken*, *overdenken*, *overwegen*, herhaalt (b. v. *Leesb.* bl. 109, 9; 1001 N. I, bl. 14, 1 v. o., en bl. 281, 11 v. o.); dan bedoelt men daarmee niet zoo zeer, of niet alleen, een *herhaald* of *aanhoudend* nadenken, dan wel een nadenken, waarbij men iets *nu eens op dezen, dan eens op die wijze* beschouwt en dus *van verschillende kanten* overweegt. — En dikwijls laat de geheele zin of de beteekenis van het woord zelfs niet toe aan *herhaling* te denken. Zoo zegt men b. v. (*Tijdschr. v. Néerl. Indie*, 6de jaarg. I, bl. 46): တောဝှက်တောဝှက် *Als je van huis wilt gaan, zeg het dan eerst aan iemand (aan den een of ander)*. Zoo ook *Leesb.* bl. 23, 13: တောဝှက်တောဝှက် *gij moet het (het tuig) volstrekt (of in allen gevalle, op wat wijze dan ook) afmaken*; *Schmids verh.* bl. 54, 8 v. o.: တောဝှက်တောဝှက် *maar hij was wel (of volstrekt, of in allen gevalle, wat hij er ook tegen had) gedron-*

gen, om er in te bewilligen; Leesb. bl. 62, 10: *အဘယ့်သော့အသော့တို့၏စွဲအသော့တို့မှာ* zoo U niet om de een' of andere rede uit wil gaan, bl. 121, 7: *အဘယ့်သော့တို့မှာ* als hij nu en dan voor een oogenblik ergens aanloopt; Jav. zam. bl. 276, 3 v. o.: *ပျဉ်းတပျဉ်းသော့အဘယ့်သော့တို့မှာ* verschillen daarvan (van die verschillende soorten van Pisang) *တိုက်တိုက်* de namen? of: hebben die ieder andere namen? bl. 131, 7 v. o.: *အဘယ့်သော့* *အဘယ့်သော့* zoo veel als ik maar kon, zoekt ik het ook op de een of andere wijze voor hem te krijgen (desge- lijks Leesb. bl. 49, 10); bl. 217, 2 v. o.: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* *အဘယ့်သော့* ik ben belast met bij den één of ander een rijtuig te leen te vragen; bl. 110, 7 v. o.: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* *အဘယ့်သော့* omdat ik niet juist onderscheid het verschillend spraak- gebruik der woorden; Rádjà Pir. bl. 70, 8 v. o.: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* in dien het op de een' of andere wijze mislukt. En ook zonder voegwoord zegt men dikwijls onderstellender wijze *အဘယ့်သော့* Ng., *အဘယ့်သော့* Kr., *faalt*, of *mislukt*, *het op de een of andere wijs*; b. v. Jav. zam. bl. 158, 1, en bl. 215, 12 en 13. — In denzelfden zin worden ook sommige bijwoorden herhaald, zooals *အဘယ့်သော့* ooit weér (1001 N. I, bl. 374, 1 v. o.), en *အဘယ့်သော့* *အဘယ့်သော့* vroeger op den een of anderen tijd (Leesb. bl. 174, 10); of *အဘယ့်သော့* (Rádjà Pir. bl. 36, 5, en 9 en 1 v. o.); *အဘယ့်သော့* later wel eens (Schmids verk. bl. 157, 8); *အဘယ့်သော့* waar of waar ook (ald. bl. 12, 2); en *အဘယ့်သော့* al naar mate van (Leesb. bl. 2, 2, en Jav. zam. bl. 133, 6 v. o.).

256. Menigvuldig vooral is in dien zin de verdubbeling of herhaling in ontkenkende of verbiedende zinnen, om te beteekenen, wat in het Hollandsch doorgaans wordt uitgedrukt door in 't geheel niet, of wel, naar gelang van den zin, door niemand of niets, nergens, nooit of nimmer, geenzins of op generlei wijze, wanneer deze woorden met nadruk uitgesproken worden; b. v. Jav. zam. bl. 99, 9 v. o.: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* Deze drie dagen heb ik in 't geheel geen geld gemaakt (niets verkocht); bl. 108, 9 v. o.: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* hij pleegt zelfs nooit (of in 't geheel niet) uit te gaan; bl. 122, 1: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* al in de twee maanden heb ik je nergens (of in 't geheel niet) gezien; bl. 127, 9: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* zij kwam nooit hooger met haar bod; en r. 12: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* het kwam er nooit toe, dat zij kocht; bl. 172, 8: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* Ik ben daar straks bij niemand (of nergens) onderweg aangegaan; bl. 174, 3: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* Ik denk, hij werkt er in 't geheel niet aan; en r. 6 v. o.: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* Ik kan in 't geheel niet verwisselen (andere aantrekken); bl. 222, 10 v. o.: *အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့အဘယ့်သော့* zie, dat paard wil in 't geheel niet (of maar vol-

strekt niet) *vet worden*; *Leesb.* bl. 105, 5: *als hij met iemand wil spreken, vergeten* enz., dan *vergeet hij nooit* enz.; *Schmids verk.* bl. 36, 8: *zij legde in het geheel geen eijeren meer*; bl. 90, 2 v. o.: *aan den eersten dag versuimde zij met de doos rond te gaan*; bl. 163, 4 v. o.: *aan den eersten dag gaf zij haar nooit weer iets*; 1001 *N. I.*, bl. 491, 13: *aan den eersten dag beloovde, dat hij het nooit of nimmer zou weggeven*; II, bl. 456, 7 v. o.: *aan den eersten dag murmurden, omdat zij den Vorst in 't geheel niet zagen*; *Rådja Fir.* bl. 23, 2: *aan den eersten dag al een week lang heeft hij in 't geheel niet gezogen*; bl. 85, 1: *aan den eersten dag daarna is hij in 't geheel niet teruggekomen* (noch vroeger, noch later); bl. 53, 8: *aan den eersten dag wees niet bevreesd om de een of andere rede* (of heb volstrekt geen vrees); bl. 54, 10: *aan den eersten dag niet weggaan* (noch nu, noch later). *Zoo je weggingt* (nu of later), *waar zou je naar toegaan?* bl. 50, 7 v. o.: *aan den eersten dag want er was in 't geheel geen* (of nergens een) *put meer*; *Schmids verk.* bl. 61, 3: *aan den eersten dag maak toch geen processen meer* (noch nu, noch later). En zoo zegt men voor *aan den eersten dag*, dat zelf reeds in 't geheel niet beteekent, ook wel tot meerderen nadruk *aan den eersten dag*, wat men dan door *volstrekt in 't geheel niet* vertalen kan.

257. Maar niet alleen een zegwoord of bijwoord, dat een accident of complement daarvan beteekent, wordt op die wijze herhaald of verdubbeld: dikwijls noemt men zoo ook met een *zelfstandig naamwoord* een sùbject of object uitdrukkelijk of met nadruk meer dan eens, en drukt daarmee dan uit, dat men zich het voorwerp onderscheidenlijk meer dan eens, en dus als *meer dan één* door verschil van plaats of tijd of in eenig ander opzigt *onderscheiden voorwerp*, voor den geest stelt. Dan beteekent de herhaling niet eenvoudig, wat wij door het *meervoud* beteekenen, maar wat wij veelal te kennen kunnen geven, als wij daarbij het bijvoeglijk naamwoord *onderscheiden, verscheiden, of verschillend, of velerlei*, voegen; ofschoon dit in een vertaling niet altijd noodig is. Zoo b. v. in de *Jav. Wetten*, bl. 154, 5: *de verschillende bruggen van den grooten weg*; en r. 15 *de verschillende wegen*; bl. 155, 7: *alle de verschillende begraafplaatsen* (waarvoor vier regels verder *de grootere en kleinere begraafplaatsen*); en r. 9 v. o. *de verschillende voorraadkamers*; *Toekpah*, bl. 28, 7 v. o.: *de verschillende*

zeden en gewoonten of zeden en manieren (Jav. zam. bl. 15, 1, en bl. 107, 2 v. o.), of *verschillende voorvallen* (Schmids verh. bl. 91, 5, en *De Brátá-joedá* enz. bl. 152, 1), een *oerlogskunde en wapenhandel* (*De Brátá-joedá*, bl. 91, 1), of de *kunsten des oorlogs, de taktiek* (ald. bl. 128, 9 v. o.). Van *áam* gedaante, vorm, kleur, soort, beteekent zoo *áamám* onderscheidene gedaanten, vormen, kleuren of soorten, en dan als attriboot van *onderscheidene gedaanten* enz., of met één woord *velerlei* of *velerhande* en *veelkleurig*. — Zoo is men ook gewoon te zeggen *qam:am:am:am:am:am* (*verschillende kameraden* (b. v. Schmids verh. bl. 18, 6), *qam:am:am:am:am:am* *zijn* (*onderscheidene*) *buren* (ald. bl. 61, 1, en desgelijks r. 4 v. o.), *am:am:am:am:am:am* (bl. 4, 7) of *am:am:am:am:am:am* (bl. 153, 6) *zijn* (*onderscheidene, oudere en jongere*) *broeders en zusters*, *am:am:am:am:am* *zijn* (*onderscheidene*) *bedienden* (bl. 34, 1 v. o.), *am:am:am:am:am* *zijn* (*onderscheidene*) *kinderen* (bl. 5, 5 en 8), en *am:am:am:am:am* de (*onderscheidene*) *ooms*, zoo dikwijls als men zulk een woord niet enkel in een meervoudigen zin gebruikt, maar tevens de personen, die men bedoelt, als in het één of ander opzigt onderscheiden voor den geest stelt, of ook wel uitdrukkelijk als meer dan één wil noemen, zooals b. v., wanneer men zijn gezamentlijke kinders aanspreekt en dan zegt, zooals Schmids verh. bl. 5, 7 v. o., en bl. 6, 10: *am:am:am:am:am:am* *al mijn onderscheidene kinderen!* waarvoor wij eenvoudig in het meervoud *kinderen!* of *mijn kinderen!* zeggen. Even zoo bl. 80, 7: *am:am:am:am:am:am* — Van *am:am:am* (*beide*) (§ 168), ook *beide*, zegt men *am:am:am:am:am* voor *de beiden*, of *zij beiden*, maar *am:am:am:am:am* *am:am:am:am:am* wanneer men de beiden als verschillend of onderscheiden zich voorstelt, b. v. als men spreekt van de twee verschillende tegen elkander overstaande partijen in een regtszaak. — In denzelfden zin herhaalt men ook een telwoord, wanneer het in den zin van een zelfstandig naamwoord gebruikt wordt; b. v. Schmids verh. bl. 36, 2: *am:am:am:am:am:am* *ieder dag legde zij telkens één ei*; — als ook een zelfstandig vragend voornaamwoord, wanneer daarmee eenig onbepaald voorwerp beteekend wordt, en zegt b. v. *am:am:am:am:am* *wie en wie*, voor *al wie*, en *am:am:am:am:am* *wat of wat*, voor *wat ook*, of *iet of wat*; b. v. *qam:am:am:am:am:am* *indien er iet of wat* (of *het een of ander*) *is* (of *plaats heeft*), en *am:am:am:am:am:am* *ik voel niet met al*. Zoo ook het vragend voornaamwoord van hoeveelheid, *am:am* *hoeveel?* en zegt *am:am:am* *hoeveel of hoeveel*, voor *hoeveel ook*; b. v. *Rájá Pir*. bl. 56, 5: *am:am:am:am:am* *hoeveel jongen zij ook werpen*. — Denzelfden zin heeft de herhaling ook in woorden met het voorvoegsel *am* b. v. in *am:am:am:am:am:am* *al wat zij maar hebben* (Jav. Zam. bl. 6, 7, en bl. 165, 12); *am:am:am:am:am:am* *al wat gij maar zegt*, (Schmids verh. bl. 15, 7); *am:am:am:am:am:am* *al wat er maar uitkomt* (Leesb. bl. 51, 7 v. o.); *am:am:am:am:am:am* *zoo veel als* (of *al wat*) *U maar geeft* (Jav. Zam. bl. 200, 11); *am:am:am:am:am:am* *in alle* (*verschillende*) *rigtingen*

(De Brâda-joedd enz. bl. 78, 8); *անստանալիք* waar het maar lust (Schmids verk. bl. 95, 4 v. o.); *անհրատուհրատեղ* of *անանհրատուհրատեղ* op alle plaats en plaats, d. i. op alle onderscheidens plaatsen, op welke plaats hij (of het) maar is, overal; *անչեսուղեսու* of *անչեսուսուսուղ* of *անչեսուսեսուղ* te aller tijd en tijd, dat is, ten allen tijde, of zoo dikwijls als, of wanneer maar.

258. Woorden, die een betrekkelijken zin hebben, en iets beteekenen, dat meer dan één graad, trap of mate kan hebben, zooals de meeste benamingen van hoedanigheid, worden dikwijls met nadruk herhaald, om een meer of minder hoogen graad, of het bijzonder opmerkelijke of in het oog vallende, van een hoedanigheid te kennen te geven. In het Hollandsch wordt die nadruk veelal alleen door den klemtoon beteekend, maar kan ook op andere wijzen uitgedrukt worden; b. v. *Anecd.* bl. 80, 3 v. o.: *տե՛ննտե՛ննախաճանդանդ* maar gij moet niet hard (wij zeggen dan niet te hard) slaan; *Schmids verk.* bl. 16, 1: *անճանդանդեղտանաչանդ* kom niet te dicht bij die heining; bl. 116, 10: *անխոջոչոչոչոչոչոչոչ* leg er niet zoo veel aan te koste; *Leesb.* bl. 54, 12: *տե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛նն* het (het schrift) is alleen maar niet groot genoeg; bl. 117, 11 v. o.: *դանդուսչե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛նն* mishandel mijn kameraad toch niet zoo (of te) erg; *Rådja Fir.* bl. 85, 4: *անախոջոչոչոչոչոչ*, of wel, zooals 1001 N. I., bl. 339, 8: *անախոջոչոչոչոչոչոչոչ*, gij moet niet te zeer bekommerd zijn; bl. 461, 2: *տե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛նն* het werd met allen ijver (of als een zaak van groote aangelegenheid) onderzocht; *Leesb.* bl. 107, 11 v. o.: *անչեսուսուսուսուսուսուսուս* hoe zij daar in alle oprechtheid Goes Djedig eerden en ontzagen; *Jav. Zam.* bl. 96, 11 en 8 v. o.: *տե՛ննտե՛ննտե՛նն* ik durf niet ver (met nadruk, of heel ver) van huis gaan; bl. 127, 6: *անախոջոչոչոչոչոչ* zij bood maar heel weinig; bl. 131, 1 v. o.: *տե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛նն* Ik loop den geheelen dag te verkoopen, en kom vermoeid (of vermoeid en afgemat) thuis; bl. 222, 7: *je hadt het roskammen met beleid moeten doen, անճանդանդեղ* niet te (of zoo) stijf drukkend; r. 8 v. o.: *դե՛ննտե՛ննտե՛նն* het gras, dat het (het paard) krijgt, is heel goed; bl. 215, 11: *դե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛նն* Zie Mijnheer eens vlug schrappen, en zoo fijn! bl. 6, 4: *դե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛նն* Tot hoeveel personen toe is het grootste aantal der roovers, of het aantal der roovers, als het bijzonder groot is; bl. 153, 3 v. o.: *դե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛ննտե՛նն* daar het zoo laat op den dag is! (desgelijks bl. 139, 2, en 312, 13); *Schmids verk.* bl. 35, 7 v. o.: *անախոջոչոչոչոչոչ* opdat zij niet zoo vroeg in den mor-

herhaling van zulke woorden ook een anderen zin kan hebben, zoodat b. v. *ἀνεκδιέσθη* ook *steeds getrouw zijn*, en *ἐκτετακται* ook *de een of andere vreugde genieten*, beteekenen kan. — Denzelfden zin heeft de verdubbeling van zulk een woord in bijwoordelijke uitdrukkingen, zooals *ὑψηλὸς ὑψηλῶς* *bij het bijzonder hoog zijn*, d. i. *als het bijzonder hoog is*; *ἐπιεικὴς ἐπιεικῶς* *naar streng regt* (*Anecd.* bl. 68, 3); *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *als het bijzonder weinig is*, of *op zijn allerminst* (*Jav. Zam.* bl. 139, 3 v. o.); *ἄνωγιστος ἄνωγιστος* *op zijn allermeest* (ald. bl. 117, 3 v. o., en bl. 127, 2 v. o.); *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *op zijn allerlangst* (*Jav. Wetten*, bl. 5, 5). En zoo ook met het voorvoegsel *ἄ* b. v. *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *bij (of met) al de grootste lengte van duur*, d. i. *voor altijd*; *ἄπασαν ἄπασαν* *naar alle strenge regt, naar alle regt en billijkheid*; *ἄπασαν ἄπασαν* *bij alle uitstekende schoonheid, of bij de allergrootste schoonheid* (1001 N. II, bl. 269, 8). — Ook het vragend voor-naamwoord *ἄν* Ng., *ἄντις* Kr., *hoeveel?* wordt zoo dikwijls herhaald, om een hoeveelheid of menigte aan te duiden, die te groot is om te noemen, en men zegt b. v. *ἄντις ἄντις* *hoeveel en hoeveel jaar al?* — Eindelijk behoort hiertoe ook de herhaling in *ἑαυτὸς ἑαυτὸς* *zelfs en zelfs*, d. i. *zelfs, wat meer is* (b. v. *Schmids verh.* bl. 21, 5 v. o.), en in *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* (*Jav. Zam.* bl. 89, 11) of *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* (*Schmids verh.* bl. 17, 8) *daarenboven nog*.

259. Maar, wanneer het als *bijvoeglijk naamwoord bij een zelfstandig naamwoord* gevoegd wordt, dan wordt met de herhaling van zulk een woord niet enkel met nadruk een *hooge graad van de hoedamigheid* beteekend, maar ook tevens (volgens § 257) het *voorwerp* zelf als *meer dan één onderscheiden voorwerp* voor den geest gesteld: want zoo maakt het een deel uit van de *geheele benaming van het voorwerp*, daar het slechts uitdrukt, wat reeds in de voorstelling of het begrip van het voorwerp daaraan verbonden is, maar met het zelfstandig naamwoord alleen niet geheel genoemd kan worden (*Over de deelen der rede*, bl. 60, 73 en 136). Zoo beteekent b. v. *Leesb.* bl. 172, 11, *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *kleine rechtszaken*, en voor *een kleine rechtszaak* zegt men zoo niet. Zoo ook *Schmids verh.* bl. 5, 8 en 9 v. o.: *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *onderscheidene aardige dingen*; bl. 16, 4: *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *die mooie bloemen*; en r. 3 v. o.: *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *in den boomgaard van den buurman vele gele oranjeappelen, den éénen al geeler dan den anderen*; bl. 63, 8 v. o.: *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *eenige nog nieuwe zilveren geldstukken* (desgelijks bl. 85, 6 v. o.); bl. 71, 6: *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *onderscheidene kostbare dingen, of verschillende kostbaarheden*; bl. 87, 1 v. o. en 88, 10: *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *gemeene uitdrukkingen*; *Rådjà Pir.* bl. 62, 9. v. o.: *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *die mieren zoo groot als schapen*. *Schmids verh.* 8, 8 en 7 v. o.: *ἄλλοτρίως ἄλλοτριως* *zij strooi-*

ander) dat lekker is, of iets lekkers, of lekkernijen (Schmids verk. bl. 10, 5 v. o., en bl. 67, 6 v. o.), *ἰσχυρὰ ἰσχυρῶς* iets van belang, het belangrijkste, of zaken van groot belang (Jav. Zam. bl. 230, 4), *ἰσχυρὰ ἰσχυρῶς* iets gerings, of het geringe, iet of wat dat van gering belang is (ald. r. 5, en Schmids verk. bl. 71, 1), en *ἰσχυρὰ ἰσχυρῶς* het schoone, van alles, onbepaald wat, dat zich door schoonheid onderscheidt. Doch in zulke uitdrukkingen met het betrekkelijk voornaamwoord, is het bijvoeglijk naamwoord eigenlijk een prédicat; en, zoo beschouwd, behooren zij tot § 263. De beteekenis van de herhaling is trouwens dezelfde.

261. Maar, noemt men met zulk een verdubbeld attriboot een bijzonder voorwerp, of eenige bijzondere voorwerpen, als een gedeelte van een geheele soort; dan beteekent het natuurlijk wat zich boven andere, of wel alle andere, voorwerpen van die soort onderscheidt, en wat wij dan door den Comparatief of den Superlatief uitdrukken. Zoo b. v. Jav. Brieven, bl. 284, 4 v. o.: *ἀρχαῖα ἀρχαῖα* de oudste van al de sleutelbewaarders der vorstelijke graven; 1001 N. II, bl. 268, 3: *κατασκευασθέντα* het schoonste der huizen (of Het schoonste huis) is dat, wat enz.; bl. 614, 11: *ἰσχυρὰ ἰσχυρῶς* het grootste onheil; bl. 331, 2: *ἰσχυρὰ ἰσχυρῶς* Er is geen grooter dienst tot bewijs van vriendschap, dan enz.

262. Verder is te letten op het eigenaardig gebruik der herhaling of verdubbeling in eenige bijzondere spreekmanieren. — Zoo wordt dikwijls een woord met nadruk herhaald in een willekeurige onderstelling bij wijze van vergelijking achter *ἴσως* Ng., *ἴσως* Kr., alsof; b. v. Jav. zam. bl. 94, 6 v. o.: *ὡς ἂν* Als hij vertelt, dan blikk of bloost hij niet en gesticuleert met zijn handen, *ἴσως* alsof het inderdaad zoo ware; bl. 120, 5 v. o.: *ἴσως* het is alsof het (het hart) bersten zou; bl. 126, 11 v. o.: *ἴσως* Het was alsof mijn voeten geblakerd zouden worden.

263. Zoo ook in een concessive onderstelling, om uit te drukken, wat wij uitdrukken door *hoewel*, *al*, *althoewel*, *hoezeer*, of *hoe ook*; meestal met een volgend *ἴσως* Ng., *ἴσως* Kr., ook zoo, evenwel, toch; b. v. Jav. zam. bl. 175, 9: *ἴσως* Daar het reeds ver op den dag was, *ἴσως* zoo heb ik het, *ἴσως* hoewel het te weinig was (of al was het te weinig), *ἴσως* toch gekookt; of, wat meer letterlijk; zoo is het, was het te weinig, te weinig (d. i. was het, ja, te weinig), evenwel door mij gekookt geworden; bl. 15, 2, bl. 142, 2 v. o., Leesb. bl. 39, 11: *ἴσως* Een weinigje ben ik er wel meê bekend; eig.: *ἴσως* Is het, ja, weinig, toch ben ik er meê bekend (omgekeerd Rádjà Pir. bl. 39, 10: *ἴσως* Ja, ik ben er meê bekend, *ἴσως* alhoewel het weinig is, of hoe weinig het

ook s'j; maar ook hier is *ਅੰਨਿਯੋ* een prédictaat, en niet object, noch complement van hoeveelheid: want in beide gevallen zou het *ਅੰਨਿਯੋ* moeten zijn, zooals b. v. *Jav. zam.* bl. 239, 2 v. o.); *Leesb.* bl. 54, 9: *ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਿੱਖੀ; ਮਿੱਠੀ ਸੁਖੀ ਸੁਖੀ* *Hoe leelijk ook, ja, 't is mijn eigen schrift; Jav. zam.* bl. 117, 2: *ਅਸਲਮਲ: ਅੰਨਿਯੋ* *hoe slecht ook, het is Europeesch doek; en r.* 3: *ਅੰਨਿਯੋ: ਅੰਨਿਯੋ* *Al moest ik ook sterven, ik zou het maar voor Javaansche stof houden.*

264. Ook wordt vóór een zinsneê, die een tijd of geval beteekent en met een voegwoord zooals *ਕਦੇ* of *ਦੇਰਾ* begint, door de herhaling van een zegwoord uitgedrukt, wat wij gewoonlijk uitdrukken door *eerst*, of *niet eerder dan*, of *niet anders dan*; b. v. 1001 *N. I.*, bl. 377, 11: *ਦੇਰਾ ਸੁਖੀ* *ਦੇਰਾ ਸੁਖੀ* *zij kwamen er eerst uit, als het nacht was; of zij kwamen er niet eerder, of niet anders, uit, dan bij nacht.* Den zin van de nadrukkelijke herhaling gevoelt men het best, als men zóó vertaalt: *zij kwamen er uit, ja, als het nacht was; bl.* 453, 9: *ਕਦੇ ਕਦੇ* *ਕਦੇ ਕਦੇ* *vroeger konden ik en mijn kameraden hier niet anders voor krijgen, dan met opoffering van slaven; Schmids verh.* bl. 46, 8: *ਦੇਰਾ ਦੇਰਾ* *Die beide dieven bemerkten eerst, dat de muizeel weg was, toen hij reeds ver verwijderd was; Jav. zam.* bl. 377, 2: *ਅੰਨਿਯੋ: ਅੰਨਿਯੋ* *Het wilde eerst duidelijk worden, toen ik Raden Ngabèi Goenawan tot leermeester ging nemen; Leesb.* bl. 184, 2: *ਅੰਨਿਯੋ: ਅੰਨਿਯੋ* *zij begrepen het eerst, toen ik het hun zeide; bl.* 111, 6 v. o.: *ਅੰਨਿਯੋ: ਅੰਨਿਯੋ* *Ik heb het eerst herinnering van den tijd toen ik vijf jaar oud was.*

265. Bijzondere opmerking verdient ook een eigenaardige spreekmanier in de Javaansche taal door herhaling van het woord *ਅਲਾ* Ng.; *ਅਲਾ* Kr., dat eigenlijk *gelijk*, *even gelijk*, beteekent, maar als redewoord gebruikt wordt vóór een prédictaat (of prédictatief attriboot), om uit te drukken, dat men met dat prédictaat *gelijkelijik* van twee of meer genoemde of voor den geest staande onderwerpen spreekt. Wordt nu dat redewoord vóór een prédictaat herhaald, dan geeft dit te kennen, dat de twee of meer onderwerpen, waarvan men spreekt, als *onderscheiden* of *verschillend* voor den geest staan, maar dat men van *het één zoo wel als van het ander* spreekt. Zoo leest men b. v. *Leesb.* bl. 51, 11: *ਏਨ ਬੋਏ ਏਨ ਟਾਪਿ, ਵਾਟ ਓਂਦਰਸ਼ੇਇ ਏ ਏਰ ਤੁਸ਼ਚੇਨ?* *Trouwens, het één zoo wel als het ander is een kleedje; en r.* 7: *ਅਲਾ ਅਲਾ ਅੰਨਿਯੋ: ਅੰਨਿਯੋ* *Trouwens, den één zoo wel als den ander wordt een weinig vleesch afgenomen.* En zoo dan in een concessive onderstelling (§ 263); b. v. *Jav. zam.* bl. 92, 7: *ਅੰਨਿਯੋ: ਅਲਾ*

volgens § 257; b. v. 1001 *N.* II, bl. 22, 4: *မေတ္တမကောပကောပမက္ခမ၊* *het geld, zoo veel als maar in mijn bezit is, d. i. al het geld dat ik heb.*

De heer Wilkens zegt in het *Tijdschrift voor Neêrl. Indië*, VII, 1, bl. 295, dat, wanneer zulk een objectief denominatief eenig *speelgoed* beteekent (volgens § 206), dan het grondwoord gewoonlijk herhaald wordt, zooals in *မာဗ္ဗကမာဗ္ဗက္ခမိ* *een ivoren pop*, *ပေါင်ပေါင်ကရိဒေဒါ* *een looden sabel*, en *ကောက္ခကောက္ခမာ* *een houten paard*. — De zin der verdubbeling in zulke benamingen is mij evenwel niet duidelijk.

3°. Een hoogen trap of graad beteekent de verdubbeling volgens § 258 in uitdrukkingen zooals *မိမိတို့မိမိတို့* *om een kleinigheid* spelen, wanneer men op *မိမိတို့*, *klein*, een bijzonderen nadruk legt; *မိမိတို့ကောမာရတ္တ* *het allerlaatste, of ten allerlaatst* (1001 *N.* II, bl. 543, 7, en *Jav. zam.* bl. 12, 1 en 2); *Anecd.* bl. 80, 7 v. o.: *မာဏိမိမိတို့မိမိတို့* *het puik puik van visch*; *Leesb.* bl. 14, 7: *မာတိတို့မိမိတို့* *hoe langzaam en langzaam het ook gedaan mag worden*; bl. 138, 1: *မိမိကောမိမိကော* *de goede helft*.

267. En, wordt zulk een objectief denominatief als collectief zegwoord in een *wederkeerigen* zin gebruikt (§ 210), dan wordt het grondwoord somtijds herhaald, om op het begrip van *tegen elkander* meer nadruk te leggen; b. v. in *မာမကမာမက္ခမ* *Ng.*, *မာမကမာမက္ခမ* *Kr.*, *vlak tegen elkander in komen*, *Jav. zam.* bl. 98, 6. En zoo leest men *De Brâta-joeda* enz. bl. 35, 8, *မာမကောမာမက္ခမ* *မာမကောမာမက္ခမ* *gelijk twee vlak tegen elkander in komende zeeën*; terwijl daarvoor bl. 37, 2, *မာမကောမာမက္ခမ* *မာမကောမာမက္ခမ* gelezen wordt. — Zoo ook wanneer het collectief zegwoord den zin heeft van *met een ander om iets wedden of wedijveren* (§ 211), zooals h. v. in *မာမကောမာမက္ခမ* *om het vlugst, of snelst, tegen elkander schrijven*. En zoo zegt men b. v. *မာမကောမာမက္ခမ* *မာမကောမာမက္ခမ* *Ng.*, *မာမကောမာမက္ခမ* *မာမကောမာမက္ခမ* *Kr.*, *laten wij met elkander wedden, wie van ons beiden het verst met den boog kan schieten*; en, zonder dat het woord *မာမကောမာမက္ခမ* (*met een ander of met elkander wedden*) er bij uitgedrukt wordt, b. v. *Leesb.* bl. 180, 4 v. o.: *မာမကောမာမက္ခမ* *မာမကောမာမက္ခမ* *laten wij het tegen elkander uithouden met niet te spreken*; d. i. *laten wij met elkander wedden, wie van ons beiden het langst het uit kan houden met niet te spreken*.

268. In uitdrukkingen, zooals *မိမိတို့မိမိတို့* *zich al verder uitbreiden en voortplanten*, die een *aanhoudend van het een tot het ander voortgaand* accident beteekenen en waarover boven § 250, 4°. gesproken is, komt niet alleen de *vorm* der zamenstelling met dien van den wederkeerigen vorm overeen, maar ook de *zin* in zoo ver, als met de verschillende vormen, waaruit het woord zamengesteld is, op verschillende gedurig elkander opvolgende onderwerpen

gewezen wordt, die in betrekking tot een voorafgaand voorwerp *object*, maar wederkeerig in betrekking tot een volgend voorwerp *subject* zijn.

Verdubbeling van het grondwoord, of herhaling van een woord, met verandering van klinkers.

269. Deze verandering van klinkers, die dikwijls tegelijk met de herhaling van een woord of verdubbeling van het grondwoord gepaard gaat, heeft gewoonlijk in het eerste gedeelte van het verdubbelde woord (of grondwoord) plaats; en wel zóó, dat de laatste klinker van het grondwoord in het eerste gedeelte in een zuivere *a*, en de voorlaatste, als die in het grondwoord een *a* en de lettergreep niet gesloten is, in een *o* verandert. Zoo b. v. in *εισὼντες* *οφθαλμοῦ*, van *εἶδησθε* *οφθαλμοῦ* *de oogen open hebben of houden*, *ορα-ορέ* (niet *ορά-ορέ*), van *οραομαι* het *loshangen* van het haar, *λοεγαλοεγα* *loenga-loengâ*, van *λοεγα* *weggaan, heengaan*, *πανοεδια-πανοεδιοε* *pānoedja-pānoedjoe*, van *πανοεδια* *bij toeval*; en zoo beide tegelijk in *βολα-βαλι* (niet *βολά-βαλι*), van *βαλι* *terugkeeren*. — Maar, is de laatste klinker van het grondwoord zelf een *a*, dan heeft de verandering in het laatste gedeelte plaats, en wel zóó, dat men de *a* in een *e* verandert, b. v. in *ραβιν* van *ραβιν* *ravijn*. En, is de voorlaatste klinker ook een *a*, dan verandert deze in het laatste gedeelte insgelijks in een *e*, zooals in *ελεν* van *ελεν* *elen*. — Soms wordt dan ook nog wel eens in het eerste gedeelte die *a* in een *o* verandert, en dus *οφθαλμοῦ* gezegd. En zulk een verandering der klinkers in beide gedeelten heeft ook plaats, wanneer, terwijl de laatste klinker van het grondwoord geen *a* is en daarom in het eerste gedeelte in een *a* verandert, de voorlaatste klinker een *o* is: want dan blijft deze *o* in het eerste gedeelte, maar verandert in het laatste gedeelte soms in een *a*. Zoo in *λενω* *links en rechts om zich heen zwaaijen*, van *λενω*, grondvorm *λενω*, en in *λενω* *bekrast en beklad*, van *λενω* doch niet in *λενω* *heen en weêr springen*, van *λενω*.

270. Behalven den zin, door de herhaling of verdubbeling uitgedrukt, beteekent die verandering van klinkers op een eigenaardige, zinnelijke en, om zoo te spreken, aanschouwelijke wijze zulk een *verscheidenheid* in een *meer dan eens* voor den geest gesteld begrip, als wij veelal te kennen geven door bijvoeging van *her* en *der*, *heen* en *weêr*, *op* en *neêr* of *links* en *rechts*, of wel door twee zinverwante woorden, zooals *goed* en *wel*, *gezond* en *wel*, *ziek* of *ongesteld*, *averechts* en *verkeerd*, *gillen* en *schreeuwen*, *stotteren* en *stamelen*, en dergelijke meer. Zoo beteekent van *βαλι* Ng., *κρα*, *terugkeeren*, *λενω* of *λενω* *aanhoudend her en der terugkeeren, bij herhaling*

van de eene plaats naar de andere heen en terug loopen (Jav. zam. bl. 127, 8 en 11); en zulk een woord is ook *ḍ-ḥ-ḥ* *heên en weêr loopen, op en neêr wandelen* (Anecd. bl. 28, 5, bl. 102, 5, *Schmids verh.* bl. 45, 2), van het verouderde *ḍ-ḥ*. Zoo ook *ḍ-ḥ-ḍ-ḥ* *van de eene zijde naar de andere draaijen, heên en weêr schuiven* (Jav. zam. bl. 220, 13), van *ḍ-ḥ* *zich draaijen, zich wenden, zwenken*; *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *nu eens regts en dan eens links omalaan* (1001 N. I, bl. 470, 8), van *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *omalaan, een wending nemen*; *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *regts en links om zich heên swaaijen* (*Rådjà Pir.* bl. 98, 8), en *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *met iets regts en links om zich heên swaaijen, iets heên en weêr slingeren* (*De Brâta-joeđa* enz. bl. 27, 7), van *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *Kw. met den arm of het been swaaijen om iets af te slaan, grondvorm ḡ-ḡ-ḡ*, waarvan in het Javaansch *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *al swaaijende naar iets slaan* (ald. r. 9); *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *links en regts loeren* (Jav. zam. bl. 98, 6), van *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *grondwoord van ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *ter zijden loeren*; *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *heên en weêr springen, of kuppelen en springen* (*Schmids verh.* bl. 51, 4 v. o.), van *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *sprong*; *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *her- en der-waarts meê naar toe halen* (pass. *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *Jav. zam.* bl. 378, 12), van *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *meê naar toe halen*; *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *bekrast en beklad, en ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *bekrassen en bekladden* (pass. *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ*, 1001 N. I, p. 245, 7), van *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *een kras of klad maken*; *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *schreeuwen en gillen* (*Leesb.* p. 177, 9 v. o.), van *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *schreeuwen*; *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *stotteren en hakkelen* (*Rådjà Pir.* bl. 17, 3 v. o.); *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *rasen en tieren* (1001 N. II, bl. 138; 3; en zoo zal men ook wel moeten lezen *Anecd.* bl. 130, 4 v. o., in plaats van *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* (*ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ*); *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *schreeuwen en balken* (*Schmids verh.* bl. 61, 6); *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *gedurig, dan hier- dan daar-heên, zich verplaatsen of verhuizen* (*Tijdschr. voor Neêrl. Indië*, IV, 3, bl. 237); *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *aanhoudend heên en weêr kwispelen, van den staart van een beest* (*Schmids verh.* bl. 51, 4 v. o.); *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *zich wild en woest aanstellen* (Jav. zam. bl. 130, 7); *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *goed en wel, zoodat er niets aan scheelt* (ald. bl. 106, 6 en 5 v. o.); *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *ceremonies en formaliteiten*. — In de spreektaal worden dikwijls allerlei woorden zoo met klankverandering herhaald in ontkenkende zinnen, om uit te drukken, wat wij kunnen beteekenen door *in 't geheel niet* of *in 't geheel geen* (§ 256), en daar dan bij te voegen *of zoo iets, of noch iets dergelijks*; en meestal wordt daarmee een zekere misnoegdheid te kennen gegeven. Zoo *Leesb.* bl. 47, 10: *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *Bij ons hebben wij in 't geheel geen overstrooming of zoo iets gehad*; en de zin is: *Wat spreekt gij van overstrooming! Bij ons hebben wij in 't geheel geen overstrooming gehad*. Bl. 121, 5, antwoordt iemand op de vraag, of hij ziek geweest is: *ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ-ḡ* *Neen, niet ziek of ongesteld*. Bl. 122, 11 en 12 wordt iemand uitgenoodigd om wat van

de neualetter, maar alleen de eerste medeklinker van het grondwoord herhaald; b. v. in *ἔστασαν* of *ἔστασαν* van *στασαν*, *ἠγγεγονῆς* of *ἠγγεγονῆς* van *γγεγονῆς* en *ἠγγεγονῆς* of *ἠγγεγονῆς* van *γγεγονῆς*.

2°. dat, zooals uit de bovenstaande voorbeelden blijken kan, bij zulk een reduplicatie van den eersten medeklinker, deze de in eerste lettergreep of met denzelfden klinker als in de tweede, of met den onbepaalden klank van de Pëpët wordt uitgesproken. — Is de klinker van den eersten medeklinker van het woord een *a*, die als *â* wordt uitgesproken, zooals in *κατα* (*bâjâ*) *gevaar*, en *μαῖσας* (*mângsâ*, volgens § 38) *verlinden*; dan wordt bij de reduplicatie de medeklinker in de eerste lettergreep, zoo niet als Pëpët, dan toch altijd volgens § 46 als een korte *a* uitgesproken, zoodat men dus, wanneer men niet *κατα* en *μαῖσας* zegt, *κατα* en *μαῖσας* als *bâbâjâ* en *mâmângsâ* (en niet *bâbâjâ* en *mâmângsâ*) uitspreekt. — De uitspraak met Pëpët heeft natuurlijk ook plaats, wanneer de eerste medeklinker van het woord geen klinker heeft, zooals in *κατα* waarvan met verdubbeling *κατακατα*. — Maar, heeft de eerste medeklinker van een woord zelf reeds een Pëpët, zooals in *κατα* drie, en *κατα* het toezigt over iets hebben of houden; dan wordt bij de reduplicatie in de eerste lettergreep in plaats van de Pëpët volgens § 49 veelal een *a* uitgesproken, zoodat men dus voor *κατακατα* en *κατακατα* veelal *κακατα* en *κακατα* zegt. En zoo ook wel, wanneer de eerste medeklinker van het woord zelf geen klinker heeft; zoodat men voor *κατακατα* ook wel *κακατα* zegt. — Wanneer men van een woord, zooals *κατα* behalven *κατακατα* *duidelijk*, niet alleen *κακατα* maar ook wel *κακατα* geschreven vindt, dan is dit laatste toch volgens § 46 als *κακατα* uit te spreken.

Wil men in het schrijven zich een vasten spelregel stellen, dan zal men wel niet anders kunnen doen, dan den verdubbelden medeklinker in de eerste lettergreep met denzelfden klinker te schrijven als in het grondwoord zelf. Doch dan schrijve men toch evenwel niet *κακατα* en *κακατα* maar *κακατα* en *κακατα* van *κατα* *verlinden*, en *κακατα* *buur*: want in zulk een woord is de klinker, die, als ware het een *o*, met een Taling-taroeng geschreven wordt, niets anders dan een *a*, die alleen in de binnenlanden als *â* wordt uitgesproken.

3°. dat, zooals boven § 250, 6°. reeds gezegd is, in plaats van de herhaling van den eersten medeklinker het geheele grondwoord verdubbeld wordt, wanneer dit met een *an*, en dus met een klinker, begint; en dat hetzelfde ook wel plaats heeft met éénlettergrepige grondwoorden, wanneer zij niet met het voorvoegsel *an* of door een voorlag tweelettergrepig worden. Groot is evenwel het aantal tweelettergrepige woorden, die alleen maar door herhaling van den eersten medeklinker van éénlettergrepige grondwoorden gevormd zijn, zooals *κατακατα* *geven* in een onbepaalden zin *iets (het een of ander) geven*, van *κατα* grondvorm van *κατα* *geven*; *κατακατα* *loopen te verkoopen*, *bezig* of

dig iets *onveilig* maken); van *မိမိတို့* Kr. Ng., of *မိမိတို့* Kr. í., *beschaamd*, *မိမိတို့* of *မိမိတို့* iemand *beschaamd* zoeken te maken, *bespotten*; van *မတုမတု*, *nemen*, *မတုမတု* iemands hart zoeken in te nemen of te winnen; van *ဟိုဟို* Ng., *ဝိသိ* Kr., *leven*, *levend*, *ဟိုဟို* of *မိမိ* *ဝိသိ* iemand of iets *levend* zoeken te maken, fig. iemand die in nood is *hulp verleenen*, een land *ontginnen*; van *မိမိတို့* *meëwarig*, *meëdoogend*, *မိမိတို့* *meëwarig* of *meëdoogend* zoeken te maken, om *mededoogen smeecken*; van *မိမိ* *gunstig*, *toegenegen*, *genadig zijn*, *မိမိ* iemand *gunstig* of *toegenegen* zoeken te maken of te stemmen; van *မိမိတို့* *opstel*, en *verdicht*, *မိမိတို့* *opstellen*, *dichten*, maar *မိမိတို့* iets *verdichten*, *verzinnen*; van *ဟိုဟို* Ng., *ဟိုဟို* Kr., *moeijelijk*, *ဟိုဟို* en *ဟိုဟို* iets *moeijelijk* zoeken te maken; van *ဟိုဟို* Ng., *ဟိုဟို* Kr., *denken*, *gedachtig zijn*, *zich herinneren*, *ဟိုဟို* en *ဟိုဟို* op iets *zich bedenken*, *zich zoeken te herinneren*; van *မိမိ* *bedaard*, *မိမိ* iemand *tot bedaren trachten te brengen*, *troosten*; van *မိမိ* Ng., *မိမိ* en *မိမိ* Kr., *vrees*, *bevreest*, *bang*, *မိမိ* *bang*, *မိမိ* en *မိမိ* iemand *bang* zoeken te maken, iemand *vrees aan jagen*; van *ဟိုဟို*, grondvorm van *ဟိုဟို* Ng., *ဝိသိ* Kr., *zien*, *ဟိုဟို* en *ဟိုဟို* naar iets *kijken* of *gaan kijken*; van *ဟိုဟို* *heet*, *driftig*, *ဟိုဟို* *driftig* gaan worden, *driftig* *beginnen te worden*; van *မိမိ* Ng., *မိမိ* Kr., *schaarsch*, *zeldzaam*, *မိမိ* en *မိမိ* *schaarsch* gaan worden, *schaarsch* *beginnen te worden*; van *ဟိုဟို* *opgezwollen*, *ဟိုဟို* gaan opzwellen, *beginnen op te zwellen*; van *ဟိုဟို* Ng., *ဟိုဟို* Kr., *regen*, *ဟိုဟို* en *ဟိုဟို* in den regen gaan staan om *zich af te spoelen* (in plaats van een bad); van *မိမိ* Kw. en *MI*. *vuur*, *မိမိ* *bij het vuur* gaan staan of *zitten om zich te warmen*; van *ဟိုဟို* of *မိမိ* *plaatsing in de zon* om te droogen, *ဟိုဟို* in de zon gaan zitten of staan.

275. Ofschoon nu die twee beteekenissen van de herhaling van den eersten medeklinker van een werkwoord of zegwoord in zoo ver verschillen, dat de ééne op het *object*, de andere op het *subject* betrekking heeft; zoo komen zij toch daarin overeen, dat zij beide een *onbepaaldheid* of *onbestemdheid* te kennen geven, en wel eigenlijk altijd van het *subject* met opzigt tot zijn *object*; namelijk een *onbepaaldheid* of *onbestemdheid* van het *subject* in zijn doen of in zijn doel. Die beide beteekenissen kunnen dan ook te zamen in één en hetzelfde woord vereenigd zijn; en dit is zelfs zeer dikwijls het geval. Wanneer men b. v. leest, zooals *De Brátá-joedá* enz. bl. 175, 5 v. o.: *မိမိတို့* *den geheelen weg langs plunderden zij het dorpsland*, en *verslonden de dorpsbewoners*; dan stelt de reduplicatie niet alleen het *subject* voor als *in beweging en actie* om te plunderen en te verslinden, wat wij door *gaan plunderen* en *gaan verslinden* zouden kunnen

te kennen geven: maar door dezelfde reduplicatie wordt tevens een *onbepaaldheid van het object* beteekend, — de onbepaaldheid van de voorwerpen die geplunderd, en van de menschen die verslonden werden. En, als wij die zelfde twee werkwoorden bl. 165, 7, en bl. 25, 8, zonder complement van object gebezigd vinden, dan beteekenen zij daar niet alleen in een onbepaalden of algemeenen zin *plunderen* en *verslinden*, maar tevens het *in beweging en actie* zijn om te plunderen en te verslinden. Even zoo beteekent *Jav. Zam.* bl. 356, 2 v. o., *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* niet eenvoudig *Kawische en Javaansche boeken verzamelen*, zoodat de reduplicatie in *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* de onbepaaldheid van het object aanduidt en te kennen geeft, dat niet juist al de Kawische en Javaansche boeken bedoeld worden, maar *een verzameling er van*; doch tevens wordt daardoor te kennen gegeven, wat wij kunnen uitdrukken door er *gaan* bij te voegen. Zoo ook *De Brütâ-joedâ* enz. bl. 174, 5: *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* die een verdelging gingen aanrigten onder het Boedâ-volk; en bl. 127, 7 v. o.: *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* wat men niet vertalen mag: *en doodde de geringe apen*, waarvan de zin zou zijn, dat zij alle gedood werden; maar: *en ging een slagting aanrigten onder de geringe apen*. Desgelijks 1001 N. II, bl. 491, 5 v. o.: *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* en *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* op zijn terugtogt ging de Vorst onder weg jagen, zich daarmee zoekende wat te troosten; of met oogmerk om zich daarmee wat te troosten. En *Schmid's verk.* bl. 79, 6, en bl. 153, 2 v. o., beteekent *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* iets (het een of ander) *gaan kiezen, uitkiezen of uitzoeken*. Van *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ*, grondvorm van *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* Ng. *verkoopen*, beteekent *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* niet eenvoudig, zooals in het woordenboek staat, *het een of ander verkoopen*, maar tevens een bedrijvigheid of onbepaald doen van het subjeet om iets te verkoopen, en dus, van een koopman of koopvrouw, *loopen, zitten of staan te verkoopen* (b. v. *Jav. Zam.* bl. 96, 11 v. o., en bl. 131, 2 v. o.). In *Krāmâ* zegt men daarvoor dan ook *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* of *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* in het objectief denominatief van *ḥḥḥḥ* of *ḥḥḥḥ* volgens § 204. — Gaat men de werkwoorden en andere zegwoorden na, die in § 273 zijn aangevoerd als voorbeelden van het gebruik der reduplicatie wegens de onbepaaldheid van het object of de algemeenheid van den zin; dan zal men bevinden, dat zeer vele van dien aard zijn, dat de reduplicatie ook tevens een *beweging of actie*, een *zoeken, streven, gaan doen* of iets dergelijks, aanduiden kan, en dan ook werkelijk dikwijls aanduidt. Zoo beteekent, om dit slechts met één voorbeeld op te helderen, de reduplicatie in *ḥḥḥḥ ḥḥḥḥ* *helpen, bijstaan*, zowel het onbepaalde doen van het subjeet, dat *gaat of komt helpen*, als de onbepaaldheid van de hulp, die gebracht wordt.

276. Ook in zelfstandige naamwoorden wordt de reduplicatie menigvuldig gebruikt. — Bij een zelfstandig naamwoord, dat een reëel en concreet voorwerp beteekent, wordt met de reduplicatie aangeduid, dat men geheel *onbepaald* of

മിഥയ്ക്കു Ng., മിഥി Kr., *opdragt, last, bestelling*, മിഥയ്ക്കു of മിഥി *iets wat door iemand opgedragen, belast of besteld wordt*, niet als een onbepaald object, niet als een onbepaald *iets*, dat opgedragen, belast of besteld wordt, maar als een onbepaalde daad van het subjeet; b. v. *De Bråtå-joedå* enz. bl. 17, 12: *കന്യാകന്യകാഭ്യർത്ഥനമിതി മിഥി മിഥയ്ക്കു നിബന്ധിതകന്യാകന്യാഭ്യർത്ഥനം* *om te gehoorzamen aan de last van moeder Dèwi Koenti, om het rijk door middel van oorlog te ontveldigen*. De last, waarvan hier gesproken wordt, was een bepaalde last: maar de reduplicatie ziet op de lastgeving, op de woorden en uitdrukkingen, die Dèwi Koentj gebruikt had, om die last meê te deelen. In het zelfstandig naamwoord മിഥി heeft dus de reduplicatie hier volkomen denzelfden zin als in het werkwoord മിഥി 1001 N. II, bl. 491, 8 v. o., in deze woorden: *അപരാധിനിവൃത്തിയ്ക്കു നമിഥിമിഥി* *nadat hij den Prins had opgedragen toch altoos zijn vrouw te blijven beminnen*. — Andere voorbeelden zijn *എടുപ്പം vermaning of vermaningen, Schmid's verh.* bl. 18, 6 v. o., even als aldaar r. 1 *എടുപ്പം lessen of vermaningen geven*; *മിഥയ്ക്കു scheldwoorden*, bl. 14, 5, zooals r. 7 v. o. *മിഥയ്ക്കു scheldwoorden bezigen, schelden* en r. 8 *മിഥയ്ക്കു* *iemand witschelden*; *അപരാധി വേദവേദം* *wedervergelding, wraak*, ald. r. 9 en *Rådjà Pir.* bl. 116, 3, even als *അപരാധി വ്രാക്* *wraak gaan nemen*; *അപരാധി order, verordening, commandement, bevel*, 1001 N. I, bl. 270, 11, zooals *De Bråtå-joedå* enz. bl. 115, 12 en 15, *അപരാധി* *gaan verordenen, orders gaan geven*; en even zoo *അപരാധി verbod, മിഥയ്ക്കു magtiging, autorisatie, അപരാധി termijnsbepaling, അപരാധി bevel, en എടുപ്പം algemeen bevel, proclamatie*, met denzelfden door de reduplicatie uitgedrukten zin, als wanneer zulke woorden als zegwoorden gebruikt worden, zoodat dan *അപരാധി* *het bevel voeren, അപരാധി bevel geven* en *എടുപ്പം algemeen bevel geven* of *proclameren*, beteekent. Dezelfde active zin is ook duidelijk in *എടുപ്പം Kr.* en *കിൻക്രൂ Kr.* 1. *betooning van zijn ongenoegen of toorn* (*Leesb.* bl. 57, 6, *Rådjà Pir.* bl. 69, 7, en bl. 131, 2 en 3), *എടുപ്പം geschenk tot omkoopning* (*Anecd.* bl. 62, 2), *അപരാധി beantwoording*, in *മിഥയ്ക്കു* (*Jav. Wetten*, bl. 60, 6 v. o.), *എടുപ്പം afspoeling, iets waarmede afgespoeld wordt*, in *അപരാധി* *afstrijvend middel* (*Jav. Zam.* bl. 223, 1), *എടുപ്പം afwering, iets wat tot afwering dient*, in *എടുപ്പം* *middel tot afwering* (*Schmid's verh.* bl. 90, 2 en 8), en in *എടുപ്പം* *gebed tot afwering* (1001 N. II, p. 488, 8). Van *എടുപ്പം* *zoet*, in den figuurlijken zin van *lief, liefstijk of vriendelijk*, beteekent *എടുപ്പം* als zegwoord *zich lief zoeken voor te doen, vriendelijk zijn*, met opzet, om een doel te bereiken (*De Bråtå-joedå* enz. bl. 8, 8 v. o.), en *എടുപ്പം* *iemand liefkozen* (1001 N. II, bl. 458, 13, en bl. 461, 12): maar even zoo beteekent *എടുപ്പം* als naamwoord *liefkozing* (*De Bråtå-joedå* enz. bl. 108, 4 en 3 v. o., en bl. 123, 2), of *bekoring* (b. v. *എടുപ്പം* *എടുപ്പം*).

279. Bijzonder menigvuldig is de reduplicatie in het *objectief denominatief*, zooals reeds in § 200 (op bl. 190) opgemerkt, en in de volgende paragrafen in een menigte voorbeelden gebleken is. Het is hier de plaats den zin er van te verklaren. En die zin is veelal geen andere als die, waarvan in de vorige paragraaf gesproken is. Terwijl namelijk het objectief denominatief op zich zelf alleen maar een objective of accidentele *gesteldheid* beteekent, geeft de reduplicatie daaraan den zin van *eenig onbepaald voorwerp* of, in een collectiven zin, van een aantal *onbepaalde voorwerpen* te zamen, met één woord, van een *iets*, dat van die gesteldheid is; gelijk in het Hollandsch het objectief deelwoord of gerundium in dezen zin veelal de uitgang *e* aanneemt. Zoo beteekent *αυτοματῶς* op zich zelf zoo veel als *geleverd* of *geleverd wordend* of *te leveren*, maar *αυτοματῶς* *het geleverde*, of *geleverd wordende*, of *te leverens*, of *iets dat geleverd is*, of *geleverd wordt*, of *te leveren is*. Wanneer het objectief denominatief *geen voorwerp* beteekent, zooals in *ἀνηλικῶς* *bevoeed van aard*, *vreesachtig* (§ 202), en in *αποκαταματῶς* *bij honderden* (§ 208); dan neemt het de reduplicatie niet aan. Maar even min, wanneer het *geen onbepaald voorwerp* beteekent. Zoo zegt men van *ἀντιμα* *met zich voeren*, gewoonlijk *αυτοματῶς* voor *iets dat men met zich voert*, in een onbepaalden zin, of, in een collectiven zin, *dingen die men met zich voert*: maar, stelt men hetgeen iemand met zich voert, als *een bepaald voorwerp* voor, dan laat men de reduplicatie weg, en zegt b. v. *ματῶς* *het goed*, *dat ik bij mij heb* of *dat ik draag*, *mijn pak*, *Schmid's verk.* bl. 23, 7 en 11; *Jav. Zam.* bl. 96, 7 v. o., en bl. 97, 9 v. o., *ματῶς* terwijl men bl. 96, 12, en 1 v. o., en bl. 97, 10, *αυτοματῶς* leest, wat dan meer *de goederen die zij bij zich hebben*, beteekent. Beide kan men zeggen, al naardat men het zich voorstelt. — Verder is nog op te merken:

1°. dat de reduplicatie evenwel toch ook dan kan plaats hebben, wanneer een objectief denominatief als *attribuut* bij een benaming van voorwerp gevoegd wordt, en dus alleen maar een *gesteldheid* van dit voorwerp te beteekenen heeft. Zoo zegt men niet alleen *καθηγητοματῶς*, maar ook *καθηγητοματῶς* *een bediende die gekocht wordt*, of *een gekochts bediende*, voor *een slaaf* of *slavin*. Trouwens een woord, dat tot attribuut bij een benaming van voorwerp gevoegd wordt, dient wel eigenlijk alleen om een hoedanigheid of gesteldheid van dat voorwerp te noemen, maar kan toch ook zelf een benaming van voorwerp zijn; zooals in de Indogermaansche talen een attribuut zowel door een *zelfstandig*, als door een *bijvoeglijk* naamwoord kan worden uitgedrukt (zie *Over de deelen der rede* bl. 139 vlgg.).

2°. dat de reduplicatie bij een objectief denominatief, dat als zelfstandig naamwoord gebruikt wordt, natuurlijk ook denzelfden zin kan hebben, als bij andere zelfstandige naamwoorden volgens § 276 en 277. Zoo zegt men *ἀντιμα* *iets waarop men rijdt of vaart*, om daarmee eenig rij- of voertuig te

beteekenen, in den ruimsten zin van het woord, onbepaald van wat soort of aard, b. v. een paard, een rijtuig of een palanquin; en *ကုန်ပစ္စည်းများ* voor *handelswaren* in het algemeen. In woorden als *အမိန့်ချုပ်ချယ်ချက်* *vaststelling, besluit, ခန့်မှန်းချက်* *bepaling, wetsbepaling*, en *အကျဉ်းချုပ်ချုပ်ချယ်ချက်* *regtspraak, regtspreking, jurisdictie*, heeft de reduplicatie denzelfden zin als in *အိမ်ကား* en dergelijke (§ 277).

3°. dat de reduplicatie gewoonlijk niet plaats heeft bij een objectief denominatief, dat in de taal de naam geworden is van een soort van bepaalde of concrete voorwerpen, zooals *ကျွန်း* of *ကျွန်း* *melk, ကျွန်း* *ijzer of been, မြေကွက်* in den zin van *draagstok, ကျွန်း* *wild, wild dier of gedierde*, terwijl men *ကျွန်း* zegt voor *iets dat, of iemand die, vervolgd wordt of te vervolgen is*. Ook gebruikt men *မြေကွက်* zonder reduplicatie in den zin van *goed dat over den schouder gedragen wordt, vrachtgoederen*, maar met reduplicatie, wanneer men in het algemeen en in een onbepaalden zin wil beteekenen *wat iemand als last te dragen heeft*, b. v. *Schmids verh.* bl. 23, 2 v. o. — Heeft evenwel het objectief denominatief, dat een soort van concrete voorwerpen beteekent, een collectieven zin, of is het de algemeene benaming van onderscheidene bijzondere soorten, dan wordt het gewoonlijk weér met reduplicatie uitgesproken, zooals *မြေကွက်* *geboomte*, en *ကျွန်း* *vruchten, fruit, ooft*; maar *ကျွန်း* zegt men voor een bepaald voorwerp, dat geboomte moet voorstellen, bij een Wajangvertooning (*Tijdschrift voor Neêrl. Indië* VIII, 2, bl. 88); en *ကျွန်း* beteekent, als *Krāmā* van *ကျွန်း*, bepaaldelijk *de jonge pinang- of betel-vrucht*.

280. Ook bij de *telwoorden* van *twee tot negen* heeft de reduplicatie plaats; doch alleen dan, wanneer zij als attriboot met een benaming van voorwerp verbonden worden, om een bepaald getal bijzondere voorwerpen te beteekenen; zooals in *အိမ်ကား* *vier voeten*, en niet in *အိမ်ကား* *vier voet*, en dergelijke met een telwoord zamengestelde benamingen van hoeveelheid. En alleen de éénlettergripige worden in dat geval altijd zoo met reduplicatie uitgesproken, zoodat men altijd zegt *ကျွန်း* volgens § 27 voor *ကျွန်း* dat in poëzie en ook in proza in sommige streken nog in gebruik is (zie b. v. *Toehp.* bl. 185, 1, 7 en 14), van *ကျွန်း* *twee, ကျွန်း* van *ကျွန်း* *vier*, en *ကျွန်း* van *ကျွန်း* *zes*. Bij de tweelettergripige heeft de reduplicatie wel dikwijls plaats, maar niet altijd, en ook niet bij alle even menigvuldig, ja bij *ကျွန်း* Kr. *vijf*, en bij *ကျွန်း* *negen*, zelfs nooit, of althans zeer zelden. Zeer menigvuldig is de reduplicatie bij *ကျွန်း* Kr. *twee*, zeker om geen andere rede, dan omdat men in Ngoko altijd met reduplicatie *ကျွန်း* zegt: en sommigen meenen zelfs, dat men in het hier bedoelde geval ook in *Krāmā* altijd *ကျွန်း* behoort te zeggen; een meening evenwel, die door het spraakgebruik niet gewettigd wordt. Bij *ကျွန်း* Ng. en *ကျွန်း* Kr., *drie*, heeft de reduplicatie ook nog al dikwijls

plaats, bij *ḿi* Ng. vijf, en bij *ḿi* seven, niet zoo menigvuldig, en nog minder bij *ḿi* acht. Bij *ḿi* Kr. vier, heeft de reduplicatie nooit plaats, omdat dit woord met het voorzetsel *ḿi* gevormd is. — En vraagt men nu naar den zin van die reduplicatie in deze telwoorden, dan schijnt de eenvoudigste verklaring deze te zijn, dat de gereduplicateerde vorm van een telwoord eigenlijk volgens § 278 den zin heeft van een hoeveelheid als een *onbepaald voorwerp*, zoodat b. v. *ḿi* eigenlijk een viertal, en dus b. v. *ḿi* een viertal personen, beteekent. Denzelfden substantiven zin hebben de telwoorden, die met het voorzetsel *ḿi* gevormd zijn, zooals *ḿi*, dat het Krámá van *ḿi* is. Dat alleen de éénlettergrepige telwoorden altijd in het hier bedoelde geval met reduplicatie worden uitgesproken, daarvan ligt de grond in den tweelettergrepigen woordvorm der Javaansche taal (§ 79 vlg.); en dat hebben die telwoorden gemeen met een groote menigte andere woorden, die insgelijks door reduplicatie van éénlettergrepige grondwoorden gevormd zijn, zooals b. v. *ḿi* iets dat te laken is, een smet.

In zulke door reduplicatie van éénlettergrepige grondwoorden gevormde woorden, die altijd dezen vorm hebben, is de zin en beteekenis der reduplicatie zeker ook geen andere dan in alle andere woorden: maar niet altijd is die zin en beteekenis zoo duidelijk als in het hier genoemde *ḿi*. Zoo zijn er ook tweelettergrepige woorden, die altijd met reduplicatie uitgesproken worden, zonder dat het duidelijk is, waarom dit plaats heeft, zooals b. v. *ḿi* duidelijk, en *ḿi* Ng. ring, vingerring. Van dit laatste is de eenvoudige vorm *ḿi* in dezelfde beteekenis in het Soendasch in gebruik. Ook het Krámá *ḿi* wordt, wel niet altijd, maar toch gewoonlijk, met reduplicatie *ḿi* uitgesproken, blijkbaar alleen maar in navolging van den vorm van het Ngoko-woord *ḿi* daar toch *ḿi* eigenlijk het Krámá is van *ḿi* vergeten, niet indachtig zijn (zie de aant. bij § 94, bl. 108). Een ander Krámá van datzelfde Ngoko-woord, *ḿi*, dat eigenlijk het Krámá van *ḿi* rivier, is, wordt daarentegen, zoover mij althans bekend is, nooit met reduplicatie uitgesproken.

Er zijn ook eenige woorden, waarin de middelste medeklinker herhaald is. Zoo beteekent *ḿi* het hoofd opligten of opsteken (1001 N. I, p. 119, 1; II, p. 470, 5 v. o., en Leesb. p. 142, 5 v. o.), en *ḿi*, volgens het Woordenboek van den heer Gericke, *verwonderd opzien*. Bij *ḿi*, het hoofd achter over houden en hard schreeuwen, vind men *ḿi* het hoofd achter over houden; en bij *ḿi*, het hoofd buigen en over iets heen kijken, *ḿi* het hoofd voorover buigen. Bij *ḿi* en *ḿi* gescheurd, *ḿi* en *ḿi* scheuren, wordt *ḿi* door in vele stukken scheuren, maar *ḿi* door iets wegslepen, vertaald. Zoo vindt men ook *ḿi*

het *gebrom* of *gegons* van hjen, *ကုဠိကော့* of *ကုဠိကော့*; het *geknikt* van een paard, *မကွဲကော့*; handen en voeten *uitrekken* of *uittrekken*, *မကွဲကော့ကော့* en *မကွဲကော့ကော့* *slordig gekleed zijn*. — Het schijnt, dat deze vorm op zinnelijke wijze een accident beteekent, dat midden in zijn duur door hervatting of herhaling verlengd en voortgezet wordt. Maar, neemt men dit aan, dan beteekent ook een woord als *မကွဲကော့ကော့* niet eenvoudig en in het algemeen *het hoofd oprigten* of *opsteken*, maar zoo, dat de vorm tevens een afgebrokene, maar hervatte beweging aanduidt, waarmede het geschiedt.

ZAMENGESTELDE WOORDEN EN UITDRUKKINGEN.

281. *De samenstelling* van woorden tot één woord met volkomene grammatische éénheid is in het Javaansch, behalven in *eigennamen* en andere naamwoorden, die geen andere beteekenis hebben, dan dat zij als *namen* tot onderscheiding dienen, niet zoo menigvuldig als in het Sanskritsch of in Hoog- en Neder-duitsch. En, verstaat men onder een *samengesteld woord* in den strikten zin alleen zulk een, waarvan de volkomene *grammatische eenheid* of *woord-eenheid* ook in den vorm van het woord kenbaar is; dan mogen de zamengestelde woorden in de Javaansche taal zeldzaam genoemd worden. Maar in het Javaansch mag men als *samengestelde woorden* ook beschouwen alle in de taal gangbare *samengestelde benamingen* en *uitdrukkingen*, waarin het ééne woord aan het andere door geen andere verbinding, dan eenvoudig door te samenstelling, wordt toegevoegd. Zulke samenstellingen zijn: van *ကော့* (Ng., *ကော့* Kr.) *water*, b. v. *ကော့ကော့* *rivierwater* (van *ကော့* *rivier*), en *ကော့ကော့* *putwater* (van *ကော့* *put*); van *မကွဲကော့* (Ng., *မကွဲကော့* Kr.) *vleesch* of *visch*, b. v. *မကွဲကော့* *buffelvleesch* (van *မကွဲကော့* *buffel*), *မကွဲကော့* *rundvleesch* (van *မကွဲကော့* *rund*), en *မကွဲကော့* *zeevisch* (van *မကွဲကော့* *zee*); van *ကော့ကော့* *teeken*, *ကော့ကော့ကော့* *handteekening*, en *ကော့ကော့* of *ကော့ကော့ကော့* *teekening* van een stuk *met zegel*; van *ကော့ကော့* *baas*, b. v. *ကော့ကော့* *schoenmaker* (van *ကော့ကော့* *schoen*), *ကော့ကော့* *broodbakker* (van *ကော့ကော့* *brood*), *ကော့ကော့* *visscher* (van *ကော့ကော့* *visch* *vangen*, *visschen*, dat zelf een zamengestelde uitdrukking is); van *ကော့* *meester*, b. v. *ကော့* *schrijver*, *klerk* (van *ကော့* *schrijf*), *ကော့* *tolk*, *translateur* (van *ကော့* *taal*), *ကော့* *stuurman* (van *ကော့* *roer*); van *ကော့* (Ng., *မကွဲကော့* Kr.) *mensch*, *persoon*, b. v. *ကော့* *manspersoon*, *man*, ook *man* van een vrouw (van *ကော့* *mannelijck*), en *ကော့* *vrouwspersoon*, *vrouw*, ook *vrouw* van een man (van *ကော့* *vrouwelijck*), *ကော့* niet alleen *oud mensch*, maar ook voor *ouder* (vader of moeder) of *ouders* van iemand, *ကော့* *dorpeling* (van *ကော့* *dorp*), *ကော့* *Chinees* (van *ကော့* *China*), *ကော့* *Islamiet*, *Muzelman* (van *ကော့* het Mohammedaansch geloof).

2°. wanneer daarin een woord voorkomt, dat anders, alleen, in de gewone taal niet gebezigd wordt, maar een oud Kawi-woord, of alleen nog maar in poëzie gebruikelijk, of wel van Arabischen oorsprong is. Hiertoe behooren de hierboven genoemde zamenstellingen met de ontkennende woorden *nie*, en *zonder*. Andere voorbeelden zijn: *datum, dagteekening*, van *datum* Kw. z. v. a. *dag van de maan-maand*, en *jaar* *getijde, jaargetijde*; *boomvrucht*, van *boom* Kw. z. v. a. *vrucht* (als K. N. alleen bepaald *muscaatnoot, nolemuscaat*, de vrucht van de muscaatboom), en *hangende, hangen*; *aardvrucht*; *lust, wellustigheid*, van *geaardheid, inborst*, en *lust* Ar. *lust, begeerte*; *de rede storen, iemand in de rede vallen*, van *storen*, en *rede, wat iemand zegt*; en een menigte andere, waarvan de eigenlijke beteekenis onbekend is en althans door den Javaan uit zijn moedertaal niet verstaan wordt, zooals *schatting, cijns*, en *argwaan, achterdocht*.

3°. wanneer de zamengestelde woorden, al zijn het dan ook anders gewone woorden, de beteekenis die zij hebben, alleen hebben door het spraakgebruik; terwijl zij als twee woorden (het eerste als het hoofdwoord, het volgende als bepaling daarvan) een anderen, of geen verstaanbaren of geen passenden, zin zouden geven. Zoo beteekent *niet*, zooals het woordelijk luidt, *gouden water*, maar door het spraakgebruik *goulddraad*, en *zilverdraad*; *in vier rigtingen, overkruis*, van het toestandswoord *voorwaarts gaan*, en het telwoord *vier*; *Ng.*, *stijgbeugel*, van *stijgen* het grondwoord van *op de hand dragen of aanbieden*, en *Ng.* *zand*, of *Kr.* *aarde*; *schoonvader of schoonmoeder*, of, als meervoud, *schoonouders*, terwijl het als twee woorden geen zin zou hebben, in welke beteekenis men ook zou willen opvatten, hetzij in die van *verdeelen of zich verdeelen*, of wel in die van *naar toe gaan, naderen, of kom! komaan!*

283. *Volkomene woordeenheid* hebben alle woorden, die van zulk een zamenstelling, als van één woord, door voorvoegsels en aanhechtsels gevormd zijn; zooals b. v. van *datum, dagteekening* (§ 282, 2°), het transitieve werkwoord *een brief of stuk dateren*, en daarvan het zuivere Passief *gedateerd*; en van *steenen burch, vesting van steen*, *gelijk een steenen burch* (van iemand die zich met alle magt verdedigt en niet overgeven wil), wat het objectief denominatief is van het werkwoord *een steenen burch gelijken* (§ 128). — Desgelijks, wanneer achter zulk een zamenstelling, als één woord, een voornaamwoord tot bepaling gevoegd wordt, zooals b. v. in *uw ouders*, Leesb. p. 1, 5. Wordt daarentegen het voornaamwoord terstond achter het eerste

woord als het hoofdwoord geplaatst, dan is de *grammatische* eenheid van de zamenstelling nog niet volkomen. Zoo b. v. als men zegt *මා මိ මා මိ මා මိ මා මိ මා මိ* mijn boeken, of *මා මိ මා මိ මා මိ මා මိ මා මိ* mijn zuster, *Jav. Zam.* bl. 12, 4 en 5.

Voor *මිහිමි මි මා*, de naam van een verheven plein vóór den ingang van een vorstelijk paleis, eig. *hooge grond*, zegt men veelal *මි මි මි මා*, zoodat de twee woorden tot één woord ineensmelten.

284. Vooral opmerkelijk is het, dat niet alleen in zulk een zamenstelling dikwijls de *kortere grondvorm* van een woord gebruikt wordt, in een zin, waarin die vorm anders niet gebezigd wordt; maar dat de zamenstelling ook plaats heeft met een werkelijke meerdere of mindere *verkorting*, meestal van één der beide woorden, maar somtijds ook van beide woorden te gelijk, zoodat de twee woorden geheel en al tot één woord tezamengetrokken worden: en ook op deze wijze verkrijgt de zamenstelling een meerdere of mindere *grammatische* eenheid. — Zoo wordt niet alleen in zulk een zamenstelling de éénlettergrepige grondvorm gebruikt van een woord, dat anders als tweelettergrepig met het voorvoegsel *ම* wordt uitgesproken; zooals in *මතුදි මා* koorts, eig. *heet en koud*, of *hitte en koude*, van *මතු* *heet*, en *මි* *koud*, gew. *ම මි මා* *koud*, *rillend koud*; en in *මි මි මා* Ng., *ම මි මා* Kr., dat gezegd wordt van iemand *die met alles wat nieuw is, maar ook maar alleen zoo lang als het nieuw is, ingenomen is*, van *මි මි මා* Ng., *ම මි මා* Kr., *veel van iets houden*, en *ම* anders *ම මා* *nieuw*, terwijl dit anders ook alleen in Ngoko, en daarvoor in Krāmā *අම ම මා* gebruikt wordt: — maar dikwijls wordt ook het grondwoord gebezigd in de plaats en in den zin van een daarvan gevormd werkwoord. Zoo in *මතු මා* Ng., *ම මි මා* Kr., *iemand volgen*, in plaats van *ම මතු මා* en *ම ම මා* zooals men somtijds ook wel zegt; *ම ම ම ම ම ම* of *ම ම ම ම ම ම* *een voorstel aanbieden, zich adresseren*, van *ම ම ම ම ම ම* of *ම ම ම ම ම ම*, het grondwoord van *ම ම ම ම ම ම* iemand iets aanbieden, en *ම ම ම* voorstel, adres, wat tot een meerdere gezegd wordt; *ම ම ම ම ම ම* hulde of eerbied aanbieden, *zijn opwachting maken*, van *ම ම ම* hulde, eerbied; *ම ම ම ම ම ම* opdragen om iets aan een ander te zeggen, eig. *een voorstel aanhaken*, van *ම ම ම ම ම ම* in den zin van *ම ම ම ම ම ම* aanhaken; *ම ම ම ම ම ම* de groete aanbieden, van *ම ම ම* in den zin van *ම ම ම ම ම ම* iemand iets aanbieden (*Jav. Brieven*, bl. 154, 5 v. o.); *ම ම ම ම ම ම* verwittiging aanbieden, *verwittigen*; *ම ම ම ම ම ම* zich met de vlakke hand op de borst slaan, van *ම ම ම ම* hier in den zin van *ම ම ම ම* met de vlakke hand slaan, maar anders *de vlakke hand, handbreed*. Zoo zegt men voor *ම ම ම ම ම ම* bevallig, aanminnig, eig. *het hart naderend*, ook gewoonlijk in denzelfden zin *ම ම ම ම ම ම*. En ook tot de zamenstelling van den wederkeerigen vorm van het werkwoord wordt, zooals boven (§ 185, aanm.) reeds opgemerkt is, in plaats van den vorm van het werkwoord de grondvorm zonder neusklank gebezigd. — Andere voorbeelden van verkorting of geheele inéensmelting tot

één woord zijn: *αξικτασ*, ook wel *αξικτασ* en *αξικτασ*, in plaats van *αξικτασ*, *tolk*; *αξικτασ* *nijd*, *afgunst*, in plaats van *αξικτασ* *τησικτασ*, het objectief denominatief van *αξικτασ* *heet*, en *αξικτασ* *hart*; *αξικτασ* *sirik-speeksel*, van *αξικτασ* *spog*, *speeksel*, en *αξικτασ* den grondvorm van *αξικτασ* *rood*; *αξικτασ* *liprand* (van 'kopjes en glazen), eig. de *lip* (*αξικτασ*) van een *kookketel* (*αξικτασ*); *αξικτασ* *weg*, eig. *grootte weg*, van *αξικτασ* *weg*, en *αξικτασ* den grondvorm van *αξικτασ* *groot*; *αξικτασ* *westkant*, van *αξικτασ* Kw. *kant*, en *αξικτασ* *west*; *αξικτασ* *ambtgenoot*, van *αξικτασ* *ambtenaar*, en *αξικτασ* *makker*, *maat*, *kameraad*; *αξικτασ* (in plaats van *αξικτασ*, volgens § 27) *door Gods voorbeschikking*, van *αξικτασ* *voorbeschikking*, en *αξικτασ* *God*; *αξικτασ* of *αξικτασ* verkorting van *αξικτασ* en dit een verkorting van het Arabische *αξικτασ* *ik neem mijn toelugt tot God*, een uitroep: *mijn God!* Van *αξικτασ* *goed*, en *αξικτασ* *zoo als hij wil* (dat zelf reeds volgens de aantekening bij § 199 een verkorting is), zegt men in één woord *αξικτασ* *goed*, *laat hij maar!* Voor *αξικτασ* 's *Vorsten dienaar*, of *Uw Hoogheids dienaar*, zegt men dikwijls *αξικτασ*, en *αξικτασ* voor *αξικτασ* *oudere zuster*, met verkorting van den scherpen o-klank, als ware het de *o*-klank, in *a*. Ook voor het zamengestelde voegwoord *αξικτασ* (Kr., *αξικτασ* Ng.) *nu*, *maar*, zegt men gewoonlijk *αξικτασ* — Menigvuldig is ook zulk een verkorting in de uit twee woorden zamengestelde eigennamen, zoodat men b. v. voor *αξικτασ* *αξικτασ* *αξικτασ* *αξικτασ* *αξικτασ* en *αξικτασ* dikwijls *αξικτασ* *αξικτασ* *αξικτασ* *αξικτασ* en *αξικτασ* zegt. En zoo altijd in den vadersnaam, waarmede als eere-naam de Javaan door vrienden en geburen naar zijn kind genoemd wordt, wanneer hij vader geworden is; b. v. in *αξικτασ*, van *αξικτασ* *vader*, en *αξικτασ* eign. van het kind. Zoo ook dikwijls in titels, zooals *αξικτασ* voor *αξικτασ* en *αξικτασ* voor *αξικτασ* en *αξικτασ* voor *αξικτασ*

285. Bijzondere opmerking verdient de verkorting in samenstellingen van het woord *αξικτασ*, dat dan *αξικτασ*, *αξικτασ* of *αξικτασ* wordt en zóó van het *voorvoegsel* *αξικτασ*, waarover boven (§ 234 vlgg.) gehandeld is, niet dan in beteekenis verschilt; en desgelijks van het van *αξικτασ* gevormde werkwoord *αξικτασ* in *αξικτασ*, *αξικτασ* of *αξικτασ* — Dat woord *αξικτασ* is vooreerst een naamwoord, dat in Kawi *gedeeid*, *gedeelte*, *deel*, beteekent, en in deze beteekenis in gewoon Javaansch nog in gebruik is in samenstellingen met telwoorden, zooals in *αξικτασ* *in twaalven gedeeld*, *in twaalven* (*Radjá Pir.* bl. 167, 7 v. o.). Zóó worden ook de benamingen van gedeelten van getallen of breuken gevormd, en dan het woord *αξικτασ* dikwijls in *αξικτασ* verkort, gelijk daartoe ook in het Maleisch en Soendasch *për* gebezigd wordt. In het Javaansch is die verkorting echter alleen maar in gebruik in benamingen van gedeelten van kleinere getallen beneden *tien*. Zoo altijd in *αξικτασ* *vierendeel*, *kwart*, ook voor *kwart* van een uur en van een

ook gerekend worden de zamenstellingen van twee, somtijds ook wel van drie, woorden van bijna dezelfde beteekenis, zooals *vreugde en blijdschap, zorg en kommer, lof en dank, trouw en eerlijk, springen en dansen, gillen en schreeuwen*; om namelijk door de zamenvatting van de twee of drie woorden een algemeener begrip uit te drukken, dan wat door één woord beteekend zou kunnen worden. In het Hollandsch worden dan de woorden door een voegwoord *verbonden*: maar in het Javaansch is in plaats van de eenvoudige *verbinding* in complexe zinnen de *nevenstelling* gebruikelijk, zoo dikwijls als men hetgeen door twee (of meer) woorden beteekend wordt, in de gedachten niet als *twee* (of meer), maar als *gepaard, vereenigd*, en dus als *één*, tezamenvat. Zoo zegt men voor *vader en moeder* veelal zonder voegwoord *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ*. En zóó, door zulk een bloote *nevenstelling*, worden dan zulke *zamengevatte* woorden, wanneer zij bij elkander gevoegd worden, niet om twee (of meer) verschillende begrippen, maar om één algemeener begrip, uit te drukken, in het Javaansch van zelf *zamengestelde* woorden. Zoo b. v. *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *vermaakt en blijdschap*, of *verheugd en blij*; *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *tevredenheid en genoeg*; *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *toegenegenheid en liefde*, *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *toegenegenheid en metwaarigheid*, ook wel *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *toegenegenheid en metwaarigheid en medelijden*; *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *volgen en gehoorzamen*; *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *plunderen en rooven*, voor *met geweld* iemand zijn bezittingen ontnemen; *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *heerleger*, eig. *volk en manschappen*; *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *dieren en beesten*; *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *lichtgeloovig*, eig. *geloovig en vertrouwend van aard*.

287. Ook zulk een zamenstelling doet zich dan vooral als één *zamengesteld woord* kennen,

1°. wanneer in zulk een zamenstelling een woord voorkomt, dat anders, wanneer het alleen gebruikt wordt, een Krāmā-woord is, maar in de zamenstelling niet als zoodanig beschouwd en in gewoon Ngoko zoo wel als in Krāmā gebezigd wordt (vrg. § 282, 1°.); b. v. in *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *nederig en ootmoedig*, van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* Ng., en *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* Kr., *laag, nederig*.

2°. wanneer er een woord in voorkomt, dat anders, behalven in zamenstellingen, in de gewone taal zoo niet gebezigd wordt (vrg. § 282, 2°.); b. v. in *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *houding en wezen*, of *manier van doen en van zijn*, van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *houding, manieren*, en *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* Kw. het *wezen* van iemand of iets, *aard of toestand*; in *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *trouw en opregt*, en *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *trouw en getrouwheid*, en ook wel *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *getrouw en trouw en opregt*, van *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *opregt*, *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *trouw, getrouw*, en *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* Kw. zooveel als *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* en in *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* *lust en drift*, van twee Arabische woorden, waarvan *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* ook in het zamengestelde *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* (§ 282, 2°.), en *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* of *ᮊᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ* ook alleen, maar dan in den zin van *toorn of gramschap*, gebruikt wordt.

288. *Volkomene woordéénheid* hebben ook de woorden, die van zulk een

zamenstelling, als van één woord, door voorvoegsels en aanhechtsels gevormd zijn (vrg. § 283); b. v. *ကဏ္ဍိတံ နှစ်ရက်* *rood en blaas* worden, van *ကဏ္ဍိ* *rood*, en *နှစ်ရက်* *blaas*; en *ကဏ္ဍိတံ အကုသိုလ်* iemand (b. v. een roover) *aan zijn basis ontvangen*, het accidenteel Passief van de transitive werkwoorden *ကဏ္ဍိတံ* *bij* iemand *stilhouden*, en *အကုသိုလ်* *bij* iemand *onder weg aangaan*. Het aanhechtsel *အကုသိုလ်* behoort in deze samenstelling zoowel tot het eerste, als tot het laatste woord; terwijl *ကဏ္ဍိတံ* alleen den zin, dien het in deze samenstelling heeft, niet hebben kan. Zoo zegt men van *အကုသိုလ်တို့ကို လိုက်နာ* *volgen en gehoorzamen*, als van één woord, in den Jussief *အကုသိုလ်တို့ကို* terwijl *အကုသိုလ်* *တို့* twee woorden zijn.

In *အကုသိုလ်တို့ကို* *een zwerfend leven leiden, zonder vaste woonplaats, als vagebond rondzweven*, zijn de twee woorden in de uitspraak tot één woord inééngevoelen (vrg. de aant. bij § 283). Het is namelijk zamengesteld uit *အကုသိုလ်* *een slang gelijken, of gelijk de slangen zijn*, het werkwoord van *အကုသိုလ်* *slang*, en uit het werkwoord van *အကုသိုလ်* *duif*, dat dus met den neusklink *သ* *á* *r* *á* luidt en *een duif gelijken, of gelijk de duiven zijn*, beteekent. De eindklinker *သ* van het eerste woord vereenigt zich met den neusklink, waarmee het tweede woord begint, en wordt, omdat de lettergreep *သ* *ó* door een neusklink gesloten is, met *Taling-tarong* geschreven (vrg. § 38 en 40).

289. Ook hebben in de samenstellingen van dezen aard dezelfde verkortingen plaats, als waarover § 284 gesproken is; b. v. in *အကုသိုလ်တို့ကို* *zwaarigheid en moeilijkheid*, van *အကုသိုလ်*, anders *အကုသိုလ်*, *zwaar*, *zwaar zijn*, en *အကုသိုလ်* *moeijelijkheid*; *အကုသိုလ်တို့ကို* *de hand leggen* op iets als zijn eigendom, eig. *grijpen en pakken*, zamengesteld uit de grondvormen der werkwoorden *အကုသိုလ်* en *အကုသိုလ်*, terwijl die grondvormen zelf in die beteekenissen niet in gebruik zijn. — Boven (§ 250, 1°.) hebben wij gezien, dat het gebruik van den grondvorm in plaats van den vorm van het werkwoord ook dikwijls plaats heeft in zegwoorden, die door verdubbeling van het grondwoord gevormd en dus ook een soort van zamengestelde woorden zijn.

OVER DE VORMEN VAN HET VOLUNTATIEF.

290. Behalven de passieve vormen van het zegwoord en de onderscheiding der drie personen bij het subjectief Passief door het onderscheid van het persoonlijk voornaamwoord (§ 174 en 175), ondergaan de woorden in het Javaansch geen andere *verbuiging* of *vervoeging* (*declinatie* of *conjugatie*), dan alleen die, waardoor een modaliteit of wijziging van den zin der gedachten beteekend wordt, die een uitdrukking is van den *wil*, en waaraan daarom in het algemeen het best de benaming van *voluntatief* of *willende wijs* gegeven wordt. Zij dient tot uitdrukking van een *gebed*, *bevel*, *wensch*, *toelating*, *voornemen* of *voorstel*, en, ontkennerder wijze, van een *verbod*; en, bestaan daarvoor

in de talen verschillende wijzen van uitdrukking met verschillende beteekenissen, dan worden die verschillende vormen van den Voluntatief onderscheiden met verschillende benamingen, zooals *Imperatief*, *Jussief*, *Optatief*, *Concessief*, *Propositief* en *Fetatief* (zie *Over de deelen der rede*, bl. 29 vlgg.). Ook de *willekeurige onderstellende* wijs (ald. bl. 15) kan als een uitdrukking van den wil, en dus *willender* wijs, door den *Voluntatief*, uitgesproken worden; en, gelijk dit b. v. in het Latijn zoo geschiedt, zoo ook in het Javaansch. — Onder de benaming van *aanvoegende* wijs (*Conjunctief* of *Subjunctief*) kan eigenlijk alleen die vorm van den Voluntatief verstaan worden, die gebruikt wordt in zinsneden, welke tot complement aan een anderen zin *toegevoegd* (*geanbunjeerd*) worden, hetzij met of zonder *voegwoord* (*conjunctie*): maar die zelfde benaming wordt dan ook minder juist en gepast aan dien zelfden vorm gegeven, wanneer deze niet in zulke aan een anderen zin toegevoegde zinsneden, maar in hoofzinnen, gebezigd wordt. Beter is het, zich van dit ongepaste gebruik van die benaming te onthouden.

291. In het Javaansch doet men best, die vorm, die de meest algemeene uitdrukking voor de *volentative* of *willende* wijze van spreken is, met den naam van *Jussief* te bestempelen, ofschoon daarmee zoo wel een *wens* en *toelating*, en een *willekeurige onderstelling*, als een eigenlijk gezegd bevel, wordt uitgedrukt. Deze *Jussief* nu wordt van alle zegwoorden, dat is van alle woorden, die in een zin tot hoofdwoord van een gezegde gebezigd worden, met uitzondering alleen van het transitief en het causatief werkwoord, door het aanhechtsel *an* (ā) gevormd; b. v. *ngajan* (loengâhâ, volgens § 14) *heenga*, *wegga*, van *ngajan* *heengaan*, *weggaan*; *mâtjâhâ* (volgens § 38) *leze*, van *leze* *lezen*; *gelesen worde*, van *gelesen worde*; *door u gelezen worde*, van *door u gelezen worden*. — Gaat het woord op een anderen klinker, dan op een *â*, uit, dan verandert de letter *an* van het aanhechtsel volgens § 14 meestal na een *i* of *é* in *ai*, en na een *oe* of *ô* in *ai* b. v. in *opsta*, van *opstaan*; *ngajan* *drinke*, van *ngajan* *drinken*; *slape*, van *slapan*; *gebruike*, van *gebruiken*. Over de uitzonderingen kan men § 14 nazien. — Indien het woord op een medeklinker uitgaat, dan vereenigt zich deze in de uitspraak met den klinker van het aanhechtsel, maar wordt dan in het schrift verdubbeld, volgens § 15; b. v. in *mangkâtâ* of *mangkátâ* *vertrekte*, van *vertrekken*; *kirimmâ* of *kirimâ* *zende*, van *zenden*; *lérénâ* of *lérônâ* *ruste*, van *rusten*; *betale*, van *betalen*; *in brand gestoken worde*, van *in brand gestoken worden*. En, wanneer het woord op een Wigjan eindigt, zooals in *geven*, *zitten*, *kiezen*, en *ver, ver zijn*; dan

is in den Jussief, als het aanhechtsel *am* (â) er bijkomt, volgens § 15 de uitspraak ook volkomen dezelfde; als wanneer het maar een enkele *am* was; b. v. in *amqasam geve*, *rijnyam zitte*, *êvêzani kiazze*, en *amqasam ver zij*; en wordt daarvoor ook wel volgens de uitspraak *amqasam rijnyam êvêzani* en *amqasam* geschreven.

292. Is het zegwoord gevormd door het aanhechtsel *amny*, dan wordt in den Jussief in plaats van *amog* (ânâ of ânâ) dikwijls *amon* (ânâ) uitgesproken; b. v. *amqasamoni* (*Jaw. Wetten*, bl. 142, 4 v. o.) in plaats van *amqasamog een bode* (of *boden*) *zonde*, van *amqasamony een bode* (of *boden*) *zenden*; *nyrijnyamon* (*Jaw. Brieven*, bl. 30, 2) in plaats van *nyrijnyamog van nyrijnyamon bij een ander*, of *bij elkander*, *sitten*. Men schrijft volgens die uitspraak, maar met behoud van de verdubbeling der *ni*, de voorlaatste lettergreep ook wel met een Taling-taroeng, b. v. *amqasamog* Trouwens die uitspraak van de *a* als *â* in de voorlaatste lettergreep, even als in de laatste, is geheel volgens den gewonen regel § 38; en, als de Javaan tegen dezen regel *ânâ* of *ânâ* uitspreekt, dan doet hij dit, omdat de klank van het woord, zooals het zonder aanhechtsel is, hem voor den geest staat. — Even zoo dan ook zeer dikwijls in het met het aanhechtsel *amny* gevormde zuivere en oude Passief van den transitiven vorm van het werkwoord; b. v. *amawajamon* (ald. bl. 385, 7 v. o.) in plaats van *amawajamog bevel gegeven worde*, van *amawajamon*, het Passief van *amnyajani iemand bevel geven*; *amawêkoni* (bl. 81, 5) in plaats van *amawêkogy geworden*, van *amawêkony*; *amajamoni* Ng. (*Adji Sika*, bl. 25, 10), *amnyjoni* Kr. (menigvuldig in brieven), *worde geweden*, van *amajamon* en *amnyjoni*. En altijd wordt met dit *amon* de Jussief gevormd van het subjectief Passief en van het Actief van het transitief werkwoord; b. v. *amawajamon door hem bevel gegeven worde*, van *amawajani* en *amnyajamon bevel geve*, van *amnyajani*. Want, ofschoon het wel niet te betwijfelen is, dat ook hier, even als in het zuivere en het oude Passief, de Jussief gevormd is door het aanhechtsel *amny* in de plaats van het aanhechtsel *ni* te stellen, en daaraan dan het gewone aanhechtsel van den Jussief toe te voegen; zoo wordt hier evenwel nooit volgens den oorsprong *amog* ânâ of ânâ, maar altijd volgens den gewonen regel *amon* ânâ, uitgesproken, dewijl hier de vorm van het woord met den uitgang *amny* buiten den Jussief niet in gebruik is en dus den Javaan bij het uitspreken van den Jussief niet voor den geest staat.

293. Bij het causatief werkwoord wordt de uitgang *amqasam* Ng., *amwini* Kr., in den Jussief vervangen door den uitgang *amog* of korter *oni* b. v. *amqasamog* of *amqasamny* en *amwini* of *amwini* *aanhooore*, van *amqasam qasam* Ng., *amwini* Kr., *aanhoooren*; en even zoo in alle passieve vormen; b. v. *amwini* of *amwini* *door hem tegengetrokken worde*, van

ἄνῃ αἰσθητικῶν en ἀνῃ ἐπιθυμῶν of ἀνῃ ἐπιθυμῶν van ἀνῃ ἐπιθυμῶν — Deze uitgang ἀνῃ of nog korter ἀνῃ schijnt een verkorting te wezen van ἀνῃ den Jussiefvorm met het aanhechtsel ἀν (ἀ) van den ouden, nog in poëzie, even als in het Soendasch en Maleisch, gebruikelijken uitgang ἀνῃ zonder onderscheid van Ngoko of Krāmā (§ 144).

Indien het grondwoord op een ἀν uitgaat, dan is de Jussief met het aanhechtsel ἀν van het causatief werkwoord in het schrift niet te onderkennen van den Jussief met het aanhechtsel ἀν van het eenvoudig werkwoord. Zoo kan ἀνῃ zoo wel de Jussief zijn van ἀνῃ *versoeken*, als van ἀνῃ *voor iemand versoeken* (b. v. 1001 N. II, p. 617, 3). Doch de uitspraak verschilt. In het eerste geval is de οε in de voorlaatste lettergreep zacht, en wordt de ἀν wel in het schrift, maar niet in de uitspraak, verdubbeld; in het laatste geval is de οε scherp, en de dubbelde ἀν wordt ook dubbeld als twee letters uitgesproken.

294. De eigenlijk gezegde *Imperatief* of *gebiedende* wijs onderscheidt zich van den *Jussief* daardoor, dat daarmee niet een *gezegde* van een *onderwerp* bevelender wijs wordt uitgesproken, om eenvoudig te *zeggen*, wat iemand wil dat geschieden zal, maar dat men gebiedender wijs, op een commanderenden toon, iemand *toevoegt* of *toeroept*, wat men wil, dat hij doen zal (*Over de deelen der rede*, bl. 31). In het Javaansch nu heeft men twee verschillende vormen van den Imperatief, een *subjectieven* en een *objectieven*. De *subjective Imperatief* verschilt in vorm volstrekt niet van den Jussief: het onderscheid is alleen maar, dat er geen voornaamwoord van den tweeden persoon als onderwerp bijgevoegd wordt; b. v. als men zegt: ἀνῃ *neem* (of *bedien je*) *zelf* (*Jav. Zam.* bl. 93, 6); of ἀνῃ *Krijg Rinschen wijn en Selterswater*; ἀνῃ *draag liefde toe aan uw kameraden* (*Schm. verk.* bl. 18, 5). — De *objective Imperatief*, dien men ook den *Imperatief met bepaald object* kan noemen, wordt gebruikt, wanneer men omtrent een bepaald bijzonder voorwerp (of omtrent bepaalde bijzondere voorwerpen) iemand iets gebiedt te doen, zoodat dit voorwerp het *object* is als *onderwerp*, waarover gesproken wordt. In den vorm onderscheidt zich deze objective Imperatief van den subjectiven (of den Jussief) *vooreerst* daardoor, dat, even als in alle objective vormen, bij de werkwoorden de neusklank, waarmee deze in den subjectiven vorm uitgesproken worden, vervalt. Zoo is van het transitief werkwoord ἀνῃ *iemand iets aanbieden* (van ἀνῃ *aanbod*), de Jussief en subjective Imperatief ἀνῃ maar de objective Imperatief ἀνῃ en van ἀνῃ *ontvangen, aannemen* (van ἡ ἀνῃ), ἀνῃ. Even zoo van het causatief werkwoord ἀνῃ *iets aan iemand aanbieden*, ἀνῃ of ἀνῃ de Jussief en subjective Imperatief, maar de objective Imperatief ἀνῃ of ἀνῃ en van (ἀνῃ *aanhoren*, van ἡ ἀνῃ), ἡ ἀνῃ of ἡ ἀνῃ — Ten tweeden wordt bij het

eenvoudig werkwoord, en desgelijks bij het eenvoudig zegwoord, niet het aanhechtsel *an* (අ), waarmee de Jussief en subjective Imperatief gevormd worden, maar het aanhechtsel *an* (අන) gebruikt, dat, als het woord op een medeklinker uitgaat, op dezelfde wijze, als het aanhechtsel *an*, maar, eindigt het woord op een klinker, dan door middel van een tusschen de twee klinkers ingevoegde *an*, wordt aangehecht (vrg. § 219). Zoo is van *අනු* *roepen* (grondvorm *අනු*), de Jussief en subjective Imperatief *අනු* maar de objective Imperatief *අනු* van *අනු* *wasschen* (grondvorm *අනු*), *අනු* van *අනු* *mak zoeken te maken, lemnen* (grondvorm *අනු*), *අනු* van *අනු* *iets trachten te bewerken of iemand trachten te bewegen* (grondvorm *අනු*), *අනු*, of, naar de uitspraak volgens § 16, *අනු* van *අනු* *moedbrengen, onbezorgen* van *අනු* *wachten* (grondvorm *අනු*), *අනු* van *අනු* *op iets passen, aanpassen* van *අනු* *maken, onbezorgen* van *අනු* *gebruiken* (grondvorm *අනු*), *අනු* — *Ten derden* heeft de objective Imperatief ook dit met de andere objective vormen gemeen, dat, als het grondwoord een éénlettergrepig woord is, dat alleen door den voorlag *an* of het voorvoegsel *an* in den subjectiven vorm tweelettergrepig gemaakt is, dan ook deze Imperatief veelal van het éénlettergrepig grondwoord gevormd wordt (vrg. § 159, 176 en 183). Zoo is van *අනු* *gelasten*, van den grondvorm *අනු*, de Jussief en de subjective Imperatief *අනු* maar het subjectief Passief *අනු*, het oud Passief *අනු*, en even zoo de objective Imperatief *අනු* van *අනු* of *අනු* of *අනු* *nemen*, van den grondvorm *අනු*, het subjectief Passief *අනු*, en de objective Imperatief *අනු* van *අනු* *houden, weiden*, van den grondvorm *අනු*, het subjectief Passief *අනු*, en de objective Imperatief *අනු* van *අනු* *gebruiken*, van den grondvorm *අනු* uit te spreken als *අනු* of *අනු*. het subjectief Passief *අනු* of *අනු* of *අනු* en de objective Imperatief *අනු* van het transitief werkwoord *අනු* *iemand geven*, van *අනු* *geven*, van den grondvorm *අනු*. het subjectief Passief *අනු* en de objective Imperatief *අනු*. Zoo ook *අනු* of *අනු* van het causatief werkwoord *අනු* *iets geven*; en *අනු* van *අනු* *stil laten zitten of loopen*, van het grondwoord *අනු* of *අනු*. Van *අනු* *begeleiden, bezorgen, brengen*, van het grondwoord *අනු* grondvorm *අනු* zegt men in den objectiven Imperatief beide, *අනු* en *අනු*.

295. Omtrent het gebruik van dezen, in vorm en beteekenis beide, *objectiven* Imperatief moet opgemerkt worden, dat men dien ook tot uitdrukking van een bevel gewoon is te bezigen in de plaats van den Jussief van den tweeden persoon van het subjectief Passief. Zoo zegt men, zooals men leest in *De Brâhâ-joedâ* enz. bl. 12, 7: *අනු* *අනු* *අනු* *අනු* *අනු* *අනු*

ἄγνων εἶ. *Het is best, dat gij in de schikking van zoon Vorst van Dwār-wāti bewilligt.* Men zegt wel in het subjectief Passief, als men den Jussief niet gebruikt, zooals men bl. 15, 3 v. o., leest; ἄγνων ἰστορησῶν ἡμεῖς maar men zegt niet: ἄγνων ἰστορησῶν. Zoo ook bl. 15, 5: ἀποστρέψαντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ ἀπολέγειν τὸν λαόν μου *mijn last, zoon Vorst, is, trucht hem te bewegen, dat hij werkelijk oorlog maakt; Jav. sam. bl. 102, 7 v. o.: ἀποστρέψαντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ ἀπολέγειν τὸν λαόν μου* *Mijn verlangen is, dat gij dat paard gaat zien.* Deegelijks *Aneed.* bl. 55, 11. — Dit gebruik van den objectiven Imperatief in plaats van den Jussief van het subjectief Passief heeft echter alleen plaats in de gewone spreektaal, wanneer men als persoonlijk voornaamwoord van den tweeden persoon ἡμεῖς gebruikt, en de tweede persoon van het subjectief Passief met ἡμεῖς gevormd wordt. Waar men in de hoftaal de voornaamwoorden εἶπεν of ἀκούσας bezigt, daar gebruikt men ook dikwijls den Jussief van het subjectief Passief. Zoo leest men in de *Jav. wetten*, bl. 15, 1 v. o.; ἡμεῖς ἰστορήσομεν ἅπαντας ἡμεῖς ἰστορήσομεν ἅπαντας ἀπὸ τῆς πόλεως *doe dan spoedig onderzoek bij allen die er digt bij wonen; maar in hetzelfde artikel, geheel in denzelfden samenhang, bl. 16, 6: ἀκούσας ἡμεῖς ἰστορήσομεν ἅπαντας ἀπὸ τῆς πόλεως* *doe dan onderzoek in al de naburige dorpen.* Meer voorbeelden kan men vinden in dat zelfde artikel, en overal in hetzelfde wetboek. — Ook spreekt het van zelf, dat de objective *Imperatief* in plaats van den *Jussief* van den tweeden persoon van het subjectief Passief alleen gebruikt wordt tot uitdrukking van een *bevel*. In alle andere gevallen (zooals b. v. *Jav. sam.* bl. 95, 2, en *Ardjā Sikkā*, bl. 91, 1 v. o.) heeft dit niet plaats.

Zonderling is het gebruik van den objectiven Imperatief met het voornaamwoord εἶπεν er vóór in het boek *Rādjà Pirangon*. Zoo vindt men bl. 76, 2 v. o.: εἶπεν ἀκούσας ἡμεῖς ἀκούσας τῆς φωνῆς σου *trap er met den voet op; en bl. 77, 8 v. o.: ἀκούσας ἡμεῖς ἀκούσας τῆς φωνῆς σου*

Wanneer men in de gewone taal, waarin men ἡμεῖς tot voornaamwoord van den tweeden persoon gebruikt, den persoon, dien men iets beveelt, om de een' of andere rede met dit voornaamwoord noemt; dan gebruikt men, al is ook het object bepaald, den Jussief van den activen (subjectiven) vorm van het zegwoord. Zoo b. v. *Jav. zam.* bl. 179, 9 v. o.: ἀκούσας ἡμεῖς ἀκούσας τῆς φωνῆς σου ἀκούσας ἡμεῖς ἀκούσας τῆς φωνῆς σου *Roep hem (den schoenmaker) hier: zet de laarzen daar maar neer: en ga dan mijn schrijflesfel schoonmaken.* Het onderwerp van den eersten zin is de schoenmaker, als object, wien de knecht in den objectiven Imperatief geboden wordt te roepen. Het onderwerp van den tweeden zin zijn de laarzen, die de knecht in handen heeft, insgelijks als object, die de knecht in denzelfden Imperatief geboden wordt neer te zetten. Maar nu voegt de heer daar nog een derde bevel bij betreffende den knecht, om hem te zeggen wat *hij* doen moet, als hij den schoenmaker geroepen en de laarzen daar

neerzaget heeft. Hij noemt dus den knecht als onderwerp van dit bevel; in tegenstelling van die objecten, den schoenmaker en de laarzen, als *subjeet* met het voor-naamwoord *ησουςησ*, en beveelt hem subjectiver wijze den schriftstafel schoon te maken. Daar wij in het Hollandsch geen objectiven Imperatief hebben, zoo bekooren wij in de vertaling het voornaamwoord ook niet uit te drukken, noch ook den Jussief anders dan door den Imperatief te vertalen. Een dergelijk voorbeeld, met onbepaald *object*, vindt men op dezelfde bladz. r. 1, in tegenstelling van het voorafgaand bevel in den objectiven Imperatief op de voorgaande bladz. r. 2 v. o. Zoo ook *Leesb.* bl. 132, 8: *αρησσεσησενδθησσησ ησσησσησσησσησσησσησ αρησσεσησσησσησσησσησσησ* hem, wijs mij de plaats! en breng mitden een licht med! De tegenstelling, waarom men iemand, diem men een bevel geeft, met het voor-naamwoord *ησουςησ* noemt, is natuurlijk niet altijd dezelfde. Een andere is die b. v. *Madyá Fir.* bl. 23, 10 v. e., in deze woorden: *αρησσεσησσησσησσησσησσησ αρησσεσησσησσησσησσησσησ* Broeder, blijf jij maar buiten: ik wil eens even in den Kraton gaan. Bij zulk een tegenstelling, als men hier heeft, wordt ook in het Hollandsch het voornaamwoord bij den Imperatief gevoegd. — Op zulk een subjectiver wijze gegeven bevel kan men ook, als de gedaachte van het subjeet op een *object* overgegaan is, een objectiven Imperatief laten volgen. Zoo b. *Jav. sam.* bl. 194, 8: *αρησσεσησσησσησσησσησσησ ησσησσησσησσησσησσησσησσησσησ* In ga jij dan thee setten, en kom zo (of *da*, namelijk de thee) steaks buiten presentoren. Even zoo bl. 375, 2.

Een voorbeeld van een constructie van den objectiven Imperatief even als van een anderen passiven vorm van het zegwoord vindt men *Baron Salondör* bl. 89, v. 4 v. o.: *αρησσεσησσησσησσησσησσησ* wat in het Hollandsch niet wel anders vertaald kan worden dan: *bestuur het met je twaalven!* maar het voortzetal *ησσησ* beteekent *door*, en wordt hier even zoo bij den objectiven Imperatief gebruikt, als anders bij een Passief in de objective wijze van spreken.

296. Wanneer men *Kramá* of *Madyá* spreekt, verbiedt de beleefdheid de gebiedende wijze van spreken en dus den commanderenden vorm van den *Imperatief* te gebruiken. Men gebruikt dan, om iemand zijn verkingen te kennen te geven, in plaats van den subjectiven Imperatief eenvoudig den subjectiven vorm van het zegwoord met het voornaamwoord van den tweeden persoon er vóór, en in plaats van den objectiven Imperatief den met dat voor-naamwoord gevormden objectiven vorm van het zegwoord, dat is, het subjectief Passief. Alleen door den *toon* geeft men dan te kennen, dat men *voluntatief* spreekt, en verkrijgt alzoo deze wijze van uitdrukking een *zin*, die door den vorm volstrekt niet beteekend wordt. En, daar deze zin volkomen dezelfde is, als die anders door den Imperatief wordt uitgedrukt, terwijl alleen beleefdheidshalven een andere vorm gebezigd wordt; zoo kan men deze beleefde wijze van uitdrukking niet oneigenaardig met den naam van *Kramá-Imperatief*,

De belooftheid verbiedt niet, als men tot iemand Krāmā spreekt, den tweeden persoon van den Jussief te gebruiken, wanneer maar hetgeen men zegt, geen *bevel* is; socaals wanneer men zegt: *U moet weten* (Jav. Zam. bl. 115, 5, en desgelijks *Adji Saktā* bl. 71, 6 v. o.).

297. Tot uitdrukking van een *wensch* of *bede* gebruikt men het *optatieve* redewoord *εἶπε* Ng., *εἶπε* Kr., dat den zin heeft van ons *moge!* waarmee het toevalliger wijze ook in klank overeenkomt. Tot nadruk wordt het ook wel herhaald, of het betrekkelijk voornaamwoord er vóórgevoegd. — Spreekt men wenschender wijze, of is het een bede tot God; dan volgt de Jussief; b. v. *Jav. brieven*, bl. 28', 9 v. o.: *εἶπε* *hem het graf hem verruimd worden!* bl. 375, 10 v. o.: *Zoo dan is mijn verzoek, dat de anderhalf honderd gulden geld gegeven moge worden aan genoemden Nāld-troena;* bl. 391, 7 v. o.: *Mijn bede voor U en voor Moeder is: dat gij gesegend moogt blijven met gezondheid;* bl. 193, 4 v. o.: *Mijn bede tot God is, dat gij den heer Simon moogt kunnen voldoen.* — Maar, is het een bede tot den persoon, tot wien men spreekt; dan gebruikt men ook somtijds wel den Jussief, doch gewoonlijk den Imperatief; en dan kan men dat *εἶπε* of *εἶπε* meestal het best door *ik bid u*, of *wees zoo goed*, vertalen. *Zoo* met den Jussief b. v. bl. 385, 8. v. o.: *Daarom is mijn verzoek aan U: wees zoo goed en wil een onderzoek doen;* bl. 379, 2 v. o.: *Zoo dan is mijn verzoek, dat broeder zoo goed zij mondeling of schriftelijk antwoord te geven;* *Leesb.* bl. 147, 2 v. o.: *εἶπε* *dat broeder zoo goed zij haar wat bij te staan;* *Rādja Pir.* bl. 115, 5 v. o.: *Allerhoogste God! allerheiligste God! ik bid U, vergeld dien smouden vorst!* Even zoo r. 2 v. o. — Voorbeelden van den Imperatief in Ngoko vindt men *Leesb.* bl. 161, 4: *εἶπε* *εἶπε* *Zoodan is mijn verzoek, dat je moogt gehoorzamen;* 1001 N. I, p. 13, 4: *εἶπε* *Mijn verzoek is, dat gij het mij met alle opregtheid verklaren moogt;* of: *Ik bid U, wil het mij met alle opregtheid verklaren!* bl. 72, 10 v. o.: *εἶπε* *Ik bid U, wil het hem vergeven!* Desgelijks II, bl. 507, 10 v. o. En zoo ook met den Krāmā-Imperatief, b. v. *Leesb.* bl. 56, 7 v. o.: *εἶπε* *Wees zoo goed en geef mij een paar veëren pennen;* bl. 60, 5: *εἶπε* *Wees zoo goed te spreken;* 1001 N. 1, bl. 11, 3 v. o.: *εἶπε* *Ik bid U, zeg het mij!*

298. Om uit te drukken, dat iets, wat niet plaats heeft of gedaan wordt,

toch plaats hebben of gedaan worden *moest*, is men in het Javaansch niet gewoon den vorm van den Jussief of Imperatief te gebruiken, maar het woord *မိတ်တေဝ်*, dat dan gewoonlijk in één lettergreep *mibog* uitgesproken en *မိတ်တေဝ်* geschreven wordt. Dit woord beteekent eigenlijk *moeder*, maar wordt ook als *uitroep* gebezigd en geeft dan op een eenigzins *klagende* wijze een *verlangen* of *wensch* te kennen, zooals dit in het Hollandsch ook wel geschiedt door *ooh!* *ei!* of — wat het meest met de Javaansche uitdrukking overeenkomt — door *ei lieve!* vóór den Imperatief of een andere uitdrukking van den Voluntatief. Gewoonlijk drukken wij evenwel in het Hollandsch zulk een verlangen, zonder uitroep, door *moest* of *moest toch* uit. — Bij gebrek aan een juistere benaming zal men deze wijze van uitdrukking de *desiderative* of *verlangende* wijs kunnen noemen. De zin en het spraakgebruik zal het best blijken uit eenige voorbeelden. Zoo leest men *Rádjà Pir.* bl. 130, 6 v. o.: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Ei lieve, gedenk, hoe het vroeger was!* of: *Gij moest toch gedenken, hoe het vroeger was!* 1001 N. I, bl. 83, 3: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Je moest toch eerbiedig tot mij spreken! Leesb.* bl. 48, 4: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Ei lieve, neem hier plaats, broeder Ngabè!* bl. 108, 13: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Ei lieve, ga ook eens wandelen* (of: *Gij moest ook eens gaan wandelen*) *naar het verblijf van Djédig!* bl. 116, 11 v. o.: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* (uit te spreken: *mibog mpoem*) *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Broeder, ge moest uitscheiden en maar zwijgen!* of: *Ei lieve, broeder, schei uit en zwijg maar!* Het Javaansch luidt eigenlijk aldus: *Broeder, ei lieve, afgedaan! zwijgen maar!* bl. 134, 10 v. o.: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Ach, één van beiden moest uitscheiden en zwijgen!* bl. 150, 11 v. o.: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Wat is haar physiognomie goed!* *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *er moest toch wel iets, hoe gering ook, op aan te merken zijn!* (Hij kan zich namelijk niet begrijpen, dat er een physiognomie zou zijn, waarop hij niets zou kunnen aanmerken); *Jav. zam.* bl. 187, 5 v. o.: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Zeg eens, Sidin! je moest toch hooren naar mijn bevelen!* — Bij bepaald object wordt de tweede persoon van het subjectief Passief gebruikt; b. v. bl. 90, 3: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Ei lieve, houd toch op* (of: *Je moest toch ophouden*) *met je vermaak te vinden in amusemenen, die tot ellende voeren!* bl. 117: 1: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Ei lieve, bekijk het eens goed!* bl. 128: 7 v. o.: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *zie, ge moest hem (den ring) maar terugbrengen!* *Leesb.* bl. 117, 10 v. o.: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *al heeft hij misdaan, je moest hem toch een beetje vergeven!* bl. 122, 11: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်* *Je moest je theedrinken voortzetten;* d. i. *Je moest nog wat blijven theedrinken;* of: *Ei lieve, blijf nog wat theedrinken!* *Rádjà Pir.* bl. 59, 7: *မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ် မိတ်တေဝ်*

I, bl. 14, 10 v. o.: *සාසංගුණීන්හි නොසිතිය යුතුය* *Hij was niet langer in staat om te weigeren, of zich te verontschuldigen.* — Ook wordt in een conditionelen zin het voegwoord weggelaten, wanneer de onderstelling als een wensch van den spreker wordt uitgedrukt; b. v. *Leesb.* bl. 108, 11: *මිනිසා මිතුරන්ගෙන් වෙන්වීමට* *Ik moest het geweten hebben* (d. i. *Had ik het geweten, of zoo ik het geweten had*), *dan was ik met gegaan, of dan zou ik met gegaan zijn*; bl. 125, 6: *මိනිසාගේ නොවීම* *Gij moest het weten* (d. i. *Zoo gij het wist*), *gij zoudt u verwonderen over de menigte der schulden van uw Loerák.* Zoo ook dikwijls in negative onderstellingen met *නො* of *නො* dat, zooals hierboven opgemerkt is, alleen in een willekeurig onderstellenden zin gebruikt wordt; b. v. 1001 N. I, bl. 71, 5 v. o.: *භවයාසාදි මිනිසාගේ නොවීම* *Ware het niet, dat mijn vrouw mij geholpen had, zoo zou ik omgekomen zijn*; *Jav. zam.* bl. 147, 7: *මිනිසාගේ නොවීම* *Ware het niet zoo geweest, (wij zeggen: Anders) zou het, denk ik, niet spoedig gedaan geweest zijn* (en even zoo r. 12, en bl. 121 6). — En, gelijk zoo in conditionele zinnen de Jussief gebruikt wordt tot uitdrukking van een willekeurige onderstelling; zoo ook in allerlei andere zinnen. Zoo in concessive onderstellingen; b. v. *Jav. zam.* bl. 101, 11: *සාදාසන* *Al is dat ook zoo* (d. i. *Ook toegegeven, dat het zoo is*); *gij moest toch enz.*; bl. 104, 4 v. o.: *සාදාසන* *Al krijgen zij ook weinig*; en zonder voegwoord, b. v. *Ađi Sáká*, bl. 91, 1 v. o.: *භවයාසාදි මිනිසාගේ නොවීම* *Gij moogt naar hem zoeken* (d. i. *Al zoekt gij naar hem*) *met allen ijver; in dezen tijd zoudt gij hem toch niet kunnen vinden*; *Leesb.* bl. 104, 4 v. o.: *භවයාසාදි මිනිසාගේ නොවීම* *De vrouw was naar gissing pas vierentwintig jaar oud: het mag (of laat het) er over zijn, niet veel*; d. i. *Indien het er over was, dan niet veel* (en desgelijks *Jav. zam.* bl. 184, 3 v. o.); *Schm. verh.* bl. 72, 8: *සාදාසන* *Laat het maar een klein kind zijn, dat zou het ook kunnen*; d. i. *Ook een klein kind zou het kunnen*; *Leesb.* bl. 69, 13: *භවයාසාදි මිනිසාගේ නොවීම* *Mogt er weér een Vorst regeren, die zou wel geen menschen eten*; bl. 14, 7: *භවයාසාදි මිනිසාගේ නොවීම* *Laat het op zijn allerlangzaamst gaan; zoo behoort een schrijver in een dag toch drie vel af te krijgen*; *Schm. verh.* bl. 44, 9: *භවයාසාදි මිනිසාගේ නොවීම* *Met hoeveel sluweheid de dief zijn slechtheid aanwendt, toch enz.* Zoo ook in negative uitdrukkingen als deze: *භවයාසාදි මිනිසාගේ නොවීම* *er is (of was) geen enkel mensch; eig. er is geen mensch, al ware het éen enkele*; en b. v. *Ráđjá Pir.* bl. 153, 6 v. o.: *සාසංගුණීන්හි නොවීම* *er was niet het minste bloed meer*; eig. *er was geen bloed meer, al was het ook een weinjje.* — Zoo verder ook in vergelijkende onderstellingen; b. v. *De*

Brâdjâ-joadâ bl. 83, 1 v. o.: *Het krijggeschrei daverde, anqanias-mâliuzon va-âny als of het het hemelgewelf zou (of moest) doen oplijzen*; *Jav. sam.* bl. 120, 5 v. o.: *aniaman-ânyqanias-mâliuzon-âny het is als of het (het hart) uitbân zou vliegen*. — Zoo eindelijk ook in een *vragende* onderstelling; b. v. *Râdjâ Pir.* bl. 73, 4: *amââni-âny-âny-âny amââni-âny-âny-âny Zouden zij nog in leven zijn? of zouden zij reeds overleden zijn?* want de zin is: *Is het te onderstellen, dat zij nog in leven zijn?* enz.

301. De *Volantatief* of uitdrukking van den wil in den eersten persoon is geen *Jussief* of *Imperatief*, geen *bevelende* of *gebiedende wijze* van spreken, maar kan tot onderscheiding gevoeglijk de *Propositief*, dat is òf *voornemende*, òf *voorstellende*, wijze van uitdrukking, genoemd worden (*Over de deelen der rede*, bl. 80). In het Javaansch heeft men daarvoor twee vormen of uitdrukkingen, al naardat men in het enkelvoud of in het meervoud spreekt. — In het *enkelvoud* gebruikt men in Ngoko in plaats van het gewone voornaamwoord van den eersten persoon datzelfde *an-ny* of *an-ny*, waarmee ook de eerste persoon van het subjectief Passief gevormd wordt (§ 175), en dat dan onmiddellijk vóór het zegwoord geplaatst wordt. Maar ook hier heeft men een subjectiven en een objectiven vorm. In de *subjective* wijze van spreken bij onbepaald object gebruikt men namelijk den subjectiven vorm van het zegwoord, en zegt b. v. *an-ny-âny* voor *ik ga lezen*, of *ik wil gaan lezen*; en, zooals *Râdjâ Pir.* bl. 75, 7: *an-ny-âny-âny-âny ik wil vuur gaan halen*. — Wanneer het voornaamwoord van den eersten persoon met eenigen nadruk genoemd moet worden, dan voegt men het gewone voornaamwoord er nog vóór; b. v. *Jav. brieven*, bl. 31, 6 v. o.: *blijf jelmâ thee drinken en sirik gebruiken*; *an-ny-âny-âny-âny ik wil gaan slapen*; 1001 N. I, bl. 570, 7 v. o.: *Nu, ga jelmâ aankleeden*: *an-ny-âny-âny-âny-âny ik wil het aan je moeder gaan zeggen*; *Râdjâ Pir.* bl. 23, 9 v. o.: *Blijf jij maar buiten*: *an-ny-âny-âny-âny-âny-âny-âny-âny ik wil eens even in de Kraton gaan*. Zoo ook met het voornaamwoord *âny-âny* bl. 144, 10: *Goed, Haman, wacht maar vast*: *âny-âny-âny-âny-âny-âny ik wil de Godheid gaan bidden*. — In Krâmâ en in Madyâ heeft men voor den subjectiven Propositief geen eigenen vorm, maar wel voor den objectiven. — In de *objective* wijze van spreken wordt namelijk vooreerst van de werkwoorden, even als in alle andere objective vormen, de neusklink, waarmee zij in den subjectiven vorm uitgesproken worden, weggelaten; en ten tweeden aan het zegwoord in Ngoko en in Madyâ het aanhechtsel *qam*, en in Krâmâ *âny-âny* gevoegd. In Ngoko wordt dan hetzelfde *an-ny* of *an-ny*, maar in Krâmâ en Madyâ het gewone voornaamwoord *ny-ny* gebruikt. Deze objective Propositief dient niet alleen tot uitdrukking van een *voornemen* van den spreker omtrent een object, waarover gesproken wordt, en om te kennen te geven, dat hij hetgeen hij zegt, *onmiddellijk* wil gaan doen; maar deze zelfde uitdruk-

king dient ook, om een *verlangen* van den spreker omtrent een object aan den persoon, tot wien hij spreekt, *voor te stellen*, zooals wij zulk een verlangen uitdrukken door *laat mij*; b. v. van *ḥānēhū sien*, *Leesb.* bl. 14, 2: *ḥānēhū ḡānēhū sien* *Laat mij uw schriftwerk* (of *wat gij geschreven hebt*) *eens sien!* *Jav. zam.* bl. 98, 7 v. o.: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *Laat mij uw oorkrabben eens sien!* en zoo ook enkel bl. 128, 13, *ḡānēhū ḡānēhū sien* *Laat mij hem eens sien!* van een ring, waarover daar gesproken wordt; maar bl. 145, 2 v. o.: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *Wacht, ik zal hem gaan krijgen*, van *ḡānēhū ḡānēhū sien* *krijgen*; en *Leesb.* bl. 15, 9 v. o.: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *ik zal van dit onderrigt* (of *dezen raad*) *van U de proef gaan nemen*, van *ḡānēhū ḡānēhū sien* *iets beproeven*, van *iets de proef nemen*. — Bij het transitieve werkwoord wordt ook hier de subjective uitgang *ḥān* door den objectiven *ḡānēhū* vervangen; b. v. van *ḡānēhū ḡānēhū sien* *een deksel opligten*, *Rādjà Pir.* bl. 51, 4 v. o., in *Madyā*: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *ik zal het deksel er van gaan opligten*. En bij het causatief werkwoord wordt de uitgang *ḡānēhū* vervangen door *ḡān* b. v. van *ḡānēhū ḡānēhū sien* *iets aanhooren*, *Leesb.* bl. 157, 6 v. o.: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *laat het mij eens hooren!* van *ḡānēhū ḡānēhū sien* *iets vragen aan iemand of naar iets vragen*, *Jav. zam.* bl. 147, 9, in *Madyā*: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *wacht, ik zal het hem eens gaan vragen*.

302. In het *meervoud* wordt de *Propositief* uitgedrukt door den *toeroep* *ḡānēhū ḡānēhū sien* of *ḡānēhū ḡānēhū sien* Ng., *ḡānēhū ḡānēhū sien* Md., *ḡānēhū ḡānēhū sien* Kr., *ḡānēhū ḡānēhū sien* Kr. i., *komaan!* *welaan!* vóór het zegwoord, gewoonlijk met voorafgaand *ḡānēhū ḡānēhū sien* Kr., een *redewoord*, dat in de Javaansche taal gebruikt wordt om aan een gezegde een *collectiven zin* te geven. Zoo zegt men b. v. van *ḡānēhū ḡānēhū sien* *vertrekken*: *ḡānēhū ḡānēhū sien* Ng., *ḡānēhū ḡānēhū sien* Md., *ḡānēhū ḡānēhū sien* Kr., voor hetgeen wij in het Hollandsch zeggen: *Laten wij vertrekken!* of *Komaan*, of *Welaan*, *laten wij vertrekken!* Zoo ook *Rādjà Pir.* bl. 2, 2 v. o.: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *Laten wij zwaarden koopen!* *Schm. verh.* bl. 11, 4: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *Laten wij naar de kombuis gaan!* *Rādjà Pir.* bl. 165, 4: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *Laten wij terugkeeren!* — Voor de *objectieve* wijze van spreken gebruikt men gewoonlijk den *derden persoon* van het *subjectief*, somtijds ook wel het *objectief*, *Passief*; b. v. *Leesb.* bl. 58, 2: *ḡānēhū ḡānēhū sien* en bl. 62, 12: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *Komaan, laten wij er terstond mee beginnen!* 1001 N. I, bl. 458, 6: *ḡānēhū ḡānēhū sien* *Kom, laten wij hem vragen!* Andere voorbeelden met het *subjectief* *Passief* vindt men *Leesb.* bl. 141, 12, bl. 152, 11 en 10 v. o., 1001 N. II, p. 456, 5. — In de *beleefd gebiedende wijs* wordt, zooals boven (bl. 812) opgemerkt is, als men *ḡānēhū ḡānēhū sien* of *ḡānēhū ḡānēhū sien* gebruikt, om iemand iets te presenteren, het *voornaamwoord* van den *tweeden persoon* wel eens *wegge-* laten: even zoo wordt de *Propositief* in het *meervoud* ook wel eens *zonder*

asidi uitgesproken; b. v. *Leesb.* bl. 167, 12 v. o.: *qasidjatan kintong qasidatong* *afidjatan qasidatong* hetgeen men het best op deze wijze vertaalt: *Als het zoo is, dan geef ik in bedenking, om maar aanstonds naar huis te gaan.* Op de gewone wijze wordt er onmiddellijk bijgevoegd: *asidatong anafidjatan mihon qidatong* *Laten wij op 't oogenblik met spoed vertrekken!*

303. In de Javaansche taal heeft men behalven de tot hiertoe genoemde vormen en uitdrukkingen nog eene andere bijzondere uitdrukking voor de voluntatieve wijze van spreken, die men, omdat zij gebruikt wordt om een *hoedanigheid, gesteldheid of wijze van zijn of doen* te bevelen, gevoeglijk den *qualitativen of modalen Voluntatief* noemen kan. De uitdrukking wordt gevormd door vóór hetgeen men op die wijze beveelt, gebiedt of wenscht, dat zelfde *si* in Ngoko en Madyá, *siyong* in Krámá, en *qasong* in poëzie en in deftig Ngoko te voegen, waarmeê volgens § 175 ook de derde persoon van het subjectief Passief gevormd wordt; b. v. van *asidamasidi* *zich in acht nemen, oppassen, opletten, woorsigtig, op zijn hoede zijn, siatamasidi* *wees op uw hoede!* en *asasidamasidi* (*Adji Sáká*, bl. 127, 13) of *qasong-asidamasidi* (ald. bl. 118, 10) *weest op uw hoede!* Zoo ook van *afidjatan* *behoedzaam, Adji Sáká*, bl. 116, 1: *asidafidjatan* *wees behoedzaam!* van *asidatong* *trouw, getrouw, opregt, eerlijk, Rádjá Pir.* bl. 129, 7: *asasidatong asatongasidi* (*af*) *weest getrouw* (houdt u eerlijk aan uw woord): *laat er niemand zijn die valsch handelt* (zijn woord breekt)! van *afidjatan* *vroom, Schm. verk.* bl. 5, 7 v. o.: *qasong-asafidjatan* *weest vroom!* van *asidatong* *gelooven, vertrouwen, Adji Sáká*, bl. 14, 4: *afidjatong asidatong* *ik bid u, geloof mij!* van *asatongasidatong* *rustig van gemoed, gerust, 1001 N. II, p. 619, 9 v. o.: asatongasidatong* *wees gerust!* van het zuiver Passief *asidatong* *gevonden worden*, ald. bl. 650, 9: *asafidjatong asidatong* *mijn wil is, het is onovermijdelijk, hij moet gevonden worden;* van *asatong* *gelijk, even als, Rádjá Pir.* bl. 29, 6: *qasong-asatongafidjatong* *pas op! bij mijn afwezigheid moet het even zoo zijn als wanneer ik er ben!* — Van het subjectief Passief onderscheidt zich deze wijze van spreken daardoor, dat het woord, waar *si* *siyong* of *qasong* vóór geplaatst wordt, meestal een woord is, dat geen passiven zin of vorm toelaat, of ook wel, zooals in het voorlaatste voorbeeld, zelf reeds een Passief is; en, heeft het den vorm van een *werkwoord*, dan behoudt het den neusklink en blijft het dus in den subjectiven vorm, zooals in het eerste hierboven gebruikte voorbeeld, *asidamasidi* terwijl het subjectief Passief van dat zelfde werkwoord *asidamasidi* is, en *er op te letten, er op passen*, beteekent. Andere voorbeelden zijn, 1001 N. I, bl. 485, 9: *asafidjatong* *qasong-asidatong* *ik bid u, vertrouw mij;* en bl. 554, 7 v. o.: *asidatong* *asidatong* *wees verzekerd;* *Jav. brieven*, bl. 31, 10: *qasong-asidatong* *afidjatong* *asafidjatong* *Jonge, wees u bewust*

OVER DE TELWOORDEN.

305. Na de hier geeindigde algemeene beschouwing der verschillende grammatische vormen, die er in de Javaansche taal bestaan, zal het nu alleen nog maar noodig zijn in het bijzonder over de *telwoorden* en over de *voornaamwoorden* en andere *redewoorden* te handelen (§ 109).

306. De vormen der *telwoorden* beneden de *tien* zijn:

- ๑ (of ๑๑) als voorvoegsel in Krāmā zoowel als in Ngoko, anders ๑๑, ook wel ๑๑ (uit te spreken als ๑๑ of ๑๑) in Ngoko, en in Krāmā ๑๑ of ๑๑, en dikwijls ook met Krāmā-vorm ๑๑ of ๑๑, voor . . . . . één.
- ๑๑ gewoonlijk volgens § 27 ๑๑ of ๑๑ (van het grondwoord ๑ en dit volgens de aantekening bij § 28 in plaats van ๑) Ng., ๑๑ of ๑๑ Kr., ... twee.
- ๑๑ of ๑๑ Ng., ๑๑ of ๑๑ Kr., ... drie.
- ๑๑ of ๑๑, en ๑๑, ๑๑ of ๑๑ (๑๑) Kr., vier.
- ๑๑ of ๑๑ Ng., ๑๑ Kr., ... vijf.
- ๑๑ of ๑๑, en ๑๑ Kr.Ng., ... zes.
- ๑๑ of ๑๑ . . . . . zeven.
- ๑๑ of ๑๑ (uit te spreken als ๑๑). . . . . acht.
- ๑๑ of ๑๑ . . . . . negen.

307. Het gebruik van deze vormen der telwoorden beneden de *tien* verschilt, naardat een telwoord als *attribuut of prédicaat* in een zin gebezigd, of wel met met een naamwoord tot een *zamengestelde benaming van hoeveelheid* verbonden wordt. — Alleen in het laatste geval, in *zamengestelde benamingen van hoeveelheid*, gebruikt men het voorvoegsel ๑, waarover § 236 vlgg. gehandeld is, en verbindt men de grondwoorden van de verdere telwoorden, die op een klinker uitgaan, door middel van een Tjētjaq met het volgend naamwoord, zoodat men b. v. van ๑๑ *gulden*, ๑๑ *een gulden*, ๑๑ *twee gulden*, ๑๑ Ng., ๑๑ Kr., *drie gulden*, ๑๑ *vijf gulden*, ๑๑ *zeven gulden*, ๑๑ *acht gulden*, en ๑๑ *negen gulden*, zegt, wanneer men niet juist zooveel stuks guldens, maar een hoeveelheid geld, zooals duiten, tot een bedrag van zooveel gulden bedoelt. Zoo beteekent ook Leesb. bl. 69, 7, ๑๑ niet *één dorp*, *twee dorpen*, als één of twee *bijzondere voorwerpen*, maar een *hoeveelheids gronds zoo groot als een dorp of als twee dorpen*; en men vertaalt beter: *een heel dorp*, *twee dorpen*, of *twee heele dorpen*. Even zoo beteekent Rādjà Pir. bl. 50, 2 v. o., ๑๑ *de menschen van een uitgestrektheid lands zoo groot als vier of acht dorpen*. Ook van ๑๑, ofschoon het op een

medeklinker uitgaat, zegt men dan *asən* b. v. *asən-ŋānəs*, vier gulden: maar de overige, die op een medeklinker uitgaan, *asən*, *asən-ŋə*, *asən-ŋə* en *asən* nemen zulk een uitgang op *ŋ* niet aan. Met denzelfden uitgang spreekt men in hetzelfde geval ook het vragend voornaamwoord van hoeveelheid *asən* hoeveel? uit, en zegt b. v. *asən-ŋānəs*, hoeveel gulden? Overigens treft men dienzelfden uitgang, die blijkbaar tot nauwere verbinding met het volgende moet dienen, ook nog aan in het betrekkelijk voornaamwoord en in eenige voorzetsels.

Wanneer men twee door een voegwoord verbondene telwoorden met een volgend naamwoord verbindt, spreekt men het eerste, dat dus niet onmiddellijk met het naamwoord verbonden wordt, ook niet met dien uitgang uit. Zoo zegt men b. v. niet alleen *asən-ŋəsən asən-ŋəsən* zes of zeven voet; maar ook *ŋəsən-ŋəsən asən-ŋəsən* twee of drie voet; zooals b. v. *Leesb.* bl. 74, 2 en 5.

308. Als attriboot (en dan achter een benaming van voorwerp) of als *prédicaat* wordt voor het telwoord één *asən* Ng., *asən-ŋəsən* of *asən-ŋəsən* Kr., gebruikt; b. v. *asən-ŋəsən* Ng., *asən-ŋəsən-ŋəsən* Kr., één paard. Dit zijn eigenlijk *samengestelde benamingen van hoeveelheid* uit het voorvoegsel *as* met *asən* Ng. Kr., een enkele, en *asən-ŋəsən* Ng., *asən-ŋəsən* Kr., eenheid. Het naamwoord *asən* wordt ook in samenstelling met de andere telwoorden gebruikt, zoodat b. v. *ŋəsən-ŋəsən* Ng., *asən-ŋəsən* Kr., twee stuks, *asən-ŋəsən* Ng., *asən-ŋəsən* Kr., vier stuks, beteekent. Zoo zegt men in *Kramā* somtijds ook *asən-ŋəsən-ŋəsən* één stuks (*Leesb.* bl. 164, 10). In *Ngoko* gebruikt men hiervoor *asən* dat eigenlijk een korrel beteekent, en in *Kramā* gewoonlijk eenvoudig *asən-ŋəsən* of *asən-ŋəsən*. Een zoogenaamd *Kramā*-doesoen is de *Krama*-vorm *asən-ŋəsən-ŋəsən*. Ook gebruikt men in de spreektaal wel *asən-ŋəsən* of *asən-ŋəsən* zonder verschil van taalsoort. Men gebruikt deze woorden doorgaans als zelfstandige naamwoorden, ook met een ander zelfstandig naamwoord als appositief attriboot er achter; b. v. *Leesb.* bl. 75, 7: *asən-ŋəsən-ŋəsən* één van de paarden, één paard; bl. 97, 8: *asən-ŋəsən-ŋəsən-ŋəsən* één visch, of het stuk visch, kost een dubbeltje; waarvoor wij zeggen: hij (de visch, waarvan gesproken wordt) kost een dubbeltje het stuk; en bl. 99, 8: *asən-ŋəsən-ŋəsən* de prijze van het stuk paling. Zij worden ook gebruikt voor hetgeen wij in het Hollandsch door een *zekere* uitdrukken, en men zegt b. v. *asən-ŋəsən* of *asən-ŋəsən* Ng., *asən-ŋəsən-ŋəsən* of *asən-ŋəsən-ŋəsən* Kr., voor een *zekere dag*. Zoo ook *Leesb.* bl. 76, 2: *asən-ŋəsən-ŋəsən* een *zekere Arabier*; en r. 4: *asən-ŋəsən-ŋəsən* een *zekere heer*. — Somtijds gebruikt men *asən* ook wel, even als *asən*, als attriboot; b. v. bl. 79, 7 v. o.: *asən-ŋəsən* een *boschmannetje*. — Met hetzelfde voorvoegsel *as* zegt men voor het telwoord vier als attriboot of *prédicaat* *asən-ŋəsən*, dat, daar het woord *asən-ŋəsən*, zooals uit het Maleisch blijkt, eigenlijk een *gezelschap*, *troep* of *scharē*

beteekent, het getal vier als een *heel*, *vol* of *rond* getal aanduidt; namelijk als het vol getal van al de vier vingers van de ééne hand. Er zijn meer sporen in de talen, ook in den Indischen Archipel, dat het getal vier oudtijds als een vol getal beschouwd is, daar men op de vingers tellende, den duim, die, als men de hand vlak houdt, niet bij en nevens de vingers staat, niet meërekende. Door den duim meê te tellen werd het getal vijf een vol of rond getal. In sommige streken zegt men daarom, zooals uit de *Kitab Toehpâh* blijkt, ook voor $\alpha\tau\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr., vijf, nog $\alpha\alpha\tau\alpha\alpha\alpha\alpha$ — Van de overige telwoorden worden de drie éénlettergrepige $\eta\tau\alpha\alpha$ en $\delta\tau\alpha\alpha$, wanneer zij als attribuut of prédictaat gebruikt worden, altijd met reduplicatie uitgesproken; zoodat men b. v. zegt: $\alpha\alpha\tau\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *het aantal er van is (of was) zes*. Alleen bij het tellen of optellen, of als men een getal eenvoudig noemt, gebruikt men voor zes ook wel den éénlettergrepigen grondvorm, of spreekt dien met den voorslag $\delta\tau\alpha$ als tweelettergrepig $\delta\tau\alpha\alpha\alpha$ uit: maar voor $\eta\tau\alpha$ en $\alpha\alpha\alpha\alpha$ zegt men ook dan met reduplicatie $\eta\tau\alpha\alpha\eta\tau\alpha$ en $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ — Ook voor $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ als het *Krâmâ* van het gereduplicateerde $\eta\tau\alpha\alpha\eta\tau\alpha$ zegt men als attribuut of prédictaat meestal $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$, en volgens sommigen behoort men dit altijd te doen. En deagelijks worden $\delta\tau\alpha\alpha$ Ng., $\delta\tau\alpha\alpha\alpha$ Kr., drie, $\alpha\alpha\alpha\alpha$ Ng. vijf, $\alpha\alpha\alpha\alpha$ zeven, en $\eta\tau\alpha\alpha$ acht, meer of minder dikwijls zoo gereduplicateerd. Men zie hierover § 280.

Even als $\delta\tau\alpha\alpha$ wordt ook het woord $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Ng., $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr., *zaak*, *onderwerp*, *geval*, *artikel*, in zamenstelling met telwoorden gebruikt, om uit te drukken, wat wij beteekenen door *verschillende* bij het telwoord te voegen, of ook wel door het telwoord met een bijzonderen nadruk en klemtoon uit te spreken; b. v. *Râdjâ Pir.* bl. 79, 2 v. o.: $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *drie goede daden*. Zoo ook van *personen*, b. v. bl. 175, 2: $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *drie verschillende personen*; en 1001 N. II, bl. 422, 12, zonder zelfstandig naamwoord, alleen $\eta\tau\alpha$: $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ voor *zoo c. personen*.

In de *Jav. zamen spraken* bl. 248, 6, vindt men: $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *Naar drie hoofdplaatsen wordt een brief afgezonden*; terwijl $\delta\tau\alpha\alpha$ $\delta\tau\alpha\alpha\alpha$ daar toch geen *zamen gestelde benaming van hoeveelheid* is en men dus $\delta\tau\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ of $\delta\tau\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ of $\delta\tau\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ verwachten zou. Zonder vergelijking van andere dergelijke voorbeelden zal het moeilijk zijn, die afwijking van den gewonen regel met eenige waarschijnlijkheid te verklaren.

309. De telwoorden voor tien en daarboven, die, hoe zij ook gebruikt worden, altijd denzelfden vorm behouden, zijn de volgende:

- $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Ng., $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr. . . . . tien.
- $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr.Ng. . . . . elf.
- $\eta\tau\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Ng., $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr. . . . . twaalf.
- $\delta\tau\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Ng., $\delta\tau\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr. . . . . dertien.

ἑξήκοντα Ng., ἑξαήκοντα Kr.	veertien.
ἑβδομήκοντα Ng., ὀτάβηκοντα Kr.	vijftien.
ἑξήκοντα Kr.Ng.	zeftien.
ἑπτάκοντα	zeventien.
οὐακοντα	achtien.
ἑννακοντα	negenien.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	twintig.
ἑξήκοντα Kr.Ng.	één en twintig.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	twee en twintig.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	drie en twintig.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr. of ἑξήκοντα Kr.Ng.	vier en twintig.
ἑξήκοντα of ἑξήκοντα Kr.Ng.	vijf en twintig.
ἑξήκοντα	zes en twintig.
ἑξήκοντα	seven en twintig.
ἑξήκοντα	acht en twintig.
ἑξήκοντα	negen en twintig.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	dertig.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	één en dertig.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	twee en dertig.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	veertig.
ἑξήκοντα Kr.Ng.	vijftig.
ἑξήκοντα (ἑξήκοντα of ἑξήκοντα)	zeftig.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	zeventig.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	tachtig.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	negentig.
ἑξήκοντα Kr.Ng.	honderd.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	twee honderd.
ἑξήκοντα Kr.Ng.	duisend.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	twee duisend.
ἑξήκοντα Kr.Ng.	tien duisend.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	twintig duisend.
ἑξήκοντα Kr.Ng.	honderd duisend.
ἑξήκοντα Ng., ἑξήκοντα Kr.	tweemaal honderd duisend.
ἑξήκοντα Kr.Ng.	een millioen.
ἑξήκοντα	tien millioen.
ἑξήκοντα	honderd millioen.
ἑξήκοντα	duisend millioen.
ἑξήκοντα	tien duisend millioen.
ἑξήκοντα	honderd duisend millioen.
ἑξήκοντα	een billioen.

De telwoorden voor *tien*, $\alpha\epsilon\alpha\eta\tau\upsilon\zeta$ Ng., en $\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr., zijn met het voorvoegsel $\alpha\alpha$ ($\alpha\alpha$) gevormd. Het woord $\alpha\eta\tau\upsilon\zeta$ is een Kâwi-woord, z. v. a. $\alpha\iota\tau\iota$ *hooveel*; zoodat $\alpha\alpha\eta\tau\upsilon\zeta$ *een heele hooveelheid*, het vol getal der vingers van beide handen beteekent. Het woord $\alpha\alpha\alpha$ is in het Sanskritsch en in Kâwi het telwoord voor *tien*: maar in het Javaansch wordt het als het Krâmâ van $\alpha\alpha\eta\tau\upsilon\zeta$ gebruikt, en daarom ook met het voorvoegsel $\alpha\alpha$ uitgesproken. Men zegt met het voorzetsel zoo wel $\alpha\alpha\eta\tau\upsilon\zeta\tau\alpha\theta\alpha\iota$ Ng., $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr., *tien pond*, als $\eta\epsilon\iota\alpha\alpha\alpha\eta\tau\upsilon\zeta$ Ng., $\alpha\iota\iota\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr., *tien personen*. — Ook al de volgende met het voorvoegsel $\alpha\alpha$ gevormde telwoorden, $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\alpha\alpha$, $\alpha\alpha\alpha\alpha\eta\alpha\alpha$ $\eta\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$, $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ enz., behouden in de samenstelling met een volgend naamwoord het voorvoegsel, zoodat men b. v. $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ *elf maanden*, en $\alpha\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\alpha\eta\alpha$ *honderd jaar*, zegt.

Onder de kooplieden en in de dorpen gebruikt men, vooral bij maten en gewigten, voor *tien* ook $\alpha\alpha\alpha\eta\zeta$ en voor *twintig*, zooals het Hollandsche *een snees*, $\alpha\alpha\alpha\alpha$ en van stukken lijnwaad voor kleedingstukken $\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\alpha$. Ook deze beuzamingen zijn gevormd met het voorvoegsel $\alpha\alpha$ maar wat zij eigenlijk beteekenen, is onbekend. — Ook ons woord *dasijn*, door de Chinezen in $\eta\eta\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ verbasterd (bl. 30), is als een vol getal van sommige voorwerpen, zooals van *stoelen*, algemeen in gebruik, zoodat men $\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\alpha$ zegt voor *een dasijn*, $\eta\eta\alpha\alpha\alpha\alpha$ voor *twee dasijn*, enz.

Wat in de telwoorden van *elf* tot *negenien* het woord $\alpha\alpha\alpha\alpha$, of met verwisseling der lipletters $\alpha\alpha\alpha\alpha$, en bij verkorting na een klinker $\alpha\alpha\alpha$ (uitgezonderd in het Krâmâ $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$), eigenlijk beteekent, is ook onbekend. Even onbekend is de eigenlijke beteekenis van het woord $\alpha\alpha$ in de telwoorden van *één en twintig* tot *negen en twintig*. Voor *één en twintig* zegt men somtijds ook wel $\eta\eta\alpha\eta\tau\upsilon\zeta$ $\alpha\alpha\alpha$ Ng., $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr., voor *twee en twintig* $\eta\eta\alpha\eta\tau\upsilon\zeta\eta\eta\alpha\alpha$ $\eta\eta\alpha$ Ng., $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$ Kr., enz. enz. — $\alpha\alpha\alpha\alpha$ beteekent eigenlijk *een streng garen*, van $\alpha\alpha\alpha$ (Ng., $\alpha\alpha$ Kr.) *draad*, *garen*, en dus letterlijk *een heele draad*; en, daar vier en twintig of vijf en twintig windingen garen om een haspel voor een streng gerekend werden, is het woord $\alpha\alpha\alpha\alpha$ ook als telwoord voor *vier en twintig* of *vijf en twintig* in gebruik gekomen. Tegenwoordig gebruikt men $\alpha\alpha\alpha\alpha$ alleen maar voor *vijf en twintig*, en voor *vier en twintig* $\alpha\alpha\alpha\alpha$ ($\alpha\alpha$). Wat dit ($\alpha\alpha$) beteekent, is onzeker: volgens het woordenboek van den heer Gericke beteekent het in Kawi *dood*. In onderscheiding van $\alpha\alpha\alpha\alpha$ ($\alpha\alpha$) zegt men voor *vijf en twintig* somtijds ook $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$. Dit beteekent *een volle*, of liever *een overvolle*, *streng garen*.

Even als voor de telwoorden van *elf* tot *negenien*, en van *één en twintig* tot *negen en twintig*, zoo heeft men ook voor die van *één en dertig* tot *negen en dertig* bijzondere uitdrukkingen, die gevormd worden door samenstelling met het woord $\eta\eta\alpha$ dat als een Kâwi-woord verklaard wordt door *juist*, *geheelenaal*, *zonder iets over te laten*, en het grondwoord of een verkorting is van $\alpha\alpha\eta\alpha$ Ng. *al*, *alle*. Deze

uitdrukkingen zijn echter alleen in de spreektaal in gebruik, en niet algemeen, noch overal. Het zijn:

- ἑκαταεῖς Ng., ἑκαταεσθιουσα Kr. . . . . voor één en dertig,
- ἑκαταητοι or ἑκαταεσθιουτοι Ng., ἑκατακοιρα Kr., twee en dertig,
- ἑκαταδισυ Ng., ἑκαταδισσι Kr. . . . . drie en dertig,
- ἑκαταεσσα Kr., ἑκαταεσσα Kr. . . . . vier en dertig,
- ἑκαταεσσα Ng., ἑκαταεσσα Kr. . . . . vijf en dertig,
- ἑκαταεσσα Kr.Ng. . . . . zes en dertig, enz. enz.

En, even als αεσαεσα voor vijf en twintig, zoo bestaat er ook voor vijf en dertig een eigene benaming, namelijk αεσαεσθια, b. v. αεσαεσθια Ng., αεσαεσθια Kr., vijf en dertig dagen (Jav. sam. bl. 77, 2). Wat het woord αεσαεσθια beteekent is onbekend. Zonderling is het, dat αεσαεσθια in het Soendasch voor het telwoord negen gebruikt wordt. — In de oostelijke distrikten heeft men voor 32½, als ware het een rond getal, de uitdrukking αεσαεσα dat wel door verkorting van αεσαεσα gevormd schijnt te wesen.

Het woord ἑκαταεσθια, vijftig, kan met het voorvoegsel αε gevormd zijn van ἑκατηεσθια en van αητηεσθια. De Javaan beschouwt ἑκατηεσθια als het grondwoord, en zegt in het objectief demominatief ἑκατηεσθια voor bij vijftigen. Maar, zoo ἑκατηεσθια ooit in gebruik geweest is, dan zal het wel hetzelfde beteekend hebben als αητηεσθια, dat de benaming is van den hoofdoek, zooals die door den Javaan om het hoofd samengebonden wordt, en het grondwoord van het werkwoord αητηεσθια, dat samenbinden beteekent. Waarschijnlijk heeft dus ἑκατηεσθια, hetzij dan van ἑκατηεσθια of van αητηεσθια gevormd, eigenlijk een dubbeld streng garen beteekend, bestaande uit twee samengebundene enkele strengen, αεσαεσα genaamd.

Wat de grondwoorden αητηεσθια αητηεσθια en ἑκατηεσθια, van αητηεσθια zestig, αητηεσθια honderd, en ἑκατηεσθια duisend, oorspronkelijk beteekend hebben, is onbekend. De grondwoorden van al de benamingen der volgende grootere getallen zijn uit het Sanskritech ontleend, maar hebben in het Sanskritech niet juist dezelfde beteekenis, zooals men zien kan in het woordenboek. Van de vijf laatsten staat de juiste beteekenis als telwoorden van bepaalde getallen ook niet geheel vast en zeker, en men gebruikt ze gewoonlijk maar in den zin van onberekenbaar groote getallen. En zoo worden zij ook nog wel bij elkander gevoegd, zooals b. v. Radja Pir. bl. 174, 4: αητηεσθια αητηεσθια waarvoor wij een millioen billioenen zoudan kunnen zeggen.

In de oostelijke distrikten gebruikt men voor vijf en negentig ook αεσαεσα, voor honderd αεσαεσα, voor vierhonderd αητηεσθια en voor achthonderd ἑκατηεσθια.

Bij het noemen van zamengestelde getallen verbindt men het kleiner getal met het grootere ook wel door αητηεσθια Ng., αητηεσθια Kr., dat eigenlijk bovemistekend, en dan zooveel als plus beteekent; b. v. αητηεσθια αητηεσθια αητηεσθια dertig plus twee, voor twee en dertig; αητηεσθια αητηεσθια αητηεσθια honderd plus twintig, voor honderd twintig of honderd en twintig.

en taektig. In Krámá zegt men voor vijf en dertig *amawon-maŋ* en voor vijf en veertig *amawon-maŋ*. Voor vijf en vijftig zegt men ook wel *amawon-maŋ*.

311. Doch in plaats van het woord *amawon* gebruikt men in dergelijke uitdrukkingen in bijzondere gevallen andere woorden. Voor *anderhalf honderd*, *derdehalf honderd*, enz. gebruikt men het woord *enawon*, *geapleden*, waarvan *awon* een *garve* beteekent, als de helft van een *amawon* een *bos* of *dubbeld* *garve*. Zoo zegt men *amawon-enawon* Ng., *amawon-enawon* Kr., *anderhalf honderd*, *amawon-enawon* Ng., *amawon-enawon* Kr., *derdehalf honderd*, *amawon-enawon* Kr., *vierdehalf honderd*, *amawon-enawon* Kr., *vijfdehalf honderd*, *amawon-enawon* Kr., *sevendehalf honderd*. Omtrent het gebruik van den vorm van het accidenteel Passief van het telwoord geldt hetzelfde, als bij de samenstelling met *amawon*. In de *Jav. wetten*, bl. 109, 9 v. o., vindt men zelfs *amawon-enawon* voor *anderhalf honderd Spaansche matten*. — Voor *anderhalf*, *derdehalf*, enz. van *duisend* en de verdere groote getallen gebruikt men dezelfde met *enawon* zamengestelde uitdrukkingen met bijvoeging van *amawon*, *duisend*, *amawon* *tienduizend*, enz.; b. v. *amawon-enawon-amawon* *anderhalf duisend* (of *vijftien honderd*) *guldens*; *amawon-enawon-amawon* *derdehalf duisend* (of *vijfentwintig honderd*) *krijgslieden*; *amawon-enawon-amawon* *vierdehalf tienduizend*, of *vijfendertig duisend*. — Ook als men van *honderden* spreekt, voegt men er wel eens tot meerdere duidelijkheid het woord *amawon* bij, en zegt b. v. *amawon-enawon* voor *anderhalf honderd* (of *honderd vijftig man*) *krijgslieden*.

312. Voor de helft van een *dubbeltje* (*awon* van *awon* of *awon*) gebruikt men in zulke uitdrukkingen het woord *awon* en zegt *amawon* voor een *half dubbeltje*, dat wil zeggen, voor *vijf dwiten*, gelijk ook onder de benaming van een *dubbeltje* bij de Javanen slechts een denkbeeldige munteénheid van *tien dwiten* verstaan wordt; *amawon-awon* Ng., *amawon-awon* Kr. voor *anderhalf dubbeltje* of *vijftien dwiten*; *amawon-awon* Ng., *amawon-awon* Kr., voor *derdehalf dubbeltje*; *amawon-awon* Ng., *amawon-awon* Kr., voor *vierdehalf dubbeltje*. In plaats van *amawon-awon* zegt men ook wel *amawon-awon* en voor *achtstehalf dubbeltje* leest men *Jav. sam.* bl. 148, 10, *amawon-awon-awon* terwijl toch op den voorgaanden regel voor *derdehalf dubbeltje* *amawon-awon* gebruikt wordt.

313. Voor een *halve duit* zegt men *amawon* van *amawon* dat *gekloofd* of *in tweeën gesneden* of *gehakt* beteekent; of ook wel *amawon* dat dan beschouwd wordt als gevormd van het grondwoord *amawon* met het voorvoegsel *awon* zoodat men b. v. zegt, zooals *Schm. verk.* bl. 119, 10: *amawon-awon-awon* *de vader wilde hem geen enkele penning geven*; en in het objectief denominatief zoowel *amawon-awon* als *amawon-awon* voor *bij halve dwiten*. Voor *anderhalve duit* zegt men *amawon-amawon* Ng., *amawon-amawon* Kr.: maar voor *derdehalve duit* zegt men *amawon-amawon* Ng., *amawon-amawon* Kr., een *kwart*, name-

lijk een kwart dubbeltje; en voor vierdehalve duist သင်္ကတေတၢ် Ng., သင်္ကတေတၢ် Kr., dat een derde dubbeltje, en dus eigenlijk drie een derde duist, beteekent.

314. Voor de helft van een dag, als men de eerste helft bedoelt, gebruikt men het woord တၢ်တၢ်တၢ် , en zegt သတၢ်တၢ်တၢ် voor een halve dag, en တၢ်တၢ်တၢ် Kr. voor anderhalve dag.

315. De benaming van breuken of gedeelten van getallen kleiner dan een half worden gevormd door samenstelling van het telwoord met het woord သၢ် gedeelte, deel, in de samenstelling met de telwoorden beneden de tien dikwijls in ၂ verkort, en wel in den vorm van het objectief denominatief (§ 285); zoodat men b. v. van သီတၢ် Ng., သီတၢ် Kr., drie, သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် of သၢ်သီတၢ်တၢ် Ng., သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် of သၢ်သီတၢ်တၢ် Kr., voor een derde gedeelte, of een derde, en တၢ်တၢ်၂သီတၢ်တၢ် Ng., တၢ်တၢ်၂သီတၢ်တၢ် voor twee derde, zegt; en zoo သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် of သၢ်သီတၢ်တၢ် Ng., သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် Kr., een vierde; သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် Ng., သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် Kr., een vijfde; သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် of သၢ်သီတၢ်တၢ် een zesde, သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် een zevende, သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် of သၢ်သီတၢ်တၢ် een achtste, သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် een negende, သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် of သၢ်သီတၢ်တၢ် Ng., သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် Kr., een tiende, သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် een elfde, သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် Ng., သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် Kr., een twaalfde. — Maar de Javaan, die geen rekenen geleerd heeft, is niet gewoon breuken met een grooteren teller dan één te noemen, en zegt om drie vierde uit te drukken သၢ်သီတၢ်တၢ် သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် een half en een vierde; voor drie achtste သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် een vierde en een achtste; voor drie vijfde သၢ်သၢ်သီတၢ်တၢ် သၢ်သီတၢ်တၢ် d. i. een vijfde driemaal, of driemaal een vijfde.

316. Voor de benaming van bepaalde hoeveelheden rijstveld of akkergrond heeft men de volgende benamingen: သၢ် een Djoeng, als de grootere eenheid van vier Bào, တၢ်တၢ် twee Djoeng, သီတၢ် drie Djoeng, enz.; — သၢ်သီတၢ်တၢ် een halve Djoeng of twee Bào (van သီတၢ်တၢ် dat anders den achterpoot van een geslacht beest beteekent); — သၢ်တၢ် een Bào (van တၢ် dat anders bovenarm of arm beteekent), als kleinere eenheid, en waaronder men verstaat een uitgestrektheid land zoo groot als door een man met zijn huisgezin bewerkt kan worden, en die, als er werkbare of weerbare manschappen gevoerd worden, één man kan opleveren. Men gebruikt er ook het woord မၢ်မၢ် voor, maar dan met het telwoord er achter, b. v. မၢ်မၢ်တၢ်တၢ် honderd *Karjã's* (Jav. brief. bl. 150, 7). Dit woord is namelijk een Kawiwoord, dat werk beteekent, z. v. a. တၢ်တၢ် Ng., တၢ်တၢ် Kr. En ook deze Javaansche woorden gebruikt men er voor, en zegt dan b. v. တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် het werk van vijf honderd man (Jav. wett. bl. 27, 6), of korter တၢ်တၢ်တၢ် တၢ်တၢ်တၢ် het werk van vijf honderd (Jav. brief. bl. 279, 4). De uitdrukking မၢ်မၢ်တၢ်တၢ် beteekent dus eigenlijk honderd werken, in den zin van werk van (of voor)

Zoo ook wanneer de twee eerste personen of zaken door *ကတၢ်* of *ကလိး* verbonden worden; b. v. bl. 137, 9: *ကလိးကလိးဒါယုတၢ်* *de Propheet Moses met zijn broeder den Propheet Aaron, en met zijn staf*; en bl. 141, 1 vlgg.: *ကလိးကလိးဒါယုတၢ်* *De Propheet Moses ging toen terstond met zijn broeder den Propheet Aaron incognito wandelen naar de woning van Patih Aman, zonder een enkelen bediende bij zich te hebben, alleen met zijn staf.* Het Javaansch luidt: *alleen gedried met zijn staf.* Zelfs kan *ကလိး* of *ကလိက* even als elk ander Passief, met de volgende benaming van voorwerp door middel van *ကတၢ်* of *ကလိး* als voorzetsel van louter logische beteekenis, verbonden worden; b. v. bl. 130, 8: *ကလိးကလိးဒါယုတၢ်* *ကလိကကလိးဒါယုတၢ်* *Toen vertrok hij (de Propheet Mozes) incognito met zijn broeder den Propheet Aaron, en met zijn staf.*

OVER DE VOORNAAMWOORDEN EN ANDERE REDEWOORDEN.

321. De *aanwijzende voornaamwoorden* zijn:

1°. van *voorwerpen, personen en zaken*:

in Ngoko: *ဒါ* *en* *ဒါကလိ* *dese of dit*; *ဒါက* *en* *ကတၢ်* *die of dat*; *ကလိက* *en* *ကတၢ်* *gene of gindeche.*

in Krāmā: *ယုဒါက* (in de spreektaal ook *ဒါဒါက*) *zonder onderscheid*; *zeldzaam* *ယုဒါက* *bepaald voor dese of dit*, en *ယုဒါက* *voor die of dat.*

in Madyā: *ဒါ* *somtijds* *ဒါက* *dese of dit*; *ဒါက* *somtijds* *ဒါက* *die of dat*; *ကလိက* *somtijds* *ကလိက* *gene of gindeche.*

2°. van *hoedanigheid*:

in Ngoko: *ဒါကတၢ်* of *ဒါကတၢ်* *dus, duadanig (zooals dit)*, *ဒါကတၢ်* of *ဒါကတၢ်* *zoo, zoodanig, zulk (zooals dat)*;

in Krāmā: *ဒါကတၢ်*, *ဒါကတၢ်* of *ဒါကတၢ်*, *zonder onderscheid, dus of zoo, of zulk*;

in Madyā: *ဒါကတၢ်*, *ဒါကတၢ်* of *ဒါကတၢ်*, *dus, duadanig (zooals dit)*; *ဒါကတၢ်*, *ဒါကတၢ်* of *ဒါကတၢ်*, *zoo, zoodanig, zulk, (zooals dat).*

3°. van *hoeveelheid*:

in Ngoko: *ကတၢ်* *gewoonlijk* *ကတၢ်* of *ကတၢ်* *zoo veel (of zoo weinig, zoo groot of zoo klein, zoo ver, zoo waar, enz.) als dit*; *ကတၢ်* *gewoonlijk* *ကတၢ်* of *ကတၢ်* *zoo veel als dat*;

in Krāmā: *ကတၢ်* of *ကတၢ်* *zoo veel*;

in Madyā: *ကတၢ်*, *gewoonlijk* *ကတၢ်* of *ကတၢ်* *zoo veel als dit*, en *ကတၢ်*, *gewoonlijk* *ကတၢ်* of *ကတၢ်*, *zoo veel als dat.*

Daarom heeft dan het gebruik gewild, dat men in Krámá altijd, uitgesonderd alleen om het onderscheid van *plaats* aan te duiden, den vorm met *a* te gebruiken, als dien, waarmee men van iets *verwijderde* spreekt. Somtjids, hoewel zeldzaam, gebruikt men evenwel tot meerdere duidelijkheid en naauwkeuriger onderscheiding $\epsilon\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta$ en $\epsilon\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta\alpha$. Zoo vindt men in brieven nu en dan $\epsilon\sigma\alpha\eta\sigma\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta$ *dit tegenwoordige jaar*, en $\delta\iota\eta\sigma\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta$ *dese tegenwoordige brief*.

b. Gelijk in het Hollandsch als aanwijzend voornaamwoord van *hoedanigheid* gewoonlijk alleen maar *zoo* en *zulk* gebruikt worden, zoodat tusschen hetgeen nader bij of meer verwijderd is, geen onderscheid gemaakt wordt; zoo ook in het Javaansch in Ngoko en in Madyá de tweede vorm met den klinker *o*. De vorm met *e* wordt, even als het Hollandsche *dus* of *aldus*, gewoonlijk alleen maar gebruikt, wanneer men wijst op iets, dat men er onmiddellijk op volgen laat; b. v. *Schw. verk.* bl. 5, 1: $\delta\iota\eta\sigma\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta\epsilon\iota\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ *De bedoeling van de fabel is aldus*; r. 8 v. o.: $\alpha\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\alpha\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta\epsilon\iota\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ *vergezeld van een brief, luidende aldus, of dus luidende*. — Voor *dus* of *zoo* zegt men in het Javaansch $\epsilon\iota\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta\epsilon\iota\eta\sigma\iota\eta$ Ng., $\epsilon\sigma\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta\epsilon\iota\eta\sigma\iota\eta$ Md., b. v. *Leesb.* bl. 148, 5 en 6. — $\epsilon\iota\eta\sigma\iota\eta$ wordt alleen in poëzie gebruikt in den zin van *zoodan*, *alsdan*, *alstoen*, waarvoor men in proza $\delta\iota\eta\sigma\iota\eta$ of $\alpha\iota\eta\sigma\iota\eta$ zegt.

c. Van de aanwijzende voornaamwoorden van *hoeveelheid* worden de vormen zonder het voorvoegsel *as* alleen in de spreektaal gebruikt (b. v. 1001 N. II, bl. 217, 2 v. o., bl. 660, 2, *Jav. zam.* bl. 274, 9 v. o., *Leesb.* bl. 25, 11, bl. 165, 5 v. o.). Voor $\epsilon\sigma\alpha\alpha\zeta\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ *dit zoo ver gevorderde uur, zoo laat*, zegt men in de spreektaal, zooals *Leesb.* bl. 108, 8, ook wel $\alpha\sigma\alpha\alpha\zeta\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$; maar dit is niets anders dan gebrekkige articulatie of uitspraak der lipletters. — De vorm met den klinker *a* in Ngoko en Madyá wordt als aanwijzend voornaamwoord van *tijd* gebruikt.

d. De aanwijzende voornaamwoorden van *plaats* worden ook gebruikt als *attribuut* bij een zelfstandig naamwoord, dat een plaats beteekent; b. v. $\alpha\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ Ng., $\epsilon\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta$ Kr., *het woud dítse*, *Jav. zam.* bl. 2, 6 v. o. en bl. 3, 8 (in afwisseling met $\alpha\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ *dat woud*, r. 12, 9, 4 en 1 v. o., bl. 3, 6, en met $\epsilon\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ *genoemde woud*, bl. 2, 8 v. o., bl. 3, 13), *Rádjà Pir.* bl. 61, 7 v. o. De aard en zin van de constructie is dan evenwel geen andere, als wanneer men b. v. $\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ *de menschen hier*, zegt (*Rádjà Pir.* bl. 61, 12). Dit beteekent namelijk *de menschen van dese plaats* of *streek*, zoodat het aanwijzend voornaamwoord van plaats in de plaats van den naam van een plaats staat. Zoo staat ook $\alpha\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ in de *Zamenspraken* t. a. pl. in de plaats van $\alpha\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ *het woud van Kréndá-waháná*, bl. 2, 7.

De aanwijzende voornaamwoorden van plaats, die een plaats *waarheen* beteekenen, zooals $\epsilon\sigma\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ of $\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ Ng., $\epsilon\sigma\text{-}\eta\sigma\iota\eta$ of $\zeta\eta\sigma\iota\eta$ Kr., *hier naar toe*, *herwaarts*, zijn *warkwoorden*, gevormd van een naamwoord met het voorvoegsel *as*. De grondvormen met een *r*, $\eta\sigma\iota\eta\sigma\iota\eta$ $\eta\sigma\iota\eta\zeta\eta\sigma\iota\eta$ en $\eta\sigma\iota\eta$ waarvoor men nu met

een ἡγεμονία, ἡγεμονία en ἡγεμονία zegt, moeten dus vroeger ook in Ngoko in gebruik geweest zijn. — Voor ἡγεμονία zegt men in de spreektal ook ἡγεμονία, b. v. in de *Prigiané*, bl. 30. En zoo zegt men in de aanwijzende voornaamwoorden van *hooveelheid* altijd ἀσχετησία en ἀσχετησιών voor ἀσχετησία en ἀσχετησιών, zoodat dus b. v. ἀσχετησιών eigenlijk hetzelfde beteekent als ἀσχετησία, tot hier toe, maar met dit onderscheid in het spraakgebruik, dat het eerste gebruikt wordt voor tot den *graad* toe, en het laatste voor tot den *tijd* toe.

c. Het aanwijzend voornaamwoord van *personen en zaken* ἄνθρωπος Ng., ἄνθρωπος Md., en ἄνθρωπος Kr. (veelal met het betrekkelijk voornaamwoord er vóór, ἄνθρωπος, enz.), dat dikwijls gebruikt wordt om op een bepaalden *tijd* te wijzen, en dat zooveel als ons *toen* of *dan*, of *alsteen* of *alsdan*, beteekent (b. v. *Rédjé Fir.* bl. 6, 4 en 2 v. o., bl. 7, 5 v. o., *Jav. wetb.* bl. 6, 6 v. o., bl. 7, 10), wijst in dat geval, even als ἀνθρώπων, ἀνθρώπων en ἀνθρώπων (zelden ἀνθρώπων) op *dit oogenblik*, b. v. *J. brief.* bl. 309, 9) met het voorvoegsel αν voor αν, eigenlijk een bepaalden stand of toestand van *zaken of omstandigheden* aan. — Dikwijls wordt het ook als *aanwijzend voegwoord* voor het Hollandsche *zoodan* of *nu dan* gebruikt, b. v. *Rédjé Fir.* bl. 8, 5, *Jav. brief.* bl. 18, 10 v. o., bl. 22, 7 v. o., bl. 23, 9 v. o., bl. 40, 1 v. o.

322. Als men met het aanwijzend voornaamwoord een *persoon* of *zaak*, waarvan *gesproken* is, aanwijst, dan is men veelal gewoon ἄνθρωπος te gebruiken, ook daar, waar wij *deze* zeggen, als wij een persoon of zaak bedoelen, waarvan het laatst gesproken is of op het oogenblik gesproken wordt. — Wanneer men op iets doelt, dat *te voren* of *zoo even* (of, in een geschrift, *boven*) *genoemd* is, dan gebruikt men als aanwijzend voornaamwoord ook dikwijls ἄνθρωπος in de spreektal ook ἄνθρωπος Ng., ἄνθρωπος Kr. Md., *te voren*, *vroeger*, *zoo even*, b. v. *J. wetb.* bl. 20, 9: ἀνθρώπων ἀνθρώπων, *dat onderzoek van u*; bl. 21, 6: ἄνθρωπος ἀνθρώπων, *dat opgepaorde goed*. En niet zelden wordt het bij het gewone aanwijzend voornaamwoord gevoegd; b. v. r. 4 v. o.: ἀνθρώπων ἄνθρωπος, *dat genoemde goed*. Maar even zoo wordt het gebruikt, om een persoon of zaak aan te duiden, die *er te voren* of *zooveen was*; b. v. *Jav. wetb.* bl. 185, 10: ἄνθρωπος, *die kleermaker van straks*, of *van zoo even*.

323. In het Javaansch heeft men geen *aanwijzend lidwoord*: maar, gelijk in het Hoogduitsch hiervoor het aanwijzend *voornaamwoord* gebruikt wordt, en in het Hollandsch en in andere talen het aanwijzend lidwoord niets anders dan een verkorting van het aanwijzend voornaamwoord is; zoo gebruikt men ook in het Javaansch ἄνθρωπος Ng., ἄνθρωπος Kr., ἄνθρωπος Md. (zoo als ook in het Maleisch *itoe*), in de plaats van ons bepalend of aanwijzend lidwoord, om op een *bepaalde soort* van dingen of wesens te wijzen, wanneer men van die soort in het algemeen spreekt. Men wijst dan namelijk met het als *attribuut* er bijgevoegde aanwijzend voornaamwoord op den *bepaalden aard* of de *bijzondere hoedanigheid* van die *soort*, gelijk men dit in het Hollandsch ook nog

wel doet in uitdrukkingen zooals: *Die Franschen zijn toch aardige menschen; Die sterke drank is toch een erge kanker in de maatschappij.* Zoo b. v. *Jav. sam.* bl. 90, 1 v. o., ηξίσιθησγ, en bl. 91, 7, εσσησθησγ, *de menschen*, d. w. z. *zulke wezens als de menschen*; terwijl dat zelfde ηξίσιθησγ, als men in het bijzonder, in concreto, spreekt, *die mensch*, of *die persoon*, of *die menschen* of *die personen*, beteekent. Zoo ook bl. 90, 7: ηξίσησθησγ, *de spelers*; bl. 92, 8: ηξίσησθησγ, *de dronkaards*, en r. 12: ηξίσησθησγ, *de amfioenschuivers*; *Jav. wetb.* bl. 37, .1: (ξίσησθησγ, *de hoogere ambtenaars*; *Leesb.* bl. 8, 5: εξήσθησγ, *de grond*; r. 12: ηξίσησθησγ, *de koffij*; r. 5 v. o.: ξίσησθησγ, en r. 4 v. o.: ξίσησθησγ, *de koffijplantjes*; bl. 9, 10: ξίσησθησγ, *de koffijboomen*; r. 8 v. o.: ηξίσησθησγ, *de koffijplanters*; bl. 12, 2: εξήσθησγ, *het zout*; bl. 71, 7 en 8 v. o.: σπασθησγ, *de olifant*. — Op dezelfde wijze wordt dan het aanwijzend voornaamwoord ook wel alleen als substantief gebruikt en beteekent dan zoo veel als *ons zulken*; b. v. *Jav. sam.* bl. 91, 6: εξήσθησγ, *in waarheid, zulken worden beheerscht door hun begeerten en driften*. — En, daar met het aanwijzend voornaamwoord van personen of zaken, als men het zoo tot aanwijzing van een bepaald soort in het algemeen gebruikt, op den aard of hoedanigheid van dat soort gewezen wordt, zoo gebruikt men op dezelfde wijze ook wel het aanwijzend voornaamwoord van hoedanigheid; b. v. *Jav. sam.* bl. 104, 1 v. o.: σπασθησγ, *zulke geringe lieden*, z. v. a. *de geringe lieden*.

324. Het aanwijzend voornaamwoord van personen of zaken wordt ook in een toeroep of toespraak gebruikt, om iemands aandacht te vestigen op iets dat men hem aanwijzen wil of waarop men verlangt dat hij letten zal; in welk geval wij het aanwijzend voornaamwoord van plaats, *hier* of *daar*, gebruiken; en in plaats van ons *zie!* dat wij er dikwijls voorplaatzen, gebruikt men in het Javaansch den toeroep *ουξ* b. v. *Jav. sam.* bl. 89, 4: ουξ, *hier vind ik je buiten zitten!* bl. 93, 6: ουξ, *Zie, daar staat de koffij al klaar!* bl. 99, 1 v. o.: ουξ, *Zie, daar ginds komt u dochter Djébrag aan!* bl. 135, 6 v. o.: ουξ, *Zie hier de gedaante van de klappersnaker!* of *Zie, zoo ziet de klappersnaker er uit!* en zonder *ουξ* bl. 191, 1: εξήσθησγ, *hier komt de kleermaker aan!* bl. 208, 4: εξήσθησγ, *Als 't U belijft, hier is water!* *Leesb.* bl. 57, 1: εξήσθησγ, *Zie dan, mijn vriend, bied ik U vier aan!*

325. Het aanwijzend voornaamwoord van plaats, *hier*, *Ng.*, (ξίσησγ, *Kr.*, *ginds*, wordt in vergelijking ook van personen en zaken gebezigd, waar wij in het Hollandsch *gene* gebruiken; b. v. *Jav. sam.* bl. 155, 11: ηξίσησθησγ, *met u vergeleken, is gene nog rijker*; en

bl. 130, 5 v. o.: *တကုသောဗျာဓိဗျာဓိတကု မတု သိတု* met dit onderscheid, dat *gene* een *weinig* onder is. De oorzaak hiervan is, dat in een vragende vergelijking, waarop zulk een stellige vergelijking het antwoord is, als vragend voornaamwoord *တကု*, Ng., *မတု*, Kr., *welke?* gebruikt wordt, en ook dit eigenlijk een plaatslijken zin heeft. Vragende zegt men namelijk: *မတုတကု*, *welke* (of *wie van beide*) *is rijker* (of *de rijkste*)?

326. De vragende voornaamwoorden zijn:

1°. van *voorwerpen*: *တကု* Ng., *မတု* (in de spreektaal ook *တကု*) Kr., *တကု* (ook wel *တကု*) Md., *wat?* — *တကု* Ng., *မတု* Kr. Md., *wie?* — *တကု* Ng., *မတု* Kr. Md., *welk, welke?* en *wat?* of *wie?*

2°. van *hoedanigheid*: *တကု* gewoonlijk *တကု* (of *တကု* in de spreektaal ook *တကု*, *တကု* en *တကု*) Ng., *တကု* (in de spreektaal ook *တကု*) Kr., *တကု* of *တကု* en *တကု* gewoonlijk *တကု* of *တကု*, ook wel *တကု* Md., *hoe? hoedanig?*

3°. van *hoeveelheid*: *တကု* Ng., *တကု* Kr. Md., *hoeveel?*

4°. van *plaats*: *တကု* gewoonlijk *တကု* of *တကု* Ng., *မတု* of *တကု* Kr. Md., *waar?*

5°. van *tijd*: *တကု* of *တကု* Ng., *တကု* Kr., *wanneer?* — *တကု* Ng., *တကု* Kr., *wanneer?* (van den toekomstenden tijd) *tegen wanneer?*

a. In plaats van *မတု* vindt men *Jav. zam.* bl. 72, 9, met een *Kramá*-uitgang *မတု* *Mitschien* behoort dit tot de *hoftaal* (§ 4, 4°).

b. Het vragend voornaamwoord van *plaats* wordt gewoonlijk met het plaatselijk aanwijzend voorzetsel *တကု* uitgesproken, en dan zegt men voor *တကု*, of *တကု* zeer dikwijls bij verkorting, zooals dit ook in eenige andere bijwoorden plaats heeft, in één woord *တကု* b. v. *တကု* *waar is het?* *Jav. zam.*, bl. 4, 9, bl. 10, 4, bl. 13; 5; maar bl. 5, 11 v. o., *တကု* Zoo ook bl. 2, 8: *တကု* *Waarvan is dat bosch van Kramá-waháná grondgebied? Waaronder, of onder wat gebied, behoort dat bosch van Kramá-waháná?* — Vragender wijze zegt men: *တကု* Ng., *တကု* Kr., *Waarvan* (of *Van welke plaats*) *zijt gij een mensch?* zooda men stelliger wijze zegt: *တကု* *Ik ben iemand van de hoofdplaats Soerakarta.* En zoo beteekent *Jav. zam.* bl. 193, 9 v. o., *တကု* een *amblienaar* *waarvan?* namelijk van het Mangkoenegrádsche, van de Kapatian, van de Kanóman, of waarvan anders? — Als attriboot bij een zelfstandig naamwoord, dat een soort van plaats beteekent, is het een vraag naar den naam van zulk een plaats; b. v. *Jav. zam.* bl. 132, 7 v. o.: *တကု* waarvoor wij zeggen: *Welk dorp is dat daar vóór ons?* maar de constructie met het vragend voornaamwoord is in het Javaansch geheel dezelfde, als met den eigennaam in het antwoord: *တကု*

၁၇. *ဒါသ် ဒါဒ် ဟိတၢ်* Dat is het dorp Padjerdjagan. Zoo ook bl. 137, 2: *ဘိဏ်း ယုဏ်း*
ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း Welk posthuis is dat daar voor ons; en *Leesb.* bl. 10, 5; *ဘိဏ်း*
ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း waar wij ook kunnen vertalen: *Het posthuis van welke plaats?*
 zooals het antwoord, dat er op volgt, *ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း* Het posthuis
 van Tungkeean.

c. Voor *waarheen?* zegt men *ဘိဏ်း ယုဏ်း* Ng., *ဘိဏ်း ယုဏ်း* en veelal *sonder voor-*
zetsel *ဘိဏ်း ယုဏ်း* Kr., *ဘိဏ်း ယုဏ်း* Md.; *voor waarvandaan?* *ဘိဏ်း ယုဏ်း* of *ဘိဏ်း ယုဏ်း*
in despreektaal ook *ဘိဏ်း ယုဏ်း* en *ဘိဏ်း ယုဏ်း* Ng., *ဘိဏ်း ယုဏ်း* Kr., *ဘိဏ်း ယုဏ်း* Md.

d. Het vragend voornaamwoord van *tijd*, *ဘိဏ်း ယုဏ်း* *wanneer?* wordt ook wel, in
 plaats van *ဘိဏ်း*; als attriboot bij een zelfstandig naamwoord, dat een tijd beteekent,
 gebruikt; b. v. *Leesb.* bl. 181, 18: *ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း* tegen *wat dag?* Zoo zegt
 men ook *ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း* *wat tijd of seizoen?*

327. Het vragend voornaamwoord van *voorwerpen*, *ဘိဏ်း* Ng., *ဘိဏ်း* Kr.,
ဘိဏ်း Md., wordt ook als *attriboot* gebezigd, om te vragen, van *wat soort* of
aard een voorwerp is; b. v. *ဘိဏ်း ယုဏ်း* *wat grond? wat voor grond? wat soort*
van grond? ဘိဏ်း ယုဏ်း *wat dood? wat voor dood? wat soort van dood?* — en zoo
 dan ook van *personen*; b. v. *ဘိဏ်း ယုဏ်း* *wat mensch? wat voor mensch? wat soort*
van mensch? (*Jav. zam.* bl. 38, 10 v. o.) *ဘိဏ်း ယုဏ်း* *wat ambtenaar? wat*
soort van ambtenaar? (bl. 102, 1 v. o., bl. 209, 1 v. o.).

328. Dit zelfde *ဘိဏ်း* of *ဘိဏ်း* wordt ook bij wijze van *tusschen-*
werpsel als *louter vraagwoord*, tot aanduiding van de vragende wijze van spre-
 ken, gebruikt; b. v. *Jav. zam.* bl. 2, 1: *ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း* *Ben je al*
getrouwd? *Leesb.* bl. 1, 7: *ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း* *Ben je al ge-*
huwde? (d. i. *getrouwd?*) *Jav. zam.* bl. 95, 6 v. o.: *ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း*
ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း *zijt ye straks mijn dochter Djibräg niet tegengeko-*
men? — In het *Hollandsch* hebben wij zulk een *vraagwoord* niet, en duiden
 de vragende wijze van spreken alleen maar door den vragenden toon aan.
 Ook in het *Javaansch* wordt van dat *vraagwoord* in de *spreektaal* dikwijls
 geen gebruik gemaakt; b. v. *Leesb.* bl. 1, 8: *ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း* *Heb je*
al kinderen? Zoo gewoonlijk bij *ဘိဏ်း* Ng., *ဘိဏ်း* Kr., *ဘိဏ်း* Md., *ဘိဏ်း*;
 b. v. *Leesb.* bl. 17, 9: *ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း* *Zoo? Vier uur, meende ik, was juist van pas.* Even zoo *Jav. zam.* bl. 190, 3.
 Zoo ook, *wanneer* het gebruikt wordt voor ons *niet waar?* b. v. *Radjá Pir.*
 bl. 57, 11 v. o. — In een *complexe vraag* met tegenstelling wordt het *vraag-*
woord alleen vóór het tweede lid gebruikt en *vervangt* zoo ons *voegwoord of*;
 b. v. *Leesb.* bl. 19, 7 v. o.: *ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း* *Is 't het ijzer,*
of het hout er van, dat stuk is? Waar het *vraagwoord* tweemaal gebruikt wordt,
 daar zijn het ook twee *afzonderlijke vragen*; b. v. *Jav. zam.* bl. 5, 12: *ဘိဏ်း*
ဘိဏ်း ယုဏ်း ဘိဏ်း ယုဏ်း *Zijn die twee*
gewonden door hun kameraden meêgevoerd? of zijn ze meê in handen gevallen?

329. Het vragend voornaamwoord van *personen*, လူလူ Ng., မိမိတို့ (zie over beide men de aantekening bij § 91, δ.), wordt ook gebruikt, wanneer men naar den naam van iemand vraagt, en in het Hollandsch het vragend voornaamwoord van hoedanigheid *hoe*, gebezigd wordt; zoodat men b. v. zegt လူလူမိမိတို့ (Locob. bl. 1, 1) of မိမိတို့လူလူ (Jav. sam. bl. 1, 1) voor: *Hoe is uw naam?* Waarschijnlijk moet men dit zoo verklaren, dat in zulk een vraag het onderwerp eigenlijk en oorspronkelijk niet de naam, maar de persoon is, en dus de volledige uitdrukking is, zooals Rådjà Pir. bl. 53, 9 v. o.: ဟိုဟိုလူလူမိမိတို့ *Wie zijt gij van naam?* of *Wie zijt gij, wat uw naam betreft?* zoodat ဟိုဟိုဟိုဟို het onderwerp en မိမိတို့ een nader bepalend complement van voorwerp is. Zoo volledig uitgedrukt leest men ook Jav. sam. bl. 309, 2 v. o.: ငါ့ဘွဲ့ကလေးကိုမိမိတို့အဖို့မိမိတို့ဘွဲ့ကလေးကလေး *Wie is, wat zijn naam betreft,* (d. i. *Hoe heet die heer van u? en wat ambtenaar is hij?*) Blijkbaar is hier ငါ့ဘွဲ့ကလေးကိုဟိုဟို het onderwerp zoo wel van het eerste, als van het tweede prédicaat. Locob. bl. 10, 7: မိမိတို့မိမိတို့လူလူမိမိတို့ *Hoe heet de brandstichter? Adji Sâhâ,* bl. 9, 13: လူလူလူလူမိမိတို့မိမိတို့ဘွဲ့ကလေး *Hoe is U genaamd?* Onmiddellijk wordt hier bij gevoegd: လူလူမိမိတို့ *waar komt (U) van daan?* zonder onderwerp, zoodat dus het onderwerp ook van het voorafgaande niet မိမိတို့ဘွဲ့ကလေး, maar လူလူလူလူ is. Het voornaamwoord van den tweeden persoon is men evenwel meestal niet gewoon als onderwerp te noemen, en zegt dus လူလူမိမိတို့ of မိမိတို့လူလူ Zoo ook 1001 N. II, bl. 273, 11: လူလူမိမိတို့မိမိတို့မိမိတို့ *hoe is uw lieve naam?* — Wanneer het vragend voornaamwoord als attriboot met het zelfstandig naamwoord, dat naam beteekent, verbonden wordt, dan wordt niet het vragend voornaamwoord van personen, maar dat van zaken, gebruikt; b. v. Jav. sam. bl. 23, 9: လူလူမိမိတို့မိမိတို့မိမိတို့မိမိတို့မိမိတို့ *Hoe heet (of Wat naam draagt) een Prins van het eerste geslacht?* en r. 10: ဟိုဟိုမိမိတို့မိမိတို့မိမိတို့မိမိတို့မိမိတို့ *Hoe heet hij, als hij van het tweede geslacht, of verder, is?*

330. Het vragend voornaamwoord ငါ့မိမိ met den Krâmâ-vorm မိမိ dat ook menigvuldig van personen en zaken gebruikt wordt, is eigenlijk het vragend voornaamwoord van *plaats*, dat als zoodanig wel meestal met het voorzetsel ငါ့ gebruikt wordt, maar ook nog wel zonder. Zoo althans, wanneer het als prédicaat gebruikt wordt en het eerste woord van den zin is; b. v. Schm. verk. bl. 65, 10: ငါ့မိမိကလေးကလေးကလေးကလေး *Waar is het vleesch, dat in deze pan was?* Rådjà Pir. bl. 52, 6: ဟိုဟိုမိမိတို့မိမိတို့မိမိတို့ *en waar is uw woning? waar woont gij?* (doch zoo ook met het voorzetsel, b. v. Jav. sam. bl. 207, 7: ငါ့မိမိတို့မိမိတို့မိမိတို့ *Waar woont de Démang?*). Zoo ook in de uitdrukking ငါ့မိမိကလေးကလေး Ng., မိမိတို့မိမိတို့ Kr., *waar is? waar vindt men?* in den zin van: *Wie heeft ooit gehoord van . . . ?* b. v. Rådjà Pir. bl. 87, 2 v. o.: ငါ့မိမိကလေးကလေးမိမိတို့မိမိတို့ *Wie heeft ooit gehoord van (eig. Waar zijn)*

twee of drie Goden? Even zoo in Krāmā bl. 89, 10. Andere voorbeelden vindt men bl. 34, 3, en *Leesb.* bl. 51, 4. — Als vragend voornaamwoord van *voorwerpen* wordt het alleen gebruikt, wanneer men vraagt naar *bepaalde* voorwerpen in tegenoverstelling van andere dergelijke, b. v. naar één van de twee, drie of meer, waarop men het oog heeft: en zoo heeft het denzelfden *plaatselijken* zin, die het onderscheid uitmaakt tusschen de drie vormen van het aanwijzend voornaamwoord. Als men met dit voornaamwoord vraagt, *welke* persoon of zaak het is; dan vraagt men, of het *dese*, of *die*, of *gene* is. Zoo b. v. *Leesb.* bl. 6, 6 v. o.: *Er zijn twee Démangs . . . : എട്ടിമിൻ തിരയെക്കുറേയെഴുന്നേക്കുന്നതിനുള്ള* welke is het, naar wien U vraagt? En zoo vraagt men: *തിരിമിൻ തിരി* wat is het best? wanneer men twee dingen op het oog heeft, en verlangt te weten, *wat van beide*, het best is, *dít* of *dat*. Zoo *Leesb.* bl. 3, 10, en 7 v. o., bl. 30, 13. Dikwijls wordt er om de tegenoverstelling, die men bedoelt, het betreffelijk voornaamwoord voorgevoegd; b. v. *Leesb.* bl. 149, 3: *മിനാമി മി* തിരി: *തിരിമി* തിരി, welke (van de drie meisjes) is het, daar je sin aan hebt? *Jav. sam.* bl. 207, 8 v. o.: *മി തിരയെക്കുറേ മി തിരി*. Wie (van de menschen, die ik hier zie) is de *Démang*? bl. 248, 1 v. o.: *De zoogenaamde groote en kleine Prinsen, എട്ടിൻ മിൻ എട്ടി* welke (Prinsen, of: wie) zijn dat? *Leesb.* bl. 19, 6: *നൂറ്റമ്പനമിൻ* തിരി എട്ടി. *Welke groene wagen?*

331. Het vragend voornaamwoord van *hoeveelheid*, *മിന* Ng., *മിളിയ* Kr., wordt ook zamengesteld met het voorvoegsel *ഹ* en beteekent dan letterlijk *een hoeveel?* Het wordt gebruikt, wanneer men een bepaling van hoeveelheid wenscht te weten, zooals door een met het voorvoegsel *ഹ* of telwoord tezamen gestelde benaming van hoeveelheid beteekend wordt; b. v. *Leesb.* bl. 8, 4 v. o.: *എട്ടിനമി മിൻ* een hoeveel is de hoogte er van? d. i. *hoe hoog zijn ze?* *Jav. sam.* bl. 124, 12: *ഹനൂറു: ~~മി~~ മിളിയ*. Een hoeveel is het ver? d. i. *Hoe ver is het?*

332. Dat het Ngoko *മിൻ* even als de telwoorden beneden de tien, die op een klinker uitgaan, in verbinding met een volgend naamwoord een Tjötjäg tot uitgang aanneemt, is boven in § 307 reeds opgemerkt. Maar ook wanneer men dit vragend voornaamwoord herhaalt en *മിൻ മിൻ* *hoeveel en hoeveel* zegt, om een onnoemelijke of onoverzienbare of ontelbare menigte te kennen te geven, wordt het dikwijls *മിൻ* uitgesproken; en niet alleen in zamenstelling met een volgend naamwoord, zooals b. v. *Rådjà Pir.* bl. 104, 5: *മിൻ മിൻ എക്കു* hoeveel en hoeveel (d. i. *ontelbare*) millioenen; maar ook anders, zooals *Leesb.* bl. 78, 5: *തിരയെക്കു മിൻ മിൻ* een groote menigte open; *Rådjà Pir.* bl. 24, 13: *ഹനൂറു എട്ടിൻ മിൻ: നൂറ്റമ്പനമിൻ മിൻ* Ik heb minnes voor hem opgevraagd, en hoeveel of hoeveel (of ik weet niet hoeveel wel) gekregen. Zoo ook met het voorvoegsel *ഹ*, b. v. bl. 43, 5 v. o.: *നൂറ്റമ്പനമിൻ മിൻ* hoeveel en hoeveel (d. i. *zooveel*) menschen; en *Leesb.* bl. 25, 5: *മിനൂറ്റമ്പനമിൻ എട്ടിൻ മിൻ മിൻ* Welk een menigte stof ligt er op mijn lessenaar! of *Wat is mijn lessenaar bestoft!*

Zoo zegt men *ἡ μήτηρ* of *ἡ μήτηρ* de moeder, in onderscheiding van *ἡ πατήρ* de vader, of *ἡ τέκνη* het kind; en *ἡ ἀδελφὸς* de oudere broeder, of de man, in onderscheiding van *ἡ ἀδελφὴ* de jongere broeder of zuster, of de vrouw; *ἡ ἀδελφὴ* (of *ἡ ἀδελφὴ*) Ng., *ἡ ἀδελφὴ* Kr., de man, *ἡ ἀδελφὴ* Ng., *ἡ ἀδελφὴ* Kr., de vrouw. In zulke benamingen heeft dit aanwijzend redewoord dikwijls denzelfden zin als het bezittelijk voornaamwoord, zoodat b. v. *ἡ μήτηρ* z. v. a. *zijn moeder*, en *ἡ ἀδελφὴ* z. v. a. *haar man* beteekent. Zoo zegt men ook *ἡ φίλος* de vriend, voor *zijn vriend* of *mijn vriend*, b. v. *J. brief*. bl. 298, 8 v. o. En zoo is men gewoon in het begin van een brief te schrijven: *ἡ μήτηρ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* Brief met (of en) groete van enz. (*J. brief*. bl. 12, 2 v. o.), en bl. 66, 1); of: *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* enz. Dit is een brief met vele complimenten, komende van enz. (bl. 49, 1); of: *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* Brief met eerbiedige en onderdanige hulde van Uw dienaar enz. (bl. 80, 1); of *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* Dit is een brief met aanbidding van de onderdanige groete van Uw dienaar enz. (bl. 180, 2 v. o.); of ook enkel: *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* Brief van enz. (bl. 38, 4 v. o.); of: *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* Dit is een brief, komende van enz. (bl. 29, 1); of *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* Bewijschrift, of Schriftelijk bewijs, van enz. (bl. 53, 5); en desgelijks: *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* Quantificatie van enz. (bl. 350, 6); of ook wel dus: *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* Brief en vele groeten van enz. (bl. 128, 1); of aldus: *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* Na aanbidding van eerbiedige hulde van Uw dienaar enz. (bl. 125, 7); of *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* Vele groeten van enz. (bl. 304, 7 v. o.); of *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* De heilbede van enz. (bl. 387, 4 v. o.). Dat men nu zoo of op dergelijke wijze schrijft, is volgens aangenomen gebruik: maar oorspronkelijk wordt met dat *ἡ ἀδελφὴ* zeker een tegenoverstelling bedoeld. Dit zou kunnen zijn een tegenoverstelling van *brief* en *groete*: maar waarschijnlijker is het, dat *ἡ ἀδελφὴ* vóór *ἡ ἀδελφὴ* de tegenstelling beteekent van den *brief* in onderscheiding van den *bode*, die den brief brengt, en van zijn *mondelijke boodschap*; en dat met het aanwijzend redewoord vóór het woord, dat een *groete* beteekent, gewezen wordt op een *bepaalde* groete in onderscheiding van een andere, daar de Javanen vele verschillende woorden en uitdrukkingen voor *groete* hebben, waarvan het gebruik zich regelt naar het onderscheid der wederzijdsche personen, zooals *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* of *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* *heilbede*, *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* of *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* *respect*, *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* *hulde*, *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* *eerbiedige hulde*, *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* *onderdanige groete*, *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* *compliment*. — Vóór andere zelfstandige naamwoorden, dan waarvoor dat door het spraakgebruik gewoon geworden is, gebruikt men het betrekkelijk voornaamwoord zoo in proza niet veel meer: maar zoo leest men toch *Adji Saka*, bl. 160, 7, *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* de hofgroeten, in onderscheiding van den Vorst; *Radjá Fir*. bl. 74, 4, *ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ ἡ ἀδελφὴ* de steen, en bl. 75, 8 en 6 v. o.,

אִתְּךָ *de deen*, beide in onderscheiding van *Nābi Moesē*. Zoo ook bl. 10, 2, אִתְּכֶם *de glans van Nābi Moesē*, en r. 5 אִתְּכֶם *de glans*; en *De Brātd-joodā* enz. bl. 14, 10, אִתְּכֶם *de toorn*. — Des te menigvuldiger wordt het zoo gebruikt vóór een attriboot of prédictaat of complement; altijd ook om een tegenstelling uit te drukken; maar dan veelal om met nadruk te wijzen op den zin van een woord in tegenstelling van het tegenovergestelde of van een minderen trap of graad; b. v. אֶתְּכֶם *uw oudste kind*, en אֶתְּכֶם *uw jongste kind*; אֶתְּכֶם *zijn linker hand*, in tegenoverstelling van *de rechter* (אֶתְּכֶם); אֶתְּכֶם *de linker buik*, d. i. de linker zijde van den buik (*Rādjà Pir*. bl. 14, 1); en אֶתְּכֶם *een afgesonderde* (eig. *linkische*) plaats (1001 N. I, bl. 57, 2, bl. 150, 3 v. o., bl. 202, 10 v. o.); אֶתְּכֶם *drooge grond*, en אֶתְּכֶם *vochtige grond* (*Leesb.* bl. 8, 9); אֶתְּכֶם *goed leër* (*Jav. sam.* bl. 174, 7); אֶתְּכֶם *de buitenste poort van het paleis* (*De Brātd-joodā* enz. bl. 5, 3 v. o.); אֶתְּכֶם *een vet rund* (1001 N. I, bl. 57, 4 v. o.); אֶתְּכֶם *haar afgrýselijk voornemen* (ald. r. 1); אֶתְּכֶם *grooten heeren* (*Jav. wett.* bl. 168, 8 v. o.). Een paar andere voorbeelden kan men vinden in de aantekening bij § 304; en zoo leest men *Jav. sam.* bl. 72, 1 v. o.: אֶתְּכֶם *hoor er goed naar*; *Jav. brieu.* bl. 268, 8 v. o.: אֶתְּכֶם *geef se hun, zonder verwijl, spoedig!* *Jav. wett.* bl. 12, 14: אֶתְּכֶם *hij zal door mij seer streng gestraft worden*. Desgelijks *Jav. brieu.* bl. 268, 3 v. o. — Zoo dan ook, wanneer het voorwerp in den zin niet genoemd, maar alleen door een attriboot aangeduid wordt; b. v. *Jav. sam.* bl. 180, 8 v. o.: אֶתְּכֶם *deze linker* (laars). — Zoo ook menigvuldig vóór benamingen van hoeveelheid, hetzij met of zonder benaming van voorwerp er bij, wanneer men een zekere hoeveelheid van iets in tegenstelling van het andere gedeelte wil aanduiden; b. v. *De Brātd-joodā* enz. bl. 2, 8 v. o., en bl. 3, 3: אֶתְּכֶם *de helft van het rijk van Ngastina*; *Jav. sam.* bl. 176, 5 v. o.: אֶתְּכֶם *Maak van die drie paar laarzen één paar spoedig af: aan de andere twee paar kunt gij langzaam werken* (zoo ook r. 1 v. o. אֶתְּכֶם *één paar or van*); bl. 181, 8 v. o.: אֶתְּכֶם *deze twee* (van een aantal buisjes); *Rādjà Pir*. bl. 60, 4: אֶתְּכֶם *van twee personen heeft de ééne een staf bij zich, de ééne* (wij zeggen *de andere*) niet; *Leesb.* bl. 80, 1 v. o.: אֶתְּכֶם *de vele en vele*, d. i. *de andere* (§ 259, bl. 273) officieren, in tegenstelling van één, van wien vroeger gesproken wordt. — En, gelijk vóór andere complementen dit voornaamwoord zoo tot nadruk gebruikt wordt, zoo

ook vóór zulke, die door middel van een voegwoord, zoo als *لَمَّا* en, *terwijl*, *опдат*, en *بالحال* *ingeval*, *bijaldien*, met den hoofdzin verbonden worden. Zoo ook dikwijls voor het aanwijzend voornaamwoord, *المشرف*, *afzietende* of *المشرف*, wanneer dit als voegwoord voor ons *alsteen* of *aladan* gebezigd wordt (bl. 339). Een voorbeeld, waarin beide gevallen tegelijk voorkomen, vindt men *Rádjâ Pir.* bl. 97, 12: *المشرف بالمشرفين المقاتلين في الجهاد في الله والرسول والدار الآخرة إن شاء الله تعالى. Ingaval sij onder weg overnachten; aladan werden zij gelast, de twee propheten, terwijl ze sliepen, bij nacht te mollen.* En uit dit ééne voorbeeld is tevens te zien, dat wij denzelfden nadruk ook hier alleen door sterkeren klemtoon beteekenen.

Dat vóór het vragend voornaamwoord *من* *Ng.*, *من* *Kr.*, wanneer dit gebezigd wordt om naar bepaalde voorwerpen te vragen, ook dikwijls om de tegenstelling het betrekkelijk voornaamwoord gevoegd wordt, is boven in § 330 reeds ongemerkt.

Denzelfden zin heeft *من* vóór *من*, *wie*, wanneer men dit volgens § 383 in een onbepaalden zin gebruikt, en wordt zoo niet alleen in de spreektaal, maar ook in de schrifttaal gebezigd; b. v. *Schm. verk.* bl. 22, 4 v. o.: *من كان له عقل فليعمل به*. *Wie goeden raad versmaadt*, die enz. — Men zegt ook *منه* *wiens persoon*, d. i. *alwie* of *wat mensch*, b. v. *Rádjâ Pir.* bl. 12, 6; en daarvoor ook *منه* in het Cheribonsch dialect, zooals blijkt uit de *Kitab Toekpâh*, bl. 182, 10.

336. Het gewone *persoonlijk voornaamwoord* van den *eersten* persoon is *انا* *Ng.*, *انا* *Kr. Md.*, *ik*. Spreekt men in *Krâmâ* met meer nederigheid of onderdanigheid, dan gebruikt men *من* een woord dat *dienaar* of *onderdaan* beteekent en dus door *Uw dienaar* vertaald kan worden. Het gewone *انا* is eigenlijk niets anders dan een verkorting van dit *من* maar heeft door die verkorting dien duidelijken zin verloren, zoodat men zich daarmee niet meer zoo uitdrukkelijk den *dienaar* noemt van den persoon, tot wien men spreekt. Wanneer men spreekt tot een aanzienlijke of een vorstelijk persoon, wiens ondergeschikte men is, dien men in den tweeden persoon *المشرفين* of *المشرفين* betitelt; dan gebruikt men ook *المشرفين* of enkel *المشرفين*, dat zoo veel beteekent als *Uw Hoogheids*, of *Uw Excellenties*, of *Uw Majesteits onderdanige dienaar*. — Een nederige uitdrukking voor den eersten persoon is ook *جسمي* of *جسمي* *mijn persoon* (letterlijk 's *dienaars lichaam*, of, daar *جسمي* en *جسمي* Arabische en dus uitheemsche woorden zijn, 's *dienaars corpus*). — Een Vorst gebruikt in brieven in *Krâmâ* van zich zelf ook wel *المشرفين* of *المشرفين* *mijn Waardigheid*, of *mijn Hoogheid*.

337. Het gewone *persoonlijk voornaamwoord* van den *tweeden* persoon is *انت* *Ng.*, *جئ، jou* of *je*, *انت* *Kr.*; *U*, *انت* *Md.* *gij*, *je* of *u*. — Het *Krâmâ* *جسمي* is een woord, dat eigenlijk *voet*, *de voeten*, betee-

kent, en dus, daar het een Krāmā-Inggil-woord is (voor 𑀅𑀲𑀢𑀸𑀓𑀲 Ng., 𑀅𑀲𑀸𑀓 Kr.), als voornaamwoord zooveel als *Uw geëerde voeten*. De oorsprong van deze schijnbaar zoo zonderlinge benaming als voornaamwoord van den tweeden persoon laat zich daaruit verklaren, dat de Javaan, als hij het eerbiedige Krāmā spreekt, nederig de oogen voor zich neêr behoort te slaan, zoodat hij van den persoon, tot wien hij spreekt, alleen de voeten ziet, en dus als het ware tot zijn voeten spreekt. — In Krāmā gebruikt iemand van minderen rang of stand tot een aanzienlijke in plaats van het eenvoudig voornaamwoord uit eerbied de *titulatuur* $\text{𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀇𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 𑀇𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓}$ *Uw Waardigheid*, of zooveel als *U Betele*; maar tot prinszen en tot staatsdienaars van den hoogsten rang 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀇𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 , wat zooveel als *Uw Hoogheid* of *Uw Excellentie* beteekent, en tot den Vorst 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 , wat dus overeenkomt met *Uw Majesteit*. — In plaats van 𑀅𑀲𑀸𑀓 in Madyā, of van 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 in Krāmā, gebruikt men somtijds ook wel 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 of 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 of 𑀅𑀲𑀸𑀓 dat letterlijk *het lichaam*, d. i. *de persoon*, en dus, daar het een Krāmā-Inggil-woord is, zooveel als *uw geëerde persoon* beteekent. Zoo vooreerst, wanneer men wel Krāmā spreekt, maar zeer gemeenzaam is, zoodat men er nu en dan wel een Madyā-vorm onder mengt; dan gebruikt men in plaats van het Krāmā 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 ook wel nu en dan, juist niet 𑀅𑀲𑀸𑀓 dat geheel Madyā is, maar dat meer gemeenzame 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 (b. v. *Leesb.* bl. 148, 9 en 2 v. o., bl. 149, 9). Zoo ook ten anderen, wanneer het om de een of andere rede minder voegzaam is, de gewone voornaamwoorden te bezigen. Bij voorbeeld, wanneer een oudere broeder tot een jongeren broeder om de een of andere rede Krāmā spreekt, dan noemt hij, de oudere, hem, den jongeren, wel niet 𑀅𑀲𑀸𑀓 maar toch ook niet 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 daar dit te nederig zijn zou (*Leesb.* bl. 47, 8); en als iemand van hooger stand tot een oom van lageren stand Madyā spreekt, dan voegt het toch niet tot zijn oom 𑀅𑀲𑀸𑀓 te zeggen (*Jav. zam.* bl. 139, 1, bl. 140, 11 v. o.). — Door Vorsten of vorstelijke personen wordt hiervoor dan 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 gebruikt (*De Brātā-joedā* enz. bl. 54, 7 v. o., *Jav. brief.* bl. 38, 2 v. o., bl. 40, 2; en desgelijks *De Brātā-joedā* enz. bl. 5, 14). — Beide deze voornaamwoorden, 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 en 𑀅𑀲𑀸𑀓 bepalen zich tot de familiere spreektaal en worden alleen tot familiebetrekkingen gebruikt: anders wordt in Krāmā, als de hooge rang van den spreker verbiedt het nederige voornaamwoord 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 of een ander nog hooger te gebruiken, in de plaats daarvan 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 of gewoonlijk 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 gebezigd; een benaming, die zamengesteld is uit het zoo even genoemde Madyā 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 en uit 𑀅𑀲 of den verlengden vorm 𑀅𑀲𑀸𑀓 , dat in Kāwi zooveel als 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 Ng., 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 Kr., 𑀅𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 𑀓𑀲𑀸𑀓 Kr. 1., *voet, voeten*, en dus ook eigenlijk *uw voeten* beteekent. Zoo b. v. in een brief van een Resident van het Nederlandsch Gouvernement aan een Javaanschen Raden Toemenggoeng, *Jav. brief.* bl. 206 vlg. En zoo begint ook een eigenhandige

brief van een Vorst van Soerakarta aan zijn anderen broeder den Pangeran Adipati Ngabèi aldus; *මිහිමි තුඩු මිහිමි මහලු මුහුණත අගසා ගත් මිහිමි මහලු මහ* Ten eerste de eerbiedige heilgroete van mij aan U, mijn oudere broeder; terwijl dan verder daarin met den korteren vorm van dat voornaamwoord *මිහිමි මහලු* volgens § 175 het subjectief Passief *මිහිමි මහලු* gevormd wordt van *මහලු* iemand iets voorstellen. Ook wordt *මිහිමි මහලු* door de Gandèq's (boden) van den Vorst van Soerakarta wegens den hoogen rang van hun sender gebruikt, als zij een boodschap van den Vorst overbrengen aan den Resident van Soerakarta, of aan den Rijksbestierder van Djokakarta (*Jav. sam.* bl. 67, 2 en 6, en 4 en 3 v. o.). Zoo ook in dergelijke gevallen, zoals b. v. *Adji Saka*, bl. 168, 5, waar *මිහිමි මහලු* en bl. 164, 1, en 7 v. o., waar *මිහිමි මහලු* voorkomt. — Behalven dat wordt door den Javanen, als hij Krâmâ spreekt of schrijft tot iemand, tot wien hij niet gaarne als een mindere tot een meerdere het nederige *මහලු* zou gebruiken, dit voornaamwoord ook dikwijls vermeden door den titel van den persoon, tot wien hij spreekt of schrijft, als voornaamwoord te bezigen, zoals b. v. *မဟာမိတ်* of *ဘုရားရှင်*. Tot bloedverwanten niet alleen, maar ook tot vrienden, gebruiken de aanzienlijken dan *မိဘမိဘ* oudere broeder, *မိဘမိဘ* jongere broeder, en dergelijke benamingen van verwantschap naar gelang van jaren en betrekking. Vorsten gebruiken zoo tot Vorsten *မိဘမိဘ* oudere broeder Vorst, *မိဘမိဘ* jongere broeder Vorst, en *မိဘမိဘ* zoon Vorst. De Vorsten van Soerakarta en Djokakarta gebruiken tot de Residenten bij hun hoven *မိဘမိဘ* vader, en tot den Gouverneur-Generaal *မိဘမိဘ* of *မိဘမိဘ* of *မိဘမိဘ*. Zijn Hoogheid Grootvader, terwijl deze omgekeerd die Vorsten *မိဘမိဘ* mijn kleinzoon, of *မိဘမိဘ* kleinzoon, noemt. Onder aanzienlijke Europeërs en Javanen van rang, die vriendschappelijk met elkander omgaan, wordt wederzijdsch het Maleische woord *မိဘမိဘ* broeder, vriend, als voornaamwoord gebezigd, en daarmêe zelfs het subjectief Passief gevormd; b. v. *Jav. brief.* bl. 227, 4 v. o.: *မိဘမိဘ* daar broeder (of vriend) mij nu eenmaal als vader beschouwt.

Omtrent de voornaamwoorden *မိဘမိဘ* en *မိဘမိဘ* is nog op te merken, dat het gebruik daarvan zich niet enkel regelt naar den rang van den persoon, tot wien men spreekt, maar zich tevens wijzigt naar dien van den spreker. Zoo wordt tot een Prins wel door iemand van minderen rang *မိဘမိဘ*, *Uw Hoogheid*, gebruikt, maar een jongere broeder kan met *မိဘမိဘ* volstaan; en tot den Vorst kunnen prinsen die in graad van bloedverwantschap boven hem staan, *မိဘမိဘ*, *Uw Hoogheid*, gebruiken in plaats van *မိဘမိဘ* *Uw Majesteit*.

338. In de *hofs taal* gebruikt de Vorst, in zijn vorstelijke waardigheid sprekende of schrijvende, en ook wel een Vorstin, *မိဘမိဘ* als voornaamwoord

van den *eersten*, en *an* als voornaamwoord van den *tweeden* persoon; en een ambtenaar in zijn betrekking als ambtenaar tot zijn ondergeschikten *an* voor *ik*, en *an* voor *gij*. Deze laatste voornaamwoorden gebruikt ook een zending van den Vorst, wanneer hij een last van den Vorst overbrengt, zelfs tot den Rijksbestierder. Verkortingen van *an* en *an* zijn, naar het schijnt, de voornaamwoorden *an* en *an*, die door personen van aanzien gebezigd worden tot jongere bloedverwanten, die eenige waardigheid bekleeden (*De Brata-joeda* enz. bl. 58, 9, *Jav. brief*. bl. 66). — Al deze in de hoftaal gebruikelijke voornaamwoorden behooren tot het Ngoko, en worden ook gebruikt tot vorming van het subjectief Passief. Dat dan in plaats van *an* ook wel de éénlatteregrepige grondvorm *an* gebruikt wordt, is boven in § 175 reeds opgemerkt; maar dit éénlatteregrepige *an* wordt ook nog wel anders gebezigd, b. v. *Kadya Pir*. bl. 26, 10 v. o. — Ook worden deze voornaamwoorden, vooral die van den eersten persoon, met het woord *an* verbonden, b. v. *an* en *an* en *an*; *Mijn Hoogheid*; en met de verkortingen *an* en *an* wordt dan ook wel het kortere grondwoord *an* gebruikt, b. v. *an*.

Deze tot de hoftaal behoorende voornaamwoorden worden in poëzie ook als gewone voornaamwoorden gebruikt. Het voornaamwoord *an*, volgens § 84 voor *an* *an*, en dit volgens de aanteekening bij § 80 een verlengde vorm van *an* is in Bagelen, en in Bantam en in Chariben, waar men het nog *an* uitspreekt, en desgelijks in de Oosthoek van Java, waar het volgens de aanteekening bij § 53 *an* uitsgesproken en ook wel geschreven wordt, in de dagelijkse spreektaal in gebruik, wanneer men tegen elkander Ngoko spreekt. Men mag dus onderstellen, dat dit voornaamwoord, als ook het ontkenkend redewoord *an* (§ 91, c.), van het in den Oosthoek gelegene Madya-paït met het hof naar Mataram metgebracht, en, terwijl het hier in de volkstaal niet in gebruik was, in de taal van het hof in gebruik gebleven en zoo een aan deze taal eigen woord geworden is.

Er zijn ook nog andere voornaamwoorden van den eersten en tweeden persoon, die niet in de tegenwoordige vorstenlanden, maar in andere gewesten, in gebruik zijn. In Bagelen en Banjoe-mas gebruikt men als voornaamwoord van den eersten persoon *an*. In de omstreken van Kadoe wordt voor den eersten persoon *an* en voor den tweeden persoon *an* gebruikt, en wel, naar men zegt, in Ngoko. In den Oosthoek is *an* als voornaamwoord van den tweeden persoon in Madya in gebruik, en dus hetzelfde als *an*. In de omstreken van Lakem en Koedoes berigt men in Ngoko *an* voor den eersten, en *an* voor den tweeden persoon. En in Tegal en Bagelen gebruikt men *an* of *an* in plaats van *an*.

In poëzie worden daarenboven *an* of *an* of ook *an* of *an* en *an* en *an*, waarvan het laatste ook Soendaach en Maleisch is, als voornaamwoorden

van den *eersten* persoon gebruikt, en *an* voor den *tweeden*. — Zamengestelde uitdrukkingen voor den *eersten* persoon in poëzie zijn *an* *an* *an*, ook bij verkorting *an* *an* en *an* *an* *an*; zamengesteld uit de voornaamwoorden *an*, *an* en *an* met *an* doch, wat dit woord in deze samenstelling beteekent, is niet duidelijk.

Als onderdanige uitdrukkingen voor den *eersten* persoon tot Vorsten en grooten worden in poëzie de poëtische woorden *an*, *an*, *an* en *an* (*a m d a*) gebruikt, die alle *dienaar* of *onderdaan*, en dus als voornaamwoord z. v. a. *Uw onderdanige dienaar*, beteekenen. De beide laatsten worden even zoo in het Maleisch gebezigd. — Als voornaamwoord van den *tweeden* persoon tot Vorsten en grooten voor *Uw Majesteit* of *Uw Hoogheid*, wordt in poëzie het Kawiwoord *an* gebruikt, dat in het Maleisch als titel van vorstelijke personen in gebruik is.

Het zoo even genoemde *an* (*a m d a*) wordt ook in proza als voornaamwoord van den *eersten* persoon tot God, en dan voor den *tweeden* het desgelijks uit het Maleisch ontleende *an* (*heer*) gebruikt; b. v. *Radjâ Pir*. bl. 26, 8 v. o., bl. 27, 2, bl. 76, 5 v. o. De heer Winter schijnt dit evenwel niet voor goed Javaansch te houden; en gebruikt daarvoor *an* en *an* b. v. *Schm. verb.* bl. 84, 11.

339. Als persoonlijk voornaamwoord van den *derden* persoon gebruikt men nu en dan, vooral in de spreektaal, de uitdrukking *an* Ng., *an* of *an* Kr., zamengesteld uit *an*, anders gewoonlijk *an* Ng., *an* Kr., *zelf*, *eigen*, met het bezittelijk voornaamwoord van den *derden* persoon, zoodat het eigenlijk z. v. a. *dezelve* beteekent, maar dan voor ons *hij*, *zij*, *hem* of *haar*, en alleen van *personen*, nooit van *zaken*, gebezigd wordt. Gewoonlijk evenwel wordt een reeds genoemd voorwerp (hetzij persoon of zaak), waarvan in een zin of zinsnede als *súbject* of *object* gesproken, maar dat nu niet weêr genoemd of door een aanwijzend voornaamwoord aangewezen wordt, in de Javaansche taal door geen persoonlijk voornaamwoord aangeduid. Het wordt dan uit den samenhang van *zelf* verstaan of door den vorm van het werkwoord te kennen geven. Zoo dit niet het geval is, dan noemt men het weêr met name. Indien het een *zaak* is, dan is er zelfs geen ander middel: maar is het een *persoon*, dan kan men ook dat voornaamwoord *an* of *an* gebruiken. Van een persoon, dien men achtung of eerbied toedraagt, wordt het echter niet ligt gebezigd: men gebruikt dan liever in plaats van een voornaamwoord den titel van den persoon. Zijn vader, bij voorbeeld, of zijn heer of meester, met dat voornaamwoord aan te duiden, zou hoogst oneerbiedig zijn; gelijk het ook in vele gewesten van ons vaderland niet eerbiedig geacht wordt, van zijn vader of moeder, of heer of vrouw, *hij* of *zij* te gebruiken.

Zonderling is het, dat in de *Kitab Toehpâh* bl. 37, 1 v. o., en bl. 53, 6, met dat voornaamwoord de derde persoon van het subjectief Passief gevormd wordt, daar

woord één (§ 259, bl. 273), zoodat b. v. *դասուրի տանը* ieder zijn eigen huis, of *ieders eigen huis*, beteekent. — Denzelfden zin heeft het woord, waar wij *van zelf* zeggen; b. v. *Rádjá Pir.* bl. 10, 2 v. o.: *աստորին պղքուններն աստորինքն* al de deuren zijn zelf (of *alleén*, zonder dat iemand ze geopend heeft, d. i. *van zelf*) open gegaan. — En even zoo wordt het dan ook gebruikt in de *reflexive* wijze van spreken met het woord *անանք* of *անիտ* (§ 340), zoodat men b. v. *անանքդ դադար* Ng., *անանքի պես մաս լավ* Kr., *zijn eigen persoon*, voor *zich zelf*, zegt. En zoo leest men *Leesb.* bl. 172, 5 en 6: *ալեքսանդրոսի պատկերը աստորինքն աստորինքն* Naar mijn gevoelen ben ik de gekate: *fijlui drieën noemt (of beschonwel) je eigen personen* (dat is *je zelf*) ook even zoo. — In de spreekwijze *աստեղանքով աստեղանքով աստեղանքով* *U verlaagt* (of *vernedert*) den persoon, voor *U stelt U te laag* of *denkt te laag van U zelf* (*Leesb.* bl. 63, 11 v. o., *Jav. zam.* bl. 292, 13), wordt het bezittelijk voornaamwoord en *մաս լավ* weggelaten.

Voor *դադար*, *zelf*, zegt men in de spreektaal niet alleen somtijds *դադարանք*, maar ook wel *դադար* en *դադարանքով* of *դադարով*. Hiervan is *դադար* een verkorting van *դադարանք*, en dit een samenstelling van *դադարանք* met het aanhechtsel *դա* als bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon (zie beneden): en van dit *դադարանք* of het verkorte *դադար*, zijn *դադարանքով* en *դադարով* met het aanhechtsel *ան* gevormd als objectief denominatief.

Het *Kráká մաս լավ*, ook wel *լավ*, wordt in den Oosthoek *մաս լավ* uitgesproken. Zoo ook in *մաս լավ* als voornaamwoord van den derden persoon.

342. Om den zin van het zoogenaamd *bezittelijk voornaamwoord* uit te drukken, worden vele persoonlijke voornaamwoorden eenvoudig als bepaling in den zin van een Genitief attriboot achter het zelfstandig naamwoord gevoegd; b. v. *Բենճարադրա* (als twee woorden: *béndárá koelá*) *de Heer van mij*, *mijn Heer*, *սուստրադրա* *Uw dienaars verklaring*, *համալսելանուր* *Uw jongere broeder* (of *suster*), *աստեղանքով* *Uw kleinkind*, *անցանքով* *uw kind*, *ստորնալսելով* *mijn bevel*, *էլեկտրոնով* *uw binnenkomst*, *uw komst op de hoofdplaats*, *սուստրա* *uw brief*, *անիտան* *mijn dank*. — Omtrent *անցանքով* waarvan men als bezittelijk voornaamwoord veelal den korteren vorm *անցանք* gebruikt, moet opgemerkt worden, dat men het niet alleen in die gevallen gebruikt, waarin het ook als persoonlijk voornaamwoord gebezigd wordt (§ 337), maar ook zoo dikwijls als men *անցանքով* zou moeten verbinden met een benaming van een persoon, die hooger in rang is, dan de persoon, tot wien men spreekt en anders *անցանքով* gebruikt. Want, daar met het voornaamwoord *անցանք* aan den persoon, tot wien gesproken wordt, een hogere rang wordt toegekend, maar deze zelfde persoon in betrekking tot dien persoon, van wien gesproken wordt, lager in rang is; wordt het

niet gepast gerekend hem in één adem met dien hoogerem persoon als hooger te beteekenen, en gebruikt men het voornaamwoord မိမိ၏အမည်များ, dat wel beleefd is, maar geen onderscheid van rang beteekent. Zoo zegt men wel မိမိ၏အမည်များ သားကလေး *Uw kind*, en ကလေးမိမိ၏အမည်များ *Uw jongere broeder* (of *suster*), maar ကလေးမိမိ၏အမည်များ, of ကလေးမိမိ၏အမည်များ *Uw vader*, မိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ, of မိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ *Uw moeder*, ကလေးမိမိ၏အမည်များ *Uw oudere broeder*, မိမိ၏အမည်များ *Uw oom*. En zoo leest men 1001 N. II, bl. 360, 6: မိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ၏အမည်များ *wil Uw meesteres alles wat ik hier gezegd heb mededeelen!*

Wanneer tot een Vorst of vorstelijk persoon မိမိ၏အမည်များ, of een andere ceremoniele titelstaar gebezigd wordt, dan is het gebruik van မိမိ၏အမည်များ in zulk een verbinding niet noodzakelijk, maar heeft toch uit gewoonte somtijds wel plaats. Zoo leest men in een brief van den Vorst van Soerakarta aan den Sultan van Djokjakarta, dien hij daarin ကလေးမိမိ၏အမည်များ *jongere broeder Vorst*, betitelt, *Jav. brief*. bl. 93, 8, 11 en 12, ကလေးမိမိ၏အမည်များ *Uw Hoogheids grootmoeder*, en r. 18 မိမိ၏အမည်များ *Uw Hoogheids moeder*; maar r. 10 မိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ *Uw moeder*, en r. 5 ကလေးမိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ *Uw oudere suster*. — Doch in zulke brieven wordt dit voornaamwoord niet minder dikwijls gebezigd in verbinding met benamingen van bloedverwanten, die lager in rang staan dan de persoon, aan wien geschreven wordt. Zoo leest men in een brief van den Vorst Pakoe-boewana den zeeden aan den Prins Mángkoe-boemi, dien hij zijn *grootvader* noemt en မိမိ၏အမည်များ, *Uw Hoogheid*, betitelt, bl. 94, 8, ကလေးမိမိ၏အမည်များ *Uw Hoogheids kleindochter*, en r. 9 မိမိ၏အမည်များ *Uw Hoogheids dochter*, en bl. 95 ကလေးမိမိ၏အမည်များ *Uw Hoogheids jongere broeder*; maar r. 6 en 10 မိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ *Uw zoon*, en r. 4 v. o. ကလေးမိမိ၏အမည်များ *Uw jongere broeder*, bl. 95, 7, ကလေးမိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ *Uw kleinzoon en kleindochter*, even zoo wel als r. 18 ကလေးမိမိ၏အမည်များ *Uw oudere broeder*. En zoo gebruikt dezelfde Vorst in een brief aan den Gouverneur-Generaal, dien hij မိမိ၏အမည်များ, of မိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ *Zijn Hoogheid Grootvader*, noemt, op bl. 89 en 90 herhaalde malen ကလေးမိမိ၏အမည်များ voor *Uw kleinzoon* en *Uw kleindochter*; en in een brief aan den Sultan van Djokjakarta, dien hij ကလေးမိမိ၏အမည်များ *zoon Vorst*, betitelt, bl. 95, 1 v. o., ကလေးမိမိ၏အမည်များ *Uw echtgenoot*, even zoo wel als bl. 96, 9, ကလေးမိမိ၏အမည်များ *Uw oudere broeder*. Andere voorbeelden kan men vinden in drie dergelyke brieven bl. 15—19. Éénmaal bl. 18, 7 v. o., wordt in denzelfden zin, waarin dat voornaamwoord zoo gebezigd wordt, daarmee dan ook tevens het subjectief Passief gevormd. Men leest daar namelijk: ကလေးမိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ၏အမည်များ ကလေးမိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ မိမိ၏အမည်များ၏အမည်များ၏အမည်များ *dat uw zoon, mijn kleinzoon, genaamd de jonge Prins, door u verheven is geworden tot den titel van Kroonprins*. — Het is duidelijk, dat in al deze gevallen မိမိ၏အမည်များ alleen maar gebruikt wordt als beleefd, maar niet, zooals ကလေးမိမိ၏အမည်များ, voor een Vorst te nederig, *voornaam-*

woord tot afwisseling met een meer deffige *titulatuur*. Dat dit evenwel alleen maar plaats heeft in verbinding met een benaming van bloedverwantschap (met uitzondering alleen van het laatst aangehaalde voorbeeld, waar het toch naar aanleiding van zulk een benaming geschiedt); daarvan is de natuurlijke rede, dat in de gewone taal dat voornaamwoord niet anders in gebruik is. In een brief van den prins Boemintá aan zijn ouderen broeder den prins Mångkoe-boemi, dien hij daarin *မောင်စွဲ* *ကော့စွဲ* betitelt, wordt het meermalen daarin voorkomende *မဟာစွဲ*, *Uw Hoogheids zoon*, een paar malen, op bl. 84, r. 8 en 14, afgewisseld met *မဟာစွဲ* *မဟာစွဲ*. Daar de schrijver de jongere broeder en geen Vorst was, bestond hier geen rede om *မိမိ* te gebruiken: maar men ziet uit dit voorbeeld, dat *မိမိ* ook in verbinding met benamingen van bloedverwanten van *midderen* rang, dan de persoon van wien het gebruikt wordt, altijd het voornaamwoord *မဟာစွဲ* vervangt.

343. In plaats van *မောင်စွဲ* *မဟာစွဲ* *Uw waardigheid, U Edele* (§ 337), wordt als bezittelijk voornaamwoord eenvoudig *မဟာစွဲ*, en in plaats van *မောင်စွဲ*, z. v. a. *Uw Hoogheid* of *Uw Excellentie*, en van *မဟာစွဲ*, z. v. a. *Uw Majesteit*, insgelijks eenvoudig *မဟာစွဲ* gebruikt. Dit *မဟာစွဲ* is namelijk het Krámá-ínggil van *ကမ်း*, Ng., *ရှမ်း* Kr., *woning, huis*, en beteekent dus z. v. a. *paleis* of *hof*; en men zegt *မောင်စွဲ* *မဟာစွဲ*, *de Waardigheid van het Hof*, of *de Hofwaardigheid*, voor *Uw Hoogheids Waardigheid*, of *Uw hooge waardigheid*, en *မဟာစွဲ*, *de voeten van het Hof*, of *de Hofvoeten*, de voeten die het Hof betreden, voor *Uw vorstelijke Hoogheid* of *Uw Majesteit*. Maar, daar het nu in deze uitdrukkingen de plaats vervangt en den zin heeft van een bezittelijk voornaamwoord van den tweeden persoon, zoo wordt het dan ook verder even zoo in verbinding met andere woorden gebruikt; b. v. *မောင်စွဲ* *Uw Hoogheids*, of *Uw Excellenties* of *Uw Majestets*, *gentilm*, en *မဟာစွဲ* *Uw Hoogheids aankomst*.

344. Voor eenige persoonlijke voornaamwoorden worden als bezittelijke voornaamwoorden *aanhechtsels* gebruikt. — Zoo namelijk voor de gewone persoonlijke voornaamwoorden in Ngoko, *မိ* *ik*, en *မိမိ* *ij, jou* of *je*, de aanhechtsels *မိ* en *မိ* even als in het Maleisch; b. v. *မိ* *het paard van mij* of *mijn paard*, *မိ* *het paard van je* of *je paard*; *မိ* *mijn werk*; *မိ* (tanggámoe, volgens § 56, 3°) *mijn werk*; *မိ* (tanggámoe, volgens § 45, 2°) *je buurman*, van *မိ* (tanggá, volgens § 38) *buurman*. — Het aanhechtel *မိ* is de éénlettergrepige grondvorm van *မိ* maar dit tweelettergrepige *မိ* en even zoo *မိ* in plaats van *မိ* (dat een verkorting of de grondvorm is van het in het Maleisch gebruikelijke *မိ*) gebruikt men ook dikwijls als aanhechtel tot bezittelijk voornaamwoord, wanneer het zelfstandig naamwoord, waaraan het gehecht moet worden, met het aanhechtel *မိ* gevormd is; b. v. in *မိ* (pägawéjannákoe) *mijn*

dat men ook in het Soerakartasche wel eens b. v. *amāḥḥ* voor *amāḥḥi* je jongere broer, hoort zeggen.

345. Het voornaamwoord *amāḥḥ* (§ 338) wordt in den zin van bezittelijk voornaamwoord zelf als aanhechtsel aan een zelfstandig naamwoord gevoegd; b. v. *amāḥḥ amāḥḥi* *Onze Kraton*, d. i. *mijn hof* of *mijn rijk*, van *amāḥḥ* (§ 15); met tusschenvoeging van een *n*, als het woord op een klinker uitgaat (virg. § 131); b. v. *amāḥḥi* *Onze wil*, *Ons verlangen*, van *amāḥḥ* — In plaats van *amāḥḥ*, dat als voornaamwoord van den tweeden persoon met *amāḥḥ* gelijkstaat, wordt als aanhechtsel in den zin van het bezittelijk voornaamwoord *amāḥḥi* gebruikt; b. v. *amāḥḥi* *uw vader*; en met tusschenvoeging van een *n*, als het woord op een klinker uitgaat, zooals in *amāḥḥi* *uw kameraden* of *medebeambten*, van *amāḥḥi* *kāntjā* (§ 38). — Voor de uitspraak is op te merken, dat, als het woord op een *i* of *oe* uitgaat, dan, even als bij het aanhechtsel *i* in het transitief werkwoord (§ 131), de *i* als *e*, en de *oe* als *o* wordt uitgesproken, ofschoon de oorspronkelijke klinker in het schrift gewoonlijk behouden wordt. Zoo is dus *amāḥḥi* *uw hart*, van *amāḥḥ* als *amāḥḥi* *atènnirā*, en *amāḥḥi* *uw Vorst*, van *amāḥḥ* als *amāḥḥi* *ratònnirā*, uit te spreken.

Omtrent de in poëzie gebruikelijke persoonlijke voornaamwoorden is op te merken, dat in plaats van *amāḥḥ* als aanhechtsel in den zin van het bezittelijk voornaamwoord *amāḥḥ* gebruikt wordt; b. v. *amāḥḥi* *uw kind*, *amāḥḥi* *uw grootvader*; en dat, als het woord op een klinker uitgaat, dit dan met een *n* gealoten wordt; b. v. *amāḥḥi* *uw oudere broeder*, van *amāḥḥ* en *amāḥḥi* *uw jongere broeder*, van *amāḥḥ*.

In het Maleisch is *amāḥḥ* een voornaamwoord van den *eersten* persoon met insluiting van den persoon, tot wien men spreekt, en beteekent dus *wij* of *ons*. En zoo wordt het ook wel in het Javaansch gebruikt, ten minsten als *bezittelijk* voornaamwoord, in benamingen zooals *amāḥḥi* *onze Heer*; om den Vorst te beteekenen. In een Javaanschen brief heb ik zelfs gevonden: *amāḥḥi* *onze Heer*, *onze doortuchtige Propheet*, *Mohammed*. Blijkbaar dient het in zulke benamingen, om de beteekenis van het Arabische bezittelijk voornaamwoord van den eersten persoon in het meervoud (لنا) uit te drukken: want in het Arabisch wordt een benaming als *onze Heer* uitsluitend gebruikt als titel van personen van groot gezag.

346. Boven (§ 339) hebben wij gezien, dat een voorwerp, waarvan in een zin of zinsnede als subjeet of object gesproken wordt, slechts nu en dan, en dan nog maar alleen wanneer het een *persoon* is, door een woord als persoonlijk voornaamwoord van den *derden* persoon wordt aangeduid: des te menigvuldiger is het gebruik van het zoogenaamd *bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon*, en voor zaken zoo wel als voor personen. Men gebruikt daarvoor het aanhechtsel *amāḥḥ* Ng. Md., *amāḥḥ* Kr. (§ 94), dat dus zooveel als

van hem, van haar, van hen, er van, of zijn, haar of hun, beteekent. — Als het woord, waaraan het gehecht wordt, op een medeklinker uitgaat, dan wordt deze volgens § 15 in het schrift verdubbeld, doch in de uitspraak alleen bij het tweelettergrepige *amijon* b. v. in *qamioqon* (óbórré of óbóré) Ng., *qamioqon* (òbòrripoen) Kr., *zijn faktel*, van *qamioqon* en in *soqadon* (ladéné) Ng., *soqadon* (ladósànnipoen) Kr., *zijn levering*, van *soqadon* Ng., *soqadon* Kr. Gaat het woord op een klinker uit, dan wordt het door een *n* gealoten en hieraan dan het bezittelijk voornaamwoord gehecht; b. v. in *lambené* Ng., *lambené* (lám bènnipoen) Kr., *zijn lip*, van *lam* en in *bangsané* Ng., *bangsané* (bángsànnipoen) Kr., *zijn geslacht*, van *qan* bángsà (§ 38). En, als het woord op een *i* of *oe* uitgaat, dan verandert *vóór amijon* in *Kràrà* ook hier in de uitspraak, om de volgende *i* in het aanhechtsel, die *i* in *é* en die *oe* in *o* (§ 131 en 345), ofschoon in het schrift de oorspronkelijke klinker, om den vorm van het woord te bewaren, veelal behouden wordt; b. v. in *konijon* *zijn wint*, dat men uitspreekt, gelijk door sommigen ook wel geschreven wordt, als *konijon* bafènnipoen, van *kon* in *konijon* of volgens de uitspraak *poetonnipoen* *zijn klein-kind*, van *kon* en in *qamioqon* of *qamioqon* (kórènnipoen) *zijn deur*, van *qamioqon* kòri.

Dese verandering van de klinkers *i* en *oe* in *e* en *o* om een volgende *i* heeft in den Soerakartaschen tongval niet plaats in de voorlaatste lettergreep van een grondwoord, dat op een *i* uitgaat, zooals *isi* (isi, niet èsi) *inhoud*, en *boedi* (niè bòdi) *aard*, *inborst*; noch ook wanneer een woord in de laatste gealotene lettergreep een *i* heeft en het aanhechtsel *am* of *amijon* ontvangt, zooals in de woorden *isimijon* voor iemand of iets *schamen*, *isimijon* *uw schamen*, en *isimijon* *zijn schamen*, van *isimijon* *beschaamd*, *beschaamd zijn* of *schamen*, die men altijd ngisini, isinirà en isinnipoen uitspreekt, terwijl toch van *isimijon* *inhoud*, *isimijon* *uw inhoud*, en *isimijon* *zijn inhoud*, isènnirà en isènnipoen uitgesproken worden en het transitief werkwoord van *isimijon* niet *isimijon* maar *isimijon* is. Die klankverandering is derhalven bevreemdend: maar zij geschiedt volgens den regel der uitspraak in den Oosthoek van Java (zie de aantekening bij § 53, bl. 55). Mag men dus onderstellen, dat dit een overblijfsel is van de uitspraak in den Oosthoek, met de verplaatsing van den rijksetel van Mádjàpait naar de tegenwoordige vorstenlanden overgebracht? Vrg. de aant. bij § 338.

347. In Ngoko hebben bij benamingen van bloedverwantschap, als zij met het aanhechtsel voor het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon verbonden worden, dergelijke onregelmatigheden plaats, als bij de verbinding met de aanhechtsels *on* en *on* voor den tweeden persoon (§ 344). Ook dan worden de meeste van die benamingen, die op een klinker uitgaan, door een

en gesloten, en tot aanhechtsel *ḡen* in plaats van *ḡam* gebruikt. Zoo zegt men *en as ḡeḡ* zijn (of haar of *huan*) vader, *ḡeḡ ḡeḡ* zijn oom, *en ḡeḡ ḡeḡ* zijn grootvader. Hetzelfde aanhechtsel gebruikt men ook bij *ḡeḡ ḡeḡ* moeder, dat zelf reeds op een *en* uitgaat, en zegt *ḡeḡ ḡeḡ* zijn moeder. Maar even zoo bij zulke, die op een *ḡe* eindigen: want even zoo zegt men *en ḡeḡ* en *en ḡeḡ* voor zijn moeder, en *en ḡeḡ* zijn oudere broeder. En, gelijk men achter zulke benamingen in plaats van *ḡe* en *ḡe* ook wel de tweelettergrepige aanhechtsels *en ḡe* en *en ḡe* gebruikt, zoo ook, en waarschijnlijk wel in navolging daarvan, *en ḡeḡ* in plaats van *ḡeḡ*. Zoo zegt men ook *ḡeḡ ḡeḡ* of *en ḡeḡ* zijn oom, en *en ḡeḡ* zijn oudere broeder.

Het gebruik van *ḡen* in plaats van *ḡam* laat zich als een fout in de kindertaal gemakkelijk verklaren uit de *n*, die vóór het aanhechtsel *ḡam* wordt aangenomen, als het woord op een klinker uitgaat: want, daar men van *en as* regelmatig *en as ḡeḡ* zegt, zal het kind ook van *en as ḡeḡ* ligt *en as ḡeḡ* zeggen. Men treft dat *ḡen* evenwel ook nog aan, niet alleen in *ḡeḡ ḡeḡ* een verkorting van *ḡeḡ ḡeḡ ḡeḡ* (§ 341, aant.), maar ook in *ḡeḡ ḡeḡ* of *ḡeḡ ḡeḡ* naardien, daar. Het eerste laat zich op dezelfde wijze als verbastering in de volkstaal verklaren, daar *ḡeḡ ḡeḡ* of dezelfde wijze van *ḡeḡ ḡeḡ ḡeḡ* gevormd is, als *ḡeḡ ḡeḡ ḡeḡ* de regelmatige vorm van *ḡeḡ ḡeḡ* zou zijn. En in het voegwoord *ḡeḡ ḡeḡ* of *ḡeḡ ḡeḡ* kan de verbastering zijn oorzaak daarin hebben, dat men in plaats van *ḡeḡ ḡeḡ* *r é h é*, en *ḡeḡ ḡeḡ* *s a r é h é*, daar bij het gebruik van zulk een voegwoord aan den oorsprong en de eigenlijke beteekenis niet gedacht wordt, *ḡeḡ ḡeḡ* en *ḡeḡ ḡeḡ* meende te moeten zeggen, gelijk men b. v. van *ḡeḡ ḡeḡ* *werk*, niet *ḡeḡ ḡeḡ* *g a w é h é*, maar *ḡeḡ ḡeḡ* zegt. Dat men evenwel niet *ḡeḡ ḡeḡ* is blijven zeggen, maar, als beter en naauwkeuriger met een Wignjan *ḡeḡ ḡeḡ* uitsprak, laat zich daaruit verklaren, dat men in *Krāmā* met het aanhechtsel *ḡeḡ ḡeḡ* altijd duidelijk met de Wignjan *ḡeḡ ḡeḡ* bleef zeggen.

In poëzie wordt als bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon ook dikwijls *ḡen* (§ 345) en ook wel *en* gebruikt. Zeer menigvuldig is ook het in 't Maleisch gebruikelijke *en* dat men ook éénmaal in het boek *Rādya Pirangon* in proza aantreft, namelijk bl. 3, 4 v. o., waar de schrijver een oogenblik schijnt vergeten te hebben, dat hij in proza schreef.

348. Verder is op te merken, dat het aanhechtsel *ḡam* ofschoon daarvoor de *Krāmā*-vorm *ḡeḡ ḡeḡ* bestaat, toch ook nog wel in *Krāmā* gebruikt wordt. In de spreektaal heeft dit dikwijls plaats, niet alleen in dat gemeenzame *Krāmā*, waarin men nu en dan ook wel eens wat *Madyā* laat invloeijen, zooals men daarvan voorbeelden kan vinden in het *Leesboek* bl. 147—149; maar ook, wanneer men wel niet gemeenzaam spreekt, maar den persoon, tot wien men *Krāmā* spreekt, niet bepaaldelijk aanspreekt, zooals b. v. wanneer men een verhaal of vertelling voordraagt. Een menigte voorbeelden vindt men hiervan

in de vertellingen in het *Leesboek* bl. 104—169. Ook in brieven gebruikt men wel eens van tijd tot tijd het aanhechtsel *ḡam*, wanneer men wel in de taal der beloofdheid schrijft, maar aan iemand, tot wien men om de een of andere rede toch wel eenige gemeenzaamheid mag gebruiken, zooals b. v. *Jav. brev.* bl. 373, 8 v. o., *ḡam ḡam ḡam* zijn schuld, in plaats van *ḡam ḡam ḡam* *ḡam*, dat drie regels verder gebruikt wordt. Zoo ook bl. 379, 10 en 8 v. o., bl. 380, 2, bl. 388, 5 en 6, bl. 389, 5, 6, 9, 10, 12 en 13. — Behalven dat wordt in de schrijftaal zoowel, als in de spreektaal, het aanhechtsel *ḡam* niet zelden in *Kramā* gebruikt, om een onwelluidende herhaling van *ḡam ḡam ḡam* te vermijden; b. v. *Leesb.* bl. 69, 10 v. o.: *ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam* de heele wijde van (d. i. zoo groot als) zijn hoofdhoek; bl. 71, 3: *ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam* de terugkomst van zijn bode; *De Brātā-joedā* enz. bl. 3, 2 v. o.: *ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam* het spoedige van de komst (d. i. het spoedig komen) van *Vorst Krāmā*. Niet gaarne zegt of schrijft men zooals *Leesb.* bl. 18, 1 v. o., een stalknecht zegt: *ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam* het schuiveren van zijn lijf.

349. Door de verbinding van een naamwoord met dit zoogenaamd bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon wordt in het algemeen een *betrekking* van het genoemde voorwerp tot een ander voorwerp, hetzij persoon of zaak, als *subjeet of object*, aangeduid: maar dit *voorwerp*, dat door het voornaamwoord beteekend wordt, is niet juist een *bepaald* voorwerp, zoodat men het in het Hollandsch door de bezittelijke voornaamwoorden *zijn*, *haar* of *hun*, of door *van hem*, *van haar*, *van hen* of (als het geen persoon, maar een zaak is) *er van*, zou kunnen vertalen. Zeer dikwijls is het *iets onbepaalds* of *onbestemds*, wat den spreker slechts donker voor den geest zweeft, en dat hij moeilijk zou kunnen noemen; iets geheel onbepaalds of onbestemds, zooals hetgeen in het Hollandsch, wanneer het het onderwerp van een gezegde is, door de onbepaalde voornaamwoorden *men* of *het* wordt aangeduid, als men b. v. zegt: *Men zegt, dat het daar ongezond is*. En, als het niet zoo het *onderwerp* is, dan wordt het in het Hollandsch in het geheel niet uitgedrukt. Wanneer het dus in het Javaansch door dat aanhechtsel *ḡam* of *ḡam ḡam ḡam* als bepaling in den zin van een Genitief attribueert wordt aangeduid, dan kunnen wij dat onbepaalde en geheel onbestemde in een vertaling niet uitdrukken, en kunnen de bepaling van het voorwerp, dat door het naamwoord beteekend wordt, alleen teruggeven door ons bepalend lidwoord *de* of *het*, dat de Javaansche taal niet heeft, maar dat dus door dat aanhechtsel zeer dikwijls vervangen wordt. Zoo zegt men in het Javaansch b. v.: *ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam ḡam* (*Jav. zam.* 95, 7); wat men woordelijk niet anders vertalen kan dan: *De regenwolken zijn dik: naar mijn gedachten zal de regen hard zijn*: maar het onbestemde, dat zoo door het aanhechtsel *ḡam* wordt aangeduid,

drukken wij door het onbepaalde voornaamwoord *het* uit, als wij zeggen: *Het is dik* (of *zwaar*) *betrokken: ik denk, het zal hard gaan regenen.* En zoo zegt *Jav. zam.* bl. 179, 12 v. o., een heer tot zijn knecht, die naar den schoenmaker geweest is, om de laarzen van zijn heer te halen en daarmee terugkomt: *ကျွန်တော်အိမ်သို့လာ၍အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ Is de schoenmaker met gekomen?* en r. 10 v. o.: *ကျွန်တော်အိမ်သို့လာ၍ အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ Roep hem hier! Zet de laarzen dáár maar neer!* Zoo ook bl. 180, 11 v. o., tot den schoenmaker: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ Geef de laarzen hier!* Desgelijks bl. 11, 1: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ als de Chinees hier komt;* bl. 206, 12: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ De kittle is erg* (of *Het is erg heet*); *het stof dwart;* r. 6 v. o.: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ Zie, het water* (dat de bediende gehaald had) *is zoo troebel!* bl. 207, 8 v. o.: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ Wie is de Dë mang, Dróná?* bl. 210, 5: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ Hebt ge al lang bij den heer* (ons spraakgebruik vordert hier echter *Mijn heer*) *gediend?* r. 8: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ Naar het gerucht* (of *Naar men vertelt*) *is de weg naar Madijoen niet veilig;* bl. 211, 5: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ als het paard genoeg gegeten heeft* (Hij had ook kunnen zeggen *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ mijn paard:* want het is zijn eigen paard; waarvan hij spreekt); bl. 5, 9: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ Zijn er van de roovers geen gesneuveld?* bl. 13, 1: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ Dit papier is goed: maar de pen-nen* (die je mij er bij gegeven hebt) *deugen alle niet;* en r. 11: *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ Het papier vloeit: men kan er niet op schrijven.* Het voorwerp, dat door het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon in *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။* aangeduid wordt, is hier even onbepaald en hetzelfde als het onbepaald sùbject, dat door den derden persoon van het sùbjectief Passief *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။* beteekend wordt (§ 175), namelijk een onbepaald persoon, die het gebruikt. — Doch als men een voorwerp niet zoo in betrekking tot een ander voorwerp zich voorstelt, dan gebruikt men dat aanhechtsel ook niet, al is het, dat men in het Hollandsch het bepalend lidwoord gebruiken moet. Men noemt dan het voorwerp eenvoudig bij den naam, en zegt b. v. *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ voor in den wagen* (*Jav. zam.* bl. 136, 2), *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ het huis van den Dë mang* (bl. 207, 5), *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ digt bij de rivier* (bl. 208, 5), *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ van de hoofdplaats* (r. 11 v. o.), *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ het nieuwe zadel* (bl. 4, 7), *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ weggenomen door de roovers* (bl. 5, 6), *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ overgeleverd aan het Gerecht,* (r. 10 v. o.); *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။ het huis van den schoenmaker* (bl. 179, 6). — Maar even zoo wordt een persoon of zaak ook wel eenvoudig bij den naam genoemd, waar de bepaling door een bezittelijk voornaamwoord van den *eersten* of *tweeden* persoon zou moeten geschieden; b. v. als men *ကျွန်တော်အိမ်သို့ရောက်ပြန်သည်။*

plaats aan te duiden, waarvoor wij ook dikwijls te gebruiken; en in een attriboot wordt het ook gewoonlijk vóór namen van plaatsen in den zin van ons voorzetsel van gebruikt, zonder dat dan het voorafgaande naamwoord door het bezittelijk voornaamwoord bepaald wordt, zoodat men b. v. zegt: *ᠠᠦᠮᠤᠨᠢᠨᠦ* *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* prins (of de prins, of prinsen of de prinsen) van *Wirátiá*, *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* het volk (of leger) van *Ngastiná*; *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de Vorst van *Dwáráwáti*, *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de hoofdplaats van *Méndang*; *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* het dorp van *Bérá*, waarvoor wij evenwel zonder voorzetsel het dorp *Bérá* gewoon zijn te zeggen; *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* het dorpshoofd van *Bérá*, of *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* het hoofd van het dorp *Bérá*; *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* iemand van het dorp *Pidjénan*; *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* aanzienlijke beampten van (of aan) zijn hof (1001 N. I, bl. 2, 13); *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de dienaren van het hof (bl. 5, 12, en bl. 8, 5). — In denzelfden zin nu wordt het ook in een attriboot vóór een benaming van voorwerp gebruikt, maar dan zóó, dat het voorafgaande naamwoord door het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon bepaald wordt. En zoo niet alleen, wanneer de betrekking, die er door aangeduid wordt, een plaatselijke betrekking of het volgende naamwoord een benaming of naam van een plaats is; b. v. *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* bl. 89, 3: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* ten noorden van de *Gladag*; *Jav. wett.* bl. 173, 8 v. o.: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* binnen een dorpsleë; bl. 9, 9: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* het hooger of lager hoofd van het dorp; bl. 177, 7: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de opschudding (of het in rep en roer komen) van de markt; bl. 315, 4: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de *Goenoeng* (politiebeampte) van het dorp *dáár*, en bl. 218, 7: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de pachter van de markt *dáár*; *Leesb.* bl. 5, 1: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* het hoofd van het dorp *Bérá*; *Jav. zam.* bl. 41, 2: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de verovering van *Kartasoera*; bl. 46, 11: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de *chronologiën* van het eiland *Java*; *De Brátá-joedá* enz. bl. 8, 5 v. o.: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de levend'igheid en de aangename geur van het hof; — maar even zoo ook *Jav. wett.* bl. 214, 5 v. o.: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* het verbod van het *Gouvernement*, of 's *Gouvernements* verbod; bl. 173, 4 v. o.: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de pakhuisen van het *Gouvernement*, of 's *Gouvernements* pakhuisen; bl. 174, 2: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de *agreatie* van het *Gouvernement*, of 's *Gouvernements* goedkeuring; en bl. 207, 1: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* het werk van het *Gouvernement*, of 's *Gouvernements* dienst; bl. 208, 10, en 1 v. o.: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* het eigendom van het *Bestuur*; bl. 185, 6 v. o.: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* eenig eigendom van iemand; bl. 162, 11, en bl. 164, 1: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de plaats van die *rijtúigen*; bl. 189, 7, en bl. 190, 6: *ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ* de grootere of kleinere hoeveelheid van

het rijstveld; bl. 195, 6: *ကတိဗျဉ်းပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *het algemeen gebruik van de meeden*; en r. 1 v. o.: *သင်္ကြံအိတ်အိတ်အိတ်* *de pacht van de maand Moelod*; bl. 206, 7: *ကတိဗျဉ်းပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *het opgehouden worden van die vrachtgoederen*; bl. 211, 7 v. o.: *သေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de geheele koers van die boodoeners*; bl. 222, 7 v. o.: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de gang van het regt*; bl. 159, 11, tweemaal achter elkander: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *ကတိဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *het op weg zijn van vrachten, goederen van het Gouvernement*; bl. 211, 7: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de rechtsverplichting van den pachter van dien markt* (maar twee regels verder zonder *သိ*); *Jav. zam.* bl. 108, 10: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de standvastigheid van hun gedrag*; bl. 43, 11 v. o.: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *het einde van het jaar 1714*; bl. 46, 6: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de opgaaf van de getallen der jaren*; bl. 101, 7 v. o.: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *ten laste van den broeder*; bl. 104, 2 v. o.: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *het verrigten van werkzaamheden*; bl. 113, 3 en 5: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *afslammelingen van geletterden*; *Leesb.* bl. 15, 11 v. o.: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de snee van de pen*; *De Brátá-joedá* enz. bl. 5, 8 v. o.: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de uitslag van de zaak*; bl. 25, 5: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *het sneuvelen van zijn twee jongere broeders*; 1001 N. I, bl. 2, 9 v. o.: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de gezanten van den Vorst*, en op den volgenden regel: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de komst van de gezanten*; bl. 37, 4: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *vóór de deur van zijn huis*; II, bl. 519, 8: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *het slechte of goede van de reis*; bl. 614, 6: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de oorzaak van de bedroefdheid*; *J. brief.* bl. 170, 4: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de vergenoegdheid van mijn hart*; bl. 173, 4 v. o.: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *het bevel van Zijn Excellentie den Heer Gouverneur-Generaal*; bl. 180, 9 en 11: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de wil, of het verlangen, van Zijn Excellentie den Heer Resident*; bl. 380, 11: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de zaken van de beide vorstendommen.* — Wanneer aan een door het bezittelijk voornaamwoord bepaald naamwoord twee door een voegwoord verbondene benamingen van voorwerp als attributen worden toegevoegd, dan gebruikt men het voorzetsel *သိ* ook wel na het voegwoord *ဝှံ* de tweede benaming van voorwerp, om deze des te duidelijker als attribuut van hetzelfde voorafgaande naamwoord te beteekenen; b. v. *De Brátá-joedá* enz. bl. 13, 9: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de inhoud van de drie werelden en van den Hemel*; *Jav. wett.* bl. 196, 6 v. o.: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de goederen van den persoon, bij wien dat goed zich bevindt, of van iemand anders*; *Jav. brief.* bl. 330, 8: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *het heil van mijn kleinzoon, en van allen*; 1001 N. I, bl. 90, 6: *ပေတုဗျဉ်းပေတုဗျဉ်း* *de aard van alle soorten van planten en van*

353. Van het aanhechtsel դան of անպարզ verschilt dit aanhechtsel ևի in beteekenis alleen in zoo ver, dat het օf, volgens den oorspronkelijken zin van het voorzetsel ևի, een plaatselijke betrekking beteekent, օf, waar dit het geval niet is, een meer sniever logischen zin heeft, en niet gebezigd wordt, wanneer men een reële betrekking van twee bepaalde bijzondere voorwerpen wil uitdrukken. En dit geldt dan evenzeer van het gebruik van het voorzetsel ևի achter het aanhechtsel դան of անպարզ. Aan vaste wetten en bepaalde grammatische regels is evenwel het spraakgebruik niet gebonden. Alleen het volgende kan omtrent het meest gewone gebruik worden opgemerkt.

354. Natuurlijk wordt het aanhechtsel ևի veelal dáár gebruikt, waar men een plaatselijke betrekking tot eenig voorwerp, al is dit dan ook een bepaald bijzonder voorwerp, beteekenen wil. Gelijk men b. v. somtijds zegt, zooals in één van de § 351 aangehaalde voorbeelden, անդնւդարանոսանայր տեառնոսանոսանայր ten noorden van de Gladag; zoo gewoonlijk met inéénsmelting van het aanhechtsel դան en het voorzetsel ևի, zooals Jav. zam. bl. 141, 4 v. o.: անդնւդարանոսանայր տեառնոսանայր ten noorden van den weg; en éven zoo bl. 206, 13: անդնւդարանոսանայր տեառնոսանայր onder gindschen wilden katoenboom; en 1001 N. I, bl. 18, 7 en 10: անպարզ անդնւդարանոսանայր onder het geboonte. Maar men zegt toch ook, alleen met het bezittelijk voornaamwoord, zooals Leesb. bl. 34, 8: անդնւդարանոսանայր տեառնոսանայր ten noorden van de poort, en r. 1 v. o.: անդնւդարանոսանայր տեառնոսանայր ten noorden van de Pagelárran; terwijl men toch weér bl. 36, 11 v. o., անդնւդարանոսանայր gebruikt vindt. Zoo zegt men ook in plaats van անպարզ անդնւդարանոսանայր Ng., անպարզ անդնւդարանոսանայր Kr., buiten de stad (b. v. 1001 N. I, bl. 15, 6 v. o.), meestal korter անպարզ անդնւդարանոսանայր en անպարզ անդնւդարանոսանայր (b. v. De Brátá-joedd enz. bl. 3, 8 v. o., en bl. 15, 11 v. o.); doch ook wel zonder het voorzetsel անպարզ անդնւդարանոսանայր en անպարզ անդնւդարանոսանայր b. v. Rádjá Pir. bl. 4, 5 v. o. Even zoo անպարզ անդնւդարանոսանայր in een brief, Jav. wett. bl. 4, 8, en անպարզ անդնւդարանոսանայր in (of binnen) drie maanden, bl. 5, 11. — Een plaatselijken zin heeft het ook in uitdrukkingen zooals անպարզ անդնւդարանոսանայր անպարզ անդնւդարանոսանայր, in plaats van անպարզ անդնւդարանոսանայր անպարզ անդնւդարանոսանայր, de toeverlaat in moeijelijkheid (De Brátá-joedd enz. bl. 12, 8 v. o.), en het spreekwoordelijke անպարզ անդնւդարանոսանայր անպարզ անդնւդարանոսանայր անպարզ անդնւդարանոսանայր, in plaats van անպարզ անդնւդարանոսանայր անպարզ անդնւդարանոսանայր անպարզ անդնւդարանոսանայր, het (of zijn, of haar, of hun) zitsteken boven het even hooge, en doordringen door het digte (Leesb. bl. 159, 6 v. o.).

355. Behalven tot het beteekenen van zulk een plaatselijke betrekking, wordt het aanhechtsel ևի gewoonlijk ook gebruikt, wanneer met de volgende, tot bepaling bijgevoegde benaming van voorwerp niet een bepaald bijzonder voorwerp (of een aantal van zulke voorwerpen) bedoeld, maar in het algemeen gesproken wordt; ook dáár, waar wij het bepalend lidwoord gebruiken, en b. v. zeggen, dat het oog van den meester het paard vet maakt, of dat de boomen aan de wegen en in de bosschen, en de daken van de huizen, veel schade geleden heb-

ben door den storm; en dus ook, waar in het Javaansch tot bepaalde aanwijzing van een soort van voorwerpen het aanwijzend voornaamwoord gebezigd wordt (§ 323). Men kan wel zeggen, zooals *Rādja Pir.* bl. 8, 10 en 12, *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *het (of een) kind van een Muzelman*: maar meer gewoon is het te zeggen, zooals in één van de § 351 aangehaalde voorbeelden, *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *afstammelingen van geletterden*, of zooals *Leesb.* bl. 159, 8 v. o., *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de (of een) zoon van een geletterde*. Zoo dan ook *Jav. zam.* bl. 96, 6 v. o.: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *Voor het verlies van goed kan men schadeloosstelling geven*; met het aanhechtsel *မၢၢ်*, omdat hier van goed in het algemeen gesproken wordt: maar onmiddellijk volgt daarop: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *daarentegen, wie kan het verlies van mijn leven vergoeden?* alleen met het bezittelijk voornaamwoord, omdat *mijn leven* een bepaald bijzonder voorwerp is. Andere voorbeelden zijn: *Leesb.* bl. 2, 3: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *het bedrijf der handelaars* (in het algemeen), of *het koopmans bedrijf, de handel*; en even zoo bl. 12, 6 v. o.: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de winst van de handelaars in zout*; bl. 30, 12: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *kool van ivoor*, d. i. *ivoorzwart*; bl. 18, 4 v. o.: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *koppen van groene kikvorschen*, *Jav. zam.* bl. 16, 3 en 4: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de vader van den jonge*, en *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de vader van het meisje* (in 't algemeen): maar twee regels verder in denzelfden zin *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* bl. 17, 10 v. o.: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *het huis van de schoonouders*: maar r. 2 v. o. met *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* bl. 23, 6: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de wil van den Vorst* (in 't algemeen); bl. 37, 12 v. o.: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *naar het zeggen der menschen (naar men zegt)*; bl. 39, 6 v. o.: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de regering der Vorsten van Java* (in 't algemeen); bl. 101, 1: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *het ambt van den vader* (in 't algemeen); bl. 103, 9: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de wetten van het rijk of de rijks wetten*; bl. 140, 9 v. o.: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *het spreekwoord der menschen* (het algemeene spreekwoord); bl. 274, 7: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de hoogte of laagte van het rivierwater*; bl. 275, 1: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de juking van die karbouwebladen* (in 't algemeen).

356. Maar op dezelfde wijze wordt het aanhechtsel *မၢၢ်* ook gebruikt, wanneer men met de volgende benaming van voorwerp wel een bepaald bijzonder voorwerp, of bepaalde bijzondere voorwerpen, bedoelt, maar de benaming in het Javaansch onbepaald gelaten en het voorwerp eenvoudig bij den naam genoemd wordt (§ 349, bl. 362); b. v. *Leesb.* bl. 47, 6 v. o.: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de tãpã-plaats van de slang* (een bepaalde slang, waarvan daar gesproken wordt); 50, 9 v. o.: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *het hart van de ouders van bruid en bruidegom*; bl. 106, 11: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de bedoeling van het antwoord*; *Jav. zam.* bl. 5, 1: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *het aantal der roovers was 50 man*; en 6 v. o.: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်* *de consorten der roovers*; bl. 26, 11: *မၢၢ်ပၢၢ်မၢၢ်မၢၢ်*

an *an* de geschiedenis van het land Java; bl. 27, 10 v. o.: *an* *an* de aanwijzing van den Boedaleeraar; en op den volgenden regel: *an* *an* het zeggen van den Boedaleeraar; bl. 29, 7, en 5 v. o.: *an* *an* het rijk van den (dat is hier zijn) vader; bl. 30, 8: *an* *an* de aanleidende oorzaak van de verwoesting (twee regels vroeger *an* *an* de verwoesting van het rijk van Dëmaq, genoemd); bl. 42, 2 v. o.: *an* *an* de rust van het (hier bepaald zijn) rijk; bl. 89, 1: *an* *an* de wil (of begeerte) van het hart (het hart van den spreker zelf); *De Brâdâ-joedâ* enz. bl. 2, 2: *an* *an* het licht van de zon; bl. 3, 12: *an* *an* de helft van het rijk; r. 9 v. o.: *an* *an* de snelheid van den wagen; bl. 5, 4 v. o.: *an* *an* de buitenpoort van het hof; bl. 7, 3 v. o.: *an* *an* de voorstelling van het (d. i. van haar) hart; en r. 2 v. o.: *an* *an* de bekommering van het (haar) hart; bl. 8, 1: *an* *an* het gelukkig elagen van de commissie; en *an* *an* de grootte van de (haar) droefheid; r. 10 v. o.: *an* *an* het lichaam (de persoon) der *Pandâwâ's*; r. 7 v. o.: *an* *an* Na den astloop der vergadering ging het geheele aantal der *Korâwâ's* (d. i. gingen al de *Korâwâ's*) naar huis; bl. 9, 3 v. o.: *an* *an* de sieraden van het *Serail*; r. 1 v. o.: *an* *an* de glans van de maan; 1001 N. I, bl. 19, 8 v. o.: *an* *an* *Het spreken van den Djin was*; d. i. *De Djin sprak*; II, bl. 425, 12: *an* *an* de weigering van den (d. i. hun) zoon; bl. 429, 1 v. o.: *an* *an* al de redenen van de (d. i. zijn) moeder.

357. Hierbij bepaalt zich evenwel het spraakgebruik van dit aanhechtsel *an* niet. Het wordt ook wel gebezigd, wanneer het volgend naamwoord niet alleen een bepaald bijzonder voorwerp, of bepaalde bijzondere voorwerpen, beteekent, maar zelfs door een aanwijzend of bezittelijk voornaamwoord bepaald wordt; b. v. *Leesb.* bl. 47, 8 v. o.: *an* *an* het lichaam van die slang; bl. 59, 7 v. o.: *an* *an* de bedoeling (of zin) van dat spreekwoordelijk gezegde; bl. 109, 9: *an* *an* het gevoelen van mijn hart; en even zoo *Jav. zam.* bl. 25, 2: *an* *an* en bl. 46, 11 v. o.: *an* *an* als ook bl. 154, 2: *an* *an* het goedvinden van Uw hart; *Leesb.* bl. 10, 4 v. o.: *an* *an* het vaststaan (of bewezen zijn) van zijn schuld; en bl. 11, 1: *an* *an* het bewijs van zijn schuld; *Jav. zam.* bl. 46, 5 v. o.: *an* *an* het rechte of verkeerde van de uitdrukkingen; bl. 90, 11 v. o.: *an* *an* de lust of de drift van hun hart; bl. 106, 4 v. o.: *an* *an* de oorzaak van zijn dood; 1001 N. I, bl. 8, 4 v. o.: *an* *an* al de handelingen van die Vorstin.

358. Menigvuldig zelfs wordt het aanhechtsel *an* zoo gebruikt, wanneer in

an somtijds wel voor een bepaald zelfstandig naamwoord gebezigd wordt. Doch *logisch*, naar den zin der gedachte, is de uitdrukking door middel van het voorzetsel an , en dus ook van het aanhechtsel an , dat door inéénsmelting van het aanhechtsel ηan met dat voorzetsel ontstaan is, wel degelijk bepaald en beperkt. Wanneer men twee bepaalde en bijzondere voorwerpen zich voorstelt, *het één* in zulk een betrekking tot *het andere*, als door het bezittelijk voornaamwoord beteekend wordt; dan wordt deze *werkelijke* betrekking ook alleen door het bezittelijk voornaamwoord uitgedrukt, en niet figuurlijk door het plaatselijk aanwijzend voorzetsel an of, wat hetzelfde is, door het aanhechtsel an , als een louter *logische* aangeduid. Om te zeggen *het kind van mijn buurman, de vader van mijn bediende, de schoonzoon van uw broeder, de vrouw van Sidin, de paarden van den heer Resident, de staf van dien priester, het land of het leenbesit van dien ambtenaar, of iets dergelijks*, zal men alleen het bezittelijk voornaamwoord gebruiken. En dit kan men ook doen, om voorstellingen of begrippen uit te drukken, als *het licht van de maan, de wil van God, en goederen van het Gouvernement*: maar men zal achter het bezittelijk voornaamwoord het voorzetsel an of het aanhechtsel an gebruiken, *vooreerst*, wanneer de zin der gedachte zoodanig is, dat men met het attriboot alleen een aard of hoedanigheid van het eerst genoemde voorwerp beteekenen wil, in welk geval wij liever *het maanlicht, Gods wil en Gouvernements goederen; en ten anderen*, wat alleen op de twee eerst genoemde begrippen, *het licht van de maan en de wil van God*, toepasselijk is, wanneer men alleen met het tweede naamwoord (*de maan en God*) een *reëel* voorwerp zich voorstelt, en het eerste (*het licht en de wil*) alleen *logisch* als *voorwerp* benoemt, maar zich voorstelt als *adjunct of accident a an* (an) dat reële voorwerp. Zoo b. v., als in *De Brúá-jood* enz. bl. 2, 2, de *voortreffelijkheid* van Vorst Djájá-bájá vergeleken wordt bij *het licht van de zon* (an) in het drooge jaargetijde; dan dient het attriboot (*van de zon*) alleen om den aard of de hoedanigheid te beteekenen van het *licht*, waarmee de dichter de *voortreffelijkheid*, de schitterende hoedanigheden, van den Vorst vergelijkt. Vervolgens wordt daar gezegd, dat de andere Vorsten, die tegelijk met Vorst Djájá-bájá leefden, te vergelijken waren met de maan, maar dat Vorst Djájá-bájá als het ware de zon was, wier stralen *het licht van de maan* (an) deden verbleeken. Hier worden alleen *de zon en de maan* als *reële* voorwerpen voorgesteld, en de zin is, dat *de zon met haar schitterende stralen de maan met haar zwakker licht* deden verbleeken.

360. Eindelijk is omtrent de bezittelijke voornaamwoorden nog op te merken:

1°. dat zij, als zij verbonden moeten worden met een zelfstandig naamwoord, dat door een ander naamwoord als attriboot bepaald wordt, dan onmiddellijk met dat zelfstandig naamwoord als het hoofdwoord worden verbonden. Zoo zegt men van an *mannelijk kind* of *kind van het mannelijk geslacht*,

d. w. z. *zoon*, b. v. *amogjēn sōj*, *je zoon*, en *amogjēn sōj sijn* (*haar* of *hun*) *zoon*. Zoo ook *amogjēn sōj* Ng., *amogjēn sōj sōj* Kr., *uw opbrengst pacht*; en *sōj sōj sōj sōj* *brief van investituur* (of *acte van aanstelling*) *van mij*. En, wanneer zoo het hoofdwoord volgens § 350 eerst door het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon bepaald wordt, om alleen maar de betrekking tot *eenig* voorwerp aan te duiden, maar dit onbestemde voorwerp dan daar achter door een benaming van een *voorwerp* nader bepaald moet worden; dan heeft dit eerst plaats na de bepaling van het hoofdwoord. Zoo zegt men dus *amogjēn sōj sōj sōj*, *de zoon van Djāā*; *sōj sōj sōj sōj*, *de opbrengst pacht van je vader*, d. i. *de door je vader opgebracht wordende*, of *opgebrachte* of *op te brengene*, *plicht*; *sōj sōj sōj sōj* *de brief van investituur van den Prins Blater*.

2°. Wanneer in een complexen zin twee of meer naamwoorden met of zonder voegwoord met elkander verbonden, en beide of alle door hetzelfde bezittelijke voornaamwoord bepaald worden; dan wordt dit voornaamwoord gewoonlijk alleen met het laatste verbonden; zoodat men b. v. zegt: *sōj sōj sōj sōj*, *zijn naam en ouderdom*, en *amogjēn sōj sōj*, *mijn kinderen en vrouw*. — Zoo ook waar het aanhechtsel *en* gebruikt wordt; b. v. *De Brātā-joedā* enz. bl. 17, 2: *en en sōj sōj sōj sōj*, *het begin en het einde van de beraadslaging*.

3°. Om met een bezittelijk voornaamwoord een *voorwerp* te benoemen, zooals dat in het Hollandsch geschiedt door het als zelfstandig naamwoord met het bepalend lidwoord te bezigen en b. v. *de mijne*, *het uwe*, *de zijnen*, te zeggen, wordt in het Javaansch, als men van *zaken* spreekt, het voornaamwoord verbonden met het zelfstandig naamwoord *amogjēn* Ng. Md., *amogjēn* Kr., *amogjēn* Kr., *amogjēn* Kr. î., *bezitting*, *eigendom*, *wat door iemand bezeten wordt* of *iemand toebehoort*; zoodat men b. v. zegt: *amogjēn* Ng., *amogjēn* Md., *amogjēn* Kr., voor *het uwe*, en *amogjēn* Ng. Md., *amogjēn* Kr., voor *het zijne*. Zoo zegt men: *amogjēn* *Dat is het mijne*; of *Dat behoort mij toe*. — Maar ook wanneer men een voorwerp met een zelfstandig naamwoord noemt, waarmee men het bezittelijk voornaamwoord zou kunnen verbinden, wordt van die wijze van uitdrukking dikwijls gebruik gemaakt, en dat zelfstandig naamwoord dan als appositief attribueert er aan toegevoegd. Dit doet men namelijk zoo, wanneer men een voorwerp meer uitdrukkelijk als *bezitting*, *eigendom* of *toebehooren* van iemand beteekenen wil; b. v. *Jav. brief*. bl. 43, 5, en 5 v. o. (in een Piāgēm van den Vorst): *amogjēn sōj sōj sōj sōj*, *mijn dorpsland*, of eigenlijk: *het mij toebehorende dorpsland*; zooals r. 9 en 3 v. o. *amogjēn sōj sōj sōj sōj*, *de mij toekomende pacht* beteekent. Even zoo bl. 373, 8 v. o.: *amogjēn sōj sōj sōj sōj*, *vier span buffels van mij*; bl. 374, 8: *amogjēn sōj sōj sōj sōj*, *dat paard van mij, dat mij ont-*

stolen is; en deegelijks *Leesb.* bl. 4, 4 v. o., en bl. 5, 3. — Maar dikwijls wordt ook in Krāmā op die wijze gebruik gemaakt van het Krāmā-ïnggil *ကတိတတၢ*, dat eigenlijk *veraansienlijkt* beteekent, alleen maar om zoo een voorwerp, dat toebehoort aan den persoon, tot wien, of van wien met bijzonderen eerbied, gesproken wordt, in Krāmā-ïnggil te benoemen. Zoo zegt een koetsier tot zijn heer *Leesb.* bl. 20, 11: *ကတိတတၢအရေအယူစွာရှိအစီအစဉ်အား* *အရေအယူ* *Uw* (eig. *De door U veraansienlijkte*) *groene bēndi is nog in orde*; en even zoo *Jav. sam.* bl. 4, 7: *ကတိတတၢအရေအယူစွာအစီအစဉ်ရှိအစီအစဉ်အရေအယူ* *Uw nieuw zadel is nog niet weer thuis*. Zoo ook *Jav. wett.* bl. 70, 5 v. o.: *ကတိတတၢအရေအယူအစီအစဉ်အစီအစဉ်*, 's *Vorsten* (of *Zijn Majesteits*) *boek de Anggèrgédé*. — Wanneer men van *personen* spreekt, dan gebruikt met die wijze van uitdrukking niet, daar het niet te pas komt, een persoon als *bezitting* of *eigendom* van iemand te beteekenen, of het moest een *slaaf* zijn. En, waar wij b. v. *al de zijnen* zeggen, daar zegt men in 't Javaansch *ဂလံၤဂတၢဂတၢ* Ng., *မိမိအိမ်ဗိယၢၢ်အရေအယူ* Kr., *al zijn menschen*. Wel gebruikt men in plaats van het enkele bezittelijk voornaamwoord, even als van *zaken* het Krāmā-ïnggil-woord *ကတိတတၢ*, zoo van een *persoon* een Krāmā-ïnggil-woord, waardoor de *betrekking* van dien persoon tot den persoon, tot wien men spreekt, beteekend wordt, en die persoon dus in Krāmā-ïnggil benoemd wordt. Zoo b. v. *အမိဉ်* *dienaar*, het Krāmā-ïnggil van *ကတိတတၢ* Ng., *ဂတၢကတိ* Kr., *kameraad, bediende*, *Jav. sam.* bl. 107, 11 v. o.: *အမိဉ်အရေအယူစွာအစီအစဉ်အရေအယူ* *Uw dienaar de klerk Sāstrā-nājà*; en even zoo bl. 106, 2 v. o., van een *stalknecht*. Maar op gelijke wijze wordt de *betrekking* van een persoon ook anders wel omschreven; b. v. bl. 103, 1: *အဂတၢအရေအယူအမိဉ်အရေအယူအစီအစဉ်အစီအစဉ်* *Hij was 's Vorsten dienaar Panèwoe Gāndeq*; d. i. *Hij was Panèwoe Gāndeq van den Vorst*, of *in 's Vorsten dienst*.

Dit *ကတိတတၢ* is het transitief accidenteel Passief van *ကတိတ* Kw. *groot, aansienlijk*, in de laatste beteekenis ook nog wel als Krāmā-ïnggil in gebruik. Daar nu *ကတိတ* het Krāmā van *ကတိတ* Ng. *groot, aansienlijk*, niets anders dan de Krāmā-vorm van dat *ကတိတ* is; zoo zegt men in plaats van *ကတိတတၢ* in Krāmā ook wel eens *ကတိတတၢ* b. v. *Jav. wett.* bl. 70, 10 v. o., *Jav. brief.* bl. 190, 12.

361. Andere eigenlijk gezegde *voornaamwoorden*, dan de hiervoren genoemde, zijn er in het Javaansch niet. Voor de meeste van die andere, die de Hollandsche taal meer bezit, worden andere woorden of uitdrukkingen gebruikt. Zoo

1°. voor het *onbepaalde* voornaamwoord *ie mand* het naamwoord *ဂလံၤ* of *အဂတၢ* Ng., *မိမိ* en veelal met reduplicatie (§ 276) *မိမိမိ* Kr., *mensch, persoon*; — voor *iets* *အရေအယူ* Ng., *အရေအယူအရေအယူ* Kr., *ကတိတတၢ* Md., *wat of wat*, waarvoor wij ook *iet of wat*, of ook wel *dít of dat*, of *het een of ander*, zeggen (§ 257, bl. 269). — Zoals in dit laatste, door *herhaling van het woord*, en vooral, zoals in *မိမိမိ*, door *reduplicatie*, wordt in het Javaansch zeer

b. Maar men drukt zijn bevreemding of verbazing over iets, dat men zich niet begrijpen kan, ook uit door het voegwoord *դանոցյ՝ dewijl, daar, of dat*, zoo te gebruiken, dat men een zin, zooals *Ik verwonder mij, Wat is de oorszaak? Hoe komt het toch? Hoe is het toch mogelijk?* of iets dergelijks, niet uitspreekt, maar met dien zin, dien men in zijn gedachten heeft, evenwel een anderen zin door middel van dat voegwoord verbindt en dezen dan op een toon van bewondering of bevreemding uitspreekt. In het Hollandsch gebruikt men zoo ook *dat* en *toch*. Zoo niet alleen na de uitdrukking van zijn verbazing door een uitroep; b. v. 1001 N. I, bl. 17, 1: *ասեալսքէր զանոցսն ինչն անստ զորսն ինչն աս ինչն ինչն* *Mijn God! het is toch schandelijk en verreckelijkelijk, zulk een gedrag!* maar ook zonder zulk een voorafgaanden uitroep; b. v. *Leesb.* bl. 108: 8: *ասեալսքէր զանոցսն ինչն աս ինչն ինչն ինչն* *Sästrå*, (hoe komt het toch) *dat je tot zoo laat toe op 't bureau geweest bent!* En dikwijls gebruikt men dan na dat voegwoord als tusschenwerpsel of uitroep ook nog *անոտ* of *տո*, b. v. *Jav. zam.* bl. 97, 10 v. o.: *դանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն* *Godloos, godloos! dat er, zie! zulk een handelwijze plaats heeft!* *Leesb.* bl. 46, 3: *զանոցսն ինչն զանոցսն զանոցսն զանոցսն* *Zie, het is toch heel verbaazend, die hoogte van water en die sterke stroom!*

c. Zijn verwondering over een *hoedanigheid* of *hoeveelheid* drukt men uit door het woord *աննեալսքէր*, in de spreektaal dikwijls bij verkorting *նեալսքէր*, dat eigenlijk *ernstig, in ernst* of *waarachtig*, maar achter een benaming van hoedanigheid of hoeveelheid en op een toon van verwondering uitgesproken hetzelfde beteekent, wat wij gewoonlijk uitdrukken door het vraagwoord *wat*; b. v. *Leesb.* bl. 20, 3: *ոմնեալսքէր զանոցսն զանոցսն* *Wat is alles gaans kapot!* bl. 26, 6 v. o.: *տաննեալսքէր զանոցսն զանոցսն զանոցսն* *Wat zijn de messen ook erg stomp!* bl. 6, 9: *նեալսքէր զանոցսն զանոցսն զանոցսն* *Wat eet je weinig!* — Zoo ook dikwijls tegelijk met *անոտ* of met *զանոցսն*, b. v. bl. 16, 8: *անոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն* *Zie, wat is dat paard van je tegenswoordig mager!* bl. 26, 8 v. o.: *զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն* wat men vertalen kan: *Wat is deze lepel wil! Hoe komt dat zoo!* bl. 121, 3: *զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն* *Hoe komt het, dat je, zie, in zoo lang niet eens hierheen bent komen wandelen!* *Jav. zam.* bl. 175, 3: *զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն զանոցսն* *Zie, wat is deze koffij, die je gezet hebt, dun!* — Zeer zelden wordt *աննեալսքէր* zoo vóór de benaming van hoedanigheid of hoeveelheid geplaatst, zooals b. v. bl. 122, 9: *զանոցսն զանոցսն զանոցսն* *Zie, wat ben je gehaast!*

d. Een uitroep van verwondering over een *hoegrootheid* of *hoogen graad* is ook *անեալսքէր* of *աննեալսքէր*, b. v. *Anecd.* bl. 6, 1: *անեալսքէր զանոցսն զանոցսն* *Hoe groot is de goedheid van vader!* of *Hoe goed is vader!* Zoo ook r. 8; en *Leesb.* bl. 107, 6 v. o.: *աննեալսքէր զանոցսն զանոցսն զանոցսն* *Hoe groot zou de lof zijn van*

Even zoo achter *en ja! nu goed!* (§ 368) b. v. *Leesb.* bl. 127, 3 v. o.; en achter *en bepaald! zeker!* als men daarmee iets aan iemand wil *toegeven*, zooals *Jav. zam.* bl. 225, 5. Zoo ook achter *en* wat men niet anders vertalen kan, dan door *Ik weet het niet*; maar dat in het Javaansch een *nitroep* of *toeroep* is, die dien zin heeft, en waarachter de toeroep *en* dan beteekent, dat men iemand *toegeeft* iets niet te weten in het één of ander mogelijk geval. Zoo *Leesb.* bl. 109, 2. Een concessiven zin heeft het ook, als men zegt, zooals *Radjâ Pir.* bl. 87, 8: *welke ook de aard er van zij, of van welken aard ook.*

Uit het gebruik van dit redewoordje *en* is waarschijnlijk ook te verklaren de spreekwijze *en* die zooveel beteekent als: *Zorg (of Maak), dat het zonder mankeren geschiedt!* In den eersten opslag schijnt het een samenstelling te zijn van het *relatieve en* en de twee *negative* redewoorden *en*, dat positisch, en *en* dat het gewone in Ngoko is. De Javaan zelf vat het zoo op: want in *Kramâ* zegt hij daarvoor: *en* Maar die twee ontkenningen schijnen toch met het *relatieve* redewoord dien zin niet te kunnen hebben. Veel eenvoudiger is het te stellen, dat de spreekwijze zamengesteld is uit *en*, *en* en *en* dat niet alleen in poëzie, maar ook nog in de hoftaal en in bevelschriften, gebruikt wordt (§ 362). Men bedenke slechts, dat de uitspraak van de *a* als *â* niet de oorspronkelijke is, en dat men dus dat *a dj a - t a - n o r â*, nadat het reeds lang een spreekwijze geworden was, waarbij men alleen aan den zin van het geheel, en niet meer aan dien der afzonderlijke woorden, dacht, zeer wel verkeerd *â dj â - t a n - o r â* uitgesproken kan hebben, daar de *n* van *n o r â* zich in de uitspraak met de *a* van *ta* van zelf verbond, zoodat *ta-nora* als *tannora* luidde.

2°. Menigvuldig ook wordt het gebruikt, even als *en* in het Maleisch, om met levendigheid of aandrang het *verlangen* te kennen te geven, dat door een *vraag* wordt uitgedrukt (*Over de deelen der rede*, bl. 9 en 30), en kan dan dikwijls door ons *toch*, of door *Zeg eens!* of *Zeg mij toch!* maar somtijds beter op een andere wijze, in een vertaling teruggegeven worden; b. v. *Prég.* bl. 42, 2: *Zeg mij toch! wie is dat meisje daar achter je?* Maar gewoonlijk wordt het dan achter het vraagwoord uitgesproken; b. v. *Leesb.* bl. 14, 4, bl. 139, 7: *Hoe is het toch?* of *Zeg eens, hoe is het?* bl. 112, 6 v. o.: *waarover toch?* en *Jav. zam.* bl. 117, 4 v. o.: *hetgeen men, daar hier de vraag behalven een verlangen om te weten tevens een onzekerheid uitdrukt, op deze wijze vertalen moet: Hoeveel zou de belasting zijn?* — Zoo ook dikwijls achter *en* *Ng.*, *en* *Kr.*, *en* *Md.*, wanneer dit niets dan een redewoord tot aanduiding van de vragende wijze van spreken is (§ 328), en dan veelal door *Zeg eens!* vertaald kan worden; b. v. *De Brâtâ-joedâ* enz. bl. 14, 6 v. o.: *Zeg eens, ben je gestlaagd?* en even zoo *Leesb.*

eenige oogenblikken over beraadslaagd hadden. Andere voorbeelden kan men vinden 1001 N. I, bl. 22, 11 v. o., bl. 282, 10, bl. 381, 1, *Leesb.* bl. 81, 4 v. o., bl. 103, 7. Zoo ook niet zelden in het meervoud van den Propositief; b. v. 1001 N. II, bl. 5, 6: *අළු මිනිසුන් සිටියහොත් එහි ගොඩනැගිලි ගොඩනැගිය යුතුය.* *Laten wij met dit lijk op het dak gaan.* Een aantal andere voorbeelden vindt men § 302.

372. Behalven de tot hiertoe behandelde redewoorden, zal het alleen nog maar noodig zijn te spreken over eenige weinige *voorzetsels* en *voegwoorden*, die in de Javaansche taal tot het beteekenen van *logische* betrekkingen in gebruik zijn. — In vergelijking van de Indo-germaansche talen is in het Javaansch het aantal van zulke woorden, die men *voorzetsels* gewoon is te noemen, niet groot, daar die *logische* betrekkingen veelal op andere wijzen beteekend worden, zooals door de vormen van het transitive en het causative werkwoord, en door zulke woorden, die werkelijk niet anders dan *begripwoorden* zijn.

373. Het eerste van de hier bedoelde voorzetsels is *එහි*, een demonstratief of aanwijzend redewoord van *plaats*, om namelijk in een bepaling een plaatselijke betrekking aan te duiden van iets, hetzij van een voorwerp of van een adjunct of accident, tot iets anders, dat men als *de plaats daarvan* zich voorstelt; en dus niet alleen een zijn of plaats hebben *aan* of *op* een plaats, dat in het Hollandsch, behalven door de voorzetsels *aan* of *op*, ook dikwijls door *in* of *te* beteekend wordt; maar ook, zooals § 350 reeds opgemerkt is, zulk een betrekking van een persoon of zaak tot een plaats, als wij in het Hollandsch door het voorzetsel *van* te kennen geven, zoodat b. v. *අළු මිනිසුන් සිටියහොත්* *iemand van het dorp Padjénan* beteekent, en niet alleen gezegd wordt van iemand, die te Padjénan woont, maar ook van iemand, die van Padjénan afkomstig is. Zoo ook *පිටිකඩ කළුපත්* *gebatikde kleedjes van (uit) de Priestervijk (Jav. zam. bl. 151, 10)*, en *කුරුමුහුණත* *een paard afkomstig van Timor (een Timoreesch paard, ald. bl. 141, 4)*. — De *namen van plaatsen* worden aan een zelfstandig naamwoord, dat een *soort van plaats* beteekent, ook gewoonlijk door middel van dit voorzetsel toegevoegd; b. v. *ගින්නාගොඩ* *de hoofdplaats Samarang*, en *අළු මිනිසුන් සිටියහොත්* *het dorp Padjénan*: doch men laat het voorzetsel weg, wanneer men dat reeds vóór het voorafgaande zelfstandig naamwoord gebruikt heeft. Zoo zegt men wel *අළු මිනිසුන් සිටියහොත්* *naar het dorp Padjénan* (*Leesb.* bl. 6, 8): maar, indien men, zooals dikwijls, achter het voorzetsel *සිටියහොත්* *naar*, nog dat aanwijzend voorzetsel van plaats gebruikt, dan zegt men *අළු මිනිසුන් සිටියහොත්* (ald. bl. 3, 2 v. o., bl. 4, 9, en 9 v. o., bl. 5, 10). — Ook noemt men zulke *namen van plaatsen* wel enkel met dat voorzetsel er vóór, zonder de *soort van plaats* met een voorafgaand zelfstandig naamwoord te noemen, om hetgeen zoo genoemd wordt, in het algemeen en onbepaald als een *plaats* (hetzij dan

een dorp, of een hoofdplaats, of iets anders), of liever dat, wat dáár, waar het zoo heet, is en die plaats uitmaakt, te beteekenen of aan te duiden. Zoo b. v. *Jav. sam.* bl. 124, 4: *မိမိလေဝ်မိကျိတိကျေယျိမိကျိတိမိကျေယျိမိကျေယျိ* *Das Samarang in vergelijking met Sâlâ, wat van beide is grooter?* en r. 6: *မိမိကျိတိကျေယျိမိကျေယျိ* *naar mijn gissing is Samarang (of is het te Samarang, d. i. de plaats Samarang) grooter; Jav. brief.* bl. 295, 7 v. o.: *မိမိကျိတိကျေယျိမိကျေယျိမိကျေယျိ* *Kêdoeng-pring (of De plaats Kêdoeng-pring) hebben wij daarop in brand gestoken.* — Hetzelfde voorzetsel *အ* wordt ook gebruikt om een plaats aan te duiden, waarvan of waar van af een beweging of rigting uitgaat, zooals zoo dikwijls achter *မိမိ* van af, van af gaan of komen; b. v. *မိမိကျိတိကျေယျိ* van de hoofdplaats af, en *မိမိကျိတိကျေယျိ* van het woorden komen. En even zoo wordt het ook dáár gebruikt, waar het hoofdwoord een beweging of rigting naar een plaats beteekent en wij dus het voorzetsel naar gebruiken; b. v. *မိမိကျိတိကျေယျိ* *sich direct (regtstreeks of het eerst) naar het Kantoor begeven.* — En bij *မိမိ* Ng., *ကျေယျိ* Kr., *ကျေယျိ* Md., ergens zijn, aanwezig zijn, vóór een naamwoord of voornaamwoord, dat een persoon beteekent, heeft het een figuurlijken zin, zoodat b. v. *မိမိကျိတိကျေယျိ* vertaald kan worden door *in* of *aan* mij zitten, of wel door *bij* mij zijn, staan of liggen, in den zin van *bij* mij aan huis, bij mij op stal of onder mijn bekeer zijn. — Ook wordt het figuurlijk gebruikt van den tijd, die als een uitgestrektheid of ruimte wordt voorgesteld, en zegt men b. v. *မိမိကျိတိကျေယျိ* op diesen dag, en *မိမိကျိတိကျေယျိ* in de maand Besar. — Dikwijls evenwel wordt in tijdsbepalingen van dit voorzetsel geen gebruik gemaakt; maar ook in plaatsbepalingen niet, zooals b. v. *Râdjâ Pir.* bl. 3, 11: *မိမိကျိတိကျေယျိမိကျေယျိမိကျေယျိ* die begraven zou worden op de begraafplaats. Dit heeft vooral plaats: vooreerst, waar het zijn, aanwezig of zich bevinden op of aan een plaats door *မိမိ* Ng., *ကျေယျိ* Kr., *ကျေယျိ* Md., wordt uitgedrukt; zoodat men b. v. voor op een stoel, of op stoelen, zitten of plaats nemen nu eens zegt *မိမိကျိတိကျေယျိ* dan eens *မိမိကျိတိကျေယျိ* en dan eens *မိမိကျိတိကျေယျိ* (zooals b. v. *Râdjâ Pir.* bl. 109, 2, terwijl men daar op den vorigen regel geschreven vindt: *မိမိကျိတိကျေယျိ* plaats nemen op stoelen onder de Pândâpâ; waar *မိမိ* een plaatsbepaling zonder voorzetsel is, even als bl. 382 v. o.); — en ten anderen in een plaatsbepaling tot attribut van een benaming van voorwerp, zoodat men b. v. zelfs *မိမိကျိတိကျေယျိ* voor *Wirâ-joedâ van Dêkâk* (*Jav. brief.* bl. 357, 9), en *ကျိတိကျေယျိ* voor de *Kjâi* van (het dorp) *Mâdjâ*, gewoon is te zeggen.

374. Maar een ander menigvuldig figuurlijk gebruik van dit voorzetsel in de taal is dit, dat de eigenlijke plaatselijke zin ook overdragtelijk toegepast wordt op een betrekking van iets tot of op een voorwerp, en het dus, even als vóór bepalingen van plaats, zoo ook vóór bepalingen van voorwerp gebezigd wordt. Zoo hebben wij reeds in § 350 vlgg. gezien, hoe het in een attribut

dit in het Hollandsch geschiedt door middel van de voorzetsels *van*, *door* of *met*; b. v. 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *bestuurd worden door een Demang*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *gevraagd worden door het Bestuur*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *door iemand nageseten worden*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *gebruikt (of gedragen) worden door (of van) de grooten*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *gebruikt (of gedragen) worden door een vrouw*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *mitgelachen worden van (of door) de men- scken*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *door zijn bediende geweekt worden*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *gestoken worden door een bij*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *door buffels ge- trokken*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *metgevoerd door een doarwind*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *getroffen door, of met, een pijl*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *begroeid met ge- boomte*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *geelagen met den sweep*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *begoten worden met water*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *ingelegd met robijnen*. — Maar in zulk een *objectief* gezegde *beteekent* het voorzetsel toch ook niet de betrekking tot een voorwerp *als oorzaak of middel*: even goed wordt het ook bij een passief zegwoord gebruikt om te wijzen op een voorwerp *als object*; namelijk op een *tweede* object nevens het eerste, dat in de objective wijze van spreken het onderwerp van het gezegde is; b. v. 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *aan te bieden aan den Heer Resident*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *voorgesteld worden aan het Bestuur*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *is een belooiming opgehangen*; d. w. z. *zij hebt een belooiming te wachten*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *ik houd het voor u in gereedheid*. — Ook wordt het gebruikt na een met nadruk voorop gezet en eerst met onbepaald onderwerp uitgesproken zegwoord, om dat onderwerp te bepalen door op een bepaald voorwerp te wijzen. Zoo zegt men b. v. 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *Het staat vast met betrekking tot (of wat betreft) zijn misdadigheid*; d. w. z. *Zijn misdadigheid staat vast*; 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *het is hevig met zijn toorn*. En zoo leest men 1001 N. I, bl. 10, 3: *De Vorst sloeg er geen acht op, 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 dat het veranderd was met de gedraging (of het humeur) van zijn broeder*; bl. 22, 1 v. o.: 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *Weldra was het algemeen verbreid, het gerucht, dat enz*; bl. 23, 4: 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *het was zichtbaar wat zijn gunst betreft*; bl. 26, 10: 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *opdat het uitgevoerd worde, dat voornemen*; bl. 284, 2: 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *was het duidelijk met mijn zien*; d. i. *zag ik duidelijk*; Rådjà Pir. bl. 13, 14: 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *als het duidelijk is met haar zwanger zijn*; Jav. wett. bl. 167, 1: 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *het moet geen voortgang hebben met zijn afzetting*; d. i. *zijn afzetting moet geen voortgang hebben*; Leeab. bl. 69, 2 v. o.: 𑀅𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 𑀲𑀓𑀲𑀓𑀲𑀓 *als hij geheel uitgespreid werd, zou het geheel overdekt worden, het eiland Java*; d. i. *zou het eiland Java geheel overdekt worden*. — Als men op deze wijze zich uitdrukt, dan, gevoelt men, krijgt het zegwoord eenigen meerderen *nadruk*, dan wau-

éénmaal (r. 5 v. o.) geheel zonder voorzetsel, met het complement van óbject verbonden; en, terwijl men bl. 110, 1 v. o., မျှော်လင့်စိတ်မရှိဘဲ (de *bedooling*, of *den zin*, *er van verstaan*) geschreven vindt, leest men daar negen regels vroeger zonder voorzetsel မျှော်လင့်စိတ်မရှိဘဲ — En de rede of oorzaak, waarom men dit voor de verbinding met het complement, naar het schijnt, geheel onnoodige voorzetsel, dan toch zoo dikwijls gebruikt, kan ook geen andere zijn, dan die, waarom niet minder dikwijls het voorzetsel *အိ* gebruikt wordt, en waarover boven bl. 390 gesproken is. De hierboven bijgebrachte voorbeelden, kunnen, wanneer zij in hun samenhang vergeleken worden, tot opheldering en bevestiging dienen. Voor de uitdrukking van den zin der gedachten heeft dit voorzetsel dus dezelfde beteekenis als *အိ*, maar bepaalt daarenboven door zijn *reële* beteekenis ook nog eenigzins den bijzonderen aard van het complement van voorwerp, waarvóór het gebruikt wordt, daar het niet, zooals *အိ*, vóór *allerlei* zulke complementen gebezigd kan worden.

380. Dien *reële* zin, dien dit voorzetsel, dat eigenlijk een beweging of rigting *naar* of *tot* iets beteekent, ook in zijn figuurlijken zin, vóór een complement van óbject toch altijd behoudt, kan het in den eersten opslag schijnen niet meer te hebben, wanneer het, even als *အိ*, en in afwisseling hiermeê, gebruikt wordt vóór het laatste van twee met een zegwoord verbundene complementen van óbject, zooals b. v. *Leesb.* bl. 131, 9: *အိ* စဉ်းစားကံကုန်ကံမိမိ *အိ* ကံကုန်ကံမိမိ *je Dëman*g te doen worden, of *je tot Dëman*g aan te stellen. Doch ook hier is de constructie in het Javaansch niet te beoordeelen naar de Hollandische in de vertaling. In het Javaansch luiden de woorden meer eigenlijk aldus: *het Dëman*g worden (*ကံမိမိ*) *bewerken met betrekking tot jou*. Zie hier eenige andere voorbeelden: *Anecd.* bl. 5, 10: *မိမိ* ကံကုန်ကံမိမိ *Uw Hoogheid is het, die mij groot gemaakt heeft*; 1001 *N. I.*, bl. 90, 6 v. o.: *အိ* ကံကုန်ကံမိမိ *မိမိ* (of *ကံ*) *မိမိ* *u rijk te maken*; *Schm. verk.* bl. 50, 2: *အိ* ကံကုန်ကံမိမိ *အိ* ကံကုန်ကံမိမိ *andere personen tot voorwerpen van willachen te maken*; d. i. *anderen voor den gek te houden*; 1001 *N. I.*, bl. 94, 9: *ကံကုန်ကံမိမိ* (of *ကံ*) *အိ* ကံကုန်ကံမိမိ *den arts Doeban bij sich ter maaltijd te noodigen*; bl. 82, 2 v. o.: *မိမိ* *မိမိ* *မိမိ* *Alle Djins erkennen Salomon als propheet van God*. — Uit deze voorbeelden blijkt, hoe in het Javaansch de wijze van verbinding van een subjectief zegwoord met twee objective complementen, wanneer het ééne door middel van een voorzetsel wordt uitgedrukt, juist de omgekeerde is van die in het Hollandsch. In het Hollandsch wordt van twee óbjecten altijd dat, wat in de objective wijze van uitdrukking het onderwerp zou zijn, *onmiddellijk*, zonder voorzetsel, als *eenvoudig óbject*, met het zegwoord verbonden, en het andere, zoo het niet als een complement van *objective gesteldheid* wordt uitgedrukt (b. v. *iemand rijk maken, iemand erfgenaam*

ᬮᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ *ik werd tot post-koeli genomen door het hoofd der kettinggangers*; geheel op dezelfde wijze met het voorzetsel voor het *subject*, als bl. 44, 7, in de subjective wijze van uitdrukking voor het *object*: ᬮᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ *het hoofd der kettinggangers nam tot post-koeli een Muzelman*. — Andere voorbeelden vindt men overal. En bij één en hetzelfde passieve zegwoord vindt men nu eens dit voorzetsel, dan eens *ᬫᬢᬢᬶ*, gebruikt. Zoo leest men b. v. *Schim. verk.* bl. 11, 10: ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ *niet gezien worden door een enkel mensch*; maar r. 2: ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ *gezien worden door den buurman*. En dikwijls wordt in het geheel geen voorzetsel gebruikt. Zoo leest men *Jav. zam.* bl. 34, 10 v. o.: ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ *hij werd opgevolgd door zijn zoon*; maar vijf regels verder: ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ — Het onderscheid in beteekenis voor de uitdrukking van den zin der gedachten, dat er tusschen deze drie verschillende constructies evenwel bestaat, is ook hier in de *objective* wijze van uitdrukking, waar het complement van voorwerp het *subject* te kennen geeft, hetzelfde als waar het een *objectief* complement is in de *subjective* wijze van uitdrukking. Een *voorzetsel* wordt ook vóór een complement van voorwerp, dat het *subject* te kennen geeft, alleen dan gebruikt, wanneer het voorafgaande woord met eenigen nadruk en wat langzamer wordt uitgesproken. En het voorzetsel *ᬫᬢᬢᬶ* beteekent dan niets anders, dan dat het de *logische* verbinding van het complement van voorwerp met het zegwoord aanduidt. Met het andere voorzetsel, *ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ* of *ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ*, wordt, zooals gebleken is, een *reële, werkelijke, betrekking tot* een voorwerp beteekend. Maar deze reële betrekking is daarom niet dezelfde, als die met het Hollandsche *door* wordt uitgedrukt. Hiermeê wordt in een figuurlijken zin een voorwerp, in de *objective* wijze van uitdrukking het *subject*, als *middel* beteekend: maar dezen zin kan het Javaansche voorzetsel, dat eigenlijk *naar of tot* beteekent, onmogelijk hebben. Het *beteekent* niets meer dan *met betrekking tot*. Als een Javaansche bediende, die een boodschap komt doen, b. v. zegt: ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ ᬫᬢᬢᬶ *hetgeen zooveel beteekent, als het Hollandsche: Ik word gestuurd (of gezonden) door mijn heer (of meester of meesteres)*; dan zegt hij toch eigenlijk niets anders, dan: *Ik word gezonden, met betrekking tot mijn heer*; dat wil zeggen, *Ik word gezonden, en mijn gezonden worden heeft betrekking tot mijn heer*; wat dan zooveel beteekent als: *en mijn zending is een zending van mijn heer*. — Daar nu door het spraakgebruik dit voorzetsel altijd, in onderscheiding van *ᬫᬢᬢᬶ*, een *reële, een werkelijke, betrekking te kennen geeft*; zoo bepaalt zich het gebruik in de *objective* wijze van uitdrukking ook alleen en uitsluitend tot aanduiding van het *subject*. Tot een complement van *oorzaak* of *middel* wordt het nooit gebruikt. Het wordt dus in den zin van *door* of *van* nooit bij het *accidenteel Passief* gebruikt, en ook bij het *objectief* en *subjectief Passief* niet

anders, dan wanneer het subjeet een *persoon* is, of een wezen, dat als een persoon wordt voorgesteld.

Hier moet nog opgemerkt worden, dat de heer Winter tegenwoordig niet alleen in meer deftigen stijl, maar ook in gesprekken, het voorzetsel $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota$ alleen in den eigenlijken zin, waarin het een beweging of rigting *naar een plaats* beteekent, maar in de figuurlijke beteekenissen, en in complementen van object of subjeet, altijd het hoofsch $\epsilon\sigma\tau\iota$ gebruikt. Vroeger, zooals uit de vertaling van de 1001 *Nacht* blijken kan, maakte de heer Winter die onderscheiding ook niet, en volgde het gewone spraakgebruik. Dit spraakgebruik wettigt die onderscheiding ook niet: want in zulke geschriften, waarin $\epsilon\sigma\tau\iota$ gebruikt wordt, zooals in het wetboek de *Nawâla-Pradâtâ*, wordt $\epsilon\sigma\tau\iota$ ook in den eigenlijken zin van *naar* gebezigd.

Dat voorzetsel $\epsilon\sigma\tau\iota$ nu is blijkbaar hetzelfde woord als $\epsilon\sigma\tau\iota$ het werkwoord van het grondwoord $\epsilon\sigma\tau\iota$ *naar* iemand of iets *toe gaan* of *komen*, *nader komen*, ook als toeroep voor *kom! komaan!* in gebruik. De uitgang op den keel-neus-klank $\eta\gamma$ is dezelfde, dien men ook bij de telwoorden (§ 307) en bij het betrekkelijk voornaamwoord (§ 334) aantreft, en die tot verbinding met het volgende complement moet dienen. — In poëzie wordt ook $\epsilon\sigma\tau\iota$ en bij verkorting $\epsilon\lambda$ gebruikt. Dit $\epsilon\sigma\tau\iota$ is dan op dezelfde wijze gevormd van $\epsilon\sigma\tau\iota$, dat in het Maleisch als toeroep voor *kom! komaan!* in gebruik is. — En zoo schijnt dan ook $\epsilon\kappa\iota\eta$ oorspronkelijk hetzelfde woord te zijn als $\epsilon\kappa\iota$ of $\epsilon\kappa\iota\eta\gamma$, dat als toeroep gebruikt wordt, wanneer men iemand iets geeft of overreikt en wij *ziedaar!* zeggen, maar waarvan de zin is, dat men wil, dat degen, dien men het toereikt, het aan zal nemen; zoodat het niet onwaarschijnlijk is, dat het ook eigenlijk *kom! kom nader!* beteekent. Dan is $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota$ met dien uitgang $\eta\gamma$ van $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota$ en dit de vorm van het toestandswoord van $\epsilon\kappa\iota\eta\gamma$, even als $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota$ van $\epsilon\kappa\iota\eta$. — En dit $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota$, dat anders het *Krâmâ* is van $\epsilon\kappa\iota\eta$ Ng., *komen*, *aankomen*, is blijkbaar ook als *Krâmâ* van $\epsilon\sigma\tau\iota$ $\epsilon\kappa\iota\eta$ of $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota$ gebruikt geworden wegens de overeenkomst in beteekenis met $\epsilon\sigma\tau\iota$ *nader komen*.

En zoo mag men dan ook veilig onderstellen, zooals op bl. 134 reeds gezegd is, dat ook de uitgang van het voorzetsel $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota$ op dien zelfden keel-neusklank $\eta\gamma$ niet oorspronkelijk is, maar alleen tot verbinding met het volgende naamwoord dient; en dat dus dit voorzetsel oorspronkelijk hetzelfde is als de uitgang $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota$ van het transitief werkwoord, waarmee, even als met dit voorzetsel, in het algemeen een *logische betrekking tot* een voorwerp beteekend wordt.

382. Het voorzetsel, dat een *oorzaak* te kennen geeft en dus meer met het Hollandsche *van* of *door* in beteekenis overeenkomt, is in het Javaansch $\eta\alpha\lambda\epsilon\gamma\iota$ *wegens* of *van wegen*. Dit wordt gebruikt om een voorwerp als *teweegbrengende* of *bewerkende oorzaak* aan te duiden, zooals in $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota\eta\alpha\lambda\epsilon\gamma\iota\eta\alpha\lambda\epsilon\gamma\iota$ *nat van den regen*; $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota\eta\alpha\lambda\epsilon\gamma\iota\eta\alpha\lambda\epsilon\gamma\iota$ *sterven van*, of *door*, *het vuur*; waarvoor wij zeggen: *in den brand*, of *in de vlammen*, *omkomen*. Zoo ook *De Brûlâ-joeda* enz. bl. 25, 2: $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota\eta\alpha\lambda\epsilon\gamma\iota\eta\alpha\lambda\epsilon\gamma\iota$ *gesneuveld door*, of, zooals wij zeggen, *door de hand van*,

ineensmelting is van het voorzetsel *ên* met *ênên* dat volgens § 90, a. de gewone Krâmá-vorm van *ênên* is.

Bevreemdend is het, dat, terwijl *ênên* het Krâmá van *ênên* komen, aankomen, als voorzetsel het Krâmá van *ênên* *ên* of *ên* is, en zoo naar, naar toe, en dan weêr als zegwoord gaan naar, beteekent; daarentegen het Ngoko *ênên* als voorzetsel in denzelfden zin als *ênên* of *ênên* van af, en komen van, van daan komen, en dus juist de tegenovergestelde beteekenis van *ênên* heeft. Zoo beteekent *ênênên* (even als *ênênên*) van waar? of waar van daan? maar *ênênên* waarheen? of waar naar, toe? — Dit schijnt moeilijk anders te verklaren, dan door de onderstelling, dat *ênên* in de spreektaal niets anders, dan een verbastering van *ênên* is.

384. Voor het Hollandsche voorzetsel *met* zijn in het Javaansch drie verschillende uitdrukkingen in gebruik: namelijk *vooreerst* het accidenteel Passief van *ênên* den grondvorm van het telwoord *ênên* of *ênênên* twee, namelijk *ênênên* in Ngoko, en daarvoor in Krâmá *ênênên* of *ênênênên* (zooals men volgens de aantekening bij § 16 nu eenmaal voor *ênênênên* gewoon is te schrijven, en dat den vorm van het accidenteel transitief Passief heeft), en dikwijls met het voorvoegsel *a* *ênênênênên*. Dit beteekent dus letterlijk *getweed*, en, wanneer er een benaming van voorwerp wordt bijgevoegd, *getweed* (d. i. *gepaard* of *vergezeld*) *met*. — In de spreektaal gebruikt men in Ngoko voor *ênênên* ook menigvuldig *ênên* dat insgelijks den vorm van een accidenteel Passief heeft. — *Ten tweeden* gebruikt men voor ons voorzetsel *met* in Ngoko het werkwoord *ênên* dat anders *gebruiken*, *beziën*, *aanwenden*, beteekent, of ook zooveel als ons *dragen*, wanneer men spreekt van een *kledingstuk*, *wapenrusting*, *sieraad*, of ook van een *titel*. In Krâmá gebruikt men als *voorzetsel* daarvoor zelden den Krâmá-vorm *ênên* maar gewoonlijk *ênên* dat de Krâmá-vorm is van *ênên* ook eigenlijk een werkwoord, van den grondvorm *ênên* en in oorsprong hetzelfde als het Maleische *membawa* en het Javaansche *ênên* Ng., *medevoeren*, *medebrengen*, *medenemen*, *bij zich hebben* (van iemand die gaat of komt), waarvoor in Krâmá *ênên* in gebruik is; zoodat dus *ênên* in een complement als voorzetsel eigenlijk *meêvoerend*, *meêbrengend*, *bij zich hebbende*, beteekent, zonder dat evenwel bij het gebruik van het woord als voorzetsel op deze eigenlijke beteekenis gelet wordt, daar het woord niet meer in die eigenlijke beteekenis, maar alleen als het Krâmá van *ênên* en dus in den zin van dit voorzetsel, in gebruik is. — Zeldzaam als voorzetsel in den zin van ons *met* is *ten derden* nog in gebruik *ênên*, dat eigenlijk *tegenpartij* beteekent; meer het accidenteel Passief *ênênên* beide alleen in Ngoko; terwijl als het Krâmá daarvan *ênênên*, het accidenteel Passief van *ênên* kant, zijde, gebezigd wordt. Daarentegen is weêr *ênên*, ofschoon, naar het schijnt, niets anders dan een verkorting van *ênên*, in een bepaal-

in *betrekking tot* beteekenen, en dat het dus, even als deze, alleen maar dient, om in een complement uit te drukken of aan te duiden, met welk ander voorwerp men het voorwerp, dat het onderwerp van het gezegde is, door het accident, dat door het zegwoord beteekend wordt, *is verbinding of betrekking* zich voorstelt of denkt. Deze verbinding is dan ook altijd, even als bij *als* of *als* of *als*, een *roete* verbinding, en het voorwerp, waarmede door het voorzetsel de verbinding te kennen gegeven wordt, is altijd een *persoon*, of een *wezen*, dat als een persoon wordt voorgesteld.

3°. dat *amqms* of *amq* en *amq* in Ngoko en Madyâ, en *amq* of *amq* *amq* in Krâmâ, in comparative zinnen gebruikt worden vóór de benaming van een voorwerp, in vergelijking waarmede iets van een ander voorwerp gezegd wordt, zoodat zij dan den zin hebben van *vergeleken met*, of in *vergelijking met*, of van den Comparatief met *als* of *dan*; b. v. *Jav. zam.* *amqms amq* mijn paard zijn deugdzaamheid is gelijk met jou paard; d. w. z. mijn paard is even goed als jou paard; bl. 137, 11: *amqms amq amqms amqms* het verschil veel met alleen te reizen; (even zoo bl. 216, 5); *Radjâ Pir.* bl. 116, 6 v. o.: *amqms amqms* (zij) verschilt niet met U; of (zij) is van geen anderen aard, als (of dan) U; *Leesb.* bl. 108, 6 v. o.: *amqms amqms* die Djédig zijn manieren zijn vreemd (of zonderling) in vergelijking met (of anders dan die van) de andere menschen; *Jav. zam.* bl. 150, 9. v. o. *amqms amqms* Een kind met een maag (of bloedverwant) vergeleken, weegt ongetwijfeld zwaar (d. i. zwaarder) een kind; bl. 92, 8: *amqms amqms* spoedig de arak in vergelijking met de opium; d. i. de arak spoediger als (of dan) de opium; bl. 105, 3: *amqms amqms* Naar mijn gevoelen is het bebouwen der rijstvelden zwaarder werk als (of dan) het verrigten der werkzaamheden in de koffijtuinen; bl. 124, 2: *amqms amqms* Ik denk, uit mijn kleeding en spraak, daar die verschillen vergeleken met (d. i. van die van) de menschen te Tégal; r. 2 v. o.: *amqms amqms* zoodat het dus verder is van hier naar Salatiga als (of dan) van Salatiga naar Samarang; bl. 148, 6: *amqms amqms* ik rijd liever op een paard, dat ondeugend is, als (of dan) op een schichtig paard; *Radjâ Pir.* bl. 48, 2: *amqms amqms* ongetwijfeld, dat de Propheet Jozef schooner was als (of dan) de Propheet Mozes; bl. 29, 13: *amqms amqms* zelfs waren de gestorvenen grooter in getal als (of dan) de levenden; *Leesb.* bl. 45, 8 v. o.: *amqms amqms* dus met een pasar-week (d. i. vijf dagen)

Maar hierbij is vooral op te merken, dat, wanneer men bij zulk een zegwoord, dat men op deze wijze met een voorafgaand zegwoord verbindt, het onderwerp noemt, of, zooals wel geschiedt, herhaalt; dan dit onderwerp vóór het voorzetsel geplaatst wordt; b. v. *Leesb.* bl. 69, 9 v. o.: *හිමයා හිසින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය. හිමයා හිසින් පසුපසට ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය.* Toen liet de Patik Adji-Siká zijn hoofddoek uitspreiden, terwijl de Patik weér sprak; *Rádjá Pir.* bl. 50: 1: *පාද්මයාගේ පිටපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය. පාද්මයාගේ පිටපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය.* Toen daalde tot hem neder de Engel Gabriël, de Engel Gabriël gezeten te paard; of: terwijl de Engel Gabriël te paard zat; bl. 29, 2 v. o.: *පාද්මයාගේ පිටපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය. පාද්මයාගේ පිටපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය.* Toen ging hij (nam. Vorst Pirangon, even te voren genoemd) in een spelonk, en bad tot God den Verhevene, terwijl Vorst Pirangon zich met het aangezicht tot op den grond nederboog. — Wanneer zoo het onderwerp vóór het voorzetsel geplaatst wordt, dan blijkt het, dat ook hier het voorzetsel met het volgende zegwoord als een *logisch samengesteld zegwoord* te beschouwen is, waarin het voorzetsel dan zooveel beteekent, als wat wij zouden kunnen uitdrukken door het bijwoord *daarbij*. Zoo kan men dan ook in het eerste voorbeeld den zin der woorden in het Javaansch zeer goed op deze wijze uitdrukken: *en de Patik sprak daarbij wederom*. En in een zin, zooals in het boven aangehaalde voorbeeld *Anecd.* bl. 101, 6 v. o.: *හිතමුණින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය. හිතමුණින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය.* is ook blijkbaar *හිතමුණින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය* het gezegde, en het onderwerp de persoon, van wien daar gesproken wordt, zoodat *හිතමුණින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය* enz. een complement van omstandigheid is, en de woorden het naauwkeurigst aldus vertaald worden: *Terwijl hij zoo sprak, glimlachte hij daarbij gedurig*. Even zulke voorbeelden kan men vinden *Rádjá Pir.* bl. 120, 10 v. o., *De Brátá-joedá* enz. bl. 16, 1, *Schm. verk.* bl. 20, 9. Een allerduidelijkst voorbeeld vindt men ald. bl. 24, 5: *හිතමුණින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය. හිතමුණින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය.* Op het oogenblik, dat zij zoo sprak, opende zij metéén den zak, en sprak tevens wederom; of: *Terwijl zij dat zeide, opende zij tegelijk den zak, en zeide weér*.

7°. dat eindelijk *හිතමුණින්* Ng. Md., *සැබැ* Kr., ook wel vóór een zinsnede, en dus als een *voegwoord*, gebruikt wordt, dat men woordelijk door *met dat*, maar meer overeenkomstig het Hollandsch spraakgebruik door *daar* of door *dat*, kan vertalen. Zoo althans vóór een als complement van omstandigheid bij een *vraag* gevoegde zinsnede, waarin *stellender* wijze gezegd wordt, wat de aanleiding tot de vraag geeft: vóór een stelling dus, waarmede men een vraag verbindt; b. v. *Jav. zam.* bl. 144, 7. v. o.: *හිතමුණින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය. හිතමුණින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය.* Dat (eig. *Met dat*) gij mij verzoekt om hem met u te gaan lossen, waartoe moet dat diemen? bl. 154, 6: *හිතමුණින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය. හිතමුණින් පසුපසට ගොස් ගොඩනැගිලි ගොඩනැගීමට වැඩ කළේය.* Waar wil mijn broeder naar toe, dat hij een paard te leen vraagt? *Leesb.*

som. bl. 1, 7 v. o.: *am... am... am...* twee van het mannelijke en drie van het vrouwelijk geslacht; en r. 6 v. o.: *am... am...* vader en moeder; bl. 184, 8: *am... am...* de lengte en dikte; bl. 185, 2: *am... am...* het linker en rechter lijf. — Zoo ook in de samenvoeging van grootere en kleinere getallen of hoeveelheden; b. v. *am... am...* drie en dertig; *am... am...* honderd en twintig; *am... am...* een djoeng en een kital.

2°. De duidelijke reële en eigenlijke beteekenis van *am... am...* Ng., waarvan *am... am...* in de spreektaal niet verschilt, en van *am... am...* Kr., bepaalt natuurlijk het gebruik alleen tot verbinding van een tweede met een voorafgaand eerste; en vóór een volzin komt het in beteekenis eigenlijk het naast overeen met ons *ten tweeden of ten anderen*. — Dat even zoo, om een derde voorwerp met twee voorafgaande te verbinden, somtijds ook wel *am... am...* Ng., *am... am...* Kr., gebruikt wordt, is boven § 320 reeds opgemerkt. — Van *am... am...* zou volgens de eigenlijke beteekenis het spraakgebruik even bepaald als van *am... am...* moeten zijn: doch dit gebruikt men ook als het Krāmā van het Ngoko *am... am...*, en hiervan wordt de oorspronkelijke beteekenis, als verkorting van *am... am...*, niet meer in acht genomen, zoodat het niet veel meer dan ons *en* beteekent, met dit onderscheid alleen, dat er meer uitdrukkelijk een *bijvoeging* bij het voorafgaande door te kennen gegeven wordt. — Dit zelfde geldt van *am... am...* En nog uitdrukkelijker geschiedt dat door *am... am...* dat men daarom meestal het best door *benevens, tevens of en tevens, als mede, als ook of en daarbij* vertalen kan; en dat dikwijls tot nog meerderen nadruk met het betreffelijke voornaamwoord *am* of *am...* er vóór wordt uitgesproken. Het alleruitdrukkelijkst heeft de bijvoeging plaats door middel van *am... am...* Ng., *am... am...* Kr., wat eigenlijk *wat nog?* beteekent; en meer gewoon door *am... am...* Ng., *am... am...* Kr., (ook wel *am... am...* of *am... am...*) Kr., *am... am...* Md., of *am... am...* Ng. Md., *am... am...* of *am... am...* Kr., waarbij ook nog wel *am... am...* Ng., *am... am...* Kr., *nog*, gevoegd wordt; nitdrukkingen, die alle het best door *en verder, of en voorts, of ook wel door als mede of als ook*, te vertalen zijn.

3°. De voegwoorden *am... am...* en *am... am...* of *am... am...* moeten zeer dikwijls door ons *en* vertaald worden; maar niet minder dikwijls door *of*; b. v. *Jav. sam.* bl. 1, 5: *am... am...* Hoe is de naam van den Dēmang of Békél er van (nam. van het dorp)? bl. 148, 6 v. o.: *am... am...* De seven dubbeltjes tienmaal maken zeventig dubbeltjes, of seven gulden koper; *Jav. wett.* bl. 6, 1: *am... am...* zij moeten overnachten ten huize van den Loerah of van den Békél, of wel ten huize van dengene, die in rang het naast op hem volgt, of

van den dorpspriester. — Een voegwoord, namelijk, dat in zin en beteekenis met het Nederlandsche *problematische* voegwoord *of* overeenkomt, heeft de Javaansche taal niet: maar de hier boven genoemde Javaansche voegwoorden verschillen van de andere verbindende voegwoorden in zoo ver, dat zij met het voorafgaande iets anders verbinden, niet als een tweede of derde, maar als van het voorafgaande *onderscheiden* of *verschillend van aard*; zoodat men ze gevoeglijk *onderscheidend verbindende voegwoorden*, of *disjunctive koppelwoorden*, noemen kan, in tegenstelling van de andere, die dan meer bepaald *zamenvoegend verbindende voegwoorden*, of *conjunctive koppelwoorden*, genoemd moeten worden. En dezen onderscheidenden, disjunctiven, zin hebben zij altijd, ook dan wanneer zij niet zooveel als het Nederlandsche *of*, maar ongeveer hetzelfde als *en*, beteekenen: of men ze in het Hollandsch door *en*, dan wel door *of*, moet vertalen; hangt alleen van het spraakgebruik der Nederlandsche taal af. Zoo leest men *Rådjá Pir.* bl. 2, 4: *အရိတ်ကပ်ရိတ်ကပ်* rijst in het stroo en ontbolsterde rijst, als twee verschillende soorten van rijst; bl. 4, 10: *အဘွားကပ်ရိတ်ကပ်ကပ်ရိတ်ကပ်* geweren, en pieken (en) zwaarden; waar de twee laatste soorten van wapens alleen door nevenstelling bijéengevoegd, maar beide tezamen als wapens van een anderen aard, handgeweer in onderscheiding van schietgeweer, met de eerste verbonden worden; r. 6 en 5 v. o.: *အတွင်း၌မ္ပိုင်နားအတွင်း၌မ္ပိုင်နား* binnen de vesting en buiten de vesting; of *zoo wel buiten als binnen de vesting*; bl. 7, 3: *ကျွမ်းကျင်သောမိတ်ကပ်ရိတ်ကပ်ကပ်ရိတ်ကပ်* de woningen van de krijgslieden, en van al de geringere standen; r. 13: *ဘုရားအမတ်စားစားစား* vier sterrewiche-laars, en tevens den Patih Haman, en al de Boepati's (en) Mantri's. — Zoo ook vóór een volzin, vooral, wanneer die met een stelling van een geval begint; b. v. *Leesb.* bl. 68, 5: *အသစ်ကပ်ရိတ်ကပ်ကပ်ရိတ်ကပ်ကပ်ရိတ်ကပ်ကပ်ရိတ်ကပ်* En, als er een nieuw (nieuw aangekomen, of vreemd) kind is (in onderscheiding van de kinderen van de inwoners); dan wordt het zeker geleverd; *Jav. wett.* 221, 3: *အသစ်ကပ်ရိတ်ကပ်ရိတ်ကပ်ရိတ်ကပ်* En, als zij moeilijkheid ondervinden, en dan hulp vragen; dan moet men hen spoedig helpen; bl. 192, 7: *အသစ်ကပ်ရိတ်ကပ်ရိတ်ကပ်ရိတ်ကပ်* En, is het meer dan een Djoeng rijstveld, of ook minder dan een Djoeng, zoo heeft er berekening van plaats.

4°. In de plaats van ons voegwoord *of* gebruikt men in het Javaansch ook dikwijls eenvoudig de *nevenstelling*; namelijk tot verbinding van twee verschillende *vragenderwijs* uitgedrukte en *concessive* onderstellingen. Zoo zegt men b. v. *အသစ်ကပ်ရိတ်ကပ်* of *အသစ်ကပ်ရိတ်ကပ်* wil men, of niet, d. i. *hetzij men wil, of niet*; *အသစ်ကပ်ရိတ်ကပ်* wil men gaarne, of niet; *အသစ်ကပ်ရိတ်ကပ်* men zij rijk, of arm; of eigenlijk: *laat men rijk zijn; laat men arm zijn!* — Ook gebruikt

men voor ons problematisch voegwoord *of* in het Javaansch *manéh* en *manéh*, tot verbinding namelijk van twee met elkander te *vergelijkene* voorwerpen, zooals bij beproeven of beoordeelen. Zoo b. v. *Jav. zam.* bl. 109, 1: *anéh kadeh é manéh gajah gajah manéh manéh kadeh manéh* ik zal hem eerst beproeven, zijn overeenstemmen of niet (d. i. of hij overeenstemt, of niet) met mijn verlangen; bl. 232, 2: *manéh manéh anéh manéh manéh manéh* U wordt toch daarbij gevraagd, of U er genoeg in neemt of niet.

5°. Met het voegwoord *géh* (het Maleische *maka*) in de spreektaal ook *manéh géh* en *manéh géh* of *manéh géh*, verbindt men met hetgeen voorafgaat, een zin, waarin men zeggen wil, wat plaats heeft of geschiedt, terwijl plaats heeft of geschiedt, wat in het voorafgaande gezegd is. In het Hollandsch gebruikt men dan ook meestal het eenvoudige voegwoord *en*, maar spreekt dit dan met een bijzonderen nadruk uit. Ook gebruikt men tot zulk een verbinding wel *en nu*, of *en dan*. Zoo b. v. *Radjá Pir.* bl. 51, 7 v. o.: *Toen wij onze schapen zouden drinken, was het reeds over den tijd*, — — : *géh manéh kadeh kadeh manéh kadeh kadeh manéh kadeh kadeh manéh kadeh* èn, het deksel van die put, — hetgeen tot deksel dient, is een buitengemeen groote steen; *Anecd.* bl. 128, 10: *Dezen man wilde ik een schaaap geven tot belooning voor een dienst, die hij mij bewezen heeft*: *géh manéh kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh* èn nu wil hij mij slagen geven; 1001 N. I, bl. 259, 8: *Liever zou ik in de gedaante van een aap, of in dien van een hond, gebleven zijn, dan den persoon, die mij gered had, te zien sterven*; *géh manéh kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh* èn sterven op zulk een ellendige wijze; of: *en dat zulk een wreeden dood*. Andere voorbeelden vindt men *Leesb.* bl. 107, 2, en r. 6 v. o., bl. 109, 8 v. o.: bl. 110, 3, bl. 125, 4 v. o., bl. 143, 3, bl. 158, 7 v. o., bl. 159, 6 v. o., bl. 161, 8 v. o., *Jav. zam.* bl. 157, 4 v. o. — Menigvuldig vooral is dit gebruik van dit voegwoord vóór een *onderstelling*. Zoo gewoonlijk tot verbinding met een voorafgaande *onderstelling*; b. v. *Jav. zam.* bl. 92, 7 v. o.: *manéh manéh kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh* Als ik een feest bijwoonde, èn (of *en dan*) te veel arak dronk; dan enz.; *Jav. wett.* bl. 19, 4 v. o.: *Én gajah kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh gajah kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh* Indien er goed weg is, van één soort, èn er wordt aanspraak op gemaakt door twee personen; dan enz. Even zoo op de volgende bladzijde, driemaal kort na elkaar, r. 3, 5 en 6. En desgelijks, na een voorafgaanden geheelen conditionelen volzin, vóór de *onderstelling* van een tweeden, om dien met den voorafgaanden te verbinden; b. v. bl. 8, 4 v. o.: *Indien nu de bewoners van het land dien persoon, die door straatrovers beroofd is, niet willen gaan helpen; dan moet de beroofde aangifte doen bij de hoofden van de naburige dorpen, géh manéh kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh manéh kadeh kadeh kadeh kadeh kadeh*

KORT BEGRIP DER JAVAANSCH E WOORDVORMLEER
VOOR EERSTBEGINNENDEN.

389. De Javaansche taal behoort tot de *meer-lettergrepige* talen, en de meeste *grondwoorden* zijn thans *twee-lettergrepig*, ofschoon dan ook blijkbaar van *éénlettergrepige grondvormen* of *wortelwoorden* afgeleid. De éénlettergrepige grondwoorden, die nog in gebruik gebleven of uit andere talen overgenomen zijn, worden gaarne als tweelettergrepig uitgesproken, door middel van den voorslag $\text{em} \dot{\text{e}}$; b. v. $\text{em} \text{em} \text{em}$ (emàs) in plaats van $\text{em} \text{em}$ (màs) *goud*, en $\text{em} \text{em} \text{em}$ (epàl) in plaats van $\text{em} \text{em}$ (pàl) *mijlpaal* (het Hollandsche *paal*). Is de eerste letter van het grondwoord een em dan wordt die voorslag als $\text{em} \text{oe}$, uitgesproken (§ 48); b. v. $\text{em} \text{em} \text{em}$ in plaats van $\text{em} \text{em}$ *mensch, persoon*.

390. Van alle grondwoorden van zuiver Javaanschen oorsprong is de voorlaatste lettergreep of open, of enkel door een met den volgenden medeklinker overeenkomenden neusklinker gesloten, en zonder dat daardoor de uitspraak van den voorafgaanden klinker verandert; zooals in $\text{em} \text{em}$ ($\text{ing} \text{kang}$) voor $\text{em} \text{em}$ (*ikang*) *dewelke, ketwelk*, en in $\text{em} \text{em}$ ($\text{sang} \text{kà}$, § 38) voor $\text{em} \text{em}$ (sàkà) *van af*. Bijzonder geneigd is de Javaan om vóór een em de voorgaande lettergreep met den klinker ng te sluiten, en b. v. $\text{em} \text{em}$ ($\text{ang} \text{sring}$) te zeggen voor $\text{em} \text{em}$ (ásring) *menigmaal*, en $\text{em} \text{em}$ ($\text{roemang} \text{sà}$) voor $\text{em} \text{em}$ (roemàsà) *gevoelen*.

391. Het *accent* der taal, of de *toon*, waarop het Javaansch gesproken wordt, bestaat, behalven in den toon en de buiging der stem, die de beweging van het gemoed uitdrukt, alléen daarin, dat men van elke zinsnede, en zoo ook van ieder meerlettergrepig woord, de twee laatste lettergrepen, — uitgezonderd alléen de voorlaatste, als deze een *Pépét* heeft, — langzamer of meer slepend uitspreekt, dan de voorafgaande; doch beide gelijk hoog van toon, zonder verheffing of daling van stem.

392. De *woordvorming*, of de vorming van nieuwe *afgeleide* woorden en van *verbogene* grammatische vormen, heeft plaats: 1°. door *voorvoegsels*, *invoegsels* of *aanhechtsels*; 2°. door *verdubbeling* van het grondwoord of *herhaling* van een woord; 3°. door *reduplicatie* of *herhaling* van den *eersten medeklinker*; 4°. door *zamenstelling*. En op dezelfde wijze zijn ook de grondwoorden, die nu tweelettergrepig zijn, grootendeels van éénlettergrepige grondvormen afgeleid (§ 389).

393. Behalven dat wordt de zin of beteekenis van een woord ook nog gewijzigd naar gelang van het onderscheid van klinkers, waarmede het wordt uitgesproken; en niet alléen in klanknabootsende woorden, maar ook overdragtelijk, zóó, dat een woord, met de diepere of doffere klinkers *o* of *oe* uitgesproken, van *grootere*, *groffere* en *zwaardere*, met andere klinkers van *kleinere*, *sjnere* en *ligtere* voorwerpen gebruikt wordt.

beteekent *qabineu* een *siek mensch*, *ameqseu* ik *ben ziek*, en *uonq* mijn *siek zijn* of *mijn ziekte*. En zoo zegt men, zonder dat men tot hulpwoord een zegwoord noodig heeft, zooals het Hollandsche *zijn* of *wesen*, waarvoor in het Javaansch geen woord bestaat: *ameqamēqeg* ik (ben) *de jongere broeder* (of *suder*) *van hem* (of *van haar*). Maar, — wat vooral op te merken is, — niet alleen wordt *só*, als in dit voorbeeld, een benaming van *voorwerp* in een *subjectieven* zin in een gezegde gebruikt, om van het *súbject* te zeggen, *wie* of *wat* het *is*; maar even zoo wordt ook met een zelfstandig naamwoord, zonder eenige verandering en zonder behulp van een zegwoord, een voorwerp als *object* in een gezegde aan het *súbject* toegeschreven; zoodat b. v. het zelfstandig naamwoord *aeq* *twist*, dan als zegwoord zooveel als *twist hebben* of *twisten* beteekent; *aeqegeg* *oogst*, zooveel als *oogst hebben*, *aan den oogst zijn* of *oogsten*; *ae-han* *verhaal*, z. v. a. *een verhaal doen* of *verhalen*, *aeae* *rijstveld*, z. v. a. *rijstveld bebouwen*, en *nēn* *vrouw* van een man, z. v. a. *een vrouw hebben* of *krijgen*, en dus *getrouwd zijn* of *trouwen*. — Zoo ook dikwijls in verbinding met een ander objectief complement, zooals een complement van doel, dat in het Hollandsch door een benaming van voorwerp met het voorzetsel *tot* wordt uitgedrukt, of een complement van objective gesteldheid. Dit ander objectief complement gaat dan vooraf, zoodat in een gezegde b. v. *en qēqēq* zooveel beteekent als *tot assistent een Goenoeng* (politiebeampte) *hebben*, of *geassisteerd zijn van een Goenoeng*; en *aeēae qēq* woordelijk *gereed een vaartuig*, den zin heeft van *een vaartuig gereed hebben*, *houden* of *maken*. Zoo verkrijgt dus een woord als *aeēae* *gereed*, dat in een subjective betekenis tot zegwoord gebruikt *gereed zijn* beteekent, in zulk een verbinding den zin van *gereed hebben*, *houden* of *maken*, alleen daardoor, dat het in een objective betekenis genomen wordt als gesteldheid van een *object* (zooals van een vaartuig) en als doel of gevolg van het *súbject*, waaraan het tegelijk met het *object* in een gezegde wordt toegeschreven.

399. Van de *afgeleide woordvormen* heeft het Javaansche *werkwoord* drie vormen. — Het *eenvoudig werkwoord* wordt van een ander woord als grondwoord gevormd door de eerste letter met een neusklink uit te spreken, zoodat het altijd met een neusletter, en dus, overeenkomstig den aard van de eerste letter van het grondwoord, met een *en*, *em*, *es* of *es* begint. Doch dan behouden alleen de *zachte stomme* medeklinkers (de *d*, *g* en *b*, § 10, aant.), de *smeltletters* (*r* en *l*, § 11), de *halfklinker* *ae*, en ook wel, ofschoon niet altijd, de *halfklinker*, maar tevens *lipletter*, *es* (§ 11), bij en met dien neusklink haar eigen klank, terwijl anders deze eigen klank in dien neusklink verloren gaat, zoodat de neusletter voor de eerste letter van het grondwoord in de plaats komt. — Zoo gaan dan:

1°. de *harde stomme* medeklinkers, namelijk de *tand*-, *tong*- en *verhemelte*-

letter *t*, en dus de *an*, de *at* en de *as*, de *keel*-letter *k*, *an*, en de *lip*-letter *p*, *as*, in de uitspraak verloren; en komen de *tand*-neusletter *an*, de *tong*-neusletter *am*, de *verhemelte*-neusletter *am*, de *keel*-neusletter *an* en de *lip*-neusletter *as* daarvoor in de plaats. Zoo is van *anjan* *piek*, het *werkwoord* *anjan* *pieken*, met een *piek* *steken*; van *atjan* *iets om med te kloppen*, *atjan* (gewoonlijk *atjan* geschreven, daar gewoonlijk tusschen de *tand*- en de *tong*-letter *n* geen onderscheid meer gemaakt wordt; doch men zie § 29) *kloppen*; van *anjan* *na bij, digt bij*, *anjan* *digter bij komen, naderen*; van *anjan* *te zien, te zien zijn of te zien komen*, *anjan* *verschijnen, zich vertoonen*; en van *anjan* *voedsel, kost*, *anjan* *voedsel gebruiken, eten*. — Ook de *as*, die in het Javaansch zoo na aan de *an* verwant is (§ 26 en 30), verandert, even als deze, in een *am*; b. v. in *amjan* *verminderen*, van *anjan* *verminderd, vermindering*. — Beide veranderen evenwel in een *an*, wanneer ook de tweede letter van het woord een *an* of *as* is, en meestal ook wanneer maar de tweede-lettergreep met een verhemelte-letter begint, zooals in *anjan* *laken*, van *anjan* *iets dat te laken is*; *anjan* *nesten, nestelen*, van *anjan* *nest, één*, van *anjan* *één*, *anjan* *zich voornemen*, van *anjan* *voornemen*; *anjan* met goud of steenen *beleggen of inzetten*, van *anjan* Vroeger veranderde de *as* als *tand*- of *tong*-letter ook in andere gevallen in een *an*; en niet alleen in poëzie, maar ook in de gewone taal, zija daarvan nog sporen overgebleven, zooals in *anjan* nevens *anjan* *bidden*, van *anjan*; in *anjan* nevens *anjan* *vereeren*, van *anjan* en in *anjan* nevens *anjan* *dragen, lijden*, van *anjan*.

2°. De *zachte stomme* medeklinkers, de *an*, *as* en *ak*, en de *am* en *an*, behouden, terwijl zij in den vorm van het werkwoord met den neusklank, die met haar aard overeenstemt, worden uitgesproken, haar eigen klank; zoodat b. v. van *anjan* *gebed*, *anjan* *aanklagt*, en *anjan* *boei*, de werkwoorden, die dan *bidden*, *aanklagen* en *boeijen* beteekenen, *ndóngâ*, *ngog a t* en *mbândâ* uitgesproken worden. Maar dan wordt de neusklank, waarmee zij uitgesproken worden, door den Javaan niet geschreven, dan alleen dáár, waar het werkwoord het voorvoegsel *an* *a*, waarover later, vóór zich krijgt; zoodat dan die drie werkwoorden *anjan* *anjan* en *anjan* geschreven worden; en desgelijks *anjan* *boeten*, van *anjan* *boete*, en *anjan* *met geweld dwingen*, van *anjan* *dwang, geweld*. Die gebrekkige spelling, die, met uitzondering van dit geval, het werkwoord van het grondwoord niet onderscheidt, kan, zoo men niet altijd het werkwoord met dat voorvoegsel gebruiken wil, verbeterd worden door het werkwoord met den voorslag *an* te schrijven, en b. v. tot onderscheiding van het *naamwoord* *anjan* (*dóngâ*) *gebed*, het daarvan gevormde *werkwoord* *ndóngâ*, *bidden*, *anjan* te spellen.

3°. Anders, — namelijk wanneer het grondwoord met een *klinker* (en dus

in het Javaansche schrift met een *an*), met een *halfklinker* (*au* of *av*), met een *smelletter* (*ri* of *ra*), of reeds met een *neusletter*, begint, — wordt tot vorming van het werkwoord de *keel-neusklank ng* gebruikt; b. v. in *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* een ei of eijeren leggen, van *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* ei; in *ᮊᮧᮒᮒ* een krab gelijkend, gelijk een krab, van *ᮊᮧᮒᮒ* krab; in *ᮊᮧᮒᮒ* kaanwen, van *ᮊᮧᮒᮒ* land of kies; in *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒ* bederven, verwoesten, van *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒ* bedorven, verwoest; in *ᮊᮧᮒᮒᮒ* vertroosten, van *ᮊᮧᮒᮒᮒ* vertroost; en in *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* (met het voorvoegsel *a an* *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ*) een tijger gelijkend, van *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* tijger. Alleen de *halfklinker*, maar tevens *lipletter*, *av* volgt dezen regel gewoonlijk niet, maar verandert als *lipletter*, even als de *au* (volgens 1°), meestal in den lip-neusklank *ea*; b. v. in *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* onderrigten, van *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* onderrigt. En, waar deze halfklinker de *av* vóór zich neemt, daar wordt hij in de uitspraak somtijds uitgelaten, zoodat alleen de *av* overblijft; b. v. in *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* naar het oosten, van *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* oost, het oosten.

400. Als het werkwoord gevormd wordt van een tweelettergrepig woord, dat eigenlijk een éénlettergrepig grondwoord met het voorvoegsel *an* (*a*) is; dan wordt het veelal gevormd van het éénlettergrepig grondwoord met den voorslag *an* (§ 389). Zoo is van *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* verwijderd, *ver*, van het grondwoord *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ*, het werkwoord *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* zich verwijderen. Van sommige grondwoorden wordt het werkwoord op beide wijzen gevormd, met eenig onderscheid in het spraakgebruik, zoodat b. v. *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* spinnen, als een bezigheid, maar *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ* iets (b. v. boomwol) spinnen, beteekent.

401. De benaming *werkwoord* beteekent in de Javaansche grammatica niet in het algemeen hetzelfde als *verbum* of *zegwoord*, in tegenoverstelling van *naamwoord*. Voor het *zegwoord* heeft de Javaansche taal geen eigen vorm (§ 398). Het Javaansche *werkwoord* is een bijzondere woordvorm, om een *accident*, of ook wel een *adjunct* (zooals een eigenschap), uit te drukken en voor te stellen als een *werking van een sùbject*, als iets dat *door een sùbject*, d. i. door een *persoon*, of door een als persoon voorgesteld wezen, *bewerkt* of *te weeg gebracht wordt*, en *waarvan het object*, hetzij als doel of als voorwerp, *dat is, wat beteekend wordt door het grondwoord*.

402. *Verlengde* vormen van het werkwoord zijn het *transitief* en het *causatief* werkwoord. Beide hebben met het eenvoudig werkwoord den neusklank aan het begin van het woord gemeen, maar onderscheiden zich door bijzondere aanhechtsels. — Het *transitief werkwoord* wordt gevormd door het aanhechtsel *an* *i*. Eindigt het grondwoord op een medeklinker, dan vereenigt zich deze in de uitspraak met den klinker van het aanhechtsel, maar wordt in het schrift verdubbeld; en, gaat het woord op een klinker uit, dan wordt het eerst door een *n* gesloten, en het aanhechtsel dan aan dezen medeklinker op dezelfde wijze aangehecht; terwijl dan tevens een vooraangaande *i* in *e*, en een *oe* in *o* verandert. Zoo is van *ᮊᮧᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒᮒ*, *geween*, het eenvoudig

werkwoord *ကလေးပေး* *gewoen maken*, d. i. *weenen*, maar het transitief werkwoord *ကလေးပေး* (*nanngissi*, uit te spreken als *nanngissi*) *beweenen*; van *ကလေး* het eenvoudig werkwoord *ကလေး* *drinken*, maar *ကလေး* (*ngómbèni*) iemand, of aan iemand, *te drinken geven*; van *ကလေး* (*idndá*, § 38) *teeken*, *merk*, *ကလေး* *aan* iets een *teeken* of *merk* *geven*; van *ကလေး* *medgezel*, *ကလေး* iemand *als medgezel meenemen*, maar *ကလေး* *aan* iemand een ander *als medgezel meegeven*; van *ကလေး* *gang*, *ကလေး* *begaan*. Zoo ook *ကလေး* *beweiden*, ergens *weiden*, volgens § 400 van *ကလေး* *houden*, *weiden*, met het voorvoegsel *an* van het éénlettergrepige *ကလေး*; en *ကလေး* iemand iets *geven*, volgens § 48 en 389 in plaats van *ကလေး* van *ကလေး* *geven*, van den grondvorm *ကလေး*.

403. Behalven den zin, dien het transitief werkwoord als *werkwoord* heeft, is de eigene, bijzondere beteekenis, die door het aanhechtsel uitgedrukt wordt, deze, dat het daardoor een *transitief* werkwoord wordt in betrekking tot een *object*, waarmêe het anders slechts als *intransitief*, door middel van een voorzetsel, verbonden zou kunnen worden. En zoo is de beteekenis van dat aanhechtsel dikwijls dezelfde als die van het Hollandsche voorvoegsel *be* in zeggeworden zooals *beweenen* of *beschrijven*, d. i. *om* of *over* iemand of iets *weenen* of *schrijven*, en *beladen*, d. i. *in* of *op* iets *laden*; maar het spraakgebruik versehilt niet zelden, en is ook ruimer van omvang. Zoo beteekent *ကလေး* niet iemand *bedrinken*, maar, zooals in het Holl. *beloonen*, iemand, of aan iemand, *te drinken geven*; en *ကလေး* beteekent niet alleen iemand *beeweenen* of *beschrijven*, maar ook *tot* iemand *weenen* of *schrijven*. — Ook wordt deze vorm van het werkwoord gebruikt, om een *veelvuldigheid* of soort van *meervoud* aan te duiden; en wel eigenlijk van de *werking*, maar dan ook van het *subject* of van het *object*.

404. Het *causatief werkwoord* onderscheidt zich door het aanhechtsel *ကလေး* Ng., *ကလေး* Kr., dat op dezelfde wijze aan het grondwoord gehecht wordt, als het aanhechtsel *an* (§ 402), met dit onderscheid, dat, als het grondwoord op een klinker uitgaat, dan de laatste lettergreep niet door een *n*, maar door een met de hoofdletter van het aanhechtsel overeenstemmende *k*, gesloten wordt; terwijl men dan deze *k* in de meest gebruikelijke spelling niet verdubbelt; b. v. *ကလေး* of volgens § 400 *ကလေး* Ng., *ကလေး* Kr. of *ကလေး* Kr., *doen staan*, *oprichten*, van *ကလေး* (grondvorm *ကလေး*) *stand*, waarvan *ကလေး* *staan*; *ကလေး* *terug brengen* of *terug bezorgen*, van *ကလေး* *terug keeren*; *ကလေး* Ng., *ကလေး* Kr., *voor zeker houden* of *stellen*, van *ကလေး* *zeker*.

405. De beteekenis, die het causatief werkwoord door zijn aanhechtsel heeft, is in het algemeen: *met opzigt tot een voorwerp als object bewerken, dat daaraan, daarmêe* of *daarvoor plaats hebbe of geschiede*, wat door het woord, waarvan

het afgeleid is, beteekend wordt. Altijd beteekent het zulk een *werking van een sùbject, die een nitwerking heeft met opzigt tot een óbject*: maar deze ótenc algemeene beteekenis heeft in het spraakgebruik zeer verschillende wijzigingen gekregen, zooals b. v. in *ἐπισημαίνω* iemand, of voor iemand, (iets) *maken*, van *σημαίνω* *maken*; *επισημαίνω* met iets *steken*, van *επισημαίνω* *steken*; *επισημαίνω* met iets op den loop *gaan*, van *επισημαίνω* op den loop *gaan*; *ἐπισημαίνω* van of over iemand of iets *spreken*, ook iets *wispreken*, van *ἐπισημαίνω* *spreken*; *επισημαίνω* iets *aanhoooren*, of naar iets *hooren*; *επισημαίνω* iemand te *gemoet treden* of *trekken*, om hem te keer te *gaan*, van *επισημαίνω* iemand te *gemoet gaan*, om hem af te halen; *ἐπισημαίνω* bewerken of *maken* dat iemand of iets *komt*, iemand of iets *doen* of *laten komen*, van *ἐπισημαίνω* *komen*; *ἐπισημαίνω* iets *geven* om met te *nemen*, iets *meêgeven*, aan iemand, terwijl *ἐπισημαίνω* iemand (aan iemand) iets *meêgeven* beteekent, van *ἐπισημαίνω* iets *meênemen*; *επισημαίνω* van iets *zeggen*, dat het *vreemd* of *wonderbaar* is, iets *vreemd* of *wonderbaar* *noemen*, van *επισημαίνω* *vreemd*, *wonderbaar*; *επισημαίνω* vee naar het *hok* *drijven*, van *επισημαίνω* *hok*; *επισημαίνω* b. v. van een huis, *óó* *gelegen* zijn, dat het iets, b. v. een rivier, *óó* *sich* *heeft*, d. i. *met het front* naar een rivier *staan*; ook, van den tijd, *kort óó* iets *sijn*; van *επισημαίνω* *óó*.

406. Een andere vorm van het zegwoord is het *toestandswoord*, dat gevormd wordt, door niet, zooals bij het *werkwoord*, *óó*, maar *achter* den eersten medeklinker van het grondwoord een *neusklank* uit spreken, en wel den lip-neusklank *m*, die dan evenwel tot verzachting als *em*, of gewoonlijk als *oem*, wordt uitgesproken; b. v. in *επισημαίνω* gew. *επισημαίνω* *gaan*, in plaats van *επισημαίνω* van *επισημαίνω* *gang*. — Indien het grondwoord met een *an* begint, dan zou b. v. van *ἀνέμι* het *vloeijen*, *de stroom*, het toestandswoord ook eigenlijk *ἐπισημαίνω* zijn: maar dit wordt dan, daar de *an* zonder klinker geen klank heeft, in proza altijd *ἐπέμι* uitgesproken, en alleen in poëzie ook wel met den klinker *oe* *ἐπέμι* *vloeijen*, *stroomen*. — En volkomen denzelfden vorm, als wanneer het grondwoord met een *an* begint, heeft het toestandswoord ook, als de eerste letter de lipletter *as* of *as* is; b. v. in *ἐπισημαίνω* poëtisch *ἐπισημαίνω* *uitgaan*, *buiten komen*, van het grondwoord *ἐπισημαίνω* *uitgang*, *buitenkomst*, en in *ἐπισημαίνω* poëtisch *ἐπισημαίνω* *sterven*, *dood*, van het grondwoord *ἐπισημαίνω* *de dood*. De eigenlijke vorm zou *ἐπισημαίνω* en *ἐπισημαίνω* zijn: maar ook hier, even als bij het werkwoord (§ 399), verliezen de lipletters *as* en *as* haar eigen klank in den daarmee vereenigden lip-neusklank *em*, zoodat deze alleen overblijft. En in dit geval verschilt dan ook de vorm van het *toestandswoord* volstrekt niet van dien van het *werkwoord*.

407. Van een woord, dat met den lipletter *an* begint, wordt het toestandswoord alleen gevormd in een bepaalde bijzondere beteekenis, als afgeleide be-

naming van hoedanigheid van een persoon of zaak, die *zich voordoet, gedraagt of aanstelt als* dat, wat door het grondwoord beteekend wordt; of ook van een *ouderdom of leeftijd* naar de wijze, waarop een persoon of zaak zich op dien ouderdom of leeftijd voordoet of vertoont; zooals b. v. ἰκελῆσα of ἰκελῆσα als een aanzienlijke zich voordoet of gedragen, *grootsch*, van ἰκελῆ groot, *aanzienlijk*; ἰκελῆ of ἰκελῆ een benaming van het rijstgewas vóór dat het aren schiet, van ἰκελῆ *helder groen*. Doch in deze beteekenis heeft er, als het woord niet een lipletter begint, een eigenaardige letterverwisseling plaats; namelijk, dat de lipletter in een keelletter verandert, de *en* in een *m*, de *es*, en desgelijks de *es*, en ook de *es*, in een *em* (§ 34); b. v. ἰκελῆσα als *bekwaam* of *kundig zich voordoet, vervaand*, van ἰκελῆ *bekwaam, kundig*; ἰκελῆσα als *bedreven* of *ervaren zich voordoet*, van ἰκελῆ *bedreven, ervaren*; ἰκελῆσα als *een Hollander zich voordoet*, van ἰκελῆσα *Hollander*; ἰκελῆσα als *een regenwolk zich voordoet of vertoonen*, van ἰκελῆσα *regenwolk*. — Ook de *en* verandert in dat geval in een *em*; b. v. in ἰκελῆσα als *een schoone zich voordoet, zich het air van een schoone geven*, van ἰκελῆσα *schoon*, van een meisje of vrouw.

408. De algemeene logische beteekenis van het *toestandswoord* in onderscheiding van het *werkwoord* is deze, dat het ook wel een *accident* of *adjunct* als een *werking van een sùbject* beteekent, maar niet van een *sùbject* van een daar tegenoverstaand *object*; en dus niet als een *werking* van een *sùbject*, waarvan hetgeen door het grondwoord beteekend wordt, het *object* is, maar eenvoudig als een *toestand, die uit het sùbject zelf*, zooals uit de levensverrigtingen van een mensch of dier, *voortkomt*; b. v. een *beweging*, zooals het *gaan*, een *houding* of *positie*, zooals *hangen*, of een bijzondere wijze waarop zich iets *aan het gezigt* of *gehoor voordoet*, zooals *schitteren* of *klinken*. Van het grondwoord ἰκελῆσα *stilstand*, beteekent het *werkwoord* ἰκελῆσα *stil doen staan*, iemand of iets *aanhouden*, maar het *toestandswoord* ἰκελῆσα *stil houden, staan blijven*; en van het grondwoord ἰκελῆσα beteekent ἰκελῆσα *zien*, eenvoudig als een *toestand*, teweeggebracht door de zintuiglijke levensverrigting van een zinnelijk wezen; maar het *werkwoord* ἰκελῆσα van het grondwoord ἰκελῆσα beteekent *zien* als iets dat door een *sùbject* met doel geschiedt.

409. Het Javaansch heeft drie verschillende *passive* of *objective* vormen van het zegwoord. De eerste, het *zuiver Passief* of de *zuiver objective* vorm, wordt gevormd door het voorvoegsel ἰκελῆ *ka* of *ká*, of ἰκελῆ *ká*, vóór het grondwoord, zoodat bij het *werkwoord* dit voorvoegsel in den *objectiven* vorm voor den neusklink, die het karakter van den *subjectiven* vorm uitmaakt, in de plaats komt; b. v. ἰκελῆσα *gemaakt worden*, van ἰκελῆσα *maken*, en ἰκελῆσα *verwoest worden*, van ἰκελῆσα *verwoesten*, of liever beide van het grondwoord ἰκελῆσα *verwoest* (als een *objective* hoedanigheid of gesteldheid).

410. Maar dit *zuiver Passief* wordt in tweéelei zin gebruikt, en deze twee

verschillende beteekenissen onderscheiden zich ook in den vorm, of ten minsten in de uitspraak. In den eersten zin wordt het gevoeglijk het *objectief Passief* genoemd, en is het, even als in het Hollandsch het objectief deelwoord met het hulpwoord *worden*, de *zuiver objective* vorm van het zegwoord, om in de *objective* wijze van uitdrukking aan een onderwerp als het *object* een accident toe te schrijven als iets, dat *aan het object gedaan wordt*. In den anderen zin onderscheiden wij het door de benaming van het *accidenteel Passief*, en beteekent het een accident als iets, dat *aan een voorwerp als object plaats vindt, gebeurt of overkomt*; zooals ook in het Hollandsch het objectief deelwoord, wanneer het niet met het hulpwoord *worden* verbonden wordt, dikwijls dien zin heeft, b. v. in *gestrand* en *gevallen*; en desgelijks het Gerundium, b. v. in *te zien*. Met dit *accidenteel Passief* wordt een accident voorgesteld, als iets *waartoe* een persoon of zaak *komt* of *geraakt*; doch niet als een *subjeet*, zooals bij de Hollandsche zegwoorden *komen*, *raken*, *stranden* of *vollen*; maar *lijdelijk*, en dus als een *object*, dat *daartoe*, wel niet door een *subjeet*, maar door de omstandigheden, — of *door het toeval* of *van zelf* zooals men zegt, — *gebracht wordt*. Het *objectief Passief* is de objective vorm in tegenoverstelling van het *werkwoord*; het *accidenteel Passief* staat als objective uitdrukking tegenover de subjective in het *toestandswoord*. Zoo staat van het grondwoord *ଅନୁସ୍ଥିତ* *stilstand*, het *objectief Passief* *ଅନୁସ୍ଥିତ* *aangehouden worden*, als objective uitdrukking tegenover *ଅନୁସ୍ଥିତ* *aanhouden*, maar het *accidenteel Passief* *ଅନୁସ୍ଥିତ* *tot stilstaan komen*, *komen* of *raken stil te staan*, *komen te sluiten* of *gestuit raken*, in tegenoverstelling van *ଅନୁସ୍ଥିତ* *stil houden*, *staan blijven* (zie § 408). — Het onderscheid van *vorm* bestaat hierin, dat het voorvoegsel *an* in het *objectief Passief* altijd met den vollen klinker *a* wordt uitgesproken, en, als het grondwoord éénlettergrepig is, dan zóó er voorgevoegd wordt, dat het grondwoord met het voorvoegsel *an* *a*, of met den voorslag *án* (§ 400), tot een tweelettergrepig woord verlengd wordt, zoodat het *Passief* dus altijd drielettergrepig is; terwijl daarentegen in het *accidenteel Passief* de klinker van het voorvoegsel in de derde lettergreep van achteren altijd als *Pépét* wordt uitgesproken, en, indien het grondwoord met een klinker begint, hiermêe inéénsmelt. Zoo beteekent van *ଅଗ୍ରହଣ* (grondvorm *ଅଗ୍ରହଣ*), *grijpen*, *ଅଗ୍ରହଣ*, als *k átj ánd àq* uitgesproken, *gegripen* worden, maar *ଅଗ୍ରହଣ* *gegripen raken*; en van *ଅବ୍ୟୟ* (grondwoord *ଅବ୍ୟୟ* met het voorvoegsel *an* van den éénlettergrepigen grondvorm *av*) *gebruiken*, *ଅବ୍ୟୟ* of *ଅବ୍ୟୟ* *gebruikt worden*, maar *ଅବ୍ୟୟ* *in gebruik gekomen* of *te gebruiken*. Van *ଉତ୍ସା* *uitgang*, waarvan het toestandswoord *ଉତ୍ସା* *uitgaan*, *buiten komen*, beteekent, wordt het *accidenteel Passief* *ଉତ୍ସା* *buiten raken*, dan volgens § 48 *ଉତ୍ସା* uitgesproken. En, begint het grondwoord met een *i* of *oe*, dan smelt in het *accidenteel Passief* de *a* van het voor-

Maar in Ngoko wordt in plaats van *awang*, dat het gewone voornaamwoord van den eersten persoon is, *awang* of *awang* gebruikt, en in plaats van *qane qaw* het gewone voornaamwoord van den tweeden persoon, het éénlettergrepige grondwoord *qane*, dat dan als *qaneawang* wordt uitgesproken; b. v. *awang awang* of *awang awang* door mij gezeten worden, en *qaneawang* (*kèg-pang an*) door je gezeten worden, van *awang* eten, van het grondwoord *awang*. Tot vorming van den derden persoon wordt voor het anders in 't Javaansch weinig gebruikelijke voornaamwoord van den derden persoon in Ngoko *di* in Krámá *diayang* (§ 396), in poëzie, en ook wel in deftig Ngoko, *qawang* gebruikt; b. v. van *awangqane* Ng., *awangqane* Kr. (van het grondwoord *awang*), *oprichten*, *awangqane* Ng., *diayangqane* Kr., *door hem* (of *haar*, of *hen*) *opgericht worden*. En deze derde persoon wordt ook gebruikt van een *onbepaald subjeet*, dat in het Hollandsch in de subjective wijze van spreken door het voornaamwoord *men* beteekend wordt.

414. Indien het grondwoord een éénlettergrepig woord is, dat alleen door het voorvoegsel *aw* of door den voorlag *di* tweelettergrepig gemaakt is (§ 389); dan vormt men het subjectief Passief veelal, even als het accidenteel Passief (§ 410), van den éénlettergrepigen grondvorm, vooral in Ngoko; en zoo ook dikwijls in Krámá, inzonderheid in de spreektaal; maar het kan ook, even als het objectief Passief, zóó gevormd worden, dat men het voorvoegsel *an* of den voorlag *di* vóór het grondwoord laat; en dit doet men in deftigen stijl, vooral in Krámá (vrg. § 409 en 410). Zoo zegt men voor het boven genoemde *awangqane* daar het grondwoord *awang* met het voorvoegsel *an* van het éénlettergrepige *ang* gevormd is, in de spreektaal veelal *awangqane*.

415. Dit *subjectief Passief* is, zooals door deze benaming, en ook door den vorm zelf, wordt aangeduid, wel een *Passief*, en dus een *objective* vorm voor de *objective* wijze van uitdrukking van een zin; doch zóó, dat men het accident, dat door het zegwoord beteekend wordt, niet, zooals in het objectief Passief, als een accident van het *object* voorstelt, maar als een *subjective* daad van een *subjeet*, en dus van een *persoon* of van een als persoon voorgesteld voorwerp. Wij gebruiken daarvoor meestal den subjectiven vorm, vooral in den eersten en tweeden persoon: maar, als wij b. v. zeggen: *Dit paard, daar ik op zit, wil ik verkoopen*; dan worden in het Javaansch, omdat het paard het *onderwerp* van den zin als *object* is, de zegwoorden, die *zitten* en *verkoopen* betee-men, in het subjectief Passief uitgesproken.

416. De derde objective vorm, dien men gevoeglijk het *oude Passief* noemt, wordt gevormd door, niet vóór, maar achter den eersten medeklinker van het grondwoord den neusklink *n* uit te spreken, doeh tot verzachting van de uit-spraak met den klinker *i* er vóór, en dus door invoeging van den klink *in*; b. v. in *inang* van *ang* *koopen*, en *inang* van *ang* *maken, doen*.

Van den subjectiven vorm van het *werkwoord* vervalt ook in dezen objectiven vorm de aangenomene neusklink; b. v. in ႏိၵ်ႉ van (ၵ်ႉ) *omringen*, van het grondwoord ႏိၵ်ႉ en in ႁိၵ်ႉ van ႁိၵ်ႉ *vinden*, van het grondwoord ႁိၵ်ႉ — Indien het grondwoord met geen anderen medeklinker, dan met een *an*, begint, dan wordt die klank *is* vóór het grondwoord gevoegd, en verandert dan, omdat de *an* een keelletter is, in *ing*; b. v. in ႁိၵ်ႉ (volgens § 17 zoo geschreven in plaats van ႁိၵ်ႉ) van ႁိၵ်ႉ iemand als bode *zenden*, van den grondvorm ႁိၵ်ႉ. De eigenlijke vorm zou ႁိၵ်ႉ zijn: maar dit wordt wegens den keelklank van de *an* van zelf ႁိၵ်ႉ en zou dan als ႁိၵ်ႉ worden uitgesproken: doch, daar dit juist de subjective vorm van het werkwoord is, wordt in het Passief, in proza, altijd met den klinker *i* er vóór ႁိၵ်ႉ gezegd. — Van het transitief werkwoord wordt de uitgang ႁိ in poëzie somtijds behouden, maar in proza, even als in het zuiver Passief (§ 411), altijd door ႁိၵ်ႉ vervangen. — En, is het grondwoord een éénlettergrepig woord, dat alleen door den voorslag ႁိ of het voorvoegsel *an* in den subjectiven vorm tweelettergrepig gemaakt is (§ 389); dan wordt dit Passief gewoonlijk van het éénlettergrepige grondwoord gevormd, daar het van zelf tweelettergrepig wordt (vrg. § 410 en 414); b. v. ႁိၵ်ႉ van ႁိၵ်ႉ *verdeelen*, en ႁိၵ်ႉ Ng., ႁိၵ်ႉ Kr., van ႁိၵ်ႉ Ng., ႁိၵ်ႉ Kr., *gelasten*, van de grondvormen ႁိၵ်ႉ en ႁိၵ်ႉ of ႁိၵ်ႉ.

417. De *beteekenis* van dit *oude Passief* is volkomen dezelfde als die van het *zuiver Passief*, en zonder onderscheiding van *objectief* en *accidenteel* Passief: maar het *gebruik* er van is in de gewone spreektaal verouderd, zoodat het alleen maar in bepaalde woorden en uitdrukkingen, en nooit meer voor de objective uitdrukking van een zin tot verbuiging van een *zegwoord*, gebezigd wordt.

418. Door zamenstelling van den grondvorm met het oude Passief wordt de *wederkeerige* of *wederzijdse* (niet *reflexive*, maar *reciproque*) vorm van een *zegwoord* gevormd; b. v. ႁိၵ်ႉ ႁိၵ်ႉ *wederkeurig* (van *weerskanten*, *over en weér*) *malkander* (of *de één den ander*) *steken*, van ႁိၵ်ႉ *met een wapentuijg steken*, grondvorm ႁိၵ်ႉ. Zoo ook van transitive en causative werkwoorden; en de verandering, die een grondwoord, dat op een klinker uitgaat, door de aanhechtsels van deze vormen ondergaat, deelt zich dan ook aan het eerste lid mee; b. v. in ႁိၵ်ႉ ႁိၵ်ႉ *de één van den ander ontvangen*, van ႁိၵ်ႉ *iets ontvangen*, van ႁိၵ်ႉ (*tâmpâ*) *ontvangen*; en in ႁိၵ်ႉ ႁိၵ်ႉ *malkander welkom heeten*, van ႁိၵ်ႉ *grondwoord* ႁိၵ်ႉ.

419. Door invoeging van de tongletter *r* of *l*, of van den klank *ër* of *əl*, of wel van *är* of *äl*, achter den eersten medeklinker van het grondwoord zijn een menigte woorden gevormd, waarvan de beteekenis het denkbeeld van *veelvuldigheid* in zich sluit; even als in het Hollandsch in woorden zooals *stot-*

in gevecht zijn of een gevecht hebben, en dus met een ander of met elkander vechten of aan het vechten zijn.

422. Aan het aanhechtsel *ανη* zeer na verwant is het aanhechtsel *ανη*, dat ook aan een woord, dat op een medeklinker uitgaat, op dezelfde wijze gehecht wordt; maar, indien het grondwoord met een klinker eindigt, dan zóó, dat tusschen de twee klinkers een *n* wordt ingevoegd; b. v. *ανη* (*ανη*) roestig, van *ανη* roest. — Dit aanhechtsel geeft aan het woord ook de beteekenis van een *accidentele gesteldheid*, doch alleen in den bepaalden zin van een *ongesteldheid* of *slechte gesteldheid*, van een *behebtheid met een kwaal of gebrek*; zooals *ανη* een bloedweer of bloedzweren hebben, van *ανη* bloedweer.

423. In den zin van een ongesteldheid of behebtheid, waartoe men geraakt is, wordt dit aanhechtsel ook wel met het voorvoegsel *αν* gebruikt; b. v. *ανη* de koude koorts hebben, of van gevatte koude lijden: doch zóó met dit voorvoegsel *αν*, dat eigenlijk *tot of te* beteekent, dient het gewoonlijk tot uitdrukking van den *Excessief* of *overmatigen trap*, zoodat het den zin heeft van een *accidentele gesteldheid tot dien graad toe, dat het een euvel of gebrek is*; b. v. *ανη* te hoog, van *ανη* hoog. — In dezen zin wordt evenwel in eenige woorden het aanhechtsel gewoonlijk als *ανη* uitgesproken; b. v. in *ανη* te veel, van *ανη* veel. En zoo meestal, wanneer het grondwoord op een klinker uitgaat, en wel zóó, dat de klinker van het aanhechtsel daarmee inéénsmelt; b. v. in *ανη* te lang, van *ανη* lang, en *ανη* te groot, van *ανη* groot.

424. In menigvuldig gebruik tot vorming van zelfstandige naamwoorden is het voorvoegsel *αν* (*pa*, *pā* of *pē*); en de wijze van verbinding met het woord, waarvóór het gevoegd wordt, is gewoonlijk dezelfde als die van het voorvoegsel *αν* in het accidenteel Passief; b. v. *ανη* of *ανη* loop, vlugt, van *ανη* en *ανη* waarschuwing, van *ανη*.

425. Het met dit voorvoegsel gevormd naamwoord noemt men tot onderscheiding van het *objectief denominatief*, zeer gevoeglijk het *substantief denominatief*. Het dient namelijk, om van een ander woord, dat een *accident* of *adjunct* beteekent, een benaming van *voorwerp*, en dus een *substantief* of *zelfstandig naamwoord*, te vormen. En zoo wordt het ook, wat vooral in het bijzonder op te merken is, van een *eenvoudig werkwoord* gevormd, om het *accident*, dat door het werkwoord beteekend wordt, als een *voorwerp* te benoemen, hetzij dan als een *reëel* voorwerp, of ook maar als een *logisch* voorwerp, zooals dat in het Hollandsch door den vorm van den *Infinitief* geschiedt. Zoo beteekent b. v. van *ανη* omsingelen, belegeren, *ανη* een belegering of het belegeren.

426. Menigvuldig is ook het gebruik van het voorvoegsel *αν* tegelijk met het aanhechtsel *ανη*; en de beteekenis van een zoo gevormd zelfstandig

naamwoord komt met den vorm ook volkomen overeen. Door het *voorvoegsel* wordt iets als een *reëel voorwerp* benoemd, en door het *aanhechtsel* óf dit voorwerp, óf een door het grondwoord beteekend voorwerp, adjunct of accident, als *object* aangeduid; terwijl ook, wanneer het grondwoord den vorm van een *werkwoord* heeft, deze vorm het accident als een *subjective daad* of *werking* beteekent. Zoo beteekent zulk een *substantief denominatief met het aanhechtsel* αραγή: 1°. iets als een *plaats voor* of *tot* iets, zoodat dus dit het object als *doel* is; of ook als een plaats, waar iets plaats vindt, zoodat de *plaats zelf* als accidenteel object benoemd wordt; b. v. van ἀγαθή, graf, ἀσκή, ἔργον, een plaats voor graven, of een plaats met graven, waar men graven maakt, *begraafplaats* of *grafplaats*; en van ἀσκησθησίων, *logeren*, ἀσκησθησίων, plaats om te logeren of waar iemand logeert, *logis*, *logement*; — 2°. iets als een *tijd voor* of *tot* iets; b. v. van ἀναστομένη, *pacht storten*, ἀσθησθησίων, *storting*, als *tijd* of *termijn om te storten*; — 3°. als *iets wat tot iets dient* of *bestemd is*, als een *middel*, *werktuig* of *kunst*; b. v. van ἀναγνώστη, *schrijven*, ἀναγνώστη, *wat tot schrijven dient*, *schrijfflessenaar*; ook als attribuut, b. v. in ἀναγνώστη, *schrijftafel*; — 4°. een *persoon*, als het *voorwerp* van iets, of ook als *tot iets* bestemd of werkzaam *tot eenig doel*; b. v. van ἀναγνησθαι, *volgen*, *sich naar iemand voegen*, ἀναγνησθαι, *iemand om te volgen*, *iemand dien men zich tot voorbeeld*, *voorganger*, *gids* of *leidsman stelt*; — 5°. iets anders als een *reëel voorwerp*, dat geen *plaats* of *tijd* of *middel* of *persoon* genoemd kan worden, maar waarvan de benaming toch volkomen denzelfden zin heeft; b. v. van ἀναγνησθαι, *werk*, en *werken*, *maken*, *doen*, ἀναγνησθαι, ook wel met den neusklink ἀναγνησθαι, *wat men te werken* of *te doen* heeft, iemands bepaalde *werkzaamheden*, die hem opgelegd zijn of ten deel vallen, of iemands dagelijksch *bedrijf* als kostwinning.

427. Een wijziging, naar het schijnt, van α of ἀ is het voorvoegsel ἀ. Alleen in het spraakgebruik bestaat dit verschil, dat het niet anders gebruikt wordt, dan om een accident of adjunct als een *reëel voorwerp* te benoemen, en nooit in afleidingen van werkwoorden. Meestal verschilt het van het grondwoord, wanneer dit ook in den zin van een substantief gebruikt wordt, niet anders, dan dat het, zooals ook dikwijls het voorvoegsel α, aan het woord een meer *reëlen* of *concreten* zin geeft, en dus iets *meer bepaalds* of *bijzonders* beteekent. Zoo beteekent ἀγνησθαι *hulp*, *bijstand*, in een algemeenen zin, ook *tot hulp zijn* of *helpen*, maar ἀγνησθαι een *bepaalde hulp*, *bijstand* of *dienst*, zooals die in een bijzonder geval door iemand verleend wordt. — Vooral in Krāmā-woorden is het voorvoegsel ἀ veel in gebruik, en niet alleen in de plaats van α, als ware het een Krāmā-vorm daarvan (§ 394); maar ook zoo, dat het woord, als zegwoord gebruikt, van het grondwoord volstrekt niet verschilt. Zoo zegt men in Krāmā altijd ἀναγνησθαι voor een *vraag*, en gebruikt dit woord ook

meest altijd als zegwoord voor *een vraag doen of vragen*, terwijl men in Ngoko als zegwoord eenvoudig *anηar:anη* zegt.

428. Voorts heeft men nog het voorvoegsel *pr*, *pr*, *pr* of *pr*, dat *vooreerst* in een menigte uit het Sanskritsch ontleende woorden een Sanskritsch voorvoegsel is, dat vóór of vooruit beteekent (het Latijnsche *pro* of *prae*, het Fransche *pro* of *pré*), doch waarvan de eigenlijke zin door den Javaan niet verstaan wordt. Zoo b. v. in *pramēn* (voor *pramēn*, volgens § 48, en dit volgens § 44 voor *pramēn*) *voorzorg, voorbedachtzaam, voorbehoedzaam*, het Sanskritsche *prajātna*. — Maar *ten anderen* is het ook een voorvoegsel van zuiver Javaanschen oorsprong, dat van het voorvoegsel *pr* alleen maar in zoo ver verschilt, dat het aan het woord, waarvóór het gevoegd wordt, altijd een *subjectieven (activen)* zin geeft; b. v. in *prahīn* *strijder, krijgsman*, van *prahīn* *strijd en strijden*; *prahīn* *blijk, bewijs*, van *prahīn* *merk, teeken*; *prahīn* *een verordening*, van *prahīn* *ordenen, verordenen*. — Van dit voorvoegsel onderscheiden is *pr* of *pr*, wanneer het een verkorting is van het naamwoord *pr* in *zamen gestelde* woorden.

429. Zeer menigvuldig is het voorvoegsel *pr* *sa*, dat volgens § 46 als *pr* *sē*, wordt uitgesproken, wanneer het tot zulk een volkomene eenheid van zin met een woord verbonden wordt, dat beide te zamen maar één begrip beteekenen, zooals in *prapōeh* (*sēpoeloe h*) *tien*, en *prapōeh* (*sētaoen*) *een jaar*. Vóór den halfklinker *pr*; en ook wel vóór een anderen lipletter, gaat volgens § 48 de klank *ē* dan over in *oe*, b. v. in *prapōeh* *zestig*, dat als *prapōeh* uitgesproken wordt. En, begint het woord met een klinker, dan smelt in zulke zamenstellingen, die tot één woord geworden zijn, de klank *ē* van het voorvoegsel met dien volgende klinker in één, zooals b. v. in *prapōeh* *honderd*, van *prapōeh*, en *prapōeh* *echtgenoot* (eig. *huisgenoot*), van *prapōeh*; tenzij wanneer het woord zelf met een Pēpēt begint, daar deze dan met de *a* van het voorvoegsel ineensmelt, zooals in *prapōeh* *sommige*, voor *prapōeh*. — Anders wordt het voorvoegsel met een scherpe *a* uitgesproken, of wel als *prapōeh* (*sāg*, uit te spreken volgens § 19); b. v. in *prapōeh* (*sā-abden ni poen*) *al zijn dienaren*, of *met zijn dienaar* of *dienaren*; en *prapōeh* (*sā-astā*) *nadat hij aangekomen was*. En zoo ook, waar anders het voorvoegsel met een Pēpēt wordt uitgesproken, wanneer het woord met een klinker begint en met het voorvoegsel niet geheel tot één woord geworden is; b. v. in *prapōeh* (*sā-astā*) *een el* (een *kwart vadem*), terwijl men toch b. v. *prapōeh* *een voet*, en *prapōeh* *een vadem*, als *sēkākī* en *sēdēpā* uitspreekt. — Dikwijls wordt dit voorvoegsel, zóó met een scherpe *a* uitgesproken, in den mond van den Javaan tweelettergrepig, zoodat het *prapōeh* luidt (vrg. § 26 en 390).

430. Dit voorvoegsel heeft *vooreerst* een *quantitativen* zin, en beteekent eigenlijk zooveel als *heel, gansch* of *al*; vanhier *zoo groot als* of *zooveel als*; b. v.

ॐॐॐॐॐॐ *heel een berg*, d. i. *zoo groot als een berg*, en ॐॐॐॐॐॐॐॐ *heel mijn weten*, d. i. *zoo veel als ik weet*, of *naar mijn weten*. — In het bijzonder dient het om met een benaming van eenig voorwerp, dat een zekere hoeveelheid kan aanduiden, die *geheele hoeveelheid* te beteekenen en zoo een *zamengestelde benaming van hoeveelheid* te vormen; b. v. ॐॐॐॐॐॐ *een voet*, en ॐॐॐॐॐ *een vader*. Zoo ook in bepalingen van *tijd*, om een *hoeveelheid*, dat is *lengte of duur*, van tijd te beteekenen; b. v. ॐॐॐॐॐ *een dag*, en ॐॐॐॐॐॐॐॐ *dezen dag*, d. i. *dezen dag lang of gedurende dezen dag*. — Vóór een benaming van een *plaatselijke betrekking* beteekent het eigenlijk de hiermee aangeduide *ruimte*, als *geheele uitgestrektheid*; zoodat b. v. ॐॐॐॐॐॐॐॐॐ *eigenlijk heel den kant van den weg*, maar dan zooveel als *langs den kant van den weg*, beteekent. — En vóór een benaming van *accident* geeft het de geheele overeenkomst met het plaats hebben van dit accident te kennen, zooals b. v. in ॐॐॐॐॐॐॐ *als hij komt*, of *als hij gekomen is*.

431. Uit het Sanskritsch overgenomen is *ten tweeden* het gebruik van dit voorvoegsel als voorzetsel in den zin van *met*, en wel bepaaldelijk om daarmee aan een voorwerp een ander voorwerp toe te voegen, *als daarmee bij behoorende of als een bijkomend ict*; b. v. ॐॐॐॐॐॐॐॐॐॐॐॐ *ik met mijn kinderen en vrouw*. — Er wordt dan ook nog wel een *verbindend voegwoord* voorgevoegd.

432. Ingelijks uit het Sanskritsch ontleend is de *derde* beteekenis van *medegenootschap aan één en hetzelfde voorwerp*, namelijk aan dat, wat het naamwoord, waarvóór het gevoegd en waarmee het zamengesteld wordt, beteekent; b. v. ॐॐॐॐ (séroepā) *van één en dezelfde gedaante*, of *gelijk van gedaante*; ॐॐॐॐॐ, *echtgenoot*, eig. *huizenoot*, met wien men zamen woont, van ॐॐॐॐ ॐॐॐ, *huis*, *woning* (§ 429). — Dikwijls wordt een zóó met dit voorvoegsel zamengesteld woord als complement gevoegd bij ॐॐॐॐॐ Ng., ॐॐॐॐॐ Kr., *vereend en vereend zijn*, of bij het hiervan gevormde werkwoord ॐॐॐॐॐ of ॐॐॐॐॐ *zich vereenigen*; woorden, die ook alleen zonder het voorvoegsel ॐॐ even zoo en in dezelfde beteekenis gebruikt worden. Zoo zegt men ॐॐॐॐॐॐ ॐॐॐॐ en ॐॐॐॐॐॐॐ voor *van één en dezelfde moeder*.

433. Van een geheel anderen aard is het, vooral in meer deftigen stijl en Krāmā, zeer menigvuldige voorvoegsel ॐॐ a. De *zin* van het woord of van den *vorm* van het woord, waarvoor het gevoegd wordt, ondergaat daardoor niet de minste verandering of wijziging. Het wordt alleen vóór een woord gevoegd, dat, hetzij alleen of als hoofdwoord, tot *prédicaat* of meer zelfstandig *attribuut* of *complement* in een zin gebruikt wordt, om door die verlenging van het woord *het prédicaat* of *attribuut* of *complement wat meer als voornaam bestanddeel van den zin te doen uitkomen*, door namelijk met het uitspreken van dat a een weinig er vóór stil te staan. — Door middel van dit voorvoegsel zijn ook van éénlettergrepige grondwoorden of grondvormen een menigte twee-

lettergrepige woorden gevormd, waarin dat voorvoegsel met der tijd niet meer als een voorvoegsel, maar als de eerste lettergreep en een integrerend deel van het woord zelf, beschouwd is geworden. Zoo b. v. van $\eta\mu\iota\tau\iota$ *menigte*, *aantal*, $\mu\eta\mu\iota\tau\iota$ *in menigte*, *veel*, of, als zegwoord, *veel zijn*, *menigvuldig zijn*.

434. Menigvuldig is in het Javaansch de *verdubbeling van het grondwoord of de herhaling van een geheel woord*. Eigenlijk gezegde *woordvorming* heeft alleen plaats door *verdubbeling van het grondwoord*: maar deze kan van de *herhaling van een woord* niet altijd onderscheiden worden. Zoo *vooreerst* niet, zoo dikwijls als het woord geen afgeleiden vorm heeft, maar de grondvorm zelf is. — *Ten tweeden* heeft de *verdubbeling van het grondwoord* niet plaats bij een *eenvoudig werkwoord*, wanneer de eerste medeklinker van het grondwoord volgen § 399 zijn eigen klank in dien van den aangenomen neusklank verloren heeft. Doch, is het werkwoord gevormd door aanneming van den keel-neusklank α vóór een grondwoord, dat met een klinker of met een halfklinker of smeltletter begint; dan heeft de *verdubbeling van het grondwoord* zóó plaats, dat de neusklank alleen vóór het geheele door verdubbeling gevormde woord wordt uitgesproken; b. v. in $\alpha\eta\alpha\eta\alpha\eta\alpha\eta$ *roepen*, van het werkwoord $\alpha\eta\alpha\eta$ waarvan de grondvorm $\alpha\eta\alpha\eta$ is; terwijl bij *herhaling van het woord* ook de neusklank herhaald wordt, en men dus b. v. van $\eta\alpha\iota\eta\alpha\alpha$ *drinken*, waarvan het grondwoord $\eta\alpha\iota\eta\alpha$ is, $\eta\alpha\iota\eta\alpha\alpha\eta\alpha\iota\eta\alpha\alpha$ zegt. — *Ten derden* wordt bij een transitief en een causatief werkwoord het aanhechtsel ($\alpha\iota\iota$ en $\alpha\iota\eta\alpha\iota$ of $\alpha\iota\alpha\iota\alpha\iota$) nooit meê herhaald. Maar toch ondergaat dan het grondwoord, als het op een klinker uitgaat, wegens dat aanhechtsel reeds in het eerste gedeelte dezelfde verandering, als in het tweede (§ 402 en 404); b. v. in $\tau\alpha\iota\iota$ *trouwen*, $\alpha\eta\alpha\eta\alpha\eta\alpha\eta\alpha\iota\eta\alpha\iota$ *achterevolgens uittrouwen*. — *Ten vierden* heeft in het Passief de *herhaling van het geheele woord* alleen plaats bij het *accidenteel* Passief, maar anders alleen maar *verdubbeling van het grondwoord*; zoodat men b. v. van $\alpha\iota\iota\tau\alpha\eta\alpha$ *aan iets werken*, in het *subjectief Passief* $\alpha\iota\iota\tau\alpha\eta\alpha\tau\alpha\eta\alpha$ zegt, en in het *oude Passief* van $\alpha\iota\iota\tau\alpha$ *overdenken* (grondwoord $\alpha\iota\iota\tau\alpha$), $\alpha\iota\iota\tau\alpha\alpha\iota\iota\tau\alpha$. — *Ten vijfden* wordt het toestandswoord *geheel herhaald*, als het tweelettergrepig is, zooals in $\alpha\iota\iota\tau\alpha\alpha\iota\iota\tau\alpha$ *hier en daar onder weg aangaan*, van $\alpha\iota\iota\tau\alpha$ grondvorm $\alpha\iota\iota\tau\alpha$ maar het grondwoord alleen, als het drielettergrepig is, zooals in $\alpha\eta\alpha\eta\alpha\eta\alpha\eta\alpha\eta$ van $\alpha\eta\alpha\eta$ *zich gedrongen gevoelen*. — En hetzelfde geldt *ten zesden* van het objectief denominatief.

435. De *beteekenis*, zoo wel van de verdubbeling van het grondwoord, als van de herhaling van een geheel woord, ligt altijd in de *herhaling*. En de natuurlijke beteekenis hiervan is *vooreerst* de *nadruk*, dien de spreker aan het woord geven wil, en waarom hij het nog eens uitspreekt, en wel voor de tweede maal, volgens Javaansch accent, langzamer en bij gevolg duidelijker. Maar een *tweede*, niet minder natuurlijke beteekenis van zulk een herhaling is uit

te drukken, dat hetgeen door het woord beteekend wordt, zich *nog eens*, of *meer dan eens*, voor den geest stelt, en zoo een *herhaling*, *aanhoudendheid* of *gedurigheid*, of ook een *menigvuldigheid* en *verscheidenheid*, zooals van voorwerpen, of van plaats of tijd of wijze, te kennen te geven. — Beide beteekenissen gaan dikwijls met elkander gepaard.

436. Zulk een *herhaling*, hetzij van een geheel woord, of alleen van het grondwoord, gaat ook wel gepaard *met verandering van klinkers*, gewoonlijk in het eerste gedeelte; en wel zoo, dat de laatste klinker van het grondwoord in het eerste gedeelte in een zuivere *a*, en de voorlaatste, als die in het grondwoord een *a* en de lettergreep niet gesloten is, in een *o* verandert; b. v. in $\eta\kappa\iota\sigma\iota\kappa\epsilon\iota\iota$ (*bola-bàli*, niet *bolâ-bàli*) van $\kappa\epsilon\iota\iota$ *terugkeeren*. — Maar, is de laatste klinker van het grondwoord zelf een *a*, dan heeft de verandering in het laatste gedeelte plaats, en wel zoo, als b. v. in $\alpha\gamma\iota\alpha\varsigma\eta\tau\iota$ van $\alpha\gamma\iota\iota$ *ravijn*, en in $\alpha\epsilon\iota\kappa\eta\eta\kappa\epsilon\iota\iota$ of ook wel $\eta\alpha\epsilon\iota\kappa\eta\eta\kappa\epsilon\iota\iota$ van $\alpha\epsilon\iota\kappa\epsilon\iota\iota$ *eten*. — Zulk een *herhaling* nu *met verandering van klinkers* drukt op een eigenaardige, zinnelijke en aanschouwelijke wijze zulk een *verscheidenheid* uit, als wij veelal te kennen geven door bijvoeging van *her en der*, *heen en weér*, *op en neer*, *links en rechts*, of wel door twee zinverwante woorden, zooals *goed en wel*, *gillen en schreeuwen*, *stolteren en stamelen*, en dergelijke; zoodat b. v. het zoo even aangevoerde $\eta\kappa\iota\sigma\iota\kappa\epsilon\iota\iota$ *aanhoudend her en der*, *van hier naar ginds*, *en van ginds naar hier*, *terugkeeren* of *heen en terug loopen*, $\alpha\gamma\iota\iota\alpha\varsigma\eta\tau\iota$ *ravijnen* *en bergklooven*, en $\epsilon\eta\alpha\epsilon\iota\kappa\epsilon\iota\iota$ van $\epsilon\eta\alpha\epsilon\iota\kappa\epsilon\iota\iota$ *goed*, zooveel als ons *goed en wel*, beteekent.

437. Zeer menigvuldig is in het Javaansch de zoogenaamde *reduplicatie* of *herhaling van den eersten medeklinker* van den grondvorm van een woord, of van den neusletter, waarmede een werkwoord begint, wanneer volgens § 399 de eerste medeklinker van het grondwoord in den aangenomen neusklink verloren gegaan is; b. v. in $\epsilon\eta\epsilon\eta\iota\iota$ of $\delta\iota\epsilon\eta\iota\iota$ van $\epsilon\eta\iota\iota$ *onderwijzen*, van $\epsilon\eta\iota\iota$ *onderwijs*. En dan wordt, zooals in dit voorbeeld, de eerste van de gereduplicateerde medeklinkers of met denzelfden klinker als de tweede, of met den onbepaalden klank van de Pëpët uitgesproken. Zoo dan ook van $\kappa\alpha\alpha\iota$ (*bàjà*) *gosaar*, en $\eta\acute{\epsilon}\iota\alpha\alpha$ (*màngsâ*, volgens § 38) *verslinden*, $\kappa\alpha\kappa\alpha\alpha\iota$ *bàbàjà*, en $\alpha\eta\acute{\epsilon}\iota\alpha\alpha$ *màmàngsâ*, of $\epsilon\eta\kappa\alpha\alpha\iota$ en $\delta\eta\eta\epsilon\iota\alpha\alpha$. Maar, heeft de eerste medeklinker van het woord zelf reeds een Pëpët, zooals in $\epsilon\eta\eta\iota\iota$ *drie*; dan wordt bij de reduplicatie in de eerste lettergreep in plaats van de Pëpët volgens § 49 veelal een *a* uitgesproken, zoodat men voor $\epsilon\eta\eta\eta\iota\iota$ veelal $\alpha\eta\eta\eta\iota\iota$ zegt. En evenzoo wordt een woord als $\eta\eta\eta\iota\iota$ *huis*, *woning*, met reduplicatie $\eta\eta\eta\eta\iota\iota$ of wel $\alpha\eta\eta\eta\eta\iota\iota$ uitgesproken.

438. Zulk een reduplicatie is een *stamelende* en *aarselende* uitspraak van een woord, die dus zeer eigenaardig de uitdrukking is, of van een *onbepaaldheid*

of onbestemdheid van voorwerp of van object, of van een zoeken, beproeven, pogen, gaan doen of beginnen; van een onbepaaldheid, namelijk, of onbestemdheid van een subject in zijn doen of in zijn doel. Zoo beteekent van *ḥimam* metvoeren, *ḥimamam* iets, of het een of ander, metvoeren; van het zelfstandig naamwoord *ḥimam* gang, reis, togt, *ḥimamam* als zegwoord, een reis of togt doen, of reizen in een onbepaalden zin; van *ḥimam*, moedig, het werkwoord *ḥimamam* iemand moedig zoeken te maken, moed inspreken; van *ḥimam*, stok of roede om meê te slaan, *ḥimamam* iets om meê te slaan, onbepaald wat, in den ruimsten zin van het woord; van *ḥimam*, scherp, *ḥimamam* iets scherp, scherp wapen- of werktuig; van *ḥimam* geleverd, geleverd wordend of te leveren, *ḥimamam* iets dat geleverd is of wordt, of te leveren is. En zoo is de reduplicatie vooral menigvuldig bij het objectief denominatief (§ 420).

439. Omtrent de door *zamenstelling* gevormde woorden is voornamelijk op te merken, dat daarin niet alleen dikwijls de *kortere grondvorm* van een woord gebruikt wordt, in een zin, waarin die vorm anders niet gebezigd wordt; maar dat de *zamenstelling* ook plaats heeft met een werkelijke meerdere of mindere *verkorting*, meestal van het ééne woord, maar somtijds ook van beide. Dikwijls wordt ook in *zamenstellingen* het *grondwoord* gebruikt in den zin, dien anders alleen het daarvan gevormd *werkwoord* heeft; zoodat men b. v. als *zamenstelling* *ḥimamam* zegt in de plaats en in den zin van *ḥimamam* de groete aanbieden.

440. Behalven de *passive vormen* van het zegwoord, en de onderscheiding der drie personen in het subjectief Passief (§ 413), ondergaan de woorden in het Javaansch geen andere *verbuiging* of *vervoeging*, dan alleen die, waardoor die modaliteit of wijziging van den zin der gedachten beteekend wordt, die de uitdrukking is van den *wil*, en daarom in het algemeen *Voluntatief* of *willende wijs*, en, naar het verschil van vorm of wijze van uitdrukking met verschillende beteekenis, met verschillende benamingen *Imperatief*, *Jussief*, *Optatief*, *Concessief*, *Propositief* en *Vetatief*, d. i. *gebiedende*, *bevelende*, *wenschende*, *toelatinge*, *voorstellende* of *voornemende* en *verbiedende wijs*, genoemd wordt. — In het Javaansch heeft men voor den *Voluntatief* de volgende vormen of uitdrukkingen.

441. Met den naam van *Jussief* of *bevelende wijs* bestempelt men in de Javaansche grammatica het best dien vorm van den *Voluntatief*, die er de meest algemeene uitdrukking van is, en niet alleen een eigenlijk gezegd *bevel*, maar ook wel een *wensch* en *toelating* beteekent, en die ook in zinsneden, die tot complement aan een anderen zin toegevoegd worden, als *aanvoegende wijs* gebruikt wordt. Deze *Jussief* wordt van alle zegwoorden, met uitzondering alleen van het transitief en het causatief werkwoord, gevormd door het aanhechtsel *am* *â*, b. v. *ḥimamam* (lo ng â h â, volgens § 14) *wegga*, van *ḥimam*

weggaan; *malan* (mãtjáhá, volgens § 38) *lese*, van *mal* *lezen*; *malan* volgens § 14 voor *malan* *opete*, van *mal* *opetaan*; *malan* *slape*, van *mal* *slapen*, *malan* (noelissã of noelisã, volgens § 15) *schrijve*, van *mal* *schrijven*; *malan* (adólã of adóã) *verkoope*, van *mal* *verkoopen*; *malan* (lérénã of lérénã) *ruste*, van *mal* *rusten*; *malan* of, volgens de uitspraak, *malan* *kiese*, van *mal* *kiesen*; en *malan* of *malan* *geve*, van *mal* *geven*.

442. Is het zegwoord gevormd door het aanhechtsel *malan*, dan wordt in den Jussief in plaats van *malan* (ã nã of ã ã) dikwijls volgens den gewonen regel (§ 38) *malan* (ã ã) uitgesproken; b. v. *malan* in plaats van *malan* van *malan* bij een ander, of bij elkander, zitten (ofschoon men b. v. van *malan* *den*, waarin de uitgang *malan* geen aanhechtsel is, nooit *malan* maar altijd *malan* zegt). — Even zoo dan ook zeer dikwijls in het met het aanhechtsel *malan* gevormde zuiver en oud Passief van het transitief werkwoord (§ 411 en 416); b. v. in *malan* in plaats van *malan* van *malan*, het Passief van *malan* iemand bevel geven. En altijd wordt met dit *malan* de Jussief gevormd van het subjectief Passief en van het Actief van het transitief werkwoord; b. v. *malan* van *malan* en *malan* van dat zelfde *malan*.

443. Bij het causatief werkwoord wordt de uitgang *malan* Ng., *malan* Kr., in den Jussief vervangen door den uitgang *malan*, of korter *mal* b. v. *malan* of *malan* van *malan* Ng., *malan* Kr., iets aanbieden aan iemand.

444. Van den eigenlijk gezegden *Imperatief* of *gebiedende* wijs heeft men in het Javaansch twee verschillende vormen, een *subjectieven* en een *objectieven*. — De *subjective Imperatief* verschilt in vorm volstrekt niet van den Jussief: het onderscheid in uitdrukking is alleen maar, dat er geen voornaamwoord van den tweeden persoon als onderwerp bijgevoegd wordt. — De *objective Imperatief*, dien men ook den *Imperatief met bepaald object* kan noemen, wordt gebruikt, wanneer men omtrent een bepaald bijzonder onderwerp (of bepaalde bijzondere onderwerpen) iemand iets gebiedt te doen, zoodat dit voorwerp het *object* is als het *onderwerp*, waarover gesproken wordt. In vorm onderscheidt zich deze objective Imperatief van den Jussief of subjectieven Imperatief *vooreerst* daardoor, dat, even als in alle objective vormen, bij de werkwoorden de neusklink, waarmêe deze in den subjectieven vorm uitgesproken worden, vervalt. Zoo is van het transitief werkwoord *malan* aan iemand iets aanbieden (van *malan* *aanbod*), de Jussief en subjectieve Imperatief *malan* maar de objective Imperatief *malan* Ten tweeden wordt bij het eenvoudig werkwoord, en desgelijks bij het eenvoudig zegwoord, niet het aanhechtsel *malan*, waarmêe de Jussief of subjectieve Imperatief gevormd wordt (§ 441),

maar het aanhechtsel *an* gebruikt, dat, als het woord op een medeklinker uitgaat, op dezelfde wijze als het aanhechtsel *an*, maar, eindigt het woord op een klinker, dan door middel van een tuschen de twee klinkers ingevoegde *n*, wordt aangehecht (vrg. § 422). Zoo is van *an* *roepen* (grondvorm *an*), de Jussief of subjective Imperatief *an*, maar de objective Imperatief *an*, en van *an* *maken*, *an*. Ten derde heeft de objective Imperatief ook dit met de andere objective vormen gemeen, dat, als het grondwoord een éénlettergrepig woord is, dat alleen door den voorlag *an* of het voorvoegsel *an* in den subjectiven vorm tweelettergrepig gemaakt is, dan ook deze Imperatief veelal van het éénlettergrepig grondwoord gevormd wordt (vrg. § 410 en 414). Zoo is van *an* *gelasten*, van den grondvorm *an*, de Jussief of subjective Imperatief *an*, maar de objective Imperatief *an* en *an* van *an* *aan iemand iets geven*, het transitief werkwoord van *an* *geven*, van den grondvorm *an*.

445. Wanneer men *Kramâ* of *Madyâ* spreekt, verbiedt de beleefdheid den commanderenden vorm van den Imperatief of de gebiedende wijze te gebruiken. Men gebruikt dan in plaats van den subjectiven Imperatief eenvoudig den subjectiven vorm van het zegwoord met het voornaamwoord van den tweeden persoon er vóór, en in plaats van den objectiven Imperatief het subjectief Passief; terwijl men alleen door den toon te kennen geeft, dat men *voluntatief* spreekt. Op deze wijze zegt men b. v. *an* in den zin van: *kom U binnen!* een zin, diem alleen de toon er aan geeft, terwijl het anders beteekenen zou: *U komt binnen*. — Niet oneigenaardig wordt deze beleefde wijze van uitdrukking de *Kramâ-Imperatief* of *beleefd gebiedende wijze* genoemd.

446. Tot uitdrukking van een *wensch* of *bede* gebruikt men vóór den Jussief of Imperatief het *optative* redewoord *an*. Ng., *an*. Kr. Tot nadruk wordt het ook wel herhaald, of het betrekkelijk voornaamwoord er vóórgevoegd. — Om uit te drukken, dat iets, wat niet plaats heeft of gedaan wordt, toch plaats hebben of gedaan worden moet, is men in het Javaansch niet gewoon den vorm van den Jussief of Imperatief te gebruiken, maar het woord *an*, gewoonlijk dan in één lettergreep *an* uitgesproken en *an* geschreven, een woord, dat eigenlijk *moeder*, maar als uitroep nagonog zoozeel, als ons *je*, *hene*, beteekent, en op een eenigzins *klegende* wijze een *verlangen* of *wensch* te kennen geeft. Men kan dit de *desiderative* of *verlangende* wijze van uitdrukking noemen.

447. Ook voor de *vetative* of *verbiedende* wijze van spreken wordt de Jussief of Imperatief niet gebruikt, maar het redewoord *an*. Ng., *an*. Kr., *an* of *an*. Md.; b. v. *an* *was niet bang!* en *an* of *an* *je moet niet bang wesen*.

448. De Jussief wordt ook voor de *willekeurig onderstellende* wijze

van spreken gebruikt; b. v. *ημωσιν καταγορησαν* *indien ik rijk was*. — In *negative* onderstellingen gebruikt men dan ook veelal het *relatieve* redewoord (§ 447); maar dan geeft men hieraan, of anders aan het volgende hoofdwoord van het gezegde, toch den uitgang van den Jussief.

449. De *Propositief*, d. w. z. de *voornemende* of *voorstellende* wijze van spreken, is verschillend, al naardat men in het enkelvoud of in het meervoud spreekt. In het *enkelvoud* gebruikt men in *Ngoko* in plaats van het gewone voornaamwoord van den eersten persoon dat zelfde *εγω* of *εγω*, waarmee ook de eerste persoon van het subjectief Passief gevormd wordt (§ 418), onmiddellijk vóór het zegwoord. Maar ook hier heeft men een subjectiven en een objectiven vorm. In de *subjective* wijze van spreken bij onbepaald object gebruikt men den subjectiven vorm van het zegwoord, en zegt b. v.: *εγω* voor *ik ga lezen*, of *ik wil gaan lezen*; en, wanneer het voornaamwoord van den eersten persoon met eenigen nadruk genoemd moet worden, dan voegt men het gewone voornaamwoord er nog vóór, en zegt b. v.: *εγω εγω* *ik wil gaan slapen*. — In *Krámá* en in *Mädya* heeft men voor den subjectiven Propositief geen eigenen vorm, maar wel voor den objectiven. — In de *objective* wijze van spreken wordt namelijk van de werkwoorden, even als in alle andere objective vormen, de neusklank, waarmee zij in den subjectiven vorm uitgesproken worden, weggelaten, en aan het zegwoord in *Ngoko* en in *Mädya* het aanhechtsel *η*, in *Krámá* *ε*, gevoegd; terwijl dan in *Ngoko* tot voornaamwoord hetzelfde *εγω* of *εγω*, maar in *Krámá* en *Mädya* het gewone *εγω*, gebruikt wordt; b. v. van *επεισαν* (grondwoord *επεισεν*) *beproeven*, *επεισαν* *Ng.*, *επεισαν* *Md.*, *επεισαν* *Kr.*, *ik wil het gaan beproeven*; of *laat mij het beproeven*. — Bij het transitief werkwoord wordt ook hier de subjective uitgang *ε* door den objectiven *εγω* vervangen. En bij het causatief werkwoord gebruikt men in plaats van den uitgang *εγω* met het daaraan te voegen aanhechtsel den uitgang *η*; b. v. *επεισαν* *laat het mij eens hooren!* van *επεισαν* *iets aanhooren*.

450. In het *meervoud* wordt de Propositief uitgedrukt door den toeroep *εγω*, of *εγω*, *Ng.*, *εγω* *Md.*, *εγω* *Kr.*, *εγω* *Kr.*, *komaan! welaan!* vóór het zegwoord, gewoonlijk met het redewoord *εγω*, *Ng.*, *εγω* *Kr.*, waarmee aan het zegwoord een collective zin gegeven wordt, er vóór; b. v. *εγω εγω εγω* *Laten wij vertrekken!* of *komaan, laten wij vertrekken!*

451. Eindelijk heeft men nog den *qualitativen* of *modalen Voluntatief*, om bevelender, gebiedender, of ook willekeurig onderstellender wijze, een *hoedanigheid*, *gesteldheid* of *wijze van zijn* of *doen* uit te drukken; vooral menigvuldig, om bij een anderen vorm van den Voluntatief aan een *complement van hoedanigheid* ook den Voluntativen vorm, en dus meer nadruk, te

geven. De uitdrukking wordt gevormd door voorvoeging van dat zelfde *āi*, *āi* *ayay* of *ηαιηαι*, waarmeê volgens § 413 ook de derde persoon van het subjectief Passief gevormd wordt; b. v. *αηαι αιαι αιηηαι ηηηαι* of *αιηηαι ηηηαι ηηηαι αιαι αιαι*, *keer ga a u w terug!*

452. Overigens is in het bijzonder omtrent de *telwoorden* en de *redewoorden* voornamelijk het volgende op te merken. — Wanneer de *telwoorden* (die men hierboven § 306 en 309 vinden kan) als *attribuut* (en dan *achter* een benaming van voorwerp) of als *predicaat* in een zin gebezigd worden; dan worden de drie éénlettergrepige, *ηηηαι* twee, *αιαιηαι* vier, en *αιηηαι* zes, altijd met reduplicatie uitgesproken (§ 437); b. v. *ηηηαι αιαιηαι αιαιηηαι* vier personen. En in plaats van *ηηηαιηηηαι* zegt men dan volgens § 27 *ηηηαιηηηαι*. Ook voor *αιαιηηαι* als het *Krāmā* van het gereduplicateerde *ηηηαιηηηαι* zegt men dan veelal *αιαιηηαι ηηηαι*. En desgelijks worden *αιηηαι* Ng., *αιηηαι* Kr., drie, *αιηηαι* Ng., vijf, *αιηηαι* zeven, en *ηηηαιηηηαι* acht, meer of minder dikwijls gereduplicateerd.

453. Maar wanneer de telwoorden met een naamwoord tot een *samengestelde benaming van hoeveelheid* verbonden worden, gebruikt men in plaats van ons telwoord *een*, dat wij dan lidwoord noemen, het voorvoegsel *αι* (§ 429), en dan worden de overigen insgelijks vóór het naamwoord geplaatst; b. v. *αι ηηηαι ηηηαι*, een ropij of gulden (eigenlijk een *keele* gulden in onderscheiding van een mindere som gelds), en *αιηηαι ηηηαι* zes gulden (niet zes guldens). Voorts worden die telwoorden beneden de *tien*, die op een klinker uitgaan, dan door middel van een Tjëtjâq met het volgend naamwoord verbonden; b. v. *ηηηαιηηηαι ηηηαι* twee pond, *ηηηαιηηηαιηηηαιηηηαι* acht honderd, *αιηηαιηηηαιηηηαι* negentig. Ook van *αιαιηηαι* vier, ofschoon het op een medeklinker uitgaat, zegt men dan *αιηηαιηηηαι*.

454. Door aan een telwoord of andere benaming van hoeveelheid den vorm van het *werkwoord* te geven, wordt in het Javaansch beteekend, wat wij uitdrukken door *elk* of *ieder* er bij te voegen; b. v. *αιηηαιηηηαι* elk, of ieder, een pond, van *αιηηαιηηηαι* een pond; *αιηηαιηηηαιηηηαιηηηαι* Ng., *αιηηαιηηηαιηηηαιηηηαι* Kr., elk twee dubbeltjes.

455. In de *aanwijzende voornaamwoorden* (zie § 231) wordt in Ngoko en in Madyā door het verschil der klinkers dat zelfde plaatselijke onderscheid beteekend, dat wij te kennen geven door drie of twee verschillende woorden, zooals *hier*, *daar* en *ginds*; *deze*, *die* en *gene* of *gindsche*; en *dus* of *zoo*. In *Krāmā* gebruikt men echter die drie onderscheidene vormen gewoonlijk alleen maar bij de *aanwijzende voornaamwoorden* van *plaats*, maar anders zonder onderscheid alleen den vorm met den klinker *a*.

456. Bij de *vragende voornaamwoorden* (zie § 326) is voornamelijk op te merken:

1°. dat het vragend voornaamwoord van *zaken*, *αιηηαι* Ng., *ayayay* Kr. (§ 396), en *αιηηαι* Md. (§ 397), *wat?* ook als louter *vraagwoord*, tot uitdrukking van de vragende wijze van spreken, gebruikt, en dan *ōf* vóór den zin, *ōf*

vóór het gezegde, geplaatst wordt; b. v. *amaseganeqalewa* of *qaneqalewa* *awu* *ben je ziek?*

2°. dat het vragend voornaamwoord van *personen*, *awaw* Ng., *awaw* Kr. Md., *wie?* ook gebezigd wordt, wanneer men naar den *naam* van iemand vraagt, en wij het vragend voornaamwoord van hoedanigheid, *hoe?* gebruiken; b. v. *awawkejey* of *kejeyawaw* *Hoe is je naam?*

3°. dat *awaw* Ng., *awaw* Kr. Md. (§ 396), eigenlijk het vragend voornaamwoord van plaats is, en alleen dan van *voorwerpen* (personen of zaken) gebruikt wordt, wanneer men vraagt naar *bepaalde* voorwerpen in tegenoverstelling van andere dergelijke; b. v. naar *één* van de twee, drie of meer, waarop men het oog heeft. Zoo heeft het namelijk denzelfden plaatselijken zin, die ook het onderscheid uitmaakt tusschen de drie of twee vormen van het aanwijzend voornaamwoord (§ 455); en zoo vraagt men b. v. met het oog op twee dingen: *awawawaw* *Wat is het best?* in den zin van: *Wat van beide is het best? dit of dat?*

4°. dat aan het vragend voornaamwoord van *hoeveelheid* even als aan een telwoord of andere benaming van hoeveelheid, en met dezelfde beteekenis, de vorm van het *werkwoord* gegeven wordt (§ 454); en dat ook het Ngoko *awaw* *hoeveel?* even als de telwoorden beneden de *tien*, die op een klinker uitgaan, in verbinding met een volgend naamwoord een Tjëtjâq tot uitgang aanneemt (§ 453); zoodat men b. v. wel zegt *qawawaw* *hoeveel personen?* maar *awawaw* *hoeveel pond?*

457. Het *relatief* of *betrekkelijk voornaamwoord* (zie § 334), dat in het Javaansch eigenlijk niets anders dan een *aanwijzend* redewoord is, wordt niet alleen vóór een zinsnede gebruikt, maar ook vóór een benaming van voorwerp of vóór een attriboot of prédictaat of complement, tot *bepaalde onderscheiding* van iets bijzonders in tegenstelling van iets anders; b. v. *awawawaw* *sijn linkerhand*, in tegenstelling van *de rechter*. Zoo ook dikwijls om met *nadruk* te wijzen op den zin van een woord in tegenstelling van het tegenovergestelde of van een minderen trap of graad; b. v. *awawaw* *goed papier*; en *awawaw* *hoor er goed naar*. — Vóór een zelfstandig naamwoord, zooals in *awawaw* *de vader*, in tegenstelling van *awawaw* *de moeder*, of van *awawaw* *het kind*, heeft dit aanwijzend redewoord dikwijls denzelfden zin als het bezittelijk voornaamwoord, zoodat b. v. *awawaw* ook voor *zijn*, of *haar* of *hun*, *vader*, en *awawaw* voor *zijn*, *haar* of *hun*, *kind*, gebruikt wordt.

458. Het gewone *persoonlijk voornaamwoord* van den *eersten* persoon is *awaw* Ng., *awaw* Kr. Md., *ik*. Dit laatste is een verkorting van *awawaw* of *awawaw* *dienaar* of *onderdaan*: en ook dit woord wordt, wanneer men in Krâmâ met meer nederigheid of onderdanigheid spreekt, zonder verkorting als

voornaamwoord gebruikt. Men kan het dan door *Uw dienaar* of *Uw dienaress* vertalen.

459. Het gewone persoonlijk voornaamwoord voor den *tweeden* persoon is $\eta\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ Ng., *jij*, *jou* of *je*, $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ Kr., *U*, $\alpha\eta\epsilon\alpha$ Md. *gij*, *ge* of *u*: maar, verbiedt de hooge rang van den spreker in Krāmā het nederige voornaamwoord $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$, of een nog hogere *titulatuur*, zooals $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ *Uw Waardigheid*, *U Edele*, te gebruiken; dan bezigt men in plaats daarvan $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ of gewoonlijk $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$

460. In de *hoftaal* (§ 4, 4°.) gebruikt de Vorst, in zijn vorstelijke waardigheid sprekende of schrijvende, en ook wel een Vorstin, $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ als voornaamwoord van den *eersten*, en $\alpha\eta\epsilon\alpha$ als voornaamwoord van den *tweeden* persoon; en een ambtenaar in zijn betrekking als ambtenaar tot zijn ondergeschikten $\alpha\eta\epsilon\alpha$ voor *ik*, en $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ voor *gij*.

461. Als voornaamwoord van den *derden* persoon, waarvan in het Javaansch weinig gebruikt gemaakt wordt, bezigt men van *personen* evenwel nu en dan, vooral in de spreektaal, $\eta\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ Ng., $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ of $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ Kr., een uitdrukking, die eigenlijk ongeveer z. v. a. *dezelve* beteekent, en gevormd is door zamenstelling van het bezittelijk voornaamwoord van den *derden* persoon met $\eta\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$, anders gewoonlijk $\eta\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ Ng., $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ Kr. — Buiten die zamenstelling is dit woord in gebruik als redewoord, om een voorwerp (persoon of zaak) voor te stellen *in zijn bepaalde bijzonderheid* in onderscheiding en tegenstelling van andere personen of zaken en van alle adjuncten en accidenten, waarvoor wij de woorden *alléén* of *zelf*, of voor dit laatste bij bezittelijke voornaamwoorden *eigen*, gebruiken. Ook wordt het gebruikt, om een *alles overtreffenden trap* uit te drukken, zoodat b. v. $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ d. i. *die alléén oud is*, voor *de alleroudste* gezegd wordt.

462. Om in de *reflexive* of *wederkeerige* wijze van spreken denzelfden persoon, die het *súbject* is, als *object* te beteekenen, gebruikt men in het Javaansch het woord $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ Ng. Kr., $\alpha\eta\epsilon\alpha$ Kr.†, *lichaam*, in den figuurlijken zin voor *persoon*, met het bezittelijk voornaamwoord; en zegt dus $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ *zijn*, of *haar* of *hun*, *persoon*, voor het Holl. *zich*, en $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ (§ 461) voor *zich zelf*. Even zoo $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ *mijn persoon*, voor *mij*, en $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ voor *mij zelf*.

463. Om den zin van het zoogenaamd *besittelijk voornaamwoord* uit te drukken, worden vele persoonlijke voornaamwoorden eenvoudig als bepaling in den zin van een Genitief attriboot achter het zelfstandig naamwoord gevoegd; b. v. $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ *het paard van mij*, of *mijn paard*. — Omtrent $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ waarvan als bezittelijk voornaamwoord veelal de kortere vorm $\alpha\eta\epsilon\alpha\text{-}\lambda\alpha\alpha\eta\eta\epsilon\lambda\alpha$ gebruikt wordt, moet opgemerkt worden, dat men het niet alleen in die gevallen bezigt, waarin het ook anders als persoonlijk voornaamwoord in ge-

bruik is (§ 459), maar ook zoo dikwijls als men *မာရေ-မာရေ* zou moeten verbinden met een benaming van een persoon, die hooger in rang is dan de persoon, tot wien men spreekt en anders *မာရေ-မာရေ* gebruikt. Zoo zegt men *မာရေ-မာရေ* *Uw kind*, maar *မာရေ-မာရေ* *Uw vader*.

464. Als bezittelijk voornaamwoord is ook het woord *မာရေ* in gebruik, dat het Krinā-Inggil is van *မာရေ*, Ng., *ကျေး*, Kr., *woning*, *huis*, en dus z. v. a. *paleis* of *hof* betoekent. Hiervan zijn namelijk gevormd de *titulaturen* *မာရေ-မာရေ* *de Waardigheid van het Hof*, of *de Hofwaardigheid*, voor *Uw Hoogheid* of *Uw Excellentie*, en *မာရေ-မာရေ* *de voeten van het Hof*, of *de Hofvoeten*, de voeten die het Hof betreden, voor *Uw vorstelijke Hoogheid* of *Uw Majesteit*. Maar, daar nu het woord *မာရေ* in deze titulaturen, die ook als persoonlijke voornaamwoorden gebruikt worden, de plaats vervangt en den zin heeft van een bezittelijk voornaamwoord van den tweeden persoon; zoo wordt het dan ook verder even zoo in verbinding met andere naamwoorden gebruikt; b. v. *မာရေ-မာရေ* *Uw Hoogheids*, of *Uw Excellenties* of *Uw Majesteits*, *aankomst*.

465. Voor eenige persoonlijke voornaamwoorden worden als bezittelijke voornaamwoorden *aanhechtsels* gebruikt. — Zoo namelijk voor de gewone pers. voornaamwoorden in Ngoko, *မာရေ* *ik*, en *မာရေ* *ijj*, *jou*, *je*, de aanhechtsels *ကျ* en *ကျ*. b. v. *မာရေ* *het paard van mij* of *mijn paard*, van *မာရေ* *paard*; *မာရေ* (*tāng gā m oe*, § 45, 2°.) *je buurman*, van *မာရေ* (*tāng gā*, § 38) *buurman*. — In plaats van *ကျ* en *ကျ* gebruikt men echter ook dikwijls het tweelettergrepige *မာရေ* en desgelijks *မာကျ* wanneer het naamwoord, waaraan het gehecht wordt, met het aanhechtsel *မာရေ* gevormd is. Zoo zegt men b. v. van *မာရေ* volgens § 14 voor *မာရေ*, wel *မာရေ* *မာရေ* maar meer gewoon volgens de aant. bij § 84, bl. 92, *မာရေ* of *မာရေ* (§ 15) *je bedrijf*. En zoo ook veelal in verbinding met benamingen van bloedverwantschap, die, als zij op *ā* uitgaan, door een *မာ* gealoten worden; b. v. *မာရေ* of *မာရေ* *je oom*, van *မာရေ* *oom*; *မာ* *မာရေ* *je oudere broeder*, van *မာရေ* *oudere broeder*; en *မာရေ* of *မာ* *မာရေ* *je oom*, van *မာရေ*. Ook van *မာရေ* *grootvader*, en *မာရေ* *grootmoeder*, zegt men *မာရေ* *je grootvader*, en *မာရေ* of *မာရေ* *mijn grootmoeder*.

466. Het voornaamwoord *မာရေ* (§ 460) wordt zelf als aanhechtsel gebruikt; b. v. *မာရေ* (§ 15) *Onze brief*, van *မာရေ* *brief*; met tusschenvoeging van een *n*, al het naamwoord op een klinker uitgaat (vrg. 402); b. v. *မာရေ* *Onze gemalin* (of *gemalinnen*). — In plaats van *မာ* (§ 460) wordt als aanhechtsel *မာ* gebruikt, b. v. *မာရေ* *uw kameraden*, van *မာရေ* *kā n tjiā* (§ 38). — Als het naamwoord op een *i* of *oe* uitgaat, verandert ook hier in de uitspraak de *i* in *e* en de *oe* in *o* (§ 402); b. v. in *မာ*

ἄνδρῳ ἡ καρτ, van *mens*, en in τῆς ἄνδρῳ ἡ ἄνδρ, van *man*, uit te spreken als ἀνδρῶν en ἀνδρῶν

467. Op gelijke wijze wordt met een naamwoord het aanhechtsel ἡμῶν Ng. Md., ἡμῶν Kr. (§ 396), verbonden, dat als *bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon* in menigvuldig gebruik is, en dus z. v. a. *er van, van hem, van haar, van hen*, of *zijn, haar* of *hun*, beteekent, b. v. in ἡμῶν ἀνδρῶν (óbórré of óbóré) Ng., ἡμῶν ἀνδρῶν (òbòrripoen) Kr., *zijn sakkel*, van ἡμῶν ἀνδρῶν (bángsáné) Ng., ἡμῶν ἀνδρῶν (bángsànnipoen) Kr., *zijn geslacht*, van ἡμῶν ἀνδρῶν (bàngsá (§ 38); ἡμῶν ἀνδρῶν (baʔiné) Ng., ἡμῶν ἀνδρῶν (baʔènnipoen) Kr., *zijn winst*, van ἡμῶν ἀνδρῶν (ràtoené) Ng., ἡμῶν ἀνδρῶν (ratònnipoen) Kr., *zijn Vorst*. — Achter benamingen van bloedverwantschap wordt in plaats van het aanhechtsel ἡμῶν dikwijls ἡμῶν gebruikt, terwijl daarbij tevens dezelfde onregelmatigheden plaats hebben, als bij de aanhechtsels ἡμῶν en ἡμῶν b. v. ἡμῶν ἀνδρῶν en ἡμῶν ἀνδρῶν *zijn moeder*, van ἡμῶν ἀνδρῶν en ἡμῶν ἀνδρῶν *zijn oom*, van ἡμῶν ἀνδρῶν en ἡμῶν ἀνδρῶν *zijn grootvader*, van ἡμῶν ἀνδρῶν Men zegt ook ἡμῶν ἀνδρῶν en ἡμῶν ἀνδρῶν *zijn oom*, van ἡμῶν ἀνδρῶν en ἡμῶν ἀνδρῶν

468. Het voorwerp, dat door dit bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon beteekend wordt, is zeer dikwijls *iets onbepaalds of onbestemds*, zooals wat in het Hollandsch door *men* of *het* wordt aangeduid, wanneer het onderwerp onbepaald is, maar dat als Genitief attriboot in een vertaling niet uitgedrukt kan worden. Alleen den zin van de bepaling, die, hoe onbepaald ook, door het Genitief attriboot wordt aangeduid, kunnen wij dan teruggeven door ons bepalend lidwoord *de* of *het*. Door dat aanhechtsel als Genitief attriboot wordt namelijk het voorwerp, dat men noemt, voorgesteld als in betrekking van subjeet of object tot *iets* anders, maar daardoor tevens van dit ongenoemde en onbepaalde andere, *onderscheiden*; en deze onderscheiding is het ook, die door ons bepalend lidwoord beteekend wordt. Zoo zegt men b. v. ἡμῶν ἀνδρῶν ἡμῶν ἀνδρῶν *De hitte* (of *het heet zijn*) *is erg* (d. i. *Het is erg heet*); *het stof* *dwaart*. En zoo vraagt men b. v. ἡμῶν ἀνδρῶν *Wie is de Dëmang?* nam. *de Dëmang* (benaming van het Hoofd van een oord) in onderscheiding van andere personen.

469. Voorts is men in het Javaansch gewoon, als men de betrekking van een voorwerp tot een ander *bepaald* voorwerp beteekenen wil, eerst de benaming van dat eerste voorwerp met het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon uit te spreken, en *zóó* in het algemeen en onbepaald de betrekking van dat voorwerp tot *iets* anders aan te duiden, maar dan tot bepaling van dit onbepaalde iets de benaming van dat ander *bepaalde* (*bijzondere*) voorwerp er bij te voegen. Dan heeft het aanhechtsel ἡμῶν of ἡμῶν de beteekenis van ons bepalend lidwoord bij het eerste naamwoord, en vervangt tevens

uitgedrukt moet worden, dan wordt het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon gebruikt en dat zelfstandig naamwoord of los vóór het hulpwoord, of bij wijze van appositie achter het zegwoord, geplaatst; B. v. *မေ့ရန် ကျရောက်ရလား၊ ကျရောက်ခဲ့ဖူးရက်ကလေးကလေး* of *ကျရောက်ရလား၊ ကျရောက်ခဲ့ဖူးရက်ကလေး* *Mijn broeder zijn verpachten, of Het verpachten van mijn broeder, heeft plaats gehad in de maand Besár; voor: Mijn broeder heeft het verpacht in de maand Besár.*

474. Omtrent het gebruik nu van een benaming van *accident* in den vorm van het naamwoord, of met behulp van dat hulpwoord, moet reeds voor den eerstbeginnende hier opgemerkt worden, dat, zoo dikwijls als hetgeen men in een zin eigenlijk *zeggen* wil, niet dat is, wat in de Hollandsche uitdrukking van dien zin door het *zegwoord* beteekent wordt, maar alleen dat, wat in het Hollandsch beteekend wordt door een bij het zegwoord gevoegd *complement* van het gezegde; dat men dan in het Javaansch ook alleen dit laatete, wat men eigenlijk alleen *zeggen* wil, als *gezegde* uitspreekt, en dat, wat door het Hollandsche zegwoord beteekend wordt, logisch als *voorwerp* benoemt, en zóó, in den vorm van een *naamwoord*, tot het *onderwerp* van het gezegde maakt. Zóó in de zoo even gebruikte voorbeelden, wanneer men namelijk reeds van het *pachten* of *verpachten* van éenig land gesproken heeft, en nu alleen nog maar zeggen wil, *wanneer* de paching of verpaching heeft plaats gehad. En zoo *vraagt* men, ook in het Javaansch, wanneer men iemand vragen wil, niet, of hij iets, waarover gesproken wordt, *gekocht heeft*, maar alleen, *waar*, of *voor hoeveel*, hij het gekocht heeft; *ကျရောက်ရလား၊ ကျရောက်ခဲ့ဖူးရက်ကလေး* *Waar heeft je koopen plaats gehad?* of *ကျရောက်ရလား၊ ကျရောက်ခဲ့ဖူးရက်ကလေး* *Voor hoeveel heeft je koopen plaats gehad?* zoodat men het zegwoord *ကျရောက်*, door middel van het hulpwoord *ကျရောက်*, tot *naamwoord* en tot *onderwerp* van het gezegde maakt, terwijl men in het Hollandsch met het zegwoord *koopen* als hoofdwoord van het gezegde vraagt: *Waar heb je het gekocht?* en *Voor hoeveel heb je het gekocht?* Desgelijks, als men zeggen wil, niet, dat men *naar huis gegaan is*, maar alleen, dat men naar huis gegaan is *tegelijk met* den persoon, tot wien men spreekt; dan zegt men in het Hollandsch wel: *Ik ben tegelijk met je naar huis gegaan*; maar in het Javaansch *ကျရောက်* (of ook *ကျရောက်*, of met het hulpwoord *ကျရောက်*) *ကျရောက်* *Mijn naar huis gaan heeft plaats gehad tegelijk met jou.*

475. Verder dient dat zelfde hulpwoord om gelijke redenen ook, om van een *zegwoord* een *naamwoord* te vormen in den zin van het *objectief denominatief* (§ 420). Zoo zegt men b. v. *ကျရောက်*, *ကျရောက်* of *ကျရောက်* *voor het nieuwe zadel dat ik gisteren gekocht heb*, of *het nieuwe, gister door mij gekochte zadel.*

476. Tot uitdrukking van het *Perfectum* dient het redewoord *အောင်* of *ကျရောက်*, ook wel *ကျရောက်*, Ng., *ကျရောက်* Kr., *ကျရောက်* Md., dat eigenlijk

480. Maar, ofschoon nu de betrekking *op* of *tot* een voorwerp zeer dikwijls door een van die beide voorzetsels, die eigenlijk een plaatselijke beteekenis hebben, in een complement van voorwerp wordt uitgedrukt, om in een subjectief gezegde een *object*, en in een objectief gezegde een voorwerp als *middel* of *oorzaak*, of als het *subject*, aan te duiden; zoo is dit evenwel niet noodzakelijk, en dikwijls wordt in zulk een complement in het geheel geen voorzetsel gebruikt. Één van die beide voorzetsels wordt alleen dan gebruikt, wanneer men het voorafgaande woord met eenigen *nadruk*, en daarom volgens Javaansch accent wat *langzamer*, uitspreekt. Dan noemt men namelijk in het volgend complement het voorwerp niet onmiddellijk, in één adem, er achter, maar verbindt het met het voorafgaande door middel van een voorzetsel. Zoo zegt men: *ကတိကုသတဝဟကုဒါမိ* (of *မိဝံ့၇*) *ကမိမိမိမိမိ* *Ken je dien persoon?* wanneer men het woord *မိမိမိ* met nadruk wat langzamer, zooals in het Hollandsch het woord *ken* met hooger klemtoon, uitspreekt.

481. De verbinding met een voorwerp wordt in een complement van een gezegde, als dat voorwerp een persoon is, in de spreektaal ook wel uitgedrukt door *ကတိကုသ* of *ကတိမိ* Ng. Md., *ကတိမိ* of *ကတိမိမိမိမိ* (volgens § 16 voor *ကတိမိမိမိမိမိ*) Kr., dat anders als voorzetsel zooveel als *met* beteekent. In een subjectief gezegde wordt het zoo alleen maar bij sommige zegwoorden gebruikt in de plaats van *မိဝံ့၇* *မိမိ* of *မိမိ*, en de Hollandsche voorzetsels *tot*, *aan* of *tegen*; veel menigvuldiger in een objectief gezegde, waar wij *door* gebruiken. Eigenlijk beteekent het *getweed*, *gepaard*, *vereinigd* of in *vereiniging met*.

482. Deze zelfde voorzetsels, en desgelijks in Ngoko en Madyâ *မိမိမိ* (dat ook eigenlijk *met* of *benevens* beteekent, maar anders gewoonlijk alleen als voegwoord voor ons *en* in gebruik is), worden ook in vergelijkingen gebruikt vóór de benaming van een voorwerp, in vergelijking waarmede iets van een ander voorwerp gezegd wordt, zoodat zij dan den zin hebben van *vergeleken met* of in *vergelijking met*, of van onzen Comparatief met *als* of *dan*, b. v. *မိမိမိမိမိမိမိမိမိ* *je kind is ouder als*, of *dan*, *mijn kind*.

483. Ook worden *ကတိကုသ* of *ကတိမိ* en *ကတိမိ* vóór een zegwoord gebruikt, om het door dit zegwoord beteekende accident voor te stellen als *gepaard* of *vergezeld* gaande *met* een ander te voren genoemd accident; wat wij veelal kunnen uitdrukken door middel van den vorm van het deelwoord, of wel door het voegwoord *terwijl*. Maar in dit geval gebruikt men ook menigvuldig *မိမိမိ* Kr. Ng., dat ook eigenlijk *benevens* beteekent en anders gewoonlijk alleen als voegwoord in gebruik is; en daarenboven nog in *Kramâ မိမိမိ* Zoo b. v.: *မိမိမိမိမိမိမိမိမိမိ* *မိမိမိမိမိမိမိမိမိမိ* (of *မိမိမိ*) *မိမိမိမိမိမိမိမိမိမိ* *Het* (of *Haar*) *kind werd toen door haar omhelsd, terwijl zij weende*; of: *Toen omhelsde zij haar kind, daarbij weenende*; of: *Toen omhelsde zij al weenende haar kind*.

484. Voor ons voorzetsel *met*, en met het ontkennend redewoord voor ons

OVER DE WOORDVOEGING.

---

486. De *Syntaxe* of *Woordvoeging* van een taal kan in de Grammatica zóó behandeld worden, dat de geheele zamenstelling der verschillende soorten van zinnen uit de bijzondere deelen, waaruit zij bestaan, en hun onderlinge verbinding, zooals die in een taal gebruikelijk is, in alle bijzonderheden beschreven wordt; maar ook zóó, dat men zich alleen bepaalt bij de *idiotismen* of *eigenaardigheden*, waardoor de taal, waarvan men de Grammatica behandelt, zich in de woordvoeging van andere talen voornamelijk onderscheidt. Deze laatste methode, die de kortste, en voor een taal, waarvan de woordvoeging zoo eenvoudig is, als die van het Javaansch, ook voldoende is, zal hier gevolgd worden; en de behandeling zal ook daarom nog zoo veel korter kunnen zijn, omdat veel van hetgeen de woordvoeging betreft, reeds in de woordvormleer moest worden opgemerkt, en daarom niet herhaald, of alleen maar met een enkel woord aangestipt, behoeft te worden.

OVER DE BEPALINGEN.

487. De bepaling van een voorwerp, zooals die in het Hollandsch door het bepalend of aanwijzend lidwoord plaats heeft, geschiedt in het Javaansch op drieërlei wijze, door het aanwijzend voornaamwoord, door het betrekkelijk voornaamwoord, of door het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon. Het *aanwijzend voornaamwoord* wordt gebruikt, zooals reeds in de Woordvormleer § 323 is opgemerkt, om te wijzen op *een bepaald soort van voorwerpen*, als *in aard of hoedanigheid van andere soorten van voorwerpen onderscheiden*. Tot bepaalde aanwijzing van *bijzondere voorwerpen in tegenstelling van andere* is, zooals ook reeds boven in § 335 gezegd is, het *betrekkelijk voornaamwoord*, dat in het Javaansch altijd een *demonstrativen* zin heeft, weinig anders in gebruik, ten minsten in proza, dan bij eenige zelfstandige naamwoorden, waarbij dat door het spraakgebruik gewoon geworden is. De meest gewone bepaling van *bijzondere voorwerpen* — en ook dit moest reeds boven § 349 opgemerkt en door voorbeelden opgehelderd worden — geschiedt door middel van *het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon*, wanneer met dit voornaamwoord *iets onbepaalds of onbestemds* wordt aangeduid. Op deze wijze wordt namelijk een voorwerp voorgesteld als *het subject* of *het object van iets*, maar zóó, dat dit *iets* onbepaald blijft en

maar onbestemd voor den geest zweeft. De *bepaling*, die op deze wijze aan een voorwerp gegeven wordt, heeft dan toch evenwel denzelfden zin, als dien van een *Genitief attribut van hoedanigheid in het algemeen*: en deze zin is, dat het voorwerp *sich onderscheidt door de betrekking, waarin het als subjeet of als object tot iets anders staat*. En ofschoon nu dit andere niet nader bepaald, niet genoemd, wordt; dan wordt toch het voorwerp in zóó ver bepaald, dat het voorgesteld wordt als *een subjeet of een object in de omstandigheden, waarom gesproken wordt, of die men voor den geest heeft*, en dus als een *door die omstandigheden bepaald voorwerp*. Spreekt men b. v. van een gepleegden diefstal, dan zal *ಎರಡು* dat letterlijk *de dief er van luidt, den dief in dat geval*, den dader van dien diefstal, en *ಎರಡು* *het goed*, dat bij die gelegenheid gestolen is, beteekenen. — Niet altijd evenwel, zooals boven (bl. 362) ook reeds opgemerkt is, wordt zulk een bepaald voorwerp zóó als een subjeet of object van iets voorgesteld en genoemd: dikwijls noemt men het eenvoudig zonder bepaling met de algemeene benaming, en zegt men b. v. *ಎರಡು* *is den wagen*, en *ಎರಡು* *den wagen buiten brengen*, alhoewel van een bepaalden wagen gesproken wordt. En nooit worden enkele bepaalde voorwerpen, die in het Hollandsch met het bepalend lidwoord benoemd worden, zooals *de zon*, *de wereld*, *de aarde*, in het Javaansch door het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon bepaald, wanneer men van zulk een voorwerp *in het algemeen* spreekt, of het maar eenvoudig *noemt*. Maar wel kan men zeggen en zegt men ook b. v. *ಎರಡು* *de zon gaat onder*, wanneer men de zon bedoelt, die men als bijzonder voorwerp voor de oogen of voor den geest heeft, de zon, namelijk die men op het oogenblik aan den hemel heeft.

488. Omtrent de bepaling van een benaming van voorwerp door het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon moet als een eigenaardigheid van het Javaansch spraakgebruik hier nog opgemerkt worden, dat men gewoon is, met dat bezittelijk voornaamwoord de benaming te verbinden van een voorwerp, dat *men ergens zegt te zijn*, of *aan of in iets te zijn*, of *uit iets voort te komen*, zoo dikwijls als men dat voorwerp zich voorstelt als iets, dat daaraan *eigen is*; b. v. *De Br. joeda* enz., bl. 160, 9: *ಎರಡು* *is den berg* wat niet wel anders vertaald kan worden, dan: *ddár* (op den top van dien berg) *was een paleis*; maar de zin, die in 't Javaansch door het bezittelijk voornaamwoord in *ಎರಡು* wordt uitgedrukt, is, dat de top van dien berg *zijn paleis had* (even zoo bl. 10, 2 en 5); *J. zam.*, bl. 2, 10: *ಎರಡು* *zijn er in dat bosch tijgers?* namelijk tijgers als bewoners van dat bosch, — tijgers, die dat bosch tot *zijn* bewoners heeft; en in een figuurlijken zin *De Brúá-joeda*, bl. 9, 2: *ಎರಡು* *is den berg* (Zij was) *beweeglijk: maar het stond*

het zamengetrokkene *aanhechtsel* *an*, alleen dan het bezittelijk voornaamwoord te gelijk met het *voorzetsel* *an* daarachter gebruikt wordt, wanneer men aan het eerste naamwoord door een wat langzamer uitspraak eenigen *nadruk* geeft.

490. Maar de bepaling van een voorwerp door een ander voorwerp als *súbject* of *óbject* heeft ook plaats door de beide benamingen van voorwerp onmiddellijk, zonder tusschenkomst van een aanhechtsel of voorzetsel, met elkander te verbinden. Dit heeft *vooreerst* plaats, wanneer het tweede voorwerp door een *persoonlijk voornaamwoord* beteekend wordt (§ 342); b. v. in *anag gura* *het kind van mij*, of *mijn kind*, en *an gura gura* *het kind van Uw Hoogheid*, of *Uw Hoogheids kind*. — *Ten anderen* heeft dit ook nog plaats, zooals reeds in § 350 opgemerkt is, wanneer de benaming van het eerste voorwerp door het *betrekkelijk voornaamwoord* bepaald wordt. — *Ten derden* in *zamengestelde woorden en benamingen*, waarin de beide benamingen van voorwerp niet meer de beteekenis hebben van twee bijzondere als *súbject* en *óbject* tot elkander in betrekking staande voorwerpen, maar de benaming van één voorwerp geworden zijn (§ 281). Zoo beteekent *an gura* *kop van een kikvorsch*, maar *an gura gura* *kikvorschkop*; *an gura gura* *spoor of prent van een tijger*; maar *an gura gura* *tijgerspoor* of *tijgerprent*; *an gura an* *de hartkwil*. — *Ten vierden* eindelijk heeft dit somtijds plaats, wanneer het tweede voorwerp door een *benaming van plaats* beteekend wordt, waarvóór anders tot verbinding het aanwijzend voorzetsel van plaats *an* gebruikt wordt. Zóó in benamingen van personen naar de plaats van hun woning of afkomst, zooals b. v. *an gura an* *Wirá-joedá van Dèkák*, en *an gura an* *de Kjár van Mádjá* (§ 373, bl. 387); en zoo zegt men ook wel, zooals b. v. *J. zam.* bl. 105, 9, *an gura an* *voor an gura an* *werkzaamheden aan de wegen*; *De Brátá-joedá* enz., bl. 9, 6 v. o., *an gura an* *de luister van de sieraden in het Hof van Ngastina*; maar anders heeft het weglaten van het voorzetsel ook gewoonlijk alleen maar plaats in *zamengestelde woorden en benamingen*, zooals *an gura an* *een dorpsmenschen*, *dorpsbewoner*, *an gura an* *een dorps-Bekél*, *een dorpshoofd*, *an gura an* *een bewoner van de hoofplaats*, of, zooals wij zouden zeggen, *een stedeling*; *an gura an* *iemand van Dwárá-wátí*, *een Dwárá-wátíer*.

491. Van een anderen aard is 1°. de bepaling van een voorwerp door een benaming van *stof*, zooals in *an gura an* *een ring van goud* of *gouden ring* (§ 102). Bij zulk een bepaling geschiedt de verbinding altijd *onmiddellijk*: maar in het Javaansch heeft dan ook de bepaling niet den zin van een *Genitief* attriboot, daar de benaming van stof dan niet als *zelfstandig* naamwoord een *voorwerp*, maar als *bijvoeglijk* naamwoord een *hoedanigheid*, beteekent.

2°. de bepaling van een voorwerp door een benaming van een voorwerp, dat niet als een *zelfstandig voorwerp*, maar als een *adjunct* of *accident* van een

ook, om nog een paar voorbeelden te gebruiken, 1001 *N. I.*, bl. 17, 3: *αχη φασασηεν εστιν η καταδημοτητα; zulk een schandelijk (eig. schande veroorzakend) gedrag houden*; en bl. 25, 1: *αποκαταστασει η ανωτατη η καταληψη; die gedwoongen werd het verschrikkelijks en ongehoorde bevel ten uitvoer te brengen*. — Zeer dikwijls wordt zoo een zegwoord, met of zonder complement, eenvoudig als attriboot van hoedanigheid met een benaming van voorwerp verbonden, waar wij liever een *relative zinsnede* gebruiken. Zoo zegt men b. v. *η ελενη εστιν ενα γραμματιστην; een schrijvend mensch of persoon*, voor *iemand die schrijft*; *η ελενη εστιν ενα γραμματιστην; iemand die amfoen schrijft, een amfoenschuiver*; *η ελενη εστιν ενα κηκοπονη; een koffij plantend mensch, iemand die koffij plant, een koffijplanter*. Zoo ook *J. zam.* bl. 91, 5: *ελενη εστιν ενα γραμματιστην; Zoodanig is het antwoord van (of Zóó antwoorden) menschen, die niet gezind zijn om beter te worden (of sich te verbeteren)*; bl. 190, 9: *(αφηρησε η καταληψη; heeft men de door je teruggebrachte cigaren (of de cigaren, die je teruggebracht hebt,) aangecomn?* — Wanneer men vóór zulk een door een zegwoord uitgedrukt attriboot het betrekkelijk voornaamwoord niet gebruikt, dan heeft dit daarin zijn rede, dat in het Javaansch dat voornaamwoord altijd een *demonstratiuen* zin heeft en gebruikt wordt tot *bepaalde en onderscheidene aanwijzing* van iets bijzonders *in tegenstelling* van iets anders of *tot nadruk* (§ 334 en 400). Waar men dus zulk een tegenstelling of nadruk niet bedoelt, daar wordt vóór zulk een prédicatief attriboot, even als vóór een ander, dat door een benaming van adjunct wordt uitgedrukt, dat voornaamwoord ook niet gebruikt, maar het attriboot *eenvoudig* aan het voorwerp *toegeschreven*, gelijk een door een benaming van adjunct uitgedrukt attriboot in dat geval ook eenvoudig *genoemd* wordt. En daarom wordt vooral zoo dikwijls achter *η εστιν* of *εστιν* *mensch, persoon*, een door een zegwoord uitgedrukt attriboot zonder het betrekkelijk voornaamwoord uitgesproken; wanneer men namelijk door die omschrijving iemand die dat doet, wat het zegwoord beteekent, eenvoudig benoemen wil, zooals wij dit dikwijls doen door een van een zegwoord afgeleide benaming van persoon; b. v. *η ελενη εστιν ενα κηκοπονη; een olie verkopend persoon, iemand die olie verkooft, een verkooper van olie* of *olieverkooper*.

493. Een bepaling van een voorwerp wordt in het Javaansch altijd *achter* de benaming van het voorwerp geplaatst: en, wanneer twee of meer bepalingen van verschillenden aard met één en dezelfde benaming van voorwerp verbonden worden, dan geeft men gewoonlijk de eerste plaats aan een bepaling van *hoedanigheid*, de tweede aan een bepaling van *hoeveelheid*, en aan een logische bepaling door middel van een *aanwijzend voornaamwoord* de laatste plaats, ook na een relative zinsnede. Alleen *αποκαταστη* Ng., *αποκαταστη* Kr., *al, alle, gansch, geheel*, wordt ook wel na een aanwijzend voornaamwoord geplaatst.

Zoo zegt men b. v. ἡ δὲ ἀγορή τῶν ἑπτὰ ἀρχαίων, juist in de omgekeerde volgorde van het Hollandsche: *die twee rijke menschen. die twee blaauw laken; die twee paar laarzen; de drie uur te gaan, drie uur gaans; het dorp van drie Djoeng of groot drie Djoeng (J. sam.. bl. 1, 9); de vijf broeders van je, die van deselfde vader en moeder zijn (ald. r. 4 v. o.); ἡ ἀγορὴ τῶν κλοπευτῶν al die roofers, die gepakt zijn (bl. 5, 14); ὁ ἀλλόθρονος ἄξιωματις al deze kundigheden (1001 N. I, bl. 25, 13); ἡ ἀγορὴ τῆς πόλεως al dit rijk (of dit geheele rijk) van Meer. (Rådjá Pir. bl. 5, 5 v. o.).*

494. Waar evenwel de bepaling bij wijze van *appositie* of *bijstelling* geschiedt, en dus beide naamwoorden den zin van een benaming van voorwerp hebben; daar kan ook het naamwoord, dat de hoedanigheid of de hoeveelheid beteekent, als hoofdwoord het eerst genoemd, en de benaming van het voorwerp daaraan toegevoegd worden. Zoo plaatst men niet alleen, even als in het Hollandsch, *titels* van rang of geboorte vóór eigennamen en benamingen, die in de plaats van eigennamen gebruikt worden; b. v. ἡ ἀγορὴ τῶν ἄρχοντων *de Raden Toemengoeng Prasoerâ-nêgârâ*, en ἡ ἀγορὴ τῆς ἀρχῆς *de Heer Translateur*: want zulk een verbinding van een titel en naam is als een *samengestelde* naam te beschouwen, en een benaming van iemands *qualiteit* wordt als attribuit van hoedanigheid achter den eigennaam geplaatst; b. v. ἡ ἀγορὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀρχῆς *de Heer Winter, Translateur ter hoofdplaats Soerakarta*: — maar

1º. worden ook de benamingen van hoeveelheid ἀγορῆς, Ng., ἀγορῶν, Kr., *menigte, veel, vele*, en ἀγορῶν Ng., ἀλλων Kr., *al, alle*, ofschoon zij meestal als benamingen van adjunct tot bepaling achter een benaming van voorwerp geplaatst worden, somtijds, en niet zonder nadruk, in den zin van een benaming van voorwerp voorop geplaatst en dan tot bepaling de *soort* van voorwerp, die bedoeld wordt, er achter genoemd. Zoo leest men b. v. J. sam. bl. 256, 9: ἀγορῶν πολλῶν ἀρχαίων, ἀλλοθρονοῦ, *Ik heb veel (eig. een menigte) dorpelingen gezien, die een eenvoudig houten krischeel droegen*; bl. 290, 4: ἀγορῶν πάντων ἀλλοθρονοῦ, ἀλλοθρονοῦ ἀλλοθρονοῦ, *Verstond U al het spreken van den Dalang, of alles wat de Dalang zeide?* Zoo ook Leesb. bl. 2, 4: ἀγορῶν πολλῶν *veel tegenspoed*; bl. 169, 8: ἀγορῶν πολλῶν *veel Braminen*; Rådjá Pir. bl. 133, 8: ἀγορῶν πολλῶν *al de huizen van de ongeloovigen*. — Even zoo wordt in een *samengestelde benaming van hoeveelheid* het *telwoord* vóór de benaming van het voorwerp geplaatst (§ 307), b. v. in ἀγορῶν τεσσάρων *vier pond*.

2º. Ook ἄλλων Kr., Ng., ἀλλοθρονοῦ Kr., *ander, anders, een ander, iets anders*, wordt zoo somtijds als hoofdwoord voorop geplaatst; b. v.

de woorde *een ander rijk* (Radjâ Pir. bl. 45, 13), *de andere plaats* (1001 N. II, bl. 559, 4 v. o.) *de andere weg* (bl. 170, 12), *een ander grondgebied* (J. sam. bl. 254, 3 v. o.).

3°. Het woord *aan* Ng., *van* Kr.Md., dat als bijwoord in het algemeen een vroegeren of verledenen tijd beteekent (§ 366), wordt bepaald door een ander bijwoord, dat een bijzonderen tijd beteekent, er achter te voegen; b. v. *aan de verleden nacht, van nacht, en aan de morgen*. Maar, wanneer dit zelfde woord volgens § 322 als *aanwijzend voornaamwoord* gebruikt wordt, dan plaatst men het volgens § 493 als bepaling gewoonlijk achteraan. Soms zelfs evenwel zet men het ook in dezen zin als hoofdwoord voorop, en noemt dan, tot verklaring van dat voornaamwoord, het voorwerp als bepaling daar achter; b. v. *Java brief*. bl. 146, 3: *de genoemde, D mang Brijdja-kartika*; d. i.: *genoemde Dë mang Br.* (maar r. 2 *aan de opium met het kistje*); en bl. 153, 2, en 3 en 2 v. o.: *de genoemden, de circulaire*; d. i. *die circ.* (maar r. 10 v. o.: *de circulaire*). — Dezo constructie, die in het Soerakartasche zeldzaam is, treft men dikwijls aan in stukken uit den Oosthoek van Java.

4°. Maar, wat nu bij de hierboven genoemde woorden soms en bij uitzondering plaats heeft, dat is regel, wanneer het naamwoord, dat de hoedanigheid beteekent, door een bezittelijk voornaamwoord bepaald wordt: want, als in het Javaansch de benaming van een voorwerp door middel van twee naamwoorden, waarvan het ééne een attriboot van het andere is, door een bezittelijk voornaamwoord bepaald wordt; dan wordt dit volgens § 360, 1°, met het eerste naamwoord als hoofdwoord verbonden: maar daarom wordt dan ook van die twee naamwoorden dat, waarmee het bezittelijk voornaamwoord verbonden moet worden, als hoofdwoord vooraan geplaatst. Zoo zegt men b. v. *mijn reisvoorraad geld, d. w. z. het geld, dat ik voor de reis meeneem, of meegenomen heb; je bezitting, of eigendom, piek, d. i. de piek, dien je bezit, of die je toebehoort; Uw geschenk brief, d. i. de door U geschonkene of verleende brief* (wij zeggen *Uw geoorde misstoe* of *letteren*). En dit is dan ook de gewone constructie, wanneer de hoedanigheid van een voorwerp, dat men noemt, door een *objectief denominatief* uitgedrukt wordt, en dit, om het *subject* te beteekenen, door een bezittelijk voornaamwoord bepaald moet worden; b. v. *de opbrengst* Ng., *de opbrengst* Kr., *de opbrengst* (of *het door u opgebrachte of op te brengen*) *pacht, d. i. de pacht die gij opbrengt of op te brengen hebt; de draagkoets, d. i. de draagkoets, daar U in zit* of *die U gebruikt; het door hem geborgene geld; de eenden, die je houdt; de wand, dien hij* (of *zij*) *op het hoofd draagt*.

paald wordt, *in hoe ver of in welk opzigt* de toekenning of toeschrijving van dat attriboot of prædicaat aan het voorwerp bedoeld wordt. Den zin van zulk een complement drukt men in het Hollandsch uit, als men b. v. iemand *groot van hoofd* of *van verstand*, of *blind aan het regterooog*, noemt. Dan beteekent men namelijk met zulk een complement als *van hoofd*, dat men niet bedoelt, dat de persoon, dien men *groot* noemt, in het geheel en in alle bijzondere opzigten *groot* is (hij kan b. v. *klein van stature* en *klein van moed* zijn), maar dat men alleen wil zeggen, dat *zijn hoofd* groot is. Maar nu onderscheidt zich in het Hollandsch zulk een complement, als *van hoofd* of *aan het regterooog*, niet van andere door middel van een voorzetsel uitgedrukte complementen, en men drukt zich op dezelfde wijze uit, wanneer men iemand *rood van haar* noemt, als wanneer men zegt, dat iemand *rood van woede* is. Doch in het Javaansch wordt de benaming van het deel of de bijzonderheid, zooals het *hoofd*, met het bezittelijk voornaamwoord, dat het voorwerp beteekent, waarvan het een deel of bijzonderheid is, eenvoudig zonder voorzetsel als complement van voorwerp aan het attriboot toegevoegd, en zegt men bij voorbeeld $\eta\lambda\iota\delta\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota$ een persoon groot zijn hoofd, d. i. groot van hoofd; $\eta\lambda\iota\delta\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota$ een persoon blind zijn regterooog, d. i. aan het regter oog; $\eta\lambda\iota\delta\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota$ een kleine jonge, schoon van gestalte. Zoo ook in een gezegde; b. v. $\eta\lambda\iota\delta\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota$ je bent klein je moed, d. i. je bent klein van moed; en, zooals *Jav. zam.* bl. 158, 4 v. o.: $\eta\lambda\iota\delta\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota\eta\lambda\iota\delta\iota$ ten laatden werd hij lang van handen, of, zooals wij gewoon zijn te zeggen, lang van vingers. — Op een andere wijze drukt men in het Hollandsch den zin van zulk een complement van *deel* of *bijzonderheid* uit, wanneer men b. v. zegt: *sij wascht het kind de handen*, of *het kind worden de handen gewaschen*. Zegt men alleen: *Zij wascht het kind*; dan bedoelt men het geheele kind; maar, voegt men er bij *de handen*; dan beperkt men het waschen van het kind tot een *deel* van het kind. Doch, wanneer men in het Hollandsch zich zóó uitdrukt, dan is *het kind* een complement van *subjectief*, en *de handen* een complement van *louder* of *eenvoudig* object. In het Javaansch wordt tusschen deze twee verschillende soorten van complementen van object geen onderscheid gemaakt, zoodat wat in het Hollandsch een subjectief object zijn zou, in het Javaansch in de objective wijze van spreken ook als eenvoudig object het onderwerp zijn kan. Wat b. v. in het Hollandsch wel verstaan kan worden en zoo ook wel eens gezegd wordt, maar als logisch minder juist beschouwd moet worden: *Het kind wordt de handen gewaschen*; dat is in het Javaansch een goed logische wijze van uitdrukking, die zeer gewoon is, behalven dat men dan de benaming van het deel of de bijzonderheid, zooals hier *de handen*, met het bezittelijk (soms tijds ook wel volgens § 335 en 400 in plaats daarvan met het betrekkelijk) voornaamwoord verbindt. Zoo zegt men b. v.,

reeds aangehaald, *an rasih* *ṭas* *lelijk van gedaante*, en *as ṭas ih am ih* *bedwaard van gemoed*. Zoo ook *ih ṭas ih ṭas* *vast van wil*, d. i. *vast besloten* (*De Brātā-joeđā* enz., bl. 16, 12, bl. 17, 12 en bl. 78, 7 v. o., maar *ih ṭas ih ṭas ih ṭas* bl. 132, 6 v. o.), *ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *vast van voornemen* (bl. 122, 12 en bl. 132, 5 v. o.); *ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *vast (ombuigzaam, strikt) van rechtvaardigheid, strikt rechtvaardig* (1001 *N. I.*, bl. 443, 10 v. o., maar *ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *Leesb.* bl. 281, 1 v. o.); *as ṭas ih ṭas ih ṭas* *aschgrauw van kleur* (*Schm. verk.* bl. 24, 9), *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *wijs van oordeel* (*Adji-Sākā*, bl. 172, 12), *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *bekrompen van geest* (*Vervolg van Schm. verk.*, bl. 89, 6, maar *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *Adji-Sākā*, bl. 29, 11 v. o.); *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *blijde van hart* (*R. Pir.*, bl. 20, 8 (maar r. 1 v. o., en bl. 32, 8 *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas*)). — Behalven in *zamen-gestelde woorden*, laat men het bezittelijk voornaamwoord zelden weg, zonder dat men vóór het complement het voorzetsel *ih* gebruikt. Zoo b. v. *R. Pir.*, bl. 101, 10: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *afgeleefd van oogen, door ouderdom verzwakt van gezicht*; bl. 109, 9: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *gebrekkelig van gezicht*; *Jav. brief.* bl. 331, 10: *ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *een ongesteldheid aan de oogen, een oogziekte*, en r. 7 v. o.: *ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *zijn ongesteldheid aan de oogen*; 1001 *N. I.*, bl. 201, 13: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *hij koesterde nog allijd gekrenktheid van hart* (maar *Jav. brief.* bl. 297, 13: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *ik word thans juist gezegend met ongesteldheid aan mijn oogen*; 1001 *N.*, I, bl. 172, 10: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *dat alle drie gebrekkelig zijn* (d. i. *verstoken zijn van het gezicht) aan het register oog*; en bl. 211, 8 v. o.: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *de oorzaak dat ik gebrekkelig ben aan mijn register oog*; en *De Brātā-joeđā* enz., bl. 82, 13: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *Aswā-tāma was gekrenkt van hart*).

498. Niet alleen bij de transitive en causative werkwoorden, waarvan de aanhechtsels de betrekking tot een object beteekenen, maar ook bij andere zegwoorden, is het gebruik van onmiddelijke complementen van *object* en van *doel*, zonder voorzetsel, in de Javaansche taal zeer menigvuldig en uitgestrekt. Zoo wordt niet alleen de persoon, *die* gevraagd, maar ook de zaak, *waaraar gevraagd* of *onderzoek gedaan* wordt, als het *object*, dat men wenscht te weten, of als het *doel* van de vraag of het onderzoek, dikwijls eenvoudig, zonder voorzetsel, in een complement uitgesproken; b. v. *R. Pir.* bl. 54, 8, en bl. 58, 2: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *U Edele vraagt na a r mijn naam*; *J. zam.* bl. 232, 2: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *U wordt toch daarbij gevraagd na a r het toestaan of niet*; d. i. *of U er genoeg in neemt of niet*; *Jav. brief.* bl. 455, 6 v. o.: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas* *Ik word door de Overheid gevraagd na a r een bij mij gepleegden roof*; bl. 463, 7: *as ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas ih ṭas*

இந்தரூபம் Ik word getraagd, of ik vroeger een *Kēplēg*-baan heb aangerigt; bl. 462, 10—12: *பின்புரிமை அது உண்டிமையொடு மிணங்குமா...* *நாண்டு உடைய தாமதமாக மெய்யாகும்* om onderzoek te gaan doen in het dorpsland van *Karang-pōk*, .. of daar iemand is, die een *Kēplēg*-baan heeft aangerigt; *Jav. sam.* bl. 231, 9 v. o.: *தேவநாமம் அது உடைய மெய்யாகும்* U moet den Heer N. nog eens stellig afvragen, of hij het dorpsland terug wil geven of niet. — En, waar het voorzetsel *in* gebruikt wordt, daar geschiedt dat volgens § 374; b. v. *Adjū-Sākō*, bl. 163, 8: *கிண்டியடிக்கு என்னை* indien (ik) gevraagd word naar de namen. — En zoo noemt men ook eenvoudig als *object* de persoon of zaak, waarvoor men zegt dat iets toereikend of genoegzaam is; b. v. *Jav. sam.* bl. 224, 1: *அதேபடியே மீதமனைந்துள்ளதொன்றை* Hoe veel pond was is voor dat dozijn stoelen toereikend (of, zooals wij zeggen, *benooidig*)? *Leesō*. bl. 9, 7: *கிண்டியடிக்கு மெய்யாகும்* voor één man is vijftig boomen al wel. — Het is onmogelijk al de gevallen op te noemen, waarin zulke onmiddellijke complementen van *object* in het Javaansch gebruikt worden of gebruikt kunnen worden. Hoe uitgestrekt dat gebruik is, kan genoegzaam daaruit blijken, dat men b. v. zelfs zegt, zooals *Jav. brief.* bl. 459, 2: *தொன்றே குறுகியதாகும்* voor het Hollandsche: ik hielp bij den brand; zoodat *குறுகியதாகும்* (in brand geraakt huis of afbrandend huis of huis in brand, zooals men in het Javaansch voor het accident, dat wij *brand* noemen, gewoon is te zeggen) eenvoudig als het *object* van den persoon, die gezegd wordt te helpen, in het complement van het gezegde genoemd wordt. In het bijzonder kan evenwel nog het volgende opgemerkt worden:

1°. Met zulk een onmiddellijk complement van *object* worden in het Javaansch ook verbonden de benamingen van *overvloed* en *gebrek*, zoodat men b. v. zegt *அரிசுநீர் குறைவு* rijk aan buffels, *கிண்டியடிக்கு* slecht voorzien van geld, *அரிசுநீர்* gebrek aan zout hebben, zooals van eten, waar te weinig zout in is; en zoo dan ook *அரிசுநீர் குறைவு* rijk aan zweet zijn, voor *rijkelyk zweeten*, *அரிசுநீர் குறைவு* iemand van te weinig geloof, voor *een ongeloovige*, *அரிசுநீர் குறைவு* gebrekkig in dankbaarheid, voor *ondankbaar*. — Wanneer vóór zulk een complement somtijds het voorzetsel *in* gebruikt wordt, dan heeft dit ook hier dezelfde logische beteekenis als vóór andere complementen van *object* volgens § 374. Zoo b. v. *De Brūtā-joedā* enz., bl. 16, 7: *அரிசுநீர் குறைவு* indien ik gebrekkig was in dank, of te kort kwam in dankbaarheid.

2°. In het Javaansch wordt niet zelden een complement van *object* of *doel* ook onmiddellijk, zonder voorzetsel, verbonden met een gezegde, dat zamengesteld is uit een zegwoord met een *zelfstandig naamwoord*, waarmee in het Hollandsch het complement door middel van een voorzetsel als attriboot ver-

brief meegeven aan een bode; en *မိမိကတော်ကတော်* (of *မိမိ* of *မိမိ* of ook *မိမိ* of *မိမိ*) *ကတော်ကတော်* *goedheid met kwaad beantwoorden*. Zelden wordt in zulk een verbinding het voorzetsel weggelaten, zooals b. v. *Jav. zam.* bl. 292, 3: *မိမိကတော်ကတော်* *zijn voornemen was een Daling tot meester te nemen; en Jav. brief.* bl. 67, 9: *မိမိကတော်ကတော်* *Gij offreert (of zendt) Onze Hoogheid een brief; en zulk een onmiddellijke zamenvoeging van de beide complementen is meest altijd hard en stootend. Één geval is er evenwel, waarin men geen voorzetsel gebruikt, wanneer namelijk het eerste complement zamengesteld is uit een naamwoord met het bezittelijk voornaamwoord, en de persoon, die met dit voornaamwoord beteekend wordt, dezelfde is als die, die het andere object is: want dan worden de beide objecten in één complement met elkander verbonden. Zoo zegt men b. v., zooals Jav. zam. bl. 100, 1 v. o.: မိမိကတော်ကတော်* *Om wat rede ben je niet opgevolgd in de betrekking van je vader?* in plaats van: *Waarom ben je je vader niet opgevolgd in zijn betrekking?* of ook met het aanhechtsel *မိ*, dat een inéensmelting is van het bezittelijk voornaamwoord *ကတော်* met het voorzetsel *မိ* (§ 352), zooals bl. 101, 1: *မိမိကတော်ကတော်* *die het regt heeft om zijn vader in zijn ambt op te volgen.* Zoo ook *Leesb.* bl. 69, 9 v. o.: *မိမိကတော်ကတော်* *De Patih liet toen Adji-Sáká zijn hoofddoek uitspreiden.* Dat dit werkelijk de zin is, en niet, zooals in den eersten opslag zou kunnen schijnen, dat de Patih iemand (een bediende) *den hoofddoek van Adji-Sáká liet uitspreiden*, kan blijken uit het vervolg, daar men drie regels verder leest: *မိမိကတော်ကတော်* *Adji-Sáká spreidde toen zijn hoofddoek uit.* En, wanneer de persoon, die het tweede object is, niet met een naamwoord, maar met een persoonlijk voornaamwoord genoemd zou moeten worden; dan wordt die persoon ook alleen maar door dat bezittelijk voornaamwoord genoemd, zoodat men b. v. zegt: *မိမိကတော်ကတော်* *die mij op zal volgen in mijn post.*

500. Om een *accident* van een *object* als *doel* of *gevolg* van een werking van het *súbject* te beteekenen, wordt in het Hollandsch of de benaming van het *accident* als *complement van objective gesteldheid* met het complement van *object* in een zamengesteld objectief complement verbonden, zoodat men b. v. zegt: *Dat deed haar ontstellen; of men drukt zich in een conjunctive zinsneé als complement van object op deze wijze uit: Dat maakte, dat zij ontstelde; maar in het Javaansch wordt dan de benaming van het accident als naamwoord met de benaming van het object, dat het súbject van dat accident is, door middel van het bezittelijk voornaamwoord verbonden, en zóó in een eenvoudig complement van object uitgesproken, zoodat men b. v. zegt: မိမိကတော်ကတော်* *dat maakte, of bewerkte, het ontsteld worden van de*

zijn, d. i. den volgenden morgen; ἄρξιν ἡμέραν bij, of met, het begin, in den beginne, ἄρξιν ἡμέραν bij, of met, het einde, ten laatsten, ten slotte, eindelijk; ὡς ἔχει ἡμετέραν Ng., ὡς ἔχει ἡμετέραν Kr., naar het recht zijn, d. i. als het recht is, als het is zoo als het behoort te zijn, naar recht, regtens (een bijwoord, dat dikwijls als complement van een gezegde gebruikt wordt, waar wij als hoofdwoord het zegwoord behooren gebruiken; b. v. Leesb. bl. 14, 7: $\text{ἡμετέραν ἡμετέραν ἡμετέραν}$ Iemand die schrijft, krijgt in een dag, als het recht is, drie vel af; d. w. z. behoort in een dag drie vel af te krijgen); ὡς ἔχει ἡμετέραν Ng., ὡς ἔχει ἡμετέραν Kr., naar hetgeen algemeen is, gemeenlijk; ὡς ἔχει ἡμετέραν Ng., ὡς ἔχει ἡμετέραν Kr., volgens de gissing of naar de gedachte, naar gissing, naar gedachten, denkkelijk, vermoedelijk; ὡς ἔχει ἡμετέραν Nr., ὡς ἔχει ἡμετέραν Kr., bij het klein zijn, als het klein of gering is, d. i. op zijn minst of geringst, en ὡς ἔχει ἡμετέραν Ng., ὡς ἔχει ἡμετέραν Kr., op zijn meest, op zijn grootst, of op zijn grofst.

De eigenlijke zin van zulke complementen van omstandigheid laat zich, ofschoon de wijze van uitdrukking dezelfde is, toch niet op één en dezelfde wijze bij alle verklaren. Als het naamwoord een accident beteekent als iets dat plaats heeft, voorvalt of gebeurt, zooals in ὡς ἔχει ἡμετέραν bij je verkoop, en ὡς ἔχει ἡμετέραν bij het begin, in den beginne; dan is het een objectief complement van tijd, even als in het Hollandsch *dezen dag*, en in het Javaansch ἡμετέραν ἡμετέραν Maar een uitdrukking als ὡς ἔχει ἡμετέραν als complement in den zin van *naar mijn vermoeden* of *naar ik vermoed*, is eigenlijk een geheele zinsnede. Zegt men b. v., zooals *Jav. zam.* bl. 95, 7: $\text{ὡς ἔχει ἡμετέραν ἡμετέραν ἡμετέραν}$ dan beteekent dit letterlijk: *mijn vermoeden is, de regen zal hard zijn*, d. w. z. *ik vermoed, het zal hard regenen*; of *naar mijn vermoeden zal het hard regenen*: maar plaatst men nu die zinsnede ὡς ἔχει ἡμετέραν niet vóór, maar, bij wijze van tusschenzin, midden in den hoofdzin, en zegt men $\text{ὡς ἔχει ἡμετέραν ἡμετέραν ἡμετέραν}$; dan moet men letterlijk dus vertalen: *de regen, is mijn vermoeden, zal hard zijn*, d. w. z. *het zal, vermoed ik, hard regenen*; of *het zal naar mijn vermoeden hard regenen*. Doch ook dan, wanneer zulk een zinsnede vóór een zin geplaatst wordt, is de constructie toch daarom niet zóó op te vatten, als of het naamwoord met het bezittelijk voornaamwoord het *onderwerp* en het volgende het *gezegde* zou zijn: ook dan is het naamwoord met het bezittelijk voornaamwoord gewoonlijk niets anders dan een *complement*, en het volgende de hoofdzin, zooals daaruit blijken kan, dat men b. v. zegt, zooals *Jav. zam.* bl. 194, 10 v. o.: $\text{ὡς ἔχει ἡμετέραν ἡμετέραν ἡμετέραν}$ ὡς ἔχει ἡμετέραν Is hij naar Uw gedachten weggegaan om zich uit de voeten te maken? Want, zoo de constructie van den zin deze was, dat men letterlijk zou moeten vertalen: *Is Uw gedachte, dat hij weggegaan is om zich uit de voeten te maken*; dan zou het vraagwoord ὡς ἔχει ἡμετέραν vóór $\text{ὡς ἔχει ἡμετέραν ἡμετέραν ἡμετέραν}$ moeten staan. Hetzelfde kan blijken uit de hierboven reeds aangehaalde voorbeelden uit de *Zamenpraken* bl. 105, 8 en 3 v. o.

Zulk een complement van omstandigheid wordt, in plaats van door het bezittelijk,

97, 7: *ἄνηρ αὐτὸς ἔπιπυε καὶ ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐπιβύβηκεν* gedronken of gegeten wordende (d. w. z.: *als, of wanneer, of terwijl, het gedronken of gegeten wordt*), *wordt het niet geproefd, of is het niet te proeven*; en bl. 99, 2: *ἄλλοτε οὐκ ἔστιν ἵσχυρον πωλεῖσθαι* het zal wel niet verkocht kunnen worden, voor *zoo veel te koop geboden wordende*; d. w. z.: *als, of wanneer, er zoo veel voor gevraagd wordt*. — Wordt zulk een bijkomend accident of omstandigheid in het Hollandsch door een *naamwoord* of *deelwoord* uitgedrukt; dan is het, wanneer het een toestand of gesteldheid van het *onderwerp* beteekent, een *prédicative* bepaling; maar in het Javaansch, waarin voor *zegwoord* en *naamwoord* of *deelwoord* geen onderscheidene grammatische vormen bestaan, en zulk een bijkomend accident geheel op dezelfde wijze, als het accident in het hoofdgezegde, uitgedrukt en aan het onderwerp *toegeschreven* wordt; in het Javaansch kan zulk een uitdrukking niet als een *prédicative* (d. w. z. een bij wijze van *toekenning*, in den vorm van een *attribuut*, iets *prédicorende*, aan een onderwerp iets *toeschrijvende*,) bepaling van een *prédicaat* onderscheiden worden, en zal het dus beter een *complementair prédicaat* of *aanvullend gezegde*, of — wil men liever? — een *bijgezegde*, in onderscheiding van het *hoofdgezegde*, genoemd worden. In het Javaansch wordt *nevens*, hetzij vóór of achter, een gezegde eenvoudig bij wijze van *nevenstelling* een ander gezegde gevoegd, om zóó het ééne accident voor te stellen als *tevens* met het andere plaats hebbende, — als iets dat plaats heeft, *wanneer* of *terwijl* het andere plaats heeft; — en dikwijls wordt zulk een nevenstelling ook *dáár* gebruikt, waar wij de beide gezegden door het eenvoudig logische voegwoord *en* zouden verbinden, en ook in het Javaansch een verbindend voegwoord gebruikt zou kunnen worden: maar, waar dit in het Javaansch niet geschiedt, *dáár* wordt met zulk een nevenstelling een accident altijd eenvoudig als *bijkomend* accident *nevens* een ander van het onderwerp geprediceerd, hetzij dan dat in het Hollandsch zulk een accident het best door middel van een *prédicative* bepaling, of door middel van een *conjunctive* *samenrede* als een *omstandigheid*, of door middel van een met het voorafgaande door het voegwoord *en* verbonden *prédicaat*, wordt uitgedrukt. Zelfs *dáár* wordt zulk een eenvoudige *nevenstelling* in het Javaansch gebruikt, waar men in het Hollandsch om de *tegenstelling* het voegwoord *maar* gebruiken zou, en in het Javaansch even zoo ook *ἢ* zou kunnen gebruiken; b. v. *Jav. zam.* bl. 109, 11 v. o.: *ἔρχομαι ἄνωθεν ἢ ἔρχομαι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ* *Ik heb vroeger al bij U willen komen, maar ben belet geworden doordien ik een gast kreeg*: waar men zonder dat voegwoord den volzin dus zou kunnen vertalen: *Vroeger al bij U willende komen, ben ik belet geworden* enz. — Andere voorbeelden van verschillenden aard vindt men *Jav. zam.* bl. 94, 13: *ἡσπέραν ἦλθεν ἡ Διπὰ καὶ εἶπέν μοι* *Des avonds kwam Dipà, en zei mij*; of *Des avonds, toen Dipà kwam, zei deze mij*; bl. 114, 10 v. o.: *ἔρχομαι ἐπὶ σὺν*

tegen die andere bovengenoemde opvatting van zulke uitdrukkingen een gewichtige bedenking te bestaan; deze namelijk, dat, als men niet *amra ḡaḡaḡ*, maar *ḡaḡaḡamra* zegt, dan *ḡaḡaḡ*, dat in het Javaansch niet *van gedaante*, maar *de gedaante er van of zijn gedaante* beteekent, toch moeilijk als beperkend complement van het volgende *amra* beschouwd kan worden, en een eenvoudige, niet gekunstelde opvatting dit *amra* niet als bepaling van een vroeger genoemd voorwerp (zooals op de bovenaangehaalde plaats van *amra ḡaḡaḡ* *buidel*), maar hetzij als bepaling, hetzij als gezegde, van het onmiddellijk voorafgaande *ḡaḡaḡ* beschouwen moet. En, niet alleen dat zulk een tot bepaling van een voorwerp gebruikte uitdrukking, als *ḡaḡaḡamra* altijd door een relative zinsneê in het Hollandsch vertaald kan worden; ook in het Javaansch kan zulk een uitdrukking altijd in een *relative zinsneê* veranderd worden, door eenvoudig het betrekkelijk voornaamwoord er vóór te plaatsen, en dus b. v. *amra* (of *amra*) *ḡaḡaḡamra* te zeggen. — Met dat al is toch in het Javaansch zulk een attributive uitdrukking, waar er dit voornaamwoord niet voorgeplaatst wordt, ook geen *relative zinsneê*: en, indien men het dan toch, daar het blijkbaar uit een *onderwerp* en een *gezegde* bestaat, als een *zinsnede* beschouwen moet, welk *soort* van zinsnede is het dan? En hoedanig is dan de logische band, die zulk een zinsneê als *attribuut* met de voorafgaande benaming van voorwerp verbindt? Als de woorden b. v. op de hierboven aangehaalde plaats eigenlijk dus zouden luiden: *Die aanzienlijke man toonde vervolgens een anderen buidel, de gedaante er van was slecht*; dan zou het ontbreken aan behoorlijken *zamenhang*. Dan zou de zin: *de gedaante er van was slecht*, niet een *zinsnede*, en niet als *attribuut* met het voorafgaande *buidel* verbonden zijn, maar een afzonderlijken, los op zich zelf staanden, *volzin* uitmaken. — Zeker is het een *zinsnede*, en wel een zinsnede, die men tot onderscheiding van een *relative zinsnede*, het best en eenvoudigst een *attributive zinsnede* noemen kan; en, om den logischen *zamenhang* van zulk een *zinsnede* als een *attribuut* met de voorafgaande benaming van voorwerp wèl te vatten, is het met het bezittelijk voornaamwoord verbonden zelfstandig naamwoord *te zamen* met het daaraan als onderwerp toegevoegde gezegde volgens § 491, 2°. als een *attribuut* te beschouwen, waarbij een *adjunct* in een *objectiven* zin, en dus als *object*, aan een te voren genoemd voorwerp als *subject* wordt toegekend. Gelijk men namelijk in het Javaansch zegt: *amra ḡaḡaḡamra ḡaḡaḡamra* voor *Daar is een dier met vier voeten* (d. i. *een viervoetig dier*) terwijl dan *amra ḡaḡaḡ* het *attribuut* van *amra ḡaḡaḡ* is; zoo zegt men ook: *amra ḡaḡaḡamra ḡaḡaḡamra ḡaḡaḡamra* *Daar is een groot dier, met zijn voeten vier*, voor *dat vier voeten heeft*, zoodat *amra ḡaḡaḡ* het *prédicaat* van *amra ḡaḡaḡ* is. Het eerste beteekent, indien men den logischen *zamenhang* van het attribuut als *adjunct* en *object* door het zegwoord *hebben* in een vertaling wil uitdrukken: *een vier*

voeten hebbend dier; het andere: een dier, zijn voeten vier hebbende. Het onderscheid van deze tweërlei uitdrukking van zulk een objectief attriboot is dit, dat, wanneer zóó de benaming van het adjunct en object met het bezittelijk voornaamwoord verbonden en een prédictaat er aan toegevoegd wordt, het dan niet eenvoudig een *attriboot*, en dus een deel van de *benaming* van het voorwerp, maar een *prédictatief* attriboot is, dat een meer zelfstandig deel van den zin uitmaakt. En juist daarom, omdat het attriboot niet onmiddellijk met de voorafgaande benaming van het voorwerp verbonden wordt, maar met eene kleine pauze er tusschen; juist daarom wordt dan de benaming van het adjunct met het bezittelijk voornaamwoord verbonden, en daarmee de betrekking van dit voorwerp tot het voorafgaande uitgedrukt en de eenigzins afgebroken zamenhang hersteld: want door dit bezittelijk voornaamwoord wordt dit voorwerp beteekend als *adjunct* en *object* van het voorafgaande. In het Hollandsch, waarin men zulke attributive zinsneden niet heeft, wordt *ကတုၤကတုၤကတုၤ* ကတုၤကတုၤကတုၤ het best vertaald door *een andere buidel*, *van een slechte gedaante*; en *ကတုၤကတုၤကတုၤ* ကတုၤကတုၤကတုၤ *Daar zijn schapen, in zóó groote hoeveelheid, of in zulk een wenigte*. Alleen dan, wanneer men het prédictaat niet wel door een attriboot kan uitdrukken, wordt zulk een *attributive zinsnede* het best door een *relative zinsnede* vertaald; b. v.: *Er was een jongeling, met name Enoeng, ကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤ* ကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤ *wiens vermaak het was iedereen voor den gek te houden*. Wilde men den objectiven zin, dien het attriboot in het Javaansch heeft, ook in het Hollandsch uitdrukken; dan zou men moeten vertalen: *zijn vermaak vindende* (of *scheppende*) *in het voor den gek houden van iedereen*. — Andere voorbeelden vindt men *Jav. zam.* bl. 27, 11: *ကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤ* *een woud, waarin één Mádjà-boom stond, met slechts één vrucht, met een bittere kern*; bl. 140, 7 v. o.: *ကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤ* *een rijpaard, van kastanjebruine kleur*; bl. 127, 6: *ကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤ* *Er was (of Ik had) gestreept, van gelijke fijnte als dit van u*; bl. 135, 3: *ကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤ* *In die kraam achter ons heb ik iets zien liggen, van vorm gelijk een op het plat liggende kokosdop, van kleur met een rooden doorschijn*; *Schm. verh.* bl. 60, 5 v. o.: *Er was een man, Soerá-pradá genaamd, ကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤ* *van reeds ouden (of gevorderden) leeftijd* (en desgelijks bl. 97, 6, en bl. 108, 2); bl. 19, 2: *Het duurde niet lang, of daar kwam nog een jonge aan, ကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤ* *zij is grootte (of in grootte overtreffende, d. i. grooter dan) die twee andere*; bl. 5, 8 v. o.: *ကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤကတုၤ* *begeleid van een brief, het luiden er van aldus, d. i. dus luidende, of van dezen in-*

hond; bl. 150, 7 v. o.: *αφ' ου εβλεπεν την ανθησαντα ερυθρον και ησπασθησαν τα κληματα και ηλυσθησαν τα κληματα: αρα εβλεπεν* Toen zag hij een plant staan, met groene bladen en roode lange vruchten; bl. 84, 1 v. o.: *αυτη ηταν η ομορφωτα και η νεα και η ελαφρα και η λευκα και η καθαρη και η ευαρωστατη και η ευαρωστατη και η ευαρωστατη και η ευαρωστατη* In het woud daar was juist een aansienlijk persoon jagende, in geheel groene kleeding, of geheel in het groen gekleed; bl. 170, 8 v. o.: *Εν τη νυκτι ηλθεν ενας ανθρωπος και ηρξατο να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις* In den nacht kwam er een paardekooper, met name Góndrèq, om te werken van (of wiens bedrijf het was) bij elke gelegenheid paarden te stelen (en even zoo bl. 36, 3 v. o., bl. 44, 1 v. o., *De Br. joeda* enz. bl. 107, 6 en 8 v. o.); 1001 N. I, bl. 19, 11 v. o.: *Εν τη νυκτι ηλθεν ενας ανθρωπος και ηρξατο να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις* Toen kwam er een vrouw uit de kist, van een gedaante uitstekend van schoon (of van een uitstekend schoone gedaante) en in sierlijke kleeding (of en sierlijk gekleed); *B. Pir.* bl. 2, 1: *Εν τη νυκτι ηλθεν ενας ανθρωπος και ηρξατο να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις* Op de hoofdplaats van Bili was een man, zijn inborst uitstekend van kracht, zijn bedrijf het bebouwen van rijstveld, zijn naam Jonkman Pirangon; d. i. van een uitstekend krachtigen inborst, van bedrijf een rijstbouwer, met name Jonkman Pirangon; *Jav. brief.* bl. 349, 4: *Εν τη νυκτι ηλθεν ενας ανθρωπος και ηρξατο να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις* ik het geld geleend, ter hoeveelheid (of ter somme) van vijfzig gulden zilver.

511. Ook kunnen in zulk een attributive zinsnede de beide bestanddeelen in een omgekeerde volgorde geplaatst worden, zoodat men de benaming van het adjunct eerst na het gezegde noemt; b. v. *Schn. verk.* bl. 75, 5 v. o.: *αυτη ηταν η ομορφωτα και η νεα και η ελαφρα και η λευκα και η καθαρη και η ευαρωστατη και η ευαρωστατη και η ευαρωστατη και η ευαρωστατη* gelijk een besem, verloren zijn band; d. i. zijn band verloren hebbende, of die zijn band verloren heeft; bl. 111, 1 v. o.: *ηταν ενας ανθρωπος και ηρξατο να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις* een groote tafel, veel borden hebbende, of met veel borden; en met een dergelijk attribuut in de gewone volgorde er achter; bl. 92, 2: *Εν τη νυκτι ηλθεν ενας ανθρωπος και ηρξατο να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις* een strookje papier, met een opschrift er op, van dezen inhoud (of dus luidende). Even zoo bl. 55, 7 v. o.: *Εν τη νυκτι ηλθεν ενας ανθρωπος και ηρξατο να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις και να κταται οποιονδεσιν ανθρωποις ανηκουσαις* een lomperrijke boom, met daaronder een bron, met helder water.

Zulk een zinsnede wordt nu ook, even als elke andere uitdrukking van een attribuut, in een volzin als *complement* van een gezegde gebruikt; hetzij in den zin van een *prédicatief complement*, zoodat het een hoedanigheid of hoeveelheid van het onderwerp, of in den zin van een *complement van objective gesteldheid*, zoodat het een gesteldheid van een object beteekent; doch in het Javaansch verschilt zulk een zinsnede dan wezenlijk niet van die bij wijze van nevenstelling met een hoofdzin verbondene *complementaire zinsneden*, waarover in § 509 gesproken is en waarmee

in een gezegde worden toegeschreven, om namelijk te zeggen, met welke omstandigheid (zoosals waar, wanneer of op wat wijze) dit accident plaats heeft. Gelijk men b. v. zegt: *ဒါဇါမကျေ့ၤပိးဒါ့* gister ben ik thuisgekomen, of *မာကျေ့ၤပိးဒါဇါ* ik ben gister thuisgekomen; zoo zegt men ook: *ဒါဇါကျေ့ၤပိးကျေ့* gister (heeft) mijn thuiskomst (plaats gehad), of *ကျေ့ၤပိးကျေ့ၤပိးဒါဇါ* mijn thuiskomst (heeft) gister (plaats gehad). En, gelijk men zegt: *၇ဒါးဝေၤဗွဲၤ၇ကဝေၤမိၤဝဲၤပိၤကျေ့ၤပိးကျေ့ၤ* de koffijplanters kunnen met drie jaar plukken; zoo ook: *၇ဒါးဝေၤဗွဲၤ၇ကဝေၤမိၤဝဲၤပိၤကျေ့ၤပိးကျေ့ၤ* de koffijplanters hun kunnen plukken (heeft plaats) met drie jaar. — En even zoo wordt ook alles, wat aan een voorwerp bij wijze van attriboot kan worden toegekend, in het Javaansch met dezelfde bewoording bij wijze van prédictaat of gezegde aan een voorwerp als onderwerp toegeschreven, om te zeggen wat dit voorwerp is; en gelijk men *၇ကဝေၤမိၤဝဲၤပိၤကျေ့ၤ* voor een groot huis, of *၇ကဝေၤမိၤဝဲၤပိၤကျေ့ၤ* voor vele huizen, zegt, zoo ook: *၇ကဝေၤမိၤဝဲၤပိၤကျေ့ၤ* zijn huis (is) groot, of *၇ကဝေၤမိၤဝဲၤပိၤကျေ့ၤ* zijn huizen (zijn) veel. — Even zoo wordt dan ook een prédictaat door een benaming van voorwerp of zelfstandig naamwoord uitgedrukt, om van een persoon of zaak, die het onderwerp is, te zeggen, wie of wat die persoon of zaak is; b. v.: *၇ဒါးဝဲၤကျေ့ၤကဝဲၤ၇ကဝဲၤပိၤကျေ့ၤ* die persoon (is, of was) de (of een) bode van mijn jongeren broeder: want ook zoo heeft het zelfstandig naamwoord, waarmee het prédictaat wordt uitgedrukt, denzelfden zin, als wanneer het als attriboot, bij appositie, aan een andere benaming van voorwerp wordt toegeveegd. — *၇ဝဲၤ* nu beteekent het zelfstandig naamwoord, waarmee het prédictaat wordt uitgedrukt, hetzelfde voorwerp, als de persoon of zaak, die het onderwerp is. Maar in het Javaansch kan een prédictaat ook uitgedrukt worden door een zelfstandig naamwoord, dat een ander voorwerp beteekent, als de persoon of zaak, die het onderwerp is; door namelijk aan het onderwerp als *súbject* in een gezegde een ander voorwerp als *object* eenvoudig toe te schrijven, zoodat de betrekking van het *súbject* tot dit *object* alleen maar door den aard van dit *object* wordt aangeduid, maar in een Hollandsche vertaling door een zegwoord, overeenkomstig den aard van die betrekking moet worden uitgedrukt. Zoo zegt men b. v. met dat zelfde zelfstandig naamwoord *၇ကဝဲၤကျေ့ၤကဝဲၤပိၤကျေ့ၤ* bode: *မာမိၤကျေ့ၤကဝဲၤပိၤကျေ့ၤ* Mijn jongere broeder (zendt of zond) een bode. Ook bij wijze van attriboot kan aan een persoon of zaak een ander voorwerp eenvoudig toegekend worden, namelijk als een onzelfstandig adjunct van die persoon of zaak; b. v. in *၇ကဝဲၤမိၤဝဲၤပိၤကျေ့ၤ* သီဝဲၤမိၤဝဲၤပိၤကျေ့ၤ *dier (met) vier voeten*, voor *viervoetig dier* (§ 491, 2°): maar met een prédictaat of gezegde wordt altijd een accident beteekend, zoodat hetgeen in een gezegde aan een onderwerp toegeschreven wordt, daarvan gezegd wordt als iets *accidenteels*, d. w. z. als iets dat plaats heeft of plaats vindt of gebeurt. Wordt dus aan een persoon of zaak als *súbject* in een gezegde een voorwerp als *object* toegeschreven; dan wordt ook het hebben van dit *object*

aan een onderwerp toegeschreven kan worden; daarvan is verder ook dit een gevolg, dat daarom dan ook in een Javaanschen zin niets meer als *gezegde* wordt uitgesproken, dan men werkelijk *zeggen* wil. In die talen namelijk, waarin men tot hoofdwoord van een gezegde altijd een *zegwoord* gebruiken moet, wordt zeer dikwijls met dit *zegwoord* van het onderwerp iets *gezegd*, wat men nu juist niet *zeggen* wil, daar men eigenlijk alleen maar *zeggen* wil, wat tot *complement of aanvulling* van het gezegde aan dat *zegwoord* wordt toegevoegd; en, dat dit het *voornaamste* is, wat men eigenlijk zeggen wil, geeft men in het Hollandsch en andere talen dan daardoor te kennen, dat men dit complement met hooger en sterker klemtoon uitspreekt. Wanneer wij b. v. van een in de geschiedenis beroemd persoon zeggen, dat hij *geleefd heeft in deze of die eeuw*; dan willen wij daarmee niet zeggen, dat die persoon *geleefd heeft*, maar alleen, *wanneer* hij geleefd heeft: maar toch zeggen wij dan b. v. *Hij heeft geleefd in de zevende eeuw*. Niet zóó in het Javaansch. In het Javaansch wordt dan het *accident*, dat in zulk een zin door het Hollandsche *zegwoord* beteekend wordt, logisch als *voorwerp* benoemd, en zóó als *naamwoord* tot het hoofdwoord van het *onderwerp* van het gezegde gemaakt; terwijl men dan in het *gezegde* van dit onderwerp alleen dat *zegt*, wat men eigenlijk ook alleen maar *zeggen wil*. Over de wijze, waarop dan in het Javaansch een *accident* als een *voorwerp* benoemd wordt, en hoe daartoe dikwijls het hulpwoord $\eta\lambda\iota\eta\eta\iota\iota$; of $\epsilon\iota\eta\eta\iota\iota\eta\eta$ Ng. Md., $\epsilon\iota\eta\eta\iota\iota\eta\eta$ of $\epsilon\iota\eta\eta\iota\iota\eta\eta$ of $\epsilon\iota\eta\eta\iota\iota\eta\eta$ Kr., gebruikt wordt, zal het niet noodig zijn hier te herhalen, wat daarentrent reeds in § 473 gezegd is; en in § 474 kan men het hierboven gezegde ook reeds door een paar voorbeelden opgehelderd vinden. Andere voorbeelden vindt men overal; b. v. *Jav. zam.* bl. 1, 1 v. o.: $\epsilon\iota\eta\eta\iota\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$. *Dus (heeft) je geboren worden, of je geboorte, (plaats gehad) nadat je vader al Békél geworden was*; waarvoor wij zeggen: *Dus ben je geboren, nadat je vader al Békél was*; bl. 2, 5: $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ *mijn getrouwd zijn, of dat ik getrouwd ben, (is) pas deze twee maanden*; waarvoor wij zeggen: *ik ben pas deze twee maanden getrouwd*; bl. 3, 5: $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ *Nog niet duidelijk (is) mijn begrijpen betreffende, of van, de heiligheid van dat woud*; d. w. z.: *Ik begrijp de heiligheid van dat woud nog niet duidelijk*; of *Ik heb er nog geen duidelijk begrip van*; en r. 11: $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ *Hoe (zou) mijn niet gelooven (plaats hebben)?* d. i.: *Hoe zou ik het niet gelooven?* en r. 4 v. o.: $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ *Wanneer (heeft) zijn kreupel worden (plaats gehad)?* d. i.: *Wanneer is hij kreupel geworden?* en r. 3 v. o. zonder hulpwoord: $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ *Zijn kreupelloopen (had) pas van morgen maar (plaats);* d. w. z.: *Eerst van morgen liep hij kreupel*; bl. 89, 1: $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ $\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta\epsilon\iota\eta\eta$ *Dit mijn komen (of Deze komst van mij) (heeft) alleen (plaats) om je*

2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

520. De volgorde van de bestanddeelen van een zin rigt zich in het Javaansch geheel naar het gewigt, dat ieder bestanddeel in den zin heeft, zoodat aan het voornaamste ook de voorste of eerste plaats gegeven wordt. Zóó kan het gezegde vóór het onderwerp geplaatst worden; b. v. Leesb. bl. 147, 11: *ηλπισην οτι ουκ εστιν* ik begrijp het niet; Jav. zam. bl. 107, 5: *πικρατα εστιν* zeer getroffen ben ik; d. i. *Het spijt mij zeer*; en r. 11: *επιμαλιστα* als eenmaal af is je werk; of: *Als je werk af is*. — En altijd wordt zóó het gezegde met nadruk vóór het onderwerp geplaatst, wanneer men daarmee aan een persoon of zaak iets wil toeschrijven als daaraan in vergelijking met andere bij uitnemendheid of in een hooger trap of graad toekomende; en dus om uit te drukken, wat in het Hollandsch door den *Comparatief* of *Superlatief* beteekend wordt; b. v. Jav. zam. bl. 216, 9 v. o.: *επιμαλιστα εστιν οτι ουκ εστιν* zoet (d. i. zoeter of het zoetst) zijn die van Patjitan komen; bl. 135, 3 v. o.: *επιμαλιστα εστιν οτι ουκ εστιν* lekker (d. i. lekkerder of het lekkerst) is de rietsuiker; bl. 130, 5 v. o.: *επιμαλιστα εστιν οτι ουκ εστιν* het onderscheid is, dat gene een weinig ouder is; bl. 155, 9: *επιμαλιστα εστιν οτι ουκ εστιν* η με μετ' αυτου συγκρινεται μετ' αυτου η μετ' αυτου η μετ' αυτου met jou vergeleken, is gene nog altijd rijker; Schm. verh. bl. 168, 8: *επιμαλιστα εστιν οτι ουκ εστιν* Ben ik niet beter dan jij?

523. Maar, wanneer nu het object als het voornaamste het eerst voor den geest komt en daarom het eerst in een zin genoemd wordt; dan maakt men in het Javaansch ook gewoonlijk dit *object* tot het *onderwerp* van het gezegde, en drukt dan het gezegde in de *objective* wijs door middel van het subjectief of het objectief *Passief* uit; zoodat men b. v. voor *Mijn paard nam hij mee*, en *Hetgeen ik gebruik*, gewoon is te zeggen: *Mijn paard werd door hem meegenomen* (ကတုဗ္ဗသံတေ) en *Hetgeen door mij gebruikt wordt* (သိကေကဝါဂုတေ). Dit is evenwel niet noodzakelijk, en het gezegde kan ook dan in het Javaansch, zoowel als in het Hollandsch, en hetzij het *súbject* reeds vroeger genoemd is, of na het *object* genoemd wordt, in de *subjective* wijs uitgesproken worden. Dit heeft namelijk plaats, zoo dikwijls als men niet van dat, alleen om den nadruk voorop geplaatste object, maar van het *súbject*, iets zeggen wil; en dan nog wel alleen, wanneer men iets zeggen wil van een *persoon*, vooral van *sich zelf*, — doch ook van een *ander persoon*. Van een *zaak* spreekt men zoo niet, of het moest bij wijze van *persoonsverbeelding* zijn. Zoo in een paar, reeds in § 177, bl. 171, aangehaalde voorbeelden; en zoo ook *Anecd.* bl. 4, 7 v. o.: သိကတေတုဂုတေကတေ။ *Dat sta ik niet toe*; bl. 53, 4 v. o.: အကသိကမိကေကု ဝါသိကမေကေကတေကတေ။ *Niet vijfzig! vijf honderd geef ik haar med*; *Schm. verh.* bl. 88, 3: ယုဒိကတေကတေကတေကတေ။ *Dat bes ik niet in staat te doen*; en *Vervolg van Schm. verh.* bl. 18, 7: သိကတေတုဂုတေကတေ။ *Dat geloof ik niet*; *Jav. zam.* bl. 14, 9: ဝါသိကတေကတေကတေကတေ။ *Dat plan van U vind ik heel best*; bl. 115, 4 v. o.: သိကတေကတေကတေကတေ။ *Het boek Babad tanah Djàwi bezit ik niet*; bl. 128, 10: ယုဒိကတေကတေကတေကတေ။ *Die waarde-ring van u op dertig noem (of acht) ik nog te veel*; bl. 175, 12: သိကတေကတေကတေကတေ။ *Dat lust ik niet*; bl. 199, 9 v. o.: အကမေကတေကတေ။ *Een vader heb (ik) niet meer*; bl. 250, 4: သိကတေကတေကတေကတေ။ *dat lijn wasd mag ik niet dragen*; bl. 289, 1 v. o.: ယုဒိကတေကတေကတေ။ *den naam van het stuk weet ik niet*; bl. 290, 7: ဝါသိကတေကတေကတေကတေ။ *maar den loop van het verhaal heb ik geheel begrepen*; 1001 N. II, bl. 368, 1: အကတေကတေ။ *al je schikkingen vind ik best*; *Jav. brief.* bl. 310, 1: ယုဒိကတေကတေကတေကတေ။ *den inhoud van den brief heb ik ook volkomen verstaan*; bl. 271, 6 v. o.: သိကတေကတေကတေ။ *het overige bekende (hij, nam. de persoon, van wiens verklaring daar gesproken wordt) niet*; *Jav. zam.* bl. 174, 12: သိကတေကတေကတေ။ *het behoorde, dat (hij, namelijk de schoenmaker, van wien gesproken wordt) de dingen, die hij te gebruiken heeft voor zijn werk, reeds had*; of *De dingen, die be-*

Vorst werden spoedig zijn beide zonen ontboden; waarvoor wij echter in het Hollandsch in de subjective wijs zouden zeggen: De Vorst ontbood spoedig zijn beide zonen; en even zoo I, bl. 312, 3 v. o.: *De Patih Djaqpar werden toen de drie Fakirs meegenomen naar zijn woning; waarvoor wij zouden zeggen: De Patih Djaqpar nam toen de drie Fakirs met zich mee naar zijn woning.* En zoo heeft de heer Winter later volgens de *Verbeteringen* achter het tweede deel (bl. 25) ook in het Javaansch liever willen schrijven: *De Patih Djaqpar nam toen de drie Fakirs met zich mee naar zijn woning.* doch zóó gaat de nadruk verloren, waarmee *De Patih Djaqpar* vóór het gezegde geplaatst was in tegenoverstelling van *de Fakirs* in hetgeen er onmiddellijk op volgt: *alleen de drager ging voort naar huis.* Andere voorbeelden vindt men *R. Pir.* bl. 58, 4 v. o.: *Door Dewi Soepoewah werd toen de staf weer teruggebracht; of: Dewi Soepoewah bracht toen den staf weer terug; Leesb.* bl. 166, 12: *door den Raden-rönggá Dadap-toelis, bemerkende (of ziende), dat zijn kameraad boos werd op Goes Djédig, en vreezende, dat het een vechtpartij zou worden, werd daarop zijn kameraad op den schouder getikt en aldus door hem aangesproken; of liever: De Raden-rönggá --- tikte daarop zijn kameraad op den schouder en sprak hem aldus aan; en in een brief in het Leesboek achter de Eerste gronden der Javaansche taal van den heer Gericke en in het tweede deel van de tweede uitgaaf der Javaansche spraakkunst van Cornets de Groot, bl. 10, 10: dat door genoemden pachter Tíngkowan dat goed van den overledenen Chinese, waaromtrent men algemeen overeengekomen was, ter hand gesteld zou worden aan mijn Kamitoewó. — Hiertoe behooren ook zinnen als deze: *Jav. wett.* bl. 176, 4: *dat door Onzen Goenoeng, wien het trefst, dat hij de plaats, waar die stuikopium zich bevindt, onder zijn gebied heeft, (die) voort afgenomen worden.* Hier wordt namelijk de objective wijze van uitdrukking gebruikt, omdat: na het sùbject, later in de volgende relative zinsneê het óbject, de opium, genoemd wordt. Zoo ook *Jav. zam.* bl. 281, 7 v. o.: *Wat is hetgeen door de Javanen tot purgeermiddel gebruikt wordt? of: Wat gebruiken de Javanen tot purgeermiddel?* waar, na het sùbject, het óbject door het betrekkelijk voor-naamwoord *die* beteekend, en daarom het Passief gebruikt wordt. Desgelijks 1001 *N. I.*, bl. 2 v. o.: *Veel was hetgeen door Vorst Sèkriär gezien werd; of: Vorst Sèkriär zag veel; en**

bl. 41, 13: *Ḥetgeen waaraan door Sehérasade gedacht werd, was alleen haar sullen verschijnen vóór den Vorst; of: Sehérasade dacht alleen aan haar verschijnen vóór den Vorst.*

525. Maar even zoo wordt ook somtijds, ofschoon men het *súbject* genoemd heeft, daarop het gezegde in het *Passief* uitgesproken, zonder dat het *óbject* er vóór genoemd wordt, alleen met het oog op een óbject, dat den spreker voor den geest is, en waarvan hij als *onderwerp* spreekt. Zoo b. v. *Jav. zam.* bl. 113, 7 v. o.: *Ḥetgeen van de geringe lieden wordt het* (namelijk het zingende lezen van boeken, waarvan daar gesproken wordt) *door de meesten slechts gebruikt tot middel om de oogen open te houden; Jav. wett.* bl. 247, 7 v. o.: *Ḥetgeen van de Panèwoes en Mántries onderzocht wordt, en het is waar, hij is achterstallig; Jav. brief.* bl. 183, 1 v. o.: *Ḥetgeen van den Heer Assistent us, alsmode van den Heer Kolonnel, heeft Uw dienaar* (want de schrijver spreekt van zich zelf, ofschoon hij eerst in de volgende zinsneê, die het complement van het gezegde is, met het als voornaamwoord van den eersten persoon gebruikte *Ḥetgeen*, die haar, zich noemt) *toch de vergunning gekregen, om die menschen, die weggegaan zijn, te roepen; Jav. wett.* bl. 168, 7 v. o.: *Als er groote heeren op reis zijn, dan moeten door al mijn gezamentlijke Goemoengs hum* (namelijk die heeren) *reisverblijven bereid worden.* En zóó is ook de constructie te verklaren, die men vindt *R. Pir.* bl. 76, 11 v. o.: *Door Nàbi Moesà werden ze* (namelijk de sandalen, waarvan daar gesproken wordt) *daarop uitgetrokken, zijn beide sandalen; of: Nàbi Moesà trok toen zijn sandalen beide uit.* Het passief *Ḥetgeen* wordt hier namelijk gebruikt met het oog op de sandalen, waarover ook in het voorafgaande gesproken wordt, als het *onderwerp* en als *óbject*; en het volgende *Ḥetgeen* is niet als het onderwerp te beschouwen, maar als *appositie* van het onderwerp, dat de schrijver reeds bij *Ḥetgeen* vóór den geest had, om namelijk uitdrakkelijk te zeggen, dat de beide sandalen uitgetrokken werden. Even zoo 1001 *N. I.*, bl. 809, 8: *Zoo het door ons niet gedaan was, het openen van de gouden deur; d. i. Zoo wij het niet gedaan, de gouden deur niet geopend hadden.* Zoo ook, waar het *súbject* beteekend wordt door het betrekkelijk voornaamwoord, dat altijd het eerste

woord van de zinsneê is; b. v. *Kitab Toehpâk*, bl. 189, 8 v. o.: (in een uit-treksel uit een in Cheribon geschreven werk): *ου εστιν εταροσημιον η αλλαγη α-πο κτηνησιν εις ανθρωπων η αλλαγη α-πο κτηνησιν εις ανθρωπων*. En verder moet dat goed, dat verpaand wordt, het eigendom zijn van dengeen, door wien het verpaand wordt; waar wel in het eerste *εισ η αλλαγη α-πο κτηνησιν* het betrekkelijk voornaamwoord, zooals gewoonlijk vóór een objectief gezegde, het *object* als *onderwerp* is, maar in het tweede het *subject* als *complement*: en de rede, waarom in deze tweede relative zinsneê zoowel, als in de eerste, het gezegde in de *objectieve* wijs wordt uitgesproken, is ook volkomen dezelfde; omdat de schrijver namelijk het oog heeft op het *object ηταροσημιον*, als het *onderwerp*, waarover hij spreekt. Andere voorbeelden vindt men ald. bl. 27, 8 v. o.: *Bijaldien de vader* (die een ander van het gezigt beroofd heeft) *niet overtuigd is van het verlies van zijn gezigt*, *απο η αλλαγη α-πο κτηνησιν εις ανθρωπων η αλλαγη α-πο κτηνησιν εις ανθρωπων* dan is het middel, dat hij beproefd wordt met iets, waardoor hij verschrift zou worden (en even zoo bl. 26, 9 v. o.); en *Leesb.* bl. 94, 7: *αριστησιν ειναι οριστοι* sommige zijn er, door wie het (namelijk het kweeken van Gramèh-visschen, waarvan daar gesproken wordt) *gedaan wordt tot profijt*.

Onmiddellijk daarvóór leest men zonder het betrekkelijk voornaamwoord: *απο κτηνησιν εις ανθρωπων η αλλαγη α-πο κτηνησιν εις ανθρωπων* er zijn eenige, door wie het ge-dean wordt alleen maar tot hús vermaakt: doch waarschijnlijk is het voornaamwoord hier bij vergissing door den afschrijver overgealagen, daar anders de volzin niet be-hoorlijk schijnt samen te hangen.

526. Aan een zelfstandig naamwoord, dat anders gewoonlijk aan een ander door het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon bepaald zelfstan-dig naamwoord tot nadere bepaling in den zin van een Genitief attriboot wordt toegevoegd, kan ook de eerste plaats in een zin gegeven worden, zooals men in het Hollandsch ook zegt: *Die man zijn naam is mij onbekend*, of *Die man zijn naam ken ik niet*. In het Javaansch heeft dit evenwel alleen dan plaats, wanneer, zooals ook in die twee Hollandsche voorbeelden, de persoon of zaak, die met dat naamwoord genoemd wordt, het eigenlijke *onderwerp van den zin* is. Zoo zegt men b. v.: *η αριστησιν ειναι οριστοι* Die man zijn be-dienenden zijn veel; d. w. z.: *Die man heeft veel bedienenden*. Zoo is namelijk wel *αριστησιν* het onderwerp van het gezegde, maar *η αριστησιν* het onderwerp van den zin, — de persoon van wien men spreekt en zegt, dat *zijn bedienenden veel zijn*, of dat *hij veel bedienenden heeft*. Zoo ook *Leesb.* bl. 45, 11: *αριστησιν ειναι οριστοι* de twee hun lijken zijn gevonden; d. i. *van twee er van zijn de lijken gevonden*: want ook hier is wel *αριστησιν* het onderwerp van het gezegde *αριστησιν*; maar *αριστησιν ειναι οριστοι* het onderwerp van den zin, zoo wel als in de daarop volgende zinsneê: *αριστησιν ειναι οριστοι* twee er van zijn nog in leven; waar *αριστησιν ειναι οριστοι* ook tevens het onderwerp van het

ten; Leersb. bl. 18, 5 v. o.: դասդոսսստոհնելոյ անոյրաս ձիգուդդաստու մի դասաքղոյր *Als het de schurft is, zijn koppen van groene kikvorschen het geneesmiddel er voor; d. i.: Voor de schurft, daarvoor zijn koppen van groene kikvorschen het geneesmiddel; bl. 13, 10: արհույր դուրդանիդդաս քիտ: ստաննիելոյ կերկ! als je komt, is het laat op den dag voorwaart!* waarvoor wij zeggen: *wat kom je laat!* Jav. sam. bl. 302, 8: անցմանց աննիտոտի: դասուդդոյ քիտր միտնտոտ ձիգասքիտր միտոց: անմիտր ուր *Als het binnen de hoofdplaats is, zijn ze er niet: waar zij nog zijn, is in het distrikt Goenoeng-kidoel; d. i. Binnen de hoofdplaats, daar heeft men ze niet: men heeft ze nog wel in het distrikt Goenoeng-kidoel; bl. 170, 13: Ետդդասքիտր քիտալ: տոտմաս-քիտալ *Wat betreft die Djënitri vrucht, wat wordt er van gemaakt? d. i. Die Djënitri-vrucht, wat wordt daarvan gemaakt?* en r. 15: դասդոյ միդուդոց: քիմտդանիդդոյ *Als het de menschen hier zijn, worden er door hen alleen rozekransen van gemaakt; d. i. Door de menschen hier worden er alleen rozekransen van gemaakt; bl. 309, 6 v. o.: անցմանտոյ քիտր սոտի արհուսալ անիդուտդասոյր *Als 't het geraamte van 't verhaal is, (dat) is geheel gelijk; d. w. z. Het geraamte van het verhaal is volkomen gelijk; en r. 3 v. o.: Ետդմիտր քիտալ դուրդոյր դաստոտմաստ միտնտմանտու *Wat betreft de uitdrukkingen, (die) komen niet volkomen overeen met het Djârwa in de Kâwi-zangwijzen; d. i.: De uitdrukkingen komen niet volkomen overeen met het Djârwa in de Kâwi-zangwijzen; bl. 99, 8: քիտրտոտմանտոտ քիտալ դասդոսսդոտ: միտադմիտրդոտ միմիտրդու տոտմանտոտ քիտալ դուրդմիտրտուսալմիտ *Wat betreft dat goed, dat gij te verkoopen ontvoangen hebt; brengt gij het, als het avond is, bij den eigenaar thuis, of houdt gij het 's nachts bij u aan huis? d. i. Brengt gij dat goed, dat gij te verkoopen hebt, 's avonds bij den eigenaar thuis, of enz.; bl. 8, 3 v. o.: դասքիտրտոյ: դաստոտքիտր *Als 't mij betreft, (ik) geloof het niet; d. i.: Ik voor mij geloof het niet.* — Zoo ook in den Jussief tot uitdrukking van een willekeurige onderstelling; b. v. bl. 313, 11: Ետդասդուսասոյ տոդասալ քիտմիտոտադուսաս տոտրդաստոտնիտր *Betrof het U, hoe zou U het in het Javaansch overbrengen? waarvoor wij eenvoudig, met sterken klemtoon op het voornaamwoord U, zouden zeggen: Hoe zou U het in het Javaansch overbrengen?* en r. 14: անցմանդասանիտանելոյ քիտանիտր *Als ik het was, die het doen moest, (zou ik het) zóó (doen); d. i.: Als ik het doen moest, zou ik het zóó doen.******

530. Ook achter het voegwoord դադոյր Kr. Ng., of ստոդուդոյր Ng., դուրդոյր Kr., waarmee men een rede met een nieuwen volzin vervolgt (zie § 386, 6°. of § 485), wordt zeer dikwijls een woord of bestanddeel van den zin los vooropgeplaatst, als de zaak, waarover men spreken wil, en dus als het

onderwerp — niet van een gezegde, maar — van den volgenden zin; b. v. *Jav. sam.* bl. 111, 6 v. o.: *Uw verlangen nu (of Wat nu Uw verlangen betreft) om mij tot leermeester in het Javaansch en Kawi te gaan nemen, ik ben volkomen tot Uw dienst; Jav. wett.* bl. 158, 5 v. o.: *Wat nu betreft hun verblijf; zij moeten wonen langs de groote wegen en straten; bl. 37, 3 v. o.: Hetgeen nu dient tot afdoening; wie van beiden zich niet houdt aan den inhoud van het bewijsschrift, die moet de onderliggende partij worden.*

BIJVOEGSELS EN VERBETERINGEN.

Bl., reg.

- 3, 14, *is nog bij te voegen*: Het kind, dat spreken leert, leert ook eerst alleen maar Ngoko spreken, en dus ook *bij zich zelf spreken of denken*. Dit Ngoko blijft daarom ook voor den Javaan zijn geheele leven lang zijn eigenlijke taal, de taal, waarin hij voor zich zelf den zin van zijn gedachten uitdrukt of *denkt*.
- „ 18, *bij* “bloedverwantschap” *nog te voegen*: of rang.
- 7, 3—1 v. o., *is beter aldus te lezen*: Wà, *uit te spreken, niet als stomme medeklinker, zooals de Hollandsche w; maar als halfklinker, en dus zooals de Engelsche w; ofschoon niet zoo week of zacht, als deze*.
- 10, 18—14 v. o.: “en zooals de e — — Pèpèt heeft.” — *Hiervoor is te lezen: als ook in een opene of enkel door een neusklink geslotene lettergreep, wanneer de volgende lettergreep gesloten is en ook een Taling of een Pèpèt heeft, of open is en op een i of oe uitgaat*.
- „ 7—3 v. o.: “en als de Fransche o — — Pèpèt heeft.” — *Ook hiervoor is te lezen: als ook in een opene of enkel door een neusklink geslotene lettergreep, wanneer de volgende lettergreep gesloten is en ook een Taling-Taroeng of een Pèpèt heeft, of open is en op een i of oe uitgaat*.
- 13, 14 v. o., *leze men* “Ve, We en Zet,” *in plaats van* “Ve en We.”
- 14, 10, *bij te voegen*: — Ofschoon de benaming van *stomme consonanten* of *medeklinkers* in de Grammatica nu eenmaal gangbaar en algemeen aangenomen is, zal men den waren aard van deze letters toch beter uitdrukken door *ze klemletters* te noemen, omdat zij gevormd worden door een klemming van de spraakorganen. En dan kunnen zij onderscheiden worden in *sterke klemletters*, die door een sterke klemming gevormd worden, zooals de *k, t* en *p*, en in *zwakke klemletters*, zooals de *g, d* en *b*. Zulke *zwakke klemletters* zijn ook de Hollandsche *j, w* en *z*; *sterke* daarentegen de Hollandsche *v*, de Hoogduitsche *ß* en de Italiaansche *c* (vóór een *e* of *i* zoo wel als vóór een anderen klinker, wanneer dese letter den klank van de *k* heeft). In dit *sterk* en *zwak* zijn natuurlijk ook weer verschillende graden of trappen. Zoo is Fransche *v* een *zwakker klemletter*, dan de Hollandsche, maar toch wat sterker, dan de Hollandsche *w*. En even zoo is de Fransche *c* vóór een *e* of *i* of de *ç* *zwakker klemletter*, dan de Italiaansche *c* of de Hoogduitsche *ß*, maar toch sterker dan de Hollandsche *z*.
- 15, 12, *is vóór* “in het laag Maleisch” *nog te lezen*: door Europeanen.

Bl., reg.

aangenomene uitzonderingen, komen hem voor al te weinig grond te hebben en de toepassing van den regel slechts moeilijk te maken. Ook zal men moeten erkennen, dat het eenigzins zonderling is, van hetzelfde woord *ḥiḥiḥi* met den voorslag *ḥiḥiḥi*, maar bij herhaling van de eerste letter *ḥiḥiḥi*, te schrijven; van *ḥiḥi* met het voorvoegsel *a* *aḥiḥi*, maar bij herhaling van de eerste letter *ḥiḥi*, en dan weêr met het voorvoegsel *a* *aḥiḥiḥi*, of, zooals sommigen dan wel doen, *aḥiḥiḥi*. Niet minder zonderling is het *aḥi* (*á n á*) te schrijven zonder verdubbeling van de *h*, omdat de voorafgaande klinker *a* als *á* uitgesproken moet worden, daar deze uitspraak alleen in een *opene* lettergreep plaats heeft; maar, als dat woord een aanhechtstel ontvangt, en die *a* dus niet meer als *á* is uit te spreken, zoodat de rede, waarom de letter niet verdubbeld zou worden, ophoudt te bestaan, dan weêr om een geheel andere rede, omdat namelijk in het grondwoord de *h* niet verdubbeld wordt, ook in het daarvan gevormde *aḥiḥiḥi* (*an á n é*) de letter niet te verdubbelen.

- 31, 1 v. o., *bij te voegen*: Men vergelijke verder hetgeen over de uitspraak van de Javaansche halfklinkers gezegd zal worden bij § 33.
- 32, 8—2 v. o., *door te halen de woorden*: “Op dezelfde — — *bocage*.” (*In zulke woorden als vrijadje, of vrijaadje, wordt toch gewoonlijk de dj even als de Fransche g vóór een e of i uitgesproken*). *In de plaats daarvan leze men*: Op dezelfde wijze spreken wij de *dj* uit in den eigennaam *Djurco*.
- 34, 11—8 v. o., *leze men in plaats van* “maar de *w*” *enz. aldus*: maar de *w* is, even als de *oo* (§ 31), tevens een halfklinker (§ 11), en niet volkomen gelijk aan onze *w*, die een *stomme* medeklinker is (§ 10 aant.). De Javaansche *w* is als halfklinker *oe* en *w* tegelijk, even als de Engelsche *w*, of als de Fransche *ou* in woorden als *oui* en *ouate*. Zoo zegt men dan ook in plaats van *ḥiḥi* (*mensch*), wanneer dit woord als tweelettergrepig wordt uitgesproken, *ḥiḥi*, en het onderscheid is dan alleen maar dit, dat men den vocaalklank *oe*, die in den halfklinker *w* van het éénlettergrepige *ḥiḥi* reeds bevat is, in het tweelettergrepige *ḥiḥi* als vollen klinker en afzonderlijk uitspreekt. De uitspraak van de Javaansche *w* is evenwel ook niet volkomen dezelfde als die van de Engelsche *w* (of van de Fransche *ou* in *oui*), maar minder *week*, om het zoo uit te drukken. In de gewone uitspraak van de Javaansche *w* is de vocaalklank *oe* minder hoorbaar, dan in die van de Engelsche *w*: ja, men kan zelfs zeggen, dat de Javaansche *w* van de Hollandsche *w* alleen maar in zóó ver verschilt, dat zij niet als *stomme* medeklinker met een klemming van de spraakorganen wordt

Bl., reg.

een i of oe uitgaat, dat geldt van elke voorafgaande lettergreep, wanneer de volgende lettergreep een Pëpët heeft of uitgaat op een i of oe. Zoo is de a zoowel scherp in $\text{as}^{\text{h}}\text{h}^{\text{h}}\text{q}\text{m}$ de heining er van, als in $\text{as}^{\text{h}}\text{h}$ heining; en, terwijl de a zacht is in $\text{as}^{\text{h}}\text{z}$, Pátih, wordt dese klinker scherp uitgesproken in $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{qam}$ of volgens § 16 $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{qam}$ (p à t i j é) zijn Patih.

- 51, 4—11. — *Hiervoor leze men: en ten derden dikwijls ook niet, wanneer de voorlaatste lettergreep een Pëpët heeft, terwijl dan de a volgens § 45, 1 scherp van klank wordt, b. v. in $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, Ng., $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{édal}$, Kr. (opbrengst), $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{éktá}$ (het medebrengen). Dikwijls spreekt men evenwel ook in dit geval de a kort en geheel als Pëpët uit; en woorden als $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ (brug) en $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ (naar binnen gaan) worden niet alleen als $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ en $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, maar ook dikwijls als $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, en $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, ja zelfs dikwijls volgens § 50 als $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, en $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, uitgesproken.*
- 53, 19. *Hierachter nog de volgende aantekening:*

De korte afgebrokene klank van de Pëpët heeft natuurlijk ten gevolge, dat deze klinker zich aan den medeklinker, waarmede een volgende lettergreep begint, zoo naauw aansluit, dat deze in de uitspraak van een woord tevens de sluitletter van de voorafgaande lettergreep en dus verdubbeld wordt. En deze uitspraak wordt dan ook dikwijls door vele Javaansche schrijvers door de spelling uitgedrukt, zoodat zij b. v. $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, en zelfs wel $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ voor $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$, $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ en $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ schrijven. Zelden of nooit treft men evenwel deze verdubbeling bij de halfklinkers as en as^{h} , de tongletters as en as^{h} en de verhemelteletters as en as^{h} aan, omdat namelijk in het Javaansch nooit een lettergreep op één van deze letters uitgaat. Des te menigvuldiger, en door sommige schrijvers zelfs regelmatig, wordt die verdubbeling uitgedrukt bij de r, daar vooral deze medeklinker door zijn trillenden klank zich dan van zelf verdubbelt; b. v. in $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ voor $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ wanneer namelijk dit woord niet in één lettergreep uitgesproken en dan $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ geschreven wordt. — Even menigvuldig, of ook regelmatig, treft men die verdubbeling na een Pëpët aan, wanneer de volgende een neusletter is, zooals in $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ en $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ voor $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$ en $\text{as}^{\text{h}}\text{z}^{\text{h}}\text{pám}^{\text{h}}\text{t}^{\text{h}}\text{oe}$. Doch hier komt er dan ook een bijzondere oorzaak bij, waarover beneden bij § 82 gesproken zal worden.

- 56, 5. *Hierachter nog de volgende aantekening:*

Omtrent deze twee klankteekens, de *Oeloe* en *Soetoe*, kan hier nog opgemerkt worden, dat de Javanen gewoon zijn, bij vergissing geschrevene letters in een boek of brief niet door te halen, maar er een *Soetoe* onder en tegelijk een *Oeloe* er boven te schrijven, om ze op deze wijze onuitspreekbaar, en dus onleesbaar, te maken. Misschien wordt op deze gewoonte ook gedoeld in de

Bl., reg.

spreekwoordelijke uitdrukking *ηλίσσηθησαν*, waarvan in de aantekening bij § 6 op bladzijde 6 gesproken is.

57, 17 *vlgg.* Ook in deze § 56 is, even als in § 45, in plaats van “de voorlaatste” en “de laatste” lettergreep een voorgaande en de volgende lettergreep te lezen: want terwijl b. v. in *ησαν* (*éling*) de *Taling* zacht van klank is, wordt deze klinker scherp uitgesproken in *ησαν* (é*l*i-*ngá*); en *ησαν* wordt door den Javaan niet Nédérlan, maar Nèdérlan, uitgesproken. — Met deze opmerking kan hetgeen in § 58 gezegd is, geheel vervallen.

62, 3, *na* “als *Pasangan*” nog te lezen: ook wel.

86, 15 v. o. Volgens een mij medegedeelde opmerking van den heer Wilkens is *εση* in het woordenboek van den heer Gerieke als een schrijffout te beschouwen voor *εση*, waarvan de grondvorm dus niet *αση*, maar *αση* of het eenlettergrepige *ση* is.

91, 10. *Hierachter nog de volgende aantekening:*

Zoo dikwijls in een woord een opene lettergreep met een volgende onmiddellijk, in één adem en zonder de minste afscheiding, in de uitspraak verbonden wordt, en die volgende lettergreep met een neusletter begint; dan wordt de voorgaande *altijd* van zelf door dien zelfden neusklank gesloten, daar de neusklank van den folgenden medeklinker zich dan van zelf aan den onmiddellijk voorafgaanden klinker mededeelt. Vele Javaansche schrijvers drukten dit dan ook dikwijls in het schrift uit, door b. v. in plaats van *σαν* *taman* (*twin*), *συ* *locmràk* (*algemeen*), *σαν* *tángan* (*hand*) en *ση* *ángerèk* (*regelén*) dikwijls *σαν*, *συ* en *ση* te schrijven, zonder met deze spelling iets anders te willen beteekenen, dan de nasale, door een neusklank geslotene, uitspraak van den voorafgaanden klinker. Want, zooals boven gezegd is, de uitspraak van een klinker blijft in zulk een alleen maar door een neusklank geslotene lettergreep onveranderd, en de verdubbeling van een medeklinker beteekent in de spelling van de Javaansche taal nooit, dat de voorafgaande klinker scherp van klank is, zooals in het Hollandsche *potten* in onderscheiding van *poten*. Zoo is men wel gewoon *ση* (*Kr. bamboe-riet* en *sukkerriet*) te schrijven, omdat dit woord gevormd is van het woord *ση* *lid*, ook *lid* van riet, met het aanhechtsel *ση*; maar het wordt *rosas* uitgesproken, met een zachte o, even als in het Hollandsche *rozen* (vrg. § 15). — Die verdubbeling van een neusletter midden in een woord, alleen maar om den nasalen klank van den voorafgaanden klinker te beteekenen, treft men wel wat menigvuldiger aan, wanneer de voorafgaande klinker om een andere oorzaak scherp van klank is, zooals in *ση* voor *ση* (*gelijk*), omdat de volgende lettergreep op een i uitgaat (volgens § 45, 2°), en in *ση* voor *ση* (*zeer*), omdat de volgende lettergreep een

Pjèpèt heeft (volgens § 45, 1°): doch dat is dan ook alleen maar daaraan toe te schrijven, dat zulk een scherpe klinker zich natuurlijk nauwer, dan een zachte, aan den volgenden medeklinker aansluit. Het menigvuldigt heeft daarom die verdubbeling plaats, wanneer de voorafgaande klinker een *Pjèpèt* is, zooals in *ḿḿḿḿ* voor *ḿḿḿḿ* *tèmi* (uitbotten) en in *ḿḿḿḿ* voor *ḿḿḿḿ* *tèmbèn* (opregt): maar om den korten afgebrokenen klank van een voorafgaande *Pjèpèt* worden, zooals hierboven bij bl. 53, 9, is aangemerkt, ook dikwijls andere medeklinkers door vele Javaansche schrijvers verdubbeld. *Regelmatig* zelfs wordt door sommige schrijvers zóó na een *Pjèpèt* de *en* door de Sandangan *Tjètjaq* verdubbeld, zooals in *ḿḿḿḿ* voor *ḿḿḿḿ* *sengit* (haar), *ḿḿḿḿ* voor *ḿḿḿḿ* *tèngá* (olie), *ḿḿḿḿ* voor *ḿḿḿḿ* *berst, oplest*. *Regelmatig* ook, en niet alleen door sommige schrijvers, maar algemeen en overal in alle gewesten, wordt de, zooals uit die algemeene verspreiding blijken kan, reeds oude gewoonte gevolgd, om de *en* midden in een woord tusschen twee klinkers te verdubbelen, met die òf algemeen, òf door velen, òf door sommigen, aangenomene uitzonderingen, waarover in § 24 gesproken is; als ook, om, zooals in § 32 gezegd is, in plaats van de *Njâ* tusschen twee klinkers *en* te schrijven, zoodat van het letterteken voor de Paangan *Njâ*, dat uit de Paangan *Nâ* met de *Péngkal* samengesteld is, alleen de *Nâ* verdubbeld wordt, op dezelfde wijze, als wij van het samengestelde letterteken *sch* alleen de *s* verdubbelen, b. v. in *visschen* van *visch*. Zoo is men dus gewoon, *ḿḿḿḿ* (en dus volgens Hollandsche spelling *paannaes*), *ḿḿḿḿ* (*teemnae*), *ḿḿḿḿ* (*aannaer*) en *ḿḿḿḿ* (*loennaer*) te schrijven in plaats van *ḿḿḿḿ* (*pannae*), *ḿḿḿḿ* (*tènae*), *ḿḿḿḿ* (*annaer*) en *ḿḿḿḿ* (*loennaer*): een gewoonte, waarvoor wel is waar niet meer grond bestaat, dan voor de spelling van *ḿḿḿḿ* (*teammaen*) en *ḿḿḿḿ* (*laanggan*) in plaats van voor *ḿḿḿḿ* en *ḿḿḿḿ*, die niet zoo algemeen gevolgd wordt: doch, moet men in de spelling aan de gewoonte, wanneer die eenmaal diep ingeworteld en algemeen veld gewonnen heeft, tegenover andere gronden en redenen eenig recht toekennen; dan moet men het zeker in dit geval.

Maar, daar dan nu in de spelling van het Javaansch zoo menigvuldig, hetzij dan meer of minder regelmatig, een medeklinker midden in een woord verdubbeld wordt, zonder dat deze verdubbeling voor de uitpraak iets anders beteekent, dan wat bij de uitpraak door de aansluiting van den voorafgaanden klinker aan den volgenden medeklinker natuurlijk en noodzakelijk plaats heeft; zoo is het niet te verwonderen, dat Javaansche schrijvers, die geen regels en gronden van spelling leeren, ook dikwijls in andere gevallen een medeklinker midden in een woord verdubbelen, en niet alleen na een scherp klinker, zooals in *ḿḿḿḿ*, *ḿḿḿḿ*, *ḿḿḿḿ* en *ḿḿḿḿ* voor *ḿḿḿḿ* (*mèstèn*), *ḿḿḿḿ* (*bèstèn*), *ḿḿḿḿ* (*bèstèn*), en *ḿḿḿḿ* (*madoe*), maar ook, waar de voorafgaande klinker zacht van klank is, zooals b. v. *Jav. brief*.

Bl., reg.

bl. 29, 7 v. o., in $\eta\epsilon\tau\iota\eta\tau\alpha$ voor $\eta\epsilon\tau\iota\eta\tau\alpha$ bl. 30, 7, in $\alpha\alpha\eta\eta\epsilon$ voor $\alpha\alpha\eta\eta$; bl. 31, 12, in $\alpha\eta\eta\alpha\alpha$ voor $\alpha\eta\eta\alpha$ bl. 140, 1 v. o., in $\alpha\eta\eta\eta$ voor $\alpha\eta\eta$; bl. 141, 11 v. o., in $\alpha\eta\eta\eta$ voor $\alpha\eta\eta$ en bl. 142, 7, in $\alpha\eta\eta\eta$ voor $\alpha\eta\eta$.

Wanneer men een medeklinker verdubbeld vindt in een woord, zooals $\alpha\eta\eta$ (*Jav. brief.* bl. 141, 3), dan is dit, omdat de Javaan dat woord dan volgens § 85 *drémá* uitspreekt, wat hij dan evenwel, met verdubbeling van den neus-letter na een Pëpët, $\alpha\eta\eta$ behoorde te schrijven.

In tegenoverstelling van deze zoo menigvuldige verdubbeling van een neus-letter, een daarmede de sluiting van de voorafgaande lettergreep door denzelfden neusklink te betoekenen, vindt men zeer dikwijls door Javaansche schrijvers, vooral door minder geoeffenden, een neusletter, waarmede een lettergreep midden in een woord gealoten wordt, weggelaten, en dus b. v. $\alpha\eta\eta$ en $\eta\alpha\eta$ in plaats van $\alpha\eta$ en $\eta\alpha$ geschreven. Bij het lezen van Javaansche brieven en dergelijke stukken is daarop vooral te letten. Men treft zulk een spelfout zelfs dáár aan, waar men die het minst verwachten zou, zooals na een Pëpët; b. v. in $\alpha\eta\eta$, in plaats van $\alpha\eta$; *Jav. brief.* bl. 361, 3. — De voornaamste oorzaak van die zoo menigvuldig voorkomende gebrekkige spelling zal wel gebrekkige articulatie zijn, zoodat een Javaan een neusklink, dien hij nauwelijks of in het geheel niet hoorbaar uitspreekt, bij het neus-schrijven van een woord dan ook niet met een letter of letterteken in het schrift uitdrukt: maar daarbij komt nog dit, dat de Javaan, zooals beneden in § 111 gezegd zal worden, den neusklink, waarmede een werkwoord gevormd wordt van een grondwoord, dat met een *zachten stommelen* medeklinker begint, niet gewoon is in het schrift uit te drukken, zoodat hij b. v. $\alpha\eta\eta$ en $\alpha\eta\eta$ voor *ndjaloeg* en *mbouwang* schrijft. Zóó toch is het niet te verwonderen, dat hij zulk een werkwoord dan ook, wanneer het voorvoegsel *a* er vóór komt, eveneens zonder neusletter, en dus $\alpha\eta\eta$ en $\alpha\eta\eta$ in plaats van $\alpha\eta\eta$ en $\alpha\eta\eta$ schrijft. En, schrijft hij nu eenmaal in zulke woorden den neusklink niet, dan laat het zich gemakkelijk begrijpen, dat hij ook in andere woorden zulk een neusklink, vooral wanneer hij dien maar zwak uitspreekt, als ware het geen wezenlijk bestanddeel van het woord, bij het schrijven achterwegen laat.

- 112, 11 *vlgg.* Wat hier in deze 102 en in de volgende gezegd is, vindt men beneden in § 513, bl. 484 *vlg.*, en in § 491, 1°, beter en juist(er) verklaard.
- 132, 8 v. o. — De heer Wilkens heeft mij de aanmerking medegedeeld, dat men in den zin van *tot iemant weenen* of *schreijen* met reduplicatie $\alpha\eta\eta$ $\alpha\eta$ zegt. Evenwel vind ik in een brief zonder reduplicatie: $\alpha\eta\eta$ $\alpha\eta\eta\eta\eta$. Tot wien zal ik smeeken? tot wien schreijen? Doch, behalven dat hier wel bij het schrijven een

Bl., reg.

van *hoeveelheid*, even als $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta$ en $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ maar als voor-
 naamwoorden van *hoedanigheid*, in denzelfden zin als $\epsilon\iota\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta$ en
 $\epsilon\iota\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta\iota$ b. v. *Leesb.* bl. 51, 5, bl. 138, 4, *Jav. zam.* bl. 225, 10,
 bl. 274, 9 v. o., 1001 N. II, bl. 217, 2 v. o., bl. 669, 3; en zoo
 ook in den qualitativen Voluntatief (§ 303) $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta$ *laat maar!*
 Misschien is het zelfs niets anders, dan een verkorting van $\epsilon\iota\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta$
 en $\epsilon\iota\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta\iota$ en niet, zooals bl. 339, 5, gezegd is, van $\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$.
 Het in *Madyâ* gebruikelijke en b. v. *Leesb.* bl. 136, 5 en bl. 165, 5
 v. o., voorkomende $\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta$ en $\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ kan evenwel geen verkort-
 ting van $\epsilon\iota\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta$ en $\epsilon\iota\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta\iota$ zijn, en moet dus wel als een
 verkorting van $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta$ en $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ beschouwd worden. •

339, 17. *Hierachter nog bij te voegen:*

f. De aanwijzende voornaamwoorden van *personen en zaken* worden in het
 Javaansch ook gebruikt als *attribuut* bij de persoonlijke voornaamwoorden van
 den eersten en tweeden persoon, zoodat men b. v. $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ zegt, wat let-
 terlijk *deze ik* beteekent; en $\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta\iota$ of $\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta\iota$ *die gij*.
 De zin en beteekenis van het aanwijzend voornaamwoord in zulk een verbinding
 is in een Hollandsche vertaling niet wel uit te drukken, maar is altijd *deze*,
 dat met het aanwijzend voornaamwoord gewezen wordt op de bijzondere *hoeda-*
nigheid of *gesteldheid* van den met het persoonlijk voornaamwoord bedoelden
 persoon. Zoo b. v. *R. Pir.* bl. 51, 10 v. o.: $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ $\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta\iota$ $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$
 $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ *Rede waarom wij (letterlijk deze wij) schreeuwen? Wij (letterlijk Deze wij) wilden het vee laten drinken,* enz.
 En op de volgende bladzijde r. 6, vraagt Nābi Moesā aan Dēwi Soepewah:
 $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ $\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta\iota$ $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ *Wiens dochter zijt gij (letterlijk die gij)?* en
 zij antwoordt: $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ $\eta\kappa\omicron\tau\eta\zeta\iota$ $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ *Ik (letterlijk Deze ik)*
ben een dochter van Nābi Soengeb. — Bij het persoonlijk voornaamwoord van
 den tweeden persoon wordt het aanwijzend voornaamwoord dikwijls zóó gebruikt
 in een uitroep van bewondering of bevreemding, zooals b. v. *Leesb.* bl. 109,
 5 v. o.: $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ *wat in het Hollandsch niet te vertalen is,*
maar waarvoor wij zouden zeggen: Hoe kan U dat zeggen! of (daar de voor-
gaande spreker gezegd had, dat hij zich over iets verwonderde) Hoe kan U zich
daarover verwonderen! Zoo ook bl. 159, 7, en elders.

346, 5 v. o., achter “*complement.* —” *nog bij te voegen:* Het betrekkelijk
 voornaamwoord in den zin en in de plaats van het bezittelijk voor-
 naamwoord is vooral gebruikelijk, wanneer van een aanzienlijk persoon
 gesproken wordt, om het voornaamwoord van den *derden* persoon te
 vermijden, en is dus als een *Krāmā*-inggil-uitdrukking te beschou-
 wen. —

347, 3, achter “*de toorn,*” *nog bij te voegen:* in plaats van $\lambda\eta\epsilon\lambda\eta\eta\zeta\iota$ zijn

Bl. reg.

loorn; en Jav. zam. bl. 287, 10 v. o., ἄνκιν ἄκιν in plaats van ἄκιν ἄκιν een land van hem.

348, 1 leze men in plaats van “lerwijs” liever: levens.

372, 2 is ἔκδηστρον een schriftfont voor ουσουλαστρον

373, 10 v. o., nog bij te voegen:

4°. Ook verdient nog opgemerkt te worden, dat door de constructie van een benaming van voorwerp met een bezittelijk voornaamwoord ook wel zulk een betrekking van een voorwerp tot een persoon beteekend wordt, die men in het Hollandsch niet door het voorzetsel van, maar door voor gewoon is uit te drukken; namelijk wanneer dat voorwerp iets is, wat voor een persoon of zaak bestemd is of dienen moet; b. v. Leesb. bl. 106, 2: εἰτινησθη εις ἰστρον ἄκιν ἄκιν te vragen om een geneesmiddel voor zijn kleinzoon (en even zoo r. 8, en bl. 108, 3 en 10); Jav. zam. bl. 183, 2 v. o.: εστρον ἰνδου πανταλον ἰστρον ἰνδου Indien het een pantalon voor U is (want er wordt gesproken van een pantalon, die nog te maken is); Adji-Sākā bl. 169, 6 v. o.: ἄκιν ἄκιν ἄκιν ἄκιν ἄκιν woningen te bouwen voor de vier Radens; Leesb. bl. 18, 5 v. o.: ἔκδηστρον ἰνδου εστρον ἰνδου Wat is het geneesmiddel voor de schurft. In zulk een geval heeft het bezittelijk voornaamwoord, zooals ook dikwijls een Genitief attribueert, een louter objectieven zin (zie Over de deelen der rede bl. 58). Zoo beteekent in het laatste voorbeeld εστρον ἰνδου het geneesmiddel, waardoor zij, de schurft, genezen wordt, even als in het middel tot genezing der schurft of van de schurft. — Van een anderen aard is evenwel, naar het schijnt, de constructie, als men zegt, zooals Jav. zam. bl. 222, 3 v. o.: ἄκιν ἄκιν εστρον ἰνδου εστρον ἰνδου Is dat het medicijn om een paard vet te maken? Hier schijnt het bezittelijk voornaamwoord in εστρον ἰνδου volgens § 349, een onbepaald subjeet aan te duiden, zoodat de letterlijke beteekenis niet is het geneesmiddel er van, maar het geneesmiddel, dat men aanwendt; en dan is εστρον ἰνδου complement van object als doel (volgens § 489, 2°. en 3°.).

377, 5, is ἄκιν “het redewoord” in te voegen: gewoonlijk — en op den volgenden regel achter “ἄκιν. Kr.”, nog bij te voegen: zeldzaam (b. v. Jav. brief. bl. 128, 8) ἄκιν Kr. Ng.,

383, 9, nog bij te voegen: En zoo ook in een levendige uitdrukking van een verlangen, zooals Jav. zam. bl. 291, 12: εστρον ἰνδου ἄκιν ἄκιν εστρον ἰνδου ἄκιν ἄκιν Ik zou toch gaarne met het Kāwi bekend zijn, of het Kāwi kennen.

393, 15 v. o. vlyg. Wat hier in § 378 vlgg. gezegd is, dat het voorzetsel ἄκιν of ἄκιν of ἄκιν Ng., ἄκιν of εστρον ἄκιν Kr., εστρον Md., waar het, even als anders het voorzetsel ἄκιν, de betrekking aanduidt van een subjeet tot een object, dat in de objective wijze van spreken het onderwerp

Bl., reg.

wordt, altijd een meer *reële* of *werkelijke* betrekking betoekent; dat wordt later in § 479, 5°. beter en juist(er) **zóó** uitgedrukt, dat het altijd een *persoonlijk active* betrekking te kennen geeft, terwijl door het voorzetsel *En* alleen maar *in het algemeen* een *logische* betrekking tot een voorwerp wordt aangeduid. Het heeft dan, even als *En*, een louter *logischen* zin: maar een meer *bepaalden* of *bijzonderen*. Dat het in zulk een complement van *óbject* geen *reflex* of *sakelijken* zin heeft, zoodat het volgens zijn eigenlijke beteekenis van *naar* of *tot* nog altijd een *rigting* of *strekking* van het *súbject* tot het *óbject* zou uitdrukken, kan alleen daaruit genoegzaam blijken, dat het *even* zoo wel in de objective wijze van uitdrukking in een complement van *súbject*, als in de subjective wijze van uitdrukking in een complement van *óbject*, gebruikt wordt. In zulk een complement van *súbject* kan het toch geen *rigting* of *strekking* van het *óbject* naar of tot het *súbject* beteekenen.

401, 11, *nog bij te voegen*: Even zoo bl. 49, 1 en 3; maar op de vorige bladzijde r. 8 v. o. met het voorzetsel *en* *en* r. 4 v. b. geheel zonder voorzetsel *en* *alleen maar met de linkerhand eten*; ofschoon de heer Winter later, blijkens de *Verbeteringen*, het beter geoordeeld heeft, dáár het voorzetsel *en* te gebruiken.

„ 14, achter “Zoo ook” in te voegen: *Jav. brief.* bl. 175, 5, en

„ 10 v. o., achter “tegen,” in te voegen: of ook alleen maar een *persoonlijk active* betrekking van een *súbject* tot een *óbject*, — en dan achter “b. v.” *nog dit*: *Jav. brief.* bl. 252, 8 v. o.: *ik zal eerst kennis geven aan den heer Hoff*; bl. 179; 7: *Deze dacht men, dat Ngráwá of Kalangbret wilde aantasten*; *Râdjá Pir.*

„ 7 v. o., achter “Haman” in te voegen: (en even zoo met *Jav. brief.* bl. 155, 9 v. o.)

402, 3, achter “van het gezegde” bij te voegen: of het *súbject*.

„ 8, *nog bij te voegen*: Een opmerkelijk voorbeeld van het gebruik van *en* en *en* in één en denzelfden zin vindt men *Jav. brief.* bl. 258, 3.

404, 19 v. o., is in plaats van “en Kr. Ng.” te lezen: en deagelijks *Kr. Ng.*, dat ook eigenlijk *benevens* beteekent, maar gewoonlijk alleen maar als *voegwoord* gebruikt wordt,

451, 1 v. o., is “of accident” door te halen.

452, 1, is achter “als zoodanig” *nog bij te voegen*: in een *objectiven* zin, als iets dat het heeft, of aan of in zich heeft,

453, 14—16, is in plaats van “bl. 190, 9 — — aangenomen?” het volgende te lezen: bl. 90, 4: *en*

Bl., reg.

Zoo veel ik weet, is er nog geen speler geweest, die rijk heeft kunnen worden; of, zooals men hier ook bij wijze van prédicatief attriboot vertalen kan, in staat om rijk te worden; bl. 96, 2 v. o.: als ik hoor vertellen van straatrooverijen, *လူတို့ကုန်စုံကုန်စုံကုန်စုံကုန်စုံကုန်စုံကုန်စုံ* en van kooprouwen, die het goed, dat zij bij zich hadden, werd afgenomen door middel van het ingeven van Katjoeboeng; bl. 159, 10: *ကလေးကလေးကလေးကလေးကလေးကလေး* Zelfs was er van die kooprouwen, die daar kaartspeelden, één, die zeide; Leesb. bl. 179, 13: *မိန်းမကလေးကလေးကလေးကလေးကလေးကလေး* een vrouw, die nog een man heeft.

456, 13 v. o., nog bij te voegen: — Het zal nauwelijks noodig zijn te zeggen, dat een *objectief denominatief* ook wel zonder bezittelijk voornaamwoord in den zin van een zelfstandig naamwoord het hoofdwoord in een appositie kan zijn, zocals b. v. Leesb. bl. 174, 10 en 2 v. o., in *မိကုန်စုံကလေးကလေး*, wat wel niet anders dan door *het uitgespannen doek* vertaald kan worden, omdat wij *မိကုန်စုံကလေး* niet wel door een zelfstandig naamwoord kunnen teruggeven: maar in het Javaansch is de constructie van de woorden dezelfde, als wanneer men in het Hollandsch bij voorbeeld *die rol papier* zegt.

484, 7 v. o., achter “van die persoon of zaak;” nog bij te voegen: en dus ook als een *object*, als iets dat die persoon of zaak heeft; — en op den volgenden regel achter “dier (met) vier voeten” nog: of vier voeten (hebbend) dier,

485, 8 en 9, zijn de woorden “met onderscheiding van attriboot en prédicat” door te halen; en zoo ook vervolgens het in *parenthese* daarbij gevoegde “(dat — worden)”

DRUKFOUTEN.

Bl. reg.	staat:	lees:
13, 10 v. o.,	andere <i>spiranten</i>	anderen <i>spiranten</i>
17, 8 v. o.,	<i>ngěsoq-ânâ</i>	<i>ngěsoq-ânâ</i>
35, 20, het	Hooduitsche <i>alleen</i>	het Hoogduitsche <i>allein</i>
36, 1 v. o.,	onderscheiden werden	niet onderscheiden werden
75, 2 v. o.,	ကံဝံယ	ကံဝံယ
92, 4,	ကံကျ	ကံကျ
107, 17,	ကေကျ	ကေကျ, <i>vroeger</i> ,
129, 21, (van	ကျကျလကျကျကျ)	(van <i>ကျကျလကျကျကျ</i> , <i>vesting van steen</i>)
139, 12,	ကေပပကျ	ကေပပကျ
140, 13,	မံကျယ	မံကျတ
„ 14,	မံကျယဒမံ	မံကျတဒမံ
149, 10 v. o.,	(§ 126)	(§ 136)
157, 21,	ကျကျကျကျ	ကျကျကျကျ
169, 18, v. o.,	dit Passief in plaats	dit Passief dient in plaats
178, 5 v. o.,	ကျဒိကျ	ကျဒိကျ, <i>uitgaan, uitkomen</i> ,
187, 2 v. o.,	het worde	het woordje
206, 15 v. o.,	ကျကျကျ	ကျကျကျ <i>bloedzweer</i> ,
207, 17,	<i>beteekent</i>	beteekent (niet cursief)
230, 12,	<i>die</i>	<i>dien</i>
238, 2,	မိမိမိမိမိ	မိမိမိမိမိ
320, 8,	ကျကျကျကျကျ	ကျကျကျကျကျ
321, 1,	ကျကျကျ	ကျကျကျ
324, 16 v. o.,	met een naamwoord	een naamwoord
343, 1,	မိမိမိကျ	မိမိမိကျ Kr. Md.,
„ 4,	<i>hoe</i> , gebezigd wordt;	<i>hoe</i> gebezigd wordt;
„ 12,	ကျကျကျကျ	ကျကျကျကျ

Bl. reg.	staat:	lees:
348, 18 v. o., <i>amazera</i>		<i>amazera</i> of gewoonlijk <i>amazera</i>
363, 11, benamingen		benaming
364, 1, <i>te</i>		<i>in</i> of <i>te</i>
379, 14, <i>en de</i>		<i>en de</i>
384, 2 v. o., prédictaat of attriboot		prédicatief attriboot
„ 1 v. o., personen,		personen (zonder comma)
386, 21, en bl. 387, 1 v. o., § 350.		§ 351.
388, 7 v. o., <i>betrekking tot</i>		<i>betrekking tot</i> of <i>op</i>
393, 3 v. o., <i>een kennis</i>		<i>in kennis</i>
402, 13, Comperatief		Comparatief
415, 7, <i>subjectieven</i> zin		<i>attributiven</i> zin
478, 5, § 510.		§ 511.